Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi ve Öğretimi

Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi ve Öğretimi

Dr. Mustafa ÖNDER

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLÂK BİLGİSİ VE ÖĞRETİMİ

Editör
Firdevs BAŞARI-Zühdü MERCAN

Görsel Yönetmen
Engin ÇİFTÇİ

Kapak
İhsan DEMİRHAN

Sayfa Düzeni
Ahmet KAHRAMANOĞLU

ISBN
978-975-6079-83-6

Yayın Numarası
73

Basım Yeri ve Yılı
Seda Ozalit
Kısıklı Cad. No: 49 Altunizade/İSTANBUL
Tel: (0216) 651 13 73
Kasım 2008

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31 Tek-Er İş Merkezi
Mahmutbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Işık Akademi Yayınları
Emniyet Mahallesi Huzur Sokak No: 5
34676 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20
www.akademiyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

İkinci Bölüm

İSLÂM DİNİNDE İMAN ESASLARI

5. Ünite

6. Ünite

7. Ünite

8. Ünite

9. Ünite

Üçüncü Bölüm

İSLÂM'IN ŞARTI VE İBADET ESASLARI

12. Ünite

13. Ünite

14. Ünite

15. Ünite

16. Ünite

17. Ünite

SUNUŞ

2001-2002 öğretim yılında, Türkiye'de ilköğretim okullarına sınıf öğretmeni yetiştirmekte olan Eğitim Fakültelerindeki, İlköğretime Yönelik Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi (DKAB) Öğretiminin Yeterlik Durumu ile ilgili yaptığım doktora tez çalışması alan araştırmasında, adı geçen öğretimin bir çok yönüyle yetersiz olduğunu gördüm. Bu yetersizliğin en çok dikkat çeken yönü eğitim fakülteleri sınıf öğretmenliği anabilim dalındaki Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi öğretimi için hazırlanmış bir ders kitabının bulunmaması idi.

Herhangi bir dersin öğretimi için temel kaynak olan ders kitabının önemi ilgililerce bilinen bir gerçektir. Ancak Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi gibi bir toplumda hayatî öneme sahip bir ders için yıllardır sınıf öğretmeni yetiştiren öğretim programlarında Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi ders kitabının olmayışı çok daha önemli bir eksikliktir.

Elinizdeki bu kitap, böyle bir eksikliği veya ihtiyacı karşılamaya yönelik olarak hazırlanmıştır. Kitapta hem İslâm dininin iman, ibadet ve ahlâk esasları ile ilgili temel bilgilerin verilmesi hem de bu bilgileri öğretmekle görevli olan sınıf öğretmenlerine genel bir öğretim bilgisi verilmesi hedeflenmiştir.

Kitap, beş bölüm ve yirmi beş üniteden oluşmaktadır. Birinci bölümde, din ve insanlık konusu işlenmiş; dinin tanımı, önemi ve dinlerin sınıflandırılması ele alınmıştır. İkinci bölümde, İslâm dininin iman esasları üniteler hâlinde ele alınmış ve temel bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde, İslâm dininin ibadet esasları işlenmiş, çok ayrıntıya inilmeden temel bilgi-

ler verilmiştir. Dördüncü bölümde, İslâm dininin ahlâk esasları tanıtılmış, ahlâkî görev ve sorumluluklar verildikten sonra olumlu ve olumsuz ahlâkî davranışlardan örnekler verilmiştir. Beşinci bölümde, İslâm dininin iman, ibadet ve ahlâk esaslarına ait bilgilerin ilköğretim 4. ve 5.sınıf seviyesinde öğretim ilkeleri üzerinde durulmuş, öğretmenlere dersin öğretimi ile ilgili rehberlik edilmesi hedeflenmiştir.

Kitap, ilköğretim okulları Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretim Programı, örnek ders işlenişi ve namazda okunan duâ ve bazı sûrelerin yazılışı ve Türkçe anlamları ile tamamlanmıştır. Ayrıca kitap içinde açıklanmasına ihtiyaç duyulan bazı kelimelerin daha iyi anlaşılması için bir sözlük ilâve edilmiştir. Kitabın hazırlanmasında İslâm dini ile ilgili temel kaynaklar göz önünde bulundurulmuştur. Metin içinde sadece âyet ve hadislerin kaynakları gösterilmiş, diğer bilgilerin kaynağı topluca her bölümün sonunda verilmiştir.

İlgililere yararlı olmasını dilerim.

Dr. Mustafa ÖNDER

Birinci Bölüm

DİN VE İNSANLIK

DİN VE İNSANLIK

1. Ünite

DİNİN TANIMI VE ÖNEMİ

Hedefler

Bu üniteyi çalıştıktan sonra,

✓ Dinin tanımını ve önemini kavrayabilecek,

✓ Eğitim, öğretim ve din eğitiminin tanımını yapabilecek,

✓ Din eğitiminin hedef ve görevlerini sıralayabilecek,

✓ Din eğitiminin gerekliliğini tartışabileceksiniz.

A. Dinin Tanımı, Önemi ve Din İhtiyacı

Dine bir kavram olarak yaklaşıldığında, çok farklı tanımlarla karşılaşılır. Din gibi bir kavramın, herkes tarafından kabul edilen ve her dini içine alan, tek bir tanımla ortaya konmasının pek kolay olmayacağı tabiidir. Yapılan tanımlara bakıldığında her tanımın, dinin önemli bir yönünü ortaya koyduğu görülmektedir. İslâm alimlerinin dinin tanımını yaparken, konuya ilâhî dinler açısından yaklaştıkları görülmektedir.

Bu tanımlardan bazıları şöyledir: Din, akıl sahibi insanları kendi tercihleri ile bizzat hayırlı olan şeylere götüren ve peygamberlerin bildirdiği gerçekleri benimsemeye çağıran ilahî bir kanundur.

Seyyid Şerif el-Cürcânî (ö. 816/1413)'ye göre din, "Akıl sahiplerini peygamberlerin bildirdiği gerçekleri benimsemeye çağıran ilâhî bir kanun-

dur." Tahanevî (ö.1158/1745)'ye göre din, "Akıl sahiplerini kendi iradeleri ile şimdiki hâlde (dünyada) salâha, gelecekte (âhirette) felâha sevk eden, Allah tarafından konulmuş bir kanundur." Ahmet Hamdi Akseki (1887-1951) ise dini, "Akıl sahibi insanları kendi irâde ve istekleri ile bizzat onlar için hayırlı olan şeylere sevk eden ilâhî bir kanundur." diye tanımlar.

Batılı teologlardan E.B.Taylor dini, "Ruhî varlıklara inançtır." diye tanımlarken, Max Müller, "İnsanın sonsuzu kavramasını sağlayan, akıl ve mantığa tâbi olmayan, zihnî bir meleke veya yetenektir"; W. Tyloch, "Bir inanışlar, davranışlar ve sosyal hayatın muayyen şartlarına göre oluşturulmuş kurumlar sistemidir"; Durkheim, "Kutsal varlıkla ilgili her türlü ibadetler ve itikatlardan meydana gelen toplu bir sistem"; Goblet d'Alviella, "İnsanın bağlı olduğuna inandığı üstün kudretle münasebetlerini gerçekleştirme tarzı"; Kant, "insanın bütün vazifelerinde ilâhî emrin bilinmesi ve tanınmasıdır." şeklinde tanımlar.

Kur'ân'da din kelimesi doksan iki yerde geçmekte, ayrıca üç âyette de değişik ifâdeleri yer almaktadır. Kur'ân'da bu kelimelerin başlıca şu anlamlarda kullanıldığı görülür: "Yönetme, yönetilme, itaat, hüküm, tapınma, tevhit, İslâm, şeriat, hudut, ceza, hesap, millet." Kur'ân-ı Kerîm'deki din kelimesi, iki tarafı hedef alan anlamları ihtiva eder. Bu iki taraftan biri, Allah'a nispetle, hâkim olma, itaati altına alma, hesaba çekme, cezalandırma; öteki de kula nispetle, boyun eğme, itaat etme, teslim olmadır. Bu iki taraf arasındaki ilişkiyi sağlayan kanun, kurallar veya yol, dindir.

Kur'ân-ı Kerîm'deki "din" kelimesinin kullanılışı, yukarıda verilen din tanımlarının çok çeşitli yönlerine temas etmekle beraber, kısaca "Din, Allah tarafından konulan ve insanları O'na ulaştıran yoldur." diye özetlenebilir (Kur'ân: Rum, 30/30; Yusuf, 12/38-40; Zümer, 39/2).[1]

Bu ve benzeri bütün tanımlarda din, aslında insanın fıtratında bulu-

[1] Metin içinde yalnız Kur'ân ve hadislerin kaynakları gösterilmiş ve Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisindeki şekil benimsenmiştir. (Sûre adı sûre no âyet/no; Hadis kitabının meşhur olan yazarı, kitabı: hadis no. Veya hadis kitabı: hadis no.) Diğer kaynaklar her bölümün sonunda topluca gösterilmiştir.

nan ve tezâhürleri çeşitli davranışlarla ortaya çıkan köklü ve evrensel bir olguyu ifade eder. Din, insanın bir cephesini değil, bütün benliğini saran bir şuurdur. Din, en kısa ve en kapsamlı bir ifade ile "İnsan-Allah ilişkisi" diye tanımlanmaktadır. Başka bir ifade ile din, insanın kayıtsız şartsız var olan Mutlak Varlığa yönelişi ve O'nun tarafından kuşatılışıdır.

Antropoloji araştırmaları insanın doğuştan dine eğilimli olduğu sonucuna varmıştır. İnsan kendini fark ettiği en küçük yaşlardan itibaren, kendisinin, başkalarının ve var olan her şeyin, nereden geldiği ve niçin var olduğu ile ilgili sorular sormaktadır. Bu sorular insanlığın henüz çözülmemiş, açık sorulardır. Tarihî olaylar göstermiştir ki kansız yaşanamayacağı gibi dinsiz de yaşanamaz. Bu konuda en orijinal örneklerden biri Hz. İbrahim'in daha çocuk yaşta Allah'ın varlığına yönelişini anlatan Kur'ân âyetleridir (En'am, 6/75-78).

İlâhî olarak nitelenen ve bir bakıma Allah'tan insanoğluna uzatılmış kurtuluş ipi olan dinin temel amacı, insan ile Allah arasında güçlü ve sağlıklı bir bağ kurmaktır. Bu anlamda vahiy kaynaklı bütün dinlerin bir, tek ve aynı olduğu söylenebilir. Nitekim Kur'ân'da "*Allah katında din şüphesiz İslâm'dır.*" (Âl-i İmran, 3/19) ifadesi bunu vurgulamaktadır.

Dinin imân, ibadet ve ahlâk olmak üzere üç ciheti vardır. Din, en sade şekliyle kutsal ve yüce bir yaratıcıya inanma ve ona ibadet etme olduğuna göre, onun bir inanç sistemi ve bir ibadet sistemini ihtiva etmesi mecburidir. Bu iki temel unsurun yanında, dinin ahlâkî hükümleri de içermesi gerekir.

Allah'a imân ve bunun etrafında oluşturulan inanç sistemi, dinin olmakla beraber, temelini oluşturur. İnanç sistemi, yapısı itibariyle dogmatik (*deney alanının dışında*), Allah'ın özellikle varlığı ve birliğinin ortaya konması, temel niteliklerinin kavranması ve sistemleştirilmesi aklî bir çabayı gerektirir.

Dinin ikinci boyutu olan *ibadetler*, Allah'a itaatin (boyun eğme) biçimsel göstergeleri sayılır. Yalın ve teorik bir İlâh inancı yeterli olmayıp bu inancın pratik olarak yaşayışla gösterilmesi ve sergilenmesi gerekir. Tapma, tapınma eylemi olarak ibadetin öz ve genel yapı itibariyle kaynağı

da vahiy olduğu için belirli ibadetler, Allah'a itaat çerçevesinde ve bir inanç ve kanaat gereği olarak yapılır.

Yüce bir Yaratıcıya inanma ve O'na bağlanma ihtiyacı, beşer düşüncesinin ürünleriyle karşılanamaz. Bu bakımdan Allah insanın ibadet olarak ne yapması gerektiğini belirlemiş ve kendisine O'nun belirlediği şekilde ibadet etmesini emretmiştir.

Dinin üçüncü boyutu *ahlâk*tır. Dinin ilk iki boyutu olan inanç ve ibadet, kişinin doğrudan Allah ile teorik ve pratik bağlantı ve iletişimini sağlaması yönüyle insan Allah ilişkisinin dikey-metafizik boyutuna ilişkin iken ahlâk, inanç ve ibadet yoluyla tesis edilmiş bulunan insan-Allah ilişkisinin, dünyevî planda her türlü tutum ve davranışa yansımasıdır. İnsanın başkalarına iyi davranması, onlarla iyi geçinmesi, kötülülük etmemesi ahlâkî birer davranış olması yanında, aynı zamanda biçimsel ibadetler dışında Allah'ın hoşuna gidecek davranışlardır.

Din, bir "şuur"dur. Dinî şuurun (bilinç) tahlilinden elde edilen temel dinî yaşantı insanın bir yönden korku ve aczi ile, diğer yönden sevgi ve güvenle tabiat üstü ve kudret sahibi olan bir varlığa, yani Yüce Allah'a bağlanmasıdır. Bu bağlılık insanın ruhî kuvvetleri ile yaratanına yönelmesi, derin bir saygı ve samimiyetle O'na açılması şeklindedir. İnsanın bütün manevî melekelerinin yardımıyla meydana gelen bu tavır, onun benliği ile ilgili sentezlerin en kuşatıcısıdır.

Din, insana hem nefsinin ve madde âleminin esiri olmadığını, hem de sonsuz bir hürriyet ve bağımsızlık içinde bulunmadığı şuûrunu verir. Kişi bencil duygularına, canlı ve cansız tabiata değil, yalnız her şeyin sahibi olan yüce ve kutsal bir varlığa boyun eğecektir. Dinin bu telkini insanlara gerçek hürriyet ve bağımsızlık kazandırır ve böylece kul, yaratılmışlar önünde ve tabiat olaylarının karşısında hayret ve dehşete düşmez. İnsan sosyal bir varlık olmakla birlikte onun bir de iç dünyası vardır. Yalnızlık, çaresizlik, korkular, kederler, hastalıklar, kayıplar, musîbet ve felâketler karşısında ona ümit, teselli ve güven sağlayan en son sığınak Allah inancı veya din olmuştur.

Ayrıca, dinî yaşantının insanı gereksiz kuruntulardan ve zararlı endişelerden, uzaklaştırdığı, ruhsal bunalımlardan koruduğu bilinmektedir.

Gerçek dindarlarda Allah'a itaatin, ana-babaya, büyüklere, devlete ve millete saygı ve bağlılığı, küçüklere sevgi, canlılara ilgi ve sempati gibi ahlâkî duyguları geliştirdiği, görev bilincini güçlendirdiği tespit edilmiştir. İnsanı konu alan bütün bilimler, özellikle psikoloji ve sosyoloji, dinin insan ve toplum hayatında önemine dikkat çekmektedirler. İnsanın yüce bir kudrete gönülden bağlanması onun gücüne güç katar; dua, niyaz, iltica insanı ulvîleştirir. Allah sevgisi ve korkusu iki yönden insanın ruhî ilkelliğini giderir, ona kuvvetli bir irade ve sağlam bir karakter kazandırır.

Din, fert olarak insan kimliğinin önemli bir parçasıdır. Kişinin yeryüzündeki var oluşuna anlam kazandıran, tarihî ve aktüel kaynaklardan en önemlisi şüphesiz dindir. İnsan, dinî tercihi sayesinde evreni ve onunla birlikte bu varlık formları içinde kendi yerini anlamlandırmakta, temel değer ve ideallerini bu anlam çerçevesinde üretmektedir. Ferdî bir tercih olarak din, hayatı anlamlı ve yaşanabilir kılan temel değer kaynağıdır. "Ben neyim?", "Nereden geldim?", "Nereye gidiyorum?" sorularına bugüne kadar dinler dışında tatminkâr cevap veren başka bir bilgi kaynağı çıkmamıştır.

Dinin alternatifi dindir. Modern toplumlarda dinsizlik bile kendisini ilkel bir din şeklinde açığa vurmaktadır. Aynı inanç sahibi veya farklı inançlardan oldukları hâlde inanca saygılı fertlerin meydana getirdiği toplumlarda din, insanları birbirine bağlayıcı bir olgudur. Böyle toplumlarda birlik ve beraberliğin sağlanması daha kolaydır. Özellikle din beraberliği, manevî kardeşlik havası oluşturarak insanların yakınlaşmasında etkili bir rol oynar. Din bağı ile bir araya gelmiş toplumlarda insanlar birbirlerine karşı daha saygılıdırlar. Hatta bazı düşünürler, millî kimliğin oluşmasında dinin rolüne yer vermektedirler.

Batılı birçok ülkede din, çağın dışında, terk edilmesi gereken bir olgu olarak değil, modern toplumsal var oluşun vazgeçilmez bir unsuru olarak, himaye edilmesi ve güçlendirilmesi gereken bir kolektif değer olarak görülmektedir. Zira, acı tecrübeler toplumu ayakta tutan, sağlıklı bir bünyeyi sürdüren, uyum ve barışı sağlayan meşruiyet kaynağının din olduğunu göstermiştir. İlâhî bir kaynaktan beslenmeyen değerler hiçbir devirde

kalıcı ve tatmin edici olmamıştır. Yine her toplumda ahlâk erozyonu ile dinî değerlerin erozyonu aynı anlama gelmektedir. Buna göre din, ferdî ve kolektif bir kimlik unsuru, ayrıca temel referans kaynağıdır.

İnsanlığın, özellikle son bir asırdır yaşadığı tecrübeler, din olgusunu dışlayarak bir yere varmanın mümkün olmadığını bütün açıklığı ile göstermiştir. Pek çok düşünür, din ve değerler alanında ortaya çıkan boşluğun insanlığın geleceği açısından ciddi bir tehdit olduğu hususuna ısrarla dikkat çekmektedir. Bu gerçeklerden hareketle "dinin öğretilmesi"nin, insanlığın temel ihtiyaçlarından biri olduğunu vurgulamak gerekir.

Yukarıdan beri ifade edildiği gibi bir sosyal gerçek olarak din, kamusal düzeyde kendini iki alanda gösterir: Dinî ibadet, dinî hukukun yerine getirilmesi ve din eğitimi.

Din öğretiminin genel eğitim içindeki yerinin daha iyi anlaşılması açısından ilgili temel kavramların bilinmesinde yarar vardır. Bu nedenle din öğretimine yakın bazı kavramlar burada kısaca açıklanmıştır.

B. Eğitim

İnsan hayatını doğumundan ölümüne kadar içine alan bir etkileşim süreci olduğu için eğitimi, zaman ve mekan yönünden sınırlamak mümkün değildir. Eğitim toplumun en geniş ve çok yönlü faaliyet alanlarından biridir. İnsan yaşamı süresince eğitimle iç içedir. Bu nedenle denebilir ki, ilgililerce herkesin üzerinde anlaştıkları tek bir eğitim tanımı benimsenememiştir. Zamanımıza değin eğitim üzerine eğilen düşünürlerin ortaya koydukları tanımlar çeşitlilik göstermektedir. Ancak bütün tanımların ortak yanı, eğitimin, önceden belirlenmiş hedeflere göre insanların davranışlarında belli gelişmeler sağlayan etkiler dizisi olmasıdır.

Ertürk'e göre eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir. Küçükahmet'e göre eğitim, bir insan varlığının yetişmesi ve gelişmesini sağlamak üzere, kendine özgü tüm imkânların onlar üzerinde kullanılması ve her birinin bizâtihi kendisidir. Başka bir ifadeyle eğitim, insanın kendisi ya da

başka biri üzerinde bilinçli olarak istenen davranış değişikliklerini yapmak üzere etkide bulunma sürecidir diye tanımlanmıştır.

Bu tanımları çoğaltmak mümkündür. Eğitimciler kadar eğitim tanımı vardır, denebilir. Yukarıda verilen Ertürk'ün tanımı davranışçı akımın, yapılan işi açıklayan bir anlamda teknik bir tanımdır. İlk çağ filozofu Eflatun'a göre eğitim, insana en iyi olgunluğu vermek, erdemi kazandırmaktır. Kant ise eğitimi, insanın tabiatında (yaratılışında) bulunan gizli bütün yeteneklerin geliştirilmesi olarak tanımlar. J. J. Rousseau, çocukları yetiştirmek ve insan yapmak sanatı olarak tanımlarken, E. Durkheim, sosyal olmayan nesli sosyalleştirmektir, şeklinde tanımlar. En anlamlı tanım ise, kişinin kendisini tanımasıdır şeklindedir.

Eğitimin, bu kişisel görevinin yanında bir de kişiyi sosyal hayata uyumunu sağlama görevi vardır. Bu da, toplumsal değerlerin kişiye kazandırılması ve böylece kişinin toplumun uyumlu bir üyesi olmasını sağlamaktır. Bundan dolayı eğitim ferdî yeteneklerin toplumsal değerlere ters düşmeyecek ve birbirlerini tamamlayacak bir denge içinde geliştirilip kişiye kazandırılmasıdır, diye de tanımlanmıştır.

Bütün bu görüşlerin ve verilerin ışığı altında eğitimi, "çevre ayarlaması yoluyla kişinin davranışlarını istenilen yönde değiştirme ve değerlendirme sürecidir" diye ifade etmek mümkündür.

Eğitimin kişi ve toplum açısından önemi şöyle özetlenebilir:

1. İnsan tarihî bir varlıktır. Nesiller kendinden önceki nesillerin bilgi ve birikiminden de yararlanmak durumundadır. Eğitim sayesinde nesillerin kültür, bilgi ve tecrübe birikimi bir sonraki nesle aktarılmış olur.

2. İnsanın doğduğu andaki belirsiz kişiliği eğitimle gelişir. Eğitim, insanın bir dünya görüşüne sahip olması ve kişilik kazanmasında en etkin rolü üstlenir.

3. İnsan, yeteneklerini kendi kendine geliştirme özelliğine sahip değildir. Bunun için eğitim ve öğretimin kılavuzluğuna ihtiyacı vardır. Bu yönden sürekli başkalarının yardımına muhtaçtır. İşte kişinin yeteneklerini geliştirme ihtiyacı, eğitimin temel ilkesidir.

4. Eğitim, toplum içinde benzer tutum ve davranışların oluşmasını

temin eder, böylece toplum düzenine katkı sağlar. Bu yönüyle eğitim, kişinin topluma uyumunu sağlayarak, toplum içindeki çatışmaları önleme görevini yapar.

C. Öğretim

Dar anlamda, bir eğitim kurumunda ders verme işidir. Geniş anlamda, örgün ya da yaygın eğitim kurumlarındaki öğrenmeleri kolaylaştırma maksadıyla sağlanan kılavuzluk, materyal ve etkinliklerdir. Eğitim ve öğretim kavramları yanlış olarak bazen birbirleri yerlerine kullanılmaktadır. Öğretim, eğitimin planlı ve programlı bir şekilde belirli bir zaman diliminde ve belirli bir mekânda gerçekleştirilen bölümüne denir.

Öğretim, eğitimden daha dar kapsamlıdır. Öğretim, öğrenciyi öğrenme etkinliklerine yöneltmek ve bu etkinlikte ona rehberlik etme bilgi ve sanatıdır. Öğretme faaliyetlerinin önceden belirlenen hedefler doğrultusunda planlı ve kontrollü olarak düzenlenmesi ve uygulanmasına öğretim denir. Bu bakımdan öğretim, bilgi, mahâret (beceri) ve değerlerden en gerekli olanları öğrencilere kazandırmak amacıyla yapılan faaliyetlerdir. Öğretim süreci, öğretme etkinliği ve bu etkinliğin sonucu olarak ortaya çıkan öğrenmeyi içine alır. Hedeflerin belirlenmesiyle başlatılır ve değerlendirme işleminin yapılmasıyla sona erer.

D. Din Eğitimi

Din eğitimi, insanın dinin isteklerine göre eğitilmesi ihtiyacı üzerine kurulmuş bir bilim dalıdır. Kaynağı ilâhî olsun veya olmasın, her devirde bir dine inanmış olan insanlar, inandıkları bu dinin inanç ve ibadet esaslarını hem kendileri öğrenmek istemişler, hem de yetişmekte olan nesillere ve başkalarına öğretmeye çalışmışlardır. İnsanların bu hedeflerine ulaşma isteği, din eğitim ve öğretiminin sürekli canlı tutulmasının temel sebebidir.

Din eğitimi, kişinin ve toplumun din ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak, din kültürünün yetişmekte olan nesle aktarılması ve toplum fertlerine dinî ihtiyaçların karşılanması düşüncesiyle yapılan faaliyetlerdir. Bir başka ifadeyle din eğitimi, kişiye dince istenen davranışları benimseyerek

yerine getirebilme, dince istenmeyen davranışlar karşısında da istek ve arzularına hakim olabilme bilincini kazandırmaktır.

Genel anlamda din eğitiminin temel problemi dinden gelen bilgilerle eğitim biliminin verilerini birleştirerek, insanların Allah'ın hoşnut olduğu kişiler olarak yetiştirilmesine katkıda bulunacak çalışmalar yapmaktır.

Din eğitimi, insanların hayatı boyunca karşılaşabilecekleri, dinin iman ve ibadetlerle ilgili teorik ve pratik problemlerini araştırır, çözümler üretmeye çalışır. Dinin mahiyetine uygun olarak insan varlığının bütünü ile ilgilenir; insanın hayatını, hayatın bütünlüğü içindeki yeri ile ele alır, yani insanla insan olarak ilgilenir.

Din eğitimi, Allahu Teâlâ'yı, insanın yaratılışını, yeryüzündeki anlamını ve geleceğini (kaderi) birer konu olarak ele alır ve öğretime müsait kılmaya çalışır. Bu maksatla yöntemler arar; onları dener ve geliştirir. Kişinin inandığı dinin içeriğini öğrenebilmesi ve gereklerini yerine getirebilmesi için yapılan tüm eğitim ve öğretim etkenliklerine din eğitimi denir. Bu bağlamda din eğitimi, kişinin çeşitli eğitim yöntemleriyle rûhen ve manen geliştirilerek, Allah'ın buyruklarına boyun eğecek hâle gelmesi ve bununla ilgili gerekli bilgileri öğrenmesi ve özümsemesi için yapılan faaliyetlerdir.

1. Din Eğitiminin Hedefi ve Vazifeleri

Din eğitiminin temel hedef ve vazifesi, yetişmekte olan nesillerin, ruh ve beden gelişimini dikkate alarak, duygu, zihin ve heyecan dinamizmini bozmadan, tutarlı, sorumluluklarının bilincinde ve başarılı bir genç olarak topluma katılmasını sağlamaktır.

Din eğitiminin de, özellikle manevî gelişim ve ruh sağlığı kazandırma, yani temel eğitimin gözettiği hedefler üzerinde durduğu söylenebilir. Ancak, bilgi ve düşünce bu gelişmenin vazgeçilmez bir şartı olarak görülmüştür. Din öğretiminin temel hedefi duygusal alana, insanın sosyal ve aşkın isteklerinin gelişmesini sağlamaya yöneliktir. Genel öğretim içerisinde din öğretimi, diğer derslerde alınan parçalı bilgileri birleştirmeye ve bunlardan bütünleşmiş bir dünya görüşü çıkarmaya imkân verecektir.

Din eğitiminin diğer bir hedefi ise, bireyin dinî değerlere bağlılığını

sağlayarak davranışlarını olgunlaştırmaktır. Burada sadece belli bir dinin öğretilmesi değil; dinle ilgili genel anlamda objektif bir bilgi, anlayış ve hoşgörü de bireylere kazandırılır. Din öğretiminden yoksun bir kişinin dinî değerlere saygı ya da bağlılık göstermesi şöyle dursun; inançlara sırt çevirerek *Yaratıcı*sının varlığını bile inkâr edebilir.

Din eğitiminin hedef ve vazifeleri şöyle sıralanabilir:

1. Din eğitimi, insana, Allah inancını ve gereklerini öğretecektir. Böylece insana, diğer canlılardan farklı olarak bedenî zevkleri ve ihtiyaçlarını gidermesi yanında, ruhunun isteklerini de dikkate almasını öğretecektir.

2. Din eğitimi, insanları hayatın anlamını aramaya çağıracak ve bu arayışı canlı tutacak, onun sürekliliğini sağlayacaktır.

3. Kişide bencilliği irdelemeyi, başkasını düşünmeye ve toplumsal sorumluluğu yüklenmeye hazırlanmayı, kısacası *güzel ahlâkı* kazanmayı sağlayacaktır

4. Din eğitimi, ilgili bilimlerden yararlanarak her alandaki gelişmeleri, din ve imân gözüyle değerlendirerek ilmî bir anlayışın yerleşmesini sağlayacaktır.

5. Din eğitimi, kişiye hayatını düzenli yaşamak için bazı ilkeler kazandırır. Eşya ve olayları Allah'ın iradesine bağlı olarak yorumlama anlayışı, kendi davranışlarına yol gösterici olur. Böylece kişisel hayatında imân ve teslimiyet içinde olan, aklını kullanmasını bilen kimse, sosyal hayatta da huzurlu ve uyumlu olacaktır.

6. Din eğitimi, özellikle yetişmekte olan genç nesillere dinî moral desteği vererek onları, her türlü sapık inanç ve düşüncelerden ve aşağılık yaşam tarzından koruyacaktır. Çünkü dinin temel boyutlarından biri güzel ahlâktır. Güzel ahlâk, dinin hedeflediği davranışları kişinin benliğine yerleştirerek "kâmil insan"ı meydana getirir.

7. Din eğitiminin verdiği Allah sevgisi, genç kuşaklara eğitimimizin temel hedeflerinden biri olan milletimizin millî, ahlâkî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimsemede; ailesini, vatanını ve milletini sevmede ve yüceltmede, diğer insanlara saygılı davranmada ve onlara görev ve sorumluluklarının bilincinde olma davranışı kazandırmada yardımcı olur.

8. Din eğitimi, dinin bünyesinde taşıdığı temel iletişim kodları sayesinde insanların birbirini anlamasını kolaylaştırır. Eğitim, tek taraflı değil, iki taraflı etkin olan bir süreç olduğuna göre, dini bilen insanların bir birilerini anlamaları daha kolay olacağı için eğitim faaliyetleri hem kaliteli olur, hem de istenilen hedeflere daha kolay ulaşılır.

Sonuç olarak, hiçbir çocuk ve genç, "*hayatın dinî bir yorumunun olduğu*" gerçeğinden haberli kılınmadıkça, tam bir eğitim görmüş sayılmaz. Bu nedenle, din eğitimi, insanlık eğitimidir denebilir.

2. Din Eğitiminin Gerekliliği

Her toplum, kendi değerlerine ve kültür yapısına uygun insanı, kendine özgü bir eğitim sistemi içinde yetiştirmek ister. Eğitim en geniş anlamda, kişinin toplumun davranışlarına, ahlâk ve estetik ölçülerine, inanış ve yaşayışına sağlıkla uyumuna yardım eden bir süreçtir. Eğitimin kurumsallaşmış şekli ise okuldur.

Eğitim sistemi içinde okulların temel işlevi, öğrencilere istenilen davranışları kazandırma ve belli öğrenme yaşantılarının tecrübe edilmesini sağlamak maksadıyla çevreyi gerekli biçimde düzenlemektir. Okulu, içinde bulunduğu toplumdan, bu toplumun sorunlarından tecrid edip fildişi gibi bir kule olarak görmek, çağdaş eğitim anlayışına ters düşmektedir. Bu nedenle çağımızın eğitim anlayışında her okul, kendi milletinin temel değerlerini, istek ve ihtiyaçlarını vatandaşlarına kazandırmakla yükümlüdür.

Kişinin ve toplumun önemli bir kimliği dindir. Din, bir milleti meydana getiren temel unsurlar arasında önemli bir yer tutar ve diğer unsurları da etkiler. Vatan duygusunun oluşmasında, millî tarihin akışında, ahlâkın şekillenmesinde, terbiyenin yönlenmesinde dinin rolü inkâr edilemez. Millî birlik bilinci bir milletin, bir devletin devamlılığının temel şartıdır. Bu bilinç, millet fertlerinin millî kültür unsurlarına bağlılığı ile mümkündür. Bu bağı sağlamada ve geliştirmede din, önemli bir etkendir.

Din, kişisel ve toplumsal yanı bulunan, düşünce ve uygulama açısından sistemleşmiş olan, insanlara yaşama tarzı sunan, onları belli bir dünya

görüşü etrafında toplayan kurumdur. O, bir değer koyma, değer biçme ve yaşama tarzıdır. Aşkın ve Kutsal Yaratıcıya isteyerek bağlanma, teslim olma ve O'nun iradesine boyun eğmedir. İnsan ve toplum üzerinde bu derece etkili olan bir sistemle, insan ilişkileri hiç şüphesiz eğitimin bir konusu olmalıdır. Yoksa bu ilişkilerin yetersiz hatta yanlış olarak kurulması kaçınılmazdır.

Din eğitimi bilimcisi Beyza Bilgin, Türkiye'de din eğitiminin genel eğitim içinde mutlaka yer alması gerektiğini şu üç temel maksada dayandırmaktadır: İnsanî maksat, kültürel maksat ve toplumsal maksat.

İnsanî maksat, genel eğitimin, insanın, bütün kabiliyetleri ile bir bütün olarak yetiştirmek görevinden kaynaklanmaktadır. İnsanın birçok temel yetenekleri arasında inanmak ve bir kutsala bağlanma yeteneği de vardır. İnsan, hayatı yorumlamak ve yaşantısına bir anlam kazandırmak duygusuna sahiptir. İnsanın bu duygusunun karşılanması, doyurulması ve yeteneklerinin geliştirilmesi gereklidir. Bu anlamda, İslâm dininden gelen bilgilerin, İslâm'a inanan kişilere verilmesi gerekir.

Kültürel maksat, kültürümüzün önemli bir parçası dinimizden kaynaklanmıştır. Sahip olduğumuz ve sahip olmak durumunda bulunduğumuz kültürümüzü büyük ölçüde etkilemiş olan İslâm dini, gelecek nesle güzelce tanıtılmalıdır.

Toplumsal maksat, davranışlarımızla sorumlu olduğumuz ve davranışlarını tanımak durumunda olduğumuz toplumsal çevreye, İslâm ahlâkı yolu ile yaklaşabilmektir. Türk vatandaşı olarak herkesin, Türkiye'de mevcut dinler hakkında bilgi sahibi olması barışık bir toplum için gereklidir.

Din eğitimi, eğitime dinin eleştirici özelliği açısından da yardımcı olabilir. Değişik felsefî görüşler ve ideolojiler, insanın varlığı, geleceği ve mutluluğu ile ilgili değişik yorumlar getirirken, dinin getirdiği yorum, bir imkân olarak onların yanında yer alacak, onların da eleştiri konusu yapılabileceğini ortaya koyacaktır. Böylece gerçeğin henüz çözümlenmemiş olduğu, ona bakışların ve onu yorumlayışların bir türlü aynı olmadığının bilinmesiyle, yeni yetişen neslin ufku açılacaktır.

Bütün insanlarda bulunan inanma, bir kutsala yönelme, kendini ona

nispet etme gibi karmaşık ve kompleks duygular, ancak plânlı bir eğitim ve öğretimle yönlendirilebilir. Din, psikolojik, sosyolojik, ahlâkî ve hukukî birçok kavram ve kurumu da kapsamaktadır. Bütün bunların kendi içinde mantıkî bağları vardır. Bunların birbirinden kopuk ve önemsiz şeylermiş gibi plansız ve programsız kazandırılması ve bunlar hakkında doğru bilgi edinilmesi din eğitimi olmadan mümkün değildir.

Din öğretimi ya da dinin öğretiminde bütün zaman ve mekânlarda var olan temel iki problem vardır. Bunlardan biri, dini doğru bir şekilde *anlama*, diğeri ise uygun bir tarzda *anlatma* konusudur. "Din öğretimine niçin ihtiyaç duyuyoruz?" sorusunu bir çok açıdan cevaplandırmak mümkündür. Bunlar arasında, "*İnsanın varlık yapısının tahlilinden hareketle din öğretiminin gerekliliğini açıklama*" ilk akla gelen ve sıklıkla müracaat edilen bir akıl yürütme şeklidir. Burada dikkati çeken husus insanın diğer özellikleri yanında "*inanan bir varlık*" olmasıdır. Dolayısıyla insan, inanca sahip olma ya da olmama arasında bir seçme yapacak kadar değil de, çeşitli inançlar arasında bir seçme yapacak kadar özgürdür. İnsanın bu inanma ihtiyacının doğru bir şekilde karşılanabilmesi ancak sistemli bir din eğitimi ve öğretimi ile mümkün olabilir.

Din hassas bir konudur. Güvenilir yollardan ve ehliyetli kişilerden dini öğrenmeyen bireylerin dinin aslında olmayan, kendi anlayışlarına göre bir başka dinî yaşayış biçimi geliştirmeleri kaçınılmazdır. Bu ve benzeri nedenlerle din eğitimi, bilinçli bir programla, ehil eğiticiler tarafından devletin kurumlarında vatandaşlara verilmelidir.

Değerlendirme Soruları

- Dinin tanımını yapınız?
- Dinin önemini açıklayınız?
- Eğitim nedir?
- Öğretim nedir?
- Din eğitimi nedir?
- Din eğitimin hedef ve vazifeleri nelerdir?
- Din eğitimimin gerekliliğini tartışınız?

2. Ünite

DİN EĞİTİMİNİN TEMELLENDİRİLMESİ

Hedefler

Bu üniteyi çalıştıktan sonra,

✓ Din eğitiminin bilimsel temellerini öğrenebilecek,

✓ Din eğitimi ve öğretiminin millî hukuk açısından temellendirilmesini yapabilecek,

✓ Din eğitimi ve öğretiminin uluslararası hukuk açısından kanunî temellerini tartışabileceksiniz.

Din Eğitiminin Temellendirilmesi

Din eğitiminin gerekliliği üzerinde durulurken, bir anlamda "niçin din eğitimi?" sorusunun cevabı bulunmaya çalışılmıştır. Bu sorunun bir başka boyutta değerlendirilmesi "din eğitiminin temellendirilmesi" olarak ele alınabilir. Din eğitiminin birçok sebebi ve temeli vardır. Bu sebeplerin hepsinin burada ele alınması kitabın hacmini aşacağı düşüncesiyle, din eğitiminin ilmî ve hukukî temelleri üzerinde durulmuştur.

A) Din Eğitiminin İlmî Temelleri

Her insan, inanma, hayatı inancına göre yorumlama, varlığına ve hayatına bir anlam kazandırma ihtiyacındadır. Bu ihtiyacın doğru olarak karşılanması gerekir. Ayrıca toplumları millet yapan temel unsurların başında din ve kültür gelmektedir. Zamanla bu iki unsur birbiriyle öyle özdeşleşmiştir ki, birini diğerinden ayırmak imkânsız hâle gelmiştir. Bütün kültür eserlerinde dinin derin etki ve izleri vardır.

Toplumun kültürünü yeni nesillere aktarmak eğitimin bir görevidir. Aynı zamanda yeni nesillerin sağlam bir kişilik kazanması, başkaları karşısında eziklik duymaması, değer yargılarına sahip olması ve toplumun saygın bir üyesi olması bağlıdır. Ayrıca toplumun değer yargılarını tanıması ve onlara ters düşmemesi de gerekir. Bu açıdan din eğitiminin bilimsel temellerini insanî, toplumsal, kültürel ve evrensel temel olarak ele almak mümkündür.

1. Antropolojik-İnsanî Temel

Eğitimden beklenen temel fonksiyonların başında, fertlerin bütün yeteneklerini ortaya çıkarıp geliştirmek ve temel duygu ve ihtiyaçlarını uyumlu bir şekilde doyurmak gelmektedir. Yine eğitimin ve okulun, bireyin özgürleştirilmesi, kendini gerçekleştirmesi ve insanî olgunluğu kazanması gibi hedefleri vardır. Bu yaklaşımdan hareketle din eğitiminin, insanın bu temel ihtiyacını karşılama ve bu sayede kendini gerçekleştirmesine yardımcı olma gibi çok önemli bir fonksiyonu vardır.

Konuya insan, din ilişkisi açısından yaklaşıldığında ise, insanın yaratılışı gereği din ile ilgili olduğu gerçeği ile karşılaşılır. Yine bu gerçekten hareketle, insanın kendi hakkındaki sorularına; varlığının, hayatının anlamını arayan sorularına cevap bulmada, dinin verilerini kullanmanın kaçınılmaz olduğunu söylemek mümkündür. Başka bir ifade ile din ve inanma, insanın insan olma özelliklerindendir; âdetâ insan varlığının olmazsa olmaz bir parçasıdır.

Gönlünde bir dünya görüşü şekillenmekte olan, sıkıntıları, felâketleri mutluluk ve saadetleriyle hayatı yorumlamak durumunda olan insanın, bilgi dağarcığında belli ölçüde dinî birikimi bulunmalıdır. Çünkü dinin, hayatın bütün olaylarına karşı insanı rahatlatan görüş ve yorumları vardır. Bir dine inanma ve Yüce Yaratıcıya bağlanma, insandaki ihtiras, haksızlık, zulüm hislerini kırar; ona merhameti, hoşgörüyü, sevgiyi ve barışı öğütler; insanın içini rahatlatır. Dinin ahlâkî ve insanî değerlerle onun iç dünyasını donatır. İşte burada din eğimi ve öğretiminden, kişilerin inanma ihtiyaçlarını doğru bilgi, duygu ve becerilerle doyurmalarına yardımcı olması beklenir.

2. Din Eğitiminin Toplumsal Temelleri

Eğitimin temel görevlerinden biri de topumun sosyal değerlerini yeni yetişen nesillere aktarmaktır. Başka bir deyişle eğitim, kişiyi toplumsallaştırma sürecidir. Toplumsallaşma, kişinin toplum değerlerine ve yaşama biçimine sağlıklı bir şekilde uyum sağlaması olarak ifade edilebilir. Bir diğer deyişle, kişinin bir toplumun bütün inanç ve davranış kurallarını öğrenmesi ve benimsemesidir.

Bu konuda genel eğitimin yanında din eğitiminin de çok önemli bir payı vardır. Din, yerine başka bir şeyin konamayacağı kadar rakipsiz bir sosyal kurumdur. Bu nedenle dinin topluma kazandırdığı dinî, ahlâkî ve kültürel değerlerin korunması ve genç kuşaklara aktarılması din eğitiminin görevidir.

Din, kişinin olduğu gibi, toplumun da sosyal kontrolünün en önemli etkenlerinden biridir. Dini olmayan, dinî bağları zayıflayan bir toplumun çözülmesi ve çökmesi tarihî bir olgudur. Din kişi ve toplumun bünyesini yıpratan ve bozan her türlü kötülükleri yasaklar. Bunun yerine her türlü iyiliği emreder ve ibadet sayar.

Bu nedenle dinin bu olumlu etkilerini toplumun gelişmesi ve huzuru için verimli kılmak, din eğitiminin görevidir. Bu bağlamda din eğitiminde hedef, inançlı, erdemli ve üstün özelliklere sahip bir toplum oluşturmaktır denebilir.

Din, ferdî olduğu kadar, toplumsal bir ihtiyaç ve gerçekliktir. Çünkü din, fertle; fert, fertle; toplum ve toplumlararası ilişkileri önemli derecede etkilemektedir. Davranış ve görgü kurallarından ahlâk kurallarına kadar, toplum hayatını ilgilendiren bir çok konuda belirleyici unsurlardan birisi din ve dinî, ahlâkî gelenektir.

Bu açıdan bakıldığında din öğretiminin, insanın toplumsallaşmasında iki önemli görev yapması beklenir: Bunlardan birincisi, dinî etkinliklere katılmak isteyenlere gerekli davranışları öğreterek hazır bulunuşluk kazandırmaktır. Din eğitimi ve öğretimi bu tür eksikliği gidermek sûretiyle insana önemli bir yardım yapabilecektir. İkincisi ise, bu tür dinî etkinliklere katılmayanlara, başkaları tarafından yapılan etkinlikleri anlama ve olumlu değerlendirme anlayışı kazandırmaktır.

Sonuç olarak toplumdaki inanç, ahlâk, davranış ve görgü kurallarının kaynağına ilgisizlik, bunların kişiler tarafından benimsenmesini zorlaştırır. Bu benimsememe, toplumda nesiller arasında çatışmalara yol açar, çeşitli uyumsuzluklara sebep olur.

3. Din Eğitiminin Kültürel Temelleri

Genel olarak kültür, bir milletin kendi tarihinden getirdiği değerlerin bütünü olarak tanımlanmaktadır. Eğitim tarihi, eğitimin kültürden ayrı

olarak düşünülemeyeceğini ortaya koymaktadır. Eğitim ve kültür birbirini etkilemekte ve şekillendirmektedir. Hangisinin diğerine daha etkin olduğu konusu bilim alanında hâlâ tartışılmaktadır.

Eğitimin temel görevlerinden biri toplumun kültürel mirasını yeni kuşaklara aktarmaktır. Eğitim süreci, kültür mirasının aktarılması sürecidir. Başka bir ifade ile eğitim, bir kültürleme faaliyetidir. Kültürleme kavramı, kültürel değerlerin yeni nesillere aktarılıp benimsetilmesini içerir. Her toplumun kültürel mirası içinde dinî bilgi ve yaşayış tarzından gelen bir birikim vardır. Bu açıdan eğitim ve okul, kültürleme görevini yerine getirirken din ve dinî geleneği de öğretime konu yapmak durumundadır.

Dinin, özellikle İslâm dininin şekillendirmek istediği insan ile eğitimin şekillendirmek istediği insan arasında, eğer din ve eğitimi iyi anlaşılır, insanlar tarafından bozulmazsa, bir zıtlık olmadığı aksine paralelliğin olduğu görülecektir.

Din, milletin ve toplumların kimliğinde belirleyici en önemli unsurdur. Bunun için diğer kültür unsurlarının da belirleyicisidir. Bu belirleyicilik dilde, tarihte, örfte ve adetlerde, sanat dallarında, ahlâkta ve benzeri alanlarda kendini göstermektedir. Bir milletin bireylerinin önce millî kültürlerini bilmeleri ve benimsemeleri gerekir. Millî kültür unsurlarını benimsemeyen nesiller, kendi milleti ile çatışmaktan kurtulamazlar. Bu yönüyle din eğitimi, insanlara kişilere kişilik ve kimlik kazanmada yardımcı olacak, millî kültürü ile bütünleşmesini sağlayarak toplumda iç barışı temin edecektir.

Sonuç olarak eğitim, dini, hem bir kültür unsuru olarak, hem de diğer kültür unsurlarına etki eden bir etken olarak öğretmezse, yeni nesillerde kimlik belirsizliği ve toplumun kültürel değerlerini anlayıp yorumlamada güçlükler ortaya çıkacaktır. Bunun sonucu ise kültürel yabancılaşmaya varacaktır. Bütün bu sorunların yaşanmaması için din eğitimine gereken önem verilmelidir.

4. Din Eğitiminin Evrensel Temelleri

İletişim alanındaki hızlı gelişmeler sonucunda, insanlar, toplumlar ve milletler her an iç içe yaşar duruma gelmişlerdir. Bu gelişme din eğitimi ve

öğretiminin evrensel boyutunun üzerinde düşünmeyi de gerektirmiştir. Bu alandaki gelişmeler, son yıllarda, batıda *kültürler arası eğitim*, *dinler arası eğitim* gibi yeni disiplinlerin doğmasına sebep olmuştur. Bu disiplinlerin amacı, farklı kültürlerden insanların bir arada nasıl daha mutlu yaşabileceklerini araştırıp, çözüm önerileri getirmektir.

Diğer insanlarla anlaşabilmek, onları anlayabilmek, onların sahip olduğu ve davranışlarına yön veren değerlerini tanımakla gerçekleşebilir. Bu ise iletişimde bulunacak insanların, karşısındakinin dini, ahlâkı ve kültürü hakkında bilgili olmasını gerekli kılmaktadır. Kültürler arası eğitimde birinci ilke, herkesin öncelikle kendi kültürünü ve dinini tanımasıdır.

Çünkü kendi kültürünü ve dinini bilmeyen ve onlara saygı duymayan birisi, başkalarınınkini ve bundan kaynaklanan davranışları anlamada güçlük çekecektir. Uygun bir din eğitiminin bu konuda sağlayacağı katkı, aynı zamanda onun meşruiyetinin önemli bir temeli olarak kabul edilmektedir.

B) Din Eğitiminin Hukukî Temelleri

Yasalar, her konuda olduğu gibi din ile ilgili konularda da temel hak ve özgürlükleri güvence altına alırken, aynı zamanda bu hak ve özgürlüklerin kullanılması ile toplumda ortaya çıkabilecek mahzurları önleyici düzenlemeler de getirir. Yaşamak kişilerin nasıl vazgeçilmez, devredilmez temel hakkı ise, inanmak ve bir dine bağlanmak da aynı şekilde temel insan haklarından biridir. İnanma ve inancının gereklerini yerine getirme hakkı, onları öğrenme hakkını da beraberinde getirir. Çünkü eğer bir davranış söz konusu ise, onun nasıl yapılacağı sorusu, bilmeyi ve dolayısıyla öğrenmeyi gerektirir.

Bu başlık altında din eğitiminin temellendirilmesi, yasal düzenlemeler açısından değerlendirilmiştir. Hukukî temeller, ulusal ve uluslararası metinler bağlamında ele alınmıştır.

1. Din Eğitimi ve Öğretiminin Ulusal Hukuk Açısından Temellendirilmesi

Demokratik hukuk devletinde "eğitim hakkı" insanların temel haklarındandır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 5. maddesine göre "Kişinin temel hak ve hürriyetleri" koruma altındadır. Yine anayasanın 42. mad-

desine göre "Kimse eğitim ve öğretim hakkından yoksun bırakılamaz." Böylece her vatandaşın eğitim ve öğretim hakkının olduğu kesin olarak anayasada yer almıştır. Ayrıca 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanununun 7. maddesine göre "Temel eğitim görmek her Türk vatandaşının hakkıdır" bu hak engellenemez ve yanlış uygulamalara devlet engel olur.

Ülkemizde, ulusal hukuk açısından din eğitim ve öğretiminin temelleri birkaç noktada toplanabilir. Bunlardan birincisi 1924 tarihinde çıkarılan ve devrim kanunlarından sayılan "Tevhid-i Tedrisat Kanunu"dur. *Tevhid-i Tedrisat Kanunu*, bazılarının iddia ettiği gibi din eğitimi ve öğretimini ortadan kaldırmak için değil, aksine Atay'ın da belirttiği gibi "... Din eğitim ve öğretimini genel eğitim sistemi içinde ele almak ve onunla bütünleştirmek için çıkarılmış bir kanundur. Bu kanunun 4. maddesinde "Maarif Vekaleti yüksek dîniyat mütehassısları yetiştirmek üzere Darü'l-Fünûnda bir İlâhiyat Fakültesi tesis, ve imamet ve hıtabet gibi hıdemât-ı dîniyenin îfâsı vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi içun de ayrı mektepler küşad edecektir" denilmektedir. Görüldüğü gibi bu madde çok açık olarak Maarif Vekâletine hem İlâhiyat Fakültesi, hem de İmam Hatip Liseleri açma görevi yüklemektedir. İşte 1982 Anayasası'nın 174. maddesi, İmam Hatip Liselerinin ve İlâhiyat Fakülteleri'nin temel hukûkî dayanağıdır.

T.C. Anayasası, 1982 Anayasası'nın 24. maddesi din ve ahlâk öğretimini zorunlu kılmaktadır. Maddenin ilgili bendi şöyledir. "... Din ve ahlâk eğitim ve öğretimi devletin gözetimi ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlâk öğretimi ilk ve orta öğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanûnî temsilcilerinin talebine bağlıdır." 1982 Anayasası'nın 24. maddesi de, geniş bir din ve vicdan özgürlüğü sağlamakta olup, sınırlılıkları çok özel bir alandadır.

Yine bu maddeye göre devlet, din ve ahlâk öğretiminin sağlanması yanında ayrıca, eğitimi yaptıracak programlar da açacaktır. Bu program kişilerin ve velilerinin isteklerine bağlı olacak, bu programa sadece isteyenler katılacaktır. Programlarda ise mensubu olunan dinin bilgileri ve kuralları öğretilecektir. Aynı zamanda bunların eğitimi de yapılabilecektir. Yine anayasanın 42. maddesi sosyal bir hak olarak eğitim ve öğretim hakkını

düzenlemektedir. Kanunun ilgili bendinde "Kimse eğitim ve öğretim haklarından yoksun bırakılamaz..." denilmektedir.

Çağdaş eğitim ve okul teorilerine göre okul, toplumun ihtiyaçları ve beklentilerini gerçekleştirmek için oluşturulmuş bir kurumdur. Okulun ve eğitimin ana hedefleri arasında, kişiyi özgürleştirme kendini gerçekleştirme, insanî olgunluğa yükselme gibi hususlara öncelik tanınmaktadır. Bir milleti meydana getiren temel kültür ve kimlik unsurlarından birinin din olduğu sosyolojik bir gerçektir. Toplumun dinini doğru olarak öğreneceği ve eğitimini alacağı yer ise, yukarıdaki yasal çerçevede tespit edildiği gibi okuldur.

Ayrıca 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nun 12. maddesinde "Türk milli eğitiminde laiklik esastır. Din kültürü ve ahlâk bilgisi öğretimi ilkokul ve orta okullar ile lise ve dengi okullarda okutulan zorunlu dersler arasında yer alır" ifadesi de, din eğitiminin yasal temellerinden birini oluşturmaktadır.

2. Din Eğitimi ve Öğretiminin Uluslararası Hukuk Açısından Temellendirilmesi

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi; 10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nca kabul edilen evrensel bildiri, insan hakları konusunda bütün halklar ve milletler için ortak ideal ölçüleri belirler. Evrensel Bildiri'nin 2. maddesi, insanların din ve inanç ayırımı gözetilmeksizin bütün hak ve özgürlüklerden yararlanabileceklerini belirtmiştir. Ayrıca, bildirinin 7. maddesi kanun önünde eşitliği ve kanun himayesinden eşit olarak yararlanmayı herkes için bir hak olarak kabul etmiştir. Evrensel Bildirinin 18. maddesi din ve vicdan özgürlüğü hakkıdır ve beyannameyi imzalayan devletlere, din öğretimi özgürlüğü ve hakkının tanımasını emreder. Hatta, bu konuda üzerine düşen görevleri yapmasını ister. Maddede şöyle denilmektedir: "Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkına sahiptir; bu hak, dinini veya inancını değiştirmeyi de içerir. Aynı şekilde bu hak, dinini ve inancını tek başına veya topluca, özel olarak veya açık bir şekilde öğretme, uygulama, ibadet ve törenler şeklinde göstermeyi de kapsar."

İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerinin Korunmasına İlişkin Sözleşme (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi): 4 Kasım 1950 tarihli, Avru-

pa Konseyi üyesi devletlerin -Türkiye dahil- imzaladıkları bu sözleşmede de din eğitimi ile ilgili hükümler yer almaktadır. Nitekim sözleşmenin 9. maddesi, dini öğretme özgürlüğü de dahil olmak üzere vicdan ve din özgürlüklerini herkes için garanti etmiştir. Adı geçen maddede şöyle denilmektedir: "Her kişi düşünme, vicdan ve din hürriyetine sahiptir.

Bu hak; din veya kanaat değiştirme, açık ya da kapalı bir biçimde ibadet etme; ayin veya öğretim yapma; tek başına veya toplu olarak dini inancını veya kanaatini belirtme hürriyetini ihtiva etmektedir." Bu madde de açıkça ifade edildiği gibi dinin öğretimini yapabilmek, din ve vicdan özgürlüğünü kullanmak ile doğrudan ilgili bir temel hak olarak kabul edilmektedir. Bu yasal bilgilerden, din eğitimi ve öğretiminin insanın temel bir hakkı olduğu, onun gereklerini öğrenmesi için kişiye devletin imkân sağlaması gerektiği açıkça anlaşılmaktadır.

Din eğitiminin temellendirilmesini farklı bir açıdan değerlendiren Yavuz, bu konuyu üç ayrı grupta toplamaktadır. *Tarihî temellendirme* ile, vahyin gelişine götüren sebeplerden, Kur'ân'ın vahyedilmeye başlamasından zamanımıza kadar uygulanmış veya tecrübe edilmiş bütün eğitim faaliyetleri, pratikleri, prensipleri, metotlarını gözden geçirmek sûretiyle sağlam ve geniş bir biçimde bir durum tespitine gidilmesinden bahsederken, *sistematik temellendirme* ile de, dinin muhtevası ile birlikte eğitim-öğretime tâbi tutulacak kimsenin gelişim safhalarının dikkate alınarak belirli bir sistem içinde din eğitiminin realize edilmesine değinmektedir.

*Tecrübeye dayalı temellendirme*de ise, din eğitiminin, daha çok uygulamaya ağırlık veren bir anlayışla, hâlâ günümüzde pratik değeri olanlarla olmayanların değerlendirilmesi ve dinî bilgiler verilirken tecrübeye, yani hayatta onların yaşanmasına da imkân verilmesi, öğrenciye teklif edilen dinî ve ahlâkî içeriğin yol gösterici nitelik taşıması gerektiğini ifade etmektedir.

Değerlendirme Soruları

- Din eğitiminin bilimsel temelleri nelerdir?
- Din eğitiminin antropolojik-insanî temeli nedir?
- Din eğitiminin kültürel temellerini açıklayınız?
- Din eğitiminin evrensel temellerini tartışınız?
- Din eğitiminin hukukî temellerini sıralayınız?

3. Ünite

İNSANDA DİN DUYGUSUNUN KAYNAĞI VE DİNLERİN SINIFLANDIRILMASI

Hedefler

Bu üniteyi çalıştıktan sonra,

✓ İnsandaki din duygusunun kaynağını kavrayabilecek,

✓ Dinlerin tarihi gelişimini tartışabilecek,

✓ Dinlerin sınıflandırılmasını yapabilecek,

✓ Batıl olmayan din ve ilahî din kavramlarının ayırımını yapabilecek,

✓ Budizm'in genel özelliklerini tanıyabilecek,

✓ Hinduizmin temel özelliklerini kavrayabileceksiniz.

A) İnsanda Din Duygusunun Kaynağı

Din, tarihin bütün devirlerinde ve bütün toplumlarda sürekli var olan evrensel ve köklü bir olgudur. İnsana hitap eden ve insan için söz konusu olan din, ilk insanla beraber var olmuş ve tarih boyunca varlığını sürdürmüştür. İnsanlık tarihinin her döneminde din, canlılığını korumuş ve insan hayatının ayrılmaz bir parçası olma özelliğini sürdüregelmiştir.

Bunun en temel sebebi, insanın dindar bir varlık olması, yani dinî duygunun, fıtrî (doğuştan gelen) bir özellik olarak insanın kendi öz varlığını idrâk etmesiyle birlikte ortaya çıkmasıdır. İnsan her zaman ve her yerde, yüce ve kudreti sonsuz bir varlığa sığınma, ona güvenme ve ondan yardım dileme ihtiyacını hissetmiştir. Bu yüce varlığa sığınma ve ona bağlanma duygusu, din duygusunun fıtrî olduğunu gösteren bir delil olarak kabul edilmiştir.

Din bir realitedir, o her türlü felsefî ve ilmî düşüncelerden önce var olmuş ve insanların hayatını yönlendirmiştir. İnsanlar, evrenin ilk sebebi nedir diye sormadan önce, kendilerine yönelip kendi kaderlerini düşünmüşlerdir. İnsanlar yaşamaya mecbur oldukları tabiat içinde kendi kaderlerine ve etrafındaki olaylara hakim olan kuvvet ve kudreti

duymaya ve anlamaya başlarlar. Bu duygu, dinin insanda ilk tohumlarını oluşturur. Böylece insan doğal olarak bir eğilim ve duygu ile kendine göre bir dinî hayatı yaşamaya başlar. Bu ilk duygu ile başlayan dini, "İnsan kaderine tesir eden kudrete inanmak ve bu inanç sonunda onlara karşı özel davranışlarda bulunmak" olarak en geniş anlamda tanımlamak mümkündür.

Dinin insan fıtratının bir özelliği olduğu Kur'ân'da şöyle açıklanmaktadır. *"Sen yüzünü hanîf olarak dine, Allah'ın fıtratına çevir ki O, insanı bu fıtrat üzerine yaratmıştır. Allah'ın yaratması değişmez."* (Rum, 30/30)

İnsan, yapısı itibariyle de dine muhtaçtır. Çünkü insan ruh ve bedenden oluşmaktadır. Maddî varlığının devamı için bedenin yeme, içme ve barınma gibi birtakım ihtiyaçlarını karşılamak zorunda olan insan, aynı zamanda manevî varlığının devamı için de ruhunun bir yüce yaratıcıya inanma ve ona sığınma ihtiyacını karşılamak durumundadır. Onun bu ihtiyacını karşılayacak en doyurucu müessese dindir.

İnsanın yüce bir kudretin varlığına inanması, ona yönelmesi, duâ ve yakarışıyla ona sığınması; doğuştan getirdiği sığınma, güvenme ve bağlanma duygularının en açık işaretleridir. Bu güvenme, sığınma ve bağlanma duyguları insanda öylesine derindir ki, tarih boyunca bütün insanlar şöyle veya böyle bir kişi, nesne veya varlığa kutsallık ve yücelik nispet edip ona bağlanmıştır.

Kendisine yönelinecek, sığınılacak en mükemmel varlık şüphesiz bütün varlığın yaratıcısı olan Yüce Allah'tır. Çeşitli dinlerde değişik şekillerde nitelendirilen yüce kudret veya kutsal varlıkların özünde bu inanç yatmaktadır.

B) Dinlerin Tarihi Gelişimi

İslâm inancına göre insanlığın ilk dini, tevhit (Allah'ın bir ve tek olması) dinidir. Dinin kurucusu Yüce Allah'tır. Allah, kâinatı, insanı yaratmış, ilâhî kitaplar ve elçiler göndermiştir. İnsanlar, bir erkek ve bir dişiden yaratılmıştır. Hz. Âdem'e her şeyin ismi öğretilmiş kendisi ilk peygamber olarak görevlendirilmiştir. Hz. Âdem, Allah'tan aldığı vahiy ile kendi dönemindeki insanları aydınlatmıştır.

Sonra insanlar tevhit esaslarını unutup, Allah'tan başka şeylere, tabiat kuvvetlerine, kendi elleriyle yaptıkları putlara tapınmaya ve bunları Allah'a ortak koşmaya yöneldikçe, Allah da elçiler gönderip onları "tevhit dinine" çağırmıştır. Hak din, Allah'ın gönderdiği elçiler ve kitaplar yoluyla akıl ve irade sahibi insanlara bildirilmiştir.

Yüce Allah, insana kendisini bulması, gerçeği anlaması için akıl ve irade; yanlışını düzeltmesi için ömür vermiş ve insanı yeryüzüne halîfe olarak yaratmıştır. Allah, bununla da kalmamış, insanlara yaratılış gayelerini öğretmek için zaman zaman elçiler ve kitaplar göndermiştir. Bütün elçiler dünyanın her tarafındaki insanları aydınlatma görevini yerine getirmişlerdir.

İslâm, evrimcilerin iddia ettikleri gibi insanların ve dinlerin evrimini kabul etmez. İslâm'a göre, insan başlangıçta en güzel bir kıvamda yaratılmıştır. (Tin, 95/4) İlk insan Hz. Âdem'den itibaren bütün insanlar, Allah tarafından gönderilen tevhit dinin esaslarını kavrayıp benimseyecek ve hayatını bu esaslara göre düzenleyecek seviyede zihnî, ruhî ve bedenî kapasiteye sahip kılınmıştır. Ayrıca insan sürekli Allah tarafından elçilerle desteklenmiştir. Bu konuda Kur'ân'da şöyle denilmektedir: *"Biz, seni müjdeci ve uyarıcı olarak gerçeklerle gönderdik. Geçmiş her millet içinde de mutlaka bir uyarıcı (elçi) bulunagelmiştir."* (Fatır, 35/24). Bu uyarıcıların görevi "*Andolsun ki, her ümmete Allah'a kulluk edin ve azdırıcılardan kaçının diyen bir elçi göndermişizdir*" (Nahl, 16/36) şeklinde açıklanmaktadır. Bu konuyu daha açık ifade eden bir başka âyetin anlamı da şöyledir: "*Biz bir elçi göndermedikçe azap etmeyiz.*" (İsrâ, 17/15)

Peygamberler, insanları Allah'ın dinine çağıran elçilerdir. Kitaplar, peygamberlerden sonra, onların getirdikleri ilâhî hükümlerin devamını sağlamışlardır. Zamanla insanlar çoğalıp toplumlar geliştikçe, dinî hükümlerde de durum ve ihtiyaca göre gelişmeler olmuştur. Kitaplar, ilk görevlendirilen peygamberlere "suhuf" (sahifeler) hâlinde gönderilmişken, daha sonraları kitaplar hâlinde gönderilmiş ve Kur'ân ile son şeklini almıştır.

Ancak suhuflardan kitaplara, temel dinî hükümlerden gelişmiş hükümlere doğru ilerleme devam ederken tevhit ve imân ile ilgili özde bir

değişiklik olmamıştır. Çünkü bütün peygamberlere gelen vahyin kaynağı Yüce Allah'tır; bütün peygamberler aynı temel esasları insanlara duyurmuştur. İlk insandan bu yana, Allah'ın bütün elçileri aynı tevhit esaslarını tebliğ etmişlerdir. Bu tebliğ anlaşılsın diye bütün peygamberler kendi milletinin dili ile gönderilmiştir.

İslâm diğer dinler arasında, adını kendi kutsal kitabından alan tek dindir. Kur'ânda Allah, *"Bugün size dininizi olgunlaştırdım, üzerinize olan nimetimi tamamladım ve din olarak İslâm'a razı oldum"* (Mâide, 5/3). buyurmakta ve İslâm'dan başka bir dinin kabul edilmeyeceği bildirilmektedir (Âl-i İmran, 3/85). Böylece İslâm dini ile din müessesesi en mükemmel hâlini almış ve artık Allah katında geçerli din İslâm'dır (Âli-İmran, 3/19). Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) de Allah'ın elçisi ve son peygamberidir (Ahzab, 33/40).

C) Dinlerin Sınıflandırılması

İnsanlar, ilk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem'den bugüne Allah'ın vahiyettiği hak dinlerin yanında başka dinlere de inanmışlar ve inanma ihtiyaçlarını gidermeye çalışmışlardır. Dinler tarihçileri çok çeşitli din sınıflaması yapmış olmalarına rağmen, İslâm din bilginleri, dinleri, manevî değerlerine göre:

a) İlâhî (hak) dinler ve b) Beşerî (batıl) dinler olarak iki temel gruba ayırmışlardır.

İslâm bilginlerinin din sınıflandırmaları Kur'ân-ı Kerîm'e dayanmaktadır. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'de, İslâm dini için: "*Allah katındaki din*" (Âl-i İmrân, 3/19), "*dosdoğru din*" (Rum, 30/30), "**hak din**" (Tevbe, 9/33; Fetih, 48/28; Saff, 61/19) gibi ifadeler kullanılır. İslâm, "*bütün dinler üzerine üstün kılınmak*" üzere gönderilmiştir. (Tevbe, 9/33; Fetih, 48/28; Saff, 61/19). Dolayısıyla, *"Kim İslâmiyet'ten başka bir dine yönelirse, onunki kabul edilmeyecektir. O, ahirette de kaybedenlerden olacaktır."* (Âl-i İmrân, 3/85) Bu son iki âyetten de anlaşılacağı gibi, İslâm'ın dışındaki dinlere de "din" denilmektedir.

Fakat İslâm, hak din olduğuna göre, diğer dinlerden vahye dayanma-

yanlar "batıl"dır. Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi ilâhi vahye dayanmakla beraber, aslî şeklini kaybetmiş ve böylece dini esasları bozulmuş olanlar da "muharref" dinlerdir.

Bu sınıflamalara göre, ahlâkî erdem üzerine kurulmuş, kudret ve iradesi bütün kâinata hakim, ilmi her şeyi kuşatmış bir tek "*Allah'a ve O'nun meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine imânı*" esas alan (Bakara, 2/285) ve "*Yalnız Allah'a ibadeti emreden*" (Zâriyât, 51/56) dinler hak; bu özellikleri taşımayan dinler de batıl dinler sınıfına girmektedir.

D) Batıl Dinler

Batıl dinler, tevhit inancına ve vahye dayanmayan dinlerdir. İlâhî vahye dayalı bir kitabı yoktur. Peygamber anlayışına yer verilmez. Cennet, Cehennem, melek ve ahiret anlayışı açık bir şekilde ifade edilmemiştir. Devamlı değişmeye ve bozulmaya elverişlidir. Çoğu zaman bazı seçkin şahıslar tarafından uydurulmuş veya herhangi bir toplumda zaman içerisinde kendiliğinden ortaya çıkmıştır.

Burada önce batıl dinlerden en çok yaygın olan ikisi hakkında genel bir bilgi verilip, sonra ilâhî dinler ele alınacaktır.

1. Budizm

Budizm'in kurucusu Buda (Guatama, Gotama MÖ. 563-483) Kuzey Hindistan'da Lumbini koruluğunda doğmuş bir filozoftur. Buda "aydınlanmış" anlamına gelir. Budizm'in en güçlü yayılma dönemi Hint hükümdarlarından Aşoka (MÖ. 273-236) zamanına rastlar. Aşoka zamanında Budizm Hindistan, Seylan, Suriye, Mısır, Makedonya ve Yunanistan'a kadar yayılmıştır. Bugün, Hindistan dışında en çok mensubunun bulunduğu yerler , Doğu ve Güneydoğu Asya, Seylan, Tayland, Moğolistan, Mançurya, Tibet, Çin, Kore ve Japonya'dır.

Budizm'de İnanç

Buda, yaratıcı bir Tanrının varlığından açık bir şekilde söz etmemiştir. Budistler de, kâinatın kimin tarafından yaratıldığı konusuna ilgisiz kalır,

bu konuyu tartışmanın kendilerine bir fayda sağlamayacağına inanırlar. Onlara göre kurtuluş, dünya ve ızdıraplardan yani tenâsuh çemberinden kurtulmaktır.

Budizm'de imân ikrarı şu şekilde yapılır: Budizm'de inancın temeli "Buda'ya sığınırım, Dhamma'ya (dine, doktrine) sığınırım, Sangha'ya sığınırım (Rahipler Cemaati, dünyanın en eski bekâr rahipler topluluğu)" cümlesi oluşturur. Bunlardan birini inkâr eden kişi Budist sayılmaz ve Budizm'e girmek için yukarıdaki cümleyi söylemek gerekir. Sangha'ya giren rahip ve rahibeler evlenemezler.

Budizm'de İbadet

Budizm'de Yüce varlığa karşı yapılan herhangi bir ibadet ve duâ söz konusu değildir. Ancak, Budizm zamanla diğer dinlerden etkilenmiştir. Bunun sonucu olarak da, Buda tanrılaştırılmış, ona duâ etme ve ondan bazı şeyler isteme geleneği başlatılmıştır. Pagoda adı verilen kutsal mekânlarda Buda'nın heykelleri dikilmiştir. Dolayısıyla Pagoda'ya giren bir Budist, Buda'nın heykeline tazimde bulunur. Ona çiçek, buhur (tütsü) sunar. Ayrıca her Budist'in evinin bir köşesinde Buda'nın heykeli bulunur.

Budizm'de üç şeye önem verilir: Buda'nın heykelleri, Buda'nın hatıraları, Buda'nın altında ilhama kavuştuğu söylenen Bodhi Ağacı. Budistlerce kutsal sayılan dört ziyaret yeri vardır: Buda'nın doğum yeri olan Lumbini, Bihar'da şimdi Bodhi Gaya denilen aydınlanma yeri, ilk vaazını verdiği Benares yakınındaki Geyik Parkı, öldüğü Uttar-Pradeş şehri. Ganj nehri de kutsal sayılan yerlerdendir.

Budizm'de Sangha adı verilen rahipler teşkilâtının yeri ve önemi büyüktür. Bekârlık, rahiplik hayatının temelini oluşturur. Kadınlarda da, ahlâk, fazilet ve bilgelik esastır. Cemaata giriş herkese açıktır. Kâide dışı ilişkiler, cemaatten atılmayı gerektirir. Bekârlık, en yüksek idealdir. Budist felsefesi, bütün kötülüklerin kaynağını cinsî tatminde görür. Budizm'in ilk bin yıllık gelişmesinde evlenme küfür sayılmışsa da, zamanla evlenme konusunda bazı tavizler verilmiştir.

Kutsal Kitapları

Budistler Buda'nın vaazlarının Pali - Kanon adlı bir kitapta toplandığına ve 400 yıl kadar sözlü olarak nesilden nesile aktarıldığına inanırlar. Budizm'in kutsal kitabı üç sepet anlamına gelen "Tripitaka veya Tipitaka'dır." Tripitaka da, Vinaya Pitaka, Sutta Pitaka, Abhidhamma adlı bölümler bulunur. Bu kitaplarda rahip ve rahibelerle ilgili kurallar, âyin usulleri, beslenme, giyinme, Buda'nın hayatı, konuşmaları, vaazların yorumu, Budizm felsefesi vb. konular ayrıntılı bir şekilde anlatılır.

Buda ve Öğretisi

Buda'nın yaşadığı dönemde Budizm bir din, Buda da bir peygamber değildi. Öğretide 4 temel gerçek vardır: Yaşamda ıstırap vardır, ıstırabın bir nedeni vardır, bu neden yok edilirse ıstırap da yok edilmiş olur, bu nedeni yok etmeyi sağlayan bir yol, bir yöntem vardır. Buda, hayatı boyunca kurtuluşa ulaşabilmenin yollarını araştırmış ve bunun için şu dört kutsal gerçeği telkin etmiştir:

1. Istırabın ne olduğu: Buda'ya göre doğum, hastalık, yaşlılık ve ölüm ıstıraptır. Sevilmeyenle beraber olmak da, sevilenden uzak kalmak da ıstıraptır. İstenilene ulaşamamak da ıstıraptır. Yani dünyaya sarılmak ıstıraptır.

2. Istırabın kaynağının ne olduğu: Istırabın kaynağı insanı doğumdan doğuma sürükleyen yaşama ve zevkleri tatmin etme isteği, hayata karşı sevgi ve geçici heveslerdir. Bunlara sarılmak insana doyumsuzluk verir.

3. Istırabın giderilmesi ve iç huzurun sağlanması: Varlığın ıstırap olduğunu tanıyarak, his ve duygularla beslenen yaşama arzusunu dindirmek ve diğer arzulardan vazgeçmektir.

4. Istırapları dindirmenin yolunun ne olduğu: Istırapları dindirmek iç huzura kavuşmak, manevî doygunluğa, durgunluğa yani Nirvana'ya ulaşmak, şu sekiz kollu yolun takip edilmesiyle mümkündür: Doğru söz, doğru davranış, doğru geçim, doğru muhakeme, doğru murakabe, doğru anlayış, doğru düşünce, doğru niyet.

2. Hinduizm

Hindistan'ın en belirgin inançlarından biri de Hinduizmdir. Hint

dinlerindeki gelişmeler sonucu hinduizm adını alan din, Brahmanların hakimiyet sağladıkları dönemde ise Brahmanizm terimi ile ifade edilmiştir. Günümüzde Hinduizm ve Brahmanizm terimlerinin birbiri yerine kullanıldığı bilinmektedir.

Yaygın bir anlayışa göre Hinduizm ve Brahmanizm terimleriyle, en eski Veda'lar döneminden günümüze ulaşmış bulunan Hintlerin inanç, düşünüş, his ve hayat tarzları kastedilmektedir. Hint yarımadasındaki halkın çoğunun dinî inanç ve geleneklerini ifade ettiği için Hinduizm terimi kullanılmaktadır.

Hinduizm, dünya nüfusunun yaklaşık %12' sini oluşturur. Hinduizmin tespit edilebilmiş belli bir kurucusu bilinmediği gibi kendine özgü bir inanç sistemi ve kitabı da yoktur. Hinduizmin temelinde Brahma (Mutlak Varlık) inancı yatmaktadır. Bu husustaki geniş bilgiyi Hinduizmin Kutsal Metinleri olan Veda'larla Brahman'larda bulmak mümkündür.

Hinduizmde İnanç

Hinduizmde Tanrı Brahma'nın dünyayı meydana getirdiğine inanılır. Tanrı Şiva ve Vişnu - Brahma'dan sonra gelir. Hinduizmde saygı gösterilen bazı varlıklar Kaylasa, Himalaya Dağları, Ganj Yamuna Nehri (Hindu geleneklerine göre kutsal Ganj Nehri'nin bir kolu olan Yamuna'yı arındırmak için Hindu rahipleri gümüş maşrapalar içinde 850 litre süt dökmüşlerdir) vardır. Bazı Hindu tanrıları ile yaptıkları işler ise şöyledir:

– Güneş tanrısı Suya
– Ay tanrısı Soma
– Rüzgar tanrısı Vayu
– Su tanrısı Varun
– Yağmur tanrısı İndra
– Ateş tanrısı Agni
– Ölüler âleminin tanrısı Yama

Hinduizm'in Kutsal Metinleri

Hinduizm'in mukaddes kitaplarının tamamını içine alan metinler

Veda'lardır. Sanskritçe yazılmış olan Veda'lar "kutsal bilgi" anlamına gelir ve 4 bölümden oluşur.

1. Rigveda: Tanrıları tazim için yazılmış on kitaptan ibarettir. Veda'ların en eskisi ve en önemlisidir. Dünya dinleri içinde en eski belge özelliğini taşımaktadır.

2. Samaveda: Kurban esnasında söylenen ilâhileri ihtiva eder. Bir çeşit melodiler Veda'sıdır. Yüksek sesle okunur.

3. Yajurveda: Bu da kurbanla ilgili formüllerden meydana gelmiştir.

4. Atharvaveda: Kainat ve büyü ile ilgili duâlardan ibaret olan Atharvaveda'yı Brahman'lar hayatın belirli pozisyonlarında okumak zorundadırlar.

Genellikle bütün Veda'larda ilâhi, niyaz, duâ, hayat kaideleri, tılsım ve büyü ile ilgili konular iç içedir. Veda'ların tabiat üstü güçlerle temas kurduğuna, "hakim" kişilerin kalplerine doğduğuna da inanılır.

Hinduizm'de Kast Sistemi

Hinduizm'de halkın ayrıldığı sınıflardan her birine Kast denir. Bir bakıma Kast, "Aynı işle meşgul olan görev ve gelenekleriyle birbirine sımsıkı bağlanan insanların meydana getirdiği birlik" diye de tanımlanabilir. Kimse kendi isteği doğrultusunda Kast seçemez, herkes belli bir Kast'ta dünyaya gelir. Bununla beraber sonradan Kast'ı terk eden, Kast dışı sayılan gruplar da vardır. Bunlara "dokunulmazlar" denir. Kast sistemi Hinduizm inançlarından kaynaklanır. Belli başlı 4 Kast vardır:

1. Brahmanlar (rahip ve âlimler)
2. Kşatriya (prensler ve askerler)
3. Vaikya (tüccar, esnaf ve çiftçiler)
4. Çudra (işçiler, sanatkârlar)

Bu Kast'lar dışında, insanlığın en aşağı tabakası sayılan bir de "Parya" sınıfı vardır. Kast içinde en önemli yeri işgal eden Brahman'ların başlıca görevleri, kurban âyinlerini idare etmektir. Kutsal metinleri (Veda) korumak, dini âyinleri icra etmek irsî haklarıdır.

Hinduizm'de İbadet ve Âyinler

Hinduizm'de âyin ve ibadetler 3 temele dayanır. Bunlar:

Güzel ameller, bilgi sahibi olmak ve tanrı ile beraber olmak.

Bu gayelere ulaşmak için sırayla şu hususlar yerine getirilmelidir.

Ölenler için kurbanlar kesmek, güneşe saygı göstermek, doğumda ve ölümde ibadet etmek (düzenlemek), mukaddes metinleri devamlı okumak, hakikat bilgisini elde etmeye çalışmak, her an Tanrı'nın varlığını düşünerek ona kullukta bulunmak.

İnekler yer, gök ve atmosferin anası sayıldığı için, inek ve öküzler caddelerde, alış veriş merkezlerinde veya diledikleri her yerde serbestçe dolaşılabilir. Etinin yenilmesi yasaktır.

Kurban, Hinduizm'de çok önemli bir yer tutar ve dinî hayatın eksenini teşkil eder. Tanrıların kudretlerini kurban sayesinde gösterdikleri inancı tartışılamaz. Bu insanlar ancak kurban sayesinde tanrılarla ilgi kurabilirler. Tanrılara sunulan her şey kurban edilir.

Günümüzde Hinduizm

Hindistan, Seylan, Pakistan, Nepal ve Hint Yarımadasındaki diğer bölgeler de yoğun taraftara sahip olan Hinduizm mensuplarına dünyanın birçok ülkesinde de rastlanmaktadır. Hindistan'da Müslüman ve Sıkh Dini mensuplarına karşı oldukça uzlaşmaz bir tavır sergileyerek şiddetli çatışmalara neden olmaktadırlar. Yaklaşık 800 milyonun üzerinde inananı bulunan Hinduizm günümüz dünyasında (özellikle Hindistan'da) insanların yaşamlarını etkilemeye devam etmektedir.

Değerlendirme soruları

- İnsandaki din duygusunun kaynağını tartışınız.
- Dinlerin tarihi gelişimini açıklayınız.
- Dinlerin sınıflandırılmasını yapınız.
- Batıl ve ilahî olmayan din kavramlarını açıklayınız.
- Batıl ve ilahî olmayan din ayırımını yapınız.
- Budizm'in genel özelliklerini sıralayınız.
- Hinduizm'in temel özelliklerini açıklayınız.

4. Ünite

İLÂHİ DİNLER

Hedefler

Bu üniteyi çalıştıktan sonra,

- ✓ İlâhî dinlerin temel özelliklerini kavrayabilecek,
- ✓ Yahudiliğin temel inanç ve ibadet esaslarını kavrayabilecek,
- ✓ Kur'ân'a göre Yahudiliği öğrenebilecek,
- ✓ Kur'ân'a göre Hz. Musa'yı tanıyabilecek,
- ✓ Hıristiyanlığın temel inanç ve ibadet esaslarını kavrayabilecek,
- ✓ Kur'ân'a göre Hz. İsa'yı tanıyabilecek,
- ✓ Kur'ân'a göre Hıristiyanlığı kavrayabilecek,
- ✓ İslâm dininin genel tanımını ve özelliklerini bilebileceksiniz.

İlâhî Dinler

Yüce Allah tarafından, elçileri olan peygamberleri aracılığıyla insanlık âlemine gönderilen, ilâhî vahye dayanan dinlere "İlahî Din" denir. Allah tarafından gönderilen bütün peygamberlerin getirdiği din, İlahî din olarak kabul edilir.

İlahî dinlerin birinci ve en önemli özelliği, Allah'ın insanlar arasından seçtiği peygamberlere vahyedilmiş, yani özel bir şekilde bilgi vermesi sonucu ortaya çıkmış olmasıdır.

İlâhî dinlere 'hak din' de denir. Hak din, ilk insan ve ilk peygamber olan Hz. Âdem'le başlamış, son peygamber Hz. Muhammed'le gönderilen İslâm dini ile en mükemmel hâlini alarak tamamlanmıştır. Bu iki peygamber arasında Yüce Allah insanlara doğru yolu göstermeleri için birçok peygamber göndermiş, kimilerine kitap ve yeni din vermiş, kimilerine de bir önceki dinin hükümlerini yaşamalarını, insanlar arasında yaymalarını emretmiştir.

İlahî dinler başlığı altında, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm dini üzerinde durulacaktır.

1. Yahudilik

Yaşayan İlahî dinlerden, mensûbu en az olan dindir. Günümüzde yeryüzünde yaklaşık 15-24 milyon kadar Yahûdî vardır. Yahudiliğin, dinler tarihinde özel bir yeri bulunmakta ve bu din, en eski Semavî din olarak nitelendirilmektedir. Mazisi birkaç bin yıl geriye giden bu dinin başta gelen özelliklerinden biri İsrailoğulları ile Allahu Teâlâ arasındaki "ahde" kutsal kitaplarında geniş yer ayrılmasıdır. Bu nedenle bu din, bir "ahid dini" olarak da bilinmektedir. İsrailoğullarının başına gelen bütün sıkıntıların, onların bu ahde uymamaları, verdikleri sözü tutmamalarından ileri geldiği, hem kendi mukaddes kitaplarında, hem de Kur'ân-ı Kerîm'de belirtilmektedir.

Yahudilik, Bâbil Sürgünü'nden sonra millî bir din şekline getirilmiştir. Ancak bu din, tek Tanrı'ya, vahye dayanan mukaddes kitaba ve peygamberlere yer vermesiyle millî dinlerden; millileştirilip bir ırka tahsis edilmesiyle de, İlahî dinlerden farklı bir durum arz etmektedir. Aslında bugünkü Yahudiliğin bir din mi, ırk mı, yoksa millet mi olduğu pek net değildir.

Tartışmaya girmeden onun kendine has özellikleri ve nitelikleri bulunan bir din olduğu, benzerinin bulunmadığı ve bu yüzden de tanımının zor olduğu söylenebilir. Çünkü Yahudilikte din ve ırk iç içe girmiş olduğundan birini diğerinden ayırmak güçtür. Onun en güzel tanımını, mukaddes kitaplarında yer alan 'Balam' hikâyesindeki şu cümle yapmaktadır: 'İşte ayrıca oturan bir kavimdir ve milletler arasında sayılmayacaktır'.

Yahudiler, mukaddes kitaplarında yer alan ifadelere dayanarak kendilerini, dünya milletleri arasından seçilmiş kavim olarak görürler. Tanrı, bu kavmi Sina'da kendine muhatap kılmış, onlarla ahitleşmiş, onlardan buyruklarına uyacakları konusunda söz almış ve Hz. Musa'nın şahsında onlara Tevrât'ı göndermiştir.

Bu dinin odak noktası, Kudüs'teki 'Mâbed'dir. Tahribinden önce bu Mâbedin bir odasında 'Ahid Sandığı' bulunmaktaydı. Yahudiliğin sembolü, 'Yedi kollu şamdan' ve 'altı köşeli yıldız'dır (Hz. Davud'un yıldızı).

Yahûdî inancına göre 'İsrail' adı Yakub'a, Tanrı tarafından verilmiştir. Bu nedenle Yahûdîlik millî bir din, Yahova da millî bir tanrı olarak kabul edilmiştir. Onlara göre İsrailoğulları seçkin bir kavimdir. Sonraları bu ad genelde, bütün Yahudileri kapsayacak bir biçimde kullanılmıştır.

Bugünkü Yahudi Cumhuriyeti de bu adı kullanmaktadır. Bu kavim, Kenan diyarına (Filistin) yerleşmeden önce 'İbrânî', orada 'İsrailliler', Sürgünden sonra da genelde 'İsrailoğulları', kişisel olarak 'Yahudi' şeklinde adlandırmıştır. Ancak bu üç terim, birbirinin yerine kullanılmış ve hâlen kullanılmaktadır, yani, üçüyle de aynı din mensupları ve aynı topluluk ifade edilmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Yahudilik

Kur'ân'da, Yahudilikten bahsedilen âyetlerin sayısı oldukça fazladır. Onlardan 'Benî İsrail', 'Yahud' vb. deyimlerle söz edilen âyetler bulunduğu gibi, bir bölümünde bazı peygamberler (Hz. Yakub gibi) konu edilirken, Yahudilerle ilgili olarak bilgi verilir. Ayrıca Kur'ân'daki 'Ehl-i Kitap' deyiminin içine onlar da girerler.

Kur'ân'da, Yahudiler ile ilgili olarak verilen bilgileri şöylece sınıflandırmak ve sınırlamak mümkündür:

1. Allah tarafından Yahudilere bahşedilen nimetler.

2. Uymakla yükümlü oldukları dînî hükümler.

3. Peygamberler tarafından kendilerine getirilen hükümlerle tebliğleri değiştirmeleri ve doğru yoldan sapmaları.

4. Allâh'a karşı ahitlerini bozmaları, verdikleri sözden dönmeleri ve bunu alışkanlık hâline getirmeleri.

5. Yaptıkları kötü işler yüzünden zillet ve meskenete uğramaları.

6. Yeryüzünde fesat çıkarmaya çalışmaları.

7. Bazı peygamberler ile sâlih kimselere iftira etmeleri veya onları öldürmeleri.

8. Basit menfaatleri uğruna gerçeklere yüz çevirmeleri.

9. Allahu Teâlâ'nın, Yahudilere tavsiyeleri.

Yahudilerin tarihçesiyle ilgili olarak Kur'ân'da, Hz. Musa'ya kadar olan dönem hakkında yer alan bilgiler şu şekilde özetlenebilir:

Hz. İbrahim'in peygamberler arasında önemli bir yeri vardır. Hz. İbrahim, Yüce Allah'ın seçkin kıldığı peygamberlerden biridir (Âl-i İmrân, 33/33-34; Meryem, 19/58-59). O, ne Yahudi ve ne de Hıristiyan'dır. O, müş-

riklerden de değildir. Allah'ı 'bir' tanıyan gerçek Müslümanlardandır (Âl-i İmrân, 3/67, 95; Meryem, 19/43, 47). Allah, onu dost edinmiştir (Nisâ, 4/125). O çok içli, yumuşak huylu, misafirperver ve kendini Allah'a adamış, dosdoğru bir kimsedir (Hud, 11/75; Tevbe, 9/114; Meryem, 19/41). Allah, Hz. İbrahim'i ve onun soyundan gelenleri peygamber kıldı. Onlara iyi işler işlemelerini, namaz kılmalarını, zekât vermelerini emretti (Enbiyâ, 21/73).

Hz. İbrahim, Allah'tan, iyilerden olacak bir çocuk istedi (Sâffat, 37/100-101). Allah da ona ihtiyarlığında İsmail ve İshak'ı verdi (İbrahim 14/39). İsmail çocukken babası, rüyasında onu kurban ettiğini gördü ve bunu ona açtı. İsmail, babasına emrolunduğu şeyi yapmasını, kendisinin sabredenlerden olacağını söyledi. Böylece Hz. İbrahim, oğlunu kurban etmek için yanı üzere yatırdı. Allah, rüyasındaki emre bağlılıkları sebebiyle bir kurban gönderdi (Sâffat 37/102-107).

Hz. İsmail doğru, uysal, sabırlı, sözünde sâdık bir kimse olarak Cebrail aracılığıyla kendisine vahiy edilen, Allah'ın bir peygamberidir; çevresine zekâtı, namazı emretmiştir (Sâffat, 37/101; Meryem, 19/54-55; Enbiyâ, 21/85; Sâd, 48; Bakara, 2/156; Âl-i İmrân, 3/84).

Hz. İshak da doğru, sâlih, mübârek kılınmış, hidâyete erdirilmiş, âhiret yurdunu düşünen, gönülden Allah'a bağlı bir peygamberdi (Enbiyâ, 21/72; En'am, 6/84; Saffât, 37/113; Sâd, 38/45-47). İshak, annesi çok yaşlıyken Allah'ın bir lütfu olarak bahşedilmiş ve annesi bu olaya çok sevinmiştir (Zâriyât, 51/29-30; Hud, 11/72-73; Meryem, 19/49; Sâffat, 37/112). Hz. İshak da, Hz. İbrahim ve Hz. İsmail gibi, kendisine vahyolunan peygamberlerden olmuştur (Nisâ, 4/163; Hud, 11/71).

Hz. Yakub, Hz. İshak'ın ardından müjdelenen, kendisine vahiy indirilen peygamberlerden, dinde kuvvetli, hâlis, sâlih, sabırlı, hidâyete erdirilmiş bir kimse idi. (Bakara, 2/136; Âl-i İmran, 84; Nisâ, 4/163; Hud, 11/71). Hz. Yâkub'un en sevgili oğlu Hz. Yusuf; ihlâslı, ilim ve hikmet sahibi, güzel bir yaratılışa sahip, Rüyâ tâbirini bilen, kendisine vahiy gelen peygamberlerdendi (Yusuf, 12/4-8,15, 21-24; En'âm, 6/84). Hz. Yusuf, çocukluğunda bir gün babasına, "*Rüyamda on bir yıldız, güneş ve ayın bana secde ettiklerini gördüm.*" der (Yusuf, 12/12/4). Bu rüyâyı dinleyen babası ona, bunu kardeşlerine anlatmamasını söyler (Yusuf, 12/5). Ayrıca Hz. Yâkub, ona, Allah

tarafından seçileceğini, kendisine rüyâ tâbiri öğretileceğini, daha öncekilere olduğu gibi, Allah'ın hem ona, hem Yakub ailesine nîmetini tamamlayacağını söyler (Yusuf, 12/6). Kardeşleri, rüyâsında gördüğü gibi, Yusuf'u kıskanırlar. Onu, ortadan kaldırmayı planlarlar. Babalarını iknâ ederek onu yanlarında götürür ve kuyuya atarlar. Onu bir kurdun yediğini söyleyip, kanlı gömleğini babalarına gösterirler.

Bir yolcu kafilesi, Yusuf'u kuyudan çıkarıp beraberlerinde Mısır'a götürerek bir vezire satarlar. Vezirin karısı, Yusuf'a âşık olur ve kendisine sahip olmasını ister. Yusuf reddedince de kadın, ona iftira eder ve Yusuf zindana atılır. Zindanda, rüyâ tâbir eder. Mısır Melîki, bir rüyâ görür. Bu rüyâyı, kimse tâbir edemez. Yusuf'un iki hapishane arkadaşı, onu Melîke tavsiye ederler. Melîkin rüyâsını yorumlayan Yusuf, saraya alınır ve Mısır hazinesine memur yapılır. Bir süre sonra, zahîre almak üzere Mısır'a gelen kardeşleri, onun huzuruna çıkarlar. Yusuf, kardeşlerini tanır, bir vesileyle ailesini Mısır'a getirtir. İsrailoğulları, böylece Mısır'a yerleşirler (Yusuf, 12/7-100).

Hz. Yusuf zamanında Mısır'a yerleşmiş olan İsrailoğulları, daha sonra Firavun'un zulmüne uğrayarak, uzun bir esaret hayatı yaşamaya başlarlar. Onları bu sıkıntıdan Hz. Musa kurtarır.

Kur'ân'a Göre Hz. Musa (a.s.)

Hz. Musa, Yüce Allah'ın İsrailoğullarına gönderdiği, kendisine kitap verilen büyük peygamberlerden biridir.

İsrailoğulları Mısır'da çoğalıp güçlenince Firavun, bunu önlemek için, mallarını ellerinden aldı, onları esir yaptı ve yeni doğan erkek çocuklarının öldürülmesini emretti (Bakara, 2/49-50; Kasas, 28/4).

Hz. Musa doğunca, annesi onu bir müddet sakladı. Daha fazla saklayamayacağını anlayınca Allah'ın (celle celâlühu): Yüce ve aziz olsun) ilhamı üzerine onu bir sandık içinde suya bıraktı. Firavun'un adamları onu buldular. Firavun'un karısının isteği üzerine çocuk öldürülmedi. Musa'nın annesi onun süt annesi oldu. Musa büyüyüp ergenlik çağına ulaşınca, Allah tarafından kendisine hikmet ve ilim verildi (Kasas, 28/7-14).

Hz. Musa, halkın haberi olmadan bir gün şehre indi. Biri kendi

soyundan diğeri Mısırlı iki adamı dövüşür buldu. Kendi soyundan olan ondan yardım isteyince, yardımına koştu ve onun düşmanına bir yumruk vurdu, adam öldü. Niyeti iyi olsa da bu durum onu üzdü ve Allah'tan af diledi. Olay duyuldu. Hakkında öldürme kararı alınınca, Hz. Musa orayı terk etti. Medyen'e gitti (Kasas, 28/15-22). Orada evlendi. Kayınpederiyle kararlaştırdıkları süreyi tamamlayınca ailesi ile birlikte yola çıktı. Sina Dağı'na yöneldiğinde karanlık bir gecede yolunu şaşırdı. Isınmak ve yolunu bulmak için Sina'da gördüğü bir ateşin bulunduğu yere gidince, "*Ben, şüphesiz senin Rabb'inim; ayağındakini çıkar, çünkü sen, kutsal bir vadi olan Tuvâ'dasın.*" diyen bir hitapla karşılaştı. Ayrıca kendisine Allah'tan başka tanrı olmadığını, ona ibadet etmesi, dosdoğru namaz kılması bildirildi. Asâsı ile ilgili mucize verildi ve Firavun'a gitmesi emredildi. Kardeşi Harun da ona yardımcı kılındı (Kasas, 28/29-32; Tâhâ, 20/9-49).

Hz. Musa (aleyhisselâm) ve Hz. Harun (aleyhisselâm) Allah'ın emrini Firavun'a tebliğ ettiler ve İsrailoğullarının serbest bırakılmasını istediler. Firavun, teklifi kabul etmediği gibi, Hz. Musa'nın peygamberliğini de tuhaf karşıladı. Firavun, Hz. Musa ile Allah'ın "Alemlerin Rabbi" olması konusunu tartıştılar (A'raf, 7/104-105; Şuarâ, 26/18-28).

Firavun, Hz. Musa'dan (aleyhisselâm) peygamberliği ile ilgili mucize göstermesini istedi. Hz. Musa da asâsını yere bıraktı, o bir ejderha oluverdi. Bunun üzerine Hz. Musa, Firavun ve adamlarını ülkesinden çıkarmak isteyen bir büyücü olarak suçlandı. Firavun'un bütün büyücüleri, hünerlerini göstermek üzere toplandı. Hz. Musa'nın asâsı, onların hünerlerini sergiledikleri ip ve değnekleri yutuverdi. Bu durum karşısında bütün büyücüler, hep beraber secdeye kapanıp "*Alemlerin Rabb'ine, Musa ve Harun'un Rabb'ine imân ettik.*" dediler. Firavun, hepsinin ellerini ve ayaklarını çapraz kesmekle tehdit etti, fakat hiçbiri kararından vazgeçmedi. (A'raf, 7/106-126)

Firavun, Hz. Musa'yı (aleyhisselâm) Mısırlıların dinini değiştireceği endişesiyle öldürmek istedi, fakat ailesinden imân eden ve imânını gizleyen biri, bunu engelledi. Sonunda Hz. Musa'ya kavmini gece yola çıkarma emri geldi. Bunun üzerine Hz. Musa kavmini Mısır'dan çıkardı. Firavun ve adamları, onları takibe başladı. Hz. Musa'nın beraberindekiler, yakalan-

ma korkusuna kapıldı. Yüce Allah, ona asâsını denize vurmasını emretti. Hz. Musa, asâsını denize vurunca deniz ikiye ayrıldı. Hz. Musa ve adamları, karşıya geçti. Onları takip eden Firavun ve beraberindekiler boğuldu (Mümin, 40/26-34; Şuarâ, 26/52-67; Yunus, 10/90-92).

Hz. Musa ve İsrailoğulları, Firavun'un zulmünden kurtulup yollarına devam etti. İsrailoğulları, putlara tapan bir kavim görünce, Hz. Musa'dan (aleyhisselâm) kendilerine öyle tanrılar yapmasını istediler. Hz. Musa, onlara "*Sizi âlemlere üstün kılmış olan Allah'tan başka bir tanrı mı arayacağım?*" dedi. Onlara Firavun'un zulmünü ve Allah'ın onlara yardımını hatırlattı. Sina'ya vardıklarında yiyecek-içecek sıkıntıları oldu. Allah (celle celâlühu) onlara su, kudret helvası ve bıldırcın ihsan etti. (A'raf, 7/138-14l,160).

Yüce Allah, Hz. Musa'ya Tûr-i Sina'ya çıkmasını, orada 30 gün oruçlu olarak ibadet etmesini emretti. Hz. Musa bu süreyi tamamlayınca, ona 10 gün daha oruç tutması ve ibadetlerini tamamlaması emredildi. Hz. Musa, bütün bunlardan sonra, Allah'ın cemâlini görmek istedi. Yüce Allah da bunun imkânsız olduğunu; dağa bakmasını, tecelli ettiğinde eğer dağ buna dayanabilirse, onun da kendisini görebileceğini bildirdi.

Hz. Musa (aleyhisselâm) dağa baktığında Allahü Teâlâ'nın (celle celâlühu) tecellisi (açılıp belirme) sonucu, dağın yerle bir olduğunu gördü, düşüp bayıldı. Kendine geldiğinde, tövbe etti. Yüce Allah, ona uymaları gereken bütün kuralları içeren levhaları verdi. Kavmine bu levhaları getirdiğinde, onların bir altın buzağıya taptıklarını gördü, daha önce verdikleri sözden döndükleri için onlara kızdı. Kavminden tövbe etmelerini istedi. Onlar da tövbe ettiler. Yüce Allah, tövbelerini kabul etti (A'raf, 7/142-145; Tâhâ, 20/83-97; Bakara, 2/54).

Hz. Musa (aleyhisselâm) getirdiği levhalardaki hükümleri kavmine tebliğ etti ve onları ıslaha devam etti; ancak onlardan şiddetli bir itiraz gördü. O zaman yüce Allah (celle celâlühu) Tûr-i Sînâ'yı onların başına indirmekle tehdit etti, onlardan namaz kılacakları, zekât verecekleri, peygambere uyacaklarına dair söz aldı. Ancak İsrailoğulları, sıkıntıda iken söz verip sıkıntı biter bitmez sözlerini unuttular ve bunu da alışkanlık hâline getirdiler (Bakara, 2/63-65; 83-88).

Filistin göründüğünde Hz. Musa (aleyhisselâm), va'dedilen topraklara

dönebilmek için orada bulunanlara mücadele etmeleri gerektiğini İsrailoğullarına söyledi. Ancak onlar, Hz. Harun (aleyhisselâm) hariç, onu tek başına bıraktılar. Bunun üzerine Hz. Musa, Rabb'ine duâ edip, kendileriyle fâsıkların arasını ayırmasını istedi, Allah da "*Muhakkak orası kendilerine kırk yıl haram edilmiştir. Onlar, (oldukları) yerde sersem sersem dolaşacaklardır. Artık o fâsıklar güruhuna karşı tasalanma.*" (Mâide, 5/20-26) buyurdu.

Bundan sonra İsrailoğulları, çöllerde yollarını kaybettiler. Bir kısmı helak oldu, bir kısmı da yıllarca çölde dolaştı. Allah'a (celle celâlühu) karşı gelme, O'nun âyetlerini inkâr etme, haksız yere peygamberi öldürme, onlara uymama ve taşkınlık yapma yüzünden, İsrailoğulları, gazaba uğradılar (Bakara, 2/47-52, 6l, 83-85; Fatiha, 1/7).

Yahudiliğin İnanç Sistemi

Yahudilikte en önemli imân esasını, Allah'ın varlığına ve birliğine olan inanç teşkil eder. O'nun birliği, yaratılmamışlığı, evvelinin ve sonunun bulunmayışı, her şeyi bilişi, bütün varlıkların Yaratan'ı oluşu vb. gibi Allah inancı vardır.

Daha çok günlük hayat ve ibadetlerde belirginleşen Yahudi inancını detaylı olarak Tanah'da (Eski Ahit) bulmak mümkün değildir. Onlar için önemli olan Tevrat'ta bildirilen şeriatın yaşamasıdır. İnançlarına göre Tanrının en sevgili milleti Yahudilerdir. Bunun en büyük delili, Tanrının İsrailoğulları ile Musa'nın şahsında Sina'daki ahitleşmesidir. İnançlarına göre Tanrı, insanlığı aydınlatmak ve mutlu kılmak için İsrailoğulları'nı seçmiş, "nebi"lerini görevlendirmiştir.

Bu konuda Musa'nın önemli bir yeri vardır. Çünkü Tevrat O'na verilmiştir. Tanrı, evreni devamlı olarak idare etmektedir. O'nun gücünün yetmeyeceği hiçbir iş yoktur. Mesih'le kurulacak Tanrının evrensel devletinde bütün haksızlıklar ve zulümler ortadan kalkacaktır. Bu inanç Yahudilerin ümit kaynağı olmuştur.

Eski Yahudilikte iyi, kötü, ölen bütün insanlar "Şoel" adı verilen bir yere gidecekler, orada kederli bir şekilde varlıklarını sürdürecekler, ruhları da mezarda kalacaktır. Yahudilikte ahiret inancı konusunda, daha sonraki dönemlerde birtakım gelişmeler olmuş, yeniden dirilme, ebedî hayat,

yargılanma, cennet, cehennem vb. inançlar ortaya çıkmıştır. Yahudilikteki cennet, cehennem, hüküm günü vb. ilgili emirleri Talmud açıklamıştır.

Yahudilerin, Müslümanlık ve Hıristiyanlık'ta olduğu gibi belli başlı imân esaslarına kavuşmaları filozof Rabbi Moşe ben Maymon (Maymonides (1135-1204)'le mümkün olabilmiştir. O'nun meydana getirdiği günümüze ulaşan inanç sistemi şudur;

1. Allah var olan her şeyi yaratmıştır.
2. Allah birdir.
3. Allah'ın bedeni yoktur, tasvir edilemez.
4. Allah'ın başlangıcı ve sonu yoktur
5. Yalnız Allah'a duâ etmeliyiz.
6. Peygamberlerin bütün sözleri doğrudur.
7. Musa, bütün peygamberlerin en büyüğüdür.
8. Elimizdeki Tora, Allah tarafından Musa'ya verilen ve günümüze kadar değiştirilmeden gelen kitabın aynıdır.
9. Dinimiz ilâhî bir dindir.
10. Allah, insanların bütün hareket ve düşüncelerini bilir.
11. Allah, emirlerine uyanları mükâfatlandırır, uymayanları cezalandırır.
12. Allah Mesih'i gönderecektir.
13. Ruhum ölümsüzdür. Allah dilediğinde ölüleri diriltecektir.

Yahudiliğin İbadet Sistemi

Yahudiler ibadetlerini Sinagoglarda (Bet ha Kneset) yaparlar. Sinagoglarda rulo hâlinde el yazması Tevrat tomarlarının saklandığı, Aron ha-Kodes denilen, Kudüs'e yönelik kutsal bir bölme vardır. Sinagoglarda Yedi Kollu Şamdan (Menora) da bulunur. Bundan ayrı olarak Kral Davud'un mührü kabul edilen iki üçgenden meydana gelmiş Magen David denilen altı köşeli bir yıldız da vardır.

Yahudiler sinagoglarda Tevrat'tan bazı parçaları sesli bir şekilde okurlar. Tevrat rulolarının bohçalardan çıkarılarak haham tarafından okunması, ibadetin en önemli anıdır. Yahudiler sinagog dışında evlerde de ibadet

ederler. Nitekim evlerde giriş kapısının arkasında 'Mezuza' denilen, rulo hâline getirilmiş Tevrat cümlelerinin yazılı olduğu mahfazalar asılıdır. Eve giriş çıkışta Yahudiler bu mahfazaya dokunarak parmaklarını öperler. İbadet, Kudüs'e yönelerek yapılır. Başa takke, sırta cüppe alınır. Kadınlar ibadete katılamaz, ancak başları örtülü olarak ibadeti seyredebilirler.

Yahudi dininin ibadet esasını ilâhiler teşkil eder. İbadet esnasında okudukları bazı duâ ve ilâhiler vardır. Dua, dindar Yahudi'nin hayatında önemli bir yer işgal eder. Yahudilikte ibadet günlük ve haftalık olmak üzere ikiye ayrılır. Günlük ibadet sabah, öğle ve akşam yapılır. Haftalık ibadet ise Cumartesi (Sabbat, yevmu's-sebt) günü havrada (sinagog) icra edilir.

Yahudiler sabah âyininde bir duâ atkısı (Tallit) alırlar. Sabah ayininde, sol pazu ile alna birer duâ kayışı bağlanır. Duâlar ayakta, oturarak vücudu sallayarak ve secdeye kapanmak sûretiyle okunur. Geleneklerine bağlı Yahudiler bu esnada özel bir elbise de giyerler. Toplu duâlar 13 yaşına girmiş en az 10 kişinin iştirakiyle yapılır.

Cumartesi ibadeti, cuma akşamı güneşin batmasıyla başlar, cumartesi akşamı sona erer. Bu ibadet sinagogda yapılır. Bu maksatla cumartesi günü ateş yakmak, çalışmak, taşıt kullanmak vb. yasaktır.

Musevîlikte Yahve ve Elohim adında iki Tanrının varlığından söz edilmekle beraber ağırlık Yahve'dedir. Bu bakımdan menşeinde İsrail Dini, tek Allah'a inanmaya değil, tek Allah'a ibadet etmeye dayanıyordu. Yahova Musevîlerin millî ve hâkim bir Tanrısıdır. İnsan da O'nun kulu durumundadır. İnançlarına göre Yahova sadece İsrailoğullarına şefaat eden, kıskanç bir Tanrıdır. İsrailoğulları yabancı bir ülkede de Onun tarafından korunacaktır. O, İbrahim, İshak ve Yâkub'un Tanrısıdır.

Yahudiliğin Mukaddes Kitapları

Yahudilerin mukaddes kitapları iki ana başlık altında incelenebilir:

1. Tanah,

2. Talmud, Hristiyanların Eski Ahit adını verdikleri Tanah da üç bölümden oluşur: 1- Tora (Tevrat), 2- Neviim, 3- Ketuvim.

Çoğu zaman Yahudilerin mukaddes kitabının tamamı "Tora" kelime-

siyle ifade edilir. İbrani'ce bir kelime olan Tora, Arapça Tevrat'ın karşılığıdır.

Tevrat 'Kanun, şeriat, emir, ders, önder' vb. manalara gelir. Beş bölümden oluşan Tevrat, Allah'ın 7704 kelimeyle Musa'ya verdiği dinî esasları ihtiva eden kitap olarak kabul edilir. Tevrat metninin orijinal dili İbranice'dir. Bir bakıma 'Şeriat' diye de nitelendirilen Tevrat'ı meydana getiren kitapların sayısı, Yahudilerce 24, Hıristiyanlarca 39'dur. Kitapların tertibi konusunda da her iki toplum farklı görüşlere sahiptir.

Tevrat takriben bin yıl içerisinde meydana gelmiştir. Ancak kitabın sınırlandırması M.S. 90 yılında toplanan Yemnia Konsili'nde yapılmış ve bugünkü yazılar seçilerek tesbit edilmiştir. Eski Ahit yanında hahamların nesilden nesile naklettikleri rivayetler mecmuasına Talmud denir. M.S. 150 yıllarında Yudas adında bir haham, kendilerine kadar rivayetle gelen haberlerin, kaybolmasından korkarak onları Mişna'da toplamıştır. "Tekrar edilen şeriat" anlamına gelen Mişna, Tevrat'ın tekrarı, şeriatın izahı ve tefsiri sayılır. Mişna'nın anlaşılmasını kolaylaştırmak üzere O'na Yahudi âlimlerince haşiyeler ve şerhler yazılmıştır Bunlara Gemara denir. İşte Talmud da Mişna ve Gemara adı verilen eserlerin toplamından teşekkül etmiştir.

Günümüzde Musevilik

Tüm dünyada sayıları 22.000.000 olmasına rağmen Yahudiler; bir çok ülkede oluşturdukları güçlü lobileri ile dünya ülkelerinin yönetimlerinde ve dünya ekonomisinde büyük söz sahibidir.

1948'e kadar dünyada dağınık olarak yaşayan Yahudiler Filistin'de İsrail Devleti'nin kurulmasıyla kendilerine ait bir devlete aynı zamanda bir toplanma merkezine sahip olmuşlardır. 1933 – 1945 yıllarında Alman Nazileri tarafından soykırıma uğrayan Museviler, bugün Filistinlilere karşı soykırım uygulamakla suçlanmaktadır. İsrail Devleti'nin Arap ülkeleriyle girdiği savaşlardan doğan sıkıntılar ve günümüzde Filistinlilerin bağımsızlık hareketleri Yahudilerin çözülemeyen sorunlarının başında gelmektedir.

Musevilerin en yoğun yaşadığı ülke İsrail'dir (Ülke nüfusunun

%84'ü). İsrail'i ikinci sırada A.B.D izlemektedir (%3,4). Yahudiler bu iki ülkenin dışında Etiyopya, Almanya, Avustralya, Kanada, Brezilya, Meksika başta olmak üzere içlerinde Türkiye'nin de bulunduğu dünya'nın bir çok ülkesine dağılmış vaziyette yaşamaktadırlar. (Daha geniş bilgi için ilgili kaynaklara bakılabilir)

2. Hıristiyanlık

Hıristiyanlık, bugünkü dünya coğrafyasının hemen her bölgesinde mensubu bulunan, temelde vahiy ve mukaddes kitap ile tektanrıcılığa dayanan, fakat inanç sisteminde 'teslis' e yer veren bir dindir.

Hıristiyan kelimesi Yunanca 'khristianos' kökünden gelir. Hz. İsa'nın adı bu dilde Khristos olarak geçer. Bu kökten çıkan 'khristianos' ve 'khristian' kelimeleri de, Hz. İsa'ya bağlanan, O'nun yolundan giden anlamına gelmektedir.

Hıristiyanlık, Filistin bölgesinde doğmuştur. Hz. İsa'yı merkez alan bir Yahudi-Mesih hareketidir. Hz. İsa, İsrail'i gelecek Tanrı Krallığına hazırlamak istemiştir. Ancak bugünkü Hıristiyanlık Hz. İsa'nın havarilerinin arasına sonradan giren Pavlus'un yorumlarıyla değişik bir kimlik kazanmıştır.

Hz. İsa, soy itibariyle Yahudi'dir ve Mesih olduğunu açıklamıştır. Hz. İsa'nın, kendinin bir peygamber olduğunu, insanları doğruluk, kardeşlik ve hak yola çağırmak için geldiğini açıklaması Yahudilerin işine gelmemiştir.

Dinler Tarihçilerine göre Hıristiyanlığın tarihi oldukça uzundur. Takriben yirmi asırlık bir zamanı içine alan Hıristiyanlık tarihi dört devrede incelenmiştir:

1. Havariler tarafından yayılan ve Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasına kadar devam eden dönem. Hıristiyanlık bu dönemde geniş yayılma sahası bulmuştur.

2. 5. yüzyıldan 16. yüzyılın başlarına kadar süren dönem Doğu Kilisesi'nin Batı Kilisesi'nden ayrıldığı bu dönemde Hıristiyanlık Avrupa'nın kuzey bölgesinde yayılmıştır.

3. 16 ve 17. yüzyılları içine alan dönem. Hıristiyanlık için çok önemli olan bu devrede Protestanlık ortaya çıkmış, Katolik Mezhebi ile çatışma

sonucunda Batı Kilisesi bölünmüştür. Çünkü Roma Katolik Kilisesi'nin gösterdiği halas yani kurtuluş fikri o dönem Hıristiyanlarını tatminden uzaktı.

4. 18. yüzyıldan itibaren başlayan ve Hıristiyanlığın karışıklıklar içinde geçtiği bir dönem olarak bilinen bu devrede Hıristiyanlık üzerindeki münakaşalar kilise dışına taşmıştır.

Hıristiyanlığı Kudüs ve civarı dışında yepyeni bir hüviyetle yayan Pavlus olmuştur. Yaygın şifahî Hıristiyan nakline göre Pavlus, Hıristiyanlığı ve İncil'i bir mucize ile Hz. İsa'dan almış, ileride kilisenin talimlerine kendi zihniyetini hâkim kılmak için gayret sarf etmiştir. İngiliz tarihçilerinden Wels'e göre Pavlus, zeki ve zamanının bütün dinî cereyanlarını bilen bir insandır. Diğer dinlerden birçok hususu Hıristiyanlığa aktarmıştır.

Pavlus'un, Hıristiyanlık için değişmez prensipler olarak ilân ettiği hususlar şunlardır:

1. Hıristiyanlık bütün insanlığa hitap eden bir dindir.

2. Allah'ın oğlu olan Mesih İsa, insanların günahlarına kefaret olmak üzere Haç'ta can vermiştir.

3. İsa ve Ruhu'l-Kudüs, aynı derecede Tanrıdır.

4. Ölüler arasından dirilerek kalkmış olan Hz. İsa, semaya çıkarak Baba'sının sağ yanına oturmuştur.

Pavlus, Hz. İsa'nın ve Ruhu'l-Kudüs'ün Tanrı oldukları inancını yerleştirmeğe çalışmıştır. Ayrıca yine o, Hz. İsa'nın vazettiği sünnet olmayı ve domuz eti yememeği de kaldırmıştır. Bir bakıma bugünkü Hıristiyanlığa Pavlus'un yorumları demek mübalağalı bir ifade sayılmamalıdır. Nitekim, gerek mukaddes metinler gerek ilk kilise, gerek ilk Hıristiyan inançlarının Pavlus'un eseri olduğunda Hıristiyan ilâhiyatçıları görüş birliği içindedirler.

Hıristiyanlığın İnanç Sistemi

Hıristiyanlık monoteist bir dindir, İncillerde ve diğer mukaddes metinlerde bu anlayışı destekleyen ifadeler mevcuttur. Ancak yine aynı metinlerde ve kilisenin sahih kabul ettiği İncil metinlerinde Hz. İsa için 'Tanrının Oğlu' Allah için de 'Baba' terimlerinin kullanıldığı görülmektedir. Hıristiyanlığın mukaddes kitabında geçen 'Ben ve Baba biriz', 'Baba-

nızın Ruhu', 'Allah'ın Ruhu' vb. deyimler, bunlar bazı çevrelerce teslis olarak yorumlanmağa müsaittir.

Hıristiyanlıktaki imân ikrarına giren esasların nelerden oluştuğu İncil metinlerinde açık bir şekilde yer almamakla beraber, bu prensiplerin ilk Havariler Konsülünden itibaren tespite başlandığı, son şeklini ise 4. ve 5. yüzyıldaki konsüllerde aldığı yaygın bir kanaat hâlindedir. Bununla beraber inançlar konusunda gerek kiliseler, gerek mezhepler arasında bazı ortak ana unsurlar bulunduğu gibi farklı anlayışlar da vardır.

Günümüz Hıristiyanlarının da hemen büyük bir kesiminin kabul ettiği Havarilerin inanç sistemi şu maddelerden oluşmaktadır:

1. Ben, Tanrıya Kudretli Baba'ya,
2. Biricik oğlu Rab Hz. İsa'ya,
3. Hz. İsa'nın Bakire Meryem ve Ruhu'l-Kudüs'ten doğduğuna,
4. Pilatus zamanında çarmıha gerilerek gömüldüğüne,
5. Ölüler arasından üçüncü gün dirildiğine,
6. Göklere yükseldiğine,
7. Baba'nın sağında oturduğuna,
8. Ölüleri ve dirileri yargılamak üzere oradan ineceğine,
9. Ruhu'l-Kudüs'e,
10. Mukaddes Kiliseye
11. Günahların bağışlanacağına,
12. Bedenin dirileceğine, inanırım.

Her ne kadar Hıristiyan Mukaddes Kitabı'nda "teslis" kelimesi veya O'na imân etmeye çağıran açık bir ifade mevcut değilse de Hz. İsa'nın, 'Baba, Oğul ve Ruhu'l-Kudüs ismiyle vaftiz eyleyin' şeklinde Havarilere emir verdiği bilinmektedir. Ancak ilk konsüllerde bu konu tartışılmış, İznik Konsili'nde (325) Ruhu'l-Kudüs'ün tanrılığı karara bağlanmıştır.

Bazı Dinler Tarihçilerine göre, monoteizm inancının hâkim olduğu Yahudi çevresinde çıkmış olan "teslis" inancı, büyük bir ihtimâlle Hz. İsa'nın tanrılaştırılmasının tabiî bir sonucu telâkki edilmelidir. Bunun yanında Ruhu'l-Kudüs'ün de ayrı bir ilâhî varlık sayılması üç ayrı tanrı anlayışına zemin hazırlamıştır. Daha sonraki dönemlerde birtakım

kelâmî ifadelerle açıklanmaya çalışılan teslisin üç unsuru (Baba, Oğul, Ruhu'l-Kudüs) bir ulûhiyetin üç ayrı görüntüsü olan bugünkü formülün benimsenmesiyle noktalanmıştır.

Hıristiyanlara göre teslis öyle büyük ve gizemli bir kavramdır ki sırf insan aklı onu derinliği ve şümulü ile kavrayamaz. Bu bakımdan, mahiyet ve köklerini araştırmaya girişmeksizin insanın O'na inanması gerekir. Bununla beraber Hıristiyanlık'taki inanç esaslarının bütün mezheplerce aynı şekilde benimsendiğini söylemek mümkün değildir. Protestanlığın inanç esasları ise şunlardır:

1. Mukaddes kitaplara imân,
2. Ulûhiyete imân,
3. İnsanın günahsızlığına imân,
4. Günahların kefaretine imân,
5. Ahirete imân.

Bu konuya son vermeden önce Hıristiyanlık'ta melek inancına birkaç cümle ile değinelim. Hıristiyanlık'taki melek inancının temeli onların masum ve ruhanî varlık oluşlarıdır. Ancak kilise bu ruhanî varlığı cisimlendirerek açıklamaktadır. Onlara göre melekler Allah'a yardımcı olmakla görevlidirler. Ancak bazı Hıristiyan mezheplerinde melekler, insanlar gibi günah işleyebilir olarak algılanmıştır. Onlardan bazılarına "Tanrı'nın Kızları" adı verilmiştir.

Hıristiyanlığın İbadet Sistemi

Hıristiyanlıkta ibadet, kiliselerde cemaatle ve papaz gözetiminde yapılır. Bununla beraber ferdî duâ ve oruç da vardır. Kilisenin sembolü, haçtır. Hıristiyanlar çeşitli sebeplerle haç çıkarırlar. İbadete çağrı çanla yapılır. İbadetler; günlük, haftalık ve yıllıktır.

Günlük ibadet, önceleri günde yedi defa yapılmakta iken, sonraları sabah, akşam olmak üzere ikiye indirilmiştir. Papaz nezaretinde kilisede yapılır, Hıristiyan kutsal kitabından parçalar okunur.

Haftalık ibadet, Pazar günü sabah ve akşam olmak üzere iki vakitte yapılır. Bu ibadetin Hıristiyanlar için büyük önemi vardır. Bu ibadete katılmak Katoliklerde zorunlu, diğerlerinde farklıdır.

Yıllık ibadet, bayram ve anma günü şeklindedir. Bazı bayramların günü sabittir, bazıları her yıl yeniden tespit edilir.

Hıristiyanlığın Kutsal Kitapları

Hıristiyanlığın mukaddes kitapları İncillerdir. Yunanca "evangelion" kelimesinden gelen İncil, "müjde, iyi haber" anlamlarını ifade eder. İncil kelimesinin bu açıklamasına dayanarak ilk dönem Hıristiyanları, Hz. İsa'nın gelişini, insanları kötülük ve günahtan kurtararak selamete ulaştırmak manasında yorumlamışlardır.

Bugün Hıristiyanların ellerinde bulunan Yeni Ahit, 4 İncil ile 23 küçük kitabın birleşmesinden meydana gelmiştir; hepsi 27 kitaptır. Bu kitapların hemen tamamı 2 yüzyıldan sonra yayılmıştır, Yunanca'dır. Hıristiyanlar bu kitapların Havarilerden geldiğini ve doğru olduğunu kabul ederler. Bununla beraber İncillerin Hz. İsa'nın eseri olmadığını, ihtiyaç duyuldukça sonradan yayıldığını, Hz. İsa'nın düşüncelerini yansıtmadığını iddia edenler de vardır.

Hıristiyan dinî literatüründe kilisenin sahih kabul ettiği İncil metinlerine "kanonik", sahih kabul edilmeyen İncil metinlerine de "apokrif" denir. Apokrif metinler üzerinde gerek ilâhiyatçıların, gerek mezhepler tarihi uzmanlarının tartışmaları hâlâ bitmiş değildir. İnciller arasında bir takım ayrılıklar bulunmakla beraber ilk üç İncil'de (Matta, Markos, Luka) bazı benzerlikler tespit etmek mümkündür. Aralarındaki şekil ve konu benzerliğinden dolayı bunlara 'Sinoptik' İnciller denir.

Nitekim, mucizeler ve İsa'nın hayatına dair olayların anlatımına Sinoptik İnciller oldukça açık benzerlikler sergilemekte, her üçü de ortak şifahî kaynağa dayanmaktadır. Bu İnciller edebî yönden birbirlerine bağlıdır. Yuhanna İncili ise anlattığı olayların tefsirine daha fazla önem verdiği için "sembolik" bir anlam taşır.

Hıristiyan ilâhiyatçılardan bazılarına göre Hz. İsa'ya ilk inanan Havarilerden dördü, sonradan O'nun sözlerini toplayarak birer İncil meydana getirmişlerdir. İlk dört İncil'den en eskisinin Markos olduğuna kesin gözüyle bakılmaktadır. İlk İnciller genellikle İbranca ve Yunanca yazılmış, Orta çağ boyunca da Latince'sinden okunmuştur.

Bir diğer açıdan Hıristiyanlar, Hz. İsa'nın kanun ve öğretilerini içine alan kitapların tamamına İncil adını vermektedirler. Hıristiyanların kabul ettikleri bir sınıflandırmaya göre 27 kitaptan meydana gelen Ahd-i Cedid iki bölümdür:

1. Tarihî İnciller (1-4 kitap),
2. Talimî İnciller (5-27 kitap).

Bugünkü İncil'in muhteviyatını tarihî bir muamelenin sonucu olarak kabul etmek mümkündür. Hz. İsa Aramî dilini kullanmıştır. Sonraki dönemlerde İncil halk Yunancası ile yazılmıştır. İçinde Aramî dilinde birkaç cümle de vardır. 1546'da toplanan Merano Ruhani Meclisi, İncil'in Tanrı ilhamı olduğundan şüphe edilmesini yasaklamıştır.

Günümüz Hıristiyan Mezhepleri

Hıristiyanlık'ta mezheplerin teşekkülünü, Hz. İsa'nın dünyadan ayrılmasından hemen sonra O'nun dinine giren Pavlus'la Hz. İsa'nın cemaati arasındaki ihtilâflara bağlayan görüş daha ağır basmaktadır. Gerçekten de Pavlus'un Hıristiyanlığı kabul etmesinden sonra O'nunla Hz. İsa'nın cemaati arasında çıkan ihtilâflar onların kısa zamanda ikiye bölünmelerine sebep olmuştur.

Bir başka açıdan mezheplerin doğmasını, inanç, âyin vb. konulardaki ihtilâflarla, 11. yüzyılda Doğu-Batı Kiliseleri'nin birbirinden kopmasına, hatta reform hareketlerine bağlayan görüşü benimseyenler de bulunmaktadır. Burada kiliseler arasındaki ihtilâflardan çok, hâlen günümüzde varlığını sürdüren belli başlı üç Hıristiyan mezhebinden (Katolik, Ortodoks, Protestan) ana hatlarıyla söz edilecektir.

Katolik Mezhebi

Bir diğer adı Roma Katolik Kilisesi olan Katolik Mezhebi, Hıristiyan dünyasının en büyük ve en köklü mezhebidir. İnançlarına göre bu mezhebi, havarilerin ilki olan Petrus kurmuştur. O aynı zamanda Hz. İsa'nın vekilidir. Petrus'tan sonra gelen papalar da Petrus'un vekili sayılırlar. Böylece Papa ruhanî reis sıfatıyla İsa'nın yeryüzündeki temsilcisidir. 1870 yılında toplanan Vatikan Ruhani Meclisi Papa'nın yanılmazlığını ilân etmiştir.

Ortodoks Mezhebi

Yunanca'da Ortodoks " Doğru görüş, inanç ve doğru itiraf" anlamına gelir. Bu mezhebin Dinler Tarihi'ndeki diğer isimleri şunlardır: Doğunun Ortodoks, Katolik ve Apostolik Kilisesi, Ortodoks Doğu Kilisesi, Doğu Kilisesi, Ortodoks Kilisesi ve Rum Ortodoks Kilisesi. Ortodoks Kilisesi'nin Katolik Kilisesi'nden 1054 yılında kesin olarak ayrılmasında dinî ve siyasî birtakım sebeplerin büyük rolü olmuştur:

Ortodoks dünyasının dört büyük patrikliği (İstanbul, Antakya, Kudüs) vardır. Diğer, bölgelerdeki millî kiliseler idari yapı itibariyle bu dört patrikliğe bağlıdır.

Protestan Mezhebi

Almanca'da 'protestieren' kelimesinden alınmış olan Protestan 'itiraz, protesto, başkaldıran' anlamlarına gelir. Protestan mezhebinin doğuşu, 16. yüzyılda Martin Luther'in (1489-1546) Roma Katolik Kilisesi'ne karşı şu itirazları ile başlamıştır:

1. Günahları bağışlamak,
2. Günahların bağışlanmasını malî bir kaynak hâline getirmek,
3. İncil yorumunu kendi tekeline almak,
4. Âyin dilinin mutlaka Latince olması vb. hususlara itirazları ile başlamıştır.

Anglikan Mezhebi

Reform Hareketi'nden sonra (16. yüzyıl) İngiltere'de doğmuş bir Hıristiyan ekolüdür. Protestanlığın İngiltere'ye has şekli olan Anglikanizm, Katolik-Protestan çatışmasında uzlaşmacı bir yol izlemiştir. Anglikan Kilisesi, 8. Henry'den itibaren Roma ile olan bağlarını koparmıştır. Anglikanizm'i Kitab-ı Mukaddes'e bağlı, kısmen reforme edilmiş bir Katolik Mezhebi olarak görmek daha yaygındır. Papanın otoritesini reddeden Anglikan Kilisesi, 16. yüzyıldan beri ibadette Latince yerine İngilizce'yi kullanır. Kilise kral ve kraliçe tarafından temsil edilir.

Anglikan Kilise'sine göre iki sakrament (Vaftiz, Evharistiya) esastır. Anglikanizm 18. yüzyıldan itibaren Amerika, Kanada, Avustralya,

Afrika, Yeni Zelanda ve Hindistan'da yayılmıştır. Yaklaşık 30 milyon mensubu bulunan Anglikan Kilisesi ve Roma Katolik Kilisesi arasında 2. Vatikan Konsili'nden (1962-1965) sonra uzlaşma zemini arama gayretlerine girişilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Hıristiyanlık

Kur'ân-ı Kerîm'de Hıristiyanlık için 'Nasrâni' Hıristiyanlar için de 'Nasârâ' kelimeleri kullanılır (Âl-i İmrân, 3/67, Bakara, /62; Mâide, l4, 18, 5l, 69, 82). Ancak 'Ehl-i Kitap' deyiminin yer aldığı âyetlerde Hıristiyanlar da muhatap alınmıştır. Meselâ: *"De ki: Ey Ehli Kitap! Aramızda eşit olan bir kelimeye gelin: Yalnız Allah'a tapalım ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım"* (Âl-i İmrân, 3/64) âyetinde olduğu gibi. Bu âyette Yüce Allah (celle celâlühu) Hıristiyanlığın aslında tevhit inancının bulunduğunu belirtmektedir.

Yine Kur'ân Hz. İbrahim (aleyhisselâm) için "ne Yahudi, ne de Hıristiyan'dı" derken, onun 'Hanif' ve 'Müslim' yani tevhit ve İslâm çizgisinde olduğunu da açıklamaktadır (Âl-i İmran, 3/67). Böylece Kur'ân, her üç ilâhî dinde de büyük peygamber sayılan Hz. İbrahim'in Yahudi ve Hıristiyanlıktaki aşırılıklardan uzak olduğunu tevhit yolunun önemli bir temsilcisi bulunduğunu bildirmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm, genellikle Hıristiyanları Yahudilerle birlikte ve hitap sırasına göre Yahudilerden sonra muhatap alır. Yahudi ve Hıristiyanlar, sadece kendilerinin cennete girebileceklerini ileri sürüp tartışmaya girişmektedirler. Onlardan her biri, doğru yol olarak, kendi dinini ileri sürmekte, karşısındakinin ancak o dine girmekle kurtulabileceğini söylemektedir. Buna karşılık Yüce Allah, onlara Hz. İbrahim'in dinine uymayı, çünkü bu dinde Allah'a (celle celâlühu) ortak koşulmadığını bildirmektedir (Bakara, 2/130-135). *"Rabbi (İbrahim'e) İslâm ol, demişti. O da 'âlemlerin Rabbine teslim oldum' dedi"* (Bakara, 2/131) şeklinde Hz. İbrahim'in İslâm yolunu tutup teslim olduğunu belirtmektedir.

Kur'ân'a göre, Yahudiler gibi, Hıristiyanlar da verdikleri sözde durmadıkları için, kıyamete kadar aralarına düşmanlık ve kin salınmıştır. Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara da gönderilmiş bir elçidir. O, Ehli Kitab'ın gizledikleri ve sakladıkları şeylerin çoğunu onlara açıklamıştır.

Ancak Yahudi ve Hıristiyanlar, kendilerinin 'Allah'ın oğulları ve sevgilileri' olduklarını söyleyerek, Hz. Muhammed'e karşı çıkmışlardır. Onlar, Uzeyr'i, Hz. İsa'yı Tanrının oğlu kılan kimselerdir, insanları tanrılaştırdıkları için küfre girmişlerdir (Mâide, 5/12-18; Tövbe, 9/20). Onların bu gibi iddialarına karşı bir âyette şöyle denilmektedir: *"Öyleyse Allah, Meryem oğlu Mesih'i, annesini ve yeryüzünde olanların hepsini yok etmek istese, Allah'a karşı kimin elinde bir şey var?"* (Mâide, 5/17)

Kur'ân-ı Kerîm, Hz. İsa'nın da (aleyhisselâm) Yüce Allah'ın kulu ve elçisi olduğunu onun da tevhidi tebliğ ettiğini açıklar. Hz. İsa'nın Tanrılaştırılmasına karşı çıkar, onun bir peygamber olduğunu ve kendisine İncil verildiğini belirtir. İncil, bir hidayet ve nur kaynağıdır; öğüt vericidir, yol göstericidir. Onda, Hıristiyanlara, Allah'a ahiret gününe inanmaları ve iyi işler yapmaları emredilmiştir.

Fakat Ehli Kitap, kitaplarındaki hükümlere uymamış, dinlerinde aşırı gitmiş, ahitlerini bozmuş, uygulamaları gereken hükümlere sırt çevirmişlerdir. Yahudi Hahamları gibi, Hıristiyan Rahipleri de üzerlerine düşenleri yapmamış çevresindekileri günah söz söylemekten, düşmanlıktan ve haram yemekten alıkoymamışlardır.

Halbuki Hz. İsa (aleyhisselâm) ve İncil, Tevrat'ı doğrulayıcı, daha sonra gelecek, adı Ahmet olan peygamberi müjdeleyici olarak gönderilmiştir. Kur'ân'da İncil sahiplerinden Allah'ın (celle celâlühu) onda indirdiği ile hükmetmeleri istenmiş, böyle yapmayanların sapıtmış olduğu bildirilmiştir (Mâide, 5/46-47, 62-69, 72-77, Saf 61/6).

Hıristiyanlar, Meryemoğlu İsa'yı Tanrı edinerek, *"Allah, üçün üçüncüsüdür"* (Mâide, 5/72-75) diyerek doğru yoldan sapmışlar, Tevhit çizgisinden uzaklaşmışlardır. Tevhitten uzaklaşan Hıristiyanları Yüce Allah, dinlerinin özüne Tevhit ve İslâm yoluna çağırmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Hz. İsa

Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçen dört seçkin aile vardır. *"Gerçekten Allah, Âdem'i, Nûh'u, İbrahim ailesini ve İmran ailesini âlemler üzerine seçkin kılmıştır"* (Âl-î İmrân, 3/33). Hz. İsa'nın annesi Meryem, bunlardan Âl-i İmran yani İmran ailesindendir.

Benî İsrail'den İmran'ın karısı (İslâm kaynaklarında Hanne, Hıristiyan kaynaklarında Anna) hamile kalır ve karnındakini Allah'a adar. Bir kızı olur, adını Meryem koyar. Onu ve soyunu koruması için Allah'a duâ eder. Meryem'in himayesi Hz. Zekeriyya'ya verilir. Adağa uyularak Meryem mabede konulur, orada hayatını ibadetle geçirir. Allah tarafından rızıklandırılır. Hz. Zekeriyya, oraya her geldiğinde Meryem'in yiyeceğini hazır bulur. Zekeriyya, ona, bu kimden diye sorduğunda, "Allah tarafından" cevabını alır.

Hz. Meryem, iffetli, temiz, faziletli olarak büyür ve annesinin duasına uygun her çeşit kötülüklerden uzak, tertemiz bir şahsiyete ulaşır. Bir gün melek, ona şöyle seslenir: *"Ey Meryem! Allah, seni seçip temizledi ve seni dünyaların kadınlarına üstün kıldı. Ey Meryem! Rabb'ın divanına dur. Secde et. Rüku edenlerle birlikte rüku et."* (Al-î İmran, 3/42-43)

Yüce Allah, Meryem'i önemli bir durum için hazırlıyordu. Bu durum O'nun kudretinin bir tecellisi olacak; Hz. Âdem'in anasız babasız yaratılmasındaki hikmet tekrarlanacak (Al-î İmran, 3/59), analı babalı yaratılmaya iyice alışmış, bunu alışkanlık hâline getirmiş ve bundaki ilâhî kudreti görme basîretini kaybetmiş olanlar için ayrı bir imtihan konusu hâline gelecekti. Böylece Yüce Allah, bununla yaratmanın bütün çeşitlerini bildiğini (Yasin, 36/79) ve kendi koyduğu yaratılış kanunlarının üstüne çıkabileceğini göstermiş olacaktı.

O an gelir, Cebrail, Hz. Meryem'e insan şeklinde görünür. Meryem, irkilir ve ondan Allah'a sığınır. Cebrail, kendisinin Allah'ın ona bir erkek çocuk vereceğini müjdelemek üzere görevlendirildiğini söyler. Meryem, kendisinin iffetli bir kimse olduğunu, kendisine hiç kimse dokunmamışken bunun nasıl vuku bulacağını sorması üzerine Cebrail, bunun Allah'a kolay olduğunu söyler. Bütün yaratılışlardaki mucize, burada da kendini gösterir. Meryem'e kimse dokunmamıştır. Allah, dilediğini yaratabilir. "*O, ol der, dilediği de oluverir."* (Âl-î İmrân, 3/33-47) Öyle de olur (Meryem, 19/21).

Melekler, Meryem'e Hz. İsa'yı şöyle müjdeler: *"Ey Meryem! Allah, sana kendinden bir sözü, adı Meryemoğlu İsa olan Mesih'i, dünya ve ahirette şerefli ve Allah'a yakın kılınanlardan olarak müjdeler. Beşikte ve yetişkinlikte insanlarla konuşacak ve iyilerden olacaktır... Ona kitabı, hikmeti,*

Tevrat'ı ve İncil'i öğretecektir. Onu İsrailoğullarına elçi yapacaktır..." (Al-î İmran, 3/45-49)

Hz. Meryem, gebe kalınca uzak bir yere çekilir. O, bir hurma ağacının altında, doğum sancıları içinde bunaldığında birisi ona şöyle seslenir: "Sakın üzülme! Rabbin karnında bulunanı şerefli kılmıştır..." Hz. Meryem doğum yapınca çocuğunu alıp gelir. Toplumu onu kınar. Bu durum karşısında Hz. Meryem, beşikteki çocuğun cevap vermesini işaret eder. Beşikteki çocukla nasıl konuşabileceklerini sorduklarında, çocuk da, kendisinin Allah'ın kulu ve elçisi olduğunu, Allah'ın ona kitap vereceğini, insanlara yararlı olmak üzere gönderildiğini, namaz kılmak, zekât vermek ve annesine iyi davranmakla emredildiğini söyler. (Meryem, 19/23-33)

Kur'ân'da *Allah'ın Kelimesi, İlâhî nimete ermiş ve salihlerden* olarak nitelendirilen Hz. İsa, büyür, peygamberlikle görevlendirilir. Allah'ın emirlerini İsrailoğullarına tebliğ eder. Alacalıyı iyi etmek, körlerin gözünü açmak, ölüleri diriltmek, sûretten kuş yapmak gibi mucizeler gösterir, fakat İsrailoğulları, ona inanmazlar. (Nisa, 4/171; Mâide, 5/110)

Hz. İsa'nın yanında yer alan havariler, 'Biz Allah'ın (dininin) yardımcılarıyız. Allah'a inandık. Sen şahit ol ki biz teslim olanlarız (Müslümanlarız)' derler. Havariler, Hz. İsa'ya uyarlar. İncil'e inanırlar. Onlar, peygamberleri tanıyan, Allah'ın birliğini bilen kimselerdir. Havariler, Hz. İsa'dan bir mucize olarak Rabbinin gökten bir sofra indirip indiremeyeceğini sorarlar. Bunu kalplerinde kanaat hasıl olması için isterler. Hz. İsa, "*... Bizi rızıklandır, Sen rızk verenlerin en hayırlısısın."* diye duâ eder. Sofra iner, yerler. Böylece onun hak peygamber olduğuna inanırlar. (Âl-î İmrân, 3/52-53)

Benî İsraîl Hz. İsa ve havarilerin Allah yolundaki çalışmalarını önlemek için Hz. İsa'yı öldürmeye karar verirler. Allah da onların planlarını boşa çıkarır (Âl-î İmrân, 3/54-55). Hz. İsa sanarak ona benzeyen başka birini yakalayıp çarmıha gererler. "Meryemoğlu Hz. İsa Mesih'i öldürdük" derler. Halbuki onlar Hz. İsa'yı değil, başka birini öldürmüşlerdir. Hz. İsa'yı Allah kendi katına yükseltmiştir (Nisa, 4/156-158).

Hz. İsa'nın ref'i (göğe yükseltilmesi) olayından sonra ona inananlar

artar. Ancak Hıristiyanlar da, İsrailoğulları gibi, doğru yolu kaybederler, sapıtırlar. Zira onlardan bir kısmı Hz. İsa'ya Allah, bir kısmı Allah'ın oğlu, bir kısmı da üçten biridir diyerek küfre düşerler (Mâide, 5/72-73). Onların bu taşkınlıkları karşısında Yüce Allah şöyle buyurur: *"Ey Ehli Kitap! Dininizde taşkınlık etmeyin. Allah hakkında ancak gerçeği söyleyin. Meryemoğlu İsa Mesîh, Allah'ın peygamberi, Meryem'e ulaştırdığı kelimesi ve O'ndan bir ruhtur. Allah'a ve elçilerine inanın, üçtür, demeyin. Çünkü Allah, yalnız bir tek tanrıdır."* (Mâide, 5/171)

Kur'ân, Allah'tan başkalarını tanrılaştıran Hıristiyanları uyarmak üzere Yüce Allah'ın Hz. İsa'ya şu soruyu soracağını ve alacağı cevabı temsîlî olarak şöyle anlatır: *"Ey Meryem oğlu İsa! Sen mi insanlara, beni ve annemi Allah'tan başka iki ilâh olarak benimseyin", dedin? Hâşâ, Sen yücesin, benim için gerçek olmayan bir şeyi söylemek benim haddime değildir! Eğer demiş olsaydım, sen bunu bilirsin…"* (Mâide, 5/116)

Kur'ân, Hz. İsa'nın gerçek şahsiyetini onun İsrailoğullarına şu hitabıyla açıklar: *"Ey İsrailoğulları! Doğrusu ben, benden önce gelmiş olan Tevrat'ı doğrulayan ve benden sonra gelecek ve adı Ahmed olacak bir peygamberi müjdeleyen Allah'ın size gönderilmiş bir peygamberiyim."* (Saf 61/6)

Günümüzde Hıristiyanlık

Günümüzde Hıristiyanlık dünyada hemen hemen her bölgede pekçok mensuba sahip bir dindir. Sayı bakımından dünyada ilk sıradadır. Özellikle Avrupa, Amerika ve Avustralya kıtası ülkelerinde Hıristiyanlık yaygın bir din konumundadır.

Hıristiyan ülkelerdeki Mezheplerin dağılımı farklılıklar göstermektedir. Rusya, Bulgaristan, Yunanistan gibi ülkelerde Ortodokslar; İtalya, İspanya, Paraguay, Portekiz, Vatikan gibi ülkelerde Katolikler; İsveç, Norveç, Danimarka, ABD gibi ülkelerde Protestanlar; İngiltere'de Anglikanlar diğer Hıristiyan mezheplerine göre çoğunluğu oluşturmaktadırlar.

Hıristiyanlık geçmişte olduğu gibi günümüzde de misyonerlik faaliyetlerine oldukça önem veren bir dindir. Öncelikle Hıristiyan olmayan ülkelerde veya sömürge konumundaki ülkelerde güçlü yayım faaliyetleri yürütmekte olan Hıristiyanlar yeni taraftarlar kazanmalarına karşılık Batı ülkelerindeki

Hıristiyanların bir kısmının Hıristiyan yaşamından kopup gittiği dinsiz bir yaşama sürüklendiği gözlemlenmektedir. Hıristiyanlıktan kopan bazı akımların (Yahova Şahitleri, Mormonlar, Unitaryenler, Kuveykırlar gibi) bağımsız ayrı bir din hüviyetine bürünmesi veya ayrı bir din gibi hareket etmeleri ve farklı Kültlerin ortaya çıkıp yayılması Hıristiyanlığın önündeki sorunların başında gözükmektedir. Günümüzde çoğunluğu Katolik olmak üzere (% 51-53) yaklaşık 1.560.000.000 Hıristiyan yaşamaktadır.

3. İslâmiyet

İslâm'ın Tanımı

Arapça "selem" kökünden alınmış olan İslâm, sözlükte, *"İtaat etmek, boyun eğmek, teslim olmak, kötülüklerden salim bulunmak, selâmete ulaşmak."* vb. anlamlara gelen bir mastardır. İslâm, Hz. Muhammed'e (sallallahu aleyhi ve sellem) Allah tarafından vahiyle bildirilen en son ve en mükemmel dinin adıdır. Bu dini kabul edenlere Müslüman denir.

Bu bağlamda Müslümanlık Allah'ın varlığına, birliğine O'ndan başka ilâh olmadığına, Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) O'nun kulu ve elçisi olduğuna, O'nun bildirdiği esaslara inanmak ve inandıklarını uygulamak yani amel etmek, yaşamak demektir. Bu durumda olan kimseye Müslüman denir.

İslâm'ın bu adı bizzat Kutsal Kitabı Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle yer alır: *"Allah katında gerçek din İslâm'dır."* (Âl-i İmran, 3/19) *"Allah kimi doğru yola eriştirmeyi dilerse onun kalbini İslâm'a açar."* (En'âm, 6/125); *"... İşte bu gün sizin için dininizi kemâle erdirdim. Üzerinizdeki nimetimi tamamladım, sizin için din olarak İslâm'ı beğendim."* (Mâide, 5/3).

Herhangi bir kişinin Müslüman olabilmesi için Kelime-i Şahâdeti kalben tasdik ve dil ile ikrar etmesi gerekir. İslâm açısından Kelime-i Şahâdet, kesin kabul ve tasdik ifade eden imânın bir tezahürüdür. Kişi böylece Allah'ı ve peygamberi kabul etmiş demektir. Kur'ân-ı Kerîm, imân kelimesini bazı âyetlerinde İslâm kelimesiyle aynı anlamda kullanmıştır. Bu bakımdan imânın şartlarından biri veya bir kaçını inkâr eden, imândan da İslâm'dan da çıkmış olur.

İslâm, nazil olduğu (yer yüzüne indirildiği) zamandan günümüze kadar bir harfi bile değişmeyen ilâhî kitap Kur'ân'a ve O'nun tebliğcisi Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) hadislerine dayanmaktadır. Böylece bütün insanlığa hitap etmektedir. İslâm evrensel bir dindir. O, bir milletin, bir topluluğun veya bir bölgenin dini olarak sınırlı değildir.

İslâm evrensel olduğu gibi O'nu tebliğ eden peygamber de bütün insanlığa gönderilmiştir: *"Habîbim seni müjdeci, haberci ve bütün insanların Peygamberi olmaktan başka bir sıfatla göndermedik. Fakat insanların çoğu bilmezler"* (Sebe' 34/28).

İslâm öncelikle kişilerin düzelmesini hedefler. Kişiler düzeldiği ölçüde, toplum da düzelecektir. İdeal toplumun oluşması da böylece sağlanmış olacaktır. Yine İslâm, bütün emir ve yasaklarında dünya-ahiret dengesini en iyi şekilde kurmayı hedef edinmiş bu hedefine de en mükemmel şekilde ulaşmıştır.

İslâm Dininin Özelikleri

1. İslâm **evrensel**dir. Bütün insanlığa gönderilmiş, bir dindir. İslâmiyet her çağa ve bütün insanlığa hitap eder. Getirdiği kurallar, insanlığın bütün ihtiyaçlarını karşılamaya yeterlidir. İslâm dininin bu özelliği Kur'ân'da şöyle ifade edilmektedir. *"Ey Muhammed! Biz seni bütün insanlara yalnızca müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik."* (Sebe' 34/28); *"Ey Muhammed! de ki -Ey insanlar, ben Allah'ın hepiniz için gönderdiği peygamberiyim."* (A'raf, 7/158)

2. İslâm dini **kolaylık dinidir**. İslâm dininde insanlara yapamayacakları veya yaparken zorluk çekecekleri işler yüklenmemiştir. Bunun için Kur'ân'da Allah, *"Allah, insanı ancak gücünün yeteceği işle mükellef tutar"* (Bakara, 2/285) *"Allah sizin için kolaylık göstermek diler, zorluk çıkarmak istemez"* (Bakara, 2/185) buyurmaktadır.

3. İslâm, **Allah'ın insanlardan razı olduğu en son dindir**. Allah insanlardan İslâm'ın dışında başka bir dini kabul etmeyecektir. Konuyla ilgili Kur'ân âyetleri şöyledir: *"Bugün sizin için dininizi kemâle erdirdim (en olgun hâle getirdim); üzerinizdeki nimetimi tamamladım. Ve sizin için din olarak İslâm'a razı oldum"* (Mâide, 5/3); *"Allah katında tek hak din İslâm'dır."*

(Âl-i İmran, 3/19). *"Kim İslâm'dan başka bir din ararsa, bilsin ki, (o din) ondan kabul edilmeyecek ve o, ahirette kaybedenlerden olacaktır."* (Âl-i İmran, 3/85).

4. İslâm dininin **bütün hükümlerini sağlam akıl kabul eder.** İslâm'ın akla ters düşen hiçbir kuralı yoktur. Kur'ân'ın 70 kadar âyetinde akıldan ve akıl sahiplerinden bahsedilmektedir. Allah'ın emirleri doğrudan doğruya akla hitap eder. Bunun için Kur'ân'da sık sık *"Akıl etmiyorlar mı?"*, *"Hiç düşünmüyorlar mı?"* ifadeleri kullanılmaktadır.

Ayrıca, İslâm dininde sorumlu olmak için akıllı olmak gerekir. Aklı yerinde olmayan kimse dinin hiçbir emir ve yasağından sorumlu değildir. Bunun için Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), *"Aklı olmayanın dinî sorumluluğu yoktur."* [2] buyurmuşlardır. Ancak burada şunu belirtmekte fayda var: Akıl, dini anlamada bir araçtır. Ayrıca *"Dinin nuru ile aydınlanmamış akıl"* bir ölçü olamaz.

5. İslâm dininde **dünya-ahiret dengesi vardır.** Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadis-i şeriflerinde *"Dünya ahiretin tarlasıdır"*[3] buyurmuşlardır. Kur'ân'da duâ ederken *"Allah'ım, bize dünyada iyilik, ahirette de iyilik ver"* (Bakara, 2/201) demeleri Müslüman'ın bir özelliği olarak bildirilmektedir. İslâm dini, bu özelliği ile aslı bozulmuş olan Hıristiyanlık, Yahudilik ve Hint dinlerinden tamamen ayrılır.

6. **İnsanın üstünlüğü sadece takvadadır**. İslâm dini insanlar arasındaki her türlü sınıf farklılıklarını ve ırk üstünlüklerini kaldırmıştır. Dili, ırkı, rengi ne olursa olsun Kelime-i Şahâdet getiren herkesi Müslüman saymış ve insanlar arasında üstünlüğün yalnız Allah'a saygı ve itaatte olduğunu bildirmiştir. İnsanların renklerinin, dillerinin ve ırklarının farklı yaratılmasını Allah'ın kudretinin bir eseri olduğu ifade edilmiştir (Rum, 30/22).

7. İslâm dininde **ibadet yalnız Allah'a yapılır** ve her türlü yardım ancak Allah'tan beklenir (Fatiha, 1/4). Yeryüzü mescit kılındığından her yerde Allah'a ibadet edilebilir (Bakara, 2/115). Günah ve sorumluluk ferdîdir (İsrâ, 17/15). Allah ile kul arasına kimse giremez.

8. İslâm dini **ilim dinidir.** İlim elde etmek kadın ve erkek herkese farz kılınmış, insanlar düşünmeye, araştırmaya teşvik edilmiş, bilenlerin üstün

---

2 Tirmizî. *Hudud*, 1.
3 Keşfu'l-Hafa, 1/412.

olacağı bildirilmiş, "okumak" emredilmiş (Alak, 96/1-3), "kalem ve yazma" da sırlı bir gücün olduğu bildirilmiştir (Kalem, 68/1).

9. İslâm **medeniyet dinidir**. İnsanlığın medenî hayatta muhtaç olduğu kültür, ahlâk, hukuk, ceza, iç ve dış siyaset, kıyafet, evlenme, eğlenme, ekonomi ve ticaret vb. akla gelen her konuda müstakil değer ölçülerine ve hükümlerine sahiptir. Hiçbir şeyi başkalarından almayı uygun görmez. Sadece ilim ve teknik gibi hikmetlerin alınmasını teşvik eder.

10. İslâm dininde **en yüksek otorite Kur'ân-ı Kerîm'dir** (Sa'd, 38/67).

İslâm dinini imân, ibadet, ahlâk esasları şeklinde üç ana başlık altında incelemek gelenek hâline geldiğinden, burada da bu geleneğe uyularak İslâm dininin temel esasları hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Değerlendirme Soruları

- İlâhî din ne demektir?
- Yahudiliğin genel özellikleri nelerdir?
- Kur'ân'da Hz. Musa'nın hayatı nasıl anlatılmaktadır?
- Kur'ân'a göre Yahudilik hakkında bilgi veriniz?
- Hıristiyanlığın genel özellikleri nelerdir?
- Kur'ân'da Hz. İsa nasıl anlatılmaktadır?
- Kur'ân'a göre Hıristiyanlık hakkında bilgi veriniz?
- İslâm dininin tanımı yapınız?
- İslâm dininin genel özelliklerini sıralayınız?

İkinci Bölüm

İSLÂM DİNİNDE İMAN ESASLARI

İSLÂM DİNİNDE İMAN ESASLARI

5. Ünite

TEMEL KAVRAMLAR

Hedefler

Bu üniteyi çalıştıktan sonra,

- ✓ İmanın tanımını yapabilecek,
- ✓ İmânın kısımlarını sayabilecek,
- ✓ Âmentü cümlesi ve anlamını bilebilecek,
- ✓ İmânın hakikatini kavrayabilecek,
- ✓ İnanç yönünden insanları sınıflandırabilecek,
- ✓ İmanın sahih ve geçerli olmasının şartları sıralayabilecek,
- ✓ İmânın insan için önemini kavrayabilecek,
- ✓ İslâm'da imân esaslarını kavrayabileceksiniz.

A) İmân

Kelime olarak imân, *bir şeye tereddütsüz, kesin olarak inanmak ve gönülden bağlanmak* demektir. İmân, kalbin huzura kavuşması, herhangi bir korku karşısında kendisini güven içinde hissetmesidir. Türkçe karşılığı inanmaktır.

İnanç güçlü bir duygudur. İnsan bir şeye samimî olarak, içtenlikle inandığı zaman güven duygusu içinde olur. Bu duygunun da moral açısından insanın temel ihtiyaçlarından biri olduğu bir gerçektir.

Dinî anlamda imân, Hz. Peygamber'in Allah tarafından getirdiği kesin olarak bilinen hükümleri doğrulamak, tereddütsüz kabul etmek ve doğruluklarına gönülden inanmak demektir. Bir başka ifadesiyle imân: Allah'tan başka ilâh olmadığına, Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna, Allah'ın meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe, Kadere (hayır ve şer her şeyi Allah'ın yarattığına) inanmaktır.

İslâm dininde insanları imânı kabullenmeye zorlama yoktur. Çünkü imânın özünde baskı yoktur. Bu durumu Allah, *"Dinde zorlama yoktur."* (Bakara, 2/256) ifadesiyle açıklamaktadır. Çünkü zorlama ile imân gerçekleşmez. İman kişinin kendi hür iradesi ve gönül hoşnutluğu ile gerçekleşir.

Ancak İslâm, kalbi tatmin eden, doyuran ve aklın inanmasını sağlayan delillere dayanarak, aklî muhakemeyi ve yargılamayı da öne çıkararak insanı imâna teşvik eder, onu imâna özendirir ve istekli hâle getirir. İmân, inanılacak hususlar açısından icmâlî ve tafsili imân olmak üzere ikiye ayrılır. l. İcmâlî İmân, 2. Tafsîlî İmân

1. İcmâlî İmân

Ayrıntısız, kısa ve toplu anlamına gelen bu kavram ile inanılacak şeylere kısaca ve toptan inanmak ifade edilmektedir. Başka bir ifâde ile Peygamberimiz Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) Allah'tan alıp haber verdiği şeylerin hepsine birden, topluca inanmak demektir. Bu da kelime-i tevhit denen: *"Lailâhe İllallah Muhammedün Rasülüllah"* veya *kelime-i şahâdet* denen: *"Eşhedü Enlâilâhe İllallah ve Eşhedü Enne Muhammeden Abdühü ve Rasûlüh"* kelimelerinde özetlenmiştir. İmânın ilk derecesi ve İslâm'ın ilk temel direği budur.

Şu hâlde bir kimse; "Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in söylediklerinin hepsi doğrudur" diyerek kabullense, icmâli bir imân ile mümin olur ve imânın icmâlî seviyesine ulaşmış olur. Gerçekte Allah'ın bir tek ilâh ve Hz. Muhammed'in O'nun peygamberi olduğuna inanan kişi, diğer imân esaslarını ve Hz.Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in

getirdiği dini, toptan kabullenmiş demektir. Mümin sayılabilmek için, icmâlî imân yeterli olmakla birlikte, İslâm'ın diğer hükümlerini ve inanılması gerekli olan şeylerin her birini kişilerin teker teker öğrenmesi gereklidir.

2. Tafsilî İmân

İnanılması gereken şeylerin her birine açık ve ayrıntılı bir şekilde inanmaya tafsilî imân denir. Yani Hz. Peygamber'in Allah'tan haber verdiği şeylerin her birini delilleriyle bilip inanmaktır. Diğer bir ifade ile dinin zarûriyâtını (dinin temel unsurları, vazgeçilemez ilkeleri) bütün detay ve ayrıntılarıyla öğrenip kabul etmek demektir. Dinin zarûriyâtı ise, Âmentü'de yer alan altı imân esası, dinin farz kıldığı ibadetler ve haram saydığı davranışlardır.

3. Âmentü Cümlesi ve Anlamı

Âmentü, her Müslüman'ın inanması, kabul edip tasdik etmesi farz olan imân esaslarını ifade eder.

Âmentü: Ben inandım,

Billahi: Allah'ın varlığına ve birliğine,

ve melâiketihi: ve Meleklerine,

ve kütübihi: ve Kitaplarına,

ve rusulihi: ve Peygamberlerine

ve'lyevmil Ahiri: ve Âhiret gününe

ve bi'l-kaderi hayrihi ve şerrihi minallâhi teâlâ: Kadere, hayır ve şer her şeyin Allah'tan olduğuna,

ve'l-ba'sü ba'de'l-mevti hakkun: Öldükten sonra tekrar dirilmenin hak olduğu(na inandım.)

eşhedü en Lâ ilâhe illallah: Ben şahâdet ederim ki, Allah'tan başka ilâh yoktur.

ve eşhedü enne Muhammeden abdühu ve rasûlühû: ve yine şahâdet ederim ki Hz. Muhammed O'nun kulu ve peygamberidir.

4. İmânın Hakikati

İmân, kalbi ve vicdanı ilgilendiren bir hâldir. Kişinin kendi irâde ve isteğiyle imân esaslarını kalben ve yürekten tam bir teslimiyetle kabul etmesinden ibarettir. İmânda asıl olan kalbin tasdikidir. Yani peygamberimizin Allah'tan getirdiğini bildirdiği şeylerin doğruluğunu onaylamaktır. İmân esaslarını kalben tasdik eden kimse mümin, yani imânlı sayılır. Dili ile söylemek imânın şartı değildir. Ancak imânını dili ile söylemeyen bir kimsenin kalbindeki imânı nasıl bilinebilir? Bunun için, dil ile söylemek kişinin imânı hakkında hüküm verilmesini, öldüğünde kendisine Müslüman muamelesi yapılmasını sağlar. Bundan dolayı imânın rüknü (temel direği), *kalp ile tasdik*, *dil ile ikrar* olarak kabul edilmiştir.

5. İnanç Yönünden İnsanlar

İnanma bir samimiyet işidir. İçten inanmadan yapmacık, göstermelik veya zorlama ile inanma olmaz. Bir insanın iç dünyasında olup bitenleri başka bir insanın bilmesine imkân yoktur. Bunun için imân gibi hassas bir konu ile ilgili değerlendirmeler çok zordur. Bunun doğrusunu ancak Allah bilir.

Tasdik ve İnkâr Yönüyle İnsanlar Dörde Ayrılır:

Mümin: İslâm dinin inanılması farz olan inanç esaslarına ve temel hükümlerine tereddütsüz inanıp tasdik eden kimseye *mümin ve Müslüman* denir. Müminler âhirette cennete gidecekler orada pek çok nimetlerle ebediyen kalacaklardır. Günahkâr müminler, suçları ölçüsünde âhirette cezalandırılsalar da sonunda cennete gideceklerdir.

"İmân edip salih ameller işleyenleri, altlarından ırmaklar akan cennetlerin kendilerine ait olduğunu müjdele! Onlardaki herhangi bir meyveden rızıklandırıldıklarında: "Bu daha önce de rızıklandığımız şeydir" derler ve o rızk birbirinin benzeri olmak üzere, kendilerine sunulacak. Orada çok temiz zevceler de onların. Hem onlar orada ebedî kalacaklar." (Bakara, 2/25)

Kâfir: Allah'a ve peygambere inanmayan ve dinin kesin hükümlerin-

den birini inkâr eden kimsedir. Bir başka ifadesiyle Âmentü'de yer alan imân esaslarından veya Allah'ın emir ve yasaklarından herhangi birini inkâr edip inanmayan kimseye *kâfir* denir. Kafir sözlükte "örten" anlamına gelmektedir. Gerçek ve doğru inancı örttüğü, yanlış şeylere inandığı için böyle kimselere kafir denmiştir. Allah'ı inkâr etmemekle birlikte, başka birisini veya bir tabiat gücünü Allah'a ortak kabul eden kimseye *müşrik* denir. Böyle bir kimse aynı zamanda kâfir sayılır. Hz. İsa'yı, Allah, Allah'ın oğlu, veya üç ilâhtan biri kabul eden Hıristiyanlarla, Üzeyir, Allah'ın oğludur diyen Yahudiler Kur'ân'da hem müşrik hem de inkârcı olarak nitelendirilmiştir (Mâide, 5/5; Tövbe 9/30). Bir insan kâfir olarak ölürse ebedî cehennemde kalacaktır (Bakar, 2/161-162).

Münafık: İnanılması gereken İslâmî esaslara kalbi ile inanmayan, sırf Müslümanları kandırmak için sözle inandıklarını söyleyen kimselere "*münafik*" denir. Müslümanlar arasında biz Müslüman'ız dedikleri hâlde gerçekten kalben inanmamış kimselerdir. İnanç yönüyle içi başka-dışı başka olan bu kimseler, İslâm toplumu için açıkça inkâr eden kâfirlerden daha tehlikelidirler. Münafıklara dünyaya ait hükümlerde Müslüman gibi davranılır. Onun cezası âhirete kalmıştır. Kur'ân'da, kafirlerden oldukları ve cehennemin en alt tabakasına gidecekleri bildirilir. (Bakara, 2/8; Nisa 4/145)

Mürted: Önce Müslüman iken sonradan, dininden dönen kimsedir. Mürtedler hakkında Allahû Teâlâ; "*Sizden kim dininden döner ve kâfir olarak ölürse, işte onların dünya ve âhirette amelleri boşa gitmiştir. İşte cehennemlikler onlardır. Onlar orada ebedî olarak kalacaklardır.*" (Bakara, 2/217) buyurmaktadır.

6. İmânın Sahih-Geçerli Olmasının Şartları

Bir kimsenin imânın doğru ve kabul edilebilir olmasının üç temel şartı vardır.

1. İmân, ümitsizlik (yeis) hâlinde olmamalıdır. Müslüman olmayan kişi, ölüm anında son nefesinde cehennem azabını görür ve ondan sonra imân etmeye kalkışırsa onun imânı geçerli değildir. Allahû Teâlâ "*Azabımızı gördükleri vakit, imânları kendilerine fayda vermez.*" (Mü'minûn, 23/85)

buyurarak böyle kimselerin imânlarının geçersiz olduğunu bildirmiştir. Çünkü bu durumda kişi akıl ve hür iradesiyle karar vermiş değildir.

2. Bir mümin, "zarûrat-ı diniyye" denen dinden olduğu kesin olarak bilinen temel dinî esaslardan herhangi birini inkâr etmemelidir. Âmentüde bildirilen imân esasları gibi, İslâm'ın şartında belirtilen ibadet esasları gibi veya Kur'ân'da açıkça belirtilen haram ve helâller gibi. Bunlardan herhangi birini inkâr veya yalanlama kişiyi imânından eder.

Dinin bir kısmına imân edip, bir kısmını inkâr edenler hakkında Allah şöyle buyurmaktadır: *"Allah'ı ve peygamberlerini inkâr ederek kâfir olan, bir de Allah ile peygamberlerinin arasını ayırmak isteyen (Allah'a inanıp peygamberlerine inanmayan); 'Bunlar kimine inanırız, kimini de inkâr ederiz' diyen ve böylece imân ile küfür arısında bir yol tutmaya çalışan kimseler, işte onlar gerçek kâfirlerin tâ kendileridir. Biz o inkârcılara alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır."* (Nisâ, 4/150-151) İmân bir bütün olup; parçalanmayı kabul etmez, inanılması gereken bir esası inkâr etmek, bütün dini inkâr etmek anlamına gelir. Ancak günahlardan herhangi birini inkâr etmeden yapan kişi dinden çıkmaz, günahkâr olur.

3. Dini hükümlerin hepsinin güzel olduğunu kabul edip, hiçbirini inat ve kibirlilik nedeniyle yerine getirmezlik yapmamalıdır. Allah hakîmdir; hikmet sahibidir; kâinattaki ve yaratılıştaki İlâhî gayeyi O bilir. O ne emretmişse hepsi güzeldir. Neyi de yasaklamışsa çirkindir, yapılmaması gerekir. Müslüman, dinî hükümlerin her birinin güzel ve bir hikmet icabı olduğunu bilir, öylece inanır. Bunları işlemede asla gurur ve kibre kapılmaz, herhangi bir ibadeti hafife almaz. Kendi kendine yorumlar yaparak ibadetler üzerinde hüküm değişikliği yapamaz. Aksi hâlde dinî emirler konusunda inat ve kibirlenme, onları hafife alma veya beğenmeme imânı küfre çevirir.

Müslüman'ın en değerli varlığı imânıdır. İnsan imânı sayesinde, dünyada huzur ve saadet içinde yaşar, âhirette de, Allah'ın rızasına kavuşarak ebedî mutluluğa ulaşır. Ancak son nefese kadar imânı korumak ve bu imânla âhirete gitmek şarttır. Bunun için mümin dâima imânını

korumaya çalışmalı, imânını tehlikeye atacak her türlü söz ve davranıştan uzak durmalıdır. Bunun için de imân ve İslâm konusunda bilgili olmak gerekir.

7. İmânın İnsan İçin Önemi

İmân hem nurdur, hem kuvvettir. Evet, hakikî imânı elde eden insan, kâinata meydan okuyabilir ve imânının kuvvetine göre sıkıntılarından kurtulabilir. Allah'a tevekkül ettim der ve olayların dağlar gibi dalgaları içinde hayat gemisinde tam bir güvenle hareket eder.

İnsan beden ve ruh gibi iki temel unsurdan meydana gelen bir varlıktır. Bedeninin olduğu gibi ruhunun da gıdaya ihtiyacı vardır. Ruhun gıdası sağlam ve şüphelerden arınmış imândır. Samimî ve doğru bir imâna sahip olan insan, yalnızlık ve ümitsizlikten büyük oranda kurtulur. Allah'a imân edip O'na güvenen insan, hayatın bütün olumsuz şartlarında bile Allah'ın rahmetine sığınarak mutlu olmasını bilir.

Sağlam bir inançtan yoksun kimseler ise, hayatın zorlukları ve olumsuzlukları karşında sığınacak bir rahmet kapısı düşünemediğinden, kurtuluşu uyuşturucu ve kumar gibi yanlış teselli yollarında arar. Bu ise bir başka bataklığın içine düşmesi demektir.

İmânın İnsan İçin Önemini Şöyle Özetlemek Mümkündür

1. İmân, **insanın yaratılış sebebi ve gayesidir**. Allah insanları ve cinleri kendini tanısın ve ibadet etsin diye yaratmıştır. *"Ben cinleri ve insanları sırf beni tanısınlar ve yalnız bana ibadet etsinler diye yarattım."* (Zariyât 51/56)

2. İmân, **insan için ebedî saadeti kazanma ve cennete giriş anahtarıdır**. İmânsız cennete girilemeyeceği gibi, imânı olmayan kişi cehennem azabından da kurtulamaz. Bu yönüyle kişinin imân etmesi ve imânını son nefesine kadar koruması dünya ve içindeki her şeyden çok daha kıymetli bir nimettir. "*Ey iman edenler! Allah'tan, O'na yaraşır şekilde korkun ve ancak Müslümanlar olarak can verin.* (Âl-i İmran, 3/102)

3. İmân, aynı zamanda **insan için büyük bir moral ve sağlam bir güç kaynağıdır.** Hakiki imânı elde eden insan, bütün kâinata meydan okuya-

bileceği gibi, imânının kuvveti ölçüsünde başına gelen hadiselerin baskısından kurtulabilir. Kişi imânı sayesinde Allah'a bağlılığı ve teslimiyetiyle kadere razı olur, ümitsizliğe düşmez; isyan ve feryatlarla kendini mutsuz etmez. *"Ey mü'minler, gevşeklik göstermeyin, üzüntüye kapılmayın. Eğer gerçekten inanmışsanız, üstün gelecek olan sizsiniz."* (Âl-i İmran, 3/139)

4. **İnsan ruhunun en önemli gıdası imândır.** Kişi imânı sayesinde gönül doygunluğuna ulaşır. Değilse rüzgarın önünde sürüklediği bir kâğıt parçası gibi ruhî bunalımlar içinde sürüklenir gider. Bunun için Allah, "*Dikkat edin, kalpler ancak Allah'ı anmakla huzura kavuşur.*" (Ra'd, 13/28) buyurmuştur.

B) İslâm Dininde İmân Esasları

İslâm dininin imân esasları konuyla ilgili kitaplarda 'âmentü' kelimesiyle ifade edilmiştir. Âmentü'de belirtilen esasların her biri Kur'ân'da çeşitli ifadelerle yer almaktadır. *"Asıl iyi olan kimse, Allah'a, âhiret gününe, meleklere, kitaplara, peygamberlere inanandır..."* (Bakara, 2/177). *"Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını ve âhiret gününü inkâr ederse, şüphesiz o derin bir sapıklığa düşmüştür."* (Nisa, 4/137) meâlindeki âyetlerde imân esaslarının Allah'a, meleklere, Kitaplara, peygamberlere ve âhirete imân olmak üzere beş olarak sayılmış, kadere bunlar arasında yer verilmemiştir. Ancak bazı âyetlerde *"her şeyin Allah'ın taktirine bağlı olduğunu."* (Ra'd, 13/8; Hicr 15/21; Furkan, 25/2) ifade eden âyetlerden hareketle İslâm bilginleri, hayrı ve şerriyle kadere inanmayı bir imân esası olarak kaydetmişlerdir. Ayrıca Hz. Peygamber'in Cibril hadisi olarak bilen hadisi de bu hususta önemli bir delil kabul edilmektedir.

Değerlendirme soruları

- İmânın tanımı yapınız?
- İcmâlî ve tafsîlî imânın farkı nedir?
- İnanç yönünden insanlar kaça ayrılır?
- İmânın sahih ve geçerli olmasının şartları nelerdir?
- İmânın insan için önemi nedir?

6. Ünite
ALLAH'A İMÂN

Hedefler

Bu üniteye çalıştıktan sonra,

- ✓ Allah'a imânın tanımını yapabilecek,
- ✓ Allah'ın varlığının delillerini açıklayabilecek,
- ✓ Allah'ın sıfatlarını sayabilecek,
- ✓ Küfür kavramını tanımlayabilecek,
- ✓ Şirk kavramını ve çeşitleri değerlendirebilecek,
- ✓ Allah'a imânın önemini kavrayabileceksiniz.

A) Allah'a İmân

Allah (celle celâlühu); kâinatın ve kâinatta bulunan tüm varlıkların yaratıcısı, koruyucusu olan tek varlık, ibadet edilmeye lâyık tek Rab, Mevlâ, Huda'ya ait özel isim. En yüce varlık olarak inanılan, bütün kemâl (tam ve eksiksiz olma) sıfatları öz varlığında bulunduran ve her türlü noksan sıfatlardan uzak olan gerçek Ma'bud. Varlığı zorunlu olan, yokluğu düşünülemeyen tek yaratıcıya ait yüce bir isim. Bu isimle çağrılan bir başka varlık olmamıştır, olmayacaktır da.

İslâm dininin imân esaslarının birincisi Allah'a imândır. İslâm'ın özünü Allah'ın varlığına imân oluşturur. Kâinatı yaratan, idare eden, kendisine ibadet edilen tek ve en yüce varlık olan Allah'a imân, imân esaslarının birincisi ve temelidir. Bu nedenle insanın Allah'ın varlığı konusunda takındığı tavır onun dünya görüşünü oluşturmasında, hayat tarzını şekillendirmesinde ve toplumdaki yerini belirlemesinde en etkili olan unsurdur.

Allah'a imân: *Allah'ın var olduğuna, bir tek olduğuna, Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Allah'ın üstün sıfatlara sahip olup; eksik sıfatlardan münezzeh olduğuna hiç şüphesiz inanmaktır.*

Erginlik çağına gelmiş ve akıllı her insanın ilk sorumluluğu Allah'ın varlığını ve birliğini bilmek ve O'na imân etmektir. Kur'ân, Allah'ın varlığı ve birliği, ilim ve kudretinin anlaşılması için, varlıklar üzerinde dikkatli bir düşünme ve doğru bir akıl yürütmeyi tavsiye eder.

Aklı başında bir insan için, önce kendi varlığından başlayarak, kâinâtın bütününü ve bir de göklerde ve yerlerde var olan her şeyin her birini, nereden ve nasıl geldiklerini ibret ve dikkatle düşünmesi, bütün bu varlıkları, yoktan var eden Allah'ın varlığını ve birliğini anlamak için yeter.

Çünkü gerek kâinatın bütünü, gerek onu meydana getiren parçalardan her biri ve gerek bunlar arasında devam eden düzen, bu varlıklar üzerinde ezelî bir yaratıcının hâkim olduğuna, yani Allah'ın varlığına ve birliğine, ilim ve kudretini gösteren bir işarettir. Varlıkların her biri, her satırında, her kelimesinde Allah'ın varlığı ve birliği okunan açık bir kitaptır. Kendi nefsini ve kâinatı iyi düşünebilen her akıllı, kendi varlığından başlayarak, görmekte olduğu bu muazzam ve akıllara hayret verici şu varlık âlemini yaratan, idâre eden ve bütün bunlar üzerinde dilediği gibi hükmünü yürüten bir kudret sâhibinin varlığını anlar ve bilir.

Ayrıca her insanda Allah fikri ve kutsal bir varlığa bağlanma arzusu fıtrîdir. Allah'ın varlığının işaretlerinden biri de budur. Çünkü *fıtrat yalan söylemez.* Madem insanın yaratılışında, bir Yüce Yaratıcıya inanıp; O'na bağlanma, ibadet etme, yalvarıp dileklerine karşılık bulma ihtiyacı vardır; öyleyse O yüce yaratıcının var olmaması mümkün değildir. Bunun için Allah: *"Peygamberleri onlara dediler ki, gökleri ve yeri yaratan Allah'ın birliğinde hiç şüphe edilir mi?..."* (İbrahim, 14/10) buyurarak, bu konuda şüpheye düşülmemesi gerektiğini bildirmiştir. Yine Allah'ı inkâr edenlerin başları dara gelip çaresiz kaldıklarında, Allah'a yönelerek O'na yalvarmaya başlamaları, Allah'a imânın bütün insanların yaratılışında var olduğunu gösteren başka bir delildir (Yunus, 10/12, 22-23).

İnsanın Allah'ın zâtını bu dünyada insan gözüyle görebilmesi mümkün olmadığı gibi, gerçek mahiyetini (neden ibaret olduğu)kavrayabilmesi de imkânsızdır. Çünkü, insanın varlıkları algılama organları olan aklı ve duyu organları sınırlıdır. Allah'ın zâtını (öz varlığını) ve mahiyetini kavramaya yeterli değildir. Ancak yaratılmış özelliği taşıyan varlıklara, yani Allah'ın eserlerine bakıp Onun varlığını ve birliğini anlamaya, sonsuz kudretini ve diğer sıfat ve isimlerini bilmeye insan güç yetirebilir. Bunun için, insanlara Allah'ın zâtını ve mahiyetini düşünmesi yasaklanmış, yalnızca eserleri üzerinde düşünmesi istenmiştir.

Bu konuda Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur. "Allah'ın varlığını ve

birliğini anlamak için, göklere bakın, yere bakın, kendi nefsinize bakın ve bütün bunların yaratılışındaki akıllara hayret veren incelikleri; bunların kendiliğinden olup-olamayacağını düşünün. Çünkü bunlar Allah'ın varlığını ve birliğini gösteren işaretlerdir. Fakat Allah'ın zâtını, mahiyetini düşünmeyin. 'Allah acaba şöyle midir, böyle midir? Onun görmesi, işitmesi nasıldır?' diye düşünmeye kalkışmayın. Zira buna gücünüz yetmez. Ne kadar özenseniz bunu hakkıyla bilemezsiniz; şaşırırsınız. Bilgi ve görgü ölçüleriniz buna yetmez."[4] O hâlde insanın asıl görevi, Allah'ın varlığını bilmek, O'nu sıfatları ve isimleri ile tanımak ve imân etmektir.

Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisine Allahu Teâlâ hakkında bilgi soran bir kimseye de Kur'ân'da İhlâs sûresini okuyarak şöyle cevap vermiştir: *"Deki: O Allah'tır, tektir. Allah Samed'dir. Ne doğurdu, ne de doğuruldu. Ne de herhangi bir şey O'na denk oldu."* (İhlâs, 112/1-4) Allah (celle celâlühu), kendi hakkında insanlara en doğru bilgiyi Kur'ân'da vermektedir. Kur'ân âyetleri baştan sona incelendiğinde görülür ki;

1. Allah'ın varlığı kesindir ve bu kâinatta görülen ince ahenk ve eşsiz yaratılışta kendini gören gözlere, anlayan gönüllere hissettirmektedir.

2. Allah'ı inkâr mümkün değildir. Çünkü inanma ihtiyacı her insanın yaratılışında vardır.

3. Allah, Kurâ'nda kendi sıfat ve güzel isimlerini bildirmektedir.

Allah'ın varlığını ve birliğini gösteren deliller kâinattaki varlıklar sayısıncadır. Burada genel ve öz üç delil üzerinde durulmuştur. Bu üç delil bütün diğer delillerin temel esası olduğu için genel bir fikir verilmeye çalışılmıştır.

B) Allah'ın Varlığı

Allah'ın varlığı konusu, Kur'ân'da insan için bilinmesi tabiî, mecburî ve apaçık bir gerçek olarak kabul edilmektedir. Selim yaratılışı bozulmamış insanın normal olarak yüce bir yaratıcıyı tanıyacağı belirtilmiştir. Ancak her toplumda çeşitli sebeplerle inanmayan, tereddüt ve kararsızlık içinde olanlar bulunabilmektedir. İşte böyle kimseler için Allah'ın varlığının ispat edilmesi ve doğru delillerle gösterilmesi önemli bir konudur. Bu da öncelikle Allah'ın varlığının ve birliğinin delillerinin/kanıtlarının bilinmesiyle mümkündür.

---

4 Suyûtî, *el-Fethu'l-Kebir*, 2/35.

Allah'ın varlığını işaret eden üç genel delil vardır:

1. Kâinât (yaratılmış olan şeylerin tamamı),
2. Kur'ân,
3. Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem).

1. Kâinât

Kâinât, yaratılmış olan şeylerin tamamı; etrafımızı kuşatan bütün varlıklar demektir. Allah'ın varlığı ve birliği konusunu ele alan İslâm bilginleri, kâinatın var oluşunu açıklamada dört seçenek üzerinde durmuşlardır. Buna göre bütün varlıkları,

a. Sebepler yaratıyor,
b. Her şey kendi kendini yaratıyor,
c. Tabiat yaratıyor,
d. Allah (celle celâlühu) yaratıyor.

İnkârcıların kullandığı ve iddia ettikleri ilk üç seçeneğin yanlışlığı ve imkânsızlığı ortaya konarak, her şeyi yoktan var eden tek yaratıcının Allah (celle celâlühu) olduğu ispatlanabilir. Ancak kâinâtta şu temel özelikler dikkati çekmektedir: a) Kolaylık, b) Ölçülü ve sanatlı yaratılış, c) Düzenlilik.

Ayrıca onu meydana getiren bütün parçaların kendi aralarında ahenkli bir ilişkinin olması ve sürekli yenileniyor olmaları da bir delildir. Mesela bu bilinçsiz varlıklardan dağ gibi ağaçlar, toz kadar çekirdekten çıkıyor, cansız varlıklardan rengârenk hayatlar fışkırıyor, akıllara durgunluk veren işler akıldan ve hayattan en küçük bir payı olmayan zerrelerin (molekül) eliyle yapılıyor. Varlıkları meydana getiren zerre ne kadar cansız ve bilinçsiz olsa da, yaptığı işler akıllara durgunluk verecek kadar bilinçli ve sürekli gelişen bilimin araştırma konusu.

a. Sebepler

1. Kâinattaki sebepleri, yaratıcı kabul edenler, milyonlarca canlı ve cansız varlıkları sebeplerin yarattığını iddia ediyorlar. Bu düşüncenin yanlışlığı şöyle bir örnekle açıklanabilir. Örneğin: Bir eczanede, birçok elementlerden meydana gelmiş yüzlerce çeşit ilâç var. Acaba kavanozlarda duran elementlerin bir tesadüf eseri olarak veya bir rüzgârın devirmesiyle akmalarından, sonra da birbirleriyle karışmalarından bu ilâçların meydana

geldikleri kabul edilebilir mi? Bunu kabul etmek imkânsızdır. Çünkü ilâç formülsüz olmaz ve bütün ilâçların formülü çok hassas ve kendine özeldir. Herhangi bir ilâçtaki elementlerde az bir eksiklik veya fazlalık, formülü bozduğundan ilâç meydana gelmez. Daha açık bir ifade ile eğer herhangi bir ilâca karıştırılacak bakır miktarı 3 mg. yerine 4 mg. olsa ilaç bozulur. Burada ilâcı meydana getiren elementlerden sadece biri düşünülmüştür. Halbuki bazı ilâçlar onlarca elementten meydana gelmektedir. Bir de ağırlık miktarı sonsuz rakamlar içinden çıkarılarak bu ilâcın meydana gelmesine yarayacak bir rakam gereklidir.

Bu ihtimal hesaplanırsa beş elementten meydana gelen bir ilaç için bu, 1: 5x (sonsuz) olur. Yani sonsuz ihtimali beşe çıkar. Eğer böyle yüz tane ilâç düşünülürse, 1: l00x5 (sonsuz) olur ki, netice sıfır demektir.

O hâlde akılsız ve bilinçsiz maddî sebepler, tesadüfen en basit bir ilâcı meydana getiremez. Öyle ise bundan çok daha harika, her biri akıllara hayranlık veren binlerce canlıları, sebeplerin, rastgele meydana getiremeyeceği asla inkâr edilmez bir gerçektir.

2. Bu konu bir de birbirine zıt düşen sebepler noktasından ele alınabilir. Sebep maddî ise, sebep olduğu şeyin yanında bulunması gerekir. Örneğin, bir evi yapan usta ve işçilerin, evin içinde çalıştıklarını kabul etmek zorunludur. Buna göre, bütün bu canlıları sebepler yaratıyor diyenler bilmelidirler ki, tek bir canlı hücrede her bir saniyede en az 12 tane bileşim olmaktadır. Yani bir saniyede ortalama bir insan vücudunda en az 60x12=720 trilyon bileşim oluşup durmaktadır. Her bir bileşim, iki veya daha fazla elementten meydana gelir. Ayrıca sıcaklık, basınç vs. gibi şartlar da gereklidir. Bu durumda bir bileşimin aradığı sıcaklık şartı öbürüne, diğerinin aradığı basınç şartı da bir başkasına zıt olacaktır. Yani bir hücrede birbirine zıt binlerce şartın varlığını kabul etmek zorunluluğu vardır. Hâlbuki canlıların sıcaklık ve basınçları bellidir.

Akılsız, şuursuz sebepler bunu nasıl biraya getirebilir ki? Ya her bileşim için, bütün şartları içinde bulunduran bir laboratuar kurmak gerekir ki, küçücük bir hücrede binlerce laboratuar nasıl olacaktır? Veya her an her şeyin her durumunu bilen, bir şeye çok şeyler yaptıran, küçük bir şeye binler hikmetler takıp, binler vazifeler gördürecek şekilde ayarlayan bir kudret sahibi, bunları yaratacaktır.

3. Tesadüf eseri bir araya gelen sebepler *"Kanunla zıtlaşma"* doğururlar. Kanun ise, ölçülü bir plan, program ve intizamı ifade eder. Hâlbuki tesadüf, gelişi güzelliğin ve başı boşluğun adıdır. İlimler ise, kanunlarla meşgul olur; tesadüflerden hüküm çıkarmazlar.

Kâinatta hiçbir zaman tesadüfün yeri yoktur. Örneğin, bir insanda altmış trilyon hücre ve bir hücrede bir milyona yakın protein vardır. Buna göre bir proteinin çeşitli sebeplerin biraya gelmesiyle tesadüfen meydana gelebilmesi için 10 rakamının arkasına 160 sıfır ile ifade edilebilen ihtimal gereklidir.

Görüldüğü gibi yüz binlerce tür canlının milyonlarca fertlerinden bir tanesinin bir hücresinin bir parçasının parçası, tesadüfen, akılsız, şuursuz, kör ve sağır sebepler tarafından meydana getirilmesi imkânsızdır. Bu durum sonsuz bir ilim ve hikmet, ayrıca hadsiz bir kudret gerektirir. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. İşte o sonsuz hikmet ve kudretle ilgili Alîm, Hakîm ve Kadîr gibi sıfatlar, inandığımız Allah'ın vasıflarıdır.

4. "Bir varlığın birliği, parçalarının bir birine uyumu, ölçüsü ve dengesi var ise, bir elden çıkmıştır" prensibinden hareketle, şu güzel sanatlı yaratılışa sahip varlıklar ve simetrik harika vücutları, birbirinden habersiz, karmakarışık sebeplere verilemez. Bu yaratılış sebeplere bırakıldığı takdirde uyumsuz, eğri-büğrü, işe yaramaz bir külçe ile karşılaşılır. Ayrıca dünya, güneş ve ay ayrı ayrı sebeplere verilirse; nizâm ve intizam diye bir şey kalmadığı gibi, dünya ile güneş arasındaki hassas ölçü ayarlanamayacağından ya varlıkların yanması veya soğuktan donması gerekecektir. Netice olarak verilen bu örneklerden de anlaşılacağı gibi bütün varlıkları sebeplerin yaratmış olması imkânsızdır. Öyle ise sebeplerin yaratıcı olması düşüncesine sahip olanların hiçbir bilimsel dayanağı yoktur ve olamaz da.

b. Kendi Kendine Meydana Gelme

l. Bir şeyin kendi kendine meydana gelmesi için, o şeyi meydana getiren parçaların, meydana getirecekleri bütünü, bütün detayı ile (planı, bağlı bulunduğu kanunları v.s. ile) bilmeleri, ayrıca kendilerinin iş görecekleri en uygun yer için de haberleşip anlaşmaları, sonra da gidip orada yerleşmeleri gerekmektedir.

Örneğin, insan vücudu basit ve değişmeyen bir madde değil, bilakis

daima değişen bir saray gibidir. O vücutta elementler her vakit çalışıyor. Aynı zamanda insan vücudunun kâinat ve içindeki diğer varlıklarla sıkı bir ilişkisi vardır. Her bir insanın çekim kanunları, güneş ışınları, vücuduna girecek gıdalar ve onların sindirilmesi ile ilişkisi olduğu gibi, kendi türünün dışındaki canlılardan kromozom, iplikçik sayısı, dik yürümesi yönünden ayrılacağı noktalar da vardır. Ayrıca kendi cinsinden olan diğer insanlardan kabiliyetleri, ses tonu, parmak çizgileri, atalarından aldığı ve sonraki nesillerine nakledeceği karakter özellikleri yönünden ayrıldığı tarafları vardır.

Böyle bir vücutta çalışan atom parçalarının, o ilişkileri bozmamak için dikkatlice hareket etmeleri gerekir. Sanki o atom parçaları, bütün kâinata bakacaklar, insanın münasebetlerini kâinatta görüp öyle vaziyet alacaklar. Eğer o vücutta çalışan her bir element Allah'ın ilmi ve kudreti ile çalışan bir memuru kabul edilmezse, her bir elementin o vücudun her tarafını görmekle beraber, o insanın ilgili olduğu kâinat içindeki her şeyi dahi görecek bir gözü, onun geçmişini ve geleceğini, nesil ve aslını, gıdalarının özelliklerini bilecek; tanıyacak yüz dâhî kadar bir aklı olması gereklidir. İlim ve fennin, her yönden teknik cihazları ile gelişip son derece ilerlediği bir çağda bile bu kadarını zor anlayabildiği ve hâlâ birçok gizemli tarafları, bilinmeyen yönleri kapalı kaldığı hâlde, bu ince konuları, akılsız, şuursuz atom parçaları nereden bilecekler?

Demek ki, onlar bilmiyor; bunları ve her şeyi bilen, bu sanatları onlara yaptıran; Kur'ân âyetlerinin isim ve sıfatlarını, fiil ve icraatlarını anlattığı muhteşem bir ZÂT var. Bütün bu olup bitenler O'nun eseridir.

2. İnsan vücudu bin kubbeli harika bir saraya benzer. Hatta daha da mükemmeldir. Çünkü, sarayın yapısı olduğu gibi dururken, vücudumuz tam bir düzenle sürekli tazelenmektedir. Bu vücut sarayında bulunan, gayet harika ruh, akıl, kalp gibi manevî duygular bir tarafa, yalnız bedendeki her bir organ, kubbeli bir bina hükmündedir. Elementler o kubbedeki taşlar gibi tam bir ölçü ve denge ile birbirleriyle baş başa verip harika bir eser, fevkâlâde bir sanat, göz ve dil gibi hayret veren bir kudret mûcizesi gösteriyorlar.

Eğer bu elementler şu âlemin sanatkârı olan Allah'ın emrine bağlı birer memur olmasalar, o vakit her bir zerre bütün bedendeki zerrelere hem hakim, hem mahkum, hem de eşit vaziyette bulunacak... Karşımıza kaç katlı bir çelişki çıkıyor. Bu elementler vücut için hangi plana göre

çalışacaklar? Fosforun beyin ve gözdeki, kalsiyumun kemikteki yeri gibi; vücuttaki en uygun yerlerini kendi kendilerine bilseler dahi sözlerini diğerlerine dinletemezlerse nasıl gidip yerleşecekler? Ayrıca kendileri de öbürlerinin sözünü dinlemedikleri taktirde vücudun nizâm ve intizamı nasıl dengede duracak? Çünkü vücut simetrik olduğu hâlde çocukluktan ölünceye kadar organlar arasındaki muhteşem uyum ve denge bozulmadan devam ediyor ve sürekli yenileniyor.

Bunun gibi örnekleri değerlendiren Prof. J. C. Cothera şöyle demektedir: "Maddî âlemde karmaşa ve tesadüf değil, bir nizâm ve ahenk hâkimdir. Başıboş olarak veya tesadüfen hiçbir şey meydana gelmemektedir. Bilâkis varlıklar üzerinde kanunlar hâkimdir".

Bu nedenle akıllı bir insan düşünebilir mi ki, düşünce ve planlama gücünden yoksun olan madde, tesadüfen kendi kendisini yaratabilsin?... Veya bu nizâmı, o kanunları kendi kendine var etsin, sonra da kendisini onun mahkûmu (birinin hükmü altında olan) yapsın?.. Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı gibi varlıkların kendi kendini yaratmış olması iddiasının hiçbir bilimsel temeli yoktur.

c. Tabiat Yaratıyor Düşüncesi

1. Eğer tabiattan, kâinatın kendisi kastediliyorsa, ikinci başlıkta açıklandığı gibi hiçbir şey kendi kendini meydana getiremez. Eğer tabiattan doğadaki varlıkların hayatına ait kanunlar kastediliyorsa, uygulayıcısı olmayan kanunların hiçbir şey yapamadıkları bilinen bir gerçektir. Hâkimsiz kanun yürütülemez. Eğer tabiattan kâinatın her parçasında görülen plan kastediliyorsa, o da uygulama ister. Bir binanın planını çizilip temeline konsa bina inşa edilemez. Kâinattaki disiplinli hareketlerden, bu kanun ve planlar anlaşılmıştır. Yani kanun ve planlar, kâinattaki hayret verici düzgün ve güzel faaliyetlerin ifadesidir.

Hem bu kanunlar, şefkatli ve merhametli bir sonucu gösterir. Yani kanunlar gelişi güzel konulmamıştır. Örneğin, madenler belli bir ısı altında genleştiği hâlde, suyun hacmi donduktan sonra genişler. Eğer su donduğu zaman hacmi küçülse idi, denizlerde, göllerde ve nehirlerde canlılar yaşayamazdı. Çünkü Prof. Dr. Frank Allen'in de dediği gibi: "Su, okyanuslarda göllerde, nehirlerde hayatın korunmasını sağlayan çok önemli

dört özelliğe sahiptir. Hele kışların dondurucu ve uzun süre soğuk geçtiği bölgelerde bu özelliğin çok ayrı bir yeri vardır. Su, ısı derecesi düşük olduğu zaman büyük miktarda oksijen emer. 4°C'ye vardığında su en son yoğunluğuna erişir. Bilindiği gibi, gaz sudan daha az yoğundur. Nitekim göllerde ve nehirlerde, buz parçaları, sudan daha az yoğun olduğu için suyun üst kısmında yüzerler. İşte bu özelikle soğuk bölgelerde su altında yaşayan canlılara hayatını koruma imkânını sağlar. Su donunca ısısının büyük bir miktarını salıverir ki, bu da sularda yaşayan canlıların hayatını korumasına yardım eden en büyük faktördür."

Kâinattaki bu ve benzeri diğer harika gerçekleri, her şeyi bilen, her şeyden haberdar olan yüce bir yaratıcının ilmine, iradesine ve kudretine bağlamaktan öte gönülleri rahatlatacak, ruhları sevindirebilecek, akılları ikna edecek bir açıklama tarzı var mıdır?

Kanunla, kanun koyucu aynı değildir. Yani tabiat kanunlarını yine tabiat kanunları koymuş olamaz. Diğer taraftan tabiatın kendinde olmayan bir özelliği başkasına vermesi mümkün müdür? Örneğin insanda mevcut binlerce duygunun hiçbiri, tabiatta yoktur. O hâlde bütün varlıkları yarattığı iddia edilen tabiat kendinde olmayan ve insana insanlık denen özellikleri nasıl verebilmiştir? Bu imkânsızlığı hangi akıl kabul edebilir?

2. Eğer gayet ölçülü, sanatlı şu ağaçlar, meyveler çiçekler tabiat yarattı denilirse, o zaman tabiatın her bir parça toprağında, dünyanın bütün matbaaları ve fabrikaları sayısınca makineleri bulundurulması gerekir ki, bu güzel ve harika varlıklardaki enteresan şekiller, kokular, renkler ve tatlar meydana gelebilsin. Eğer bunları Allah'ın yarattığı kabul edilmezse, saksıdaki toprakta her bir çiçek için mânevî ayrı ayrı bir makinenin bulunması gerekir. Çünkü tohumlar; karbon, azot, hidrojen ve oksijen gibi bir karışımdan ibaret olmakla beraber, hava, su, sıcaklık ve ışık dahi her birisi basit ve şuursuz toprakta sonsuz makine ve cihazların bulunmasını gerektirir. Yoksa bu kumaşlar, bu nakışlı örgüler, bu harika renklerdeki çiçekler ve bu antika sanatlar toprağın bağrından nasıl çıkacak?

Kâinatı tabiat yaratmıştır demek ünlü Fransız botanikçisi Lamarck'ın da dediği gibi saat ile saatçiyi karıştırmak demektir. Maddenin yaratanını maddede arayan, temelde yanlış düşünceli insanlar, bu kâinatı incelerken Allah'ın hikmetinden gelen kâinat nizâmının manevî kanunlarını, yaratılış

prensiplerini, manevî ve yalnız ilmî varlığı bulunan hükümlerini, birer gerçek varlık ve birer madde zannederler. Bu apaçık bir hatadan başka bir şey değildir. "Tabiat ancak bir sanattır, sanatkâr değil. Bir nakıştır, nakkaş değil. Hükümler topluluğudur, hâkim değil. Kanundur, Kanun koyucu değil..."

d. Her şeyi Allah Yaratıyor

Yukarıdaki başlıklarda, Allah'ın varlığını kabul etmeyenlerin, iddialarını ve bu iddiaların ilmî ve aklî hiçbir temelinin olmadığı açıklanmaya çalışılmıştır. O hâlde zorunlu olarak çıkan sonuç, *"Mükemmel sanatlı ve sürekli değişen"* şu kâinat ve içindekileri yaratan yalnız Allah'tır (celle celâlühu).

Kur'ân'da Allah, kendini inkâr edenlere şöyle hitap ediyor: *"Andolsun onlara! 'Gökleri ve yeri kim yarattı?' diye sorsan mutlaka, 'Allah'! derler. 'Hamd Allah'a lâyıktır' de. Hayır onların çoğu bilmiyorlar."* (Lokman, 31/25; Zuhruf, 43/9)

O hâlde inkârcılığın asıl sebebi nedir? İnsanın gönlünden geçirdiği en gizli duygularını dahi bilen Allah'ın bildirdiğine göre "*Vicdanları kesin olarak inandığı hâlde, sırf zulüm ve kibirden dolayı onları (Allah'ın varlığına işaret eden delilleri) inkâr ettiler."* (Neml, 27/14) Buna göre inkârcılığın temelinde üç sebep vardır: Cehalet, zulüm ve kibir.

2. Kur'ân

Kur'ân, Allah (celle celâlühu) tarafından, Hz. Muhammed'e (sallallahu aleyhi ve sellem) Cebrail (aleyhisselâm) aracılığı ile yani vahiyle gönderilmiş son ilâhî kitaptır. Kur'ânın üzerinde durduğu temel hedef, tevhittir. *Tevhit, Allah'ın varlığı, birliği, eşi ve benzeri, dengi ve ortağı olmadığı, kâinatın tek yaratıcısı ve hakimi Allah olduğu* inancıdır.

Burada Kur'ânın içerik olarak Allah'ın varlığını ve birliğini ispatlama yöntemi ele alınmayacak, sadece topluca Kur'ân'ın bizzât kendisinin Allah'ın varlığına en büyük delil olduğu üzerinde durulacaktır.

Allah, insanlara emir ve yasaklarını duyurmak ve ilâhî kanunlarını öğretmek üzere peygamberler göndermiştir. Peygamberlere, peygamberliklerini ispat etmek için bazı olağanüstü vasıflar verilmiş, ihtiyaç zamanında birtakım mûcizeler (olağanüstü olay) göstermişlerdir. Her peygambere

kendi zamanında en çok yaygın olan ilim ve sanat cinsinden mûcizeler verilmiştir. Örneğin:

a. Hz. Musa zamanında sihir ve büyücülük zirveye ulaşmıştı. Hz. Musa'nın en meşhur mûcizeleri bu cinsten verilmiş ve asâsı bir ejderha kesilerek bütün sihirbazların sopalarını yutmuştur. Bu durumu gören sihirbazların hepsi Hz. Musa'nın varlığını haber verdiği Rabbi'ne derhal imân etmişlerdir.

b. Hz. İsa zamanında, tıp ilmi yaygın olduğu için, Hz. İsa'nın mûcizelerinin çoğu bu konu ile ilgili olarak gelmiştir. O, doktorların tedavi edemediği birçok hastalıklara Allah'ın izni ile şifa vermiş, ölüleri diriltmiştir.

c. Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) peygamberliği zamanında ise Arap yarımadasında dört şey geçerli meslek idi:

1. Belâgat ve fesahat,
2. Şiir ve hitabet,
3. Kâhinlik ve gâibden (görünmeyen âlem) haber verme,
4. Geçmiş olaylara ve yaratılışa ait bilgi verme.

Bu sebeple Hz. Muhammed'e (sallallahu aleyhi ve sellem) verilen en büyük mûcize Kur'ân'dır. Hz. Peygamber, tevhit mücadelesinde asrının ileri gelen inkârcı edip ve şairlerini Kur'ân'la dize getirmiş, onları ikna etmiş ve inandırmıştır. Böylece Kur'ân'ın insan sözü olmadığını, insanların bir benzerini meydana getirmeye güçlerinin yetmediğini onlara göstermiş, Kur'ânın Allah'tan geldiğini onlara ispatlamıştır.

Kur'ân ifadelerinin mûcize olduğu nasıl anlaşılmıştı? Kur'ân'ın indirildiği devirde Arap edebiyatı, bilhassa şiir olağanüstü gelişmişti. Bunun sebebi de, okuma-yazma bilen çok az insan olduğundan ata sözlerinin, aşk ve kahramanlık duygularının, ahlâkî güzelliklere yardım edecek deyişlerin, iftihar vesilelerinin ve tarihî olayların korunması için şiire ihtiyaç duyuluyordu. Çünkü vezinli ve kafiyeli ifadelerin ezberlenmesi daha kolaydır. Ayrıca o dönemde şiir yarışmalarında birinci gelenlerin birer sanat şaheseri olan kasidelerinin altın ile yazılıp Kâbe duvarına asılması ve şâirlerin birer millî kahraman gibi halkın gönlünde değer kazanması da o zamanlarda şiir ve edebiyatın Araplar için önemli bir şey olduğunu göstermekteydi.

İşte şairliğin ve edipliğin çok tutulan gözde bir meslek olduğu bu asırda insanların karşısına birden bire Kur'ân çıktı. Onlar Hz. Muhammed'i tanıyorlardı. O kırk yıldır aralarındaydı. Şiirle, şairlerle ilgisi yoktu. Hem getirdiği Kur'ân'ın mûcizeli ifadeleri onun sözlerine hiç benzemiyordu. Kur'ân karşısında inkârcıların kimisi büyülenmiş gibi, kimisi de hayran ve şaşkın kalmıştı. "Şiir desek olmaz, kâhin sözü desek hiç benzemiyor. Cinnet ifadesi desek hiç değil, bize kimse inanmaz. Taptaze, tap tatlı. Olsa olsa sihir olabilir. Hem de çok tesirli" demekten kendilerini alamadılar.

Ayrıca bir taraftan da Kur'ân onlara sürekli meydan okuyor: "Hodri meydan, haydi Kur'ân'ın bir benzerini meydana getirin bakalım" diyor; onunla da kalmıyor, "Getiremezseniz mel'unsunuz (kınanmış) Çırası insanlarla, taptığınız taşlardan olan cehennem azabına gideceksiniz" diye gururlarını kırıyor, onurlarına dokunuyordu. Fakat hiç kimse karşı koymaya cesaret edemiyordu. Konuyla ilgili Kur'ân âyetleri şöyledir:

a. "*Eğer kulumuz (Muhammed)'e indirdiğimiz Kur'ân'dan şüphe içinde iseniz, haydi onun gibi bir sûre meydana getirin ve (bunun için) Allah'tan başka bütün yardımcılarınızı ve şahitlerinizi de yardıma çağırın. Eğer doğru sözlü iseniz.*" (Bakara, 2/23)

b. *"Yoksa 'Onu kendi uydurdu mu diyorlar? De ki: Öyleyse haydi siz de onun benzeri on uydurulmuş sûre getirin; Allah'tan başka gücünüzün yettiğini de çağırın, eğer doğru söylüyorsanız (bunu yaparsınız)"* (Hud, 11/13).

c. *"De ki: 'Yemin ederim! eğer insanlar ve cinler şu Kur'ânın bir benzerini meydana getirmek için bir araya toplansalar, hatta birbirlerine destek olup güçlerini birleştirseler yine onun gibi bir kitap meydana getiremezler."* (İsra, 17/88)

Buna göre Kur'ân; önce, "Yüksek nazmıyla, gaybî haberleriyle, içine aldığı ilim ve yüce hakikatleri ile beraber tam bir Kur'ân'ın benzerini, okumamış-yazmamış bir şahıstan getiriniz" demiş; sonra biraz daha hafifleterek "uydurma şeylerden olsun getiriniz" buna gücünüz yetmezse, "on sûre kadar bir benzerini yapınız" hatta bunu "birbirinize yardım etmek sûretiyle" yapınız, hatta "bütün insanlardan ve cinlerden yardım isteyiniz" diyerek inkarcılara meydan okumaya devam etmiştir.

Böylece Kur'ân, Allah'ın varlığını kabul etmeyenleri şu noktaya sıkıştırmıştı: *'İşte sekiz aşamada âcizliğinizi anladınız. Elbette Kur'ân'ın*

da mûcize olduğunu bilmeniz gerekir'. Kur'ân böylece en parlak zaferi kazandı. Bu gün de o, bütün insanlara meydan okumaya devam etmekte, her gün yeni yeni anlaşılan harika yönleri ile eşsizliğini ayrı ayrı alanlarda insanlığın araştırmalarına arz etmektedir.

Netice olarak; hiçbir yönüyle bir benzerinin insanlar tarafından meydana getirilmesi mümkün olmayan **Kur'ân**;

a. ***İnsan sözü değildir***: O, şu dünyayı antika sanatlarla süslendiren ve lezzetli nimetlerle dolduran, bu kadar kıymettar nimetlerini dünyanın yüzüne serpen Allah'ın sözüdür. Dünyayı ışıklandıran aydınlık güneşten başka hangi şeye yakışır? Kâinatın gizemlerini açıklayıp insanlığı aydınlatan Kur'ân, ezelî ve ebedî olan Allah'tan başka kimin sözü olabilir? (Nisa, 4/82) O hâlde Allah vardır; buna şahit olarak Kur'ân yeter.

b. ***Kur'ân'ın haber verdiği her şey gerçektir***: Zira Kur'ân, varlığı yaratan ve varlıklar arasında ilişkiyi kuran Allah'ın sözüdür. Kâinatta bulunan çeşitli kanunlara âyât-ı tekviniye; yaratılış kanunları denir. Bu kanunlara verilen isimler ne olursa olsun, yer çekimi, Keepler Kanunu, Boyle, Moriette vb. bunlar bütünüyle Allah'ın Tekvin (yaratma) sıfatının tabiatta yansımasıdır.. Allah'ın kelâm (konuşma) sıfatının eseri olan Kur'ân, tekvin (yaratma) sıfatının eseri olan bu delillerin sözlü ifadesidir. Kur'ân ve kâinat, bir elden çıkan hakikatin iki yüzü gibidir. Dolayısıyla zaman ilerledikçe, yeni yeni ilmi keşifler bulundukça, Kur'ân daha iyi anlaşılacaktır. "Zaman ihtiyarladıkça, Kur'ân gençleşmektedir."

Kur'ânın Fatiha sûresinden, Nâs sûresine kadar üzerinde durduğu temel düşünce ise, *tevhittir. Tevhit*: Allah'ın varlığı, birliği, O'ndan başka ilâh olmadığı, bütün varlıkların tek yaratıcısı ve hâkimi Allah'ın olduğu" inancıdır.

3. Hz. Muhammed (s.a.s.)

Burada Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) diğer özelliklerinden bahsedilmeden, onun Allah'ın (celle celâlühu) varlığına bir delil olmasına işaret edilmiştir.

Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem), Allah'ın (celle celâlühu) varlığına bir delil olmasına, onun bir çok mûcize ve diğer özellikleri arasından sadece *sıdk* yani *doğru sözlülük* özelliği ele alınarak incelenebilir.

Evet o, sıdk; doğruluk ve emniyetin şeref tablosu idi. Düşmanları onun mübarek cismini ortadan kaldırmak için ortaya ödüller koymuşlar, kılıçlar kuşanmışlar, ordular düzenleyip savaşmışlar... Hasta demişler, mecnun demişler... Ama, hiçbir zaman yalan söylüyor diyememişlerdir. Hz. Peygamber'in bu özelliğinden yüzlerce örnekten sadece bir örnek vererek konuyu aydınlatmak mümkündür.

Heraklius İtiraf Ediyor:

Asrı saadet devrinin son yıllarında Resul-i Ekrem Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), yegâne hak din olan İslâmiyet'i daha geniş çapta yayma çalışmalarına girişmiş bulunuyordu. Bunun için zamanın devlet başkanlarına İslâm'a davet mektupları yazdırıyor ve gönderiyordu (hicri 6/milâdi 628). Bizans imparatoru Heraklius, İran şahı Hüsrev Perviz, Habeş hükümdarı Necâşî, Mısır valisi Mukavkıs İslâm'a davet mektupları gönderilenler arasındaydı. Bu davet mektupları sonunda bazı devlet başkanları Müslüman olmuş, bazıları Müslüman olmamakla beraber nâzikâne cevap vermiş, bir kısmı da küstahlık ederek mektubunu yırtmıştı.

Devrin en büyük devleti sayılan Bizans'ın devlet başkanı imparator Heraklius, İranlılara karşı kazandığı bir zafer dolayısıyla, o günlerde, Kudüs'e gelmişti. Hz. Peygamber, Herakliüs'e yazdığı mektubu, ashâbdan yüzünün güzelliğiyle meşhur olan Dihye ile gönderdi. Mektup Kudüs'te imparatora sunuldu. Kendisi o civarda Hz. Muhammed'i tanıyan birinin bulunup bulunmadığını sordu. Araştırma sonunda Gazze'de Ebû Süfyan başkanlığında bir ticaret topluluğu olduğu anlaşıldı. Ebû Süfyan arkadaşlarıyla birlikte imparatorun huzuruna getirildi. Hz. Peygamber'in amcası olan Ebû Süfyan, o zamanlar henüz Müslüman olmamıştı.

İmparator, o gün, tacını giymiş, tahtına oturmuştu. Devlet büyükleri, piskoposlar ve rahipler de sağına soluna sıra sıra dizilmişlerdi. İmparator tercümanı aracılığıyla Arap tüccarlara şöyle sordu:

– Peygamber olduğunu iddia eden bu zâta içinizden soyca en yakın kimdir?

Ebû Süfyan "Benim!" diye cevap verdi. İmparator, Ebû Süfyan'ın kendisine yakın oturtulmasını, arkadaşlarının da onun arkasında yer almasını emretti. Ve tercümanına şöyle dedi:

– Bunlara de ki: Ben Muhammed hakkında bu adama bazı şeyler soracağım, yalan söylerse yalanını meydana çıkarsınlar!

Ebû Süfyan bu olaydan sonra şöyle dedi: "Şayet arkadaşlarımın daha sonra yalancılığımdan bahsedeceklerinden korkmasaydım Peygamber hakkında yalan uydururdum."

Daha sonra İmparator ile Ebû Süfyan arasında şöyle bir konuşma başladı. İmparator sordu:

– Bu zât içinizde nasıl bir ailedendir.

– Muhammed asîl bir aileye mensuptur.

– Ondan evvel sizden peygamberlik iddiasında bulunan oldu mu?

– Hayır.

– Ona bağlılık gösterenler halkın zengin ve şöhret sahibi eşrafı mıdır, yoksa zayıf ve fakir kimseler mi?

– Genelde zayıf ve fakir kimselerdir.

– Ona imân edenler gittikçe çoğalıyor mu, eksiliyor mu?

– Çoğalıyor.

– Onun dinine girdikten sonra beğenmeyerek dinden dönen oldu mu?

– Hayır.

– Bu zâtın daha önce yalan söylediğini görmüş müydünüz?

– Hayır, aslâ! Aslâ!

– Sözünde durmadığı olmuş mudur?

– Hayır. Fakat son zamanlarda kendisiyle bir antlaşma yaptık, onu gözetip gözetmeyeceğini bilmiyoruz.

– Kendisiyle hiç savaştınız mı?

– Savaştık.

– Sonuç nasıl oldu?

– Savaş aramızda nöbet değiştirdi, bazen o, bazen biz galip geldik.

– Kendisinin size tavsiye ettiği şeyler nedir?

– "Yalnız Allah'a kulluk edin, O'na hiçbir ortak koşmayın, atalarınızın yanlış inanışlarını terk edin!" diyor ve "namaz kılmayı, doğru ve iffetli olmayı, yakın akrabayı gözetmeyi" tavsiye ediyor.

Bu konuşmadan sonra imparator Heraklius, tercümanı aracılığıyla Kureyş topluluğunun başkanına hitaben şunları söyledi:

– Sorduklarıma karşı verdiğin cevaplara göre Muhammed, asîl bir aileye mensuptur. Doğrusu peygamberler daima asîl ailelerden gelirler. Ondan evvel içinizden herhangi bir kimsenin peygamberlik iddiasında bulunmadığını ifade ettin. Şayet ataları içinde hükümdarlık eden biri bulunsaydı, onun, saltanat mirası peşinde koştuğunu söylerdim. Muhammed'in yalan söylemediğine şahâdet ettin, çok iyi biliyorum ki insanlara yalan söylemeyen Allah hakkında hiç söylemez. Zayıf ve fakir insanların kendisine imân ettiğini söylüyorsun, peygamberlere ilk uyanlar daima fakirlerdir. Ona imân edenlerin çoğalmakta olduğunu söylüyorsun, imân hâdisesi, kemâle erinceye kadar hep böyledir. Onun dinine girdikten sonra beğenmeyerek ayrılan olmadığını söyledin, hakikaten imânın getirdiği huzur kalbe yerleşince böyle olur. Onun vefasız olmadığını da itiraf ettin, doğrudur, peygamberler vefasızlık göstermez. Yine sen, onun, yalnız Allah'a kulluk etmenizi ve ona ortak koşmamanızı emrettiğini, putperestliği yasakladığını, namazı, doğruluğu ve iffeti... tavsiye ettiğini söyledin.

– "Eğer bütün bu söylediklerin doğru ise hiç şüphe etmeyin ki bu zât şu iki ayağımın bastığı toprakları yakında fethedecektir. Ben öyle bir peygamberin geleceğini biliyordum, fakat sizden olacağını sanmıyordum. Ona varabileceğimi bilsem kendisiyle görüşmek için her türlü zahmete katlanırdım. Şayet yanında bulunsaydım ona hizmet etmeyi şeref bilir, ayaklarını yıkardım."

İmparator Heraklius, daha sonra, Hz. Peygamber'in mektubunu aldı ve okuttu.

İşte Süleyman Celebi'nin Mevlid'deki:

"Zâtıma mir'at edindim Zâtını,

Bile yazdım adım ile adını"

dizeleriyle *"Allah'ın isimlerinin aynası"* olan Kâinatın Efendisi, yaratılış ağacının hem çekirdeği, hem meyvesi... Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) en büyük hedefi ve tek davâsı: *"Lâ İlâhe İllallah:* Allah'dan başka ilâh yoktur" inancını insanların gönlüne yerleştirmek olmuştur. O hâlde hayatında şaka olarak bile olsa hiç yalan söz konuşmamış olan Hz.

Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem), sadece bu özelliği ile Allah'ın varlığına konuşan bir delildir.

C) Allah'ın Sıfatları

İslâm dininde imân esaslarının birincisi Allah'a imândır. Allah'ın varlığına inanmak, imânın ilk şartıdır. Çünkü diğer imân esaslarına inanmak, Allah'a imâna bağlıdır. Allah'a imân etmek, yalnız Allah'ın (celle celâlühu) zâtına inanmaktan ibaret olmayıp, aynı zamanda O yüce varlığın ilâhî zâtı hakkında vâcip (zorunlu) olan kemal sıfatları ile, Yüce zâtının sıfatlandırılması uygun olmayan eksiklik ifade eden sıfatları, bilmek ve onlara inanmakla olur.

Allah'ın sıfatları sayısızdır. Hepsini bilmek ve kavramak insan için mümkün değildir. Öte yandan inanan ve inandığına ibadet etmek isteyen insan için, Allah'ın bazı sıfatlarla nitelendirilmesi kaçınılmaz bir ihtiyaçtır. Bilinmeyene ibadet etmek mümkün değildir. Bunun için Kur'ân'da bir insanın Allah'a imânını sağlayacak kadar sıfatları vardır. Yani Allahu Teâlâ Kur'ân'da sıfatlarını açıklıyor, kendini yeterince tanıtıyor.

Allah'ın sıfatlarının bir kısmı zâtına dairdir. Bu sıfatlara *Zâtî Sıfatlar* denir. Bu sıfatlardan başka bir de Allah'ın kâinatla ilgili sıfatları vardır ki bunlara *Subûtî sıfatlar* denir. Allah'ın zâtî sıfatlarına *Selbî* veya *Tenzihî* sıfatlar da denir. Bunun sebebi bu sıfatların zıtlarını Allah'tan kaldırdığımız ve O'nu öyle noksan ve kusurlardan uzaklaştırıldığımız -tenzih edildiği- içindir. Bu sıfatlar acz, eksiklik ve yaratılmışlık gibi ulûhiyete verilmesi uygun olmayan sıfatlardır. Buna göre zâtî -tenzihi sıfatlar "*Allah'ın ne olmadığını anlatan*" sıfatlardır.*"Hiçbir şey O'nun benzeri değildir."* (Şûrâ, 42/11)

Allah'ın subûtî sıfatları ise Allah'ın zâtına nispet edilen, O'nu nitelendiren ve *O'nun ne olduğunu* ifade eden sıfatlardır. Bu sıfatlar müminin ubudiyeti ile Yüce yaratıcının Rubûbiyeti arasındaki ilgiyi ve Allah, Kâinat münasebetlerini açıklığa kavuştururlar. Örneğin, insan da hayat , ilim kudret sahibidir. Ancak bu sıfatları hep sınırlı ve geçidir.

1. Allah'ın Zâtî Sıfatları

Vücut: *Var olmak* demektir. Allah, vardır ve varlık kendisinden hiç ayrılmayan bir sıfattır. O'nun varlığı başkasından ve başkası aracılığıyla

değil, zâtının gereğidir. Varlığı kendinden olan bir Allah olmasaydı hiçbir şey olmazdı. Çünkü etrafımızı saran bütün varlıklar hem mümkün (olmaya da bilir), hem de sonradan olmadır. Dolayısıyla bir yaratıcıya ve var ediciye muhtaçtırlar. O da bütün varlıkların ilk sebebi, varlığı kendinden olan Allah'tır. Vücut sıfatının zıddı olan adem (yokluk), Allah için asla düşünülemez.

Kur'ân'da konuyla ilgili birçok âyet vardır. Bu âyetler, insanoğluna etrafına bir bakmasını, incelemesini ve araştırmasını emrettikten sonra kâinatta görülen bu düzenli ve planlı yaratılışın nasıl olduğunu sorarak düşündürmekte ve arkasından vicdanlarından Allah vardır sesinin geleceğini bildirmektedir.

Konuyla ilgili Kur'ân'da birçok örnekler vardır.

"Göklerin ve yerin yaratılmasında, gecenin ve gündüzün gidiş gelişinde elbette akl-ı selim sâhipleri için ibret verici nice deliller vardır." (Âl-i İmran, 3/190)

"Neredeyseniz Allah sizinle beraberdir." (Hadîd, 57/4)

"Hiç üzerlerindeki göğe bakmazlar mı? Bakıp da Bizim onu nasıl sağlamca bina ettiğimizi, onda en ufak bir çatlaklık, dengesizlik olmadığını düşünmezler mi? Yeri de döşedik, oraya dengeyi sağlayacak ağır baskılar, sabit ulu dağlar yerleştirdik. Orada, gönüller, gözler açan her çeşit bitkiden çiftler bitirdik. Bütün bunları, Allah'a yönelecek her kula Yaratan'ın kudretini hatırlaması, dersler veren birer basiret nişanesi ve ibret örnekleri olması için yaptık." (Kâf, 50/6-8)

Kıdem: *Kadim ve ezelî olmak.* Allah'ın varlığı ezelîdir. Yani bir başlangıcı yoktur. O'nun yok olduğu bir an geçmemiştir. Geriye doğru ne kadar gidilirse gidilsin O'nun bulunmadığı bir zaman dilimi düşünülemez. Allah bir sınırlama içinde olmaktan münezzehtir. Esasen zaman kavramının yaratıcısı da Allah'tır. Kıdem sıfatının zıttı olan *hudus* (sonradan olmak) Allah için aklın gereği değildir. *"O (Allah) ilktir ve sondur, (yarattığı eserleriyle) apaçıktır, (zâtı) gizlidir. O, her şeyi bilir."* (Hadîd, 57/3)

Bekâ: *Varlığının sonu olmamak, ebedî olmak.* Allah, bâkidir, varlığının bir sonu yoktur, Allah ezelî olduğu gibi, aynı zamanda ebedîdir. Varlığı sonsuza kadar devam edecektir. Onun için gelecekte yokluk veya yok olacağı bir an düşünülemez. Zira yok olmak sonradan olanlar için olan bir sıfattır. Bekânın zıddı olan "fenâ, fâni olmak" Allah için düşünülemez.

Allah, *"Öyleyse sen ölmeyen, o mutlak hayat sahibi Allah'a dayan ve Onu hamd ile tesbih et..."* (Furkan, 25/58). *"Yerin üstünde olan herkes fanidir. Ancak senin azamet ve kerem sahibi Rabbinin Zât'ı bakî kalacaktır."* (Rahman, 55/26; Kasas, 28/88) buyurmaktadır.

Vahdaniyet: *Allah'ın zâtında, sıfatlarında ve fiillerinde bir ve tek olması, eşi, benzeri ve ortağı bulunmaması*, demektir. Allah (celle celâlühu) zâtında, sıfatlarında ve işlerinde tektir, eşi, benzeri yoktur. Allah'ın benzeri olmadığı gibi ortağı da yoktur. Her bakımdan bir tek olmak Allah'ın Zâtî sıfatlarındandır. Allah'ın vahdaniyetine (birliğine) imân etmek demek, yaratan, rızk veren, besleyip büyüten ve öldürenin yalnız Allah'ın olduğuna ve bu itibarla O'ndan başka ibadete lâyık bir ilâh olmayıp, ibadetin de yalnız O'na yapılacağına imân etmek demektir. Kâinattaki eşsiz ahenk ve nizam, yaratılıştaki kanunların birbirine bağlılığı ve devamı Allah (celle celâlühu)'ın birliğine ve O'nun hiçbir şekilde ortağı olmadığına en büyük işarettir.

Vahdaniyetin zıddı olan *şirk:* ortaklık ve *taaddüt:* birden fazla olmaktan Allah münezzehtir. Konuyla ilgili olarak Kur'ân'da pek çok âyet vardır. *"Halbuki gökte ve yerde, Allah'tan başka tanrılar bulunsaydı onların ahengi bozulurdu..."* (Enbiya, 21/22). *"De ki: O, Allah'tır, tekdir. Allah sameddir. Ne doğurdu, ne de doğuruldu. Ne de herhangi bir şey O'na denk oldu."* (İhlâs, 112/1-4)

Muhâlefet'ün li'l-havâdis: *Sonradan olan hiçbir şeye benzememek.* Allah (celle celâlühu) sonradan yarattığı hiçbir şeye benzemez. Biz O'nu nasıl düşünürsek düşünelim, O bizim düşündüklerimizden, hatır ve hayalimize gelenlerin hepsinden başkadır ve hiçbirine benzemez. Çünkü hatırımıza gelen şeylerin hepsi sonradan yaratılmış ve bir başkasına muhtaç olan varlıklardır. Muhâlefetün li'l-havâdis'in zıddı olan *mümâselet* yani benzerlikten Allah münezzehtir. Konuyla ilgili, *"...Onun benzeri hiçbir şey yoktur."* (Şûrâ, 42/11) buyurulmaktadır.

Kıyâm bi-nefsihî: *Varlığı kendi zâtının gereği olup, var olmak için bir başka varlığa gerek kalmamak.* Allah kendiliğinden vardır. Şu kâinatta bulunan her şey, var olmasında ve varlığının devamında kendinden başka sebeplere muhtaçtır. Allah'ın her şeyin ilk sebebi olması nedeniyle varlığı kendisidendir. Ondan önce hiçbir şey yoktu. Allah'ın varlığıyla varlığının

kendisinden olması birbirinden ayrılmaz bir sıfattır. Allah her yönüyle mükemmel olduğu için hiçbir şeye muhtaç değildir. Kıyâm bi-nefsihî'nin zıddı olan *"muhtaç olmadan"*, Allah münezzehtir.

Konuyla ilgili âyette, "Ey insanlar! Siz hepiniz Allah'a muhtaçsınız. Hiçbir şeye ihtiyacı olmayan, her türlü övgüye ve hamde lâyık olan ise ancak Allah'tır." (Fâtır, 35/15) *buyurulmaktadır.*

2. Allah'ın Subûtî Sıfatları

Hayat: *Diri ve canlı olmak.* Allah gerçek, ezelî ve ebedî bir hayat ile diri ve canlıdır. Her şeye can veren Allah'tır. Allah'ın hayatı zâtının gereğidir, Zâtından ayrılmayan bir sıfattır. Hayatın zıddı olan *memat* (ölümlü olmak)dan Allah münezzehtir, Allah hakkında düşünülemez.

Konuyla ilgili olarak Kur'ân'da*: "Ölümsüz ve dâima diri olan Allah'a güvenip dayan..."* (Furkan, 25/58), *"Allah ki, Ondan başka ilâh yoktur, dâima diridir ve yaratıklarını koruyup yönetendir."* (Âl-i İmran, 3/2) buyrulmaktadır.

İlim: *Bilmek.* Allah âlimdir, olmuşu, olanı, olacağı, geçmişi, geleceği, gizliyi, açığı gerek toptan, gerekse ayrı ayrı hepsini bilir. Allah'ın ilmi insanların ilmine asla benzemez;sınırsız, ezelî ve ebedî ve her şeyi kuşatmıştır. O'nun ilminin dışında kalmış hiçbir şey yoktur. Hiçbir şey, gönüllerden geçen en gizili sırlar dahi O'na gizli değildir. Bütün kâinatta görülen nizam ve intizam, kemâl ve ahenk bunları yaratan Allah'ın sonsuz ve hudutsuz ilminin açık bir işaretidir. İlim sıfatının zıddı *cehalet*ten Allah münezzehtir.

Konuyla ilgili âyetlerden bazıları: *"Karada ve denizde ne varsa hepsini O bilir. O'nun haberi olmadan bir tek yaprak bile düşemez."* (En'am, 6/59), *"O, gözlerin hain bakışını ve kalplerin sakladığı bütün şeyleri bilir"* (Mümin, 40/19)

İrade: *Dilemek ve istemek.* Allah'ın, herhangi bir şeyin olmasını veya olmamasını, olacağı zamanı ve yeri, olma şartlarını belirleyip, dilemesidir. Kâinatta her şey Allah'ın dilemesiyle olur. Allah'ın iradesi dışında hiçbir şeyin olması imkânsızdır. Ayrıca Allah iradesinde tamamen hür ve bağımsızdır, serbesttir. Allah'ın dilediği olur, dilemediği olmaz. İradenin zıddı olan '*iradesiz ve zorunlu olmak*' tan Allah münezzehtir.

Konuyla ilgili âyetlerden bazıları: *"Biz herhangi bir şeyin olmasını*

istediğimizde, sadece 'ol' deriz, o da hemen oluverir" (Nahl, 16/40), *"Göklerin ve yerin hakimiyeti Allah'ındır. O dilediğini yaratır."* (Şûrâ 42/49)

Kudret: *Kuvvetli ve gücü yeter olmak.* Allah'ın bütün olmuş ve olabilecek her şeye gücünün yetmesi demektir. Allah (celle celâlühu)'ın sonsuz, bitmek tükenmek bilmeyen bir kudreti vardır. Gücünün yetmeyeceği hiçbir şey yoktur. Düşünen her akıl sahibi insan kâinata bakarak Allah'ın kudretini anlamakta zorluk çekmez. En küçük varlıkta en ince sanat, en büyük varlıkta en kolay yaratılış, Allah'ın kudretinin işaretidir. Kâinatta ne varsa hepsi O'nun kudretinin eseridir. O'nun hükmünün önüne geçecek hiçbir güç ve kuvvet yoktur. Allah'ın gücünün yetmeyeceği bir şeyi düşünemeyiz. Bütün mülk ve saltanatı kudret elinde tutan Allah her şeye gücü yetendir. Kudret sıfatının zıddı olan *acz*; güç yetirememekten Allah münezzehtir.

Konuyla ilgili âyetlerden bazıları: *"Göklerin ve yerin hakimiyeti O'nundur. Hayatı veren ve hayatı alıp öldüren O'dur. O'nun her şeye gücü yeter."* (Hadid, 57/2),*"Göklerin ve yerin gaybını sadece Allah bilir. Kıyametin kopuşu, ancak bir göz kırpması veya daha kısa bir zaman kadardır. Şüphesiz ki Allah her şeye gücü yetendir."* (Nahl, 16/77)

Tekvin: *Yaratmak, yok olanı yokluktan varlığa çıkarmak* yüce Allah'ın yoktan var edip yaratması demek olan tekvin sıfatı ezelî ve ebedîdir. Kâinatta var olan ve varlığını devam ettiren her şey Allah'ın tekvin sıfatının bir neticesi olarak yaratılmıştır. Allah'ın yaratmak, rızk vermek, diriltmek ve öldürmek gibi bütün fiilleri tekvin sıfatıyla ilgilidir.

Konuyla ilgili âyetlerden bazıları: *"Allah dilediğini yaratır ve O bir şeyi irade edince ona sadece 'ol' der, o hemen oluverir."* (Âl-İmran, 3/47), *"O, yaratan, var eden, varlığa şekil veren Allah'tır."* (Haşr 59/24)

Semi' ve Basar: *İşitmek ve görmek.* İşitmek ve görmek Allah'ın ezelî ve ebedî olan sıfatlarındandır. Semi' ve basar, işitilmek ve görülmek özelliği olan her şeyi içine alır. Açık veya gizli, aydınlıkta veya karanlıkta olan her ne varsa, semi' ve basar sıfatının dışında kalamaz. Allah'ın bir şeyi görüp işitmesi insanlarda olduğu gibi, diğer şeyleri de o anda görüp işitmesine engel değildir. Allah'ın görmesi ve işitmesi, bir alet ve organlarla değildir. O sağırlık ve amâlıktan münezzehtir.

Konuyla ilgili âyetlerden bazıları: *"Şüphe yok ki, Allah kullarının bütün yaptıklarından haberdardır, her şeyi görendir."* (Fâtır, 35/31), *"Şüp-*

hesiz ki Sen, duâları işitip icabet edersin" (Âl-i İmran, 3/38), *"Allah her şeyi hakkıyla işitir ve görür."* (Mümin, 49/20)

Kelâm: *Söylemek ve konuşmak.* Allah konuşan varlıktır. Konuşması ses ve harflerden meydana gelmemiştir,özellikleri bilinemez. Bu sıfatla Allah peygamberlerine söylemiş; vahyetmiş, emirler vermiş, kitap ve dinlerini onlara bildirmiştir. Konuşmak sıfatının zıddı olan konuşamamak ve lâl olmak Allah için düşünülemez. Allah'ın kelamı sınırsızdır, yeryüzündeki bütün ağaçlar kalem olsa ve bütün okyanuslar mürekkep olsa Allah'ın kelimeleri bitmez, tükenmez.

Konuyla ilgili âyetlerden bazıları: *"Musa tayin ettiğimiz vakitte gelip de Rabbi ona hitap edince: 'Ya Rabbi! Göster bana Zât'ını, bakayım Sana!' dedi. Allah şöyle cevap verdi 'Sen Beni göremezsin...'* (A'raf, 7/143), *"Allah bir insana ancak vahiy yoluyla veya bir perde arkasından hitap eder, yahut ona Kendi izniyle dilediğini vahiy edecek bir elçi gönderir. Çünkü o yüceler yücesidir, tam hüküm ve hikmet sahibidir."* (Şûrâ 42/51)

Allah'ın Sıfatları Konusunda Önemli Bir Not

Allah'ın sıfatları konusunda bilinmesi gereken önemli bir konu da şudur: Allah'ın zâtında (öz varlığında) ortağı, dengi ve benzeri olmadığı gibi, sıfatları ve işlerinde de benzeri ve ortağı yoktur. Nasıl ki Allah'ın zâtı tasavvur edilemez; zihinde şekillendirilip göz önüne getirilemezse ve bu tehlikeli bir yol ise, Allah'ın sıfatları da aynı şekilde tasavvur edilemez. Bu düşünce çok tehlikeli bir yoldur. Allah'ın sıfatları konusunda dikkatli olunması gerekir. Örneğin: Allah'ın görmesi, işitmesi ve bilmesi, irade ve kudreti tamamen zâtına özeldir. Bu sıfatların sadece asıllarına imân edilir, fakat özelliklerine ait bir söz söylenemez. Allah zâtı bakımından hiçbir şeye muhtaç olmadığı ve benzemediği gibi, sıfatları ve işleri bakımından da hiçbir şeye muhtaç değildir ve benzeri de yoktur. Bunun için Allah'ın zâtının mahiyeti gibi, sıfatlarının da mahiyeti akıl ile bilinmez. İnsanlar ancak Allah'ın varlığına, birliğine eşi, benzeri, dengi ve ortağı olmadığına ve kemâl sıfatlara sahip olup, eksik sıfatlardan münezzeh olduğuna imân etmekle sorumludurlar.

3. Küfür nedir ve niçin en büyük günahtır?

Küfür, sözlükte *nankörlük, örtmek* anlamındadır. Dinî anlamda ise küfür, *imânın karşıtı, imânsızlık* demektir. Allah'ın varlığını ve birliğini

kabul etmemektir. Âmentüde ifade edilen imân esaslarından birini veya birkaçını kabul etmeyip, inkâr etmek düşüncesine küfür denir. Küfür bir sapmadır. Kur'ân'da her insanın en başta gelen temel yaratılış özelliğinin yüce bir yaratıcıya inanma ve ona bağlanma özelliği olduğu ifade edilmektedir. Küfür ise, akl-ı selim ve bu fıtrî yaratılışa aykırı olarak kibir, inat, zulüm, zorbalık, nankörlük ve saptırıcı dış etkilerin altında kalmanın bir sonucudur. (A'raf, 7/172; En'am, 6/33; Hud, 11/59; Neml, 27/14, Lokman, 31/32.)

Allah'ı inkâr etme veya O'na eş-ortak kabul etmenin Kur'ân'da katiyen affedilmeyeceği, bunların dışındaki günahları ise Allahu Teâlâ'nın dilerse bağışlayacağı bildirilmektedir. *"Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz, ondan başkasını dilediği kimse için bağışlar. Kim de Allah'a ortak koşarsa gerçekten büyük bir günah işlemiş olur."* (Nisa, 4/48, 116)

O hâlde küfür (imânsızlık) niçin affedilmez büyük bir günahtır?

a. **Küfür, kâinattaki bütün varlıkların manevî hukukuna bir saldırı ve hakarettir.** Bu davranış bir tek günah gibi görünse de, aslında Allah'ın bütün ilâhî isimlerini alaya almak, onları küçümsemek ve bütün insanlığı aşağılamaktır. Çünkü bütün varlıkların, kendine göre Allah katında yüksek bir değeri ve önemli görevleri vardır. Zira onlar, Allah'ın birer mektubu ve isim ve sıfatlarının aynasıdır. Her durumlarıyla sürekli Allah'ı hatırlatır; kendilerine özel dilleri ile Allah'ı tesbih ederler, anarlar. Bu durum Kur'ân'da şöyle ifade edilmektedir. *"Yedi gök, yeryüzü ve bunlarda bulunanlar Allah'ı tesbih ederler. Hatta hiçbir varlık yoktur ki, O'nu hamd ile tesbih etmesin. Fakat siz bunların tesbihlerini anlayamazsınız."* (İsrâ, 17/44)

Küfür, kâinatta her şey Allah'ı hatırlatırken onların yüzüne atılmış bir tükürük gibidir. Elbette bütün varlıklar sayısınca işlenen bu suç ve günahın affedilmesi, bütün varlıkların haklarının alınması ile mümkün olacağından, eğer tövbe edilip vazgeçilmezse bu da ebedî bir cezayı gerektirir. Bir dakika küfür bin katl (insan öldürme) hükmündedir.

b. **Küfrün karşıtı imân**, ***Allah'a bağlılıktır***. İnsan, ancak imânın nuru ile Allah katında çok yüce bir makama çıkar ve değer kazanır, Cennete girmeye uygun hâle gelir. Allah katında insanın değeri ancak imânının gücü oranındadır. Hem insan gerek fiziki, biyolojik, anatomi..., gerekse manevî yapısıyla Allah'ın antika bir sanat eseridir. İnsan her hâliyle, eşsiz ilim,

kudret ve güç sahibi olan sanatkarı Allah'ı hatırlatır. Küfür ise, *insanın Allah'a olan bağını keser.* Bu durumda insanın kıymet ve değeri sadece maddi yapısı ile sınırlı kalıp, bir hiç hükmüne düşer. Böylece elmas kıymetindeki insanın değeri, adî kömür kıymetine düşeceğinden, bu değersiz varlık yok olma veya ebedî ceza ile cezalandırılır.

4. Şirk ve Şirkin Çeşitleri

Kelime olarak şirk, *ortak koşmak* demek olup, tevhidin, Allah'ı birlemenin zıddıdır. Dini anlamda şirk, Allah'ın zâtına, sıfatlarına ve fiillerine eş, ortak koşmak, Allah'ın yanında başka ilâhlar kabul etmek demektir. Allah'a şirk koşanlara *müşrik* denir. Tevhit inancını hiçe sayarak, bâtıl inançlara sapan ve Allah'a eş ve ortak koşan her insana müşrik denildiği gibi, kafir de denir. Müşrikler Allah'ın varlığını inkâr etmezler, O'ndan başka ilâh olduğunu kabul edip, onlara da taparlar veya Allah'a eşdeğer güç ve varlıklar olduğuna inanırlar. Allah tövbe edip, bu düşünceden vazgeçmeyenleri hiç affetmeyeceğini ve ebediyen Cehennem azabında bırakacağını haber vermiştir. (Nisa, 4/48, 116)

Allah'a şirk koşmak iki türlü olur.

l. Şirk-i celî: Açıkça Allah'ın eşi ve ortağı olduğunu kabullenmek,

2. Şirk-i hafî: Gizlice veya bilmeyerek Allah'a şirk koşmak.

1. **Şirk-i Celî'nin Çeşitleri**: Allah'a açıktan eş, ortak koşmak şu şekillerde olabilir.

a. **Allah'ın bir ve tek olduğunu kabul etmeyerek, iki ilâh tanımak**: Mecûsî ve Senevîlerin inancı bu çeşit bir şirktir. Mecûsiler hayır ve şer tanrısı olmak üzere iki tanrıya inanırlar. Allah bu anlayışı yasaklamıştır: *"Allah dedi ki; iki ilâh edinmeyin. O ancak birdir. Yalnız benden korkun."* (Nahl, 16/51)

b. **Üç İlâh Kabul Etmek**: Şu andaki Hıristiyanların inancı bu anlayış üzerindedir. Allah, babaya; Hz. İsa (aleyhisselâm) oğula ve Ruhu'l-Kudüs'e inanarak üçlü bir tanrı anlayışları vardır. Bu inanış İslâm'a göre şirktir. Çünkü Allah tektir doğmamış ve doğurmamıştır. Hıristiyanların bu üçlü inanışlarını Allah yasaklamıştır. *"O (Allah) üçtür demeyiniz, bundan vazgeçmek sizin için daha hayırlı olur. Allah yalnız bir ilâhtır."* (Mâide, 5/170)

c. **Allah'ın birliğini kabul ettikleri hâlde, şefaatçi olur ümidiyle put-**

lara tapmak: İslâm'a göre, Allah yanında şefaatçi yine yalnız Allah'tır. Allah'ın izni olmadan kimse şefaat edemez. Bunun için Allah'tan başka birtakım varlıkları efsanevi bir tarzda kutsal kabul edip şefaatlerini ümit ederek onlara tapmak dinimizde yasaklanmıştır. Bu konuda Kur'ân'da, *"Onlar, Allah'ı bırakarak, yardım görmek ümidiyle başka ilâhlar edindiler. (Bu ilâhların) onlar için yardıma gücü yetmeyecektir."* (Yasin, 36/74-75) buyrulmaktadır.

d. **Tabiata İlâhlık Vermek**: Bazı kimselerin inandığı gibi, tabiat olaylarının meydana gelmesindeki sebepleri esas yaratıcı kabul etmek şirktir. Kâinatta her şey bir sebebe bağlanmıştır. Ancak sebeplerin de yaratıcısı yine Allah'tır. Örneğin: Hastalığı da, ilâcı da, şifayı da yaratan ancak Allah'tır. Bunun için Allah'tan başkasının gerçek etkisi yoktur. Sebepleri esas yaratıcı kabul etmek, Allah'ın vahdâniyet sıfatına ters düşmektedir.

2. **Şirk-i Hafî**: İslâm dininde ibadet yalnız Allah için yapılır ve her türlü yardım yalnız Allah'tan beklenir. Bu nedenle,*"Yalnız sana kulluk eder ve yalnız senden yardım dileriz."* (Fatiha 1/4) âyetinin kapsamına ters düşen, her türlü gösteriş ve çıkar amaçlı ibadet yapılması yani riya, gizli şirktir. Yine İslâm dininde hüküm ve otorite, yalnız Allah'a mahsustur. İnsanların bütün ihtiyaçlarını hiç eksiksiz karşılamaya yeterli olan İslâm dini, her konuda Allah'a teslimiyeti ve itaati emretmiştir. Allah'ın emir ve hükümleri yerine, kişinin kendi istek ve arzularına teslim olup boyun eğmesi ayrı bir şirktir. Allah, *"Kendi heves ve arzularını ilâh edineni gördün mü?"* (Furkan, 25/43) buyurarak bu davranışı yasaklamıştır.

Mümin şirkin gizlisinden ve açığından dâima dikkatle kaçınmalı ve Allah'ın: *"Ey imân edenler! Allah'tan, O'na yaraşır biçimde korkun ve ancak Müslümanlar olarak ölün."*(Âl-i İmran, 3/102) emrine uyarak, mümin ve Müslüman olarak hayatını devam ettirip, son nefesini mümin olarak verebilmelidir. Bu da ancak "tahkikî imân" denen, imân esaslarını inceleyerek, araştırarak, her birini delilleriyle öğrenmekle mümkün olur.

D) Allah'a İmanın İnsan İçin Önemi

İmân, insanı insan eder. Belki insanı sultan eder. Öyle ise insanın asıl vazifesi, imân ve duâdır.

Allah'a imânın insan için önemi çok geniş bir konudur. Bunlardan şu üçü en önemlisidir.

l. Allah'a imân insanı gerçek hürriyete kavuşturur. Kişi Allah'a gerçekten imânla, Allah'ın dışındaki her türlü Tanrı edindiği şeylerin baskı ve etkisinden, onlara esaret ve kulluktan kurtulur. Bu ilâhlar, kişinin nefsi gibi kötü duygu ve istekleri, şan ve şeref uğruna feda edilen şahsiyeti, makam ve mevki hırsı ile harcanan mallar, uğrunda her türlü kıymetin haram-helal demeden sarf edilen şehevî arzular vb. gibi, kişiyi Allah'a imân ve ibadetten alıkoyan davranışlardır. Allah'a imânla, kişi bütün bu sahte Tanrılardan kurtularak gerçek hürriyetine kavuşur.

2. Kişi Allah'a imân sayesinde, kâinatın bir semâzen gibi dönen çarkı içinde insana yakışan yerini alır. Katrede deryalara erişir; damlada denizleri yaratanı görür, anlar. Zerrede güneşe ulaşır; atom çekirdeğinden galaksilere kadar yüce yaratıcının büyüklüğünü anlar, O'na hayran olur, böylece kişi, Allah'a imânla Kâinat içinde Kâinat sahibi ile bütünleşir. Allah'a olan bağlılığındaki samimiyeti oranında mutlu olur, dünyada iken cennet saadeti yaşar.

3. Kişi her şeyi gören, her şeyi işiten ve her şeye gücü yeten bir Allah'a imân sayesinde ondan kuvvet alarak her türlü günahtan korunur. "*Allah'a sımsıkı bağlanın. O sizin biricik Mevlâ'nız, Efendinizdir. Ne güzel Mevlâ ve ne güzel Yardımcıdır O!*" (Hac, 22/78)

Değerlendirme Soruları

- Allah'a imânı tanımlayınız?
- Allah'ın varlığının delilleri nelerdir?
- Kâinat hangi özellikleriyle Allah'ın varlığına delil olur?
- Kur'ân hangi özellikleriyle Allah'ın varlığına delil olur?
- Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) hangi özellikleriyle Allah'ın varlığına delil olur?
- Allah'ın zâtî sıfatlarını açıklayınız?
- Allah'ın subûtî sıfatları nelerdir?
- Şirk ne demektir? Çeşitlerini açıklayınız?
- Küfür nedir? Açıklayınız?
- Allah'a imânın insan için önemi nedir?

7. Ünite
MELEKLERE İMÂN

Hedefler

Bu üniteye çalıştıktan sonra,

- ✓ Melek ve meleklere imân kavramını tanımlayabilecek,
- ✓ Meleklerin özelliklerini sıralayabilecek,
- ✓ Meleklerin çeşitlerini ve görevlerini kavrayabilecek,
- ✓ Cin ve şeytanın özellik ve yaratılışlarını bilebilecek,
- ✓ Şeytanın yaratılış gayesini açıklayabilecek,
- ✓ Meleklere imânın önemini kavrayabileceksiniz.

A) Melek ve Özellikleri

Melek, *haber götüren elçi* demektir. Çoğulu *melâike*'dir. Nurdan yaratılmış, ruhanî varlıklardır. İnsan nasıl topraktan yaratılmışsa, melekler de nurdan yaratılmışlardır.

Meleklere imân: *Allah'ın Kur'ân'da varlığını haber verdiği ve Hz. Peygamber'in özellik ve görevlerini bildirdiği meleklere, onun bildirdiği şekilde imân etmeye meleklere imân denir.* Meleklere imân farzdır ve imân esaslarının ikincisidir. Kur'ân'ın ifadesine göre meleklere imân, peygamberlere imândan önce gelir. Bu sıra*; "Peygamberler, Rabbi tarafından indirilene inandı. Müminler de inandılar. Her biri Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine inandılar."* (Bakara/285) ve *"Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, resûllerini, âhiret gününü inkâr ederek kâfir olursa, muhakkak ki (doğru yoldan) uzak bir sapıklıkla sapıp gitmiştir."* (Nisa, 4/136) âyetlerinde bildirilmektedir.

Meleklere inanmamak, bir anlamda vahyi, peygamberi, peygamberin getirdiği kitabı ve getirdiği dini inkâr etmek anlamına gelmektedir. Çünkü dinî hükümler peygamberlere melekler aracılığıyla getirilmiştir.

Melekler nûrdan yaratılmış ve ruhanî varlıklardır. Yani gözle görülmeyen duyu organlarıyla algılanamayan, cismi olmayan yaratıklardır. Meleklerle ilgili tek bilgi kaynağı vahiy, yani Kur'ân âyetleri ve sahih hadis-

lerdir. Meleklerin hangi maddeden yaratılmış olduklarına ait Kur'ân'da bir bilgi yoktur. Ancak Hz. Âişe, *"Melekler nûrdan, cin ve şeytanlar yalın bir ateşten, Âdem ise size nitelenen şeyden (toprak ve çamur) yaratıldı."*[5] diye bir hadis aktarmaktadır. Ayrıca Kur'ânın bildirildiğine göre; *melekler insandan önce yaratılmıştır.* (Bakara, 2/30)

Kur'ân'da Meleklerin Şu Özelliklerinden Bahsedilmektedir

1. Meleklerden bahseden Kur'ân âyetlerinde, diğer varlıklar gibi bağımsız olarak yaratıldıkları, ruhanî ve nuranî varlıklar olduklarından yemek, içmek, dişilik, erkeklik, evlenmek, uyumak, yorulmak, usanmak, gençlik, ihtiyarlık gibi insana ait özelliklerden uzak oldukları bildirilmektedir. Ayrıca kendilerine verilen en zor işleri yapmaya güçlerinin yettiği, en kısa zamanda en uzak mesafelere ulaşabildikleri, diledikleri şekil ve sûrete girebildikleri, Allah'ın emirlerini usanmadan, asla isyan etmeden yerine getirdikleri masum ve şerefli varlıklar oldukları bildirilmektedir. *"Onun katındakiler (melekler) kendisine ibadet etmekten ne çekinirler, ne de yorulurlar. Gece gündüz Allah'ı tesbih eder, usanmazlar."* (Enbiya, 21/19-20)

2. Melekler Allah'a isyan etmezler, Allah'ın emrinden çıkmazlar. Hangi görev için yaratılmışlarsa o görevi yaparlar. Bu durum Kur'ân'da şöyle açıklanmaktadır: "*(Melekler) kendilerine her şekilde üstün ve hakim olan Rablerinden korkarak ne emir olunurlarsa onu yaparlar*" (Nahl, 16/50), *"Onlar, Allah'ın kendilerine emrettiği şeylere asla isyan etmezler. Neye memur edilirlerse onu yaparlar."* (Tahrim, 66/6)

3. Kur'ân'da meleklerin kanatlarının olduğu, son derece süratli, güçlü ve kuvvetli varlıklar olduklarından bahsedilmektedir. *"Gökleri ve yeri yaratan, melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler yapan Allah'a hamd olsun."* (Fâtır, 35/1). Ancak bu âyete dayanarak manevî varlıklar olan melekleri, kuş gibi birer maddî varlık olarak algılamak yanlış olur. Bu kanatlar Allahu a'lem, onların görevlerini en süratli bir şekilde yaptıklarına işaret eden, manevî bir kanat ve bir kuvvetin sembolüdür. Kuşun kanadı başka, kapının kanadı başka, ordunun kanadı başka, meleğin kanadı da başkadır.

---

[5] Müslim, *Zühd*,10; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 6/168.

Meleklerin kanatlarının özelliklerini ancak Allah ve onları gerçek şekilleri ile gören peygamberler bilir.

4. Melekler Allah'ın izin ve emriyle çeşitli kılık ve şekillere girebilirler. Örneğin, Cebrail (aleyhisselâm) peygamberimize bazı zamanlar arkadaşlarından Dıhye adlı bir sahabe şeklinde, bazen de kimsenin tanımadığı bir insan şeklinde görünmüştür. Ayrıca Hz. Meryem'e (aleyhisselâm) bir insan şeklinde görünmüştür (Meryem, 19/16-19). Meleklerden bir grup, Hz. İbrahim'e bir oğlu olacağı müjdesini getirdiklerinde insanlar şeklinde gelmişler, o da onları misafir sanmış, kendilerine yemek hazırlamıştır (Hud, 11/69/70).

5. Melekler gözle görülmezler. Onların görülemeyişi yok olduklarından değil, insanların gözlerinin melekleri görebilecek özellikte olmayışındandır. Bu durum Meleklerin varlığının inkâr edilmesini gerektirmez. Çünkü insanlar, görmedikleri hâlde ruh, akıl, zekâ, sevinç, üzüntü vb. şeylerin varlığını kabul etmektedirler.

6. Gaybı (görünmeyen âlem) ancak Allah bildiği için, Melekler de gaybı bilemezler. Ancak Allah'ın bildirdiği kadarını bilebilirler (Bakara, 2/31-32; En'am, 6/59).

1. Meleklerin Sayıları ve Görevleri

Meleklerin sayısını ancak Allah bilir. Meleklerin sayısı ile ilgili Kur'ân'da ve hadislerde herhangi bir bilgi yoktur. Bilinen sadece onların sayısının çok fazla olduğudur. Bütün meleklerin en önemli görev ve özelliği, dâima Allah'a ibadet ve itaat etmektir. Bundan dolayı Allah'ın emrettiği her şeyi hiç isyan etmeden hemen yaparlar. Onlarda isyan duygusu yoktur.

Melekler, bu temel görevleri yanında bir de Allah'ın isim ve sıfatlarının tecellilerine (yansıması), görünen icraatlarına seyircilik edip, hayranlıklarını ifade ederek Allah'ı tespih ederler. Sanki birçok alanlarda çok yetenekli bir sanatkarın sanat eserlerini sergilemek için açtığı sergisini, insanların seyretmesi ve hayranlıklarını ifade edip, sanatçıyı tebrik etmeleri gibi; Allah da kâinatı bütün isimlerini, sıfatlarını ve eylemlerini sergilediği bir fuar gibi yaratmış, bu fuarı hayranlıkla seyredecek, övgü ile Allah'ı anacak melekleri yaratmıştır. İşte melekler Allah'ı sürekli hayranlıkla anar, övgüyle tespih ederler.

Kur'ân'da haber verilen başlıca melekler ve görevleri şöyledir:

l. **Cebrail** (aleyhisselâm): Bu meleğe, Seyyidü'l-Melâike (meleklerin efendisi) de denir. Kur'ân-ı Kerîm'de *Ruhu'l Emin*, *Ruhu'l-Kudüs* (mukaddes ruh) ve *Ruh* gibi adlarla da anılır. Görevi, Allah ile peygamberleri arasında elçiliktir. Bütün peygamberlere Allah'ın vahiylerini, yani ilâhî emir ve hükümlerini Cebrail (aleyhisselâm) getirmiştir. Bu konuda şöyle buyrulmaktadır: "*Kur'ân, değerli bir elçinin, Cebrail'in getirip okuduğu sözdür! O elçi ki çok kuvvetlidir. Yüce Arş sahibi Allah'ın yanında pek değerlidir.*" (Tekvir 81/19-20).

2. **Mikâil** (aleyhisselâm): Kâinattaki doğa olaylarının meydana gelmesi; yağmurun yağması, rüzgarın esmesi, ekinlerin bitmesi gibi işleri idare eden melektir. Kâinatta hiçbir olay başıboş ve tesadüf eseri değildir. Hepsi görevli bir melek aracılığıyla kontrol altındadır. Ayrıca bütün olayların ya bizzat kendisi veya sonucu güzeldir. Onun için kâinattaki olaylarda insanların bilmediği hikmetler; birçok gizemli ilâhî maksatlar, bilinmeyen noktalar vardır. Dolayısıyla bu olaylarla görevli meleklere düşmanlık edilmesini Allah yasaklayarak şöyle buyurmuştur: *"Kim, Allah'a meleklerine, peygamberlerine, Cibril'e ve Mikâil'e düşman olursa bilsin ki, Allah kâfirlerin düşmanıdır."* (Bakara, 2/98)

3. **İsrafil** (aleyhisselâm): Kıyametin kopması esnasında, yeniden diriliş ve mahşer meydanına insanların toplanması için *Sûr* denilen ve mahiyetini bilemediğimiz bir aleti üflemekle görevlidir. Kur'ân'da Allah bu Sûr'a üfleme hadisesini şöyle haber veriyor: "*(Birinci) Sûr'a üfürülmüş, artık Allah'ın diledikleri dışında, göklerde kim, yerde kim varsa hepsi düşüp ölmüştür. Sonra Sûr'a bir kere daha üfürülür. Onlar da hemen ayağa kalkarak bekleşirler."* (Zümer, 39/68).

4. **Azrâil** (aleyhisselâm): Kur'ân'da *melekü'l-mevt* (ölüm meleği) diye adlandırılan Azrâil (aleyhisselâm), eceli gelenlerin, Allah'ın izniyle ruhlarını almakla görevlidir. Allah, Onun görevini: *"De ki; size memur olan ölüm meleği canınızı alacak, ondan sonra da Rabbimize döndürüleceksiniz."* (Secde, 32/11) âyetinde bildirmektedir. Can almakla görevli melekler, temiz ve dürüst insanların ruhunu alırken onlara selâm vererek, *"Haydi yaptıklarınıza karşılık cennete girin derler."* (Nahl, 16/32)

Bu konuda şöyle bir soru sorulmaktadır? Azrâil (aleyhisselâm) bir tane olduğu hâlde, bir anda yüzlerce insanın ruhunu nasıl almaktadır? Bu soru, meleklerin özellikleri insanla karıştırıldığı için sorulmaktadır. Unutulmamalıdır ki, melekler yaratılış ve özellikleri, sorumluluk ve görevleri yönüyle insandan tamamen farklıdır. Yukarda geçen Hz. Âişe'nin (radıyallahu anhâ) bildirdiği bir hadise göre nurdan yaratılmışlardır. Bunun için nurun özelliklerine sahiptirler. Bu konuyu şöyle bir örnekle açıklamak mümkündür: Güneş, bir tane olmakla beraber, her şeffaf cisimde akisleri ile görüldüğü, her göz bebeğine bir anda girebildiği gibi, varlıkları nurdan olan melekler de, aynı anda pek çok ruhta birden aksedebilir, binlercesi ile bir anda beraber olabilir. Bir başka örnek olarak radyo, telsiz veya televizyon verilebilir. Bir insanın bu araçların düğmesine basmasıyla çok çeşitli uzaklıklarda aynı ses veya görüntü anında duyulabiliyor, görülebiliyor veya kesilebiliyor. Bu örneklerde olduğu gibi nurdan yaratılmış olan melekler bir anda milyonlarca yerde hazır bulunabilirler.

Konunun bir diğer yönü ise, can alan ve ruhları yakalayıp tutan gerçekte Allah'tır. Azrâil ise, ruhların teslim alınması işinde görevli memur durumundadır. Allah ise akla-hayale gelmez milyarlarca işi bir anda yapar.

Diğer bir görüşe göre Azrâil bir olsa da onun yardımcıları vardır. Yani Azrâil (aleyhisselâm), ruhların kabz edilmesinde görevli pek çok meleğin kumandanı durumundadır. Bu açıklamalara göre Azrâil'in bir anda ölen yüzlerce insanın canını alıp ruhunu kabz etmesi zor bir şey değildir.

Bu dört meleğe büyük melekler denir. Bunların dışında Kur'ân'da ismi geçen bazı melekler daha vardır ki, bunlar:

5. **Hafaza Melekleri**: Allah'ın emriyle insanları zararlardan ve tehlikelerden koruyan meleklerdir. Kur'ân'da "*Ardında ve önünde insanoğlunu takip edenler vardır; Allah'ın emriyle onu gözetirler.*" (Ra'd, 13/11) âyetinde bu meleklerden bahsedilmektedir.

6. **Münker ve Nekir Melekleri**: Kabre konan ölüye sorular sormak üzere gelen meleklerdir. Bu melekler ölüye*; Rabbin Kim? Dinin ne? Kita-*

bın ne? Peygamberin Kim? sorularını soracaklardır. Müminler bu sorulara kolay cevap vereceklerdir.[6]

7. **Kirâmen Kâtibîn Melekleri**: İnsanın dünyada tüm hareket, davranış, söz ve işlerini *amel defteri*ne yazmakla görevli meleklerdir. Bu melekler hakkında Allah, *"Üzerinizde zaptedici melekler vardır, onlar kerim yazıcılardır. İşlediklerinizi bilirler"* (İnfitar, 82/10-12; Kâf, 50/17-18) buyurmaktadır. Kirâmen Kâtibîn melekleri, insanların dünyadaki iyi ve kötü bütün davranışlarını yazdıkları gibi, âhirette hesapların görüldüğü sırada yapılan işlere de şahitlik ederler. (Kâf, 50/20-21)

8. **Mukarrabun Melekleri**: Allah'a yakınlıklarıyla bilinen meleklerdir. Peygamberimiz Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ve diğer peygamberlerden sonra Allah'a en yakın olan meleklerdir. Daima Allah'a ibadet hâlindedirler. *"Ne Mesih, ne de Allah'a en yakın büyük melekler Allah'a kul olmaktan kaçınmazlar."* (Nisa, 4/172)

9. **Cennet ve Cehennem Bekçileri**: Cennet ve cehennem işlerini yürütmekle görevli meleklerdir. Sayıları pek çoktur. Bir âyette onların cennetliklere şöyle seslendikleri bildirilmektedir: *"Melekler her bir kapıdan onların yanına girecekler (ve şöyle diyecekler) sabrettiğiniz şeylere karşılık sizlere selâm (ve selâmet) olsun."* (Ra'd, 13/23-24) Cehennem melekleri ve zebanileri ise, kafirler cehenneme varınca onları karşılayacak ve onlara azap edeceklerdir (Zuhruf, 43/77; Tahrim, 66/6).

10. **Arşı Taşıyan Melekler (Hamele-i Arş)**: Bunlar arşı taşıyan meleklerdir. Kur'ân'da kıyamet günü arşı taşıyan meleklerin sayısının sekiz olduğu bildirilmektedir (Hakka, 69/17). Ayrıca arşın etrafını kuşatan pek çok melek vardır. Bunların sayısını ancak Allah bilir (Mümin, 40/7).

2. Meleklere İmânın Faydaları

Meleklerin özellikleri ve görevlerinden de anlaşıldığı gibi, melekler Allah'ın büyüklük ve kudretinin eseri olan saltanatında, Allah'a hiç isyan etmeyen, emredildikleri her şeyi hemen yapan, nurâni ve ruhânî varlıklardır. Bazı melekler sürekli Allah'ı anmakla görevli iken, bazılarının tabiat olayları ve insanlarla ilgili birtakım görevleri vardır. Onlar Allah'ın emirle-

---

6 Tirmizî, *Cenaiz*, 70.

rinde bir memur ve ilâhî kudretin yansımalarını gözetip O'nu tespih eden varlıklardır. Bunun için meleklere imân özellikle ferdin manevî hayatında bir moral kaynağıdır. Meleklere imânın bazı faydalarını şöyle sıralamak mümkündür:

1. Meleklere imân, kişide Allah'ın kudret ve yüceliğine hayranlık duygusunu geliştirir. Böylece kişi Allah'ın saltanatının mükemmelliğini kavrar, Allah'a karşı saygı ve bağlılık duygusu artar.

2. Meleklere imân, kişiye huzur verir. Onlar, insana yalnızlığında birer dost ve arkadaş olurlar, insanın kalbine ilhamlar atarlar. Böylece insanın nerede olursa olsun içi huzurla dolar. Meleklerin üzüntü ve sıkıntı anlarında insanların imdadına yetişeceğine inanan kişi, hiçbir zaman ümidini yitirmez. Geleceğe güvenle bakar. Ümitsizliğe düşmediği için sürekli mutlu ve huzurlu olur.

3. Meleklere imânla, her an meleklerin kontrol ve gözetimi altında olduğunu düşünen insan, günahlardan uzak kalmaya çalışır ve nefsinin kötü arzularına frenleyici bir güç kaynağı bulur.

4. Kişiyi hayatta en çok sarsan şey yaptığı hayırlı işlerin boşa çıkacağı endişesi veya yapılan zulümlerin zalimlerin yanında kalacağı korkusudur. Meleklere inanan kişi, böyle bir endişe ve korkudan uzaktır. İnsanoğlunun zerre kadar yaptığı hayrı da, şerri de tespit edilmiş, kayda geçilmiştir; âhirette hesabını vermek üzere de kendisine gösterilecektir.

5. İnsan ruh ve bedenden ibarettir. Ölüm esnasında onun bu kıymetli varlığının mahvolup yok olması, hiçliğe gitmesi insan için azapların en büyüğü, acıların en dehşetlisidir. İşte insan, bu büyük acıdan ve endişeden meleklere imân ile kurtulabilir. Çünkü bu imân, ruhunun Azrâil (aleyhisselâm)'e emânet edildiğini, asla yok olup mahvolmayacağını bildirir. İnançsızlar için bir korku meleği olan Azrâil (aleyhisselâm) inanan kişiler için bir dost olur.

6. Meleklerin Hz. Âdem'e (aleyhisselâm) secde ettiğini hatırlayan insan, Allah'a ibadet ve bağlılığı ile meleklerden de üstün bir varlık olabileceği inancı ile dâima Allah'ın emri çerçevesinde yaşayarak böyle yüce bir dereceye yükselmeye çalışır.

7. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ifadesi ile *"Gönlündeki iyi ve hayırlı duyguların meleklerden geldiğine"* inanan bir kişi daima iyi ve hayırlı işlerle meşgul olur, kendini şerli ve zararlı şeyler yapmaktan uzak tutar.

B) Şeytan (Özellik ve Görevleri)

Şeytan (iblis) saf ateşten, yani dumansız ateş alevinden (nâr-ı semum) yaratılmış, ruhani varlıklardandır. Bu ateş isabet ettiği şeyi zehirleyen ateş olarak nitelendirilmiştir. Kur'ân'da, şeytan hakkında verilen bilgiler şöyle özetlenebilir:

1. Şeytan Allah'a isyan etmeden önce, ibadet ve itaatte meleklerin içinde görünüyor ve onların yaptığı işi yapıyordu: *"Meleklere, 'Âdem'e secde edin!' demiştik, secde ettiler. Yalnız iblis (etmedi). O cinlerdendi, Rabbi'nin emrinden (dışarı) çıktı. Şimdi siz (kibir ve gurûra kapılmak sûretiyle) beni bırakıp da onu ve onun neslini dostlar mı ediniyorsunuz? Oysa onlar, sizin düşmanınızdır. Zalimler için ne kötü bir değiştirmedir."* (Kehf, 18/50) Şeytan meleklerden farklıdır, şeytan, melekler gibi günah işlememe konusunda masum ve güvence altında değildir. Melekler, daha önce de ifade edildiği gibi asla isyan etmez, baş kaldırmaz ve emir olunanı yaparlar.

2. Şeytanın içinde bulunan kibir ve isyan tohumu, Hz. Âdem'e (aleyhisselâm) secde teklifi karşısında çatlayıp, hortlayıverince, gerçek madenî (gizli özelliği) ortaya çıktı. Kibirle, "Ben ondan üstünüm ve hayırlıyım; onu topraktan beni ateşten yarattın" dedi. İsyan eden iblis, bu isyandan sonra Allah'ın rahmetinde kovulmuş olarak kıyamete kadar yaşama izni aldı ve "Allah'ın kullarını baştan çıkaracak, önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından gelip onları isyan ettireceğim." diye yemin etti. Bu yeminiyle hâlâ görevine devam etmektedir.

Konuyla ilgili Kur'ân âyetleri şöyledir: "*Sizi yarattık, sonra size şekil verdik, sonra da meleklere (hürmet için) Âdem'e secde edin, dedik; hepsi secde ettiler, yalnız İblis etmedi. O secde edenlerden olmadı. (Allah) buyurdu: 'Sana emrettiğim zaman seni secde etmekten alıkoyan nedir?' (İblis) 'Ben, ondan hayırlıyım. Beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın.' (Allah) buyurdu: 'Öyle ise oradan in, orada büyüklük taslamak senin*

haddin değildir. Çık, çünkü sen aşağılıklardansın!' (iblis) dedi: '(Bari) bana (insanların) tekrar dirileceği güne kadar süre ver.' (Allah) buyurdu: 'Haydi sen süre verilmişlerdensin'. Öyle ise dedi, beni azdırmana karşılık, and içerim ki, ben de onları saptırmak için senin doğru yolunun üstüne oturacağım. Sonra (onların) önlerinden, arkalarından, sağlarından, sollarından sokulacağım ve çoklarını şükredenlerden bulamayacaksın! (Allah) buyurdu: Haydi sen yerilmiş ve kovulmuş olarak oradan çık. Andolsun ki onlardan sana kim uyarsa (bilin ki) sizin hepinizle cehennemi dolduracağım." (A'raf, 7/11-18)

Bu âyetlerden şeytanın özellik ve görevi çok açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Melekler nasıl insanlardaki yüksek duygu ve yeteneklerle ilgili olup onlara ilham denen iyi şeylerin sinyalini veriyorsa, şeytan da insanın aşağılık ve hayvanî eğilimlerini hedef almaktadır. İnsanın kalbinde, iyi ve güzel şeyler bant gibi kayıt yapan bir melek ve ilhamın geldiği santralın hemen yanı başında ise, şeytanın yağdırdığı şüphe, tereddüt ve vesvese merkezi vardır. Aynanın şeffaf, parlak yüzü ile siyah yüzünün bir arada bulunması; bir odada mümin ile kâfirin yan yana durması gibidir. Yine aynı pilin içinde (-) ve (+) kutuplarının bulunması gibi, insan kalbinde meleğin de, şeytanın da lümme-i şeytaniye ve lümme-i melekiyye denen onlardan gelen sinyalleri alabilecek bağlantı noktaları vardır.

Hz. Âdem'e secde etmesi emredilen, fakat bu emri yerine getirmeyen şeytan, doğal olarak Âdem'e ve onun nesli insana düşman oldu. Bu hususta Allah insanlara, şeytana karşı uyanık bulunmalarını açıklayarak şöyle buyuruyor: *"Muhakkak şeytan size (apaçık) düşmandır. Siz de onu düşman bilin. O etrafına toplanan taraftarlarını ancak cehennemliklerden olsun diye davet eder."* (Fâtır, 35/6)

3. Şeytan, insanı baştan çıkarmak, günahlara sokmak için dâima fırsat kollar. Ancak imânı sağlam müminleri etkileyemez. Çünkü onlar Allah'ın emrine uymayan iş ve davranışların şeytanın eseri olduğunu anlayarak kendilerini korur ve Allah'a sığınırlar. Bunun için şeytanlar daha çok günahkârlara yaklaşmayı tercih eder. Bu konuyu Allah şöyle açıklamaktadır: *"Şeytanların kime ineceğini size haber vereyim mi? Onlar, her günahkâr yalancıya inerler. O yalancılar, (şeytanlara) kulak verirler, çokları da yalan*

söylerler." (Şuarâ, 26/221-223) *"Hakikat şu ki imân edip de Rablerine tevekkül edenler üzerinde o şeytanın herhangi bir hakimiyeti yoktur."* (Nahl, 16/99)

Şeytanın yaratılmasına ve insanları yoldan çıkarmasına niçin izin verilmiştir?

Bir çok insan tarafından sorulan bu soruya şu aşamalarda cevap verilebilir:

1. Şeytan yaratılmasaydı, insanın yaratılmasının bir hikmeti ve anlamı kalmazdı. Çünkü, Allah'ın (celle celâlühu) asla günah işlemeyen ve şeytanın kötü telkin ve sinyallerinin etkisi altında kalmayan melekleri sayısızdır. Allah (celle celâlühu) insandan farklı olarak bitkileri ve hayvanları yarattığı gibi, ilâhî sanatlarını meleklerden farklı şekilde aksettiren aynalar olarak da insanları yaratmayı istemiştir. Yarattığı bu insanların gizli yeteneklerinin ve kabiliyetlerinin gelişmesi için de, insanın karşısına insanı tahrik ve teşvik unsuru bir terakki zembereği, sıçrama rampası koymak dilemiştir.

İşte şeytan insanın rakibi ve düşmanıdır. Hedefe varabilmesi, başarı kazanıp, ödül kazanabilmesi için, insanın peşini bir an için olsun bırakmayan bu ezelî rakibini geride bırakması, yenmesi ve sürekli ileriye hamle yapması gerekmektedir. Kendisine bir tahrik ve teşvik unsuru rakibi ve düşmanı olmazsa, yarış yapması ve yeteneklerini geliştirmesi mümkün olmadığı gibi kabiliyetlerini geliştireceği ortamı bulamayacak ve körelip gidecektir. İnsan en yüksek insanlık derecesini bu ezelî düşmanına karşı verdiği çaba ve çalışma ile kazanır. Ebû Bekirlerin yetişmesine sebep olur. Bazı insanlar ise bu yarışta koşma veya kabiliyetlerini geliştirme gereğini duymaz, şeytana teslim olur ve böylece Ebû Cehiller ortaya çıkar.

2. "Şer olan, şeytanın yaratılması değil, ondan gelen sinyallere uyup, onun komutunu dinlemek, onun suyuna girmek, onun kötü telkinlerine esir olup, şer kazanmaktır". Nasıl herhangi bir cinayette asıl sebep olan bıçağın veya silâhın yapılması değil, belki bazı insanların bu aletleri kötü yolda kullanmalarıdır. İşte bu örnekte olduğu gibi insandaki nefis daima cinayet ve günahlara meyleder. Nefsin emrine girmiş irâde, şeytana ait telkinlerle bazı kötülüklere yönelir. Bunun gibi, kötü sonucun esas sebebi şeytan değildir. İnsanlar şeytan var diye değil, kendi irâdeleri ile kötülük yapmaktadırlar. Çünkü şeytan olduğu hâlde birçok insan kötülük yapmamaktadır.

3. *"Allah'ın* (celle celâlühu) *yaratması, genel sonuçlara ve yararlara bakar."* İnsan, her şeyi kendi dar anlayışında; kendi lehinde ve aleyhinde olmasına göre değerlendirme eğilimindedir. Örneğin; Ateşe elini soktuğunda eli yanar, bunun için ateşe tamamen zararlıdır denebilir mi? Hâlbuki ateşi insanlara zararlı ve şerli yapan bizzat insanlardır. Bunun gibi bazı küçük zararları olsa bile, insanlar umûmî neticelerine bakıp, ateşin yararına ve gereğine hükmederler.

İşte çok büyük ve kapsamlı sonuçları bırakıp da, küçük bazı zararlara sebep oldular diye ateşe, elektrik veya yağmura 'olmasalardı' deniyor mu? Bunun gibi "neden şeytan var" da denemez. Askerler ölüyor diye askerlik mesleği kaldırılıp, vatan savunması için savaşa gidilmesin mi? Bu örneklerde olduğu gibi şeytanın yaratılmasının insanlar için şer olduğunu söylemek doğru bir anlayış olmaz.

C) Cin (Yaratılış ve Özellikleri)

Kelime olarak *cin, örtülü ve perdeli demektir.* Cin kelimesi, duyu organlarıyla algılanamayan, hislerden gizlenmiş latîf ve cismi olmayan varlıklara verilen bir isimdir. Cinler duyu organlarıyla algılanamayan varlıklar olduğu için, onlar hakkında bilgi kaynağı sadece Kur'ân ve sahih hadislerdir.

Kur'ân'da cinler hakkında bilgi veren 28 âyetten oluşan Cin sûresi vardır. Bundan başka diğer sûrelerde de cinlerden bahsedilmektedir. Kur'ân'da cinlerden bahseden âyetlerden, onların ateşten yaratılmış oldukları ve yaratılışlarının insandan önce olduğu anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili âyetler şöyledir: *"Cinni de halis ateşten yarattı"* (Rahmân, 55/15); *"Cinne gelince, onu da (insandan) daha önce, zehirleyip öldüren ateşten yarattık."* (Hicr 15/27)

Bu âyet-i kerîmelerden cinlerin dumansız, kokusuz, etkisi çok şiddetli bir ateşten yaratılmış oldukları anlaşılmaktadır. Teleskop, mikroskop ve benzerleri teknoloji henüz insanlara böyle bir âlemden ve bu âlemin belli başlı özelliklerinden bir bilgi verememektedir. Ateşten bir parıltıdır; pırıl pırıl yanan, etrafa kıvılcımlar saçan bir ateştir veya kor ya da kömür gibidir demek onları anlatmaya yeterli midir bilinemiyor. Nasıl insanın morfolo-

jik özelliği, protein çorbası hâlinde yer yüzünden toplanmışsa, cinler de ateşin özünden alınmış ve ateşin özelliğini taşımaktadır.

Bunun için cinler belki yer sınırları içinde bile insanlara eşyayı gösteren ışık dalgalarının içinde görülmeyen varlıklardır. Kelimelerle, ilmî açıklamalarla bir şeyler söylenmeye çalışılsa bile, yapılarının nasıl olduğu, yaratılış maddelerinin hangi özellikler taşıdığı konusunda kesin sonuca varmak yanlış olur. Zira Kur'ân'da geçen cinnin yaratılış maddesini ifade eden meâric ve nar ile nâr-ı semum'un ne olduğu bilinemiyor. Örneğin topraktan yaratılan insan nasıl bir şekil alıyor ve çok farklı bir özellik kazanıyor biliniyor, ancak, cinler yaratıldığı ateşten alınıp nasıl gelişiyor, çoğalıyor insanlarca bilinememektedir.

Cinlerin mahiyetleri ile ilgili bu bilgilerle, haklarında verilen diğer bilgileri şöyle özetlemek mümkündür:

1. Cinler tıpkı insanlar gibi yerler içerler, evlenir ve çoğalırlar, erkeklik ve dişilikleri vardır. Doğar, büyür ve ölürler. Yalnız onların ömrü insana oranla daha uzundur.

2. Maddî âlemde latif (cismi olmayan), varlıkları olan cinler, şuur sahibi ve ruh sahibidirler. Bu sebeple, insanlar gibi imân, ibadet ve kullukla sorumlu bulunduklarından, mümin veya kâfir olabilirler (Zariyat, 50/56).

3. Nusaybin cinlerinden bir grup Peygamber Efendimiz'den Kur'ân dinlemişler ve ona imân etmişlerdir (Cin, 72/13).

4. Cinlere de kendi aralarından peygamberler gönderilmiştir (En'am, 6/130).

5. Cehennem ehlinin bir kısmının cinlerden olacağı bildirilir (Secde, 32/13; Hud, 11/119).

Gayb Bilgisi

Dini anlamda gayb, akıl ve duyu organlarıyla hakkında bilgi edinilemeyen varlık alanı demektir. Hazırda bulunmayan, gizli olan, bilgiyle kuşatılamayan, gözlem sınırları dışında kalan her şeye gayb âlemi denmektedir.

Kur'ân gayb kelimesini, insanların içlerinde taşıdıkları şeyleri, gelecekleriyle ilgili bilgileri ve dönüp varacakları yerle ilgili hususları, geçmiş-

te kalmış kişi ve olayların bilgisini, insan dışı varlıklar dünyasını, âhiret hayatını ve gelecek olayları içine alacak biçimde hep hazır olanın zıddı anlamında kullanır.

Göz ile görülebilen alanın dışında olması, gaybın insanlarca bilinememesini ifade eder. Bu nedenle Kur'ân sürekli gaybın yalnız Allah tarafından bilinebileceğini anlatır: *"Göklerde ve yerde Allah'tan başka kimse gaybı bilemez"* (Neml, 27/65). *"Gayb, Allah'ındır."* (Yunus, 10/20). *"Gaybın anahtarları O'nun yanındadır, onları Allah'tan başkası bilmez"* (En'âm, 6/59). Ayrıca Hz. Peygamber'e de, *"Ben size Allah'ın hazineleri yanımdadır demiyorum. Gaybı da bilmem"* (En'âm, 6/50) demesi buyrulmuştur. Kur'ân'da elliden fazla âyet gaybı yalnız Allah'ın bilebileceğiyle ilgilidir.

İslâm bilginleri gaybı ikiye ayırarak birincisine "mutlak gayb", ikincisine de "izâfî gayb" adını verirler. Mutlak gaybı Allah'ın zatı, meleklerin mâhiyeti, kıyamet, âhiret, cennet, cehennem gibi insanın kendi imkan ve yetenekleriyle hiçbir şekilde bilgisine ulaşamayacağı alan oluşturur. İzâfi gayb ise yer, zaman, imkân ve yetenek gibi sebeplerle bazı insanların bilgisine ulaşamadığı, buna karşılık bazı insanların bilgisi içinde olabilen olay ve olgulardır.

İslâm dini, insanın ilgi ve hayal dünyasının sınırlanamayacağını, gayb âlemiyle ilgili olarak vahyin bildirdiğinin dışında ve ötesinde bir arayışa girebileceğini de göz önünde bulundurarak temel bazı ilkeler koymuştur. Bunlardan biri, Allah'tan başka kimsenin gaybı bilemediğidir. Bu ilkeye göre, meydana gelecek olayları, kişilerin Allah katındaki veya gelecekteki durumlarını bildiğini iddia ederek gaybdan haber veren kimselere inanılması da yasaklanmıştır.

Allah ve Resûlü dışında hiç kimsenin mutlak gayb olan âlemle ilgili şeyler bilmesi mümkün değildir. Sihirbazların ve onların yardımcıları olan şeytanların gaybı bilmesi mümkün değildir. Kur'ân onlar için "kulak hırsızları" (Hicr, 15/18) der.

Fal-Falcılık

Falcılıktan, çeşitli tekniklerle gelecekten ve bilinmeyenden haber verme iddiası, gizli kişilik özelliklerini ortaya çıkarma sanatı anlaşılmaktadır.

İnsanoğlu tarih boyunca gerek kendisiyle gerekse çevresiyle bilinmezleri keşfetmeye, geleceği hakkında bilgi sahibi olmaya ve böylece kendi kaderine hükmetmeye çalışmıştır. Bilinmeyene ve esrarengiz olana karşı duyulan merak ve gizliliği araştırma hevesinin bunda önemli payı vardır. Zaman içinde insanların bu eğilimlerini istismar etmek üzere bu işi meslek edinenler çıkmış ve bunlar toplumda sözüne değer verilir hâle gelmiştir. Kâhin, sihirbaz, büyücü, falcı, bakıcı gibi isimlerle anılan bu kişiler, mistik sezgi güçlerinin bulunduğunu, görünmez varlıklarla ilişki kurdukları ve sıradan insanların bilemediği bazı bilgilere sahip olduklarını ileri sürmüşlerdir. Bu durum, gaybdan haber verme, kutsal bir otorite oluşturma, tevhit inancını gölgeleme, insanların ilgi ve ümitlerini sömürme gibi birçok açıdan dinî bilgi ve geleneği ilgilendirmektedir.

Dinimizin kesinlikle yasakladığı falcılık, bir çeşit gaybdan haber verme iddiasıdır. Hâlbuki, Kur'ân-ı Kerîm, gaybı, Allah'tan başka hiç kimsenin bilemeyeceğini, peygamberlerle melekler dahi, kendilerine vahyedilmedikçe gaybdan haber veremeyeceklerini açıkça bildirmektedir: *"De ki: 'Göklerde ve yerde olan gaybı, Allah'tan başka bilen yoktur."* (Neml, 27/65) ve *"De ki: Size 'Allah'ın hazineleri elimdedir demiyorum, gaybı da bilmiyorum...."* (En'âm, 6/50), "*Eğer gaybı bilseydim, daha fazla hayır yapardım....*" (A'râf 7/188) âyetleri buna yeterli delildir.

Kendilerine "arrâf" yahut "kâhin" denilen falcıları ve bu falcılara gidip fal açtıran, onlara inanan veya destekleyenleri Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ağır bir dille kınamış hatta kâfirlikle nitelemiştir. "*Her kim bir arrafa gidip de ona bir şey sorarsa, kırk gecelik namazı kabul olmaz*"[7] buyurmuştur. Bir hadis ise şöyledir: "*Kim bir kâhine gider, dediklerini doğrularsa; şüphesiz ki Muhammed'e indirilmiş olanı inkâr etmiş olur.*"[8]

Bu âyet ve hadislerden de anlaşılacağı gibi İslâm dini, gaybı bilme, insanların kaderini değiştirme ve geleceğini görme iddiası taşıyan, Allah'tan başka varlıklardan yardım alma maksadı taşıyan, insanları sağlam bilgi kaynaklarına ve gerçek sebeplere başvurmaktan alıkoyan her türlü hurafe, batıl inanç ve uygulamayı yasaklamıştır.

---

7 Müslim, *Selâm*, 125.
8 Ebû Davud, *Tıb*, 3904.

Satanizm

Son yıllarda ülkemizde de görülmeye başlayan yanlış ve sapık inançlardan biri de "Satanizm: Şeytana tanrı diye tapınma"dır. Satanizm, özellikle 1880'li yıllardan itibaren başta Amerika olmak üzere Fransa, İngiltere, Almanya gibi ülkelerde, Hıristiyanlığa ve Hıristiyan din adamlarının Orta Çağ ve sonrasında temsil etmiş oldukları din anlayışlarına ve dinî baskılarına karşı başlatılan bir reaksiyonun adı olmuştur.

Bugün geldiği nokta açısından Satanizm, başta Hıristiyanlık olmak üzere, bütün dinlere ve dinlerin ortaya koymuş olduğu kutsal değerlere karşı bir başkaldırıyı temsil etmektedir. Dolayısıyla satanizm, şeytanın en önemli özelliği olan muhalefet ve baş kaldırıyı temel alarak, dinin ve dinî olan her şeyin karşısında, fakat şeytanın ve onun temsil ettiği şeyin yanında yer alma hareketidir. Satanizmde semavî dinlerin âmentüsü, satanizmin ilkeleri ile yer değiştirmiştir. Satanistlere göre insan, öldükten sonra yok olmaz. Dünya hayatının cehennem olduğuna, ölümün gerçek boyuta geçiş olduğuna inanırlar. Bu sebeple kolayca intihar ve sevdiklerini kurban edebilmektedirler. Çıkarları neyi gerektiriyorsa öyle davranırlar. Onlar için ahlâkî birtakım sınır ve yaptırımlar yoktur.

Çağımızda gençlerin satanizme yönelmesinin arkasında sosyal, psikolojik, ailevî veya toplumsal birçok sebep olabilir. Fakat bu tür zararlı akımlara yönelişlerin arkasındaki asıl sebep din eğitimi eksikliği ve manevî değerlere saygı boşluğudur.

Değerlendirme Soruları

- Meleklere imân ne demektir?
- Meleklere imânın önemini açıklayınız?
- Meleklerin özellikleri nelerdir?
- Cebrail, Mikâil, İsrafil ve Azrâil'in görevleri nelerdir?
- Şeytanın yaratılış özelliği ve yaratılış sebepleri nelerdir?
- Cinlerin yaratılışları ve özellikleri nelerdir?
- Gayb bilgisi nedir?
- Falcılık nedir? Dini açıdan değerlendiriniz.
- Satanizmi tanımlayınız.

8. Ünite

KİTAPLARA İMÂN

Hedefler

Bu üniteye çalıştıktan sonra,

✓ İlâhî kitap kavramını açıklayabilecek,

✓ İlâhî kitaplara imânı tanımlayabilecek,

✓ İlâhî kitapların gönderiliş maksadını bilebilecek,

✓ Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'ân-ı Kerîm'i, temel özellikleriyle tanıyabilecek,

✓ Kur'ân'la ilgili vahiy, sûre ve âyet kavramlarını tanımlayabilecek,

✓ Kur'ânın bir kitap hâline geliş sürecini öğrenebilecek,

✓ Kur'ân-ı Kerîm'in muhtevası hakkında bilgi sahibi olacak,

✓ Kur'ân'ın diğer ilâhî kitaplardan farklı ve üstün yönlerini kavrayabileceksiniz.

A) Kitaplara İmân

Kitap, sözlükte *yazmak, yazılı belge* anlamına gelmektedir. Dinî bir terim olarak ise, Allah'ın insanlara yol göstermek ve onları aydınlatmak üzere peygamberlerine vahiy ettiği sözlerin yazıya geçirilmiş şekline denir.

Kitaplara imân; *"Allah'ın, ilâhî hükümlerini, emir ve yasaklarını insanlara bildirmek üzere peygamberlerine vahiy ettiği kitaplara ve bu kitaplarda haber verilen şeylerin hepsinin doğru olduğuna inanmaya" denir.*

Kitaplara imân, imân esaslarının üçüncüsüdür. Allah (celle celâlühu), Kur'ân'da: *"Peygamber ve müminler, ona Rabbi'nden indirilene inandı. Hepsi Allah'a meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine inandı."* (Bakara, 2/285) buyurarak, kitaplara imânın sırasını göstermektedir. Bir insan, Allah'ın peygamberlerine indirdiği ilâhî kitaplara inanmadıkça Müslüman olamaz. Bu konuda Allah (celle celâlühu): *"Ey imân edenler, Allah'a, peygamberine, peygamberine indirdiği kitaba ve daha önce indirdiği*

kitaba imân ediniz. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve kıyamet gününü inkâr ederse tam manasıyla sapıtmıştır." (Nisa, 4/136) buyurmaktadır.

İlâhî kitaplar konusu Allah'ın kelâm sıfatı ile ilgilidir, bu sıfatın eseridir. Peygamberlere indirilen kitaplara ilâhî kitap denmesinin sebebi, bu kitapların Allah tarafından gönderilmiş olması, söz ve muhteva olarak tamamen Allah'a ait olmasındandır. Bugün insanlar bu ilâhî kitapların şu andaki şekline değil, Allah'tan geldiği bozulmamış aslına inanmakla sorumludurlar. Kur'ân kendisinden önce indirilen kitapları tasdik etmiş, fakat onların koymuş olduğu bazı hükümleri ortadan kaldırarak yeni hükümler getirmiştir (Âl-i İmran, 3/3-4).

İlâhî kitaplar indirildiği toplum için Allah'ın hükümlerini açıklayan ilk kaynaktır. Dinin inanç, ibadet ve ahlâkla ilgili hükümleri, farz ve haramlar ilâhî kitaplarla belirlenir. İlâhî kitaplar doğrudan Allah'tan gelir. Bu bakımdan hem söz hem de anlam açısından Allah'ın sözüdür. Hedefi ise insanlığı her türlü sapık inanç ve yaşayıştan kurtarmak, hidayete, iyiliğe ve aydınlığa çıkarmak, iki dünyada da mutlu etmektir.

B) İlâhî kitaplar Niçin Gönderilmiştir?

Allah, ilâhî kitapları insanoğlunun dünya ve âhiret saadetini sağlamak için göndermiştir. İnsanın gerek ferdî, gerekse toplum hayatında birtakım kanun ve hükümlere bağlanması ve bu kanun ve hükümlere göre hayatını düzenlemesi medenî bir hayat için zarurettir. İlâhî kitaplar, ilâhî kanun ve hükümlerin bir araya geldiği, insanoğluna rehberlik eden imân ve amel esaslarının kaynağıdır.

Allah bu kitapları niçin gönderdiğini Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle açıklamaktadır: "*Doğrusu biz yol gösterici ve nurlandırıcı olarak Tevrat'ı indirdik. Onunla peygamberler hükmederler.*" (Mâide, 5/44) Davud (aleyhisselâm)'a indirilen Zebur'da ise, Davud peygamberin ve ona inananların yeryüzünde Allah'ın hakimiyetini sağlamakla görevli oldukları ve yeryüzünün idâresine ancak Allah'ın sâlih kullarının varis olacağı haber verilir ve şöyle buyurulur: "*Andolsun Tevrat'dan sonra Zebur'da da 'yeryüzüne*

ancak salih kullarının mirascı olduğunu' yazmıştık." (Enbiyâ, 21/105) Hz. İsa'ya indirilen İncil'in yine insanlar arasında Allah'ın hükümleriyle hükmedilmesi için indirildiği bildirilmektedir: "*İncil sahipleri, Allah'ın onda indirdiği ile hükmetmezse, işte onlar, yoldan çıkmışlardır."* (Mâide, 5/47) buyrulmuştur.

Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'e indirilen Kur'ân-ı Kerîm'in ise, "*(Bu Kur'ân) çok mübârek bir Kitâptır. Onu sana indirdik ki, âyetlerini düşünsünler ve akl-ı selim sahipleri öğüt alsınlar.*" (Sâd, 38/29) diye indirildiği bildirmektedir. Bu sebeple Kur'ân-ı Kerîm kişiye ve topluma, bütün insan sınıflarına, bütün ülkelerde ve her çağda insanlığın karşılaştığı her türlü maddî-manevî problemlerde yol gösterici bir rehberdir. Kur'ân'da herkes, devlet başkanından, sade vatandaşa kadar kendisiyle ilgili hayat prensiplerini ve mutluluk yollarını bulabilir.

C) İlâhî Kitaplar

İlâhî kitapların, Allah'ın sözü olması açısından aralarında fark yoktur. Hacimleri ve gönderildikleri toplumların büyüklüğüne göre suhuf ve büyük kitap olmak üzere ikiye ayrılmaktadırlar.

1. Suhuf

Sahife kelimesinin çoğulu olan suhuf, dar bir coğrafyada, küçük topluluklara, ihtiyaçlara cevap verecek şekilde indirilen birkaç sayfadan oluşmuş küçük kitap ve risalelerdir. Ebû Zer'den rivayet edilen zayıf bir hadise göre sayfaların sayısı 100 olup: "Hz. Âdem'e l0 sahife, Hz. Şit'e 50 sahife, Hz. İdris'e 30 sahife, Hz. İbrahim'e de 10 sahife" indirilmiştir . Bugün bu sahifelerden elde hiçbir metin yoktur.

Suhufa göre daha hacimli ve kitap şeklinde olan ve evrensel mesajlar içeren ilâhî kitaplar ise Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'ân-ı Kerîm olmak üzere dört tanedir.

2. Tevrat

Hz. Musa'ya (aleyhisselâm) indirilen ilâhî kitabın adıdır. Tevrat'ın aslı-

nın Allah kelâmı ve peygamberi Hz. Musa'ya indirilen ilâhî bir kitap olduğuna inanmak her Müslüman'a farz olup, bunu inkâr etmek kişiyi küfre düşürür. Çünkü bu konuda Kur'ân'da açıklanmıştır. "*Biz içinde doğruya rehberlik ve nur olduğu hâlde Tevrat'ı indirdik...*" (Mâide, 5/44; En'am, 6/91)

Tevrat Hz. Musa aracılığıyla İsrâil oğullarına gönderilmiştir. Ancak onlar tarihte yaşadıkları sürgün ve esirlik dönemlerinde Tevrat'ın Allah'tan gelen şeklini koruyamamışlardır. Bugün Tevrat'ın bozulmamış hiçbir nüshası (yazılı metin) yoktur. Ve Tevrat'ın aslını yine bizzat Yahudiler kendileri değiştirip, bozmuşlardır (En'am, 6/91). Tevrat'a, Ahd-i Atik, Ahd-i Kadim'de denmektedir. Bugün elde Tevrat'ın üç eski bozuk ve meşhur nüshası vardır. Bunlar Yunanca, Samirîce ve İbranîce nüshalarıdır. Tevrat beş bölümden meydana gelmiştir. a) Tekvin (yaratılış) b) Huruç (Çıkış: Mısır'dan çıkış) c) Leviller (Dinî hükümler) d) A'dat (Sayılar) e) Tesniye (Hukuka ait hükümler).

Tevrat nüshalarını tarafsızca inceleyen bir kişi, nüshalar arasındaki tutarsızlığı, kendi içindeki çelişkileri ve tarihî olaylara ters düştüğünü hemen görebilir. Kaldı ki, sonradan Müslüman olan bazı Yahudi bilim adamları bu gerçeği kendileri de ifade etmektedir.

3. Zebur

Zebur, Hz. Davud'a (aleyhisselâm) indirilen ilâhî kitabın adıdır. Bu konuda Kur'ân'da, "*Davud'a da Zebur'u verdik*" (Nisâ, 4/163; İsrâ 17/55) buyrulmaktadır.

Zebur ilâhî kitapların en küçüğüdür ve yeni hükümler getirmemiştir. Bu gün elde mevcut olan Zebur, lirik söyleyiş ve ilâhîlerden, Allah'a övgü ve hikmetli birtakım sözlerden meydana gelmiştir. Mezmurlar adıyla Eski Ahiret'te mevcuttur.

4. İncil

İncil Hz. İsa'ya (aleyhisselâm) indirilen ilâhî kitabın adıdır. İncil'e, Allahu Teâlâ'nın Hz. İsa'ya indirdiği şekliyle inanmak kitaplara imânın gereğidir

(Mâide, 5/46). Ancak Tevrat ve Zebûr'da olduğu gibi İncil'in de aslı bu gün mevcut değildir. Bozulmuş ve çok sonradan insanlar tarafından yazılmış nüshalar mevcuttur.

Hz. İsa'ya indirilen İncil'in bozulmasının belli başlı sebepleri, mutaassıp Yahudi milleti içinde gelmiş olması, peygamberlik süresinin bir buçuk yıl kadar kısa sürmesi ve çok ağır şartlarda gizlilik içinde ancak yaşayabilmesidir. Ayrıca Hz. İsa, yazılı bir İncil nüshası bırakmamış olması da önemli bir sebeptir.

Mevcut İncillerin Hz. İsa'ya indirilen İncil olmadığının bir çok delilleri vardır. Bunun en başında geleni, mevcut İncillerin dilinin Romalıların dili ve Yunanca olmasıdır. Hâlbuki Hz. İsa'nın dili ve dolayısıyla İncil'in indirildiği dil Aramca idi.

Ayrıca M.325'te toplanan İznik Konsülü'nün sebep ve neticesi İncil'in da değiştirildiğinin bir başka delilidir. Bugün dünyaca meşhur dört İncil vardır. Her birini bir papaz veya Havarinin yani Hz. İsa'nın peygamberliğini kabul edip onun yardımcısı olan kişilerin yazdığı bu İncil'ler:

a) Matta b) Markos c) Luka d) Yuhanna adını taşır. Bunlardan farklı olan Bernaba İncil'i ise, Hıristiyanlarca yasaklanmış bir kitaptır. Özelliği, Kur'ân'a çok benzer olması ve Hz. Peygamber geleceğini müjdelemesidir. Bugün Viyana kütüphanesindedir ve Türkçe'ye de çevrilerek basılmıştır.

Kur'ân'ın haber verdiğine göre, kendisi dışındaki ilâhî kitaplar aslı değiştirilmiş, korunamamış ve bozulmuştur (Bakara, 2/75; Nisâ 4/46). Bu sebeple kitaplara imândan, bütün ilâhî kitapların **asıllarına** imân anlaşılmaktadır.

5. Kur'ân-ı Kerîm

Allah tarafından gönderilen ilâhî kitapların sonuncusu olan Kur'ân-ı Kerîm, son peygamber Hz. Muhammed'e indirilmiştir. Sözlükte toplamak, okumak, bir araya getirmek anlamına gelen Kur'ân, dinî bir terim olarak şöyle tarif edilmektedir: Hz. Muhammed'e (sallallahu aleyhi ve sellem) indirilen, mushaflarda (sayfa hâline getirilmiş) yazılı, peygam-

berimizden bize kadar tevatür yoluyla nakledilmiş, okunmasıyla ibadet edilen, insanlığın bir benzerini meydana getirmede acze düştüğü ilâhî bir kitaptır.

Kur'âna, bu ismi bizzat Allah vermiştir: *"Muhakkak ki o, elbette çok şerefli bir Kur'ân'dır."* (Vâkıa, 56/77) Kur'ân, kendinden önceki kitapları tasdik etmiş, fakat onların getirmiş olduğu hükümleri ortadan kaldırarak yeni hükümler koymuştur (Âl-i İmran, 4/2-3).

Kur'ân-ı Kerîm, Allah tarafından Hz. Peygambere Cebrail aracılığıyla ve vahiy yoluyla indirilmiştir. Kolayca ezberlenmesi, kısa zamanda insanlar arasında yayılması, anlamının kolayca anlaşılması, zihinlerde ve akıllarda kademe kademe bir gelişme ve alıştırma sağlaması, inançların ve değer yargılarının yavaş yavaş güçlenip kökleşmesi vb. sebeplerle, o bir defada toptan indirilmemiş, yaklaşık 23 yılda, bölümler hâlinde indirilmiştir. Allah, Kur'ân'ın bir defada toptan indirilmeyişinin sebeplerini şöyle açıklamaktadır: *"İnkâr edenler: Kur'ân ona bir defada topluca indirilmeli değil miydi? dediler. Biz onu senin kalbine iyice yerleştirmek için böyle yaptık ve onu kana kana okuduk."* (Furkan, 25/32)

Kur'ân-ı Kerîm, mûcize bir kitaptır. Üslûbu ve içeriği bakımından akıllara durgunluk ve hayranlık veren ebedî (sonsuz) bir mûcizedir. Diğer peygamberlerin mûcizeleri, peygamberlik dönemlerinin sonunda bittiği hâlde, Kur'ân-ı Kerîm'in mûcizesi kıyamete kadar sürecektir. Hz. Peygamber bir hadisinde, "Hiçbir peygamber yoktur ki, onlara kendi zamanlarındaki insanların inandıkları bir mûcize verilmiş olmasın. Bana mûcize olarak verilen ise, ancak Allah'ın bana vahiy ettiğidir."[9] buyurmuştur.

Kur'ân-ı Kerîm, hem söz hem de anlam yönüyle mûcizedir. Onun lafız (söz) yönünden mûcize oluşu, Arap edebiyatının en doruk noktada olduğu bir dönemde indiği hâlde, Araplara kendisinin bir benzerini meydana getirmeleri için meydan okumuş, onları bu konuda aciz bırakmıştır. Kur'ân'ın bu yönüyle ile ilgili yukarda bilgi verilmişti.

---

9 Buhârî, *İ'tisam*, 1.

Kur'ân'ın diğer bir özelliği, haber verdiği bilgilerin en yüksek gerçekleri kapsamasıdır. İster pozitif ister sosyal bilimler alanında, insanlığın asırlar sonrası ulaştığı gerçekler, asırlar önce Kur'ân tarafından haber verilmiş, hiçbir buluş, onun getirdiklerinin aksini ortaya koyamamıştır. Aksine bilimsel gelişmeler, Kur'ân'ın insan sözü olamayacağı gerçeğini güçlendirmiş, Kur'ân'ın anlaşılmasını kolaylaştırmıştır. Allah, okuma yazma bilmeyen ümmî peygamberini onunla güçlendirmiş, Hz. Peygamber de gönülleri onunla fethetmiş, akıllara hidayet yolunu göstermiştir.

Ayrıca Kur'ân, Allah'ın koruması altındadır. Allah, "*Muhakkak ki Kur'ân'ı biz indirdik ve onun koruyucusu elbette biziz.*" (Hicr, 15/9) buyurarak, kıyamete kadar Kur'ânın değiştirilip bozulamayacağını ve bozulmadan devam edeceğini bildirmiştir.

a. Kur'ân ile İlgili Bazı Kavramlar

Vahiy

Kelime olarak Vahiy; "işaret etmek, yazı yazmak, elçi göndermek, ilham etmek, gizli söz söylemek, fısıldamak ve süratle iş yapmak" anlamındadır. Dinî anlamda vahiy: "Allah'ın peygamberlerine irâde ettiği bilgileri, kelâm, söz ve mânâ olarak bildirmesidir."

Vahyin Çeşitleri

1. Rüya-ı sâdıka'dır. Hz. Peygambere (sallallahu aleyhi ve sellem) gelen vahyin başlangıcı böyledir. Hz. Peygamber hiçbir rüya görmezdi ki, sabah aydınlığı gibi açık-seçik ortaya çıkmasın. Peygamberlerin sadece gözleri uyur, kalp gözleri uyumaz.

2. Uyanık iken vahiy meleği Cebrail'in (aleyhisselâm), peygamberin kalbine vahyi indirmesidir.

3. Vahiy meleği Cebrail'in (aleyhisselâm) insan şeklinde gelerek, peygamber ile konuşmasıdır.

4. Vahiy meleğinin çan ve çıngırak sesine benzer bir sesle gelerek, vahyi bildirmesidir.

5. Cebrail'in (aleyhisselâm) kendi aslî sûretinde görülmesi şeklindedir.

Bu sadece Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) ulaştığı bir vahiy mertebesidir, iki defa olmuştur: Hira mağarasında ve Miraç'ta.

6. Doğrudan doğruya Allah'tan bilgi alma şeklindeki vahiydir. Hz. Peygamber, Miraç'ta 5 vakit namaz emrini bu şekilde almıştır.

Âyet: Kur'ân'da sûreleri meydana getiren cümle veya cümle gruplarına âyet denir. Kur'ân'da yaklaşık 6000'i aşkın âyet vardır. âyetler özel işaretlerle birbirinden ayrılmıştır.

Sûre: Kur'ân'da âyetlerden meydana bölümlere sûre denir. Kur'ân'da 114 sûre vardır.

Tercüme: Bir dilden başka bir dile çevirme. Birisinin veya bir şeyin maksadını anlatma, ifade etme. Kur'ân'ın başka bir dille, kelime kelime, cümle cümle çevirmeye tercüme denir. Bu tercümeler, Kur'ân'ın Türkçe'ye,... vb. tercümesi gibi adlandırılır. Bu tercümeler Kur'ân'ın anlaşılmasına yardımcı olur.

Meâl: Kur'ân'daki âyetlerin anlamını esas alarak başka bir dile o anlamı anlatmaya meâl denir. meâl, tercümeden biraz daha geniş ve anlaşılır bir çeviridir. Kur'ânın tercüme ve meâli ile namaz kılınmaz, ancak duâ olarak okunabilir.

Tefsir: Kur'ân'ın genişçe açıklanmasına tefsir denir. Hz. Peygamber zamanında Müslümanlar Kur'ân'dan anlayamadıkları âyetlerin açıklamasını Hz. Peygamber'e sorarak daha geniş bilgi alabiliyorlardı. Böylece Kur'ân'ı ilk tefsir eden Hz. Peygamber'in kendisi olmuştur. Daha sonraki dönemlerde Kur'ân'ın insanlar tarafından daha iyi anlaşılması için birçok çalışmalar yapılmış ve bu alanda birçok bilginler yetişmiştir. Kur'ân'ın tercüme ve meâlinden daha geniş ve derinlemesine anlaşılması için yapılan bu çalışmalara tefsir, bu ilim dalıyla uğraşan bilim adamlarına da müfessir denir.

b. Kur'ân'ın Özellikleri

Kur'ân'ın belli başlı dört özelliği vardır.

1. Lafızlardan; yani ağızdan çıkan, anlamlı kelimelerden meydana gelmiş olması.

2. Arapça olması,

3. Hz. Muhammed'e (sallallahu aleyhi ve sellem) indirilmiş olması,

4. Hz. Peygamberden bu zamana kadar hiç eksiksiz, noksansız, tevatür yoluyla yani yalan söylemelerini aklın kabullenemeyeceği kadar sayı ve sağlamlıktaki bir topluluk tarafından aktarılması.

Bu dört unsurdan biri eksik olunca Kur'ân olmaz. Bunun için Kur'ân'ın tercüme ve meâlleri Kur'ân'ın yerini tutmaz.

c. Kur'ân'ın Toplanması ve Çoğaltılması

Kur'ân, Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) peygamberliği süresince, 23 yılda parça parça indirilmiştir. 13 yıla yakın süren Mekke döneminde, daha çok inanç, ahlâk, şirkle mücadele ve ibretli kıssalar olmak üzere Kur'ân'ın üçte birine yakını indirilmiştir. Milâdî 622 yılında Mek'ke'den Medine'ye hicretten sonra daha çok ibadet ve toplum hayatıyla ilgili hüküm âyetleri indirilmiştir. Peygamberlik süresince ilâhî vahiy devam ettiği için Kur'ân'ın sûreleri bir araya getirilip bir kitap hâlinde toplanmamıştır. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) vahyin gelişinden hemen sonra yazı bilen birine onu yazdırmıştır. Hatta bu iş için Sahabe-i Kirâm'dan (peygamberin yakın arkadaşları) bazılarını görevlendirmiştir. Bu sahabelere *Vahiy Kâtipleri* denir.

Hz. Peygamberin inen Kur'ân âyetlerini yazdırarak aldığı tedbirden başka, âyetlerin korunması için ayrıca onları kendisi hem ezberliyor hem de sahabeye ezberletiyordu. Böylece Kur'ân hem satırlara, hem de sadırlara (gönüllere-hafızaya) yazılmıştı. Ayrıca her yıl Ramazan ayında, Kur'ân'ın o zamana kadar nazil olmuş kısmı diğer Müslümanların huzurunda yazıdan ve ezberden okunarak tekrar edilmiş ve karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma ve diğer Müslümanların huzurunda okunma işi, Hz. Peygamber vefat edeceği sene iki defa yapılmıştır. İşte o günden bu zamana kadar her Ramazan ayında Müslümanlar arasında bu mukabele (karşılıklı okuma) sünnet olarak devam edip gelmiştir.

Ancak Kur'ân, Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) sağlığında bir kitap hâlinde toplanamadı. Bu mümkün de değildi. Çünkü vahiy gelmeye devam ediyordu. Bunun için Kur'ân, Peygamberimiz'in vefatından son-

ra bir Mushaf (Kur'ân sahifelerini toplayan cilt) hâline getirilmiştir. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) âhirete göç edince, ilk senelerde hafızların çok olması nedeniyle Kur'ân'ın bir kitap hâline getirilmesi düşünülmediyse de, daha sonra ortaya çıkan ihtiyaçlar ve savaşlarda hâfızların şehit olması gibi bazı mecburî sebepler dolayısıyla Kur'ân'ın bir kitap hâlinde toplanmasına karar verilmiştir.

Kur'ân, Hz. Ebû Bekir zamanında, Hz. Ömer'in çalışmalarıyla toplanıp bir kitap hâline getirilmiştir. Bu çalışmada sorumluluğu üzerine sahabeden Zeyd bin Sabit aldı. Zeyd bin Sabit kendisinde Kur'ân metni bulunan herkesin, bu metinleri Hz. Peygamber'in mescidine getirmesini ilân etti. Fakat şu şartı koştu: Metinler Hz. Peygamber zamanında yazılmış ve O'nun huzurunda okunarak kontrolden geçmiş olacaktı. Böylece Zeyd bin Sabit son derece özen ve titizlik göstererek, her âyetin belirlenmesinde en az iki şahit isteyerek bir tam bir metin hazırladı. Bu Mushafı, Hz. Ebû Bekir'e teslim etti. Bu Kur'ân, Allahü Teâlâ'nın Cebrail (aleyhisselâm) aracılığıyla Hz. Muhammed'e (sallallahu aleyhi ve sellem) söz ve mânâ olarak indirdiği Kur'ân'dır. Bunda hiç kimsenin en ufak bir şüphesi yoktur. Kaldı ki, Kur'ân'ın korunmasını Allah kendi üzerine almıştır.

Hz. Ebû Bekir'in vefatından sonra Hz. Ömer halife olunca, bu ilk nüsha Mushaf Hz. Ömer'e geçti. Hz. Ömer bu nüshayı çoğaltmak istiyordu, ancak bu iş kendisinden sonra halife olan Hz. Osman'a nasip olmuştur. Hz. Osman yine aynı hassasiyetle bu nüshadan beş adet çoğaltmış, her birini baştan sona Mescid-i Nebevi'de Müslümanların huzurunda açıktan okutmuş ve bu Kur'ân nüshalarını belli başlı İslâm merkezlerine göndermiştir. Günümüzde bu nüshalardan biri İstanbul Topkapı sarayında, biri Taşkent'te, biri de Londra'dadır.

d. Kur'ân-ı Kerîm'in İçeriği

Kur'ân-ı Kerîm, bütün insanlığın her türlü problemini, her asırda halledecek bir muhtevaya sahiptir. İnanç, ibadet, ahlâk, toplum hayatı, iktisat, siyaset, tarih, hukuk, kâinat ve kâinat ötesi vb. birçok konuda emir ve hükümleriyle insanlığı bilgisizlikten aydınlığa çıkaracak tek ilâhî rehberdir. Kur'ân'ın muhtevası şu başlıklarla ifade edilebilir:

1. **İtikat**: Kur'ânın üzerinde durduğu en temel konu, inanç esaslarıdır. Yüzlerce âyette insanları yanlış inançlardan, sapık düşüncelerden kurtararak, Allah'ın varlığına, birliğine, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhirete, kader ve kazaya inanmaya çağırmaktadır.

2. **İbadet**: Kur'ân-ı Kerîm, kulluğun yalnız Allahû Teâlâ'ya yapılması gerektiğini açıklayıp, emrettikten sonra, ibadet esaslarını ve yapılış tarzlarını açıklar. Namazı emrettiği gibi, namaz vakitlerinin, orucun, zekâtın, haccın, abdestin, guslün, teyemmümün vb. ibadet esaslarının kaynağı Kur'ân'dır. Kur'ân'a dayanmayan bir kulluk anlayışı geçersizdir.

3. **Muamelât**: Bir cemiyette fertler arası münasebetlerde huzur ve saadeti temin edecek her türlü temel prensipler Kur'ân'da belirlenmiş ve emredilmiştir. Bunun için Kur'ân'da evlenme hukukundan miras hukukuna, ceza hukukundan boşanma hukukuna, ticaret hukukundan devletler arası hukuka kadar herkesin hakkı açıkça yer almıştır.

4. **Ahlâk**: Her çağda ve her toplumda özlenen edeb ve ahlâk esaslarının kaynağı Kur'ân'dır. Kur'ân, bir insana, bütün insanlık kadar değer verir. Allah'a kulluktan sonra, ana-babaya iyiliği emreder. Öksüzü, yetimi, yoksulu, yolda kalmışı, görüp gözetmeyi emreder. Aile ve cemiyet hayatını yıkan her türlü fuhşu, zinayı, kumarın her çeşidini, içkiyi, yalancılığı, iftirayı, hırsızlığı, haksız kazancı, faizi yasaklar. Bütün müminlerin kardeş olduğunu ilân ederek, güzel ahlâkı, affedici olmayı, cömertliği, malından Allah için muhtaçlara dağıtmayı tavsiye eder. İnsanların renklerinin, dillerinin ve ırklarının farklı olmasının Allah'ın kudretinin bir eseri olduğunu bildirerek, insanlar arasında üstünlüğün sadece *takva* ile olduğunu bildirir.

5. **Ukûbat** (Cezalar): Kur'ân, bir cemiyetin huzur ve saadet içinde yaşaması için gerekli bütün hükümleri emrettiği gibi aile ve cemiyetin huzurunu bozan kimseleri de başı boş bırakmamıştır. Her suçun cezası en âdil bir şekilde yine Kur'ân'da belirlenmiştir. Buna göre zinanın, içkinin, kumarın, yalanın, iftiranın, katlin vb. her suçlunun cezası başkasına bırakılmadan Kur'ân tarafından kararlaştırılmıştır.

6. **Va'd ve Vaîd**: Kur'ân'a göre dünya hayatı bir sınav yeridir. Allah'ın hükümlerine samimiyetle boyun eğip itaat edenlere Allah, cennetini va'detmiş, isyan ederek nankörlük edenlere de cehennemini va'd etmiştir.

Allah'ın ölçüsü içinde iyileri cennetle müjdelemiş, kötüleri cehennemle korkutmuştur.

7. **İlmî Gerçekler**: Kur'ân-ı Kerîm, Allâh'ın kudret ve azametini, ilmini ve hikmetini göstermek için örümcek ağından güneş sistemlerine, arının bal yapmasından, kan ve pislik arasından süt çıkmasına kadar kâinatta meydana gelen birçok yaratılış kanunundan bahsetmektedir. Bu bilgilerden maksat, ansiklopedik bir bilgi vermek değil, insanoğluna ipucu vererek, düşünmesi araştırması ve eserlerinden Allah'ı bilmesini sağlamaktır. Böylece bilgisi arttıkça Allah'ın hikmetli yaratışı karşısında O'na secde etmesi ve yeni buluşları insanlığın hayrına kullanması temel esas olacaktır.

8. **Kıssa ve Tarihî Olaylar**: Kur'ân'da geçmiş peygamberlerden bazılarının hayat hikayelerinden, bazı tarihî olaylardan bahsetmektedir. Bundan amaç insanların ders almasıdır. Geçmişte peygamberlerine isyan ederek nankörlük edenlerin başına gelenler, en çarpıcı üslupla anlatılmaktadır. Hz. Peygamber'den (sallallahu aleyhi ve sellem) sonra isyan eden nankörlerin ise cezası, yine Kur'ân'ın ifadesiyle kısmen dünyada, kalanı da âhirette cehennemde olacaktır.

e. Kur'ân-ı Kerîm'i Diğer İlâhî Kitaplardan Ayıran Özellikler

1. Kur'ân-ı Kerîm mûcize bir kitaptır. Peygamberimiz Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in peygamberliğini ve Allah'ın varlığını ispatlayan en büyük delildir.

2. Kur'ân-ı Kerîm en son ilâhî kitaptır. Kur'ân'dan sonra bir başka kitap gelmeyecektir. Getirdiği hükümler de kıyamete kadar geçerlidir.

3. Kur'ân-ı Kerîm bu zamana kadar hiç bozulmadan hiçbir âyeti değiştirilmeden geldiği gibi, kıyamete kadar da hiç değişmeden devam edecektir. Çünkü Kur'ân, Allah'ın koruması altındadır.

4. Kur'ân'da haber verilen hiçbir ilmi gerçek, yeni buluşlarla asla ters düşmedi ve düşmeyecektir. Çünkü Kur'ân, bütün varlığı yaratan ve idare eden Allah'ın kelamıdır.

5. Kur'ân-ı Kerîm peygamberimize diğer ilâhî kitaplarda olduğu gibi toptan, bir seferde değil, zaman ve olaylara göre âyetler ve sûreler hâlinde 23 senede indirilmiştir.

6. Kur'ân'ın bir başka üstünlüğü de, kolayca ezberlenebilir, anlaşılabilir ve yaşanabilir olmasıdır. Bu özelliğine şahit olarak yüz binlerce Kur'ân hafızları yeter. Acaba yeryüzünde Kur'ân'dan başka bu kadar çok kimse tarafından ezberlenmiş bir başka kitap var mıdır?

Değerlendirme soruları

- İlâhî kitap ne demektir?
- Kitaplara imânın tanımını yapınız?
- Tevrat, Zebur ve İncil hakkında bilgi veriniz?
- Kur'ân'ın unsurları nelerdir?
- Vahiy ne demektir?
- Kur'ân'ın diğer ilâhî kitaplardan üstünlükleri nelerdir?
- Kur'ân'ın içeriği hakkında bilgi veriniz?
- Kur'ân-ı Kerîm'in bir kitap hâline geliş süreci nasıl olmuştur?

OKUMA PARÇASI (Kur'ân Nedir? Tarifi Nasıldır?)

Kur'ân şu büyük kâinat kitabının ezeli bir tercümesi ve yaratılış kanunlarını okuyan çeşit çeşit dillerin ebedî tercümanı ve şu görünen ve görünmeyen âlemin açıklayıcısı... Zeminde ve gökte gizli olan ilâhî isimlerin manevi hazinelerinin keşşafı... Şu İslâmiyet manevî aleminin güneşi, temeli, hendesesi... ve âhiret alemlerinin mukaddes haritası... Allah'ın zat, sıfat, isim ve icraatlarının sözle açıklayıcısı... ve şu insanlık âleminin mürebbisi... Büyük insanlık olan İslâmiyet'in su ve ışığı... İnsanlığın saadete götüren hakiki mürşidi ve kaynağı... İnsana hem bir din kitabı, hem bir duâ kitabı, hem bir hikmet kitabı, hem bir kulluk kitabı, hem bir zikir kitabı, hem bir fikir kitabı, hem bütün insanların ihtiyaçlarına kaynak olacak çok kitapları içine alan tek ve bütün bilgileri içinde toplayan bir mukaddes kitaptır.

Kur'ân, bütün âlemlerin Rabbi olan Allah'ın kelâmıdır.
Hem bütün varlıkların ilâhı olan Allah'ın fermanıdır.
Hem bütün semavât ve arzın yaratıcısı olan Allah'ın bir hitabıdır.
Ve Rab olması itibariyle Allah'ın bir konuşmasıdır...

9. Ünite
PEYGAMBERLERE İMÂN

Hedefler

Bu üniteye çalıştıktan sonra,

- ✓ Peygamberlere imân kavramını açıklayabilecek,
- ✓ Peygamberliğin seçimi ve sayılarını kavrayabilecek,
- ✓ Peygamberin niçin gönderildiğini açıklayabilecek,
- ✓ Peygamberlerin sıfatlarını sayabilecek,
- ✓ Peygamberler hakkında caiz olan şeyleri bilebilecek,
- ✓ Mucize kavramını tanımlayabilecek,
- ✓ Diğer olağanüstü halleri sıralayabileceksiniz.

A) Peygamberlere İman

Peygamber, Farsça'da *haber taşıyan elçi* anlamına gelmektedir. Dinî bir terim olarak, Allah'ın, kulları arasından seçtiği ve vahiyle şereflendirerek emir ve yasaklarını insanlara ulaştırmak için görevlendirdiği elçilere, peygamber denir.

Peygamberlere imân; *Allah'ın, insanlara emir ve hükümlerini bildirmek için bazı seçkin kimseleri elçi olarak gönderdiğine ve bu elçilerin haber verdiği şeylerin doğru olduğuna inanmak demektir.* Allah, her Müslüman'a, aralarında herhangi bir ayırım gözetmeksizin bütün peygamberlere imânı farz kılmıştır (Bakara, 2/285). Bu nedenle peygamberlerin bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr etmek küfür sayılmıştır.

"Allah'ı ve peygamberlerini inkâr edenler ve Allah ile peygamberlerini birbirinden ayırmak isteyip bir kısmına imân ederiz, ama bir kısmına imân etmeyiz diyenler ve bunlar arasında bir yol tutmak isteyenler yok mu? İşte gerçekten kâfirler bunlardır..." (Nisa, 4/150-151)

İslâm dininde imân esaslarının dördüncüsü peygamberlere imândır. Peygamberlere imân ve peygamberlik olgusu, inanç esaslarının özünü oluşturur. Allah'ın varlığına ve birliğine gerçek manada imân, ancak peygamberler aracılığıyla, onların rehberliği ile mümkündür. Ayrıca peygam-

berlik, vahiy ve dinî esaslar birbiriyle iç içedir. İnsan için gönderilmiş olan din, ancak peygamberler aracılığıyla tebliğ edilmiş ve açıklanmıştır.

Kur'ân'da bildirildiğine göre Allah, çağlar boyunca bütün toplumlar ve milletler içinde onları Allah'ın emir ve hükümlerini yaşamaya çağıran bir peygamber mutlaka göndermiştir. Kendilerine peygamber gönderilmeyen hiçbir topluluk yoktur. *"(Geçmiş) her ümmet içinde mutlaka bir uyarıcı peygamber bulunagelmiştir."* (Fâtır, 35/24)

1. Peygamberler ve Sayıları

Peygamberlik, Allah'ın görevlendirmesidir. İnsan dünyada çalışmakla en yüksek makamlara ulaşabilir, ancak peygamber olamaz. Her şeyi en iyi bilen Allah, peygamberliğe kimlerin en uygun olduğunu kendi bilir ve onu lâyık olanlara verir. Bu konuda Allah, *"Bu (peygamberlik), Allah'ın bir ihsanıdır. Onu dilediğine verir."* (Cuma, 62/4) buyurmuştur. Allah, bu görevi uygun olanlara vermiş ve onlar aracılığıyla emir ve hükümlerini insanlara bildirmiştir. Kimin peygamber olması gerektiğini bilen ancak Allah'tır. Bunun için Kur'ân'da, *"Allah, peygamberliği kime vereceğini herkesten daha iyi bilir"* (En'an, 6/124) buyrularak, bu konuda yorum yapılması yasaklanmıştır.

Peygamberlerin sayısı konusunda Allah'ın, *"Andolsun Biz, her millet içinde 'Allah'a kulluk edin, ve tağûta (Allah'tan başka ilahlar) tapmaktan kaçının' diye bir elçi gönderdik"* (Nahl, 16/36) ve *"Peygamberlerden kimini daha önce sana anlattık, kimini de anlatmadık"* (Nisa, 4/164; Mümin, 40/78) ifadelerinde olduğu gibi, peygamberlerin sayısı ile ilgili herhangi bir sayı söylemek mümkün değildir. Ancak ilk peygamber Hz. Âdem'den son peygamber Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'e kadar pek çok peygamber gelip geçmiştir. Bu konuda bazı hadisler vardır. Hz. Peygamber'e kendinden önce gelip geçmiş peygamberlerin sayısı sorulmuş, o da 124 bin (bir başka rivayette 224 bin) olduğunu açıklamıştır.[10]

Kur'ân'ın bildirdiğine göre peygamberlik Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ile son bulmuştur: *"Muhammed sizin erkeklerinizden hiçbi-*

---

[10] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5/266.

rinin babası değildir. Fakat o, Allah'ın resûlü ve peygamberlerin sonuncusudur..." (Ahzâb, 33/40) Artık ondan sonra peygamber gelmeyecektir. Onun getirdiği din de kıyamete kadar sürecektir.

2. Kur'ân'da İsmi Geçen Peygamberler

Kur'ân'da ismi geçen peygamberlerin sayısı 25'tir. Bunlar: Âdem, İdris, Nûh, Hud, Salih, İbrahim, Lut, İsmail, İshak, Yakub, Yusuf, Eyyub, Şuayb, Musa, Harun, Davud, Süleyman, İlyas, Elyesa, Zülkifl, Yunus, Zekeriyya, Yahya, İsa ve Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem). Bunlar dışında bir de Kur'ân'da; Üzeyr, Lokman, ve Zülkarneyn'in isimleri geçer ki, bunların peygamber mi, yoksa velî mi oldukları ihtilaflıdır. Bir Müslüman, peygamberler arasında hiçbir ayırım yapmadan hepsinin Allah'ın peygamberleri olduğuna inanmalıdır. Bu konuda Allah, *"(Müminler) O'nun elçilerinden hiçbirini diğerinden ayırmayız (dediler)"* (Bakara, 2/285) buyurmaktadır.

B) Peygamberler Niçin Gönderilmiştir?

(İnsanların Peygamberlere olan ihtiyacı ve Peygamberlerin gönderilmesinin hikmeti)

Bazı kimseler, Peygamber gönderilmesine ihtiyaç yoktur. Doğru yolu bulmak için akıl kâfidir. İnsan aklıyla doğru yolu bulur diyerek, peygamberlik kurumunu tamamen ret ve inkâr etmişlerdir. Fakat onların bu inkârları bütünüyle temelsizdir. İnsan aklı, öldürücü zehirle, faydalı ilâçları birbirinden ayırmaya yetmediği gibi sürekli yanılmaktadır da. Mutlaka bir doktora muhtaç olduğu gibi, dünya ve âhiret âleminde kendisini kurtuluşa erdirecek inanç ve davranışları da kendi başına bilip bulamaz. Kendini felâket ve ıstıraba düşürecek işlerden, saadete ulaştıracak işleri, açık olarak ayıramaz. Mutlaka bir rehbere ihtiyacı vardır. Peygamberlere olan ihtiyaç şöyle açıklanabilir:

1. Toplumda Gerçek Düzen ve Adâletin Yerleşmesi Gereklidir

İnsan, bütün hayvanlardan seçkin olarak, farklı bir özellik ve kabiliyet ile yaratılmıştır. Bu özelliğinden dolayı, insanda değişik eğilimler ve istekler meydana gelmiştir. Örneğin, insan en güzel şeylere yönelir, insan-

ca yaşamaya uygun bir şerefle üstün bir hayat geçirmek ister. Hayvan gibi sıradan, basit, rastgele bir hayatı yeterli görmez. İşte insan bu isteklerinin gereği olarak; giyecek, yiyecek, barınak ve buna benzer birçok ihtiyaçlarını en güzel şekilde karşılamak için çaba sarf etmektedir.

Toplum hayatında disiplin ve güvenin sağlanması, fertlerde huzur ve saadetin temini ve tecavüz ve haksızlıkların önlenmesi için, insanların birbiriyle olan münasebetlerinde, insanın yaratılışındaki bu sınırsız duyguların bir sınır altına alınarak adâletin uygulanması gereklidir. İnsanların aklı, gerçek adâlet ve hakkaniyeti anlamaya yeterli olmadığından, çok genel bir akla ihtiyaç vardır. Böylece insanlar, o genel akıldan hep beraber yararlansınlar, ona göre davranışlarını ayarlasınlar.

İşte böyle kapsamlı bir akıl da ancak ilâhî dinler ve temel prensipleridir. Zira insanlar arasında adâleti tam olarak temin edecek bir kanunu ve disiplini, ancak insanı yaratan ve onun bütün özelliklerini en iyi bilen Allah koyabilir. Yeni icat edilen bir alet veya aracın en güzel şekilde nasıl çalışacağını, sadece icat edenin ve yapanın bildiği gibi, insan denen şu esrarengiz canlı makine ve varlığın nasıl bir kanunla yaşayabileceğini, ne gibi şeylere muhtaç olduğunu, maddî ve manevî düzen ve saadetinin temini için neler yapılması gerektiğini, en iyi bilen, muhakkak ki onu yaratan Allah'tır.

Bu bağlamda, Allah, insanlığa iki cihan saadetini ders veren ilâhî mesajlarını, kanunlarını göndermiş, insanın yaratılışına neyin daha uygun ve daha gerekli olduğunu, ne gibi görevlerle sorumlu olduğunu, sınırsız duygularını hangi dinî ölçüler içinde, kendine ve başkalarına zarar vermeyecek şekilde kullanabileceğini açıklamıştır. Ancak Allah'ın, insanlara gönderdiği bu ilâhî emirleri insanlara bildirecek, uygulamasını sağlayacak bir yetki ve makam gereklidir.

Her hükümdar, kendisine emri altında çalışan kimselerin en yeteneklilerini seçip, emirlerini bu yüksek özelliklere sahip memurlarla toplumuna duyurduğu gibi, insanların yaratıcısı olan Allah da, dini, insanlara duyurmak için elbette yarattığı insanlar içinden, her yönüyle seçkin bazı fertleri seçecektir. İşte ilâhî emir ve kanunları insanlara getirecek, uygulamasını sağlayacak, insanlığın maddî ve manevî her sahada rehberi olacak bu seçkin elçiler ve kullar peygamberlerdir.

2. İnsana Yaratılış Gayesinin Öğretilmesi

İnsanların yaratılıp bu dünyaya gönderilmesinin maksadı ve hikmeti, kâinatın yaratıcısını tanımaları ve O'na imân edip ibadet etmeleridir (Zariyat, 50/56). Demek oluyor ki, Allah'ı bilmek ve kesin bir inançla O'nun varlığını ve birliğini tasdik etmek, insanın yaratılış maksadı olmaktadır. Ayrıca, Allah'a ibadet etmek, verdiği sayısız nimetlere karşı hamd ve şükür görevini yerine getirmek de, Allah'a karşı yapılması gereken çok önemli bir görevdir.

Akıl, insanın bu yaratılış amacını tek başına anlamakta yetersizdir. Kendisinin ve bu kâinatın bir yaratıcısı bulunduğunu, ne için yaratıldığını, insandan beklenen görevlerin neler olduğunu kendi kendine anlayamaz. İnsanın aklıyla Allah'ın varlığını anlayabileceği kabul edilse bile, O'na nasıl ibadet yapacağını, rızasını nasıl kazanabileceğini akıl tek başına idrak edemez. İşte peygamberlere, insanın yaratılış amacını kavraması ve gerçekleştirebilmesi için zorunlu olarak ihtiyaç vardır.

3. İnsanların Allah'a İtiraz Yolunun Kapatılması

Kur'ân'da her topluma ve millete, mutlaka onları uyarıcı ve müjdeleyici bir peygamber gönderildiği bildirilmektedir. Her topluma peygamber gönderilmesinin bir nedeni, yine Kur'ân'da şöyle açıklanmaktadır: *"Cennetle müjdeleyici cehennemle korkutucu olarak, bir kısım peygamberler gönderdik ki, bu peygamberlerin gelişinden sonra, insanların (yarın) kıyamet günü bizi imânâ çağıran olmadı diye Allah'a bir bahane ve özürleri olmasın. Allah aziz ve hakimdir."* (Nisa, 4/165)

4. İnsanlara Medeniyette Yükselmelerine Rehberlik İçin

Kâinatta, bilhassa canlılar âleminde hiçbir şey amaçsız, görevsiz, gereksiz, sistemsiz, hatta rehbersiz bırakılmamıştır. Bunu bütün varlıklarda görmek mümkündür. Ne arılar beysiz, ne de karıncalar melîkesizdir. İnsanlar ise kâinatta "Eşref-i Mahlukat: Varlıkların en şereflisi" olduklarından, onların rehbere ihtiyacı çok daha fazladır. Çünkü insanlar ancak eğitim ve öğretimle yükselip ilerleyebilirler. İnsanlar kâinatı bütün incelikleri ile kavramakta ve ondaki kanunları keşfederek uygulamakta yetersizdirler,

en azından bunun için çok uzun zaman ister. Onun için insanların maddî yükselişlerinde çığır açan peygamberlerin mucizeleri olmuştur.

Örneğin, Hz. Nûh'un gemisi, Hz. Yusuf'un saati gibi. Diğerleri de insanlığa birçok teknik harikayı ilham etmiştir. Hz. Musa'nın taştan su çıkarması, su tulumbaları ve daha ilerisine; Hz. Süleyman'ın Belkıs'ın tahtını bir anda yanına getirmesi, seslerin, şekillerin hattâ eşyanın aynen nakline; Hz. Yakub'un kilometrelerce uzaktan Hz. Yusuf'un kokusunu alması, kokuların nakline; Hz. İbrahim'i ateşin yakmayışı, amyant gibi ateşin yakmayacağı maddelere; Hz. Davud ve Hz. Süleyman'ın kuşların dillerini ve ne işe yaradıklarını anlamaları, çekirge âfetine karşı sığırcıkların kullanılması gibi, önemli işlerde kuşlar ve diğer bazı hayvanlardan yararlanmaya; Hz. Süleyman'ın emrine havanın verilmesi, uçaklara; Hz. İsa'nın en çaresiz hastalıklara derman bulup şifa vermesi ve ölüleri diriltmesi, dermansız dert olmadığına ve hatta geçici de olsa ölüme hayat rengi verilebileceğine; Hz. Davud'un demiri hamur gibi yumuşatması ve bakırı eritmesi madenlerle ilgili bütün sanayi dallarına işaret olabilir.

İşte peygamberler mucizeleriyle insanoğluna teknolojik yükselmede rehberlik etmişler ve ilimde ulaşabilecekleri en doruk noktaları göstermişlerdir.

Bu bilgilerden peygamberlerin gönderiliş amacını, Kur'ân'da birkaç defa geçen şu âyette topluca görmek mümkündür: *"O'dur (Allah) ki, ümmîler içinde (kendilerine) kendilerinden olan ve onlara Allah'ın âyetlerini okuyan, onları temizleyen, onlara kitap ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderdi. Oysa onlar, önceden apaçık bir sapıklık içinde idiler."* (Cum'a, 62/2; Âl-i İmran, 3/164; Bakara, 2/151)

Buna göre, insanlara, Allah'ın kelâm sıfatının eseri olan ilâhî kitapları, ilim ve kudret sıfatlarının eseri olan kâinat kitabını okumak; hikmeti, derin ve yararlı ilmin, medeniyetin sırlarını öğretmek; insanın kendi nefsinde ve dış âlemde Allah'ın varlığını, eylem ve sıfatlarının yansımalarını gösteren işaretleri okumak, insanları şirkin her çeşidinden ve putperestlikten kurtarmak; kâinat kitabının sırlarını göstermek, her türlü pislikten, insanları maddî ve manevî kirlerden temizlemek, sapkınlıktan aydınlığa çıkarmak, peygamberlerin temel görevidir.

C) Peygamberlerin Sıfatları

Peygamberlerin sıfatlarının kaynağı Kur'ân'dır. Daha önce de ifade edildiği gibi, peygamberler, Allah'ın insanlar arasından seçtiği, seçkin kullarıdır. Dolayısıyla peygamberler her şeyden önce insandır. *"De ki: Ben sadece sizin gibi bir insanım ancak şu farkla ki bana 'sizin ilâhınız tek ilâhtır' diye vahyediliyor."* (Kehf, 18/110; Fussilet, 41/6). Fakat insan olma yönleriyle bütün insanlardan üstün özelliklere sahiptirler. Her hareketlerinde Allah'ın insanlar için seçtiği kulları ve elçileri, insanların kendilerine bakarak örnek aldıklarının bilincindedirler. Bütün peygamberlerin Kur'ân'da geçen ortak sıfatları şunlardır.

1. **Sıdk**: *Özü, sözü doğru olmak* demektir. Bütün peygamberler hayatlarında hiçbir zaman, şaka dahi olsa yalan söylememişlerdir. Doğruluk, dürüstlük, sadakat bütün insanlar için aranan bir sıfattır. Ancak sıdk, peygamberler için vaciptir. Sıdk'ın zıttı olan *kizb*, yalan söylemek, peygamberler için düşünülemez. Peygamberler eğer yalan söylemiş olsalardı, onlara nasıl güvenilir ve getirdikleri vahye inanılırdı. Bunun için peygamberler masumdur ve hayatları boyunca asla yalan söylememişlerdir.

Konuyla ilgili olarak Allah, Hz. İbrahim için *"Kitap'ta İbrahim'i de an, çünkü o, çok doğru bir peygamberdi."* (Meryem, 19/41) buyurmaktadır. Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) için ise: *"Eğer o, bazı laflar uydurup bize iftira etseydi, elbette ondan sağ elini (gücünü, kuvvetini) alırdık. Sonra onun can damarını keserdik. Sizden hiç kimse buna engel olamazdı"* (Hakka, 69/44-47) buyrulmuştur. O hâlde peygamberler doğru ve dürüst insanlardır.

2. **Emânet**: *Güvenilir olmak demektir.* Bütün peygamberler kendilerine emânet edilen söz ve malı koruyan, onlara asla hıyânet etmeyen kimselerdir. Özellikle Allah'ın ilâhî kelâmına karşı oldukça özen gösterirler. Allah, *"Bir peygamber için emânete hâinlik etmek? (Bu) olur şey değildir"* (Âl-i İmran, 3/161) buyurmaktadır. Peygamberlerin emin olmaları vacip vaciptir.

3. **İsmet**: Günah işlememek, günahtan korunmuş olmak demektir. Allah tarafından gönderilen emir ve yasakların nasıl uygulanacağını ilk önce kendi hayatlarında gösteren ve en güzel örnek olan peygamberlerin

getirdikleri emir ve yasaklara uymamaları asla düşünülemez. Peygamberler, asla günah işlemezler. İnsan olmaları nedeniyle günah sayılmayacak kadar küçük hata yaparlarsa da, Allah'ın kendilerini uyarması ile o hatadan kurtulurlar. Peygamberlerin bu tip küçük hatalarına *zelle* denir.

Peygamberlerin günahtan korunduklarına ve Allah'ın gözetimi altında yetiştirdiklerine dâir âyetler vardır: Örneğin, *"(Peygamberleri) onları emrimiz altında insanları doğru yola götürecek rehberler yaptık"* (Enbiya, 21/73) buyurarak, peygamberlerin, Allah'ın emriyle hareket eden rehberler olduğunu bildirmiştir. Dolayısıyla insanların rehberlerinin günahlardan arınmış olması gerektiği açıktır.

4. **Fetânet**: *Peygamberlerin akıllı, zeki ve uyanık olmaları* demektir. Bunun zıddı olan ahmaklık peygamberler hakkında düşünülemez. Peygamberler, her yönüyle insanların rehberi ve önderi durumundadırlar. Bunun için alınacak kararlarda tam isabetli olmaları, insanları ikna etmeleri ve onlardan gelecek soruları eksiksiz cevaplandırmaları, keskin zekâlı, ileri görüşlü olmaları ve olayların görünmeyen yönlerini görmeleri akılları hayrete bırakacak derecede akıllı ve zeki olmalarına bağlıdır. Bu durum peygamberlerin hayatında görülmektedir (Bakara, 2/258). Özellikle Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) hayatını ve düşmanları ile olan stratejisini inceleyen bütün dünya bilginleri, 'yeryüzüne O'ndan daha zeki ve akıllı bir kimse gelmemiştir' hükmünde birleşmişlerdir.

5. **Tebliğ**: Bildirmek, ulaştırmak, duyurmak demektir. Dinî anlamda tebliğ; Peygamberlerin Allah'tan aldıkları ilâhî vahyi, dinî emir ve hükümleri toplumlarına eksiksiz ulaştırmaları demektir. Tebliğin zıddı olan ketm: gizlemek, peygamberler için mümkün değildir. Peygamberler, kendilerine vahyedilen dinî emir ve hükümleri gizlemiş olsalar, o zaman emânete ihânet etmiş olurlar. Bunun için Allah, *"Ey peygamber, Rabbinden sana indirileni tebliğ et, eğer bunu yapmazsan, Allah'ın elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan korur."* (Mâide, 5/67) buyurmuştur.

6. **Erkek Olmak**: Bazı İslâm âlimleri farkı görüş sahibi olsalar da, hemen bütün peygamberlerin erkeklerden seçildiği, *"Ey Muhammed, biz senden evvel de kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkasını peygam-*

ber olarak göndermedik" (Enbiya, 21/7; Nahl, 16/43) âyetinden anlaşılmaktadır. Kadınların her zaman vahiy meleği Cebrail (aleyhisselâm) ile görüşmeye uygun olmayan mazeretlerinin olması, ayrıca erkeklerin arasında dolaşarak rehberlik ve tebliğ görevlerini yapabilmelerinin güçlüğü, peygamber olmalarına en başta gelen engellerdendir. Ancak Kur'ân'da,*"Hz. Musa'ın* (aleyhisselâm) *anasına vahyedildiği* (Kasas, 28/7), *Hz. Meryem'in Cebrail* (aleyhisselâm) *ile görüştüğü ve seçkin bir kadın olduğu* (Meryem, 19/17, Âl-i İmran, 3/42) haber verilmektedir.

Diğer peygamberlerden farklı olarak kâinatın Efendisi Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in iki sıfatı daha vardır.

a. **Hatemü'l-Enbiya**: "Peygamberlerin sonuncusu olması". Allah Kur'ân'da, *"Muhammed içinizden herhangi bir adamın babası değil, O Allah'ın Resûlü ve peygamberlerin sonuncusudur."* (Ahzab, 33/40) buyurarak, peygamberlik zincirinin Hz. Muhammed halkasıyla sona erdiğini bildiriyor. Hz. Peygamber de bir hadis-i şeriflerinde:*"Benden sonra nebî yoktur"* buyurarak konuyu açıklamışlardır.

b. **Rahmeten-lil Âlemin Olması**: Yani bütün insanlara ve cinlere peygamber olarak gönderilmiş olmasıdır. Bu konuda Allah, *"Ey Muhammed, biz seni ancak alemlere rahmet olarak gönderdik."* (Enbiya, 21/107), *"Ey Muhammed, Biz seni bütün insanlara ancak müjdeci ve uyarıcı olarak göndermişizdir; fakat insanların çoğu bilmezler"* (Sebe', 34/28) buyurmaktadır.

D) Peygamberler Hakkında Mümkün Olan Durumlar

Peygamberler de diğer insanlar gibi bir insandır. İnsan olma yönünden, insanlardan hiçbir farkları yoktur. Onlar da bizim gibi oturup kalkar, yiyip içerler, evlenip, çoluk çocuk sahibi olurlar, hastalanır, tedavi görür ve vefat ederler. Bu gibi şeyler peygamberler hakkında düşünülmesi doğru ve mümkün olan şeylerdendir. Konuyla ilgili olarak: Kur'ân'da bazı âyetler vardır. *"De ki Ben ancak sizin gibi bir beşerim. Ancak bana ilâhınızın bir tek Allah olduğu vahyolunuyor."* (Kehf, 18/110); *"Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberler de yemek yerler, çarşılarda gezerlerdi..."* (Furkan, 25/20); *"Andolsun biz senden önce de elçiler gönderdik, onlara da eşler ve çocuklar verdik."* (Ra'd, 13/38)

Peygamberler bu gibi konularda diğer insanlar gibidir. Ancak onlar her hareketiyle Allah'ın insanlar için seçtiği kulu ve elçisi; insanların kendilerine bakarak, kendilerini örnek aldıklarının şuuru içindedirler.

E) Peygamberliğin İspatı

Bir peygamberin peygamberliğinin ispatı, ancak hiç şüphe taşımayan kesin bir delille mümkün olabilir. Bu kesin delil, ya peygamberin göstereceği mûcizeyi duyu organlarıyla gözlemek, yahut kesin bilgi ifade eden mütevatir (dosdoğru) bir haberle o mûcizeden haberdar olmakla mümkündür.

Mu'cize: Kelime olarak, aciz ve güçsüz bırakmak demektir. Dinî anlamda ise Allah'ın, peygamberlerini, davalarında desteklemek ve sözlerini doğrulamak için onların ellerinde meydana getirdiği olağanüstü durumlara mucize denir.

Peygamberler, insanlar içinden bir insan olduğu için, inkârcılar onun, sadece insânî nitelikleriyle böyle en yüksek üstünlüklere sahip oluşlarını "âkıllı insandır, bu iddiâsı da zekâsının eseridir." diye yorumlamaya kalkmışlar, böylece de peygamberleri sadece zeki bir insan seviyesine indirmeye gayret etmişlerdir. Nitekim, bu husus Kur'ân'da şöyle ifade edilmektedir.*"Kavminden ileri gelen inkârcı grup dedi ki: Biz seni de bizim gibi insan görüyoruz, ilk bakışta en aşağı tabakalarımızdan başkasının da sana uyduğunu görmüyoruz. Sizin bizden bize karşı bir üstünlüğünüzü de görmüyoruz; tersine sizi yalancı sanıyoruz."* (Hud, 11/27)

Bu nedenle peygamberlerin toplumlar üzerinde otorite kurabilmesi ve bu otoriteyi devam ettirebilmesi için, manevî bir üstünlüğe, ulviyete ve imtiyaza ihtiyacı vardır. Peygamber olduğunu ve Allah ile ilişkilerini insanlara ispat için kendisine bir delil gerekmektedir. İşte peygamberlerin bu delilleri mucizeleridir.

Mucizeler, Kâinatın yaratıcısı Allah tarafından, peygamberlerin davasının tasdik edilmesidir. Peygamberler: Ben şu kâinatı yaratan ve idâre eden Allah'ın seçip görevlendirdiği bir elçisiyim. Delîlim de şudur ki, Allah, dünyanın devam eden bazı düzenini, benim duâm ve istirhamımla değiştirecek, diye iddia etmişler, Allah da onların ellerinden yüzlerce

mucize göstermiştir. Böylece peygamberler davalarında haklı olduklarını ispatlamışlar, inkârcılardan bir kısmı inkârlarından vazgeçip imân etmiş, bir kısmı da küfürlerinde ısrar edip ilâhî cezaya çarptırılmışlardır.

Kur'ân'da birçok âyette kâfirlerin, peygamberlerin gösterdiği mucizelerle kanaat etmeyip daha fazla ve daha başka tarzda mucizeler istedikleri anlatılır. Peygamber ise, olur olmaz her şeye mucize gösteremeyeceklerini, Allah'ın izni olmadan da hiçbir mucize gösteremeyeceklerini açıklamışlardır. Konuyla ilgili olarak Allah, *"O'na Rabbi'nden mucizeler indirilmesi gerekmez miydi?" derler. De ki "Mûcizeler ancak Rabbimin kudretindendir. Doğrusu ben sadece apaçık bir uyarıcıyım"* (Ankebut, 29/50; İsra, 17/91-96) buyurmaktadır. Bundan mûcizelerin Allah'ın iradesiyle olduğu ve peygamberlerin kendi güçleriyle yaptıkları harikalar olmadığı apaçık anlaşılmaktadır.

Mûcizenin Şartları

Bir olayın mucize olabilmesi için şu özellikleri taşıması gerekir.

l. Mûcize, peygamberlik göreviyle görevlendirilen kişilerde meydan okuma özelliği taşımalıdır.

2. Mûcize, peygamberlik iddiasından önce veya çok sonra olmaz. Peygamberlik davasıyla birlikte olmalıdır.

3. Mûcize, tabiat kanunlarının üstünde ve ona aykırı bir olay olmalıdır.

4. Mûcize, peygamberin iddia ve isteğine uygun olmalı, aksi olmamalıdır.

5. Mûcize, insanoğlunun bir benzerini ve dengini yapmaktan aciz kaldıkları bir olay özelliğinde olmalıdır.

Bunun için günümüzde bir takım ilmî keşif ve benzeri olaylara 'mûcize yarattı' denmesi inancımız açısından tehlikeli bir sözdür.

Diğer Olağanüstü Hâller

l. Velâyet ve Kerâmet

Velâyet: Velînin bulunduğu manevi makamdır. Velî, *yakın*, *yâr*, *dost*, *arkadaş*, *yardımcı*, *sevgi besleyen* demektir. Dini anlamda velî; *Günah*

işlemeden Allah'a itaatte devam eden, O'na saygıda çok ileri giden ve Hz. Peygamber'in sünnetini titizlikle yerine getiren kimse demektir. Başka bir ifade ile velî: Allah'ı ve sıfatlarını tanıyan, günahlardan kaçınıp itaat üzere olan, lezzetlere ve şehvetlere dalmayan kimse demektir. Velinin çoğulu evliyadır.

Kur'ân'da Allah dostu olan velînin iki özelliğine dikkat çekilmektedir. İmân ve takva sahibi olmak. Allah, "*İyi bilin ki, Allah'ın velî kulları için hiçbir korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir. Onlar, imân edip takvaya ermiş olanlardır. Dünya hayatında da, âhirette de onlar için müjdeler vardır.*" (Yûnus, 10/62-64) buyurmaktadır.

Bir hadiste, Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem) "Allah'ın velî kulları kimlerdir?" diye sorulduğunda şöyle cevap vermiştir. "*Onlar öyle kimselerdir ki görüldükleri zaman Allah hatıra gelir*"[11] buyurmuşlardır. Buna göre Allah dostları, velîlerde edep, hayâ, huşu ve tevazu davranışları dikkati çeker. Allah, "*Secde izlerinden meydana gelen nişanları, yüzlerindedir*" (Fetih, 48/29) buyurarak, bu özelliklerine işaret eder.

Kerâmet: *İzzet, şeref, iyilik ve güzellik* anlamına gelir. Velâyet makamında bulunan velîler kerâmet sahibidirler. Allah'ın dostlarına, velî kullarına bir hediye ve avans olmak üzere verdiği birtakım olağan üstü hâllerdir. Kur'ân'da evliyanın kerâmetiyle ilgili âyetler vardır. Örneğin, Hz. Zekeriyya (aleyhisselâm) her mescide girişinde, mescidin bitişiğindeki bir odada barınan Hz. Meryem'in yanında bir yiyecek bulunuyordu. Bunların nereden geldiğini sorunca da, "*Allah tarafından, şüphesiz Allah, dilediğine sayısız rızık verir.*" (Âl-i İmran, 3/37) cevabını alıyordu. Hz. İsa'nın annesi Hz. Meryem peygamber olmadığına göre, onun yanında bulunan bu yiyecekler onun için bir kerâmettir. Çünkü Hz. Meryem, ibadete düşkün, iffetli takva sahibi, Allah'ın yakını olan saliha ve velî bir kadındı. Ashâb-ı Kehf de mağarada yıllarca kalmış daha sonra, yeniden uyanarak hayata dönmüşlerdir. İşte mağara dostları Ashâb-ı Kehf hakkında Kur'ân'da anlatılan, bu salih gençler için bir kerâmettir. (Kehf, 18/9-12) Yine Kur'ân'da Hz. Süleyman (aleyhisselâm)'ın salih ve takva sahibi veziri Asaf'ın Yemen'den Belkıs'ın tahtını uçurması (Neml, 27/38-40) bir kerâmet olarak anlatılır.

---

[11] İbn Mâce, *Zühd*, 4.

Allah için her şey mümkün olduğuna göre, Allah izin verince kerâmet de mümkün olur. Allah'ı seven kulunu, Allah da sever; onun gören gözü, işiten kulağı, anlayan kalbi olur.

Netice olarak kerâmet, Allah'ı seven ve O'na itaat ve saygıda kusur göstermeyen, dini peygamber titizliğinde yaşayan kullara, Allah'ın bir ikramı ve avansıdır. Ancak kerâmet istenmez, verilirse de gizlenilmelidir.

2. **İrhas**: Peygamberlik görevi verilmeden önce peygamberlerde görülen olağan üstü hâller olup, daha sonra bu kimsenin peygamber olacağına delil sayılır. Hz. İsa'ın (aleyhisselâm) beşikte iken konuşması ve Hz. Muhammed' (sallallahu aleyhi ve sellem) i daima bir bulutun izlemesi, bazı ağaç ve taşların selâm vermesi irhas cinsinden olaylardır.

3. **Meûnet**: Yardım ve kolaylık anlamına gelir. Yaşayışları, ibadetleri ve ahlâkları güzel olan bazı müminlerde görülen olağan üstü hâllerdir. Bazı Müslümanların büyük sıkıntı ve musibetlerden kolayca kurtulmaları, Allah'ın meûnet cinsinden bir yardımdır.

4. **İstidrâc**: Süre tanımak, mühlet vermek demektir. Küfrü ve günahı açık olan kimselerde kendi isteklerine uygun olarak ortaya çıkan olağan üstü hâllerdir. Allah, istidrac gösterecek kimseye daha fazla küfür ve günaha dalması için bu kabiliyeti verir. Şeytanın duasının kabul olunarak, kıyamete kadar kötülük yapmasına fırsat verilmesi gibi. Firavun, Nemrut ve benzerlerinin yeryüzündeki saltanatlarının bir süre kendi istekleri doğrultusunda yürümesi istidraca örnek olaylardır (Araf, 7/182-183; Kalem, 68/44-45).

Değerlendirme Soruları

- Peygamberlere imânın tanımının yapınız?
- Peygamberlerliğin Allah tarafından verilmesini açıklayınız?
- Peygamberlerin sayıları ili ilgili bilgi veriniz?
- Peygamberler niçin gönderilmiştir?
- Peygamberlerin sıfatları nelerdir?
- Peygamberler hakkında mümkün olan durumlar nelerdir?
- Peygamberlik ne ile ispat edilir?
- Velâyet ve kerâmet kavramlarını açıklayınız?

10. Ünite
ÂHİRETE İMAN

Hedefler

Bu üniteye çalıştıktan sonra,

- ✓ Âhiret günü ve âhirete imân kavramlarını açıklayabilecek,
- ✓ Âhiretin varlığını kavrayabilecek,
- ✓ Âhiret hayatının devrelerini tanımlayabilecek,
- ✓ Âhirete imânın faydalarını vurgulayabileceksiniz.

A) Âhiret Günü ve Âhirete İmân

Âhiret: *son, sonra olan, son gün* anlamındadır. Dinî anlamda âhiret, dünya hayatından sonraki ebedî hayat demektir.

Âhiret terimini bazı İslâm bilginleri, İsrafil'ın (aleyhisselâm) Allah'ın emriyle, kıyametin kopması için Sûr'a ilk defa üflemesinden, ikinci defa üflemesine ve ondan sonra cennetliklerin cennete, cehennemliklerin cehenneme girmesine kadar geçecek olan zamana veya ikinci defa üfürüşten başlayıp ebedî devam edecek zamana denir diye tanımlamışlardır.

Âhiret'e imân; *bu dünyada öldükten sonra, mahşerde tekrar dirileceğimize, hesabımız görüldükten sonra, Cennet veya Cehenneme gideceğimize inanmak demektir.*

Âhiret gününe, kıyametin kopmasından sonra başlaması sebebiyle *kıyamet günü;* herkesin dünyadaki davranışlarından hesaba çekilerek iyilik ve kötülüklerin tam karşılığı olacağından *din günü, ceza günü*; geçici olan dünya hayatının karşıtı olduğu için de, *gerçek hayat, ebedî âlem, bakî âlem* gibi isimler verilmiştir.

Âhirete imân, İslâm dininin temel inanç esaslarından biri olup, Kur'-ân'ın birçok âyetinde Allah'a imânla birlikte gelmektedir. İslâm'da imân esaslarının beşincisi, âhirete imândır. Bu nedenle âhirete imân etmeyen kimse mümin sayılmaz. Kur'ân'da âhirete imânın farz olduğunu gösteren birçok âyet vardır. Bunlardan bazıları şunlardır: *"... Fakat hayır ve itaat (asıl iyilik: birr) Allah'a, âhiret gününe, meleklere, kitaba ve pey-*

gamberlere inanan kimselerin davranışıdır..." (Bakara, 2/177); *O (mümin)-ler ki namazı kılarlar, zekâtı verirler ve âhirete de kesin olarak inanırlar."* (Neml, 27/3)

Âhirete inanmayan kimse, Kur'ân âyetlerini inkâr ettiği için kâfir olur. Bu konu Kur'ân'da şöyle bildirilmektedir: *"Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve âhiret gününü inkâr ederek kafir olursa, muhakkak ki o, son derece haktan uzaklaşıp sapıtmıştır."* (Nisa, 4/136); *"Hayır, âhirete inanmayanlar, azap ve uzak bir sapıklık içindedirler."* (Sebe', 34/8)

Âhiret ve âhirete ait diğer bilgiler, gayba, yani gözle görünmeyen fizik ötesi bir aleme ait konular olduğu için, insan aklı ve pozitif bilimlerle açıklanamaz. Bu konuda tek bilgi kaynağı vahiy; Kur'ân ve hadislerdir. Bunun için âhireti inkâr, Allah ve Resûlü'nü de inkâr anlamını taşımaktadır.

B) Âhiretin Varlığı

Âhiretin varlığı akıl açısından mümkün; Kur'ân ve hadislerle sabit ve gerçektir. Âhiretin var olması, dünyada sır olarak kalan birçok olayın açıklanması ve varlıkların en değerlisi olarak yaratılan insanın boşuna yaratılmış olmadığının görülmesi bakımından her insanın vicdanında taşıdığı bir arzudur. Bu duyguyu her insan taşıdığı gibi, Allah, âhireti inkâr eden ve öldükten sonra ikinci dirilişi imkânsız görenlere Kur'ân'da ilk yaratılıştan örnekler vererek ikinci yaratılışın daha kolay olduğunu açıklamaktadır. Âhiretin varlığı konusu şu delillerle açıklanabilir.

1. Âhiret inancının temeli **ilâhî adâlete** dayanmaktadır. İnsan, bu dünyada iyilikle kötülüğün, fazilet ile rezaletin, birbiriyle dâima çatışma hâlinde olduğunu, genelde rezaletin fazilete galip geldiğini, bir çok kimsenin yaptığı zulüm ve haksızlığın yanına kaldığını görüyor ve vicdanından bir ses yükseliyor: "Hayır olamaz! Mutlaka bir hesap günü olmalı ve herkese hak ettiği verilmeli." diyor. Bunun için bütün sırların açığa çıkacağı, Allah'a itaat ve ibadet edip, Allah'ın yarattıklarına saygılı olanların ödüllendirileceği, Allah'ı inkâr ve isyan edip, Allah'ın yarattıklarına zulmedenlerin cezalandırılacağı bir gün gelecektir.

Bu konuda Yüce Allah, *"Muttakîler için de Rableri katında naîm cennetleri vardır. Biz Müslümanları, günahkâr mücrimler gibi yapar mıyız hiç?"* (Kalem, 68/34-35) buyurmaktadır. Diğer bir âyet ise: *"Yoksa kötülükleri işleyip, kendilerini, inanıp iyi ameller işleyenler gibi yapacağımızı mı sandılar? Hayat ve ölümleri onlarla bir olacak öyle mi? Ne fena hüküm veriyorlar!"* (Casiye, 45/21) şeklindedir. Her iki âyetten de anlaşılacağı gibi iyilerle kötüleri bir tutmak ilâhî adâlete uygun değildir. Yani âhiret ilâhî adâletin gereğidir.

2. İnsan boşuna yaratılmamıştır. Şu kâinat sarayında her şey insan için yaratılmış ve insanın hizmetine verilmiştir. İnsan varlıkların en değerlisi olarak yaratılmış, bütün varlıkların üstünde özel bir değer kazanmıştır. O hâlde, bu kadar değer verilmiş olan insanın kısa ve yorucu bir hayattan sonra toprağın altında çürümek ve yılana çıgana yem olmak için yaratılmış olduğu düşünülemez. Bu durumu hangi vicdan ve hangi akıl kabul eder? Bunun için Allah, *"Sizi ancak boş yere yarattığımızı ve sizin Bize döndürülmeyeceğinizi mi sandınız?"* (Müminûn, 23/115) buyurarak, insanın boşuna yaratılmadığını, yaratılış amacının yeryüzünde Allah'ın halifesi olmak, O'na kulluk yapmak olduğunu ve bundan sorumlu bulunduğunu bildirmektedir.

3. Tarihin derinliklerinden günümüze doğru bir değerlendirme yapıldığında, bütün insanlarda bir "ebedîlik, sonsuzluk duygusunun" var olduğu görülüyor. İnsan fıtratında ve vicdanında, "insanın bu dünyada vatanından ayrı kalmış bir garip yolucu veya esas yurduna dönmek isteyen bir misafir olduğu duygusu" insanı bir ebedî âlem düşüncesine götürmektedir. Kur'ân, *"Hayat ancak bu dünyadakidir, ölürüz ve yaşarız, tekrar diriltilmeyiz."* (Müminûn, 23/37) diyenleri, *"inkârcı ve âhireti yalanlayan."* (Mü'minun, 23/33) kişiler olarak kabul etmektedir.

4. İkinci yaratılış Allah'a ilk yaratılış kadar kolaydır. Birinci defa yaratılışı kabul etmek, ikinci defa yaratılışı kabul etmeyi gerektirir. Kur'ân'da Allah bu konuda bir çok örnekler vermektedir. Örneğin bir kaç çürümüş kemikle Hz. Peygamber'e gelip, *"Şu çürümüş kemikleri kim diriltecek?"* diyenlere Hz. Peygamber'in, *"De ki; onları ilk defa yaratan diriltecek. O her yaratmayı bilir."* (Yâsin, 36/78-79) demesi istenmiştir.

5. Kur'ân'da Allah âhireti inkâr edenlere, âhiretten daha zor olan şeyleri yarattığını, âhiretin yaratılması ise daha kolay olduğunu ve Allah'ın buna gücünün yettiğini bildirerek âhiretin varlığını kavratmak ister. Örneğin: *"Gökleri ve yeri yaratan, bunları yaratmakla yorulmayan Allah'ın ölüleri diriltmeğe de gücünün yeter olduğunu görmüyorlar mı? Evet o, her şeye gücü yetendir."* (Ahkaf, 46/33)

6. Allah, âhireti inkâr edenlere, ölümden sonra ikinci yaratılışı imkânsız görüp inanmayanlara en çok ölü gibi olan kış mevsiminden sonra, yeryüzünün baharda tekrar nasıl canlandırıldığına, yeşertilip hayat verildiğine dikkati çekerek, *"İşte böyle öldürür ve bir müddet sonra tekrar diriltiriz"* (Hac, 22/5; Fatır, 35/9; Rum, 30/19, Kaf, 50/5, Hadid, 57/17) buyurmuştur..

Netice olarak âhiretin varlığı, dünya ve içindeki varlıklar kadar kesin ve gereklidir. Âhiret olmadan dünya hayatında huzur ve ümit içinde yaşamak imkânsızdır. Kâinatı birinci defa kim yaratmışsa, âhireti de yaratacaktır. Zaten insanlar ister istemez o âleme doğru yol alıp gidiyor. Kâinat ve içindekiler de oraya doğru gidiyor.

C) Âhiret Hayatının Devreleri

l. Kabir (Berzah) Hayatı

Berzah; iki şey arasıdaki engel, geçit, sıkıntılı yer ve ayırıcı sınır demektir. Dinî anlamda, ölümle başlayıp, âhiret hayatının ikinci devresi olan tekrar dirilme anına kadar devam eden devreye, kabir hayatı veya berzah adı verilir. İki çeşit kıyamet vardır. Birisi İsrafil'in (aleyhisselâm) Sûr'a üflemesiyle kopacak olan ve Allah'ın dilediğinin dışında kâinatta her şeyin öleceği kıyamettir ki, buna büyük kıyamet denir. Diğeri ise her insanın kendi ölümüdür ki, buna küçük kıyamet denir. İşte bu iki kıyamet arasında geçen zamana berzah denir.

Kabirdeki hayat dahil, ölümden sonraki âhirete ait bütün devrelere ait bilgiler, gayba ait bilgilerdir. Akıl ve duyularla bilgi edinme ve hüküm verme imkânı olmayan bu gibi konular Allah ve Hz.Peygamber'in haber verdiği bilgilerle sınırlıdır. Yani Kur'ân ve hadis bu konuları yeterince aydınlatmaktadır. Kabir hayatında, sual, azap ve nimet olarak üç durum söz konusudur.

a. **Kabirde Suâl**: İnsan öldükten sonra kabre konulunca, Münker ve Nekir adında iki melek kendisine gelerek *"Rabbin kmdir? Dinin nedir? Peygamberin kimdir?"* diye sorular soracaklar ve imân ve salih amel sahipleri bu sorulara doğru cevap vereceklerdir. Bu sorulara doğru cevap verebilen müminlere cennet kapıları açılacak cennet kendilerine gösterilecek ve bundan sonra kıyametin kopmasına kadar nimet ve mutluluk içinde bekleyeceklerdir. Kâfir ve münafık olanlar ise, bu sorulara doğru cevap veremeyeceklerdir. Çünkü hayatta iken bunları yalanlamışlardır. Onlara da cehennem kapıları açılacak, oradaki azap kendilerine gösterilecek, kıyametin kopmasına kadar azap ve ceza içinde bekletileceklerdir. Kabirde sorgulamanın olacağı konusunda âyet ve hadis vardır. Örneğin: *"Allah, imân edenleri, hem dünyada, hem âhirette sağlam sözde dâima sebat ihsan eder. Allah zâlimleri de sapıtır ve Allah dilediğini yapar."* (İbrahim, 14/27) âyeti, kabir sorgusuna işaret etmektedir.

Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) kabir suali için,"Ölü mezara konulunca birine Münker, diğerine Nekir adı verilen siyah ve mavi iki melek gelir. Ona derler ki: "Şu Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) denilen zat hakkında ne dersin? O da şöyle cevap verir: 'Allah'ın kulu ve resûlüdür. Ben şahitlik ederim ki, Allah'tan başka ilâh yoktur. Muhammed O'nun kulu ve resûlüdür. Bunun üzerine melekler biz böyle diyeceğini zaten biliyorduk' derler. Sonra onun mezarını yetmiş arşın genişletirler. Daha sonra ölünün mezarı ışıklandırılır, aydınlatılır. Daha sonra melekler ölüye 'yat ve uyu' derler. O da, 'Aileme gidin, durumu haber verin' der. Melekler, ona 'Zifafa giren ve sadece en çok sevdiği kişi tarafından uyandırılan şahıs gibi mahşer gününe kadar sen uyumana devam et' derler. Eğer ölü münâfıksa meleklere şöyle der: 'Halkım Muhammed hakkında bir şeyler söylediklerini işitmiş, ben de onlar gibi konuşmuştum. Başka bir şey bilmiyorum'. Melekler ona, 'Böyle diyeceğini zaten biliyorduk' derler. Daha sonra yere 'Bu adamı olanca gücünle sıkıştır' diye seslenirler. Yer başlar onu cendere gibi sıkıştırmaya. O kadar ki kemikleri birbirine geçer, mahşere kadar mezarda böyle işkence görür."[12]

Dünyada aynı yatakta yatan karı-kocanın, gördükleri bir rüyada biri-

[12] Tirmizî, *Cenâiz*, 70.

nin bağlarda, bahçelerde gezip huzurlu ve mutlu yaşaması, diğerinin yırtıcı hayvanlardan kaçıp ateşe düşmesi ve birbirlerinden habersiz olmaları, kabir hayatının yukarda anlatılan şekilde mümkün olduğunu gösteren bir işarettir.

b. **Kabir Azabı**: Berzah âlemi hakkındaki âyet ve hadislerde en çok kabir azabından bahsedilir. Kabirdeki azap ya da nimet, kişinin dünyadaki yaşama şekline göre olacaktır. Yani herkes berzah hayatında karşılaşacağı durumu bu dünya hayatında hazırlar. Çünkü berzah, dünyadaki iyilik ve kötülüklerin ceza veya ödülün verileceği ilk aşamadır. Kur'ân ve hadislerde kabir azabı ile ilgili açık ifadeler bulunduğu için kabir azabına inanmak gereklidir. Kabir azabından haber veren âyetlerde *"İyilerle, kötülerin, müminlerle, kâfirlerin hayatlarında ve ölümlerinde kendilerine yapılacak işlemlerin farklı olacağı, herkese yaşayışının karşılığı verileceği, ilâhî adâlet bunu gerektirdiği bildirilmektedir.* (Casiye, 45/21-22; Tâhâ, 20/124; Tövbe, 9/101)

Firavun ve yakınlarının ölümden sonraki durumlarını açıklayan âyette, *"Onlar (kabirlerinde kıyamet gününe kadar) sabah ve akşam ateşe arz edileceklerdir. Kıyamet koptuğu gün de 'Firavun ve kavmini en şiddetli azaba sokun' denilecektir."* (Mü'minun, 23/46) buyurulmaktadır.

Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem), "Kabir, ya cennet bahçelerinden bir bahçe veya cehennem çukurlarından bir çukurdur." (Tirmizî, Kıyame: 26) hadisi, bu konuda bir başka delildir. Yine Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) "Kabir azabından Allah'a sığınınız"[13] buyurması kabir azabının şiddetini ifade etmektedir.

c. **Kabir Nimetleri**: Kabir nimetinin olacağı yine Kur'ân ve hadislerde haber verilmektedir. Yukarda geçen âyet ve hadis meâllerinden bu durum anlaşılmıştır. Ancak Kur'ân'da kabir nimetinin güzelliği, ölümlerin en güzeli olan şehitler için inen âyette daha açık ifade edilmektedir. Allah, *"Allah yolunda öldürülenlere, onlar ölülerdir demeyin; gerçekte onlar diridirler; fakat siz anlayıp, bilemezsiniz."* (Bakara, 2/154; Âl-i İmran, 3/169-170) buyurarak, şehitlerin berzahta hayatlarının devam ettiği ve iyi bir hayat geçirdikleri bildirilmektedir.

[13] Müslim, *Cennet*, 17.

2. Kıyamet

Sözlükte kıyamet, *kalkmak, dikilmek, ayaklanmak, doğrulmak ve dirilmek* anlamlarına gelir. Dinî anlamda kıyamet iki anlama gelir: Birincisi; kâinatın düzeninin bozulması ve her şeyin dağılarak yok olmasıdır. İkincisi; yok olan ve ölen şeylerin yeniden diriltilerek ayağa kalkması ve mahşere doğru yönelmesidir.

Buna göre kıyamet; genel bir yok oluşu ve yeniden bir dirilişi içine almaktadır. Bu büyük kıyamettir. Küçük kıyamet ise insanın kendi ölümüdür. Akla uygun ve bilimsel olarak çok kolay olan kıyametin kopması, Kur'ân'da en canlı tablolar hâlinde anlatılmaktadır. Bu âyetlerden bazıları şöyledir:

"Ey insanlar! Rabbinize karşı gelmekten sakının ve Onun azabından korkun. Çünkü kıyamet gününün zelzelesi cidden korkunç bir şeydir. Onu göreceğiniz gün her emzikli kadın emzirdiğinden geçer, her hamile kadın çocuğunu düşürür ve insanları hep sarhoş görürsün, hâlbuki onlar sarhoş değillerdir, ama Allah'ın azabı çok şiddetlidir." (Hac, 22/1-2)

"Kıyâmet kopunca, onun kopmasını kimse inkâr edemez, kimini alçaltır, kimini yükseltir. Yer bir sarsılışla sarsıldığı, dağlar (etrafa) serpildikçe serpildiği, hepsi havada uçan zerreler hâline geldiği ve siz de üç sınıf olduğunuz zaman, sağın adamları (amel defteri sağ tarafından verilenler) ne mutlu insanlardır onlar. Solun adamları, (amel defteri sol tarafından verilenler) ne bedbaht insanlardır onlar, imânda en ileri geçenler de ileridirler." (Vâkıa, 56/1-10)

Kur'ân ve hadislerde kıyametle ilgili kıyametin zamanı, alâmetleri ve kopuşu hakkında da bilgiler verilmektedir.

a. Kıyâmetin Zamanı

İnsanı en iyi tanıyan ve onun huzurlu bir hayat yaşaması için bütün imkânları hazırlayan Allah, insanın mutluluğu için bazı bilgileri sır olarak gizlemiştir. Öleceği gün ve saati bilen bir insan için hayat çekilmez bir işkence yumağı olacağından *ecel gizlenmiştir.* Aynı şekilde kâinatın eceli diyebileceğimiz kıyamet günü de gizlenmiştir. Bu sırrı Allah'tan başka hiç kimsenin bilemeyeceği Kur'ân'da açıkça ifade edilmektedir. "*Kıyamet saa-*

tini bilmek ancak Allah'a mahsustur." (Lokman, 31/34), *"İnsanlar sana kıyametin saatinden soruyorlar. De ki: 'Onun bilgisi Allah'ın yanındadır'. Ne bilirsin, belki de o saat yakın olur."* (Ahzab, 33/63) âyetleri kıyamet saatini ancak Allah'ın bildiğinin delilleridir.

Kıyametin ne zaman kopacağı elbette merak konusudur. Ancak, her insanın ölümü kendisi için bir kıyamettir. O hâlde kıyametin ne zaman kopacağından çok, onun için ne hazırlandığı önemlidir. Bunun için Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), kıyametin ne zaman kopacağını merak edenlere, *"Onun için ne hazırladın?"* sorusuyla karşılık vermiştir.

b. Kıyametin İşaretleri

Kıyamet saatini bir çok hikmete bağlı olarak insanlara bildirmeyen Allah, onların bu dehşetli güne hazırlanmaları için bazı işaretlerini, peygamberi aracılığıyla haber vermiştir. Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) haber verdiği bu işaretler, meydana gelişleri insanların yaşayış ve iradesiyle ilgili olması ya da sadece Allah'ın iradesiyle meydana gelmesi yönünden, yahut kıyamet gününe yakınlık ve uzaklıkları bakımından küçük alâmetler ve büyük alâmetler diye ikiye ayrılmaktadır. Buna göre küçük alâmetlerin bazıları şöyle sıralanabilir.

1. Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderilmesi ve peygamberliğin sona ermesi,
2. İslâmî ilimlerin gerilemesi, cehâletin artması,
3. İçki içme ve zina gibi haram işlerin artması,
4. Kadın nüfusunun erkeklerden fazla olması,
5. Meçhul cinayetlerin artması,
6. İki İslâm ordusunun birbiriyle çarpışması,
7. Zenginliğin artması, sadaka verilecek fakirin bulunamaması,

Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadis-i şeriflerinde geçen büyük alâmetler de şunlardır:

1. Duman,
2. Deccal,
3. Dâbbetü'l-Arz,
4. Güneşin batıdan doğması,

5. Hz. İsa'nın (aleyhisselâm) inişi,

6. Ye'cüc ve Me'cüc'ün çıkışı,

7. Dünyanın doğusunda, batısında ve Arab yarımadasında yer batması.

10. Yemen'de bir ateşin çıkması.[14]

c. Kıyametin Kopuşu

Allah'ın planladığı ve takdir ettiği kıyamet yukarıda geçen alâmetleri tamamlanınca kopacaktır. Kıyamet saati gelince, Allah, kıyametin kopması için Sûr denilen ve özelliklerini ancak Allah'ın bildiği bir boruya İsrafil (aleyhisselâm)'ın üflemesini emredecek ve Allah'ın dilediğinin dışında her şey düşüp ölecek, Sûr'a ikinci üfleyişle ruhlar bedenlerine dönecek ve diriliş meydana gelecektir.

3. Sûr ve Özellikleri

Sûr; *düdük, boru gibi üfürülünce ses veren boynuz* anlamına gelir. Sûr kelimesi incelendiğinde kıyamet vaktinde çalınacak veya üflenecek boru, insanları türlü korkularla iki büklüm eden, belini büken, taneler gibi yerlere düşüren, sonucuna doğru yönelten, dünya hayatı ile âhiret hayatını birbirinden ayıran ve insanları âhiret gününe özel olarak çağıran bir ses, bir alarm veya bir ilân anlamları anlaşılmalıdır.

İsrafil'in (aleyhisselâm) borusu diye ifade edilen Sûr, oldukça derin bir hakikattir. Bunun için daha çok benzetmelerle ifade edilir. Sûr denen bu boru bilinen borulardan değildir. Sûr hakkında bilinen, kendisine üfürüldüğünde kıyametin kopacağı ve insanların tekrar diriltileceğidir.

Kur'ân âyetlerinden anlaşıldığına göre İsrafil (aleyhisselâm) Sûr'a iki defa üfleyecektir. Birincisinde Allah'ın diledikleri hariç, yerde ve gökte olan her şey dehşetinden sarsılacak, yıkılıp ölecek ve kıyamet kopacaktır. Bu durumu Allah, *"Sûr'a üflendiği gün Allah'ın diledikleri hariç, artık göklerde kim var, yerde kim varsa hepsi dehşetle korkmuştur."* (Neml, 27/87; Hakka 69/13-16) âyetleri ile bildirmektedir.

İsrafil'in (aleyhisselâm) Sûr'a ikinci defa üflemesiyle insanlar dirilecek ve

[14] Müslim, *Fiten*, 39

mahşer yerinde toplanmak üzere Rablerine doğru koşacaklardır. *"Sûr'a üfürülmüştür. Bir de görürsün ki, kabirlerinden kalkıp, Rablerine doğru koşup gidiyorlar."* (Yasin, 36/51). Şu âyette ise Sûr'a iki üfürülüş birden açıklanmaktadır. "*Sûr 'a üflenince, Allah'ın dilediği hariç, gökte olanlar, yerde olanlar hepsi düşüp ölür. Sonra Sûr'a bir daha üflenince hemen ayağa kalkıp bakışıp dururlar."* (Zümer 39/68).

İsrafil'in (aleyhisselâm) Sûr'a iki defa üfleyişi arasında geçecek süre bilinmemektedir. Bir hadiste Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) *"Sûr'a iki defa üfürülme olayı arasında kırk (zaman) vardır"* buyurmuşlar, ancak hadisi rivayet eden Ebû Hureyre kırk gün mü, kırk ay mı, kırk yıl mı bilmiyorum demiştir.

4. Ba's (Yeniden Diriliş)

Ba's; *göndermek, dirilmek* anlamındadır. Dinî anlamda ise, *öldükten sonra dirilmek ve Allah'ın ölüleri tekrar diriltmesi* demektir. Tekrar diriliş, hem beden hem de ruh ile olacaktır. Şu âyet, bu durumun açık ifadesidir. *"Muhakkak âyetlerimizi inkâr eden kâfirleri yakında bir ateşe sokacağız. Derileri piştikçe azabı tatsınlar diye onlara yeni deriler vereceğiz. Şüphesiz Allah dâima yücedir ve hikmet sahibidir."*(Nisa, 4/56) Cehennem azabı hem beden, hem de ruh ile olacağına göre, tekrar diriliş de hem beden, hem de ruh ile olacaktır.

Allah, Kur'ân'da öldükten sonra tekrar dirilişi inkâr edenlere, özellikle parçalar ve elementler hâlinde dağılan bedenin tekrar dirilmesini imkânsız görenlere, bunun akla uygun olduğunu, kendi bedenlerinin de ilk yaratılışta zerreler hâlinde kâinatın dört bir tarafından toplandığını düşünmelerini istiyor.

Konuyla ilgili şu iki âyet örnek olarak verilebilir: *"Ey insanlar! Eğer öldükten sonra dirilme konusunda şüpheli iseniz (ilk yaratılışı düşününüz) muhakkak ki, biz sizi önce topraktan, sonra nutfeden (sperma), sonra alakadan (embriyo), sonra yaratılışı belli belirsiz bir et parçasından yarattık ki, size (kudretimizi) açıkça gösterelim. Hem (sizi) dilediğimiz vakte kadar rahimlerde tutuyoruz. Sonra sizi bir bebek olarak çıkarıyoruz ve*

daha sonra da olgunluk çağınıza erdiriyoruz. İçinizden kimi öldürülüyor kimi de ömrünün en kötü çağına itiliyor ki, bilirken bir şey bilmez hâle gelsin. Yeryüzünü de kurumuş ve ölmüş görürsün. Fakat biz onun üzerine su indirdiğimiz zaman harekete geçer, kabarır da her güzel çiftten nice nebat bitirir." (Hac, 22/5)

Allah, parça parça olmuş ve parçaları dağılmış ölüleri kolaylıkla tekrar yaratacağını şöyle haber veriyor: "*İbrahim de bir zaman "Ey Rabbim bana ölüleri nasıl diriltdiğini göster" demişti. Allah, "İnanmadın mı yoksa" deyince, o da "İnandım, fakat kalbimin iyice yatışması için" dedi. Allah: "Kuşlardan dördünü tuttâ, bunları kendine alıştır. Sonra (kesip) her dağ başına onlardan birer parça dağıt, sonra da çağır onları, sana koşarak gelirler. Bil ki, Allah Azizdir, Hakimdir."* (Bakara, 2/260) buyurmuştur.

5. Haşir ve Mahşer

Haşir, toplamak, toplanmak, bir araya getirmek anlamındadır. Dinî anlamda da ise haşr, Allah'ın insanları dünya hayatından hesaba çekmek üzere ikinci dirilişten sonra bir araya toplaması demektir. Toplanılan yere mahşer denir. Kur'ân'daki âyetlerin hemen hemen üçte biri, âhiret aleminden bahseder. Özellikle haşr konusunda bir çok âyet vardır.

Bunlardan bazıları şöyledir: *"Andolsun, ölseniz de, öldürülseniz de hep Allah'ın huzurunda toplanacaksınız."* (Âl-i İmran, 3/158); *"(Korkudan) gözleri baygın olarak kabirlerinden çıkarlar. Tıpkı etrafa yayılan şaşkın çekirgeler gibidirler."* (Kamer, 54/7); *"Kıyamet günü onları (kafirleri) kör, dilsiz ve sağır bir hâlde yüzleri üstü toplarız."* (İsrâ, 17/97); *"O (insan) Rabbim, ben evvelce görüyordum, beni niçin kör olarak mahşere çıkardın? der."* (Tâhâ, 20/125); *"(Allah) buyurur ki: İşte böyle sana âyetlerimiz geldi de sen onları unuttun. Bu gün de sen öylece unutuluyorsun."* (Tâhâ, 20/126) *"Bütün sırların ortaya döküleceği gün. O vakit ona ne bir kuvvet vardır, ne de bir yardımcı."* (Tarık 86/9-10); *"İşte o gün kişi kaçar, kardeşinden, anasından, babasından, eşinden ve oğullarından. Onlardan her birinin o gün başından aşan bir işi vardır. O gün yüzler vardır ışıldar, güler, sevinir. O gün yüzler de vardır üzerlerinde toz toprak."* (Abese, 80/34-40); "*O gün kişi*

ellerinin (yapıp) öne sürdüğü işlere bakar ve kâfir, 'keşke ben (daha önce) toprak olsaydım' der." (Nebe' 78/40)

Yine Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadisinde, "Mahşer yerinde beklerken güneş insanların başına bir mil kadar yaklaşacak, insanlar yaşayışlarına göre tere batacak; kimisi topuklarına, kimisi dizlerine, kimisi köprücük kemiklerine, bazıları da iyice terde boğulup ağzına kadar ter içinde kalacaktır."[15] Bu sıkıntı içindeki insanlar cehennem dahi olsa bir an önce hesaplarının görülmesi için peygamberlerden şefaatçi aramaya başlayacaklardır. Müminlere ise bu güneşin bir ıstırabı dokunmayacaktır. Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) müjdesi içinde "Allah'ın gölgesinden başka hiçbir gölgenin bulunmadığı o gün, Allah şu yedi grup insanı gölgelendirecektir:

1. *Adâletle hükmeden önder (devlet başkanı),*
2. *Allah'a ibadet neşesi içinde büyüyen genç,*
3. *Gönlü mescitlere bağlı olan kimse,*
4. *Allah için birbirini seven ve bu sevgi ile birleşip, bu sevgi ile ayrılan iki kişi,*
5. *Kendisine mevki sahibi güzel bir kadın nefsini arz ettiği zaman 'Ben Allah'tan korkarım' diyen kişi,*
6. *Sağ elinin verdiğini, sol eli duymayacak kadar gizli sadaka veren kimse,*
7. *Tenha bir yerde Allah'ı zikrederek gözleri yaş döken kimse."* [16]

6. Hesap

İnsanların âhirette ikinci defa dirildikten sonra, dünyada yaptıklarının hesabını Allah'a vermeleri, bu hususta sorguya çekilmeleri demektir. Âhirette yani mahşer meydanında, hesapla ilgili Kur'ân âyetlerinde, dünyada hiçbir insanın başıboş bırakılmadığı, bir gün Allah'a mutlaka dönecekleri, hayır ve şerden zerre miktar ne işledilerse onu görecekleri, Allah'ın ve meleklerin hazır olduğu bir hesap meydanında hesaba çekilecekleri, şahit olarak da ken-

---

[15] Müslim, *Cennet*, 62
[16] Müslim, *Zühd*, 91

di organları kendilerine şahitlik yapacağı, hiç kimseye zulmedilmeyeceği, iyilik edenlerin iyiliklerinin artırılacağı ve kötülük edenlerin ise sadece kötülüklerinin günahlarının karşılığını görecekleri ifade edilmektedir.

Kur'ân âyetlerinde bu konuya oldukça geniş yer verilmektedir. Bazı örnekler; *"İnsan başı boş bırakılacağını mı sanır?"* (Kıyâme 75/36); *"Muhakkak dönüşleri Biz'edir. Sonra onların hesabını görmek Biz'e düşer"* (Gâşiye, 88/25-26); *"Biz'im, sizi boşuna yarattığımızı ve sizin Biz'e döndürülmeyeceğinizi mi zannettiniz?"* (Mü'minun, 23/115)

"Kim zerre kadar bir hayır işlemişse, onu görecektir. Her kim de zerre kadar şer işlemişse, onu görecektir" (Zilzal, 99/7-8); *"Rabb'in (emri) geldiği, melekler de saf saf dizildiği zaman..."* (Fecr, 89/22).

"Nihayet oraya vardıklarında kulakları, gözleri ve derileri yaptıkları hakkında onların aleyhine şahitlik eder. Derilerine derler ki: Niçin aleyhimize şahitlik ettiniz? (Derileri) Her şeyi konuşturan Allah bizi konuşturdu. İlk defa sizi o yaratmıştı, işte O'na döndürülüyorsunuz." (Fussilet, 41/20-21); *"Kim bir iyilik ile gelirse ona o iyiliğin on katı vardır. Kim de bir kötülük ile gelirse sadece onun dengiyle cezalandırılır, onlar haksızlığa uğratılmazlar."* (En'âm, 6/160)

Kur'ân'dan hesap günüyle ilgili bu açıklamalardan sonra, Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) şu hadisi de hesabın ayrı bir yönünü hatırlatır: "*Kıyamet günü mahşerde herkes şu beş şeyden sorgulanıp hesaba çekilmeden ayağı ileri gitmez: Ömründen; nerede tükettiğinden, gençliğinden; nerede yıprattığından, malından; nereden kazandığından ve nereye harcadığından, ilminden ve yaşayışından.*"[17]

7. Amel Defteri

İnsanların iyi ve kötü, hayır veya şer yaptıkları bütün iş ve davranışlarının görevli meleklerce kayıt edildiği ve mahşerde hesap vermek üzere saklandığı manevî deftere amel defteri denir. Kur'ân-ı Kerîm, amel defterini iki aşamada anlatır. Birincisi, görevli meleklerce her insanın bütün iş ve davranışlarının hiç eksiksiz dünyada tespit edilerek yazılması, ikincisi, mahşerde bu defterlerin ortaya çıkarılarak hesabını vermek üzere kişiye verilmesidir.

---

[17] Tirmizî, *Kıyame*, 1.

Konuyla ilgili Kur'ân âyetlerinden bazıları şöyledir. *"Onun (insanların) biri sağında, biri solunda oturmuş iki melek zabıt tutarlar. (İnsan) hiçbir söz söylemez ki yanında (onu) gözetleyen, dediklerini zapteden (bir melek) hazır bulunmasın"* (Kaf, 50/17-18); *"Halbuki üzerimizde koruyucu (yaptıklarınızı zaptedici melek)ler vardır: Şerefli katipler."* (İntifar, 82/10-11); *"Herkesin amelini boynuna taktık. Kıyamet günü onun için açılmış olarak bulacağı bir kitap çıkarırız. Kitabını oku, bu gün nefsin sana hesapçı olarak yeter (deriz)."* (İsrâ, 17/13-14); *"Kitap (amel defteri) ortaya konulmuştur. Suçluların onun içindekilerden korkarak: "Eyvah bize! Bu kitap da ne oluyor, ne küçük ne de büyük hiçbir şey bırakmıyor, her "şeyi sayıp döküyor!" dediklerini görürsün. Yaptıklarını hazır bulmuşlardır. Rabbin hiç kimseye zulmetmez."* (Kehf, 18/49)

8. Mizan

Terazi, ölçü, tartı demektir. Dinî anlamda, mahşerde herkesin amellerini tartmak için özel bir adâlet ölçüsü olup, gerçek niteliğini ancak âhirete bilinecektir. Dünyada değeri bilinmeyen ameller bu mizanda (terazi) ölçülecek, buna göre değer kazanacaktır. Bu ölçüde kişinin sevabı fazla ise cennete gidecek ve eğer günahları fazla ise Allah'tan da bir afv ve mağfiret gelmezse cehenneme gidecektir.

Konuyla ilgili Kur'ân âyetlerinde; hiç kimseye zulmedilmemesi için bu adâlet terazisinin kurulacağı, hardal tanesi kadar her şeyin orada tartılacağı, iyilikleri fazla olanların razı oldukları rahat bir hayata kavuşacakları, günahları fazla olanların yurdunun ise ateş olacağı, kâfirler için, inkârcı olduklarından ve hiçbir hayırları olmadığından terazi kurulmayacağı bildirilmektedir.

Konuyla ilgi Kur'ân âyetlerinden bazılarının meâlleri şöyledir: *"Kıyamet günü için adâlet terazileri kurarız. Hiç kimseye bir haksızlık edilmez. (Yapılan amel) Bir hardal tanesi ağırlığınca da olsa onu getiririz. Hesap gören olarak da biz yeteriz."* (Enbiya, 21/47); *"O zaman kimlerin tartıları ağır gelirse işte onlar kurtulmuşlardır. Kimlerin de tartıları hafif gelirse işte onlar da kendilerine yazık edenlerdir. Cehennemde de ebedi kalacak-*

lardır." (Mü'minun, 23/102-103; Kâria, 101/6-9); *"İşte onlar, Rablerinin âyetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr eden, bu yüzden amelleri boşa çıkan kimselerdir. Kıyamet günü onlar için terazi kurmayız."* (Kehf, 18/105)

9. Şefaat

Şefaat; *bir kimsenin başkası hakkında bir yarar sağlaması veya ona gelecek bir zararı kaldırabilmek için yalvararak aracı olması* demektir. Dini bir terim olarak şefaat; kıyamette bir kısım günahkâr müminlerin affedilmeleri ve itaatkar müminlerin de daha yüksek makamlara ulaşmaları için Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ve diğer büyük zatların Allah'tan duâ ve bağışlanma dileğinde bulunmalarıdır.

Kur'ân'da âhiretteki bu şefaate ait birçok âyet vardır. Bu âyetlerden, mahşerde bir şefaatin olacağı, ancak Allah'ın izni olmadan hiç kimsenin şefaat edemeyeceği, Allah'ın razı ve hoşnut olduğu kimselere şefaat etme hakkı tanıyacağı, fakat dini alaya alan ve inkârında inat edenlere hiç kimsenin şefaat edemeyeceği bildirilmektedir.

Konuyla ilgili Kur'ân âyetlerinden bazılarının meâlleri şöyledir: *"De ki bütün şefaat Allah'ındır"* (Zümer, 39/44); *"O'nun (Allah'ın) izni olmadan hiç kimse şefaat edemez."* (Yunus,10/43); *"O gün Rahmân'ın izin verip sözünden hoşnut olduğu kimseden başkasının şefaati fayda vermez."* (Tâhâ, 20/109)

Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) hadislerinde şefaatle ilgili geniş bilgi verilmiştir. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) mahşer günü insanların hesap vermenin sıkıntı ve çilesi ile bir kurtuluş yolu arayacaklarını, şefaat etmesi için önce insanlığın atası ve ilk peygamber Hz. Âdem'e (aleyhisselâm) müracaat edeceklerini, ondan bir fayda gelmeyince sırası ile Hz. Nûh (aleyhisselâm)'a, Hz. İbrahim'e, Hz. Musa'ya, Hz. İsa'ya ve en sonunda Hz. Muhammed'e (sallallahu aleyhi ve sellem) müracaat edeceklerini ifade ederek: *"Ben ilk şefaat edenim ve şefaati ilk kabul olunanım."*[18] buyurmuşlardır. Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) nâil olduğu bu yüksek makama *Makâm-ı Mahmud* denir.

---

18 *Tecrîd-i Sarîh Tercümesi*, 11/1171.

10. Sırat

Sırat *yol* demektir. Dinî terim olarak, cennete gidebilmek için herkesin üzerinden geçmek durumunda olduğu ve cehennemin üzerinde kurulmuş olan köprü demektir.

Sıratın varlığını Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) haber verdiği için, buna imân etmek her Müslüman'a vaciptir. Hz. Peygamberin birçok hadisinde, sıratın nasıl olduğu ve üzerinde neler meydana geleceği açıklanmaktadır. Bu hadislerin bazılarında, *sıratın üzerinde dikenli demirlerin ve çengellerin bulunacağı, bazı yerlerinde genişliklerin ve darlıkların olacağı bazı kimselerin şimşek gibi çok hızlı, bazı kimselerin de sürünerek geçeceği, kimilerinin kayıp cehenneme düşeceği*" açıklanmaktadır.[19]

Hadislerde geçen sırat ile ilgili benzetmeler gerçekte, dünya hayatında dini yaşama gayreti ve samimiyeti içinde olan bir müminin başına gelebilecek engelleri temsil eder. Örneğin; sıratın kılıçtan keskin olması, dini hayatı yaşamadaki ciddiyeti ve titizliği; kıldan ince olması, dini hayatın inceliklerini; dikenli demir ve çengeller insanı dini hayattan alıkoyan hevesleri ve şehevî arzuları temsil eder. Bir anlamda insan dünyada iken sıratın üzerinde yürümektedir. Gerçekte insanın ayağı sıratın üzerindedir. Dünyada iken insanlar iş ve davranışlarıyla cennetlik veya cehennemlik olduğuna göre dünyada iken ya sıratı geçiyor veya -Allah korusun- sırattan düşüyor demektir. Çünkü âhirette tekrar hayırlı işler yapma imkânı yoktur.

Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) sırattan ilk geçecek insan olup ümmeti de arkasından geçen ilk ümmet olacaktır. Allah Resûlü Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ümmeti sırattan geçerken yanında bulunacak ve *"Ya Rabbi bize ve ümmetime selâmetlik ver"* diye duâ edecektir.[20]

11. Cennet

Sözlükte, *bahçe* anlamında olan Cennet, sık dal ve yapraklarıyla zemini örtüp gölgelendiren bağlık demektir. Dinî bir terim olarak cennet ise,

---

19 *Tecrîd-i Sarîh Tercümesi*, 2/814.
20 *a.g.e.*, s.829.

azap yurdu cehennemin tam karşıtı olan ferahlıklar ve safâ ülkesi, müminlere va'dedilen ebedî saadet yurduna özel isim olmuştur. Kur'ân ve hadislerde "cennet" kavramına oldukça geniş yer verilmiştir. Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) şu kutsi hadisi cenneti tanımlamaya yeterlidir. *"Allahu Teâlâ* (celle celâlüh) *buyurmuştur ki: "Ben salih kullarıma, hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın kalbine doğmadığı şeyleri hazırladım.""*[21]

Kur'ân âyetlerinde cennet nimetleri, dünyada kişinin hoşuna giden en güzel nimetlerle karşılaştırılarak bilinmez olmaktan çıkması için tanımlanır. Kur'ân'da cennet, her şeyden önce: *"Rablerine saygı duyarak günahlardan sakınanlar da bölük bölük cennete sevk edilirler. Oraya varıp da (cennetin) kapıları açıldığında bekçileri onlara: 'Selâm size, hoş geldiniz, ebedî olarak kalmak üzere buyurun girin!' dediler.(cennetlikler) de: 'Bize verdiği sözü yerine getiren ve bizi dilediğimiz yerde oturacağımız bu cennet yurduna varis kılan Allah'a ham dolsun. (Allah için) çalışanların ücreti ne güzelmiş!' dediler."* (Zümer, 39/73-74) şeklinde imân edip, imânının gereği salih amel işleyenlerin sonsuza kadar kalacağı, peygamberlerle, sıddîklerle, şehitlerle ve salih insanlarla arkadaş olacakları, genişliği göklerle yer arası kadar olan çeşit çeşit ağaçlarla dolu, her cins meyvenin çift çift bulunduğu, rengi, kokusu ve özelikleri hiç bozulmayan sudan, sütten, baldan ve sarhoş etmeyen şaraptan ırmakların aktığı, ırmak kenarlarında, inci mercandan yapılmış saraylarda, üzerine kurulup dayanılan tahtların bulunduğu, şahin gözlü hurilerin eş yapıldığı, istebrak, sündüs ve ipekten elbiselerin giyildiği, hiçbir boş lafın işitilmediği ve öz olarak canlarının istediği her şeyi anında hazır bulacakları bir yer olarak tanımlanır.

Allah'ın müminleri müjdelediği ve söz verdiği bütün bu nimetlerden öte, hepsini unutturacak değerde olan ödülü ise, *"Allah'ın rıza ve hoşnutluğu"* dur. *"Allah'ın rızası ise hepsinden büyüktür. İşte asıl büyük saadet de budur."* (Tövbe, 9/72)

Cehennemde olduğu gibi, cennette de bölümler vardır. Bu bölümlerden cennetin sekiz tane olduğu, herkesin dünyadaki imânında samimiyet derecesine göre bu cennetlerden birine gideceği bildirilmektedir.

---

[21] Buhârî, *Tefsir*, Sûre, 32.

12. Cehennem

Cehennem, *dibi görünmez derin kuyu, veya büyük derinlikte çukur* demektir. Dinî bir terim olarak, "Asî ve zâlim, kâfir ve müşrik insanların ilâhî adâletle ceza görecekleri yerdir." Cehennem için nâr (ateş) kelimesi de kullanılmıştır. Dünya hayatında ömrünü küfür, sapkınlık ve isyan ile geçirenler, bu kötü hayatın karşılığı olarak âhirette cehennemde cezalarını çekeceklerdir. Azap yurdu olan cehennem, birbirinin üstünde yedi tabaka hâlindedir. Her birinin ayrı ayrı kapısı vardır.

Cehennemle ilgili Kur'ân'da detaya ait bilgiler verilmektedir. Bu bilgiler içinde şu iki âyet çok dikkat çekicidir: *"Rablerini inkâr edenler için cehennem azabı vardır. Ne kötü gidilecek yer o! Oraya atıldıkları zaman onun öfkeli homurtusunu işitirler. Kaynıyor; az daha öfkesinden çatlayacak. Her topluluk onun içine atıldıkça onun bekçileri, onlara 'Size bir uyarıcı gelmedi mi?' diye sorar. Onlar, 'Evet, bize uyarıcı geldi ama biz yalanladık' dediler..."* (Mülk, 67/6-9); *"O gün cehenneme, 'doldun mu?' deriz. 'Daha yok mu?' der"* (Kaf, 50/30).

Kur'ân, cehennem azabı ile ilgili olarak; müşriklerin ve inkârcıların orada ebedî kalacağını, ne öleceklerini, ne de dirileceklerini, şiddetli bir ateşten sonra yakıcı bir soğukla azap göreceklerini, derilerinin azap için tazeleneceğini, yiyecek ve içeceklerinin kan, irin ve parçalayıcı ateş olacağını ve bu azabın durmadan devrederek devam edeceğini bildiriyor. Cehennem azabının en hafifini Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle tanımlamaktadır: *"Kıyamet günü cehennemdekilerin azapça en hafif olanı o kimsedir ki, ayak oyluklarına iki kor konur da (onun etkisiyle) o adamın beyni kaynar. Hiç bir kimsenin kendisi kadar şiddetli azapta olduğunu hatırına getiremez. Hâlbuki o, azap görenlerin en hafifidir."*[22]

13. Ru'yetullah (Allah'ın Ahirette Görülmesi)

Kainât, bütün güzellikleriyle, eşsiz manzaralarıyla, ahenk ve düzeniyle ilâhi güzelliğin bir yansımasıdır. Göklerin ve yerin, insanı hayranlıkta bırakan bir güzellik içinde yaratılması, Allah'a imân içindir. Allah'a

---

[22] *Tecrîd-i Sarîh Tercümesi*, 12/2055

imân edip, O'na kavuşma arzusu ile hayatını, Allah'ın rızasına uygun şekilde yaşayan müminlere, Allah cemâlini gösterecektir. Bir mümin için cennet nimetlerinin en büyüğü Allah'ı görmektir. Bu Allah'ın kullarına en büyük ikramıdır. Dünyanın bin sene mutlu bir hayatı, bir saat cennet hayatına değmediği ve cennet hayatının bin senesi dahi, bir saat bütün güzelliklerin ve yüceliklerin sahibi Allahû Teâlâ'nın cemalini görmeye -seyretmeye- bedel olamayacağı hadislerde ifade edilmektedir.[23]

Allah, cennette görülecektir. Müminler cennette baş gözleri ile, keyfiyetsiz, kemiyetsiz, arada bir mesafe bulunmaksızın, bir şeye benzemeksizin Allah'ı göreceklerdir. Bu konuda Allah, *"Yüzler var ki o gün ışıl ışıl parlar. Rablerine bakar."* (Kıyamet, 75/22-23) buyurmaktadır. Bu kadar büyük bir saadet ve şereften ise Allah'ı inkâr edenler mahrum kalacaklardır. *"Hayır, hayır, muhakkak ki onlar o gün Rablerini görmekten mahrumdurlar."* (Mutaffifîn, 83/15)

Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) hadisi şeriflerinde bu görme olayı daha açık ifadelerle anlatılmıştır. Bir hadiste, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ayın bedir (dolunay) bulunduğu bir gecede yanında bulunan sahabeye, *"Siz şu ayı birbirinize engel olmadan gördüğünüz gibi, muhakkak Allah'ı da aynen göreceksiniz."*[24] buyurmuşlardır. Ancak bu görmenin nasıl ve ne şekilde olacağı dünyada bilinememektedir. Ancak Allahu Teâlâ'nın bir vaadi olarak müminler cennette Allah'ı göreceklerdir.

14. A'raf

Dağ ve tepenin yüksek kısımları anlamındadır. Dinî bir terim olarak ise, *cehennem ile cennet arasındaki yer* demektir. Cenneti, cehennemden ayıran hicap yani perdedir. İyi ve kötü amelleri eşit olan kimseler burada bir müddet bekledikten sonra cennete gideceklerdir. Konuyla ilgili olarak Kur'ân'da A'raf Sûresi'nde (40-51. âyetler) geniş bilgi verilmektedir.

---

[23] *Tâc Tercümesi*, 5/1176-1177-1178

[24] Müslim, *İmân*, 81.

D) Âhirete İmânın İnsana Faydaları

Kur'ânın imân esaslarından üzerinde en çok vurgu yaptığı Allah'a imândan sonra âhirete imândır. Kur'ân'ın üçte biri, âhirete imân ve âhiret hayatından bahsetmektedir. Âhirete imânın faydası kişi ve toplum açısından ayrı bir öneme sahiptir.

Bu faydalar şu âyette topluca görülebilir: *"Ne işte bulunsan, Kur'ân'dan ne okusan ve siz ne iş yapsanız mutlaka biz, içine daldığınız an üzerinizde şahidiz (her yaptığınızı görürüz). Ne yerde, ne de gökte zerre ağırlığınca bir şey, Rabbi'n(in bilgisin)den kaçmaz. Ne bundan küçük, ne de büyük hiçbir şey yoktur ki, hepsi apaçık bir kitap (Allah'ın bilgisinin nakşedildiği Levh-i Mahfuz)'da olmasın....Allah'ın bilgisi her şeyi içine almıştır. O'nun bilgisi dışında kalan hiçbir şey yoktur. Her olay ancak O'nun bilgisi ve izniyle olur."* (Yunus, 10/61)

Yani insanın bütün davranışları kerim melekler tarafından tespit edilmektedir. Büyük, küçük, gizli ve açık; bizim basit, Allah'ın kıymetli veya Allah'ın değerli, bizim hafif gördüğümüz her şey kayıt edilmekte ve bir gün hesabı görülmek üzere muhafaza edilmektedir.

Âhirete imânın faydaları şöyle sıralanabilir:

1. Yukarıdaki âyetin bilincinde olan, Allah'ın emrine uygun doğru ve dürüst fertlerin meydana getirdiği **toplum** huzurlu, böyle bir aileler de sanki cennet bahçelerinden bir bahçededirler. Allah'a imândan sonra bireyin hayatını bir düzene koyma, insanlığın toplu olarak huzurunu temin etme, ölümden sonraki hayata yani âhirete imânâ bağlıdır. İnsanlığın çılgınlıklarını bırakabilmesinin tek yolu vardır, o da, öldükten sonra tekrar dirilmeye yani âhirete imânın güçlenmesidir.

2. **Çocuk,** zayıf ve temiz ruhuyla ancak âhirete imân ile mutlu bir hayat sürdürebilir. Çocuklar ölüm endişesini büyüklerden daha derin hissederler. Her an etrafından ölüp gidenler, onun içinden de bir parça koparıp götürürler. Annesi-babası ölen bir çocuğun dünyası ise büsbütün yıkılır. Bu buhranlar ve sıkıntılar içinde kıvranan çocuğa ancak âhirete imân soluk aldırır ve rahat ettirir. Yakınlarının teker teker kopup gidişi sadece onların cennete gittiğine imân, o çocuğa tesellî verir ve onu bu dayanılmaz üzüntüden kurtarır.

3. **İhtiyarlar**. Adım adım âhirete yaklaşan ihtiyarlar... Ağzını açmış kabir onları beklerken ve onlar da hızla ona doğru koştururlarken ne ile teselli olup, hangi düşünceyle kendilerini avutabilirler? Bütün insanlarla beraber ihtiyarların da huzur bulacağı tek çare, öldükten sonra dirilmeye, yani âhirete imândır. Bir canavar ağzı dehşeti veren kabrin, öbür âleme giden koridorun mütevazı bir kapısı olduğuna imân! Dünyadaki hizmet ve zahmetinin ücretini almaya gittiğine, yeniden gençliğine kavuşacağına imân ... İhtiyarları mutlu eder.

4. Toplum hayatının büyük bir kısmını **gençler** oluşturur. Gençler âhirete imânla gerçek benliklerini bulur. Fakat öldükten sonra dirilme inancı gönül ve kafasından sökülüp atılan gençler, toplumun huzursuzluk kaynağı hâline gelir. Hayatın âhirete göre düzenlenmesi ve sırların açığa çıkacağı günün unutulmaması, özellikle gençlere hayatlarını disiplin içinde yaşama ve başkalarının huzurunu bozmama bilincini sağlar.

5. Irzını, namusunu gaddar zâlimin elinden kurtaramamış, intikam hırsıyla yanan, kavrulan **mazlumlar**. Onlar, ancak Allah'ın zalimin hesabını göreceği günü ve dünyada çektiklerine karşılık âhiret yurdunda kendisine bol bol verilecek mükâfatları düşünmekle teselli bulabilir.

Netice olarak âhirete imân fertte, *"İnsan başı boş bırakılacağını mı sanıyor?"* (Kıyamet, 75/36) uyarısının bilincini geliştirir. Böyle bir bilince sahip olan kişi, "Allah hesaba çekmeden, kendinizi hesaba çekiniz" anlayışıyla hayatını hesabını verebileceği bir şekilde yaşar. Yine âhirete imân eden bir kişi: *"Biliniz ki (âhiretin tarlası olmayan) dünya hayatı, bir oyun, bir eğlence, bir süs; aranızda bir öğünme, mal ve evlat çoğaltma yarışıdır."* (Hadîd, 57/20) âyetini sürekli hatırlayarak, dünyada kavgaların ve mutsuzluğun kaynağı olan aşırı hırs ve aç gözlülükten kurtulur, gönlünü âhiret yurduna özlem ile doldurur.

Değerlendirme Soruları

- Âhiret günü ne demektir?
- Ahirete imânın tanımını yapınız?
- Âhiretin varlığını açıklayınız?
- Âhiret hayatının devrelerini tanımlayınız?
- Âhirete imânın insana yararları nelerdir?

11. Ünite
KAZA VE KADERE İMÂN

Hedefler

Bu üniteye çalıştıktan sonra,

- ✓ Kader ve kaza kavramlarını tanıyıp, birbirinden ayırabilecek,
- ✓ Kaza ve kadere imânı tanımlayabilecek,
- ✓ İnsanın davranışlarından sorumlu olmasının sebeplerini açıklayabilecek,
- ✓ Hayır ve şer kavramlarını kader açısından değerlendirebilecek,
- ✓ Rızk, kader ilişkisini kurabilecek,
- ✓ Ecel konusunu kader açısından tartışabilecek,
- ✓ Tevekkül kavramını anlayabilecek,
- ✓ Kadere imânın insan için önemini vurgulayabileceksiniz.

A) Kaza ve Kader

Kader; ölçü miktar, bir şeyi belli bir ölçüye göre yapmak ve belirlemek anlamlarına gelir. Dinî anlamda ise, *"Allahû Teâlâ'nın ezelden ebede kadar olacak bütün şeylerin zaman ve yerini, her türlü özelliklerini, ne şekilde ve ne zaman olacaklarını ezelî ilmiyle bilip o şekilde taktir etmesine"* kader denir. Kader, evreni, evrendeki bütün varlıkları ve olayları belli bir disiplin ve ölçüye göre düzenleyen ilâhî kanunun adıdır.

Kaza; emir, hüküm, bitirme ve yaratma demektir. Dinî anlamda ise; *"Allahû Teâlâ'nın ezelde irâde etmiş olduğu ve takdir buyurduğu şeylerin zamanı gelince, her birini ezelî ilim, irade ve takdirine uygun biçimde yaratmasıdır."*

Bu tanımlara göre kader, Allah'ın ilim ve irâde sıfatının, kaza ise, tekvin sıfatının eseridir. Kaza ve kadere imân, Allahû Teâlâ'nın ilim, irâde, kudret ve tekvin sıfatlarına da imân etmek demektir veya bu sıfatlara imân, kader ve kazaya imân demektir.

Allah, bütün kâinatı ve içindeki canlı cansız bütün varlıkları bir program ve ölçüye göre yaratmıştır. Allah kâinatta meydana gelecek bütün olayları en

ince detayına kadar bilir. Bu, Allah olmasının gereğidir. Kâinatta görülen eşsiz ve harika düzen, onu Allah'ın bilerek planladığını ve takdir ettiğini ve her şeyi o plan ve takdire göre zamanı gelince yaratmakta olduğunu göstermektedir. Bunun için kâinatta hiçbir şey ölçüsüz ve başıboş değildir.

Bu konuda Allah, şöyle buyurmaktadır: *"Onun katında her şey bir ölçü iledir."* (Ra'd, 13/8); *"Muhakkak ki biz, her şeyi bir kadere (yanımızda bulunan bir takdir ve plana) göre yarattık."* (Kamer, 54/49); *"(Allah) her şeyi yaratmış, ona bir düzen vermiş, mukadderatını tayin etmiştir"* (Furkan, 25/2); "*Sizi de, yaptıklarınızı da yaratan Allah'tır.*" (Saffat, 37/96)

B) Kader ve Kazaya İmân

Kader ve kazaya imân, kâinatta meydana gelen her şeyi Allah'ın ilmi ile ezelde programladığına; zamanı gelince de kudretiyle bu programa göre eşya ve olayları yarattığına kesin olarak inanmak, demektir.

Kader ve kazaya imân, her ne kadar imân esaslarını bildiren âyetlerde ayrıca yer verilmemişse de, gerek yukarda meâlleri verilen âyetlerde, gerekse diğer birçok âyette, "kâinatta her şeyin bir takdir ve ölçü ile yaratıldığı, Allah'ın bilgisi dışında bir kuru yaprağın bile rüzgârın önünde sürüklenmediği" açıkça ifade edilmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), pek çok hadisinde kader ve kazaya imânı imân esaslarından biri olarak açıklamıştır. Bunlardan en meşhuru Cibril hadisi olarak bilinen hadistir. Bu hadiste, Cebrail (aleyhisselâm) Hz. Peygambere, "imân nedir?" diye sormuş, O da, *"-Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, hayır ve şerriyle kadere inanmandır."* cevabını vermiştir."[25]

Bu nedenle kaza ve kadere imân, İslâm'da imân esaslarından biridir ve farzdır. Ancak şu noktayı da unutmamak gerekir ki, kader, mahiyetini (iç yüzü) yalnız Allah'ın bildiği bir sırdır. İnsanın aciz ve sınırlı aklı böyle bir sırrı çözmeye yetmez. Bunun sebebi, zaman kavramı ile sınırlı olan insan aklının, ezelî ve ebedî yani sonsuz ve sınırsız olan Allah'ın ilim, irade ve kudretini kavrayabilme gücünden yoksun oluşundandır. Bunun için Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) kader konusunu tartışan sahabeye

---

25 Müslim, *İmân*, 1.

şöyle çıkışmıştır: "*Siz bununla mı emir olundunuz? Yoksa ben size bunun için mi gönderildim? Sizden öncekiler bu konuda tartıştıkları için helâk oldular. Sizden bu konuyu bir daha tartışmamanızı cidden istiyorum.*"[26] buyurmuşlardır.

Bu hadise göre kader konusunun tartışılması yasaklanmıştır. Ancak İslâm bilginleri kaza ve kadere imanın daha iyi anlaşılması için çok sık sorulan bazı sorulara âyet ve hadisler ışığında cevaplar vermişlerdir. Burada bu sorulara ve cevaplarına kısaca temas edilmiştir.

C) Kader ile İlgili Bazı Konular

1. İnsan Yaptıklarından Niçin Sorumludur?

Birçok insan tarafından şöyle sorulmaktadır: "Allah ilim ve iradesiyle her şeyi tespit ve takdir ettiğine göre, bir insan işlediği şerlerden nasıl sorumlu tutulabilir?"

Bu konuda temel düşünce şudur: Allah şu kâinatta olmuş ve olacak her şeyi, kâinatın meyvesi olan insanı ve onun zorunlu ve isteğe bağlı bütün iş ve davranışlarını ezelde takdir etmiş, tanzim etmiş ve Levh-i Mahfuz (korunan bir levha)'da kaydetmiştir. Hiçbir şey O'nun takdir ve tespitinin dışında değildir; bütün varlıklar o takdire bağlıdır. Ancak bu durum insanları davranışlarından sorumlu olmaktan kurtaramaz.

Kelâm bilginleri bu gerçeği, *"İlim maluma tabidir; öyleyse malûm ilme tâbi değildir"* prensibine göre açıklamışlardır. İlim, bir şeyin zihindeki şekli, malum (bilinen şey) ise o şeyin dışarıdaki durumu diye tanımlanır. Örneğin, insanın laleyi bilmesi, lalenin zihindeki şekli ilim; dışarıdaki şekli, yani kendisi ise mâlumdur. İşte burada ilim malûma bağlıdır. Yani lale dışarıda nasılsa insan da onu öyle bilmektedir. Değilse insan laleyi nasıl biliyorsa, lalenin kendisi o şekle uymak durumunda değildir.

Bu prensibe göre konumuz yönünden ilim, işlenen bütün amelleri; iş ve davranışları, Allah'ın ezelî ilmiyle bilmesi, malûm ise yapılan ameller; iş ve davranışlardır. Buna göre söz konusu prensip şöyle ifâde edilebilir: İnsanlar kendi arzuları ile yaptıkları işleri nasıl yapacaklarsa, Allah ezelde

[26] Tirmizî, *Kader*, 1.

öyle bilmiş ve takdir etmiştir. Yoksa, Allahû Teâlâ öyle bildiği için insanlar işlerini o şekilde yapmış değildir. Şimdi konuya bazı örnekler vererek açıklık getirebiliriz.

Güneş ve ay tutulma tarih ve saatinin önceden bilinmesi ilimdir. Malûm ise o tarihte güneşin tutulmasıdır. Dolayısıyla ilim maluma tâbi olmuştur. Malûm ilme tâbi olsaydı, güneşin hangi tarihte tutulacağının bilinmesi, güneşin o tarihte tutulmasına sebep olurdu.

Bir başka örnek, dağın başında dürbünle etrafı seyreden bir insan, yolda yürüyen birinin yola çukur kazdığını, oraya tuzak kurduğunu, sonra da üzerini ince bir toz tabakasıyla örttüğünü görse, daha sonra aynı yolda gelmekte olan bir insanı da dürbünüyle görüp yanındaki arkadaşına, "şimdi bu adam o tuzağa düşecek" dese ve o adam da not defterine yazsa, biraz sonra o yolcu tuzağa düşüp yaralansa, şimdi dağın başındaki adam yolda gidenin tuzağa düşeceğini bildiği ve yanındakine yazdırdığı için mi o adam kuyuya düştü? Hayır.

İşte zaman ve mekânın yaratıcısı olan Allah, ezelî ilmiyle insanın gerek iradesiyle, gerekse iradesi dışında başına gelecek bütün olayları bildiği için herkesin kaderini meleklerine yazdırmıştır. Kader, insanın ömrü boyunca yapacağı bütün işlerin ezelde belirlenmesi değil midir? O hâlde Allah'ın ilmi insanı bir hayrı veya şerri yapmaya zorlayıcı değil, sadece ezelî ve ebedî olduğu için, olacakları tespit etmesi durumundadır.

Eğer insan her şeyi Allah'ın yazdığı için yapmış olsaydı, bu durum Kur'ân'da, *"İnsanların kendi elleriyle kazandıkları yüzünden, karada ve denizde fesat ortaya çıktı."* (Rum, 30/41) âyetine aykırı düşerdi. Çünkü âyette *"elleriyle kazandıkları."* ifade edilmektedir. Diğer bir âyette, *"Herkes kazandığına rehindir."* (Müddessir, 74/38) buyrulmaktadır. Yani herkes yaptığının karşılığını bulacaktır. Yine bir başka âyette, "*Bu sizin ellerinizin yapıp öne sürdüğünün (takdim ettiğinin) karşılığıdır. Allah kullara asla zulmedici değildir."* (Âl-i İmran, 3/182) buyrulmaktadır.

Bu âyetlere göre Allah'ın ilmi her şeyi kuşatmıştır. Ancak kul, Allah'ın onun yapacağı şeyleri bilmesinden dolayı öyle yapıyor değildir. Allah her insanın nasıl bir hayat yaşayacağını en ince detayına kadar bilir. Ancak Allah'ın bu bilgisi insanı zorlayıcı değildir.

Ayrıca insanın eylemleri, zorunlu ve kendi isteğine bağlı olmak üzere ikiye ayrılır. Nefes alması, kalp atışları, midesinin sindirimi gibi hareketler zorunlu ve refleks hareketlerdir. Bu tür hareketlerde insan iradesinin herhangi bir etkisi yoktur. Dolayısıyla bu davranışlarından sorumlu değildir. Okumak, yazmak, namaz kılmak veya kılmamak gibi iyi veya kötü bir şey yapmakta insan kendi tercihini kullanarak hür seçimini yapar. Bu tür iradeli davranışların yapılmasında herhangi bir baskı ve zorlama yoktur, kendi seçimi ile yaptığı için sorumludur. Her ne şekilde olursa olsun *"Sizi ve yaptıklarınızı yaratan Allah'tır."* (Saffat, 37/96). Çünkü Allah'tan başka yaratıcı yoktur, *"Allah her şeyin yaratıcısıdır."* (Zümer, 39/62)

2. Hayır ve Şerrin Yaratılması

Sözlükte "iyilik, iyi, faydalı iş" anlamına gelen hayır, Allah'ın emrettiği, sevdiği ve hoşnut olduğu davranışlar demektir. Sözlükte 'kötülük, fenalık ve kötü iş' demek olan şer de, Allah'ın hoşnut olmadığı, sevmediği, din açısından uygun olmayan davranışlar demektir.

Hayrı da şerri de yaratan Allah'tır. Bu inanç, kadere imânın bir parçasıdır. Ancak hayrın yaratılması asıl, şerrin yaratılması ise asıl değildir. Şerrin yaratılması *'her şey zıddıyla bilinir'* prensibi; hayrın güzelliğinin ortaya çıkması ve anlaşılması içindir. Hastalık olmasa, sağlığın kıymet ve değeri bilinemezdi. Karanlık olmasa, aydınlığın güzelliği anlaşılamazdı. Kötülük olmasa, iyiliğin erdemliliği idrak edilemezdi. Bunun gibi, hayrın yanında şerler hiç yaratılmasa idi, hayrın niteliği ve güzelliği tam görülemediği gibi, hayrın derece ve çeşitleri de anlaşılamazdı ki, o zaman bu büyük bir şer olurdu.

Ayrıca şer ve hayır anlayışı, çoğu zaman insanın kendi anlayış ve bakış açısına göre de değişmektedir. İnsan bazı şeyleri kendisi için şer ve çirkin bulurken aslında o şey onun hakkında tamamiyle hayırdır. Ama insan ilk bakışta bunu algılayamaz. Bu konuda Allah, *"Bazen hoşunuza gitmeyen bir şey, o sizin için hayır olur ve bazen sevdiğiniz bir şey de hakkınızda şer olabilir. Allah bilir, siz bilmezsiniz."* (Bakara, 2/216) buyurmaktadır.

Bu sorunun bir yönüdür. Diğer yönü ise, kişi işlediği ve Allah'ın yarattığı şerlerden niçin sorumludur?

Bu konuda bilinmesi gereken, şerrin Allah'ın ilmi ve iradesi dışında meydana geldiğini ve Allah'ın şerleri yaratmadığını düşünmek Allah'ın ilim, irade ve kudret sıfatlarının bir sınırı olduğunu iddia etmek olur ki bu, Allah'ın şanına bir noksanlık isnat etmek demektir. Bu anlayış da imân esaslarına zıttır. Çünkü *"Sizi ve yaptıklarınızı yaratan Allah'-tır."* (Saffat, 37/96). Onun için Allah'tan başka yaratıcı yoktur ve yaratmak sadece Allah'a aittir. Ancak insanın kendi irade ve arzusu ile yaptığı iş ve hareketlerde insanının kesbi (isteği) söz konusudur. Bu tür eylemlerde insan isteyendir. Allah ise Hâlik, yani yaratandır. İşte insan bu talebi sebebiyle, yani arzu ve iradesini yapacağı iş ve eylemde tercih edici olarak kullandığı için sonuçtan kendisi sorumludur.

Konu şöyle bir örnekle açıklanabilir: "İnsanın yürümesiyle dünyanın güneş etrafında dönmesinin farkı açıktır. Allah, güneşe dünyayı istediği gibi hareket ettirme gücü ve iradesini vermemiştir. Bu nedenle dünya Allah'ın takdir ettiği yörüngede milyarlarca seneden beri dönmektedir. Fakat insanın yürüme eyleminin yönünün tayin ve tespitini yani seçimini onun cüz'i irâdesine bırakmıştır. Yürüme fiilini Allah yaratmakla birlikte, gidilecek yeri insan seçtiğinden, sorumluluk ona aittir. O hâlde insan Allah'ın yarattığı yürüme eylemiyle O'nun emrettiği bir yere gittiğinde hayır, yasakladığı bir yere gittiğinde ise şer işlemiş olur.

Bu örnek insanın diğer iş ve davranışları ile karşılaştırılabilir. Netice olarak hayır ve şerrin Allah'tan olması, bizim yaptığımız bütün işleri O'nun yaratması demektir. Ancak Allah'ın hayra hoşnutluğu vardır, şerre rızası yoktur. Bu konuda Allah, *"O, kullarının küfrüne razı olmaz."* (Zümer, 39/7) buyurmaktadır.

3. Rızık

Rızık, Allah'ın takdiri ve yaratmasına bağlı olduğu için kader ve kazaya imân konusuyla ilgilidir. Rızık, *yiyip içecek, faydalanılan ve verilen şey* anlamındadır. Dinî bir terim olarak ise, *Allah'ın canlılara yiyip, içmek ve faydalanmak için verdiği her türlü şey* demektir.

Rızıkla ilgili âyetlerden bazıları şu meâldedir. *"Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki, rızkı Allah'a ait olmasın."* (Hud, 11/6); *"Göklerin ve yerin anah-*

tarları (hazineleri) O'nundur; dilediğine rızkı bol bol verir, dilediğine de kısar. Muhakkak ki O her şeyi en iyi bilendir." (Şûrâ 42/12; Rad/26)

Bu âyetlere göre Rezzâk-ı âlem yalnız Allah'tır. Yani yeryüzünde her canlının hayatının devamı için gerekli olan gıdayı takdir eden ve yaratan Allah'tır. Çünkü O'ndan başka yaratıcı ve hayat verici yoktur. Buna göre rızık helâli içine aldığı gibi, haramı da içine almaktadır. Haram, rızık kabul edilmediği takdirde, haram yiyenlere bir başkasının rızk verdiği anlamı çıkar ki, bu da Allah'ın sıfatlarını inkâr, yani küfür olur. Ancak Allahu Teâlâ kullarının haram rızık kazanmalarına asla hoşnutluğu yoktur.

Bu konuda Allah şöyle buyuruyor: *"Artık Allah'ın size verdiği rızklardan helâl ve hoş olarak yiyin de Allah'ın nimetlerine şükredin. Eğer gerçekten Ona kulluk ediyorsanız."* (Nahl, 16/114; Bakara, 2/168).

Rızkın insanın mülkiyetiyle ilgisi yoktur. Kur'ân'da Allah, birçok yerde, *"Allah'ın her şeyin sahibi ve mülkün Allah'a ait olduğunu."* (Âl-i İmran, 3/26; Mâide, 5/120) ifade etmektedir. Onun için herkes Allah'ın takdir ettiği rızk ile yaşar. Hiç kimse başkasının rızkını yiyemez. Zenginin bir fakire verdiği sadaka, zenginin rızkı olmadığı için fakire geçmiştir; yemeyip bıraktığı mal ise, mirasçılarının rızkıdır.

4. Ecel Konusu

Ecel kelime olarak "bir şey için konulmuş vakit ve tespit edilmiş süre" anlamındadır. Dinî anlamda ise ecel, "insan hayatı ve diğer canlılar için tayin edilmiş müddete ve ölüm için takdir edilmiş vakte" denir. Hayatı yaratan Allah olduğu gibi, onu sona erdiren de Allah'tır. Allah'ın takdiri ve yaratması yönüyle ecel kader ve kaza ile ilgili bir meseledir. Her ferdin ve her milletin bir eceli vardır. Ecel bir tane olup Allah'ın belirlemesiyledir.

İnsanları yoktan var eden, rızıklandıran ve öldüren Allah olduğundan, eceli tayin eden de O'dur. Kur'ânda ecelle ilgili âyetlerden bazılarının meâlleri şöyledir:

"O (Allah) sizi bir çamurdan yaratan, sonra eceli taktir edendir." (En'am, 6/2); *"Her ümmet için taktir edilmiş bir ecel vardır. Ecelleri gelince ne bir an geri kalabilir, ne de bir an ileri gidebilirler."* (A'raf, 7/34; Yunus,

10/49); *"Halbuki Allah bir nefsi, eceli geldiği zaman asla ertelemez."* (Münâfikûn, 63/11).

Yukarıda meâlleri verilen âyetlerden de anlaşıldığı üzere insanın eceli, Allah'ın bildiği ve insanın o ecele kadar yaşayacağı zaman aralığıdır. Bunda ilâve olmadığı gibi eksilme de olmaz. Her insan eceli geldiğinde ölür, çünkü her şey Allah tarafından takdir edilip hükme bağlanmıştır. Bunun için öldürülen kimse de eceliyle ölmüştür. Çünkü ecel, hayatın son bulduğu zamandır. Eğer katil öldürmemiş olsaydı, tabii olarak o vakit maktulün ölmesi de, ölmemesi de mümkündü. Katil, öldürdüğünün ecelini öne almadığına göre, cezaya çarptırılmasının sebebi Allah'ın, *"adam öldürmeyiniz."* (Nisa, 4/29; En'am, 6/151) yasağını çiğnemesi ve dinin haram saydığı bir davranışı hür iradesiyle seçip yapmasından dolayıdır.

5. Tevekkül Nedir?

Tevekkül kelimesi, "güvenmek, dayanmak, işi başkasına havale etmek" demektir. Dinî bir terim olarak tevekkül ise, "hedefe ulaşmak için gerekli olan maddî ve manevî bütün sebeplerin hepsini yaptıktan ve yapacak hiçbir şey kalmadıktan sonra Allah'a dayanıp güvenmek, O'nu vekil edinmek" demektir.

Müslümanların ulaşmak istedikleri hedefler için gerekli sebepleri hazırladıktan sonra, sonucu Allah'tan beklemeleri ve gerçek etkiyi O'ndan bilmeleri tevekkülün özü ve esasıdır. Başka bir ifade ile tevekkül, dünyaya ve ahirete ait maksatlarda sonuç için gerekli olan kanunlara gereğince uymak ve sonucu Allah'tan beklemektir. Allah, dünya ve ahiret için istenen her şeyi birtakım şartlara ve sebeplere bağlamıştır. Bu Allah'ın bir kanunudur.

İşte tevekkül sebeplere uygun hareket ettikten sonra, neticeyi Allah'tan beklemek, O'na güvenmek ve O'ndan gelecek her şeyi hoşnutluk ve memnuniyetle kabullenmek demektir. Değilse sebep ve şartları bir tarafa bırakarak, kaderimde ne varsa o olur diyerek beklemek tevekkül değil tembelliktir.

Nitekim Allah Kur'ânda, *"Azmettiğin zaman Allah'a tevekkül et"* (Âl-i İmran, 3/159) buyurmaktadır. Yoksa çalışmayıp oturarak mütevekkil olmak emredilmemiştir. İnsanların bir işe azmetmeleri, itimadı gerektirir. Allah'a

güvenmeyen kimse, ya kendisine veya sebeplere itimat edecektir. Kendisinin ve sebeplerin gayet aciz olmaları yönüyle insan ancak bütün sebepleri yaratan ve netice ile sebepler arasındaki ilgiyi koyan Allah'a güvenmekle gerçek gönül huzuruna erebilir. Bunun için, imân tevhidi (Allah'ı birlemeyi), tevhit teslimi, teslim tevekkülü, tevekkül iki cihan saadetini sağlar.

Bazı insanlar tarafından İslâm'ın tevekkül anlayışı yanlış anlaşılmıştır. Bu yanlış anlaşılmanın sonucu birçok kimse tembelliğe düşerek, Allah'ı suçlamış birçok kimse de Allah'a güvenmediği için hayal kırıklığına uğrayıp imânla uyuşmayan ümitsizliğe düşmüştür. Hâlbuki her iki durum da tevekkülü yanlış anlamadan kaynaklanmaktadır. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) *"Deveni bağla ondan sonra Allah'a tevekkül et"* buyurarak tevekkül konusunda yapılması gerekeni öğretmişlerdir.

D) Kaderin Her Şeyi Güzeldir

Kader, Allah'ın ezelî ilmi ile her şeyi planlayıp herkesin hakkını tespit ve tayin etmesi demektir. Allah, her hayat sahibine bu dünyada hayatını devam ettirebilmesi için gerekli bütün şartları en güzel bir şekilde ve en mükemmel tarzda hazırlamıştır. Bu takdirden daha güzeli düşünülemez. Örneğin, tavuğun uçmasını sınırlandırarak onu insanlara bir çeşit arkadaş yapan Allah, tavuğun uçma eksikliğini insanların ona şefkat etmesiyle tamamlamıştır. Aynı şekilde, kurdu avını rahatlıkla yakalayıp parçalayacak bir özellikte yaratan hikmet ve kerem sahibi Allah, koyunu uysallığı ile insana bir yardımcı yapmış, kurdun amcazâdesi olan köpeği de koyunlara bekçi; insanlara hizmetkâr kılmıştır. Bu ve benzeri bütün canlıların hayat şartı kendi iradesi dışında, Allah'ın çizdiği kader programı üzere hazırlanmıştır.

Kaderde her şey ya bizzat güzeldir, veya neticesi itibariyle güzeldir.

Kadere itiraz eden, başını örse vurur, kırar.

E) Kadere İmânın İnsana Verdiği Huzur

1. Kadere imân kişiye her şeyden önce güven duygusu verir. Binbir türlü çalkantılar ve değişimler içinde yüzen dünyamızda hiçbir şey tesâ-

düfün eseri değildir. Her şey ilâhî takdirin sonucudur. Allah dilemedikçe, kâinatta bir yaprak dahi dalından düşmez, O'nun bilgisi dışında hiçbir meyve tomurcuk açmaz, Allah'ın izni olmadan hiçbir musîbet başa gelmez. Kâinatın top yekun programı ve idaresi yalnız Allah'a aittir. Allah ise, Kur'ân'ın 114 sûresinin başında ve yüzlerce âyette *"Rahman ve Râhim"* olduğunu, insanlara çok merhamet ettiğini bildirmektedir. Kadere imân eden bir insan için bundan daha büyük güven duygusu verecek bir kaynak yoktur. Kadere imân en büyük teselli ve moral kaynağıdır.

Kâinatta meydana gelen her türlü olay Allah'ın takdiri olduğu gibi, insanın başına gelen belâ ve musibetler de Allah'ın takdiridir. Kadere inanan kişi, başına gelen olayların Allah'tan geldiğini bildiğinden yine Allah'a sığınır, O'na yalvarır. Gelen belâ ve musibetlerin bir imtihan nedeni, günahları için bir kefâret ve af vesilesi olduğunu düşünür. Sabır ve metânet gösterir. Bunun içindir ki, kadere imân eden, kederden emin olur denilmiştir.

2. Kadere imân insanı ümitsizliğe düşürmez. Gerçekleştiremediği arzu ve emelleri için, Allah'ın takdirinde mutlaka bir hayır vardır diyerek, şevki kırılmadan çalışmalarına devam eder.

3. Kadere imân, insanı gurur ve kibirden kurtarır. Bütün planlarının tersyüz olduğunu gören insan "esas planlayıcıyı" hatırlar, O'na sığınır, O'nun karşısında tevâzu ve alçak gönül sahibi olur.

Değerlendirme Soruları

- Kaza ve kader kavramlarını açıklayınız?
- Kader ve kazaya imânı tanımlayınız?
- İnsan davranışlarından niçin sorumludur?
- Hayır ve şer kavramlarını kader açısından değerlendiriniz?
- Rızk, kader ilişkisini açıklayınız?
- Ecel konusunu kader açısından tartışınız?
- Tevekkül kavramını açıklayınız?
- Kadere imânın insan için önemi nedir?

Üçüncü Bölüm

İSLÂM'IN ŞARTI VE İBADET ESASLARI

İSLÂM'IN ŞARTI VE İBADET ESASLARI

12. Ünite

TEMEL KAVRAMLAR

Hedefler

Bu üniteyi çalıştıktan sonra,

✓ İslâm ve imân kavramlarının anlam ve kapsamlarını açıklayabilecek,

✓ Şahâdet kelimesinin anlamını ve kapsamını bilebilecek,

✓ İbadet kavramını açıklayabilecek,

✓ Niçin ibadet edildiğini tartışabilecek,

✓ İbadetin faydalarını sıralayabilecek,

✓ İbadetle sorumlu olma şartlarını sayabilecek,

✓ Mükelleflerin yapması gereken dinî görevlerin adlarını sayabileceksiniz.

A) İslâm ve İmân Kelimelerinin Anlamı

İslâm, Arapça bir kelime olup boyun eğme, teslimiyet ve itaati ifade eder. Allah'ın emirlerine boyun eğme ve O'na itaat etme temel inancına dayandığı için dinimize İslâm dini denilmiştir.

Kâinatta dikkatle bakıldığında belli bir kanun ve düzenin hakim olduğu görülür. Kâinatın içinde her şey daha önceden hazırlanmış bir plana göre hareket edip gidiyor. Varlık âleminin en küçük parçasından gökyüzündeki güneş sistemlerine kadar her şeyi kuşatıp idâre eden

nizam ve kudret, Allah'ın kanun ve kudretidir. Bütün varlıkların bu kanun ve nizama boyun eğmesi, bütün kâinatın Allah'a tam teslimiyetinin işaretidir. İşte İslâm, kâinatın sahibi olan Allah'a itaat ve teslimiyetten ibarettir.

İnsanlar saatlerinin ayarına hakim olamazken güneşi, ayı, yıldızları, dünyayı saniye değil, salise şaşırmadan evirip çeviren kâinatın hakimi Allah'a boyun eğmektir İslâm. Çekirdekten çınarı, nokta kadar tohumdan binlerce çiçeği, yumurtadan böceği, bir damla sudan seven ve sevilen insanı yaratan yüce yaratıcıya teslim olmaktır İslâm.

Kâinat yaratıldığından beri, yaratılan her şey O'na teslim olmuş ve O'nun koyduğu kanunlar doğrultusunda çiçek açmış, böcek uçmuş, deniz buhar olmuş, buhar rahmet olmuş, rahmetle toprak sebze ve meyveye dönüşmüş. İşte dönen bu düzenin içinde insanın da asıl yaratılış sebebi *"Rabbini tanımak, O'na itaat edip teslimiyet ve tevekkül içinde ibadet etmektir."* (Zariyât, 50/56)

Kur'ân'da imân ve İslâm kelimeleri bazen aynı anlamda, bazen de farklı anlamlarda kullanılmıştır. Ancak din bakımından İslâm ile imân aynıdır. Örneğin, *"Ey imân edenler ..."* diye başlayan âyetlerde olduğu gibi imân, İslâm'ı da içine alırken, "*Şüphesiz Müslüman erkeklerle Müslüman kadınlar mümin erkeklerle, mümine kadınlar, ... için Allah bir mağfiret ve pek büyük bir ecir hazırlamıştır*" (Ahzab, 33/35) âyetinde imân ile İslâm farklı anlamlarda kullanılmıştır. İslâm, insanın Rabbine davranışlarıyla boyun eğmesi, teslim olması; imân ise kalbiyle itaat etmesidir. Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem), "*İslâm dıştadır; açıktır, imân ise kalptedir.*"[27] hadisi, bu anlamları daha açık ifade etmektedir.

Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) *"Cibril Hadisi"* diye bilinen meşhur hadisinde de imân, İslâm ve ihsan kavramlarının birbirinden farklı üç kavram olduğu görülmektedir. Hz. Ömer (radıyallahu anh) şöyle anlatıyor: *"Bir gün Allah'ın Resûlü'nün yanında idik. Beyaz elbiseli, siyah saçlı bir adam çıkageldi. Üzerinde yolculuk eseri yoktu, ama hiçbirimiz onu tanımıyorduk. Hz. Peygamber'in önüne diz çöküp oturdu.*

[27] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 8/134.

Dizlerini dizlerine dayadı. Ellerini de Resûlüllah'ın dizleri üzerine koyup sordu:

– İslâm nedir?

Allah'ın Resûlü cevap verdi:

– İslâm, Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Resûlü olduğuna şahitlik yapman, namazı dosdoğru kılman, zekâtı vermen, Ramazan'da oruç tutman ve yoluna gücün yeterse Beyti (Kâbe'yi) haccetmendir."

– Doğru söyledin. Peki imân nedir?

– İmân, Allah'a, O'nun meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, kadere, hayır ve şerrin Allah tarafından yaratıldığına inanmandır.

– Doğru söyledin, ya ihsan nedir?

– İhsan, Allah'ı görüyormuş gibi ibadet etmendir. Her ne kadar sen O'nu görmüyorsan da O seni görmektedir."

Bu sorulardan sonra kıyamet alâmetlerini de soran adam kalkıp gitti. Arkasından baktılar. Hemen ortadan kaybolmuştu. Onun kim olduğunu merak eden ashaba Hz. Peygamber, şöyle buyurdu, *"O, Cebrail* (aleyhisselâm) *idi, size dininizi öğretmek için geldi."*[28]

Bu açıklamalarda da görüldüğü gibi, İslâm teslimiyet demektir. Teslimiyet ya kalp ile veya söz ile yahut da organlarla olur. Kalp ile olan inanç; sözle olan ikrar; organlarla olan ise ibadetlerden ibarettir. Bu üç durumun en üstün olanı kalple olanıdır ki, ona imân denir. Kişinin imân esaslarına boyun eğmesi de İslâm'dır. Söz ve amel ise, kalpte gizli olan itaatin dışa yansıyan meyvesidir. Ağaç meyvesiyle bir bütün oluşturduğu gibi, İslâm da, imân ve amel, yani söz ve yaşayışın bütününü ifade etmiş olur.

Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bir başka hadisinde *"İslâm'ın binası beş şey üzerine kurulmuştur"*, dedikten sonra yukarda İslâm'ın tanımında geçen beş ögeyi saymıştır.

---

28 Buhârî, *İmân*, 37; Müslim, *İmân*, 1.

B) Kelime-i Şahâdet ve Anlamı

Müslüman olmanın ilk şartı veya İslâm binasının üzerine kurulduğu temel şahâdettir. Şahâdet kelimesi ve Türkçe anlamı şöyledir: *Eşhedü enlâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden Abdühû ve Rasûlüh: Ben, Allah'tan başka ilâh olmadığına şahitlik ederim. Ve yine Hz. Muhammed* (sallallahu aleyhi ve sellem) *O'nun kulu ve peygamberi olduğuna şahitlik ederim.*

Bir kişi bu sözü söylemekle İslâm dinini kabullenmiş ve Müslüman olmuş demektir. Bu söz, söylemesi kolay olan, ancak kişinin bütün hayatını değiştiren bir sözdür. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) kelime-i şahâdetin ifade ettiği anlam derinliğini, *"Kim Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Resûlü olduğuna şahâdet ederse, Allah onun cesedini ateşe haram kılar."*[29] sözleri ile açıklamışlardır.

İslâm dininin temel esası olan şahâdet kabul edilmeden diğer esasları yerine getirilemez. Şahâdetin İslâm dininin bütünüyle ilişkisi, ruhun bedenle olan ilişkisi gibidir. Cesedin her hücresi ancak ruhla canlı olabileceği gibi, *La ilâhe illallah, Muhammedün Rasûlüllah"* cümlesi de İslâm'ın her parçasının hayatıdır. Ayrıca şahâdet kelimesinin her iki kısmı bir bütündür. Biri diğeri olmadan tamamlanamaz. Birine şahâdet, diğerine şahâdeti gerekli kılar. *Lâ ilahe illallah* şahâdetini *Muhammedün Rasûlullah* şahâdeti tamamlar. Çünkü *'Lâ ilâhe illalla'* şahâdeti, hayatta belli bir hareket tarzını gerektirir. Yani *Allah'tan başka ilâh olmadığına, yerin ve göğün tek sahibi ve hâkimi Allah olduğuna, kendisine güvenilen ve sığınılan, itaat ve ibadet edilen Allah'tan başka ilah olmadığına şahâdet, Allah'a tam teslimiyeti ve kulluğu gerektirir. Allah'tan başka ilah yoktur ve dönüş yine O'nadır... Bütün bunlar, ancak Allah'ın Resûlü aracılığıyla öğrenilebilir. İnsan ancak Allah'ın peygamberlerini kabullenirse lâ ilâhe illallah*'ın gereklerini yerine getirebilir.

Peygamber olmadan, tevhidin gerektirdikleri bilinemeyeceği gibi, yerine de getirilemez. Peygamber olmazsa, insan sapkınlık içinde kalır,

---

29 Müslim, *İmân*, 53

neye nasıl inanacağını, niçin ve nasıl ibadet edeceğini, kendisine verilen ömür sermayesini nasıl harcayıp ne kazanacağını bilemez. O'nun için peygamberi tanımak, Allah'ı tanımakla bir tutulmuştur.

Eşhedü, sözlükte üç anlama gelmektedir. Bu anlamların üçü de Kur'ân'da geçmektedir.

a) Hazır bulunmak, görmek (Mutaffifîn 83/21).

b) Şahitlik yapmak (Talak, 65/2).

c) Yemin etmek (Münâfikûn, 63/l).

Bu anlamlar arasında tam bir bağlantı vardır. İnsan şahit olursa, yemin eder ve ancak görürse şahitlik yapar. O hâlde insanın, "Allah'tan başka ilah yoktur" şahâdeti, bu anlamların hepsini içine almalıdır. Yani:

l. Akıl ve kalple Allah'tan başka ilah olmadığına, görmüşçesine inanmalı,

2. Buna dili ile şahâdet etmeli,

3. Bu şahâdet kendisiyle yemin edilebilecek derecede hiç kuşkusuz ve kesin olmalıdır.

İşte bu şekilde kesin olan şahâdetin gerekleri vardır. Bu "Allah'a kulluk" diye ifade edilebilir. İbadet kişinin imândaki samimiyetinin açık işaretleridir. Kişi imândaki samimiyet ve kararlılığını ibadetlerinde gösterir.

C) İbadet nedir?

İbadet, kelime olarak *kulluk* demektir. Dinî anlamda ibadet, "Allah'ın rızasını yani hoşnutluğunu kazanmak için O'nun emirlerini yerine getirip, yasaklarını terk etmektir." Dinin bildirdiği şekilde Allah'a kulluk etmek demektir. İbadet, Allah'ın razı olduklarını yapmak, razı olmadıklarını yapmamaktır.

Allah, birtakım dinî hikmet ve maksatlar için insanlara ibadeti emretmiştir. Bu nedenle ibadet, Allah'ın emri ve dinî bir görevdir, Allah'a ait bir haktır. İbadeti Allah emretmiş ve Hz. Peygamber aracılığıyla yapılışını insanlara öğretmiştir. Dolayısıyla ibadet ne artar ne de eksilir. Zamanın değişmesiyle değişmez. Allah nasıl emretmiş peygamber nasıl göstermiş ise öyle yapılır.

İbadet Niçin Yapılır?

1. Her şeyden önce insanın yaratılış gayesi, Allah'ı tanımak ve O'na ibadet etmektir. Bunun için insan yaratılış amacının gereği olarak ibadet etmelidir. Kur'ân'da Allah, "*Ben insanları ve cinleri ancak Beni tanıyıp, Bana ibadet etsinler diye yarattım*" (Zâriyât, 51/56) buyurarak insanın yaratılış gayesini bildirmektedir. Yaratılış gayesini yerine getirmeyen her varlık nasıl değersiz ise, Allah'a kulluk etmeyen kimseler de aynı şekilde değersizdir ve temel görevini yerine getirmediği için cezayı hak eder. O hâlde bir insan olmanın gereği olarak Allah'a ibadet edilmelidir.

2. Allah'ın insana verdiği nimetlerine "şükür" için ibadet edilmelidir. Allah, Kur'ân'da insana bütün varlıklar içinde ayrı bir kıymet ve değer verdiğini, kısa dünya hayatında bir misafir gibi ağırlandığını ve tekrar ebedî yurdu cennete davet ettiğini bildirmektedir. Bunun için dünyayı bir beşik, yeryüzünü bir döşek, gökyüzünü kandillerle süslü bir tavan gibi daha insan dünyaya gelmeden hazırlamıştır. İnsanı yoktan var etmiş, binlerce duygu ve organlarla donatmış ve ihtiyacı olan her şeyi onun için yaratmıştır. Allah, bu nimetlerinin sayısı için, *"Eğer Allah'ın nimetlerini saymaya kalksanız, sayamazsınız."* (Nahl, 16/18) Allah'ın nimetlerini değil tek tek, topluca saymaya çalışılsa bile sayılamaz.

O hâlde insanın temel görevi nimet sahibi Allah'ı tanımak ve sevmek, ibadetleriyle tanıyıp; sevdiğini göstermektir. Her nimet, iyilik ve ikram için bir teşekkür gereklidir. Allah bir nefeste insana hayatını iki defa geri vermektedir. Bu nedenle hiçbir zaman Allah'ın nimetlerine minnet ve teşekkür borcumuzu ödeyemeyiz. Ancak gerçek nimet sahibinin Allah olduğu bilmek ve O'nun gösterdiği hareket tarzlarını yerine getirmek, teşekkür etmenin bir yoludur.

İbadetin Yararları

İbadet hiçbir fayda ve çıkar için yapılmaz. İbadet ancak Allah'ın emri olduğu için, O'nun rıza ve hoşnutluğunu kazanmak için yapılır. İbadette temel gaye ne cennet arzusu ne de cehennem korkusudur. Ancak Allah rızası için samimi niyetle ibadet eden kimseler, ibadetlerinin yararları-

nı hem dünyada hem de âhirette göreceklerdir. Âhiretteki faydaları için Allah, mümin kullarına cenneti vereceğini bildirip, cennet nimetlerini saydıktan sonra *"Allah'ın razı olması ise hepsinden büyüktür."* (Tövbe, 9/72) buyurmaktadır.

İbadetin dünyadaki yararları ise şöyle sıralanabilir:

1. İbadetlerin yerine getirilmesi, imânın kalpte kökleşmesini sağlar. Çünkü ibadet imânın pratiği ve uygulaması hükmündedir. İbadeti terk etmek ise zamanla imâna ait duyarlılığı ve heyecanı söndürür; insanı önüne geçilmez kötü duyguların esiri hâline getirir. İnsana öyle günahlar işletir ki, insan insanlığından utanır hâle gelebilir. Böyle bir sonuçtan kurtulmak ancak ibadetlerin yerine getirilmesiyle mümkündür.

2. İbadet insanı Allah'a yükseltir. İbadetleriyle insan kendini dâima Allah'ın huzurunda hisseder. Böylece hem kötü his ve duygularının baskısından kurtulur, hem de şefkat, merhamet ve sevgi hisleriyle ruhunu daima temiz tutar, ihsan sırrına yani "Allah'ı görüyormuşçasına" ibadet etme ufkuna ulaşır. *"Allah, fenalıktan korunanlar ve güzel davrananlarla beraberdir."* (Nahl, 16/128)

3. İnsanın kendisi ibadet etmeye muhtaçtır. Bir insan hastalandığı zaman doktora gider, doktor da o insanın hastalığını teşhis eder. Sonra tedavisi için birtakım ilâçlar verir ve o ilaçları kullanması için ısrar eder. Aynı şekilde ibadetler de insanın manevî yara ve hastalıklarının tedavisi için Allah tarafından yazılmış reçetelerdir. İnsanoğlunun huzur ve mutluğu ancak ibadetleri yerine getirmesiyle mümkündür. İbadetsiz insanlar ya ruhî bunalım veya sıkıntı içindedirler.

İbadetin Adâbı (kuralları)

İbadetin en önemli edepleri şunlardır:

1. İbadetin sırf Allah rızası için yapılması,
2. Sürekli yapılması,
3. Zamanında yapılması,
4. Hatasız yapılması.

İbadetin Allah katında kabul edilebilir olmasının en önemli şartı *'ihlâs-*

tır'. İhlas, ibadeti sırf Allah'ın emri olduğu için ve Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak amacıyla yapmaktır. İbadetlerin karşılığı ise, âhirette verilecektir.

İbadetin Çeşitleri

Yapılış şekillerine göre ibadetler üçe ayrılır :

l. Bedenle yapılan ibadetler: Namaz ve oruç gibi. Bu ibadetleri insanın bizzat kendisinin bedenen yapması gerekir. Başkalarını vekil tutarak bu ibadetler yerine getirilmez.

2. Malla yapılan ibadetler: Zekât, sadaka ve fitre gibi, malların bir kısmını Allah rızası için muhtaçlara verme şeklinde yapılan ibadetlerdir.

3. Hem mal, hem bedenle yapılan ibadetler: Hac ve Umre gibi, hem maddî imkânı gerektiren, hem de yolculuk için sağlıklı olmayı gerektiren ibadetlerdir. Bu ibadetler bir vekil tayin edilerek yerine getirilebilir.

D) İbadet Mükellefiyeti ve Şartları

Teklif, sözlükte bir kimseye güç ve zor bir şeyi yapmasını emretmek, onu o şeyi yerine getirmek için sorumlu tutmak demektir. Dinî anlamda ise, İslâm dininin insanlara Allah'ın emirlerini yapmalarını, yasaklarından da kaçınmalarını emretmesi demektir. Allah'ın emir ve yasaklarını, dinî ibadetleri yerine getirmekle vazifeli olan kimselerin her birine *mükellef* denir. İnsanların Allah'ın emir ve yasaklarına ve dini ibadetlere muhatap oldukları yer olması sebebiyle, içinde yaşadığımız dünyaya da *dâr-ı teklif* yani sorumluluk yeri adı verilir.

Mükellefiyet Ne Zaman Başlar?

Kişinin sorumluluk altına girmesi ve dinî hükümlerden sorumlu tutulabilmesi için; Müslüman, Âkıl, Bâliğ olması gereklidir. İslâm dinin emir ve yasaklarından sorumlu olmanın birinci şartı, kişinin Müslüman olmasıdır. Müslüman olmayan kimseler, Allah'a ve Peygambere imân edip İslâm dinine girmedikçe, Allah'ın ibadetle ilgili emir ve yasaklarına muhatap değildirler. Mükellefiyetin ikinci şartı da, âkil olmaktır. Âkil demek, ne yaptığını bilen , iyi ile kötüyü birbirinden ayırt edecek temyiz yeteneğine sahip olan kimse demektir. Mükellefiyetin üçüncü şartı, kişinin bâliğ olması,

yani bulûğa ermiş, ergen olmasıdır. Bulûğa ermek, çocukluk döneminden çıkıp ergenlik dönemine girmek, cinsî duygu ve hisler kendisinde başlamış bulunmak demektir. Bulûğ çağı, İslâm âlimlerinin çoğuna göre kızlarda 9-15, erkeklerde 12-15 yaşları arası olarak belirlenmiştir. Kişinin bulûğa ermesi erkeklerde ihtilâm denilen cinsi boşalmanın olması; kızlarda ise hayız veya aybaşı adı verilen muayyen hâlin ortaya çıkması ile gerçekleşir.

Uyku, unutma, baygınlık gibi geçici durumlarda mükellefiyet yoktur. Hz. Peygamber, *"Üç kişiden kalem (sorumluluk) kaldırılmıştır; uyanıncaya kadar uyuyan, bulûğa erinceye kadar çocuk ve aklî dengesine kavuşuncaya kadar deli"* buyurarak buna işaret eder.[30]

E) Mükelleflerin Yapması Gereken Dinî Görevler

Mükellefiyet çağına giren her Müslümanın yapmak zorunda olduğu bazı dini görevleri vardır ki, bu davranışlara fıkıh ve ilmihâl kitaplarında mükelleflerin yapacağı görevler anlamında *"Ef'âl-i mükellefin"* denir. Bunlar 8 tanedir.

1. Farz.
2. Vâcib.
3. Sünnet.
4. Müstehap.
5. Mubah.
6. Haram.
7. Mekruh.
8. Müfsit.

Bu 8 davranıştan ilk 5'inin yapılması; 3'ü ise yapılmaması, yani terk edilmesi istenen davranışlardır. Yapılması istenen davranışlara *"emir"*, terki istenenlere de "*nehiy*" adı verilir.

1. Farz

Bir şeyi kesinleştirmek, takdir etmek, pay ve parçalara ayırmak anlamındadır. Dinî anlamda farz, Allah ve Resûlü'nün, mükelleften yapılma-

---

[30] Tirmizî, *Hudûd*, 1.

sını kesin ve açık delillerle istediği, bağlayıcı tarzda emrettiği dinî iş ve görevlerdir. Abdest almak, namaz kılmak, oruç tutmak, zekât vermek gibi. Farz ikiye ayrılır:

a. *Farz-ı ayn*: Her mükellef Müslümanın bizzat yerine getirmesi zorunlu olan farzlardır. Bunlar, bir Müslümanın yapmasıyla diğer Müslümanların üzerinden düşmez, beş vakit namaz, Ramazan orucu, zekât ve hac gibi.

b. *Farz-ı kifâye*: Yerine getirilmesi her Müslümana ayrı ayrı zorunlu olmayan, topluca emredilen davranışlardır. Müslümanlardan bazısının yapmasıyla diğerlerinin üzerinden borçluluk hâli kalkar. Bu gibi farzları, hiç kimsenin yapmaması durumunda, bütün toplum sorumlu ve günahkâr olur. Bir Müslümanın cenaze namazını kılmak, cihat etmek, iyiliği emredip kötülüğe engel olmak gibi. Farz-ı kifâyenin sevabı, sadece yapana aittir. Tamamen terkinden dolayı gelen günah ise bütün Müslümanlarındır.

Farzın hükmü: Yapılması zorunludur. Yapanlara büyük sevap, özürsüz olarak terk edenlere, âhirette ağır cezayı hak etmiş olur. Farz olan bir şeyi inkâr eden Müslümanın dinden çıktığına hükmedilir.

2. Vâcip

Kelime olarak, yapılması gerekli olan, bırakılması mümkün olmayan, var ve gerekli olan şey anlamına gelen vacip, dinî bakımdan yapılması şart olan, kesinlik bakımından farzdan sonra gelen hükme denir. Yapılması farz kadar açık bir şekilde istenilmemekle birlikte, kuvvetli delillerle sâbit olan iş ve vazifelerdir. Kurban kesmek, vitir ve bayram namazı kılmak gibi.

Vâcibin hükmü de, farz gibidir. Yani, işlenmesi hâlinde sevap, terkinde ise azap vardır. Ancak inanç bakımından vâcip, farz gibi değildir. Vâcibi inkâr eden dinden çıkmaz. Fakat dinde olan bir emri inkâr ettiği için büyük bir günaha girmiş olur.

3. Sünnet

Sünnet sözlükte, iyi ahlâk, iyi huy, yol, Allah'ın kanunu, hâl ve gidiş anlamındadır. Dinî anlamda sünnet, Hz. Peygamber'in söz, davranış ve onayının genel adı olup, Kur'ân'la birlikte İslâm'ın temel iki kaynağını oluşturur. Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) farz ve vâcibden ayrı

olarak bizzat yaptığı, yapın dediği veya yapılmasını hoş karşıladığı davranışlardır. Sünnetler nafile adı altında toplanır. Sünnetler ikiye ayrılır:

1. **Sünnet-i Müekkede**: Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) genellikle yapmaya devam edip pek az terk etmiş oldukları farz ve vacip olmayan davranışlarıdır. Sabah, öğle ve akşam namazlarının sünnetleri gibi. Ezan, kâmet, cemaate devam gibi İslâm şeâirlerinden (ayırt edici temel âdet) sayılan sünnetler de, sünnet-i müekkededir. Bunlara *Sünnet-i Hüdâ* da denir.

2. **Sünnet-i Gayr-i Müekkede**: Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) ibadet amacıyla çok zaman yerine getirip, bazen da terk ettikleri sünnettir. İkindi ile yatsının ilk sünneti gibi.

Hz. Peygamber'in yiyip içme, giyinip kuşanma, oturup kalkma gibi günlük normal davranışları ve görgü kuralları ile ilgili işleri de sünnet-i gayr-i müekkedeye dahildir. Bunlara *sünnet-i zevâid* adı da verilmiştir.

Sünnetin hükmü: Sünnet-i müekkedenin yapılmasında büyük sevap vardır. Kasten veya tembellikle terk edilmesinde cehennem azâbı yoksa da, dinen azarlanmayı ve kınanmayı hak eder. Sünnet-i gayr-ı müekkedenin yapılması da pek güzel ve sevaplıdır. Yemek, içmek, giyinmek vs.. gibi günlük fıtrî hareket ve işler, sünnete bağlılık yoluyla, ibadet hükmüne geçerler. İşlenmesi âdet olan bu tür eylemler, böylece sünnetle canlanır, Hz. Peygamber'in şefâatine neden olur. İnsan ruhuna mutluluk verir. Çünkü, sünnetin en küçük bir edebini gözetmek dahi, Allah Resûlü'nü hatıra getirir, kalbe nûr ve huzur verir.

4. Mubâh

Sözlükte serbest bırakılan şey anlamında olan mubah, dinî anlamda, yapılmasında veya terkinde dini yönden hiçbir sakınca bulunmayan, yani mükellefin yapıp yapmamakta tamamen serbest olduğu işlerdir. Helâl ve caiz sözcükleri de mubahla eş anlamlıdır. Oturmak, yemek, içmek, uyumak gibi mubah olan bu gibi işlerin ne yapılmasında sevap vardır, ne de terkinde günah. Ancak bu işleri yaparken, mümin sünnet-i seniyyeyi düşünür, o niyetle hareket ederse, o vakit sünnet sevabını kazanır.

Eşyada temel anlayış mubah olmasıdır. Hakkında bir hüküm gelme-

miş olan şeyler helâldir. Bu konuda Kur'ân'da şöyle buyurulur: *"O Allah ki, yerde olanların hepsini sizin için yarattı"*(Bakara, 2/29). Yenilmesi içilmesi veya kullanılması âyet ve hadislerle yasaklanmamış olan şeyler helâldir.

5. Müstehab

Sözlükte sevilmiş şey, güzel görünen iş ve davranış anlamındadır. Dinî anlamda Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) arasıra yapmış oldukları davranışlardır. Kuşluk namazı, nafile oruçlar gibi. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) müstehab denilen davranışları sevip zaman zaman yapmışlar, selef-i sâlihin de bunları seve seve işlemiş ve diğer Müslümanları da yapmaya teşvik etmişlerdir.

Müstehabın hükmü: Yapılmasında sevap vardır. Yapılmaması hâlinde ise, yalnızca bu sevaptan mahrumiyet söz konusudur.

6. Haram

Sözlükte yasak, yasaklanmış şey demektir. Dinî terim olarak yapılması, kullanılması, yenilip içilmesi dinimizce kesin ve bağlayıcı bir ifade ile yasak edilmiş şeylere denir. İçki içmek, kumar oynamak, zinâ etmek, adam öldürmek, gıybet ve iftirada bulunmak gibi...

Haram kılınan eşya veya iş, kendisinde bulunan, hiç ayrılmayan bir zarar, kötülük ve pislik nedeniyle temelden haram kılınmış ise, buna *li-aynihi (bizzat) haram* denir. Zina, hırsızlık, domuz eti ve şarap gibi. Bunların haram kılınmasının nedeni kendi özelliklerindeki kötülüğe dayanır. Kendi doğal özelliğinden dolayı değil de elde etme şekli, kazanma yolu gibi geçici bir durum nedeniyle haram kılınmış ise, buna da *li-gayrihi* (dolaylı) *haram* denir. Çalınmış ekmek, gasp edilmiş para gibi.

Haramın hükmü: Haramın terkinden dolayı büyük sevap vardır. Mümini takvâ mertebesine yükseltir. İşlenmesi hâlinde ise, kalplerin kararıp vicdanların paslanması, imânın zayıflaması, huzur ve neşenin gitmesi, ibadetten zevk alma duygusunun yok olması gibi zarar ve kayıpların yanı sıra, âhirette de çetin bir azap söz konusudur. İnanç açısından, haramlığı kesin olan bir şeyi helâl kabul etmek, insanı dinden çıkarır.

7. Mekruh

Mekruh sözlükte, sevimsiz bulunan, hoş olmayan ve kerih görülen şey demektir. Dinî anlamada mekruh, Allah ve Resûlü'nün kesin ve bağlayıcı olmayan bir ifade ile yapılmasını istemediği çirkin ve kötü görülen işlere denir. Haramdan sonra gelen dinî yasakların hükmü mekruhtur.

Mekruh iki kısma ayrılır.

Tahrimen mekruh: Harama yakın olan mekruha denir. Abdest alırken suyu israf derecesinde kullanmak gibi.

Tenzihen Mekruh: Helâle yakın olan mekruhtur. Burnu sağ el ile temizlemek gibi.

Mekruhun hükmü: Yapılmasında günah, yapılmamasında sevap vardır. Harama yakın olan mekruhu işleyen kimsenin âhirette hesaba çekilmesi ve azaba uğramasından korkulur.

Tenzihen mekruhun işlenmesi ise, azabı gerektirmez. Fakat terki sevaptır. Mekruhları helâl olarak kabullenmek, hata olmakla beraber, insanı dinden çıkarmaz.

8. Müfsit

Başlanmış bir ibadeti bozan ve iptal eden davranıştır. Müfsidin özürsüz, kasıtlı olarak yapılması günahtır. Hata ile, kasıtsız olarak yapılmasında günah ve azap yoktur. Namaz içinde kendisini alamayıp gülmek gibi.

Değerlendirme Soruları

- İslâm ve imân kelimelerinin anlamı nedir?
- Şahâdet kelimesini ve Türkçe anlamını yazınız?
- Şahâdet kelimesinin anlamını açıklayınız?
- İbadet ne demektir?
- Niçin ibadet edilmelidir?
- İbadetin faydaları nelerdir?
- İbadetle sorumlu olmanın şartları nelerdir?
- Mükelleflerin yapması gereken dinî görevleri sayınız?

13. Ünite
İSLÂM'DA TEMİZLİK

Hedefler

Bu üniteyi çalıştıktan sonra,

✓ İslâm dininin temizliğe verdiği önemi kavrayabilecek,

✓ Beden ve ruh temizliğinin önemini vurgulayabilecek,

✓ Abdest, gusül ve teyemmümle ilgili temel konuları kavrayabileceksiniz.

İslâm'da Temizlik

İslâm dini temizliğe büyük önem vermiş, Allah'ın huzuruna çıkmak için beden, elbise ve namaz kılınacak yerle kalbin temizliğini emretmiştir. Kur'ân'da, temizliğe titizlik gösterenler övülmüş ve Allah'ın sevgisine lâyık oldukları bildirilmiştir. Allah, "*Şüphesiz, Allah çok tövbe edenleri ve temizlenenleri sever.*" (Bakara, 2/222) buyurmaktadır. Temizlik ibadetin temeli ve aynı zamanda ön şartıdır.

İslâm dini, beden ve elbise temizliğini emrettiği gibi, kalp ve gönül temizliğini de emretmiştir. Beden ve elbise temizliği, görünen kir ve pisliklerin temizlenmesidir. Buna maddî temizlik denir. Dinimizin üzerinde daha çok durduğu temizlik ise kalp ve gönül temizliğidir. Kalp temizliği, insanın güzel ahlâk sahibi olması, diğer insanlara karşı kötülük, kin ve haset gibi olumsuz duygulara gönlünde yer vermemesi, hoşgörülü ve affedici olması, yardım sever olması, gönlünde sürekli Allah'ın hoşnutluğunu arama duygusuyla yaşamasıdır. Allah, gerçek kurtuluşa erenlerin ilk sıfatının temizlenme olduğunu ifade eder."*Şüphesiz, iyi temizlenen ve Rabbinin adını anıp da namaz kılan kimse umduğuna ermiştir.*" (A'la, 87/14-15) Yine Kur'ân'da elbise ve ibadet yeri temizliğine dikkat çekilmektedir (Müddessir, 74/4; Bakara, 2/125).

Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) de temizliğin önemini,"*Temizlik imânın yarısıdır.*",[31] "*Allah temizdir, temizliği sever.*",[32] "*Namazın anah-*

---

[31] Müslim, *Tahâre*, 1.

[32] Tirmizî, *Edeb*, 41.

tarı temizliktir." [33] sözleriyle ifade etmiştir. Bu âyet ve hadislerden temizliği temel olarak ikiye ayırmak mümkündür: Ruh ve beden temizliği.

a) *Ruh Temizliği*: İnsanın her türlü kötülüklerden sakınıp iyi bir Müslüman olmasıdır. Temiz bir kalple Allah'ın emrettiği şekilde yaşamak gerekir. Allah, iyilikleri emretmiş kötülükleri yasaklamıştır. Bu emir ve yasakların yerine getirilmesi insanın iyi niyet ve samimiyetle Allah'a bağlılığını gerektirir. Kalbin kibir, gurur, kin, haset vb. Allah'ın yasaklarından temizlenmesi, imân, ihlas, takva vb. güzel ahlâk ilkeleriyle süslenmesidir.

b) *Beden Temizliği*: Ruhen temiz olan insan beden temizliğine de önem vermelidir. Çünkü beden ve elbise temizliği Hz. Peygamber'in muhatap olduğu ilk emirlerdendir. Bu nedenle İslâm dini beden ve üst-baş temizliğine çok önem vermiş, ibadet edilebilmesi için gözle görünen ve görünmeyen her türlü pislikten temizlenmeyi şart koşmuştur. Bedeni temiz olmayan kimse namaz kılamaz, Kur'ân'a el süremez, Kâbe'yi tavaf edemez.

İslâm dininde ibadet için temizlik temel prensiptir. Kişi hem ruhu ile hem de bedeniyle tertemiz olarak Allah'ın huzuruna çıkmalıdır. İbadetin ön hazırlıkları olan temizlikler abdest ve boy abdesti ile olur. Suyun bulunmadığı zaman da teyemmümle bu temizlik yapılır.

1. Abdest

Farsça âb (su) ve dest (el) kelimelerinden oluşan ve "el suyu" anlamına gelen abdest, belli bir ibadetin yerine getirilebilmesi için ön şart olan ve kendisi de ibadet özelliğinde olan bir temizliktir.

Abdest, "Su ile yapılan; yüzü, kolları, ayakları yıkamak ve başı ıslak elle mesh etmekten ibaret olan özel bir temizliktir."

Abdestin maddî-manevî birçok faydaları vardır. Günde en az beş sefer abdest alan bir Müslüman, temizliği alışkanlık hâline getirmiş olur ki, bu onu hastalığa sebep olacak durumlardan korur, mikroplardan arındırır. Bu abdestin maddî faydasıdır. Abdestin manevi faydaları da pek çoktur.

Peygamber Efendimiz, Enes b. Mâlik'e, "*Oğulcuğum! Abdestini tam al ki, hafaza melekleri seni sevsin ve ömrün uzatılsın*" buyurmuşlardır

---

[33] Ebû Davud, *Salat*, 73; Tirmizî, *Taharet*, 3.

Abdest, aynı zamanda yüze nur, kalbe sevinçtir. Küçük günahların affına bir sebeptir. Bu hususu Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) belirtmiştir. *"Kim emredildiği şekilde abdest alır, yine emredildiği şekilde namaz kılarsa, geçmiş bütün küçük günahları afva uğrar."* Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) abdest almadan hiçbir iş yapmadığı bilinmektedir.

Abdest, müminin manevî silâhıdır. Onunla kendini kötü his ve arzulardan korur. Zihnine gelen vesvese ve olumsuz düşüncelerin etkisinden kurtulur. Hz. Osman şöyle anlatıyor: "Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber idim, huzurunda abdest alan birisi vardı. Bu arada Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) güldüler. Bunun üzerine *'Niçin güldünüz yâ Rasûlallah?'* dedim. Resûlü Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem): *"Allah'ın abdest alan kuluna olan ikramına güldüm. Abdest alıp organlarını yıkayan her kul, ne zaman bir organını yıkasa, o organdan su ile beraber günahları da dökülür."*[34]

Abdestin Farzları

Abdest için Kur'ân'da şöyle buyurulmaktadır: *"Ey imân edenler, namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi ve dirseklerinizle birlikte ellerinizi yıkayın. Başınızı meshedin. Her iki topuğunuzla birlikte ayaklarınızı da (yıkayın)..."* (Mâide, 5/6). Bu âyete göre abdestin farzı dörttür.

1. Yüzü bir kere yıkamak.
2. Kolları dirseklerle beraber bir kere yıkamak.
3. Başın dörtte birini bir kere meshetmek.
4. Ayakları topuklarıyla beraber bir defa yıkamak.

Yukarıda sayılan abdest organlarından kol, yüz ve ayakları en az birer kere yıkamak farzdır. Yıkama işini üçe çıkarmakla farzın yanında sünnet de yerine getirilmiş olur. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), hem Müslümanlara uygulayarak abdestin nasıl alınacağını göstermiş hem de abdestsiz olarak kılınacak hiçbir namazın Allah katında kabul olunmayacağını belirtmiştir.[35]

Abdestin Geçerli Olmasının Şartları

Sahih (geçerli) bir abdest için, şu üç şartın bulunması gereklidir:

1. Temiz olan suyun cilt üzerine tamamen nüfuz etmesi ve cildi kap-

---

[34] Müslim, *Tahâre*, 32-33.
[35] Buhârî, *Vudu'*, 2; İbn Mace, *Taharet*, 47.

laması yani abdestle yıkanması farz olan uzuv üzerinde hiçbir kuru yerin kalmamasıdır. Yoksa, abdest geçerli olmaz.

2. Abdesti hükümsüz kılıcı durumların ortadan kalkması. Yani, kadınlar için hayız ve nifas hâlinin sona ermesi, abdest alacak olan kimseden idrar ve kan akıntısı da abdesti hükümsüz kılan hâllerdendir.

3. Mum, içyağı, hamur, yapışkan vb. gibi suyun cilde ulaşmasına engel olan şeylerin ciltten kazınması gerekir.

Abdestin Sünnetleri

l. Niyet etmek: *"Niyet ettim Allah rızası için abdest almaya"* diyerek niyet edilebilir

2. Abdeste, *Eûzü* ve *besmele* ile başlamak.

3. Öncelikle ellerini bileklerine kadar yıkamak.

4. Ağzını misvâk ve fırça ile yıkamak veyahut dişlerini baş ve şahâdet parmakları ile ovmak.

5. Bir uzvu kurumadan diğerini yıkamak.

6. Yıkadığı organlarını güzelce ovmak.

7. Mazmaza ve istinşak; yani ağzına ve burnuna üç kere su alıp her defasında çıkarmak, oruçlu olmadığı vakit, suyu ağzına çokça doldurup çalkalamak.

8. Sırayı gözetmek, yani abdesti yukarıda tarif edilen şekilde yapmak ve önce elini ve yüzünü, sonra kollarını yıkamak, sonra başını bir kere meshetmek, sonra ayaklarını yıkamak.

9. Yıkanan her organı üçer kere yıkamak.

10. Elleri ve ayakları yıkamaya parmak uçlarından başlamak, parmak aralarını aralamak.

11. Sakalı sık olan kimse, parmaklarıyla sakallarını aşağıdan yukarıya doğru aralamak.

12. Kulaklarını ve boynunu meshetmek.

Abdestin Alınışı

Abdest almaya niyetlendikten sonra Eûzü besmele çekilerek eller bileklere kadar yıkanır. Parmakta yüzük varsa, bu arada hareket ettirilir, altına suyun geçmesi sağlanır. Üç defa sağ avuca su doldurularak bu su ile

ağız çalkalanır. Abdeste başlamadan önce dişler misvak ve fırça ile temizlenmemiş ise, ağza su verme işlemi sırasında parmaklarla dişler ovulabilir. Bundan sonra üç defa sağ el ile burna su çekilir, sol el ile de etrafı rahatsız etmeyecek şekilde sümkürüp temizlenir. Alından çene altına kadar bütün yüz, üç defa yıkanır. Dirseklerle birlikte, önce sağ kol, sonra sol kol üçer defa yıkanır. Eller ıslatılıp sağ elin içi ile başın ön kısmına meshedilir. Baş meshedildikten sonra elde kalan yaşlık ile veya el yeniden ıslatılarak kulak ve boyun meshedilir. Önce sağ ayak, sonra da sol ayak topuklarla birlikte üçer kere iyice yıkanır. Parmak aralarına su geçirtilir. Gerek abdest sırasında, gerekse abdestten sonra, abdest dualarının okunması çok sevaptır.

Abdestsiz Helâl Olmayan Şeyler

Abdestsiz namaz kılmak, Kur'ân'a el sürmek, tilâvet secdesi yapmak, cenaze namazı kılmak, Kur'ân âyetlerine el sürmek, Kâbe'yi tavaf etmek helâl olmaz. Bunlardan biri yapılmak istenildiği zaman, abdest almak farzdır. Uykuya yatarken, uykudan kalktığı zaman, abdesti varken, ölü yıkadıktan sonra, Kur'ân veya hadis okurken abdest almak sünnettir.

Abdesti Bozan Şeyler

Abdesti bozan şeyler:

1. Kişinin kendinden geçmesi: Bayılmak, uyumak, sarhoş olmak vb. durumlar.

2. Vücudundan herhangi bir pisliğin çıkması: Dışkı, idrar, kan, irin, sarı su çıkması, yellenmek, kusmak vb. durumlar.

3. Rükû ve secdesi olan bir namazı kılarken yanındakilerin işiteceği kadar gülmek. Detaya ait diğer durumlar için ilgili kaynaklar bakılabilir.

2. Gusül

Sözlükte gusül veya gasl, *bir şeyi su ile yıkamak* demektir. Dinî anlamda gusül, *hiç kuru bir yer kalmamak üzere, tepeden tırnağa kadar bütün vücudun temiz su ile yıkanması* demektir. Gusle boy abdesti de denir.

Guslü Gerektiren Durumlar

a. *Cünüplük*: Cinsî münasebet, ihtilâm ve ne şekilde olursa olsun meninin vücuttan çıkması. Âkil ve bâliğ olan, kadın ve erkek bir Müslü-

man, her ne sûretle olursa olsun, cünüp olduğu vakit, onun gusletmesi, üzerine farzdır.

b. *Hayız ve nifas* (lohusalık): Âdet gören bir kadının kanı kesilip de âdeti tamam olduktan, lohusa olan kadınların lohusalığı geçtikten sonra gusletmeleri farzdır. Böyle gusletmesi gereken bir insan gusledip yıkanmadıkça namaz kılamaz. Kur'ân okuyamaz, eline Kur'ân-ı Kerîm'i alamaz, Kâbe'yi tavâf edemez. Yıkanıp temizlenmedikçe bunların hepsi de o kimseye haramdır.

Guslün Farzları

Kur'ân'da, *"Eğer cünüp iseniz tastamam yıkanın."* (Mâide, 5/6) ve *"Aybaşı hâlinde kadınlardan uzak durun"* (Bakara, 2/222) âyetleri guslün farz olduğunu ifade etmektedir.

Guslün Farzı Üçtür

l. Ağza su alıp boğazına kadar çalkalamak (mazmaza),

2. Burnuna su çekmek ve yıkamak (istinşak),

3. Tepeden tırnağa kadar bütün bedeni temiz su ile yıkamak.

Suyu kaşların, bıyıkların ve sakalın altına kadar vardırmak şarttır. Sakalın yalnız üstünü yıkamak yeterli değildir. Eğer erkeğin çok ve örülmüş saçı varsa, onu çözüp her tarafını yıkaması gerekir. Kadının saçının diplerinin yıkanması yeterlidir.

Guslün Sünnetleri

1. Gusle besmele ve niyetle başlamak.

2. Bedenin herhangi bir tarafında pislik varsa onu önceden temizlemek.

3. Avret yerini, pis olmasa da ayrıca yıkamak.

4. Gusülden evvel abdest almak.

5. Vücuda üç defa su dökmek ve her defasında suyun vücudu kaplamasını sağlamak.

6. Su dökünmeğe baştan başlamak, sonra sağ omzuna ve sol omzuna dökmek, ilk defa döktüğü zaman bedeni ovmak ve suyu bedenin her tarafına ulaştırmak.

Guslün Yapılışı

Gusletmek isteyen bir kimse önce Eûzü besmele okur, sonra gusletmeye niyet eder. Ellerini bileklerine kadar yıkar ve üzerine yapışık kurumuş bir şeyler varsa onları temizler, sonra avret mahallinde veya uyluklarında bir pislik varsa onları yıkar. Bundan sonra ağzına su alır ve boğazına kadar ağzının içini ve dişlerinin arasını üç kere su ile çalkalar. Oruçlu değilse, ağzına her su aldığında fazla alır ve ağzının her tarafını, boğazına kadar, iyice çalkaladıktan sonra döker. Sonra burnuna su çekip üç defa yıkar. Bundan sonra tıpkı namaz abdesti gibi bir abdest alır. Bastığı yere su toplanırsa, ayağını abdest alırken yıkamayıp, guslettikten sonra çıkarken yıkar. Abdest aldıktan sonra, önce başına, sonra sağ, sonra sol omuzlarına üçer defa su döker ve vücudunu yıkar. Suyu ilk döküşte elinin ulaşabildiği yere kadar vücudunu güzelce ovuşturur. Sonra her döküşte yine ovuşturur. İğne ucu kadar kuru yer kalmaksızın bütün vücudunu yıkar. Göbeğinin ortasını ve kapanmış olan küpe deliklerini de yıkar. Sakalını, saçını ovuşturur, suyu onların diplerine geçirir. Eğer vücudunda bir yara olup da üstünde ilâç varsa o ilâcı çıkarması zararlı olacaksa, suyu ilâcın üstünden geçirir.

3. Teyemmüm

Teyemmüm, sözlükte *kastetmek* anlamındadır. Dinî anlamda, "Su bulunmadığı veya bulunup da kullanılamadığı takdirde, temiz olan toprağa sürülen eller ile, kolları ve yüzü, özel bir şekilde meshetmek" demektir.

Suyun yokluğunda veya su bulanmasına rağmen hastalık gibi suyu kullanmanın imkânsız hâle geldiği bazı durumlarda, cünüplük veya abdestsizlikten teyemmümle temizlenilir. Böylece elde olmayan bir sebepten dolayı, ibadet görevi ertelenmemiş olur.

Teyemmümün, inanan Müslümanlara Allah'ın özel bir lütfu ve ihsanı olduğunu, Hz. Peygamber şöyle belirtmişlerdir: "Benden önce kimseye verilmeyen beş şey bana verildi: Bunlardan birisi de, yerin (toprağın) bana mescit ve temizleyici kılınmasıdır. Bunun için kime nerede namaz vakti gelirse, hemen namazını kılsın." Bu hadisten anlaşıldığı gibi, toprak, Müslümanlar için, hem üzerinde namaz kılabilecekleri temiz bir madde, hem de aynı zamanda su bulunmaması hâlinde teyemmümle suyun yerini tutacak temizleyici bir unsur kılınmıştır.

Teyemmümün Sebepleri

Teyemmüm, abdest ve gusül yerine geçer ve olağandışı bir hüküm olup ancak belli mazeretin bulunması durumunda yapılabilir. Bu mazeretleri iki grupta toplamak mümkündür. l. Gerçekten suyun bulunmaması. 2. Hükmen suyun bulunmaması.

Gerçekten suyun bulunmaması: İbadet edecek kimsenin yanında suyun hiç olmaması; abdest veya gusül için yetecek kadar bulunmamasıdır. Bu durumda olan kişinin teyemmüm yapabilmesi için önce durumuna göre, yakınlarında su araştırması yapması gereklidir.

Hükmen suyun bulunmaması:

Şu iki hâlde, su bulunmasına rağmen hiç su bulunmamış hükmü geçerlidir.

1. Temizliğe yetecek kadar bol su bulunur, fakat bir özür veya hastalık sebebiyle onu kullanmak tıbben sakıncalı olursa, bu durumda abdest veya guslü su ile almak zorunlu olmaktan çıkar. Aksine su kullanmayıp teyemmüm almak gerekir.

2. Mevcut suya, temizlik dışında içmek ve yemekte kullanmak gibi daha zorunlu bir ihtiyaç olabilir. Bu durumda su, açlık ve susuzluğu gidermekte kullanılır. Abdest veya gusül için ise teyemmüm edilir.

Teyemmümün Farzları

Teyemmümün farzları ikidir:

l. Niyet. 2. Elleri temiz toprağa iki kere vurarak yüzün ve kolların tamamını meshetmek. İlk vuruşta yüz, ikincisinde de kollar meshedilir.

Teyemmümün Sünnetleri

l. Besmele ile başlamak.

2. Toprak veya toprak cinsinden bir şey üzerine elleri parmakların arası açık olarak koyduktan sonra, elleri öne doğru sürmek.

3. Öne doğru sürülen elleri, önden arkaya doğru çekmek.

4. Elleri topraktan kaldırınca, tozlu ise silkelemek.

5. Sırayı gözetmek, yani önce yüz, sonra kolları meshetmek.

6. Meshler arasında başka işler yapmamak, meshe ara vermemek.

Teyemmüm Yapılışı

Teyemmüm edecek olan kimse, önce teyemmüme kalben ve dil ile niyet ederek, ellerini parmaklarının arası açık olarak temiz bir toprak veya toprak cinsinden bir madde üzerine koyup ileri doğru sürer. Sonra geriye çeker. Sonra ellerini çırparak fazla tozları silkeler. Bundan sonra iki eli ile yüzünün her tarafını kaplayacak şekilde mesheder. Böylece toprağa birinci vuruş yerine getirilmiş olur. Sonra tekrar önceden yaptığı gibi iki elini toprağa vurur, ellerini ileri-geri sürter, fazla tozu silkeler. Bundan sonra sol elinin işaret parmağı ile baş parmağını birbirinden ayırır, kalan üç parmağın iç kısmı ile sağ elinin arkasını dirseğine kadar sıvazlar. Önceden ayırmış olduğu işaret ve başparmağı ile de iç kısmını sıvazlar. Böylece sağ kolun meshi bitmiş olur. Sonra sol kol için de, bu sefer sağ elin baş ve işaret parmağı ayrılarak, kalan üç parmakla sol kolun arkası dirseklere kadar sıvazlanır. Boşta kalan baş ve işaret parmakları ile de, iç kısmı meshedilir. Sol kolun da bu şekilde meshedilmesiyle, teyemmüm tamamlanmış olur. Görüldüğü gibi, teyemmümde önce niyet edilmekte, sonra eller toprağa iki kere vurularak birinci vuruşta yüz, ikinci vuruşta da sırasıyla sağ ve sol kollar sıvazlanmaktadır.

Teyemmümü Bozan Şeyler

1. Abdesti bozan veya guslü gerektiren durumların hepsi, teyemmümü de bozar. Teyemmümlü kimsenin burnunun kanaması gibi.

2. Teyemmümü gerekli kılan özür hâlinin ortadan kalkması da teyemmümü bozar. Suyun bulunması veya suyu kullanmaya engel olan özür veya ihtiyaç durumunun kalkması gibi.

Değerlendirme Soruları

- İslâm dininin temizliğe verdiği önemi tartışınız?
- Beden ve ruh temizliğinin önemi nedir?
- Abdestin farzları nelerdir?
- Abdestin alınışını yazınız?
- Guslün farzları nelerdir?
- Abdesti ve guslü bozan davranışlar nelerdir?
- Guslün alınışını yazınız?
- Teyemmümün farzları nedir?

14. Ünite
NAMAZ KILMAK

Hedefler

Bu üniteyi çalıştıktan sonra,

✓ Namazın anlam ve önemi önemini kavrayabilecek,

✓ Namazın farzlarını sayabilecek,

✓ Namazın vaciplerini, sünnetlerini ve namazı bozan şeyleri sıralayabilecek,

✓ Namazla ilgili temel konuları kavrayabilecek,

✓ Namazın vakitlerini ve namazın kılınışını öğrenebilecek,

✓ Cuma namazının önemini ve kılınışını kavrayabilecek,

✓ Bayram namazının kılınışını öğrenebilecek,

✓ Cenaze namazının anlamını ve kılınışını kavrayabilecek,

✓ Namazı düşüren özürleri sayabilecek,

✓ Yolcu namazının özelliklerini anlatabilecek,

✓ Namazların kazasını açıklayabilecek,

✓ Hastaların namazı nasıl kıldığını açıklayabileceksiniz.

A) Namazın Anlam ve Önemi

Namaz, *duâ etmek*, *hayır duâda bulunmak*, *övmek*, *büyüklemek* anlamındadır. Dinî bir terim olarak namaz; *tekbir ile başlayıp selâm ile tamamlanan özel hareket ve sözlerle yapılan bir ibadet şeklidir.*

İslâm dininde Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) Allah'ın kulu ve resûlü olduğuna şahâdetten sonra, farzların en büyüğü namazdır. Namaz, insanı Allah'a bağlar. O, Allah'ın büyüklüğünü idrak eden ve kudreti karşısında hayranlık duyan insanın, saygı ve hayranlığını en uygun söz ve hareketlerle ifade etme şeklidir. Namaz, müminin günde beş defa Rabbi'nin huzuruna çıkması, divanında durması demektir. Bu yüce divanda hiçbir aracı olmadan her türlü istek ve ihtiyacını, kul, bizzat kendisi Allah'a arz eder; O'na sığınır ve yalnız O'ndan yardım diler. Böylece namazın müminin miracı olması sırrı yaşanır.

Namaz, İslâm'dan önceki ilâhî dinlerde de emredilmiş olan bir ibadettir (Bakara, 2/83; Yûnus, 10/87). Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) beş vakit namaz daha farz kılınmadan, güneş doğmadan önce sabah, güneş battıktan sonra akşam olmak üzere iki vakit namaz kılıyordu. Daha sonra Miraç gecesinde beş vakit namaz farz kılınmıştır.

Namaz, Kur'ân'da yüzden fazla yerde geçmektedir. Namazın farz olması Kur'ân, sünnet ve icmâ (İslâm âlimlerinin dinî bir konuda aynı görüş birliğine varmaları) delilleri ile sabittir. Kur'ânın birçok yerinde "*Namazı kılınız ve zekâtı veriniz*" emri vardır. Namazın farz olduğunu bildiren âyet-i kerimelerden bazıları şöyledir: *"Muhakkak namaz, müminler üzerine vakti tayin edilmiş bir farzdır."* (Nisa, 4/103); *"Artık namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin ve Allah'a sarılın. O sizin Mevlâ'nızdır. O ne güzel Mevlâ ve ne güzel yardımcıdır."* (Hac, 22/78); *"Namazları ve hele orta namazı (ikindi) edaya (kılmaya) devam ediniz, gönülden samimiyet ve saygı ile Allah'ın huzurunda durun."* (Bakara, 2/238); *"O hâlde akşama girerken, (akşam ve yatsı namazını) sabah ererken (sabah namazını kılın) Allah'ı tesbih edin."* (Rum, 30/17); *"Günün sonunda ve öğle vakti gelince Allah'ı tenzih edin, namaz kılın."* (Rum, 30/18)

Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) namazla ilgili birçok hadisi vardır. Bunlardan en meşhuru: "*Namaz dinin direğidir. Kim namazı kılmaya devam ederse, dinini yıkılmaktan korur. Kim de onu terk ederse dinî hayatının direğini yıkar.*" [36] Bir başka hadisinde Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), *"Allahû Teâlâ Miraç gecesinde ümmetim üzerine elli vakit namazı farz kıldı. Ben ise ona müracaat ederek hafifletilmesini istedim. Sonunda namazı bir gün ve gecede beş vakte indirdi."*[37] buyurmuşlardır.

Namazın farz olduğunu bildiren bu âyet ve hadislerden sonra namaza başlama yaşı ile ilgili Hz. Peygamber şöyle buyurmuşlardır: *"Çocuklarınıza yedi yaşlarında namaz kılmalarını emredin, on yaşına girince bundan dolayı (hafifçe) dövün ve o yaşta yataklarını ayırın."*[38]

Namazı kılmayıp terk etmenin hükmü; tembellik veya önemsememek

---

[36] *Ramûz el-Ehadis* 281/11.

[37] Buhâri, *Salat*, 1.

[38] Ebû Davud, *Salat*, 26.

nedeniyle namazı terk eden kişi günah işlemiş olur. Namazın farz olduğunu inkâr eden kişi ise dinden çıkar. Namazı kılmamak dünya ve ahirette azaba sebep olur. Ahiretteki azapla ilgili olarak Allah, "*Onlar suçlulara sorarlar: sizi 'sakar' cehennemine sürükleyen nedir? Suçlular şöyle cevap verirler: Biz namaz kılanlardan değildik.*" (Müddessir, 74/40-43) buyurmaktadır.

Namazı unutarak, uyanamayarak veya tembellik yüzünden zamanında kılamayan namazını kaza eder. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), "*Kim uyuyarak veya unutarak namazını kılmamış olursa, hatırladığında hemen kılsın.*"[39] buyurarak namazın hiçbir zaman terk edilemeyeceğini bildirmişlerdir.

İslâm dininde yüce yaratıcı Allah'a ulaşmanın yolu, O'na yükselmenin basamağı ve bu bakımdan en parlak ve önemli ibadet, namaz ibadetidir. Bu özelliğinden dolayı namaz dinin diğer bütün ibadetlerinin özü ve özeti sayılmıştır. Namaz, Allah'ı sürekli hatırlamanın en büyük vesilesidir. Nitekim âyette,"*Beni hatırlamak; anmak için namaz kıl.*" (Tâhâ, 20/14) buyrulmaktadır. Namazın kulun Allah'a ulaşması, kavuşması yolunda önemli bir araç olduğunu anlatmak için, "*Namaz müminin miracıdır*" denilmiş, namaz bilinci âdetâ bu cümlede özetlenmiştir.

Namazın dış görünüşü birtakım şekiller ve zikirden ibaret ise de, içerisi ve gerçek mahiyeti, yüce yaratıcıya duâ etmek, O'nunla konuşmak, O'na yakınlaşmak ve O'nu müşahede etmektir. Bu nedenle namaza duran kişi, Allah'ın huzurunda olduğunu bilmeli, bunu hissetmelidir. "*Ne dediğini bilinceye kadar namaza yaklaşmayın.*" (Nisa, 4/43) ifadesi ne dediğinden haberi olmayan sarhoş kimselere yönelik olmakla beraber, namazda tam bir bilinç ve gönülden saygının gerektiğini de anlatmaktadır. Nitekim Kur'ân'da, namaz kılarken gaflet ve ciddiyetsizlik içinde olanlar ağır bir üslûpla kınanmaktadır (Mâûn, 107/4-5). Allah insanların kalıplarına değil kalplerine bakar.

Bu bilgilere göre namaz, cennetin anahtarı, gözlerin nuru, müminin mirâcı ve kişiyi imânla küfürden ayıran işarettir. Âhirette ilk hesabı görülecek ibadet namazdır. O hâlde namaza duyarlılık gösterilmelidir.

---

[39] Ebû Davud, *Salat*, 11.

Namazın geçerli ve eksiksiz bir şekilde kılınabilmesi için birtakım farzları, vâcipleri, sünnetleri ve âdâbı bulunmaktadır. Farzların terk edilmesi namazı bozar. Vâciplerden herhangi birinin terk edilmesi namazı bozmaz. Eğer terk etme yanılarak olmuşsa sehiv secdesi yapmak gerektir. Kasten terkedilmişse, namazın yeniden kılınması gerekir. Sünnetlerin yerine getirilmesi sevaptır, terk edilmesinde günah yoktur, sadece kınama ve sitem vardır. Namazın sünnetleri vaciplerini tamamlar, fazla sevaba sebep olur. Namazın edepleri, Hz. Peygamber'in namazdaki hassasiyetidir. Bunların gözetilmesi erdemli bir davranıştır. Esasen namazın âdâbı Allah'ın huzurunda durulduğunun farkında olunarak, alçak gönüllülük içinde bulunmaktır.

B) Namazın Farzları

Namazın on iki farzı vardır. Bunlardan altısı daha namaza başlamadan önce namaza hazırlık mahiyetinde olduğu için, bunlara *namazın şartları* denir. Diğer altısı da namaza başladıktan itibaren yapılması gereken farzlardır. Bunlara namazın kendisini oluşturduğu için *Namazın Rükünleri* denir. Namazın bu temel unsurlarından birinin eksikliği namazı geçersiz kılar.

a. Namazın Şartları

1. Hadesten tahâret.
2. Necâsetten tahâret.
3. Setr-i Avret.
4. İstikbâl-i kıble.
5. Vakit.
6. Niyet.

1. Hadesten Tahâret

Hades, genel olarak hükmî bir kirlilik ve hadesten taharet de bu hükmî kirlilikten temizlenme demektir. Namaz kılacak kimsenin hadesten temizlenmesi, abdestsiz ise abdest alması, cünüp ise gusletmesi ile olur.

2. Necâsetten Tahâret

Namaz kılacak kimsenin bedeninde veya elbisesinde veyahut namaz

kılacağı yerde kan, idrar, hayvan dışkısı vb. dinen pis sayılan bir madde varsa, o pisliğin temizlenmesi demektir.

3. Setr-i Avret

Avret; insan vücudunda başkası tarafından görülmesi ayıp ve günah sayılan yerleridir. Namazda avret sayılan yerlerin örtülmesine setr-i avret denir. Avret yerleri, erkek ve kadında örtülmesi farz olup başkalarına gösterilmesi haram olan organlardır. Erkeklerde avret yerleri, göbekten diz kapağının altına kadar olan kısımdır. Kadınlarda ise avret, yüz, el ve ayaklar dışında bütün vücuttur. Çok geniş olan bu konunun ilgili kaynaklardan öğrenilmesinde fayda vardır.

4. İstikbâl-i Kıble

Namaz kılarken kıbleye yönelmek demektir. Müslümanların kıblesi Mekke'de bulunan Kâbe'dir. Kıble, sadece Mekke'deki taş bina değildir. Dinen kıble, Kâbe'nin üstünden ta arşa, altından ise ferşe kadar uzanan nurânî bir sütun ve direktir. Bu sebeple kişi ister uçağın içinde Kâbe'nin üstünde olsun, isterse yerin karnında Kâbe'nin altında bulunsun, bu nurânî sütuna yönelerek namazını kılar. Kıble için Kur'ân'da, *"Yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. Siz de olduğunuz yerde, yüzünüzü onun tarafına döndürünüz."* (Bakara, 2/144) buyurulmaktadır.

Kıblenin yönünü bilmeyen kimse, önce çevresinden kıblenin ne tarafta olduğunu sorup araştırmalıdır. Başkasından öğrenme imkânı yoksa, kendi araştırma yapar ve kıble yönü olduğuna kanaat getirdiği yöne doğru namazını kılar. Eğer kıldığı yönün kıble olmadığı namazdan sonra ortaya çıkarsa o namazı iade gerekmez. Ancak, imkânı olduğu hâlde, sorup araştırmadan yanlış yönde namaz kılmışsa, namazın yeniden kılınması gerekir.

Namazın amacı, kalbin Allah'tan başka her şeyden sıyrılıp yalnızca Allah'a yönelmesidir. Elbette ki Allah herhangi bir yönde bağlı ve sınırlı değildir. Fakat kalbin huzurunu sağlamak açısından, namazda herkesin yöneleceği bir yönün belirlenmesi gerekir. Görünüşte yüzün Allah'ın evi olan Kâbe'ye çevrildiği gibi, içten de Allah'ın nazargâhı olan gönlü Allah'tan başka şeylerden arındırarak O'na yönelmek esastır.

Müslümanların namaz kılarken yeryüzünde mabetlerin en eskisi ve en mukaddesi olan Kâbe'ye yönelmeleri, aralarında birlik ruhunu canlı tut-

mak, gönülleri ortak bir ibadetin ilâhî mutluluğu ve nuruyla aydınlatmak gibi hikmetlere dayanmaktadır. Aynı kıbleye yönelerek ibadet etmek, aynı zamanda dil, renk, ırk farkını ortadan kaldırarak, tam bir sevgi ve evrensel bir kardeşliğin de sağlanmasında etkili olur.

5. Vakit

Beş vakit namazı, kendi vakitleri içinde kılmak demektir. Farz namazlar ile bunların sünnetleri, vitir namazı, teravih ve bayram namazları için de vakit şarttır. Vakit girmeden namaz kılmak geçerli değildir. Vakit geçtikten sonra kılınan namaz da artık eda değil, kaza olmuş olur. Bir namazın özürsüz olarak vaktinde kılınmaması ve ileriki bir vakitte kaza edilmek üzere ertelenmesi doğru değildir, günahtır. Bu konuda Allah, *"Şüphesiz namaz, müminler üzerine vakit ile belirlenmiş olarak farz kılınmıştır."* (Nisa, 4/103) buyurmaktadır. Beş vakit farz namazların vakitlerinin başlangıç ve sonunu Cebrail (aleyhisselâm) Hz. Peygamber'e öğretmiştir.[40]

6. Niyet

Niyet, *azmetmek, kesin olarak istemek, kalbin bir şeye karar vermesi, bir işi niçin yapıldığını düşünmeksizin bilmesi demektir. Namaz için niyet ise, sırf Allah rızası için namaz kılmayı dilemek ve kılınacak namazın hangi namaz olduğunu bilmek, içinden geçirmek* demektir. Niyet kalbe ait bir iştir. Bununla beraber dil ile de söylenmesi daha uygun görülmüştür.

Bir ibadette gösteriş, öğülme veya takdir toplama vb. şeyler amaçlanmaksızın sırf Allah rızasının hedeflenmesi ihlâs olup, ibadetin yalnız Allah için yapılması gerekir. Bu konuda Allah, *"Oysa kendilerine, dini yalnız Allah'a halis kılarak, Allah'ı birleyenler olarak O'na kulluk etmeleri emredilmişti."* (Beyyine, 98/5) buyurmaktadır. Hz. Peygamber de bütün davranış ve ibadetlerin değerini niyete bağlamıştır: *"Ameller niyete göredir. Herkes için niyet ettiği şey vardır."*[41] Bu nedenle niyette yalnız Allah rızası olmalıdır.

b. Namazın Rükünleri

Rükün, *kendileri yapılmaksızın namazın tamam olamayacağı hare-*

---

[40] Ahmed b. Hanbel, 1/382.
[41] Buhârî, *Bede'l-Vahy*, 1.

ketlerdir. Bunlara namazın içindeki farzları da denir. Namazın rükünleri altıdır.

1. İftitah tekbiri.
2. Kıyam.
3. Kıraat.
4. Rükû.
5. Sücûd.
6. Ka'de-i ahire.

1. İftitah Tekbiri

İftitah, *başlamak, kapıyı açıp girmek* anlamındadır. İftitah tekbiri, namaza başlarken alınan tekbir olup, namaz kılan kişinin ayakta ve kendisinin işiteceği kadar bir sesle *Allahû Ekber* demesidir. Bu tekbire *tahrime* de denir. Tahrime, bir şeyi haram kılmaya denir. Namaza Allahû Ekber sözüyle başlandığı ve bundan sonra namazdan çıkıncaya kadar yeme, içme dünya işleri konuşma ve yapma haram olduğu için, iftitah tekbirine bu isim verilmiştir. Namaza iftitah tekbiri ile başlamanın farz oluşu âyet ve hadislere dayanmaktadır. Allah, *"Rabbini yücelt"* (Müddessir, 74/3) buyurur. Hz. Peygamber de, *"Namazın anahtarı temizliktir, tahrimesi ise tekbirdir."* [42] buyurmuştur.

2. Kıyam

Kıyam *"doğrulmak, dikilmek, ayakta durmak"* demektir. Dinî anlamda kıyam, iftitah tekbiri ve her rekatta Kur'ân'dan okunması gerekli en az miktarı okuyacak kadar bir sürede ayakta durmak demektir. Farz ve vâcip namazlarda ayakta durmak farzdır. Allah, *"Allah'a itaat ederek ayakta durun"* (Bakara, 2/238) buyurmaktadır. Hz. Peygamber de, namazın ayakta kılınması gerektiğini ifade etmiştir.[43]

Bir özür olmadıkça, farz namazlar hayvan üstünde kılınmaz. Yürümekte olan bir araba da, yürümekte olan bir hayvan hükmündedir. Bu nedenle zorunluluk olmadıkça, farz ve vâcip namazlar, hareket hâlindeki araba içinde kılınmaz. Hareket hâlindeki bir gemi içinde, bütün namazlar

---

[42] Ebû Davud, *Salat*, 73.
[43] Tirmizî, *Salât*, 157.

oturarak kılınabilir. Fakat ayakta kılınması daha sevaplıdır. Uçuş hâlindeki bir yolcu uçağı da, hareket hâlindeki gemi gibidir.

Ayakta durmaya engel ciddi bir özür ve hastalığı olan kimse namazı oturarak kılabilir. Bir müddet ayakta durmaya gücü yeten kimse, durabildiği kadar ayakta durmalı, sonra oturmalıdır. Hatta sadece iftitah tekbirini ayakta almaya gücü olan, tekbiri ayakta alır ve sonra oturur.

3. Kıraat

Kıraat sözlükte, *okumak* anlamındadır. Namazda ayakta iken Kur'ândan bir veya birden fazla âyet okumaktır. Namazda en az bir âyet miktarı Kur'ân okumak farzdır. Bu hususta Allah, *"Kur'ân'dan kolayınıza gelen âyetleri okuyun."* (Müzemmil, 73/20) buyurmakta, Hz. Peygamber de "*Kıraatsiz namaz yoktur.*"[44] diye ifade etmektedir. Ancak âyet, iki veya daha çok kelimeli olmalıdır. Tek kelimeli âyet kıraat için yeterli değildir. Ayrıca okunan âyetlerin aslına uygun olarak anlamı bozulmayacak şekilde okunması gerekir.

4. Rükû

Rükû sözlükte *"eğilmek"* anlamındadır. Namazın içindeki farzlarından biri olan rükû, avuç içlerini diz kapaklarına yapıştıracak şekilde öne doğru eğilmek demektir. Rükûda baş ve sırt düz tutularak eller dizlere kadar varır. Özrü olan kimselerin durumu ayrıca değerlendirilir. Rükûun farz olması, *"Ey İmân edenler! Rükû edin."* (Hac, 22/77) âyeti ve Hz. Peygamber'in uygulamalarına dayanır.

5. Sücûd

Secde, *itaat,teslimiyet ve tevazu içinde eğilmek*, *yere kapanmak*, *yüzünü yere sürmek* anlamına gelmektedir. Namazda secde, *burnu, alnı*, *elleri*, *dizleri ve ayakları yere koyarak yere kapanmak* demektir. Her rekatta iki kere secde etmek farzdır. Allah şöyle buyurmaktadır: *"Ey imân edenler! Rükû ve secde edin."* (Hac, 22/77).

Yapılışı şöyledir: Rükû'dan kalktıktan sonra secdeye giden kimse, alınla beraber burnunu da yere koyar. Özür olmaksızın sadece alnı yere koyup burnu koymamak doğru olmaz. Bu şekilde yapılan secde geçerli değildir. Secdede iken ayrıca eller ile dizler de yere konur.

---

[44] Müslim, *Salât*, 42

Secde ve rükû hâlinde durmanın en az ölçüsü, üçer kere tesbih okunacak süredir. Rükû'daki tesbih; *Sübhâne Rabbiye'l-azim,* secdedeki tesbih: *Sübhâne Rabbiye'l a'lâ'* dır.

6. Ka'de-i Ahire

Ka'de-i ahire *son oturuş* anlamındadır. Namazın son rekatında, secdelerden sonra oturmak demektir. İkinci rekattan sonraki oturuşa ka'de-i ûlâ (ilk oturuş), üçüncü veya dördüncü rekattan sonraki oturuşa da ka'de-i âhire, son oturuş denir. İlk oturuş vacip, son oturuş ise farzdır. İki rekatlı namazlarda ise, ikinci rekatın sonundaki oturma, son oturuştur. Oturuşun farz olan süresi, teşehhüt miktarı, yani namazın sonunda *Ettahıyyâtü* duâsını okuyacak kadar bir süredir. Oturuş şekli ise şöyledir, ilk veya son oturuşlarda, sol ayak yan yatırılıp üstüne oturulur. Sağ ayak ise, parmakları üzerine dikilerek, parmaklar kıbleye doğru yöneltilir. Ellerin parmakları normal şekilde oyluklar üzerine konur, dizler tutulmaz. Vücut dik tutularak kucağa doğru bakılır. Kadınlar, her iki ayağını da sağa doğru yatırarak otururlar.

C) Namazın Vacipleri

1. Namaza *Allâhu Ekber* sözüyle başlamak.
2. Namazın her rekatında Fâtiha sûresini tamâmıyla okumak.
3. Farz namazların iki rekatında Fâtiha'dan sonra bir küçük sûre, yahut üç kısa veya bir uzun âyet okumak.
4. Fâtiha'dan sonra okunacak sûre veya âyetleri, üç veya dört rekatlı farz namazların ilk iki rekatında, vitir namazı ile nâfile namazların her rekatında okumak.
5. Fâtiha'yı eklenen sûreden önce okumak.
6. Secdede burnunu alnı ile berâber yere koymak.
7. İki secdeyi birbiri ardınca yapmak.
8. Ta'dil-i erkân, yani kıyamda iken dosdoğru, rükû'da iken dümdüz durmak, rükû'dan kalkıldığı zaman beli iyice doğrultmak ve *sübhanallah* diyecek kadar ayakta durmak, secdeden kalkıldığı zaman da iki secde arasında *sübhanallah* diyecek kadar oturmak.
9. Üç ve dört rekatlı namazlarda ikinci rekattan sonra oturmak.

10. Gerek ikinci rekattan sonra ve gerekse selâm verileceği zaman oturulduğunda *et-Tehiyyâtü* duâsını okumak.

11. Üç ve dört rekatlı farz namazlar ile vitir namazında ve öğle namazının ilk sünnetinde ikinci rekattan sonra ettehiyyâtüyü okur-okumaz hemen üçüncü rekata kalkmak.

12. Cemâatle kılındığı vakit sabah, akşam, yatsı namazlarının birinci ve ikinci rekatlarında, cuma ve bayram namazlarında, imamın Fâtiha ve sûreleri açıktan okuması.

13. Terâvih namazında ve Ramazan'da, terâvihten sonra kılınan vitir namazında da yine imamın Fâtiha ve sûreyi açıktan okuması,

14. Kıraati öğle ve ikindi namazlarında içinden okumak.

15. İmama uyan kimsenin bu namazların hepsinde Fâtiha veya ek sûre okumayarak susması.

16. Farz olan rükünleri sırasına göre yapmak.

17. Vitir namazında *Kunut* duâlarını okumak. Cemâatle kılarken hem imam, hem cemâat kunut duâsını içinden okur.

18. Bayram tekbirleri (bayram namazına özel olan fazla tekbirlerle, bayram namazının ikinci rekatının rükû' tekbiri vâciptir).

19. Namazın sonunda selâm vermek.

20. Namazda yanılma hâlinde sehiv secdesi yapmak.

21. Namazda secde âyeti okunursa secde etmek.

Namaz içindeki vâciplerden biri unutulursa namaz yine geçerlidir. Fakat sevabı eksiktir. Bu hatayı telâfi için *secde-i sehiv* yapmak vâciptir.

Sehiv Secdesi: Sehiv, *bir şeyde yanılmak, onu bilmeyerek terk etmek* demektir. Yanılarak namazın rükünlerinden yani içindeki farzlarından birisini tehir (geciktirme) veya bir vâcibi terk yahut geciktirme durumunda, namazın sonunda yapılması gereken secdelere *sehiv secdesi* denir. Sehiv secdesi şöyle yapılır: Bir rüknün tehiri veya bir vâcibin terk yahut tehiri durumunda son oturuşta yalnız tahiyyat okunur, sonra selâm verilip, Allahu Ekber denilerek secdeye varılıp, üç kere Sübhane Rabbiye'l a'la okunur, sonra Allahu Ekber denilerek oturulur, bir tespih miktarı oturuştan sonra tekrar Allahu Ekber diye ikinci secdeye varılır, yine üç defa Sübhane Rabbiye'la'la okunduktan sonra Allahu Ekber denilerek oturulur, ettahiyyatü,

salli barik ve rabbenâ duâları okunduktan sonra önce sağ tarafa, sonra da sol tarafa selâm verilir. İşte buna sehiv secdesi denir ki, unutma secdesi demektir. Eğer selâm verdikten sonra sehiv secdesi yapmayı da unutur ve yüzünü kıbleden çevirip yerinden kalkar, yahut konuşursa namaz yine namazdır. Fakat sevabı noksandır. Eğer selâmı verdikten sonra hatırına gelmiş ve yüzünü kıbleden çevirmemiş ve konuşmamış ise yine sehiv secdesi yapar.

D) Namazın Sünnetleri

Namazın Sünnetleri, namazın vaciplerini tamamlar, onlardaki kusurları gidermeye ve fazla sevaba vesile olur. Sünnetleri gözetip yerine getirmek Hz. Peygamber'e bağlığın ve sevginin bir işareti sayılır. Bununla birlikte sünnetin terk edilmesi farzın ve vâcibin terk edilmesi gibi bir sonuç doğurmaz. Namazın sünnetleri namazdaki davranışları belli bir düzen içinde yapılmasını ve yapılan davranışların şeklen güzel görülmesini sağlamaya yöneliktir. Namazın sünnetleri şunlardır:

l. Namaza başlarken alınan tekbirde, vitrin kunut tekbirinde ve bayram tekbirinde el kaldırmak. Erkekler ellerini kulakların aşağı sarkan yumuşak yeri hizasına, kadınlar omuzlarının hizasına kaldırır; kaldırırken elleri açık, parmaklar doğal hâlinde, el ile parmakların iç yüzü kıbleye karşı olmalıdır.

2. İmama uyan kimsenin iftitah tekbiri, imamın iftitah tekbirinden sonraya kalmalı ve imamın tekbirine yakın olmalı.

3. İftitah tekbirini alır almaz el bağlamak. Erkek göbek altına, kadın göğüs üstünde el bağlar. Erkek sağ elinin küçük parmağı ile baş parmağını sol bileğin iki tarafına halkalar, kadın halkalamaz, yalnız sağ elinin üstüne koyar.

4. Subhâneke duâsını okumak.

5. Tek başına namaz kılan için birinci rekatta Sübhâneke okuduktan sonra Eûzü Besmele okumak.

6. Diğer rekatların başında Fatiha'dan önce yalnız besmele çekmek,

7. Sübhâneke ve Eûzü Besmele'yi içinden okumak.

8. Fatiha'nın sonunda, okuyan ve işitenin içinden *âmin* demesi.

9. Sabah, öğle namazlarında Fâtiha'dan sonra uzunca, ikindi ve Yatsı namazlarında kısa, akşam namazında daha kısa sûre okumak. Bu durum,

misafir olmayanlar içindir. Yolcu veya vakti dar ise dilediği âyet ve sûreyi okuyabilir.

10. Rükûa eğilirken *Allahû Ekber* demek.

11. Rükûda üç kere *Sübhâne Rabbiyel-azim* demek.

12. Rükûdan kalkarken *Semiallahu limen hamideh* demek.

13. Bunun arkasından *Rabbenâ leke'l-hamd* demek.

14. Kıyamda iken ayak arası dört parmak kadar açık olması.

15. Rükûda dizleri ellerle tutmak, el parmaklarının açık olması.

16. Rükûda dizlerini, dirseklerini dik tutup bükmemek, sırtı dümdüz yapmak.

17. Rükûda başını, sağrısını bir doğrulukta bulundurup yukarıya dikmemek ve aşağıya eğmemek: El ile dizlerini tutmak kadınlara sünnet değildir. Kadınlar rükûda iken el parmaklarını birbirinden ayırmayarak ellerini dizleri üstüne koyarlar. Rükûda iken dizlerini bükük ve ayaklarını da biraz meyilli bulundururlar.

18. Rükûdan doğrulduğu zaman *sübhanallah* diyecek kadar durmak.

19. Secdeye varırken yere önce dizlerini, sonra ellerini, daha sonra yüzünü koymak.

20. Secdeden yukarı kalkarken önce yüzünü, sonra ellerini kaldırmak; daha sonra dizlerin üstüne ellerini koyarak dizlerini yerden kaldırmak. Bunlar özrü olmayanlar içindir.

21. Secdelere varırken ve secdelerden kalkarken *Allahu Ekber* demek.

22. Secdelerde yüzünü iki eli arasına almak ve eller yüzden geri ve uzakta bulunmamak; el ayası yere ve parmaklar birbirine yapışık, kıbleye karşı olmak.

23. Secdelerde üç kere *Sübhâne Rabbiye'l-a'la* demek.

24. Secdelerde karnını uyluklarından, dirseklerini yanlarından ve kollarını yerden uzak tutmak, yani kolunu yere yapıştırmamak. Kadınlar secdede kollarını yanlarına ve karnını uyluklarına yapıştırır ve yere doğru alçalır ve yapışırlar.

25. İki secde arasında ve tahiyyat için otururken ellerini uylukları üzerine koymak.

26. Otururken sol ayağını yere yayıp üstüne oturmak ve sağ ayağının

parmakları kıbleye doğru gelmek üzere dikmek. Kadınlar ayaklarını sağ yanlarına yatık bir şekilde çıkarıp öyle otururlar.

27. Selâm verileceği vakit Et-Tehiyyâtü'den sonra *Allahümme salli, Allahümme bârik* ve bunlardan sonra duâ okumak.

28. Selâm verirken başı önce sağa, sonra sola çevirmek.

29. Selâmda *Esselâmü aleyküm ve rahmetu'llâh* demek.

30. (İmam) Sol tarafa selâm verirken sesi biraz yavaşlatmak.

31. Cemâatle namaz kılınırken bir veya daha fazla rekata yetişememiş olan kimsenin imamın ikinci selâmını beklemesi.

E) Namazı Bozan Şeyler

Namazın kabule değer olması için Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) tarif ettiği şekilde kılınması gerekir. Hz. Peygamber, *"Namazı benden gördüğünüz şekilde kılınız."*[45] buyurmuştur. Namazın rükünlerinden veya şartlarından herhangi birinin eksikliği durumunda namaz bozulur. Rükün ve şartların eksikliği dışında ayrıca yapılmaması gereken durumlar da vardır ki, bunların hepsine birden namazı bozan şeyler denir. Namazı bozan davranışlardan belli başlı olanları şunlardır:

1. Namazda konuşmak: İster yanılarak olsun, ister unutarak, isterse uyuklayarak, az veya çok her türlü konuşma namazı bozar.

2. Namazda, namaz dışı davranışta bulunmak: Dıştan bakan birine kesinlikle namazda olmadığı görünümünü verecek şekilde bir işle uğraşmak namazı bozar. Örneğin, tarakla saçını taramak. Böyle davranışlara dinî terim olarak *amel-i kesir* denir. Amel-i kesir, çok iş, namaza engel olan iş demektir. Dıştan bakan birine namaz kılıp kılmadığında şüphe uyandıran, insana kesin bir kanaat vermeyen hareketler de namazı bozmaz. Bu hareketlere de *amel-i kalil*, yani az iş, namaza engel olmayan iş denir.

3. Mum, lâmba gibi bir şeyi üflemek.

4. Aksırana *yerhamükellah* demek.

5. Birine bir cevap vermek amacıyla bir âyet okumak.

---

[45] Buhârî, *Ezan*, 18

6. Kötü haber işittiğinde *innâ lillâh*, iyi haberde ise *elhamdülillah* demek.

7. Kendi işiteceği kadar gülmek namazı, yanındakilerin işiteceği kadar gülmek, namazla birlikte abdesti bozar. Tebessümün ise, namaza ve abdeste bir zararı yoktur.

8. Dünyaya ait bir işi hatırlayarak sesli ağlamak; ağrı veya sızıdan dolayı ve bezginlikle, ah of deyip inlemek. Ağlamak, cennet ve cehennemi hatırlamak sebebiyle meydana gelmişse, Allah'a saygıdan ileri geldiği için namazı bozmaz. Hadiste, *"Cenâb-ı Hakk'a, ağlayarak itâat eden, gülerek cennete girer. Gülerek günah işleyen, ağlayarak cehenneme girer."* buyurulmuştur.

9. Namazda iken selâm vermek ve selâm almak.

10. Öksürüğü yok iken, zorla öksürmeğe çalışmak, boğazını hırıldatmak.

11. Namazda bir şey yiyip içmek: Namazda iken ağza dışardan susam tanesi kadar küçük bir şey bile alınıp yutulsa namaz bozulur. Dişler arasında kalmış nohut büyüklüğündeki bir yemek artığını yutmak da namazı bozar. Ayrıca sakız türünden, bir şeyi ağza alıp yutmadan gevelemek ve çiğnemek de, namazı bozar.

Bütün bunlar, namazda Allah'tan uzaklaşmaya ve dış âlemle ilgelenmeye sebep olan davranışlardır.

12. Namazda abdesti bozulmak.

13. Yönünü kıbleden çevirmek.

14. Namazda iken avret yerinin açılması.

15. Teyemmüm almış kimsenin namazda iken suyu görmesi.

16. Sabah namazını kılarken güneşin doğması.

17. Mest üzerine yapılan mestin süresinin namazda bitmesi.

18. Âyetleri anlamı bozulacak kadar yanlış okumak.

19. Erkekle kadının aralarında bir boşluk olmaksızın yan yana namaza durmaları.

20. Namazda zamm-ı sûreyi yazılı bir metne bakarak okumak.

22. İmama uyan bir kimsenin namazın bir rüknünü imamdan önce yapması.

23. Namazda iken bayılmak.

F) Namazın Mekruhları

Namazda yapılması hoş karşılanmayan davranışlara "*namazın mekruhları*" denir. Genel olarak namaz için gerekli sayılan şeklî duruşa aykırı olan davranışlar ile namazın gerektirdiği saygı, tevazu, itaat ve sükûnet hâline aykırı olan ve namazda kalbi, ibadetin getirdiği huzur ve huşûdan alıkoyan davranışlar mekruh kabul edilmiştir. Bunun yanında namazın vaciplerinden veya sünnetlerinden birini terk etmek de mekruhtur. Namazın vaciplerinden birini, örneğin Fâtiha sûresini okumayı bilerek ve isteyerek terk etmek harama yakın mekruhtur. Namazın sünnet veya müstehablarından birini yapmamak mekruh ise de harama yakın olmayan mekruhtur. Örneğin Sübhâneke duâsını okumayı kasten terk etmek. Namazın mekruhlarından en çok dikkati çekenler şunlardır:

1. Namaz dışı bazı davranışlarda bulunmak: Namazda beden ve elbiseyle oynamak, parmak çıtlatmak, esnemek, gerinmek, abdesti sıkışık iken namaza durmak, zihnini, hatırını meşgul edecek bir durumda namaza durmak, namazda parmaklarını birbirine geçirmek, namazda eli böğrüne koymak vb. gibi.

2. Kolu sıvanmış olduğu hâlde namaza durmak (Kadın kolu sıvalı namaza durursa namazı bozulur).

3. Kılıksız, kıyafetsiz bir hâlde, başkasının yanına çıkamayacağı bir kıyafetle namaza durmak, secdeye varırken elbisesini önünden veya arkasından kaldırmak, paltosunu veya ceketini sırtına giymeyerek arkasına almak veya içine bürünüp durmak.

4. İkinci rekatta ilk rekatta okuduğu sûrenin veya âyetin üstündeki sûre ve âyeti okumak. Kıraati, rükûda tamamlamak, yâni kıraati bitirmeden rükûa eğilmek, iki rekatta okuduğu iki sûre arasını bir sûre ile ayırmak, bile bile âyet atlamak.

5. Kıyamda sağ eli sol eli üstüne, ellerini rükûda dizi üstüne, otururken de uylukları üstüne koymamak. Özrü yok iken namazda bağdaş kurmak veya çömelmek. Kaynaklarını yere koyup dizlerini dikerek oturmak, (erkekler) ağız ve burunlarını örtmek, namazda gözlerini yummak, gözleri

yukarı dikmek, namazda iken kaşınmak, terini silmek, namazda iken etrafa bakınmak, namazda bir şeye dayanmak.

6. Yol üzerinde, mezar üstünde, hamam içinde, gübrelikte, pisliğe yakın bir yerde, sahibinin gönlü rızası olmayan bir yerde namaz kılmak, kor hâlindeki ateşe karşı namaz kılmak, namazda insan yüzüne karşı durmak.

7. Rükûda başını dosdoğru uzatmayıp yukarıya dikmek veya aşağıya eğmek. Secdede yalnız alnını yere koyup burnunu yere koymamak, canlı bir şeyin resmi üzerine secde etmek, hiçbir özrü yok iken secde yerindeki taşları ayıklamak, düzlemeye çalışmak, secdeye varırken ellerini dizlerinden önce yere koymak, secdeden kalkarken dizlerini ellerinden önce kaldırmak.

8. İkinci rekatta birinciden daha uzun okumak; ezberinde başka bir sûre var iken bir sûreyi bile bile iki rekatta tekrar etmek.

9. Camide ön safta açık bir yer var iken arkada namaza durmak.

G) Namaz Vakitleri ve Hikmeti

Vakit, namazın sıhhatinin en başta gelen şartıdır. Farz olan namazlar sabah, öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazları olmak üzere beştir. Cuma namazı da öğle namazı yerine geçer. Vakti girmeden kılınan bir namaz geçerli olmadığı gibi, vaktinden sonra kılınacak namaz da edâ değil, kazadır. Bir namazın özürsüz olarak kazaya bırakılması Allah yanında büyük sorumluluğu gerektirir. Cuma, bayram ve sünnet namazlarının kazası olmaz.

Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem): *"Allah'ı en çok râzı eden ibadet, vakti içinde kılınan namaz."* [46] buyurmuştur. Diğer bir hadislerinde ise Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem): *"Namaz vakti nerede girerse hemen kıl! Çünkü fazilet vaktin evvelindedir."* [47] buyurarak namazın ilk vaktinde kılınmasını tavsiye etmiştir. Vakti içinde kılınmayan farz namazlar kazaya kalmış olur, kulun üzerinden düşmez. Fırsat bulunduğu en kısa zamanda kaza edilmesi, vaktinde kılınmadığı için de tövbe edilmesi gerekir. Namaz vakitleri Kur'ân ve sünnetle belirlenmiştir. Bu vakitler sırasıyla şöyledir.

Sabah Namazının Vakti: İkinci fecrin doğmasından güneşin doğmasına kadar olan süre sabah namazının vaktidir. İkinci fecir; sabaha karşı

46 Riyâzü's *Salihîn*, 2/1078.
47 Tirmizî, *Salât*,127.

doğu ufkunda yayılmaya başlayan bir aydınlıktır. Bununla sabah namazı vakti girmiş, yatsı namazının vakti çıkmış ve oruç tutacaklar için orucun, vakti başlamış olur.

Öğle Namazının Vakti: Öğle vakti, güneşin gökyüzünde çıktığı en yüksek noktadan batıya doğru eğilmesiyle başlar ve her şeyin gölgesinin iki katı uzamasına kadar devam eder. Öğle vaktinin sonu ile ilgili İslâm âlimlerinin görüşleri farklıdır. Bunun için öğle namazını, her şeyin gölgesi kendisinin bir misli olacak zamana kadar geciktirmemeli, ikindi namazını da, her şeyin gölgesi iki katını biraz geçmeden kılmamalıdır. Cuma namazının vakti de, tam öğle namazının vakti gibidir.

İkindi Namazının Vakti: İkindi vakti, öğle vaktinin çıktığı andan itibaren başlar ve güneşin batması ile sona erer. Ancak ikindi namazını güneşin batmasına yakın zamana kadar geciktirmek mekruhtur.

Akşam Namazının vakti: Akşam namazının vakti güneş yuvarlağının tam olarak batmasıyla başlar ve şafağın kaybolması ile sonra erer. Şafak, akşamleyin batı ufkundaki kızıllıktan sonra meydana gelen beyazlıktır.

Yatsı Namazının Vakti: Yatsının vakti, kırmızı şafağın kaybolduğu andan itibaren başlar ve ikinci fecrin doğmasına kadar devam eder. Ancak yatsı namazını ikinci fecre kadar geciktirmek mekruhtur.

Vitir namazının vakti, yatsıdan sonra ikinci fecre kadardır. Teravih namazının vakti ise, yatsı namazından sonra, vitir namazından öncedir.

Bayram namazlarının vakti, güneş doğup kerahet vakti çıktıktan sonra başlar güneşin gökyüzünde en yüksek noktaya çıkışına kadar devam eder.

Hz. Peygamberden (sallallahu aleyhi ve sellem) rivayet edilen hadis-i şeriflere göre şu beş vakitte namaz kılmak mekruhtur:

a. Güneşin doğmasından bir mızrak (5 derece) boyu yükselmesine kadar olan vakit.

b. Güneşin en yüksek tepe noktasında bulunduğu zamandan öğle vakti girinceye kadar geçen zaman.

c. Güneşin sararmasından, yani gözleri kamaştırmaz bir hâle gelmesinden, battığı zamana kadar geçen süre. Bu üç vakitte hiçbir namaz kılınamaz.

d. Sabah namazı kılındıktan sonra güneşin doğmasına kadar geçen süre.

e. İkindi namazı kılındıktan sonra güneşin batmasına kadar geçen süre.

Bu vakitlerdeki yasaklama, güneşe tapanlara benzememek içindir.

H) Namazla İlgili Bazı Sorular

a. Namazın Bu Beş Vakte Tahsisinin (Ayrılmasının) Hikmeti Nedir?

Bu konu şöyle bir örnekle açıklanabilir: Nasıl ki, bir saatin saniye, dakika, saat ve günlerini sayan milleri, birbirine bakarlar, birbirinin benzeridir. Birbirlerinin hükmünü alır. Bunun gibi Allah'ın büyük bir saati olan şu dünyanın; saniyesi hükmünde olan gece ve gündüzün deveranı, dakikaları sayan seneler, saatleri sayan âlemin ömrünün devirleri birbirine bakarlar, birbirini hatırlatırlar.

Örneğin, Sabah namazının zamanı, ilk bahara, hem insanın ana karnına düştüğü âna, hem göklerin ve yerin altı gün yaratılışından birinci gününe benzer ve hatırlatır. Onlardaki ilâhî durumları akla getirir. Öğle vakti, yaz mevsiminin ortasına, gençliğin kemâline, insanın ilk yaratılış devrine benzer, işaret eder ve onlardaki rahmet tecellîlerini, nimet feyizlerini hatırlatır. İkindi vakti, güz mevsimine, hem ihtiyarlık vaktine, ahir zaman Peygamberi Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) saadet asrına benzer ve onlardaki ilâhî durumları ve nimetleri hatırlatır. Akşam vakti, güz mevsiminin sonunda pek çok mahlûkatın ortadan kayboluşunu, insanın vefatını, dünyanın kıyamet başlangıcındaki harâbiyetini hatırlatmakla beraber, Allah'ın celâlli tecellilerini anlatarak, insanları gaflet uykusundan uyandırır; ikaz eder. Yatsı vakti ise, karanlıklar âleminin gündüzün bütün eserlerini siyah kefen ile örtüşünü; kışın beyaz kefeni ile ölmüş yerin yüzünü örtüşünü; vefat etmiş insanın geri kalan eser ve izlerinin de vefat edip nisyan (unutma) perdesi altına girişini; bu imtihan diyarı olan dünyanın bütün bütün kapanışını hatırlatmakla Kahhar-ı Zülcelâl olan Allah'ın celâlli tasarruf ve fiillerini ilân eder. Gece vakti ise, hem kışı, hem kabri, hem berzah âlemini akla getirerek insan ruhunun, Allah'ın rahmet ve şefkatine ne kadar muhtaç olduğunu insana hatırlatır. Geceleyin Teheccüd nama-

zı kılmak ise, namazın kabir gecesinde ve berzah karanlığında ne kadar gerekli bir ışık olduğunu bildirir; insanı ikaz eder. Bütün bu inkılâblar içinde nimetlerin hakikî sahibi Allah'ın, nihayetsiz nimetlerini hatırlatarak; Allah'ı ne derecede sena (övgü) etmemizi ve duâya ne kadar muhtaç olduğumuzu ilân eder. İkinci sabah ise, haşir ve kıyamet sabahını hatırlatır. Evet şu gecenin sabahı ve kışın baharı ne kadar akla uygun, gerekli ve kesin ise, haşrin sabahı da, berzahın baharı da, o kadar kesindir.

Beş vaktin her biri, önemli bir değişimin başı olduğu ve büyük inkılâbı hatırlattığı gibi, ilâhî kudretin her gün gerçekleşen büyük icraatlerini, hem yıllık, hem asırlık, hem devirlik kudretin mucizelerini ve hediyelerini hatırlatır. Demek insanın temel yaratılış görevi, esas kulluk ve kesin borç olan farz namazın, bu ifade edilen vakitlerde kılınması tam uygun ve çok yerindedir.

b. Kutuplarda ibadet

Kasıtlı olarak bazı sorular üretilmektedir. Bunlardan birisi de kutuplarda ibadetin nasıl yapılacağı sorusudur. Hiçbir konuda boşluk bırakmayan İslâmiyet bu meseleyi de halletmiştir. Hem Sahih-i Buhârî'de hem de Ahmet b. Hanbel'in Müsned'inde geçtiğine göre, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) *"Dinden dönüldüğü zaman Deccal çıkar."* buyurmuştur. Başka bir rivayette ise: *"O şarktan çıkar ve kırk günde dünyayı bir baştan bir başa dolaşır. Onun bir günü sizin bir seneniz ve bir günü de vardır ki, bir ayınız, diğer bir günü bir haftanız, diğer günler ise sizin günlerininiz gibidir."* buyurur. Bunun üzerine Sahâbî: "Süresi bir sene olan o günde, bir günlük namaz yeter mi?" diye sorar. Hz. Peygamber, "*Hayır, takdir ve hesap edersiniz.*" buyurur. Yani bütün bir gece ve gündüz olan ayları, haftaları 24 saatlik günlere böler, ibadetinizi ona göre yaparsınız. İşte buna göre o bölgeye en yakın yerin vakit cetvelini kullanarak ibadetleri edâ ederiz. Kutuplarda yaşamak zorunda kalan insanlar, yeme, çalışma ve uyku saatlerini normal 24 saate göre ayarladıklarına göre, oruç ve namaz gibi ibadetleri de vakitlerini uygun şekilde ayarlamalıdır.

c. Namaza Kimin İhtiyacı Var?

Namaz insana sorumluluk yükleyen, ilk başlarda külfet gibi görünen

bir ibadettir. Kur'ân ise pek çok ısrar ile ibadeti terk edeni zorlamakta, cehennem gibi dehşetli bir ceza ile tehdit etmektedir. Allah'ın bizim ibadetimize ihtiyacı mı var? Ya da namazın bizim için yararları nelerdir?

Allah, ne insanın ibadetine ne de başka bir şeye muhtaçtır. Fakat insan ibadete muhtaçtır, mânen hastadır. İbadet ise, mânevi yaralarına ilâç ve merhem hükmündedir. Elbetteki ki bir hasta, şefkatli bir doktorun kendisine çok yararlı ilâçları içirmek hususunda ettiği ısrara karşılık doktora: *"Senin ne ihtiyacın var, bana böyle ısrar ediyorsun?"* dese, ne kadar anlamsız bir söz olduğunu herkes bilir. Örneğin bir doktorun hastasına *"Şu vitaminleri ve şu antibiyotikleri günde beş defa kullanman gerekir."* demesi hatta kapıdan çıkan hastaya ısrarla bunların önemini hatırlatması hastayı düşündüğünü göstermektedir.

Bu örnekte olduğu gibi, manevî duygularımızın vitamin ve gıdası; gurur, kibir, nefis ve şeytan gibi birçok mikrobun antibiyotik ilâçları hükmünde olan namaza elbette insanın ihtiyacı vardır. Secde olmadan insanın gurur ve kibri nasıl törpülenecek, nefis ve şeytan nasıl etkisiz hâle gelecek, insan büyüklenme hastalığından nasıl kırılacak? Bütün bu kötü duygu ve eğilimlerin ilâcı, ibadettir.

Kur'ân'ın, ibadetleri terk edenler için şiddetli uyarılarda bulunması, caydırıcı cezalar koyması, bir padişahın ülkesinde huzur ve güvenliği sağlamak adına âdî bir suçluyu hatasına göre cezalandırması gibidir. Bunun gibi ibadeti ve namazı terk eden adam, ezel ve ebed sultanı olan Allah'ın yarattığı diğer varlıkların hukukuna önemli bir saldırıda bulunur ve manevî bir zulüm işlemiş olur. Çünkü varlıkların güzellik ve değeri Allah'a bakan yüzlerinde, tesbih ve ibadetlerinde ortaya çıkar. Evet, *"Bütün göklerin ve yerin orduları Allah'ındır."* (Fetih, 48/4-7) âyetleri her şeyin Allah'ın bir asker ve memuru olduğunu, bu yönüyle bir değeri bulunduğunu ifade eder. *"Yedi gök ve yer, bir de bunlar içinde bulunanlar, Allah'ı tesbih ederler. Hiçbir varlık yoktur ki, O'nu hamd ile tesbih etmesin."* (İsrâ, 17/44) âyeti de her şeyin Allah'a ibadeti yönüyle ayrı bir kıymeti olduğunu ifade eder.

İşte ibadeti ve Allah'a itaati terk eden kimse, varlıkların ibadet ve itaatini görmez, göremez; hatta inkâr eder. Böylece ibadet ve tesbih noktasında yüksek makamda bulunan ve her biri, birer ilâhî mektup ve ilâhî güzel

ismin aynası olan varlıkları, yüksek makamlarından düşürdüğünden, onları önemsiz, vazifesiz, cansız, donuk, perişan bir vaziyette algıladığından, onlara hakaret eder; kıymet ve değerlerini inkâr edip onlara saldırır.

Evet herkes, kâinatı kendi aynasıyla görür. Allah insanı, kâinat için bir mikyas yani bir ölçü sûretinde yaratmıştır. Her insana bu âlemden, özel bir dünya vermiş. Bu âlemin renklerini, kendi kalbî inancına göre göstermektedir. Örneğin, gayet ümitsiz ve matemli olarak ağlayan bir insan, varlıkları ağlar ve ümitsiz bir şekilde görür. Gayet sevinçli, neşeli, müjdeli ve neşesinden gülen bir adam, kâinatı neşeli, güler görür. Tefekkürle ve ciddî bir sûrette ibadet ve tesbih eden adam, varlıkların hakikaten mevcut ve muhakkak olan ibadet ve tesbihlerini bir derece anlar ve görür. Gafletle veya inkârla ibadeti terk eden adam, varlıkları, hakiki değerlerine tamamen zıt ve aykırı şekilde hatalı bir algı ile algılar ve manen varlıkların hukukuna tecavüz eder. Bütün bu hatalar ibadetsizlikten gelmektedir. Bu nedenle ibadet etmeyenlerden bütün varlıkların hakkının alınması anlamında cezaya çarptırılması ilâhî adâletin gereğidir.

I) Namazın Kılınışı

Namazın farzlarında görüldüğü gibi, namaz kılmak için bir ön hazırlık yapılması gerekir. Bunlar namazın dışındaki farzların yerine getirilmesidir. Bu hazırlıktan sonra namazın içindeki farzları da eksiksiz yaparak namaz kılınabilir. Bütün namazların kılınışında farzlar aynıdır. Ancak vacipler değişmektedir. İki rekat namazı kılmayı öğrenen kimse diğer namazları kılabilir. Örnek olarak sabah namazının iki rekat sünnetinin kılınışı anlatılmış, diğer namazların farkları belirtilmiştir.

Sabah Namazı: Sabah namazı iki rekatı sünnet, iki rekatı farz olmak üzere toplam dört rekattır. Sünneti önce kılınır. Sabah namazının iki rekat sünnetini kılmak için, abdest aldıktan sonra kıbleye dönülüp: *"Niyet ettim Allah rızası için bu günkü sabah namazının sünnetini kılmaya."* diyerek niyet edilir. Sonra eller avuç içi kıbleye gelecek şekilde kaldırılıp, baş parmak kulak uçlarına dokundurularak (kadınlar omuz hizasına kadar kaldırır) *Allahû Ekber* diyerek tekbir alınır. Hemen sağ el, sol elin üzerine gelecek şekilde eller bağlanır (kadınlar, ellerini göğüslerinin üzerine koyar.) ve *Sübhâneke* duâsı okunur. *Eûzü-Besmele* çekilip *Fatiha* sûresi okunur. Daha

sonra *zamm-ı sûre* (Kur'ân'dan ya kısa bir sûre veya en az üç kısa âyet veya üç kısa âyet uzunluğunda bir âyet) okunur. *Allahû Ekber* diyerek *rükûa* eğilinir. Rükûda en az üç defa *sübhâne rabbiye'l-azim* denir. Sonra *semiallahü limen hamideh* denilerek ayağa kalkılır. Ayakta *Allahümme Rabbenâ ve leke'l hamd* denir. Bundan sonra *Allahû Ekber* diyerek *secdeye* varılır. Secdede en az üç defa *Sübhâne Rabbiyel a'lâ* denir. Sonra *Allahû Ekber* diyerek kalkılıp bir tesbih miktarı oturulur, tekrar *Allahû Ekber* diyerek ikinci secdeye varılır. Böylece bir rekat namaz kılınmış olur.

Allahû Ekber diyerek ikinci rekat'a kalkılır. Ayakta hemen eller bağlanıp sadece *besmele, Fatiha ve zamm-ı sûre* okunarak birinci rekatta olduğu gibi rukûa ve secdelere varılır. İkinci rekatın ikinci secdesinden sonra oturulur. Buna *kade-i ahire* denir. Son oturuştur. Bu oturuşta *ettehıyyatü*, *salli*, *barik ve rabbenâ duâları* okunup önce sağ tarafa, sonra sol tarafa yüz çevrilerek *Esselâmü aleyküm ve rahmetullah* diye selâm verilir. Böylece iki rekat namaz tamamlanmış olur.

Sabah namazının farzı da aynı sünneti gibi kılınır. Ancak niyetinde *sabah namazının farzına* diye niyet edilir. Erkekler ayrıca kâmet getirir.

Öğle Namazı: Dört ilk sünnet, dört farz ve iki son sünnet olmak üzere toplam on rekattır. İlk dört rekat sünneti için niyet edildikten sonra sabah namazının iki rekat sünneti gibi kılınır. Ancak ikinci rekatta oturunca sadece *"ettehıyyatü"* duâsı okunup, hemen üçüncü rekat için ayağa kalkılır. Üçüncü ve dördüncü rekatlar da ilk iki rekat gibi kılınır. Dördüncü rekatın sonunda oturulup gerekli duâlar okunur, selâm verilir. Öğlenin dört rekat farzı ise aynı dört rekat sünneti gibidir. Farklı tarafı niyeti ve üçüncü, dördüncü rekatlarda fatihadan sonra zamm-ı sûre okunmamasıdır. Öğlenin son sünneti ise niyet edildikten sonra sabah namazının iki rekat sünneti gibi kılınır.

İkindi Namazı: Dört sünnet dört de farz olmak üzere toplam sekiz rekattır.

İkindi namazının sünneti için niyet edilir ve öğle namazının dört rekat sünneti gibi kılınır. Ancak ikinci rekattan sonraki birinci oturuşta ettehıyyatü duâsından sonra salli ve bârik duâları da okunur. Üçüncü rekata kalkınca önce sübhaneke duâsı ve eûzu besmele okunur. İkindi namazının farzının kılınışı ise niyetten sonra öğle namazının farzı gibidir.

Akşam Namazı: Üç rekat farz ve iki rekat sünnet olmak üzere toplam

beş rekattır. Önce farzı kılınır. Niyetten sonra öğle veya ikindinin farzında anlatıldığı gibi üç rekat farz kılınır. Akşam namazının sünneti ise niyetten sonra sabah namazının iki rekat sünneti gibi kılınır.

Yatsı Namazı: Dördü ilk sünnet, dördü farz ve ikisi son sünnet olmak üzere toplam on rekattır. Yatsının ilk dört rekat sünneti, ikindinin sünneti gibi; farzı da dört rekatlı bir farz gibi kılınır. Son sünneti ise yine iki rekat bir sünnet gibi kılınır.

Vitir Namazı: Yatsı namazından sonra üç rekat olarak kılınan vacip bir namazdır. Kılınışı; ilk iki rekatı sabahın sünneti gibidir. Ancak ikinci rekatta oturulunca sadece ettahiyyatü okunup üçüncü rekata kalkılır. Besmele, Fatiha ve zamm-ı sûreden sonra eller kaldırılıp tekbir alınır, *kunut* duâları okunarak rükû ve secdelerle namaz tamamlanır.

İslâm dininde ibadetlerin çok özel bir önemi vardır. Özellikle namaz bütün varlıkların ibadetini içine alan çok geniş ve derin anlamlar ifâde eden bir ibadettir. Namaz müminin mirâcı ve gözünün nûrudur. Kabule değer bir namaz ise farzlarına, vaciplerine, sünnetlerine ve diğer âdablarına dikkat edilerek kılınan namazdır. Ayrıca farz namazların dışında nafile namazlar da vardır. Namaz tek başına kılındığı gibi cemaatle (topluca) de kılınabilir. Toplu kılınması daha çok sevaptır.

K) Namazların Cemaatle Kılınışı

Beş vakit namazı tek başımıza kılabileceğimiz gibi, cemaatle toplu olarak da kılarız. Cemaatle namaz kılmak erkekler için sünnet-i müekkede, yani kuvvetli sünnettir. Cemaatle kılınan namazın sevabı tek başına kılınan namazlardan yirmi beş ve bir başka rivayete göre yirmi yedi derece fazladır. Onun için iki ve daha fazla Müslüman bir araya gelince namazı cemaatle kılmalıdır. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) *"Cemaatle kılınan namaz, yalnız kılınan namazdan yirmi yedi derece daha faziletlidir."*[48] buyurmuşlardır.

Cemaatle namaz kılındığında, namaz kıldırana *imam* denir. Namaz kıldıracak imamın, Müslüman, akıllı, ergen, erkek ve namaz kıldıracak

48 Müslim, *Mesâcid*, 42.

kadar Kur'ân ezberi olması gerekir. İmama uyarak namaz kılan kimseye *muktedî* denir. Cemaatle namaz kılmak için imama uyan kimse şunları yapmalıdır:

1. Namaza başlarken hem namaza hem de imama uymaya niyet etmeli.

2. İmama uyan muktedî imamın arkasında bulunmalı. İmamın ökçesi, muktedînin ökçesinden ilerde olmalı.

3. İmam ile cemaatin kıldıkları farz aynı farz olmalı.

4. İmam ile cemaatin arasında kadın saffı olmamalı.

5. İmam ile cemaatin arasındaki boşluk iki saf genişliğinden fazla olmamalı.

Cemaatle namaz kılarken cemaatten her biri namaz kılmaya ve imama uymaya niyet eder. İmam açıktan, cemaat gizlice imamın peşinden, tekbir alır. Sonra imam ve cemaat gizlice sübhâneke duâsını okur. Bundan sonra cemaat susar ve imam farz olan kıraati okur. Yukarda namazın kılınışında açıklandığı gibi imam namazı kıldırır. Ancak, rükû ve secdelere giderken söylenen tekbirleri; rükûdan doğrulurken *semiallahü limen-hamideh* duasını ve selâmı imam açıktan cemaatin işitebileceği bir sesle okur, cemaat de bunları sessizce okur.

İmam, sabah namazı, akşam namazı ve yatsı namazlarının ilk ikişer rekatlarında, vitir namazının her üç rekatında, cuma ve bayram namazlarının bütün rekatlarında Fatiha ve zamm-ı sûreleri açıktan okur. Akşam namazının üçüncü, yatsı namazının üçüncü ve dördüncü rekatlarıyla öğle ve ikindi namazlarının bütün rekatlarında ise kıraati gizlice okur. Bunlar namazın vaciplerindendir. Cemaat ise tekbir alırken, rükû'a varırken, rükûdan kalkarken, secdelere varırken, selâm verirken daima imamdan sonra hemen onu takip eder. İmama sonradan yetişerek imama uyan bir kimse herhangi bir rekatın rükû'una yetişmişse o rekata yetişmiş sayılır. İmama, birinci rekatta değil de ikinci, üçüncü veya dördüncü rekatta yetişen kimse imam selâm verdikten sonra ayağa kalkarak eksik kalan rekatlarını tek başına kıldığı gibi kılarak tamamlar.

Bir günlük namazların rekatları toplam 40 rekattır.

Vakitler→ Rekatlar↓	Sabah namazı	Öğle namazı	İkindi namazı	Akşam namazı	Yatsı namazı	Vitir namazı
İlk sünnet	2	4	4	–	4	–
Farz	2	4	4	3	4	–
Son sünnet	–	2	–	2	2	–
Vacip	–	–	–	–	–	3
Toplam	4	10	8	5	10	3

Cuma Namazı

Cuma günü, İslâm dininde çok önemli kabul edilen haftalık toplu ibadet günüdür. O günün adını Allah koymuş, değerini Allah biçmiş, Hz. Peygamber de bize bu güne verdiği önemi bildirmiştir. Cuma, Müslümanların bir bayram günüdür. Bu kutsal günde Müslümanlar camilerde toplanırlar. Okunan hutbeleri dinleyerek yararlanırlar.

Cuma günü ile ilgili olarak Allah Kur'ân'da, *"Ey imân edenler, cuma günü namaz için çağırıldığınız vakit Allah'ın zikrine koşunuz, alış-verişi bırakınız. Bilirseniz bu sizin için daha hayırlıdır."* (Cuma, 62/9) buyurmaktadır. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) *"Güneşin aydınlattığı en hayırlı gün, cuma günüdür. Şüphesiz babanız Âdem o gün yaratılmış, o gün cennete girmiş, o gün cennetten çıkmıştır. Kıyamet o günde kopacak, yeniden dirilme ve insanların hesap için yakalanması o günde olacaktır. Cuma gününün üç saatinin sonunda öyle bir ân vardır ki, o anda duâ edenin duâsı kabul olunur."*[49] buyurmuştur. Bu âyetin hükmüne göre cuma namazı farz-ı ayındır. İslâm birlik ve dirlik dini olduğu için haftada bir defa müminlerin toplanarak camide buluşmaları güç ve gönül birliği yapmaları, cuma namazını topluca kılmaları bu farzın hikmetlerinden biridir. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) cuma namazına devam edilmesinin önemini vurgulamak için, *"Allah, önemsemediği için üç cumayı terk eden kimsenin kalbini mühürler."*[50] buyurmuştur.

49 Müslim, *Cuma*, 18
50 Tirmizî, *Cuma*, 7.

Cuma namazı, cuma günü öğle vaktinde kılınan ve farzı iki rekat olan bir namazdır. Bu namazdan önce hatibin hutbe okuması namazın sıhhatinin (geçerlilik) şartlarındandır. Cuma namazı o günkü öğle namazının yerine geçer.

Cuma namazının diğer namazlardan farklı olarak kendine özel birtakım şartları vardır. Bu şartlar bir kimseye cumanın farz olmasının şartları ve kılınan cumanın kabule değer olmasının şartları olarak ikiye ayrılır:

a. Cuma Namazının Farz Olmasının Şartları

1. Erkek olmak: Cuma namazı kadınlara farz değildir.

2. Hür olmak: Hür olmayan esir ve kölelerin, cezaevindeki hükümlülerin cuma günü öğle namazını kılmaları yeterlidir.

3. Mukim olmak: Yolcuya cuma namazı farz değildir.

4. Mazeretsiz olmak: Sağlığı yerinde olmak, körlük ve kötürüm olmamak, hava şartlarının uygun olması ve namaz kılınan yerin güvenlikli olması.

b. Cuma Namazının Edasının Şartları

1. *Vakit*: Cuma namazının öğle namazı vaktinde kılınması.

2. *Hutbe*: Namazdan evvel hutbe okunması.

3. *Cemaat*: İmamdan başka en az üç kişilik bir cemaatin bulunması.

4. *Cami*: Cuma kılınan yerin herkese açık olması.

5. *İzin*: Cuma namazını kıldırmak için görevli, yani cuma kıldırmaya resmen izinli bir kimse bulunması. Kendisine izin verilen kişi, başkasını yerine vekil tayin edebilir. Bu şartlarla ilgili çok, farklı görüş ve değerlendirmeler yapılmaktadır. İlgili kaynaklardan farklı görüşlere bakılmasında yarar vardır.

c. Cuma Namazının Kılınışı

Cuma namazı on rekattır. Dördü ilk sünnet, ikisi farz, dördü son sünnettir. İlk dört rekat sünnet, cuma ezânı okunduktan sonra öğlenin ilk sünneti gibi kılınır. Sünnet kılındıktan sonra müezzin, minbere çıkmış olan hatibe karşı iç ezanı okur. Hatip hutbeyi bitirince müezzin kâmet getirir ve imam aynı sabah namazının iki rekat farzı gibi cumanın farzını kıldırır, cemaat imama uyar. Farzdan sonra cumanın son sünneti niyetiyle dört rekat daha sünnet kılınır. Cumanın son sünnetinden sonra *ahir zuhur*

niyetiyle dört, *vaktin sünneti* niyetiyle de iki rekat namaz daha kılınır. Bunun sebebi, cuma namazının sıhhatinin şartları üzerinde İslâm âlimlerinin farklı görüşlere sahip olmasıdır.

Bayram Namazı

Bayram, bir neşe ve sevinç günü demektir. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'ye hicret edince, Medine halkının senede iki defa bayram yaparak eğlendiklerini öğrenince, onlara şöyle buyurmuştur: *Allahu Teâlâ o iki gün yerine size bunlardan daha hayırlısını vermiştir. Biri Kurban bayramı, diğeri Ramazan bayramıdır."*[51]

Allah'ın kullarına diğer günlerden daha çok ikram ve ihsanda bulunduğu bu bayram günlerinde, kendilerine cuma namazının farz olduğu kimselere bayram namazları vaciptir. Yalnız bayram namazlarında; hutbenin namazdan sonra okunması sünnettir. Bayram namazının vakti güneşin doğmasından 45-50 dakika kadar sonra başlar, öğle namazının vaktinin girmesinden önceki vakte kadar devam eder.

Bayram namazları ikişer rekattır. Ezân ve kâmet okunmaz. Bu namazların kılınışında her rekatında üç ilave tekbirin bulunması kılınışında biraz dikkat gerektirir. Kılınışı: İmam *"iki rekat Ramazan veya Kurban Bayramı namazına,"* cemaatse yine *"iki rekat bayram namazına, uydum hazır olan imama"* diyerek niyet eder, *Allahu Ekber* diye iftitah tekbiri alınır. Eller bağlanır. İmam ve cemaat gizlice "*sübhâneke* duâsını okur, sonra imam açıktan, cemaat gizlice *Allahu Ekber* diye üç kere tekbir alır. Her tekbirde eller kulak hizasına kaldırılıp yanlara salıverilir ve her tekbir arasında üç tesbih miktarı durulur. Üçüncü tekbirin arkasından eller bağlanır. İmam gizlice *eûzü besmele*den sonra açıktan Fatiha ve zamm-ı sûre okur. Sonra *Allahû Ekber* diyerek rükû ve secdelere gidilir. İkinci rekata kalkınca imam gizlice besmele okuduktan sonra yine açıktan Fatiha ve zamm-ı sûre okur. Birinci rekatta olduğu gibi üç defa tekbir alınır. Üçüncü tekbirden sonra imam açıktan, cemaat gizlice *Allahu Ekber* diyerek rükû ve secdeleri yaparlar. Sonra *tahiyyât*, *salli*, *barik*, *rabbenâ* duâları okunarak selâm verilir, böylece 6 tekbir ile 2 rekat bayram namazı kılınmış olur.

---

[51] Ebû Davud, *Salat*, 239.

Hatip bayram namazının arkasından minbere çıkarak, cuma namazında olduğu gibi hutbesini okur. Daha sonra hep beraber duâ edilir ve huzur ve sevinç içinde bayramlaşılır.

Cenaze Namazı

Cenaze namazı, gusül edilmiş, yıkanmış, temizlenmiş, kefenlenmiş ve musalla taşına konulmuş Müslüman bir ölü için Müslümanların, abdestli ve kıbleye yönelerek kıldıkları bir namaz ve yapılan bir duâdır. Cenaze namazı farz-ı kifayedir. Cenaze namazının şartı, niyettir. Bu niyetle, ölünün erkek veya kadın, kız çocuğu veya erkek çocuğu olduğu belirtilir. Cenaze namazının rüknü ise tekbirler ve kıyamdır. Bu namazda rükû ve secdeler bulunmadığı gibi Kur'ân okumak ve teşehhüt de yoktur. Namaz şöyle kılınır: Cenazeye karşı ve kıbleye yönelik olarak saf tutulur, niyet edilir. İmam açıktan, cemaat gizlice tekbir alır ve eller bağlanır. Hemen *sübhaneke duâsı ve celle senaüke* ile beraber okunur. Eller kaldırılmadan imam açıktan, cemaat gizlice ikinci tekbiri alır ve *salli ve barik* duâları okunur. Yine imam açıktan cemaat gizlice üçüncü tekbir alınır ölüye ve diğer müminlere gizlice duâ edilir. Bu duâdan sonra dördüncü tekbir alınır önce sağa sonra sola selâm verilerek cenaze namazı tamamlanmış olur.

Namazların Kazası

Bir namazı vaktinde kılmaya *edâ*, vaktinden sonra kılmaya da *kaza*, denir. Vaktinde kılınmamış olan beş vakit farz namazın kazası farz, vitir namazının kazası ise vaciptir. Bir özrü olmaksızın namazın kazaya bırakılması büyük günahlardandır. Çünkü Allah namaz için: *"Güvene kavuştuğunuz zaman namazı kılın. Çünkü namaz müminlere vakitleri belirlenmiş olarak farz kılınmıştır."* (Nisa, 4/103) buyurmuştur. Namazı özürsüz kazaya bırakmanın günahı o namazı kaza etmekle kalkmaz; ayrıca tövbe etmek gerekir.

Kazaya kalmış bir namazın kaza edilme şekli, edâ şekli gibidir. Yani seferde kazaya kalmış namazı iki rekat olarak, ikâmet hâlinde kazaya kalmış namazı, namazın aslı ne ise o şekilde kaza edilir. Kaza namazları üç kerahet vaktinin dışında istenilen her vakitte kılınabilir. Bu vakitler güneş tam doğarken, tam tepede iken ve tam battığı vakitlerdir.

Kaza namazı kılınırken şöyle niyet edilir: *"Niyet ettim Allah rızası için vaktinde kılmadığım en son öğle (veya ilk öğle) namazının farzını kaza etmeye."* Bir kimse ne kadar namazının kazaya kaldığını bilmezse, galip olan kanaate göre hareket eder. Eğer herhangi bir tahmin yapamazsa borcundan kurtulduğuna kanaat getirinceye kadar kaza namazı kılması gerekir.

Namazı Düşüren Özürler

Hayız veya nifas hâllerinde olan kadınlardan namaz borcu düşer. Beş vakit namaz süresince ve daha fazla devam eden akıl hastalığı, bayılma veya koma hâlinde kalma da namazı düşürür. Ayrıca düşman korkusu veya bir ebenin doğum yapacak kadının başından ayrılması hâlinde çocuğun veya annenin öleceğinden korkması gibi durumlar da bu özürlerden sayılır.

Yolcu Namazı

Vatanında veya o hükümdeki bir yerde oturan kimseye *mukim*, böyle bir yerden çıkıp en az 90 km. ve daha fazla uzaklığa, on beş günden az kalmak üzere yola çıkan kimseye de *misafir* (yolcu) denir. On beş günden fazla kalacak ise sadece yolculuk süresince seferî sayılır. Gittiği yerde on beş günden az kalmaya niyet ettiği hâlde işinin uzaması sonucu ne zaman döneceği belli olmayan kimseler on beş günden fazla kalsalar bile misafir sayılır.

Yolculuk hâli genel olarak güçlük ve sıkıntılarla geçer. Bunun için İslâm dini yolcular hakkında bazı kolaylıklar getirmiştir. Ancak bazı yolculukların rahat, meşakkatsiz ve çok kısa sürede yapılabilmesi sonucu değiştirmez. Çünkü hüküm ferde göre değil cinse göredir. Yolculuk vatan denilen beldenin veya köyün yola çıkıldığı taraftaki evlerden ayrıldıktan itibaren başlar. İslâm dininde yolcu (seferî) olanlara tanınan kolaylıklar şunlardır:

1. Ramazan ayında seferi olan kimseler oruçlarını daha sonra kaza etmek üzere tutmayabilirler.

2. Yolcular dört rekatlı farz namazları iki rekat olarak kılarlar.

3. Yolcular cuma ve bayram namazlarını kılmak ve kurban kesmekle de sorumlu değildir. Ancak isterlerse bu ibadetleri yerine getirebilirler.

4. Mest üzerine meshetme süresi yolcular için tam üç gün; yani 72 saattir.

5. Yolcular seferde kazaya kalmış dört rekatlı farz namazlarını iki rekat olarak kaza ederler. Yolculuk asli vatana dönüp gelmekle sona erer.

Hastaların Namazı

Hastalık, vücudun tabiî hâlini kaybetmesinden meydana gelen bir güçsüzlük durumudur. Hastalar da, akılları başlarında bulundukça birtakım dini görevler ile sorumludurlar. İslâm dini kolaylık dinidir. Allah kimseye gücünün yeteceğinden fazlasını yüklememiştir (Bakara, 2/285). Bunun için hastalar ibadet konusunda güçlerinin yeteceği ölçüde sorumludurlar. Ayakta durmaya gücü yetmeyen veya ayakta durması hastalığın artmasına veya uzamasına sebep olacağı anlaşılan bir hasta oturarak namaz kılar. Oturmaya da gücü yetmezse gücüne göre yanı veya sırtı üstüne yatarak imâ ile namazını kılabilir.

İmâ: Namazda rükû ve secdeye işaret edecek üzere başı eğmektir. Bu ayakta yapılabileceği gibi, oturarak, yanı veya sırtı üstü yatarak da yapılabilir.

Değerlendirme Soruları

- Namazın anlamı ve önemi nedir?
- Namazın farzlarını sayınız?
- Namazın vaciplerini sıralayınız?
- Namazın sünnetleri nelerdir?
- Namazı bozan şeyleri yazınız?
- Namazın vakitlerini açıklayınız?
- İki rekat namazın kılınışını yazınız?
- Cuma namazının önemi nedir?
- Cuma namazının kılınışını yazınız?
- Bayram namazının kılınışını yazınız?
- Cenaze namazının anlamını ve kılınışını yazınız?
- Namazı düşüren özürleri sayınız?
- Yolcular namazlarını nasıl kılar?
- Namazların kazası ne demektir?
- Hastaların namazı nasıl kıldığının açıklayınız?

15. Ünite
ORUÇ TUTMAK

Hedefler

Bu üniteyi çalıştıktan sonra,

✓ Oruç ibadetinin önemini kavrayabilecek,

✓ Orucun hükmünü öğrenebilecek,

✓ Orucun şartlarını sıralayabilecek,

✓ Oruç tutma vaktini ayırt edebilecek,

✓ Oruçta niyetin önemini kavrayabilecek,

✓ Kaza ve keffâret kavramlarını anlayabilecek,

✓ Orucu bozup yalnız kazasını gerektiren durumları sayabilecek,

✓ Orucu bozup hem kazasını hem de keffâretini gerektiren durumları kavrayabileceksiniz.

A) Oruç

Oruç, Farsça'dan Türkçe'ye girmiş bir isimdir. Kelimenin aslı *rûze*'dir. Türkçe'de *oruze* şeklinde kullanılırken, zamanla *oruç* hâlini almıştır. Arapça'daki karşılığı savm ve siyâm kelimeleridir. Savm sözlükte, *bir şeyden uzak durmak, bir şeye kendini tutmak, engellemek* anlamındadır. Dinî terim olarak *oruç, imsak vaktinden iftar vaktine kadar, oruç niyetiyle yemek, içmek, cinsi ilişkiden uzak durmak* demektir.

İmsak, *kendini tutmak, engellemek* anlamındadır. İmsak vakti ifadesi dilimizde oruç yasaklarından uzak durma vaktinin başlangıcı anlamındadır. İmsak vakti, tan yerinin ağarma vaktidir. Bu vakit aynı zamanda sahurun sona erip orucun başlama vaktidir.

İftar vakti ise, *oruç yasaklarının sona erdiği vakit* anlamında olup güneşin batma vaktidir. Bu vakitle aynı zamanda akşam namazının vakti de girmiş olur. Gündüz ve gecenin oluşmadığı bölgelerde oruç süresi, buralara en yakın normal bölgelere göre belirlenir.

B) Orucun Hükmü

Oruç tutmak, İslâm'ın üzerine kurulduğu beş temel esastan birisidir.

Aynı zamanda İslâm şeâirlerinin de büyüklerindendir. Medine'de hicretten bir buçuk yıl sonra, Şaban ayının 10. günü farz kılınmıştır. Farz olması Kur'ân, sünnet ve icmâ ile sabittir.

Kur'ânda şöyle buyurulmaktadır: *"Ey imân edenler! Sizden evvelki (ümmet)lere borç olarak yazıldığı (farz kılındığı) gibi, sizin üzerinize de oruç tutmak yazıldı (farz kılındı)."* (Bakara, 2/183) Oruç da namaz gibi bedenî ibadettir. Bu ibadetin en başta gelen özelliği insanları kötülüklerden alıkoyması, nefsin azgın istek ve arzularını gemlemesidir. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadisinde şöyle buyurmuştur: *"Oruç bir kalkandır (oruçluyu beşerî ihtiraslardan, kötülüklerden korur). Oruçlu kimse, cahillik edip kötü söz söylemesin. Oruçlu kendisiyle dövüşmek, itişip dalaşmak isteyen kimseye, ilk önce 'ben oruçluyum' desin."*[52]

Orucun insanı kötü isteklerden koruması sebebiyledir ki, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bekâr gençlere, şehevî hislerin baskısından kurtulmak için oruç tutmalarını tavsiye etmiştir. Orucun şehevî duyguları teskin ettiği, bugün ilmen de kabul edilen bir gerçektir. Oruç ayı geldiği zaman toplumda suç işleme oranında genelde bir düşüş görülür. Kötülükler en az sınıra iner. Buna karşılık iyilikler artar. Müslümanlar arasında candan bir kaynaşma ve sevgi oluşur.

Oruç, riyanın en az karışacağı bir ibadet olduğu için, sevabı en fazla olan ibadetlerden sayılmıştır. Orucun bu yönünü Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadis-i kutside şöyle belirtir: *"İnsanoğlunun işlediği her hayır ve ibadet (te) kendisi içindir (bir haz ve yarar endişesi var). Fakat oruç böyle değildir. Oruç sırf Benim rızam için yapılan bir ibadettir. Onun mükâfatını da Ben veririm.*[53]

Diğer bir hadis-i kutsîde ise şöyle buyurulur: "*Her iyiliğe karşı, on katından yedi yüz katına kadar mükâfatı vardır. Ancak orucun mükâfatı bu ölçünün dışındadır. Çünkü o Benim içindir. Onun mükâfatını ancak ben veririm."*[54]

Bu ifadelerden anlaşılıyor ki, her hayır ve ibadet için on sevaptan yedi

52 Buhârî, *Sıyam*, 9.
53 Buhârî, *Savm*, 2, 9.
54 Müslim, *Sıyam*, 164.

yüz sevaba kadar belli bir sevap takdir edildiği hâlde, oruç için sevap miktarı sınırsız tutulmuştur. Onun sevabını takdir etmeyi de Allah meleklerine bırakmayıp kendi Yüce Zâtı'na saklamıştır. Bu yüzden müminler, kıyamet günü tutmuş oldukları oruca karşılık, hiç ummadıkları miktarda büyük sevaplar ile karşılaşabileceklerdir. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bu hususa şu şekilde ifade etmişlerdir: *"Oruçlunun iki sevinci vardır: Birisi, iftar vaktindeki (oruç açmak) sevinci; diğeri, Rabbine kavuştuğu zamanki orucu (mükâfatı) ile olan sevincidir."*[55]

C) Orucun Şartları

Ramazan orucunun farz olması için:

1. Müslüman olmak,
2. Ergen olmak,
3. Akıllı olmak,
4. Oruç tutmaya gücü yetmek,
5. Mukim olmak gerekir.

Bulûğa ermiş, aklı başında kadın ve erkek her Müslümana, Ramazan ayında oruç tutmak bir kulluk borcudur ve farz-ı ayn'dır. Bulûğa ermemiş çocukların oruç tutması ise farz olmaz; ancak onları da namaz gibi, küçük yaşlardan itibaren yavaş yavaş oruç tutmaya alıştırmak, oruca heveslendirmek gerekir.

Yolcu ve hasta olanlara da oruç farzdır. Ancak Ramazan'da tutmaları zorunlu değildir. Çünkü Ramazan orucunun Ramazan içinde edâsının farz olması için, sıhhat ve ikâmet şarttır. Yolcularla, hasta olanlara İslâm dininin izin ve ruhsatı vardır. Dilerlerse oruçlarını Ramazan'da tutarlar, dilerlerse yolcular yolculuktan evlerine döndüklerinde, hastalar da iyi olduklarında gününe gün kazâ ederler.

Orucun Sıhhatinin Şartları

Tutulan oruçların geçerli olabilmesi için de iki şart vardır:

1. Niyet.
2. Kadınlar için hayız ve nifastan temizlik.

---

55 Buhârî, *Savm*, 9.

Niyet edilmeden tutulan oruçlar dinen geçerli sayılmaz. Bu nedenle oruç için niyet şarttır. Nifas hâlindeki (lohusa) kadınlar ile âdet gören (hayızlı) kadınlar da bu hâlde iken ne namaz kılabilir, ne de oruç tutabilirler. Fakat bu hâlden kurtulduktan sonra, tutamadıkları oruçlarını gününe gün kaza ederler. Çünkü hayız, nifas hâlinde kılınmayan namazların kazasında güçlük ve zorluk olduğundan Allah, ilâhî bir ikram olarak kadınları bu borçtan affetmiştir.

Oruç Tutma Vakti

Orucun vakti, imsak vakti denen fecr-i sâdık zamanından, akşam güneşin batışına kadar olan süredir. Orucun başlama ve bitme zamanı hakkında şüphe ile zannın hükümleri ayrıdır. Şöyle ki: Fecrin (imsak vaktinin) başlayıp başlamadığında şüpheye düşen kimse için, yiyip içmeyi terk etmek daha güzeldir. Bununla beraber yiyip içecek olursa, orucu geçerlidir. Ancak sonradan, fecirden sonra da yiyip içtiği kesinlikle anlaşılırsa, orucu bozulmuş olur. Gününe gün kaza etmesi gerekir.

Oruçlu kimsenin, güneşin battığından şüphe içinde iken iftar etmesi helâl olmaz. İftar edip de sonradan işin gerçeği anlaşılmazsa, üzerine sadece orucunun kazası gerekir. Fakat güneşin batmasından önce iftar ettiği sonradan kesin şekilde anlaşılırsa, keffâret de gerekir. Güneşin battığı zannıyla iftar eden kimse ise, sonradan güneş batmadan evvel iftar ettiğinin farkına varırsa, üzerine sadece kaza lâzım gelir. Demek ki imsâk vaktinin girip girmediğini iyice kestiremeyen kimse için, yeme içmeyi terk ederek bir an evvel oruca başlamak ve güneşin battığını tam kestiremeyen kimse için de, hemen orucu bozmamak tedbirli olmanın gereğidir.

D) Oruçta Niyet

İbadetler niyete bağlı olduğu için, oruç ibâdetinde de niyet şarttır. Niyet, gerçekte insanın kalbindedir. Yarın oruç tutacağını bilmek ve içinden geçirmektir. Dil ile söylemek ise, şart olmamakla beraber sünnettir. Gece sahura kalkmak da niyet yerine geçer. Ramazan orucuna, zamanı belirlenmiş adak orucuna ve nafile oruçlara, akşamdan itibaren ertesi günü kuşluk vaktine kadar niyet edilebilir. Ramazan orucunun kazası ile vak-

ti belirtilmemiş adak orucuna, nâfile olarak başlanıp bozulmuş oruçların kazasına ve keffaret oruçlarına niyet ise, akşamdan itibaren imsak vaktine kadar yapılır. Bu vakitten sonra yapılan niyetle bu oruçlar geçerli olmaz. Bir kadın, henüz hayız hâlinde iken geceden oruca niyet etse, imsak vaktinden önce de hayız hâlinden çıksa, niyeti geçerli olur, oruç tutması gerekir.

E) Orucu Bozmanın Sonucu: Kaza ve Keffâret

Oruç, niyet edip tutmaya başlamakla mükellef üzerine borç olmuştur. Bu sebeple, dinen geçerli bir özrü olmadıkça başlanmış orucu bozmak günahtır. Ayrıca bozulan orucun sonradan gününe gün kaza edilmesi de gerekir. Farz olan Ramazan orucunu kasten bozmakta ise kaza ile birlikte bir de keffâret denilen iki kameri ay (yaklaşık 60 gün) aralıksız oruç tutmak cezası vardır.

Kaza: Hiç tutulmayan ve tutulmaya başlanıp da bozulan bir orucu sonradan günü gününe tutmaktır.

Kefâret: Kasten bozduğu bir günlük Ramazan orucu yerine, ceza olarak iki ay birbiri ardınca oruç tutmaktır. Bu cezayı, yaşlılık, zayıflık ve hastalıktan dolayı yerine getiremeyen kimse, 60 fakiri sabah ve akşam olarak iki öğün doyurur. Doyurmak, yedirmek şeklinde olabileceği gibi yemek parasını fakirin eline vermekle de olur. 60 fakir yerine bir fakiri 60 gün doyurmak da dinen uygundur. Oruç tutmaya bedenî gücü yetmediği gibi fakiri doyurmaya da malî gücü yeterli olmayan bir kimseden ise keffâret cezası kalkar. Artık onun yapacağı şey, Allah'tan bağışlanmak dilemektir.

Keffâret Orucu Tutanların Dikkat Edecekleri Hususlar

Üzerine keffâret borcu olan bir adam, bu iki aylık orucu, hiç ara vermeden peş peşe tutmak zorundadır. Bunun için araya Ramazan ayı veya kendisinde oruç tutmanın haram olduğu günlerin girmemesi gerekir. Aksi takdirde keffâret orucunu tutmaya yeniden başlamak gerekir. Yolculuk, Ramazan orucunun edâsının geciktirilmesine sebep olmakla beraber, keffâret orucu tutmakta olan kimse, yolculukta da bu orucu devam ettirmek zorundadır. Hayız veya nifas hâline giren kadının keffâreti bozulmaz. Bu günleri geçirdikten sonra, keffaret orucunu kaldığı yerden tutmaya devam

eder. Keffâret, orucu tutmamanın değil, tutulan orucu kasten bozmanın cezasıdır. Bu nedenle Ramazanda oruç tutmaya hiç niyet etmeyen bir kimse, tutmadığı bu oruçları sonradan sadece kaza eder. Kendisine ayrıca keffaret gerekmez.

Orucu Bozup Yalnız Kazasını Gerektiren Durumlar

İlmihal kitaplarında çok detaylı olarak ele alınan bu konunun şöyle özetlenmesi mümkündür:

1. Beslenme veya tedavi olma amacı taşımayan bir maddenin vücuda girmesi orucu bozar ve yalnız kazasını gerektirir. Bunlar mutlak olarak kendisiyle beslenmek istenilmeyen ve insanın pek hoşlanmadığı şeylerdir.

2. Gıda maddesi veya ilâcı dinî bir özür nedeniyle almak.

3. Oruçlu kimsenin şehvetini insan yaratılışına uygun olmayan gayri meşrû yollardan tatmin etmesi.

Orucu Bozup Hem Kazasını Hem de Keffâretini Gerektiren Durumlar

Bu konu da oldukça detaylıdır. Oruçlu olan bir kimse bilerek ve isteyerek, zorlanma ve unutma durumu olmadan orucunu bozarsa hem kaza, hem de keffaret gerekir. Bu durumları şöyle özetlemek mümkündür:

l. Dinî bir özrü olmaksızın gıda veya gıda özelliği taşıyan her türlü maddeyi bilerek almak.

2. Cinsel arzuyu tam olarak tatmin etmek.

Değerlendirme Soruları

- Oruç ne demektir?
- İmsak ve iftar kavramlarını açıklayınız?
- Orucun hükmünü açıklayınız?
- Orucun şartlarını sıralayınız?
- Kaza ve keffâret kavramlarını açıklayınız?
- Orucu bozup yalnız kazayı gerektiren durumlara örnek veriniz?
- Orucu bozup hem kazayı hem de keffâreti gerektiren durumlara örnekler veriniz?

16. Ünite
ZEKÂT VERMEK

Hedefler

Bu üniteyi çalıştıktan sonra,

- ✓ Zekâtın anlamını kavrayabilecek,
- ✓ Zekâtın hükmünü öğrenebilecek,
- ✓ Kimlerin zekât vermesi gerektiğini bilebilecek,
- ✓ Kimlere zekât verileceğini sıralayabilecek,
- ✓ Zekâtın önemini vurgulayabilecek,
- ✓ Fıtır Sadakası'nı kavrayabileceksiniz.

A) Zekât

Zekât, *temizlemek, çoğalma, büyüme, artma ve bereket* anlamındadır. Dinî bir terim olarak zekât, *dinî bakımdan zengin sayılan bir Müslümanın, seneden seneye malının belli miktarını Müslüman yoksullara Allah rızası için temlik etmesidir.* Temlik: Verilen zekâtı fakirin mülkiyetine geçirmek demektir. İnsanların Allah'a kulluktaki sadâkatlerini ifade etmesi yönüyle zekâta *sadaka* da denilmiştir.

Kur'ân'da ve Hz. Peygamber'in hadislerinde zekât sürekli namazla birlikte anılmıştır. Bu husus, namazla zekât arasındaki kuvvetli bağa ve kişinin Müslümanlığının ancak bu ikisini yerine getirmekle olgunluk derecesine ulaşacağına delildir. Kur'ân'da zekâtın anlam ve öneminden bahseden birçok âyet vardır: *"Hidayet ve müjde, namaz kılan ve zekât veren müminler içindir."* (Lokman, 31/3-4). Yine Kur'ân'da müşrikleri kötülerken onların özelliklerinden birinin zekât vermemek olduğu belirtilmektedir: "*Yazıklar olsun o müşriklere ki, onlar zekât vermezler ve ahireti de inkâr ederler.*" (Fussilet, 41/6-7)

İslâm'ın beş şartından biri olan namaz bedenî ibadetlerin, zekât ise malî ibadetlerin simgesidir. Zekât her şeyden önce bir ibadettir. Müslümanlar bu ibadeti Allah'ın emrine uyarak, O'nun hoşnutluğunu kazanmayı dileyerek samimî bir niyetle yerine getirmelidir. Zekâtın bu ibadet mânâsı yanında

bir de çok yüce insanî hedefleri, üstün ahlâkî değerleri ve ekonomik gayeleri vardır. Kur'ân zekâtın bu hedeflerini temizleme ve arıtma kelimeleriyle özetler: "*Onların mallarından sadaka (zekât) al. Onunla kendilerini temizlemiş ve tezkiye etmiş olursun.*" (Tövbe, 9/113) Zekât vererek bencillikten kurtulan, para ve mala düşkünlükten temizlenen, darda kalmışların yardımına koşmayı içtenlikle davranış hâline getiren kimseler aynı zamanda Allah'ın ve Peygamber'inin ahlâkı ile de ahlâklanmış olur. Ayrıca zekât sermayeyi yatırıma zorlar. Çünkü elde âtıl tutulup yatırıma yönlendirilmeyen mal varlığı, yıldan yıla zekât ödemeleri nedeniyle erimeye ve tükenmeye yönelir.

1. Zekâtın Hükmü

Zekât, İslâm'ın beş temel esasından birisidir. Namaz, oruç gibi farz-ı ayındır. Ancak onlar gibi bedenle değil mal ile yapılan bir ibadettir. Hicretin ikinci senesinde farz kılınmıştır. Zekât Kur'ân'da 34 yerde geçmektedir. Farz olunduğunu ifade eden 6 yerde, namaz ile birlikte tekrar edilen şu âyetler ile hükme bağlanmıştır: "*Namazı kılın, zekâtı verin...*" (Bakara, 2/43-83-110; Nûr, 24/56; Müzzemmil, /20; Nisâ, 4/77). Bu durum İslâm dininin farzları içinde namazdan sonra en büyük önemi ve kıymeti zekâta verdiğini gösterir. Gerçekten de namaz, dinî hayatın direği, İslâmî yaşayışın teminatıdır. Zekât ise, sosyal hayatın güç kaynağıdır.

2. Zekâtın Şartları

Bir kimsenin zekât vermekle sorumlu olması için bazı şartlar vardır. Bu şartlar da şunlardır:

1. **Mükellef olmak**: Zekât verecek kimse Müslüman, hür, akıllı ve ergen olmalıdır. Gayr-i Müslimlere, köle ve cariyelere, akıl hastalarına, çocuklara, zekât farz değildir.

2. **Nisap Miktarı Mala Sahip olmak**: Zekât verecek kimse, havâic-i asliye denilen zorunlu temel ihtiyaçlarından başka nisap miktarı veya daha fazla mala sahip olmalıdır. Nisap miktarı kadar malı olmayana zekât düşmez. **Nisap**; zekâtın farz olması için İslâm dininin belirlediği mal ölçüsüdür. Bu değer maldan mala değişir.

3. **Malın Artan Bir Mal Olması**: Zekât vermek için malın nema, yani büyüme ve artma özelliği de olmalıdır. Altın ve gümüş; para ve ziynetler, ticarette kullanılan herhangi bir eşya veya hayvan zekâta tabi olduğu gibi, neslini çoğaltmak veya sütünü sağmak için kırlarda otlatılan hayvanlar da zekâta tâbidir. Çünkü bunlarda nema vardır.

4. **Mala Tam Sahip Olmak**: Zekâtı verilecek mal, sahibinin bizzat elinde olmalı, yani sahibi malın gerçek sahibi olmalıdır. Örneğin kocasından mihrini almamış bir kadına, o mehirden dolayı zekât gerekmez. Rehindeki bir maldan dolayı da zekât gerekmez. Çünkü o mal, bir borca karşılıktır. Mala tam sahip olma söz konusu değildir. Aynı şekilde borçlu kimse, borcuna karşılık olan bir malından dolayı zekât ile mükellef olmaz. Yolculukta olan bir kimse, malının zekâtıyla mükelleftir. Zira malı yanında değilse de, bir vekil malında tasarruf edebilir.

5. **Malın Üzerinden Tam Bir Sene Geçmiş Olmak**: Zekât hesabında esas olan kamerî senedir ki bu da 354 gündür. Bu süre içinde, malın neması: artması ve kıymetlenmesi gerçekleşir. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) *"Üzerinden bir yıl geçmedikçe bir maldan zekât vermek gerekmez"*[56] buyurmuştur.

6. **Borcu Olmamak**: Zekâta tâbi malın borç karşılığı olmaması gerekir. Alacaklı tarafından istenilebilecek olan borçlar zekâtın farz olmasına engeldir. Borcun meydana gelmesinin nedeni ne olursa olsun, insanlar tarafından istenebilir nitelikte ise, önce bu borcun ödenme hakkı vardır. Bu borçlar düşüldükten sonra geride nisap miktarı mal kalmazsa zekât yükümlülüğü düşer.

3. Zekâtın Sıhhat Şartı

Verilen zekâtın geçerli olması için zekât niyeti ve temlik şarttır.

a. **Niyet**: Genel olarak bütün ibadetlerde niyet şarttır. Çünkü Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) *"Ameller niyetlere göredir"* buyurmuştur. Zekât namaz gibi bir ibadet olduğundan onun diğer sadakalardan ayırt edilmesi için niyet şarttır. Niyette geçerli olan, kalbin niyetidir. Dil ile söy-

---

[56] İbn Mâce, *Zekât*, 5

lenmesi gerekli değildir. Hatta bir malı yoksula zekât niyetiyle verirken, dil ile hibe veya sadaka olarak verdiğini söylemek bile, o malın zekât yerine geçmesine engel değildir. Çünkü geçerli olan kalben yapılan niyettir.

Bir mal, yoksula niyetsiz olarak verilmişse, bakılır: Eğer henüz muhtaç olan yoksulun elinde duruyorsa zekâta niyet edilmesi uygundur. Fakat elinden çıkmışsa, zekâta niyet geçerli olmaz. Bir kimse, elindeki malı, zekâta niyet etmeksizin bütünüyle sadaka olarak verse, bu malın zekâtı, üzerinden düşmüş olur. Bir kimse, zekât gerektiren bir malın bir bölümünü bir fakire hibe etse, bu miktara düşen zekât kendisinden düşer.

b. **Temlik**: Verilen zekâtın geçerli olmasının ikinci şartı temliktir. Temlik; zekât olarak verilen mal veya nakit paranın mülkiyetinin zekâtı alan kimseye tam geçmesi demektir. Zekâtta bu şartın dayandığı delil: *"Zekâtı veriniz."* anlamındaki yukarıda geçen âyetlerdir. Bu âyetlerde vermekten maksat malın mülkiyetinin verilen kişiye geçmesidir. Bu nedenle bir kimse zekât niyetiyle birtakım yoksulların karnını doyursa bu zekât yerine geçmez.

Temlikin gerçekleşmesinde gözetilen ikinci husus ise temlikin yapıldığı şahsın zekâtı almaya uygun olmasıdır. Bu nedenle zekât zenginlere ve onların küçük çocuklarına, akıl hastalarına veya temyiz gücüne sahip olmayan çocuğa verilmez. Ancak onlar adına veli veya vasî gibi onları temsil edenlere verilebilir.

4. Zekât Verilecek Yerler

Kur'ân'da zekâtın verileceği yerler sekiz sınıf olarak şöyle açıklanmaktadır: "*Zekâtlar, Allah tarafından farz kılınmış olarak yalnız fakirler, miskinler, zekât üzerinde çalışanlar, kalpleri İslâm'a ısındırılmak istenenler, köleler, borçlular, Allah yolunda bulunanlarla, yolcuların (hakkı)dır. Allah âlîmdir, hikmet sâhibidir.*" (Tövbe, 9/60)

a. **Fakirler**: Nisaba malik olmayan kimselerdir. Bir kimsenin temel ihtiyaçları olarak evinin, ev eşyasının veya borcuna denk nakit parasının bulunması kendisini yoksulluktan çıkarmaz. Bir işte çalıştığı hâlde geliri temel ihtiyaçlarını karşılamayan kimseler de bu sınıfa girerler.

b. **Miskinler**: Hiçbir şeyi bulunmayan, değil nisap miktarına sahip

olmak, yiyecek, giyecek gibi aslî ihtiyaçlarını bile kendisi temin edemeyen dilenen son derece yoksul kimselerdir.

c. **Zekât Toplama İşinde Çalışanlar**: Devletin kendilerini zekât ve öşür toplamak ve dağıtmakla görevlendirdiği memurlardır.

d. **Müellefe-i Kulûb**: Kendilerine zekât verilerek kalpleri İslâm'a karşı yumuşatılmak, zararsız hâle getirilmek veya imanında kararlılığı artırılmak istenen kimselerdir.

e. **Köleler**: Bundan maksat, kölelikten kurtulmak, hürriyetini para ile satın almak, efendisi ile bir bedel karşılığında azat edilmek üzere anlaşma yapmış köle ve cariyelerdir. Bu gibi kölelerin zekât verilecek yerler arasında zikredilmesi, İslâm dininin insanlığa verdiği değeri göstermesi bakımından büyük önem taşır. Günümüzde bu müessese tamamen ortadan kalkmıştır.

f. **Borçlular**: Zekât verilecek yerlerin altıncısı borçlular sınıfıdır. Bundan maksat, borcu olup da o borcu ödeyemeyen veya ödese bile arta kalan parası nisap miktarını bulmayan kimselerdir. Bu şekilde borcundan dolayı darda bulunan kimselere zekât vermek, borçsuz yoksullara zekât vermekten daha erdemli kabul edilmiştir.

g. **Allah Yolunda Olanlar**: Allah için savaşa hazırlanmak veya savaşta olanlara silâh almak, bunları donatmak ve ihtiyaçlarını karşılamak için de zekât verilir. Çağımızda bazı İslâm bilginlerinden Allah yolunda olanlar sınıfına, Allah için yapılan bütün çalışma ve faaliyetlerin ve bu çalışma ve faaliyette bulunan kimselerin gireceğini söyleyenler vardır.

h. **Yolcular**: Bunlar memleketlerinde zengin oldukları hâlde, yolculukları sırasında yoksul düşen, yararlı bir iş için gittiği yerde yardımsız kalan kimselerdir. Bu kimselere, gideceği yere ulaşabilecekleri kadar zekât verilir.

5. Zekâtın Önemi

İslâm dininde zekâtın farz kılınmasının çok çeşitli hikmetleri vardır. Bunlar herkesçe anlaşılabilecek kadar açıktır. Allah insanları çok farklı yeteneklerle yaratmış, buna bağlı olarak da servet dağılımı toplumda farklı kişilerde olmuştur. Servet dağılımı konusunda Allah, *"Allah rızk konusunda sizin bazınızı bazınızdan üstün kılmıştır."* (Nahl, 16/71) buyurarak kişinin

mal varlığının Allah'ın ihsanı olduğunu belirtmiştir. Diğer bazı âyetlerde de *malın bir imtihan vasıtası olduğunu haber vermiş, bunun için de zekâtı farz kılmıştır.* Böylece zenginlerden yoksul kimselere mal akışını sağlamıştır. Allah: *"Onların mallarında, dilenen ve mahrum olanlar için belli bir hak vardır."* (Zariyat, 51/19; Meâric, 70/24) buyurarak, zenginin malının hepsinin kendisine ait olmadığını açıklamıştır.

İşte İslâm dinindeki zekât ibadeti, gelir dağılımındaki bu farklı yapı karşısında çok önemli bir tedbirdir. Zekât, İslâm'daki sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın gerçekleşmesini sağlayan önemli köprüdür. Bu tedbirin faydalarından bazıları şöyle sıralanabilir:

1. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem): Namazın dinin direği, zekâtın da İslâm'ın köprüsü olduğunu bildirerek, namazın dini; zekâtın da asâyişi koruyan ilâhî iki esas olduğunu ifade etmişlerdir.

2. İnsanların maddî-manevî yükselmelerine engel olan isyanlarından, ihtilâllerinden, ihtilaflardan meydana gelen felâketlerin ilâcı yardımlaşmadır. Bunun için İslâm dininde zekâtın farz; fâizin haram kılınmasında büyük hikmet, yüksek amaç ve geniş bir rahmet vardır. İnsanlık tarihini kirleten insanların kötülük ve hatalarına dikkat edilirse, toplumların hayatında görülen ihtilaller, fesatlar ve bütün rezaletlerin şu iki cümleden doğduğu görülür. Birisi *'ben tok olayım da, başkası açlığından ölürse ölsün bana ne!', ikincisi 'sen zahmetler içinde boğul ki, ben nimetler ve lezzetler içinde rahat edeyim; sen çalış ben yiyeyim, senden ekmek, benden yemek!...'* İnsanlığı felaketlere, yıkılmaya sürükleyen birinci anlayışı yok edecek olan ancak zekâttır. İnsanlığı toplu felaketlere sevk edip, asayişi mahveden ikinci anlayışı kökünden kesip atacak olan da fâizin haram kılınışıdır.

3. Malı stok etmek ve dondurmak, mal için sağlam bir tutum değildir. Aksine, onu çalıştırmak gerekir. Zekât, uygulama olarak bunu düzenlemektedir. Çünkü sermaye sahibi sermayesini çalıştırmaktan alıkoyacak olursa bu sermaye, her sene kırkta bir zekât verile verile azalacak ve neticede cılızlaşıp yok olacaktır. Zekât kârdan alınan bir vergi değil, bilakis sermayeden alınan bir haktır.

4. İslâm dininde zekât işleriyle uğraşacak müstakil bir teşkilatın kurulması ve işlemesi dinî bir görevdir. Böylece Müslümanların zekâtı usulüne

uygun olarak hem toplanacak, hem de muhtaç olan herkese her zaman yardım edilecektir. Bu müessese sayesinde hem veren ibadetini yerine getirmiş olacak, hem de toplumdaki muhtaçların, öksüzlerin, yetimlerin, kimsesizlerin, bir huzur ve garantisi olacak. Bu da toplumda hırsızlık vb. ahlâksızlıkları önleyecektir.

5. Zekât, zekât verenin nefsini günah kirlerinden arındırır, cömertlik ve kerem gibi davranışlar kazandırarak, cimrilik ve pintilik gibi kötü ahlâklardan temizler. Ayrıca zekât verilmeyen malda yoksulların hakkı olduğundan, içine başkasının payı karışan bu mala haram bulaşacaktır. Zekât bu yönüyle kişinin malını da temizler.

6. Zekât, her insan için berekete, malının artmasına sebep olduğu gibi, belâları da def edicidir. Zekâtı vermeyenlerin genellikle ellerinden zekât kadar bir mal çıkar, lüzumsuz yerlere harcanır, veya bir musibet gelip o malı götürür.

Netice olarak İslâm dininde ekonomik düzenin temeli zekâttır. İslâm'ın bu esası, asıl mülk sahibinin Allah olduğuna inanma temeli üzerine kuruludur. Bu mülk edinmeyi ve mülk edinme hukukunu ilgilendiren konuları düzenleme hakkının da sadece Allah'a ait olduğunu kabullenmek demektir. Zekât ibadeti ise bütün bu hükümlerin pratik ifadesidir.

6. Zekâtı Verilecek Mallar ve Çeşitleri

Zekâtı verilecek olan mal çeşitleri açıkta veya gizli olmalarına göre ikiye ayrılır. Gizli olan veya zekât memurlarından gizlenmesi mümkün ve kolay olan mallara emval-i bâtine (gizli mallar) denir. Bunlar; altın, gümüş, nakit paralar, mücevherat ile evlerde ve mağazalarda bulunan ticaret mallarıdır. Bir de açıkta görünen ve tespiti mümkün olan mallar vardır ki bunlara emval-i zâhire (görünen mallar) denir. Bunlar yılın çoğunu kırlarda otlayarak beslenen hayvanlar, toprak ürünleri, madenler, yeraltındaki hazineler ve gümrüklere uğrayan ticaret mallarıdır. Bunların hepsinin de belli bir ölçüde zekâtının verilmesi gerekir. Aşağıda genel bilgiler verilmiştir, detaylı bilgi için ilgili ilmihal bilgilerine bakılabilir.

a. **Altın, Gümüş ve Paraların Zekâtı**: Borcundan ve temel ihtiyacından fazla olarak yirmi miskal altına veya iki yüz dirhem gümüşe yahut

bunların karşılığı kadar para ya da ticaret malına sahip olan kimse, bu malların üzerinden bir yıl da geçmişse zekât vermekle yükümlü olur.

Altın, gümüş ve parada zekât oranı kırkta bir yani yüzde iki buçuktur. Altının nisabı (zenginliğin en alt sınırı; zekât verme yükümlülüğüne esas olan ölçü) yirmi miskaldir. Bir miskal 4.3 gram olduğuna göre, günümüz ölçüleriyle altının nisabı 20x4.3=86 gramdır. Gümüşün nisabı ise iki yüz dirhem olup bir dirhem 3.2 gramdır. Buna göre 200x3.2= 640 gram gümüş nisabıdır.

Borcundan ve temel ihtiyaç maddelerinden sonra 86 gram altını veya 640 gram gümüşü olan kişinin –bunların üzerinden bir yıl geçince– kırkta bir oranında zekât vermesi gerekir.

b. **Ticaret Mallarının Zekâtı**: Her çeşit ticaret malı zekâta tabidir. Bunlar altın ve gümüş para dışındaki mallar, ev eşyası, akarlar, hayvan türleri, tarım ürünleri, elbiseler ve benzeri menkul ve gayri menkullerden ticaret için hazırlanan mallardır. Bu malların ticaret eşyası sayılabilmesi için kâr amacı ile fiilen satışa arz edilmesi gerekir. Ticaret mallarında nisap miktarı 86 gram altının piyasa değeridir. Bu değerde olan ticaret mallarının üzerinden bir yıl geçince sene sonundaki değerlerinden zekât verilir. Tâcir yıl tamam olunca her çeşit malını toptan piyasa fiyatlarına göre değerlendirerek zekât vereceği değeri bulur. Sonra buna nakit ve kesin alacaklarını da ekler ve buna göre yüzde iki buçuk oranında zekâtını verir. Zekât malın kendisinden verilebileceği gibi, kıymeti miktarınca para olarak da ödenebilir.

c. **Maden ve Definelerin Zekâtı**: Allah'ın yerin altında yarattığı bazı ekonomik değerlere *maden*, insan eliyle gömülmüş kıymetli mallara da *define* denir.

Madenlerin altın, gümüş, bakır, demir, kurşun, kalay vb. gibi ateşte eriyen ve kalıba dökülebilenlerine katı madenler denir ki, bunların zekâtı nisap miktarına ulaşınca beşte birdir. Kireç, alçıtaşı, elmas, yakut, tuz vb. gibi ateşte erimeyen ve şekil almayan madenlerden zekât alınmaz. Su, zift, katran, petrol gibi katı olmayan madenlerden de zekât alınmaz. Ancak bunlar ham veya işlenmiş olarak piyasaya sürülünce ticaret malı sayılır ve nisap miktarını aştığı zaman diğer şartları da bulununca kırkta bir zekâta tâbi olur.

d. **Tarım Ürünlerinin Zekâtı (Öşür)**: Toprak mahsullerinden alınan zekât çoğunlukla onda bir olduğu için öşür diye isimlendirilir. Öşür tarlanın değil ürünün zekâtıdır. Ziraî mahsullerin öşre tâbi olması için üzerinden bir yıl geçmesi gerekmez. Hasat edildiği zaman zekâtları verilmelidir. Ayrıca öşrün miktarı arazi çeşidine ve sulama şekline göre değişir. Buna göre bir öşür arazisi yağmur, çay ve ırmak sularıyla sulanırsa onda bir, dolap, su motoru, satın alınacak su ile bütün yıl veya yılın yarısından çok sulanmışsa yirmide bir oranında öşür adı ile zekâtı verilir.

e. **Hayvanların Zekâtı**: Hayvanların zekâta tâbi olması için evcil olması, belli sayıya ulaşması, üzerinden bir yıl geçmesi şarttır. Ehli hayvanlar koyun, keçi, sığır, manda, at ve devedir. Bunların et, süt, yavru elde etmek maksadıyla bakılması, ayrıca yılın büyük bir kısmında meralarda otlaması, tarla sürme, su ve yük taşıma gibi işlerde çalıştırılmak üzere edinilmiş olmaması gerekir. Buna göre altı aydan az süre ile kırlarda beslenen, binilmek, yük taşımak veya kesilip etleri alınmak üzere beslenen hayvanlar zekâta tabi değildir. Ticaret için olan hayvanların hükmü diğer ticaret mallarının hükmü gibidir.

B) Fıtır Sadakası

Fıtır sözlükte orucu açmak demektir. Fıtra da yaratılış anlamındadır. Türkçe'de fitre şeklinde söylenen fıtır sadakası dinî bir terim olarak, Ramazan Bayramı'na kavuşan ve temel ihtiyaçlarının dışında belli bir ölçüde mala sahip olan Müslümanların kendileri ve velisi bulunduğu kişiler için yerine getirmekle sorumlu oldukları malî bir ibadettir.

İnsanın, yaratılışına bir şükür olmak üzere sevap kazanmak için verdiği bu sadaka, vaciptir. Hicretin ikinci senesinde oruçla beraber vacip kılınmıştır. Rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) fıtır sadakasını bir sâ'(ölçek) hurma ve bir sâ' arpa olmak üzere köle, erkek, kadın, küçük ve büyüklere farz kılmış ve insanlar (bayram) namazına çıkmadan önce verilmesini emretmiştir.[57] Bir diğer rivayette "*Allah Resûlü oruçları gereksiz ve çirkin sözlerden arındırmak ve yoksullara yiye-*

---

[57] Buhârî, *Zekât*, 76.

cek sağlamak için fitreyi farz kılmıştır. Fitreyi kim namazdan önce öderse, bu geçerli bir zekât, kim de namazdan sonra öderse, herhangi bir sadaka olur."[58] buyrulmuştur.

Fitrenin hikmeti oruç tutan Müslümanlarda meydana gelebilecek hataları gidermek ve bayram günlerinde yoksul Müslümanların da bayram sevincini yaşamalarını sağlamaktır.

Bu sadakayı hür, Müslüman, küçük, büyük, erkek ve kadın akıllı veya akıl hastası kimseler nisap miktarı mala sahip iseler vermekle yükümlü olur. Ancak buradan nisabın üzerinden bir yıl geçmesi şart değildir.

Fitre Ramazan Bayramı'nın sabahı vacip olur. Bu zamandan önce vefat eden veya fakir düşene gerekmez. Bu vakitten önce doğan, Müslüman olan ve zengin olan herkese vaciptir. Bir özür yüzünden oruç tutmayan Müslüman da fitre ile yükümlü olur.

Fıtır sadakasının şartı, onu ehline vermektir. Zekât kimlere verilirse fitrede aynı şahıslara verilir. Bakmakla yükümlü olunan akrabalara fitre verilmez. Verilecek fitrenin ölçüsü bir kişinin bir günlük yiyeceğidir. Hadislerde fitre verilecek maddeler buğday, arpa, kuru üzüm, hurma ve genel olarak yiyecek ifadesi geçmektedir. Arpa, kuru hurma ve kuru üzümden fitre ölçüsü yaklaşık olarak 3.33 kg.dır. Buğday ve buğday unundan ise 1.5 kg.dır. Bu gıda maddelerinin kendisi verilebileceği gibi değerleri para olarak da verilebilir. Ülkemizde her sene ramazan ayında Diyanet İşleri Başkanlığı bu maddelerden fitre miktarını ilan etmektedir.

Değerlendirme Soruları

- Zekât ne demektir?
- Zekâtın hükmü nedir?
- Kimlerin zekât vermesi gerekir?
- Kimlere zekât verilebilir?
- Zekâtın toplum açısından önemi nedir?
- Fıtır sadakası nedir?

---

58 Müslim, *Zekât*, 12-13.

17. Ünite
HAC VE UMRE

Hedefler

Bu üniteyi çalıştıktan sonra,

- ✓ Hac ibadetinin anlamını kavrayabilecek,
- ✓ Haccın hükmünü öğrenebilecek,
- ✓ Kimlerin hacca gitmesi gerektiğini bilebilecek,
- ✓ Haccın şartlarını sıralayabilecek,
- ✓ Hac ibadetinin önemini vurgulayabilecek,
- ✓ Hac ibadetinin vaciplerini sıralayabileceksiniz.
- ✓ Umrenin anlamını ve yapılışını bilebileceksiniz.

A) Haccın Anlamı

İbadetlerin özü ve maksadı, kulun, Allah'ın yüce kudreti karşısında aczini itiraf etmesi, kendini kuşatan sonsuz zaman dilimi, uçsuz bucaksız varlıklar âlemi içinde yaratılış amacını bilip, ona göre tavır alması ve bu ruh hâli içinde Allah'a bağlanmasıdır. Böylece ibadetler kişinin mutluğuna, kendini tanımasına, kendisiyle ve toplumla barışık yaşamasına; toplumun huzur ve barışına hizmet eder. İslâm dininde hac ibadeti çok kapsamlı ve anlamlıdır.

Hac, sözlükte *kastetmek ve yönelmek* anlamlarına gelmektedir. Dinî anlamda hac, *"Mekke şehrindeki Kâbe'yi ve etrafındaki kutsal sayılan özel yerleri, özel vakit içinde, usulüne uygun olarak ziyaret etmek ve yapılması gereken diğer görevleri yerine getirmek"* demektir.

1. Haccın Hükmü

Hac ibadeti, İslâm'ın beş temel esasından biridir. Hem beden, hem de mal ile yapılan bir ibadettir. Hicret'in 9. yılında farz kılınmıştır. Farz oluşu Kur'ân, Sünnet ve İslâm âlimlerinin ortak görüşü ile sabittir. Kur'ân'da haccın farz oluşunu bildiren âyette şöyle buyrulmaktadır: *"Ona (Kâbe'ye) bir yol bulabilenlerin (gücü yetenlerin) Beyti hac (ve ziyaret) etmesi Alla-*

h'ın insanlar üzerindeki bir hakkıdır." (Âl-i İmrân, 3/97); *"Haccı ve umreyi Allah için tamamlayın."* (Bakara, 2/196).

Hac, şartlarına sahip olan her erkek ve kadına ömründe bir defa olmak üzere farzdır. Bu konu hadiste şöyle belirtilmiştir: *"Ey insanlar sizin üzerine hac farz kılınmıştır. O hâlde hac ibadetini yerine getirin."* Ashâbdan biri bu konuyu Hz. Peygfamber'e sormuştu: *"Ey Allah'ın Resûlü, her sene mi?"* Adam aynı soruyu üç defa tekrarlayıncaya kadar Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) sustu. Sonra şöyle buyurdu: *"Eğer ben evet deseydim, her yıl farz olurdu ve buna gücünüz yetmezdi."*[59] Daha önce geçen İslâm'ın şartını bildiren hadis de haccın farz oluşuna ayrı bir delildir.

2. Haccın Sevap ve Faziletleri

Ebû Hureyre'den rivayet edildiğine göre Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) *şöyle buyurmuşlardır: "Hac ve Umre için Beytullah'a gidenler, Müslümanların Allah'a gönderilmiş temsilcileridir. Duâ ederlerse Allah kabul eder, bağışlanma dilerlerse bağışlar."*[60]

"Kim Allah için hac eder de kötü söz ve davranışlardan sakınırsa annesinin onu doğurduğu gün gibi (geçmiş günahlarından arınmış olarak hacdan) döner."[61]

Diğer bir hadiste,

"Hac ve umreyi bir birine ekleyin (peş peşe birlikte yapınız); çünkü bunlar ateş körüğünün demir, altın ve gümüşteki pas ve kirlerini giderdiği gibi, yoksulluğu ve günahları giderir. Makbul bir haccın karşılığı ancak cennettir."[62]

Özürsüz yere haccı terk etmek, üzerine hac farz olduğu hâlde hacca gitmeyi aklına bile getirmemek çok ağır bir günahtır. Bir kimsenin sıhhat, para, zaman ve yol emniyeti bakımlarından hiçbir engeli yokken hacca gitmek istememesi, onun imân zayıflığına delil sayılmıştır.

---

59 Müslim, *Hac*, 412.
60 İbn Mâce, *Menâsık*, 5.
61 Buhârî, *Hac*, 4.
62 Tirmizî, *Hac*, 2.

3. Haccın Anlamı

Haccın manevî boyutu, mahşeri andırmasıdır. Farklı dil, ırk, bölge ve kültürlere, sosyal konum ve ekonomik güce sahip insanların eşit statüde; aynı renk ve tip elbiseler içinde toplanması, akın akın koşuşturması ve toplu-ca ibadet etmesi, bir bakıma ahirette yüce yaratıcının huzurundaki diriliş ve toplanışı hatırlatır. Hac, mümini ahiretteki bu yeniden diriliş ve toplanmaya hazırlama yönüyle, bütün hayatını dinî şuurla yaşama bilincini kazandırır.

Hac, baştan sona temsili hareketlerden oluşan bir ibadettir. Hac süresince hacılar, adına ***ihram*** denilen kefene benzer dikişsiz bir elbise ile örtünürler. Bu hareket insanın ölmesini ve dünya ile ilişkisini kesmesini, kendini dünyanın geçici zevk ve arzularından kurtarışını temsil eder. İhram süresince toplumsal barışı bozucu, bencilliği uyandırıcı vb. özellikteki bütün davranışlar yasaklanmıştır.

Arafat'ta ***vakfe***, mahşer gününün küçük bir sembolüdür. İnsanın dünyaya ayak basışını ve kıyamette Allah'ın huzurunda bekleyişini hatırlatır. Arafat'ta vakfeden sonra tekbirlerle Müzdelife'ye gelen hacılar, bayram gecesini orada geçirirler, bayram günü de şeytan taşlamak ve kurban kesmek üzere Mina'ya yol alırlar. Şeytan taşlamak, şeytanın hile ve vesveselerine karşı nefret duymanın bir işareti ve sembolüdür. Aynı zamanda Hz. İbrahim'in (aleyhisselâm) şeytan taşlama sünnetini yaşama anlamını da içermektedir.

Hacılar kötülüğe olan düşmanlık ve nefretlerini, ellerinden geldiğince kötülüklerle mücadele edeceklerini, kötülüğün temsilcisi, şerlerin sembolü olan şeytanı yine sembolik olarak taşlamakla gösterdikten sonra, Allah yolunda canlarını vermeye hazır ve âmâde olduklarını ifade etmek üzere bir de ***kurban*** keserler. Hz. İsmail'in gösterdiği hak yolunda kurban olma teslimiyetini yeniden yaşarlar. Bir dava, hak dahi olsa, uğrunda seve seve can verebilecek savunucu ve taraftarları olmadan üstün gelemez. Bu bakımdan kesilen kurbanla hacılar gerekirse canlarını Allah yolunda feda edebileceklerini, kurban etmekten çekinmeyeceklerini sembolik olarak ifade etmiş olurlar.

Hac, ruhun Allah'a yükselişini temsil ettiğinden, Kâbe hedef değil, belki sonsuzluğa ve bu manevî atmosfere geçişin başlangıcıdır. Kâbe'nin etrafında dönerek gerçekleştirilen ***tavaf***, kâinatın düzeninden alınmış bir

ibadettir. Kainatta gezegenler güneş; elektronlar çekirdek; pervaneler ateş etrafında dönerler. Bu dönüşle merkeze olan bağlılık ve aşklarını göstermiş olurlar. Bu bağlamda tevhit dininin sembolü olan Kâbe etrafında dönüş de dine olan aşk ve bağlılığı sembolize eder. Kâinatın ve yaratılışın özeti, teslimiyetin ve ilâhî kadere boyun eğişin sembolü sayılır. Koşmak anlamına gelen sa'y, bir canlılık, bir arayıştır. Hacdaki bütün bu davranışların mümini eğitici ve bilinçlendirici bir yönü vardır. Bu bilinci yakalayabilen müminler geçmiş günahlarından arınarak hayata yeni bir canlılık ve şuurla dönerler.

4. Haccın Hikmet ve Faydaları

Haccın pek çok hikmeti, maddi ve manevi faydaları vardır. Bazıları şunlardır:

Müminler, aynı düşünce ve inançla hac ibadeti dolayısıyla bir araya gelirler. Dünyanın hiçbir yerinde rastlanmayan mahşerî bir kalabalık, ibadet bilinci ve heyecanı ile kâinatın yaratıcısına yönelerek, O'ndan dilekte bulunurlar, bağışlanmayı isterler. Kâmil bir imânla yaşayıp öylece ölmeyi dilerler. Kazanılan böyle bir manevî gerilimle geçmişte işlediği kötü huy ve alışkanlıklarını terk ederler ve Allah'ın emirlerine daha sıkı sıkıya sarılma şevkini elde ederler.

Ayaklar yalın, başlar açık olarak bütün hacıların beyaz örtülere bürünmesi âdeta mahşer gününü hatırlatır. Böylece kalpler yumuşar, bakışlar başkalaşır, duygular heyecana gelerek manevî bayram yapılır. Bir emirle yıllardan beri milyonlarca insanı bu mukaddes beldelere koşturan Allah'ın yüceliğini bütün duygularıyla kavrayan hacılar, milyonlarca insanın kendileri gibi düşünüp inandığını da bizzat görüp seyredince imânları kat kat kuvvet kazanır.

İslâm dininin doğduğu, bütün dünyaya yayıldığı, uğruna canların feda edilip kanların aktığı mukaddes beldeleri ve muhterem ve muazzez İslâm kahramanlarının mezarlarını ziyaret etmekle hacıların gönlünde İslâm'ı bütünüyle yaşama ve ona hizmet etmek aşk ve şevki uyanır.

Yolculuk esnasında karşılaşılan zorluklar ve mahrumiyetler insana nimetlerin kıymetini ve bunlara şükretmeyi öğretir. Mal ve mülkünden uzak kalmak, akraba ve dostundan ayrı düşmek, istirahat imkânı bula-

mamak, insana muhtaçların, yoksulların sıkıntılarını hatırlatır ve böylece onlara şefkat elinin uzanmasına vesile olur.

Hac ibadetinin bu gibi manevî ve ruhî fayda ve hikmetleri yanı sıra maddî ve toplumsal bazı faydaları vardır. Hac ibadeti, dünyanın çeşitli yerlerinden, milyonlarca Müslüman'ı bir araya getirir. Onların tanışıp, görüşmelerine, ekonomik bakımdan bütünleşmelerine, düşmanları karşısında birlik içinde yardımlaşmalarına imkân hazırlar.

Hac, İslâm âleminin senede bir defa yaşanan genel bir kongresi hükmündedir. Hac mevsiminde İslâm ülkeleri iç ve dış problemlerinde düşünce birliğine vararak dış dünyaya karşı yenilmez bir kuvvet hâlinde birlikte hareket etme imkânı bulurlar. Birbirleriyle tanışıp kaynaşma, kültür ve sanat alış verişinde bulunma imkânını elde ederler. İslâm ülkelerinin beynelmilel bir fuarı özelliğini arz eden hac mevsiminde, her devlet maddî ve manevî varlığını sergileyebilir. Geri kalmış İslâm ülkelerine yardımlar toplanabilir.

5. Haccın Şartları

Hac, bir kimse üzerine şartları gerçekleşince farz olur. Üzerine hac farz olan kimsenin hemen o yıl hacca gitmesi gerekir. Bu ibâdeti daha sonraki yıllara bırakırsa günahkâr olur. Bununla beraber hayatta iken bu görevi yerine getiren kimse günahtan kurtulur. Fakat hac etmeden ölürse, hac için vasiyet etmiş bile olsa günahkârdır.

Haccın şartları üçe ayrılır:

1. Bir kimseye haccın farz olmasının şartları,
2. Haccın yerine getirilebilmesinin şartları,
3. Haccın geçerliliğinin şartları,

a. Haccın Vücûbunun Şartları (Kişiye Haccın Farz Olmasının Şartları)

l. Müslüman olmak,

2. Ergin ve akıllı olmak,

3. Hür olmak,

4. Maddî imkânı olmak: Yol masraflarını karşılayacak ve gidip gelinceye kadar başkalarına muhtaç olmayacak şekilde ailesinin ve kendisinin geçimini temin edecek maddî imkâna sahip olmaktır.

5. Vakit: Arafat'ta vakfe ve ziyaret tavafı için belirli vakitlere yetişmedikçe hac farz olmaz.

b. Haccın Edâsının (Yerine Getirilebilmesinin) Şartları

1. *Sıhhat*: Hacı adayının hac görevini yerine getirebilecek beden sağlığı ve sağlamlığına sahip olması şarttır. Kötürüm, ayakları kesik, felçli, yolculuğa dayanamayacak kadar yaşlı kimselere zengin bile olsalar hac farz değildir. Başkalarını kendi yerlerine hacca göndermek de gerekmez. İki gözü âmâ olanların kendilerini hacca götürecek kimseleri yoksa bunlara da hac farz değildir. Çünkü Allah hac için "*gücün yetmesi*" ni şart koşmuştur.

2. *Yol Emniyeti*: İster kara, ister deniz, isterse hava olsun yolda güvenliğin bulunduğu takdirde haccın edâsı farz olur. Yolda savaş veya başka bir sebeple emniyet olmadığı durumlarda ise haccın edâsı farz olmaktan çıkar.

3. *Kadının Yanında Kocasının veya Bir Mahreminin Bulunması*: Hacca gidecek kadının bulunduğu yerle Kâbe arasında bir sefer uzaklığı (90 km.lik yol) veya daha fazla uzaklık bulunduğu zaman kadın ister genç, isterse yaşlı olsun beraberinde kocası veya bir mahremi bulunmadan hacca gidemez. Kadına mahrem sayılanlar, onun ebedî olarak kendileriyle evlenemeyeceği kimselerdir. Bununla beraber bu kimselerin akıllı, ergen ve kendilerine güvenilir kimseler olmaları da şarttır.

4. *Kadınlar İçin İddet Hâli Olmamak*: Kocasından boşanmış veya kocası vefat etmiş kadınlar, iddet hâli içine girmiş olurlar. İddet süresi, kocanın ölümü nedeniyle dört ay on gün, boşanmalarda ise üç aylık bir süredir. İddet hâlinde bulunan kadınlar evlenemeyecekleri gibi hacca da gidemezler.

c. Haccın Sahih (Geçerli) Olmasının Şartları: Haccın Farzları

Haccın ihram, Arafat vakfesi ve ziyaret tavafı olmak üzere üç farzı vardır. Hac ibadetinin geçerli olabilmesi için bu üç şartın yerine getirilmesi gerekir.

1. ***İhram***: Sözlükte "haram etmek, kendini mahrum etmek" anlamına geldiği gibi, "ta'zim (saygı, hürmet) edilmesi gereken zamana veya

mekâna girmek ve bunlara saygı duymak" anlamına da gelir. Dini anlamda *İhram*, başka zamanlarda helâl olan bir kısım davranışları hac ve umre süresince kişinin kendisine haram kılması demektir. Hac için niyet edip ihrama girmedikçe hac geçerli olmaz. Namaza başlama tekbiri anlamına gelen tahrime ile ihram kelimeleri aynı kökten türemiştir. Ait oldukları ibadetteki fonksiyonları da birbirlerine çok yakındır. Bu nedenle ihram için "haccın başlama tekbiri" diyenler de olmuştur. İhram aynı zamanda hac ibadeti esnasında giyilen özel kıyafetin adıdır, erkekler için iki parçadan oluşan özel bir giysidir.

İhramın niyet ve telbiye olmak üzere iki rüknü (temel esası) vardır. Bunlardan birini terk eden kimse ihrama girmiş olmaz.

a) *Niyet*: Hac ve umre yapmaya karar vermek ve hangisini yapacaksa onu belirlemekle olur. Niyeti dil ile ifade etmek güzel olur.

b) *Telbiye*: İbadete başlama anını temsilen belli sözlerin söylenmesidir. Namazdaki iftitah tekbiri (Allahüekber) gibi, hac ve umrede de telbiye sözleri şöyle söylenir:

"Lebbeyk, Allahümme lebbeyk. Lebbeyke lâ şerîke leke lebbeyk. İnne'l-hamde ve'ni'mete leke ve'l-mülke, lâ şerîke lek."

(İhramla ilgili olarak; yeri, zamanı, vacipleri, sünnetleri, yasakları vb. detaya ait bilgiler kaynaklardan öğrenebilir.)

2. ***Arafat'ta Vakfe***: Haccın mutlaka yerine getirilmesi gereken rükünlerinden biri vakfedir. Vakfe bir yerde bir süre durmak veya beklemek demektir. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) *"Hac Arafat'tan ibarettir."*[63] buyurmuştur. Böylece, hac ibadeti için Arafat denilen ve Mekke'nin yaklaşık 25 km. güneydoğusunda Harem sınırları dışındaki bölgede belli bir süre durmanın önemini vurgulamıştır. Vaktinde Arafat'ta bulunamayan ve vakfe yapamayanlar o sene hacca yetişememiş sayılırlar.

Vakfenin zamanı; Zilhicce ayının 9. günü (kurban bayramının arifesi), öğle vaktinden başlayarak bayramın ilk günü tan yeri ağarmaya başladığı zamana kadar geçen süredir.

---

[63] Tirmizî, *Tefsir*, 3.

Vakfenin geçerli olması için; Haccetmek niyetiyle ihramlı olmak ve vakfeyi kendine özel süresi içinde yapmak gerekir.

3. *Ziyaret Tavafı*: Haccın ikinci rüknü ziyaret tavafıdır. Ziyaret tavafı yapılmadan hac tamam olmaz. Tavaf "Bir şeyin etrafında dolaşmak, dönmek" demektir. Haccın bir farzı olarak tavaf ise, Hacerü'l-Esved'in bulunduğu köşeden veya hizasından başlayarak, Kâbe'nin etrafında yedi defa dönmektir. Her bir dönmeye bir şavt denir ve yedi şavt bir tavaf olur.

Tavafın geçerli olması için tavafın vaktinde yapılması gerekir. Ziyaret tavafının vakti ise bayramın ilk günü sabah namazı vaktinden itibaren başlar, bu ilk vakitten itibaren ömrün sonuna kadar yapılabilirse de bayramın ilk günü yapılması daha makbuldür. Tavaf niyeti olmadan Kâbe'nin etrafında dolaşmak tavaf sayılmaz. Tavafın Harem içinde yani Kâbe'nin etrafında yapılması ve şavtların çoğunun yapılmış olması da gerekir.

6. Haccın Vacipleri

1. Sa'y etmek: Safâ ile Merve arasında hızla yürümek

2. Müzdelife'de vakfe yapmak: Vakfenin vakti, Kurban Bayramı'nın birinci günü fecrin doğuşundan itibaren gün ağarıncaya kadar geçen süredir.

3. Mina'da şeytan taşlamak.

4. Başı tıraş etmek veya saçları kısaltmak.

5. Veda tavafını yapmak.

6. Mikatlardan ihrama girmek. Hacca niyet edip ihrama girmek farz ise de, bunun mikatlarda yapılması vâciptir.

7. Arefe günü öğleden itibaren güneş batıncaya kadar Arafat'ta beklemek.

8. Farz olan ziyaret tavafının farz olan dört şavtına (Şavt: Kâbe etrafında her bir dönüş) üç şavt daha ilâve ederek yediye tamamlamak.

9. Ziyaret tavafını bayram günleri içinde yapmak.

10. Tavafa Hacerü'l-Esved'den başlayıp Hacerü'l-Esved'i sola alarak Hatîm arkasından yaya olarak Kâbe'yi tavaf etmek.

11. Tavaflardan sonra, Harem-i Şerif'te iki rekat namaz kılmak.

12. Kıran ve Temettü haccı yapanlar için harem dahilinde kurban kesmek.

Hac ibadeti hem mal, hem de beden ile yapılan, zengin Müslümanlara hayatta bir defa yapılması farz olan bir ibadettir. Hac Müslümanların hem günahlardan temizlenmesini, hem de manevî olgunluğa kavuşmasını sağlayan geniş bir ibadettir. Bu nedenle detaya ait bilgilerin öğrenilmesi hacca gidecek kimseler için önemli bir husustur.

B) UMRE

Umre: Hac gibi belirli bir zamana bağlı olmadan, yapılan Kâbe ziyaretine denir. İhrama girerek tavaf ve sa'y yaptıktan sonra tıraş olup ihramdan çıkmaktan ibarettir. Bir Müslüman'ın ömründe bir defa Umre yapması, Hanefî ve Malikî mezheplerine göre sünnet-i müekkede, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre farzdır.

Umrenin yapılışı: Umre yapmak isteyen bir Müslüman usulüne uygun bir şekilde ihrama girer. Harem-i Şerife gelince, "Allahım! Ben umre yapmak istiyorum, onu bana kolaylaştır ve benden kabul et" diyerek dua ve niyet eder, telbiyede bulunur. Kâbe'nin etrafını yedi defa dolaşarak umre tavafı yapar. Tavaf bittikten sonra iki rekat namaz kılar ve Safa tepesine gider. Oradan başlayarak, Safa ile Merve arasında yedi kere gidip-gelerek sa'y yapar. Daha sonra tıraş olarak veya saçlarını kısaltarak ihramdan çıkar. Böylece umresini yapmış olur.

Hac için ihrama giren kişinin, ihramda iken yapması yasak olan şeyler, umre için ihrama giren kişi için de yasaktır.

Değerlendirme Soruları

- Hac ibadetini tanımlayınız?
- Haccın hükmü nedir?
- Haccın farz olmasının şartlarını yazınız?
- Hac ibadetinin geçerli olmasının (sıhhatinin) şartları nelerdir?
- Hac ibadetinin önemini açıklayınız?
- Haccın vaciplerini sıralayınız?
- Umrenin anlamını ve yapılışını tanımlayınız?

18. Ünite
KURBAN KESMEK

Hedefler

Bu üniteyi çalıştıktan sonra,

- ✓ Kurban ibadetinin anlamını ve dini hükmünü kavrayabilecek,
- ✓ Kurban ibadetinin tarihçesini öğrenebilecek,
- ✓ Kurbanın şartlarını ve kurban edilecek hayvanları bilebilecek,
- ✓ Kurban vaktini ve kesimini öğrenebilecek,
- ✓ Teşrik tekbirlerini öğrenebilecek,
- ✓ Kurban ibadetinin ferdî ve sosyal faydalarını kavrayabilecek,
- ✓ Adak kurbanını tanımlayabileceksiniz.

KURBAN

1. Anlamı ve Dinî Hükmü

Sözlükte " yaklaşmak" anlamına gelen kurban, " Allah rızası niyetiyle, kurban bayramı günlerinde, dinen belirlenmiş bir hayvanı usûlüne uygun olarak boğazlamak, ya da bu şekilde boğazlanan hayvan" demektir.

Allah'a yaklaşmayı, Allah yolunda malların feda edilebileceğini, Allah'a teslimiyeti ve şükrü ifade eder. Hicretin ikinci yılında emredilmiştir.

Kurban kesmenin dinî bir emir olması Kitap, Sünnet ve İslâm alimlerinin ortak görüşüyle sabittir. Allah Teâlâ'nın Kur'ân-ı Kerîm'de; "*Rabbin için namaz kıl ve kurban kes.*" (Kevser, 108/2), Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) de "*İmkânı olup da kurban kesmeyen bizim namazgâhımıza yaklaşmasın*"[64] şeklindeki ifadeleri konunun önemini ortaya koymaktadır. Bu ve benzeri dini kaynaklardan hareket eden Hanefî mezhebine göre kurban kesmek vaciptir. Diğer mezhep âlimleri ise müekked sünnet olduğu görüşündedir.

Kurban Allah'a yaklaşmak maksadıyla ve yalnız O'nun rızasını kazanmak için kesilir. Allah'tan başkası adına hayvan kesmek haramdır ve bu yola teves-

---

64 İbn Mâce, *Edâhı*, 2.

sül edenleri Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) "Allah'tan başkası nâmına hayvan kesene Allah lânet etsin."[65] şeklindeki ifâdeleriyle uyarmıştır.

2. Tarihçesi

İnsanlık tarihi boyunca hemen bütün dinlerde kurban ibadetinin var olduğu anlaşılmaktadır. Kur'ân'da Hz. Âdem'in iki oğlunun Allah'a kurban takdim ettiklerinden bahsedilmekte (Mâide, 5/7), bir başka âyette de ilâhî dinlerin hepsinde kurban hükmünün konulduğuna işaret edilmektedir (Hac, 22/34).

Kur'ân'da bir de Hz. İbrahim'in gördüğü bir rüya üzerine oğlunu (Hz. İsmail'i) kurban etmek istediği ve baba-oğul tam bir teslimiyet içerisinde bu emri yerine getirmek isterken Allah tarafından kendilerine Hz. İsmail'e bedel olarak bir kurban verildiği hadisesi anlatılmaktadır (Saffat, 37/100-111).

Kurban Bayramı, Hz. İbrahim'in belli bir kararlılıkta fedakârlık yaptığı, Müslümanların da bütün samimiyetleriyle günahlarının affına yol aradıkları ve bu maksatla, bazılarının Kâbe'ye yüz sürüp, Arafat'ta vakfeye durdukları ve Muhammedî bir ruhla yalvarıp yakardıkları bir gündür.

Hz. İbrahim'in, oğlu İsmail'i (aleyhisselâm) kurban etmek istediği, Cenâb-ı Hakk'ın da büyük bir koç göndererek onu kurtardığı günün yıldönümleri olan hac ibadet mevsimi, hicretin ikinci yılında Allahu Teâlâ tarafından Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) vasıtasıyla Müslümanlara kurban bayramı olarak armağan edilmiştir. Bu bayram, Tevhid dininin önderi olan Hz. İbrahim ve Hz. İsmail peygamberi yâd etmek, Allah uğruna canı ve malı feda etmek, bu yolda sabır ve metanet göstermek konusunda onları örnek almak anlamları taşır.

3. Şartları Ve Kurban Edilecek Hayvanlar

Kurban kesecek kimsenin, Müslüman, hür ve yolculuk hâlinde bulunmayıp mukîm olması, nisab miktarı mala sahip olması gerekir. Akıllı ve bulûğa ermiş olma şartı konusunda görüş farlılığı vardır.

---

65 Müslim, *Edâhî*, 43-45.

Kurban kesmede nisab, sadaka-i fıtırla mükellef olmaktır. Bu durumdaki Müslümana kurban kesmek vaciptir .

Kurban edilecek hayvanlar, koyun, keçi, sığır, manda ve devedir.

Koyun ve keçinin bir yaşında olanı kurban edilir. Ancak altı ayını doldurmuş olan kuzu annesinden ayırt edilemeyecek kadar gösterişli ve semiz ise kurban edilebilir. Oğlak için bu durum geçerli değildir. Sığır ve mandanın iki, devenin ise beş yaşında olanı kurban edilir

Koyun ve keçi bir kişi adına kurban edilebilir. Sığır ve deveye ise birden yediye kadar kişiler ortak olabilir. Ancak ortaklardan her biri Müslüman olmalı ve kurban niyetiyle ortaklığa girmiş bulunmalıdır.

Yaradılıştan boynuzsuz, burma, yemini yiyebilen delirmiş hayvan, çok zayıflamamış olan uyuz hayvan, yaradılıştan kulakları küçük olan hayvan, dişlerinin azısı düşmüş veya dişleri olmadığı hâlde yemini yiyebilen ve otlayabilen hayvanları kurban etmek mümkündür.

Bu konuda İslâm bilginlerinin bazıları şöyle bir genel kaide koymuşlardır: "Hayvandan tam olarak, güzelce istifadeye mânî olan her kusur kurbana engeldir."

4. Kurban Vakti ve Kesimi

Kurban, kurban bayramı namazından sonra birinci, ikinci ve üçüncü günde kesilebilir. Ancak geceleri kesmek uygun görülmemiştir.

Kurban kesmek için bıçak önceden bilenip hazırlanır ve hayvanın göremeyeceği bir yere konur. Hayvan, kesileceği yere eziyet edilmeden götürülür, ayakları ve yüzü kıbleye gelecek şekilde sol tarafına yatırılır. Hayvanın sağ arka ayağı serbest kalmak şartıyla diğer ayakları bağlanır. Bundan sonra tekbir ve tehlîl getirilir. Arkasından *"Bismillâh Allâhu Ekber"* denilerek, hayvanın boynuna bıçak vurulur. Nefes ve yemek boruları ile şahdamarı denilen iki ana damarı kesilir. Hayvan soğumaya bırakılır, kanının akması beklenir ve sonra derisi yüzülür. Kurbanı bizzat sahibinin kesmesi sünnettir. Eğer bu mümkün değilse bir Müslüman'a vekâlet vererek de kestirebilir.

Kurbanın eti konusunda en erdemli tutum üçte birini muhtaçlara dağıtmak, üçte birini dostlara ikram, üçte birini de evde alıkoymaktır (Hac, 22/28).

5. Teşrik Tekbirleri

Kurban bayramında arife günü sabah namazından itibaren, bayramın dördüncü gününün ikindi namazına kadar, yirmi üç vakit farz namazdan sonra bir kere *"Allahu ekber, Allahu ekber, La ilahe illallahü vallahü ekber, Allahu ekber, velillahil-hamd"* diye tekbir getirilir. Buna "teşrik tekbiri" denir. Teşrik tekbirleri birçok İslâm bilginine göre vaciptir.

6. Ferdî ve Sosyal Faydaları

Kurban gerek fert gerekse toplum açısından çeşitli yararlar içeren malî bir ibadettir. Kişi kurban kesmekle Allah'ın emrine boyun eğmiş, O'nun kulu olduğu bilincini canlı bir şekilde ifade etmiş olur.

Kurbanın ferdi ve sosyal birçok faydası olmakla beraber, sırf Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak onun temel hedefidir. Kur'ân'da bu durum şöyle ifade edilmektedir: "*Elbette onların (kurbanlıkların) etleri ve kanları Allah'a ulaşacak değildir. Fakat sizin takvanız; Allah'a olan saygınız O'na ulaşır…*" (Hac, 22/37)

Müslümanlar her kurban kesiminde Hz. İbrahim ile oğlu İsmail'in Allah Teâlâ'nın emrine kesin itaat konusunda verdikleri başarılı sınavın hatırasını tekrar yaşamış ve kendilerinin de aynı itaate hazır olduklarını temsilî olarak göstermiş olur.

Kurban toplumda kardeşlik, dayanışma ve yardımlaşma bilincini canlı tutar, sosyal adâletin gerçekleşmesine katkıda bulunur. Zengine; malını, Allah rızası ile, yardımlaşma ve başkalarıyla paylaşma zevk ve alışkanlığını kazandırır. Cimrilik ve dünya malına bağlılıktan kurtarır.

7. Adak Kurbanı

Adakta bulunma, arzu edilen işlerde veya beklenmeyen kötü durumlardan korunmada Allah'ın yardımını istemeye denir. Böyle bir durumda adanan kurbana adak kurbanı denir. Kur'ân'da ahde ve akitlere bağlı kalınması; Allah'a verilen sözün tutulması emredilmiştir (Mâide, 5/1; İsra, 17/34). Adak da bir söz vermedir; onun için yapılan adağın yerine getirilmesi gerekir (Hac, 22/19). Bunun için adak kurbanın kesilmesi vaciptir.

Eti bütünüyle yoksullara dağıtılır. Sahibi ve bakmakla yükümlü olduğu kimseler yiyecek olurlarsa, karşılığı para olarak yine yoksullara dağıtmalıdırlar.

Değerlendirme Soruları

- Kurban ibadetini tanımlayınız?
- Kurban ibadetinin tarihçesini açıklayınız?
- Kurbanın şartlarını ve kurban edilecek hayvanları belirtiniz?
- Kurban vakti ve kesimini anlatınız?
- Teşrik tekbirleri ne demektir?
- Kurban ibadetinin ferdî ve sosyal faydalarını açıklayınız?
- Adak kurbanını tanımlayınız?

Dördüncü Bölüm

AHLÂK BİLGİSİ

AHLÂK BİLGİSİ

19. Ünite
TEMEL KAVRAMLAR

Hedefler

Bu üniteyi çalıştıktan sonra,

- ✓ Ahlâkın anlamını kavrayabilecek,
- ✓ Ahlâkın önemini vurgulayabilecek,
- ✓ Ahlâk ilminin konusunu öğrenebilecek,
- ✓ Ahlâkın gayesi nedir, anlayabilecek,
- ✓ Ahlâkî davranışlarda değer yargısını tanıyabileceksiniz.

1. Ahlâkın Anlamı

Ahlâk, *insanın hâl ve hareketlerini etkileyen, tutum ve davranışlarıyla ilgili olan, ruhunda benliğinde meydana gelen yerleşmiş, kökleşmiş melekeye*'denir.

Eğer herhangi bir tutum ve davranış biçimi, insanın ruhunda iyice yerleşir, kökleşir ve huy hâline gelirse, o zaman insan hiç düşünmeden sürekli aynı davranışı yapar. İşte insanı aynı davranışı yapmaya iten şey, onun huyu; ahlâkıdır.

İslâm ahlâkçıları tarafından yapılan tanımlar içinde en yaygın olanı Gazâlî tarafından geliştirilmiş olan tanımdır. Onun tanımı şöyledir: *Ahlâk, insanın nefsinde yerleşen öyle bir melekedir ki davranışlar, hiçbir fikrî zorlama olmaksızın, düşünüp taşınmadan bu meleke sayesinde kolaylıkla ve rahatlıkla ortaya çıkar.*

Huy kelimesi, genellikle ahlâk yerine kullanılmakla beraber, gerçek anlamda ahlâk yerini tutmaz. Çünkü huy, daha çok insanın doğuştan sahip olduğu yaratılış özelliklerini ifade eder. Öfkeli, sinirli, yumuşak, neşeli olmak vb. gibi. Hâlbuki ahlâk, kişinin hem doğuştan sahip olduğu yaratılış özelliklerini, hem de eğitim ve öğretim yoluyla sonradan kazandığı tutum ve davranışlarla ilgili ruhî alışkanlığını ve yatkınlığını ifade eder.

Ahlâk kelimesinin gerçek anlamı ile iyi ve kötü huyların hepsine birden ahlâk denir. Buna göre ahlâksız insan yoktur, iyi veya kötü ahlâklı insan vardır. Ahlâk insanda gelip geçici bir durum olmayıp onun manevî yapısına yerleşen, bir meleke hâlini alan yatkınlık ve yeteneklerin bütünüdür. Ancak insan hata yapabilir. Hatalı bir davranışından dolayı bir insana ahlâkının iyi veya kötü olduğu hakkında verilecek hüküm her zaman doğru olmayabilir. Çünkü sonucu ne olursa olsun, Hz. Peygamberin ifade ettiği gibi, *"Ameller niyetlere göredir."* İyi niyetle, ama yalnız yaptığımız şeyler için Allah'tan bağışlanmayı dilemeliyiz.

2. Ahlâk İlminin Konusu

Dünyada kendi duygu, düşünce ve davranışları hakkında iyi veya kötü şekilde değer hükümleri veren tek varlık insandır. Bu nedenle ahlâk ilmi, ahlâkî davranış sahibi olan insanı ve onun akıl, irade, vicdan gibi ahlâkî özellikleri ile öfke, şehvet vb. duygularını ve bunlardan doğan erdem ve kötülükleri ele alır; bunlardan ahlâkî hayat adına yararlı olanları geliştirmenin, zararlı olanları iyileştirmenin yollarını araştırır. Bu nedenle insan davranışlarının değeri konusunda doğru kararlar verebilmek ve doğru seçimler yapabilmek için ahlâk ilmine ihtiyaç vardır.

Ahlâk ilmi; sorumluluk ilmidir. İnsanı olgunlaştırmaya yönelten prensip ve ilkeleri araştıran bir ilimdir. Bir başka deyimle ahlâk ilmi, insanın özelliklerini; ve ruhî kuvvetlerini; davranışlarını; ruh ile davranışları arasındaki ilgiyi inceleyen bilim dalıdır.

Ayrıca ahlâk ilmi, insan karakterlerinden bahseden bir ilimdir. Bu ilim insanın hayatı boyunca uyması gereken kuralları, yapması gereken görevleri anlatır. Ahlâkın esası:Allah'ın emirlerine saygı, yaratılmışlara şefkat ve merhametten ibarettir.

Ahlâk bir değerler ilmidir ve dolayısıyla ahlâkî davranışların niteliklerini, ölçüsünü ve kaynağını araştırır; iyi olan davranışları yapmayı ve kötü olan işleri terk etmeyi emreder. Böylece insanların sorumlu oldukları ahlâkî görevleri sıralar, bunları yapmamanın sonucunu araştırır ve gösterir.

3. Ahlâk İlminin Gayesi

Her ilmin bir gayesi olduğu gibi, hiç şüphesiz ahlâk ilminin de bir gayesi vardır. Ahlâkın ilk ve temel gayesi insanların, ailelerin toplumların ve milletlerin kısaca tüm insanlığın huzurlu ve mutlu olması ve bu saadetin devam etmesidir. Bunun için ahlâk, işe kişiden başlar. Kişinin ruhunu ahlâkî erdemlerle süslemek, kalbine diğer varlıklara sevgi ve şefkati, hak ve adâlet duygusunu yerleştirmek birinci hedefidir. Ayrıca kişiye zararlı olan her türlü davranışları göstermek ve doğabilecek kötü sonuçlar için uyarılarda bulunmak ahlâk ilminin görevidir.

Bu gün artık dünya küçülmüştür. Dünya milletleri birbirleriyle ya doğrudan veya basın-yayın vb. iletişim araçlarıyla dolaylı yollarla ilişki hâlindedir. Dolayısıyla karşılıklı hak ve hukuka dayalı bu ilişkilerde bazı temel prensipler ve ahlâk kuralları olmalıdır. Ahlâkın, ferdin ve cemiyetin iyileştirilmesindeki temel maksadı, insanlığın iyileştirilmesidir. Bu bağlamda fena olan ve felâketler doğuran genel davranışları da ahlâk incelemiş, iyileri teşvik edip, kötüleri kınamıştır.

Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), "*Ben ahlâk güzelliklerini tamamlamak için gönderildim*"[66] buyurmuştur. Bu hadis, bir bakıma ahlâk ilminin gayesini göstermektedir. Buna göre ahlâk ilminin gayesi ahlâkî güzellikleri, iyi huyları ve yüksek erdemleri insanlara kazandırmaktır.

4. Ahlâkın Önemi

Dünya hayatında insanın en çok özlemini duyduğu şey, her türlü endişeden uzak ve güvenli bir hayat yaşamaktır. İnsan için gerçek mutluluk, hem kendisinin, hem de yaşadığı toplumu oluşturan diğer insanların ahlâk güzelliği ile mümkündür. Bunun için insanlık tarihinde bütün pey-

---

[66] Muvatta, *Hüsnü'l-hulk*, 8.

gamberler ve peygamberlerin yolunda giden büyük düşünürler, sürekli insanı mutlu edecek güzel davranışlara teşvik etmişler, kötü davranışlardan sakındırmışlardır.

Her şeyden önce insana, diğer insanlar arasında insanca yaşamayı öğreten ahlâktır. İnsanın uymak zorunda olduğu ahlâkî ilkelerin öğretilmesi ahlâk ilmi ile olur. Kişinin bütün duygu, düşünce ve yeteneklerinin, görev ve sorumluluklarının ilk şekillendiği yer ailedir. Sağlam ve huzurlu bir aile ancak, güzel ahlâk ölçülerine bağlı kişilerden meydana gelir. Bir milletin gücü ve devamı da yine onu meydana getiren kişilerin ahlâkî yapısı ve karakterine bağlıdır. Ahlâkî ölçülere bağlılıkları oranında bir millet huzurlu, güvenli ve uzun ömürlü olur. İnsanlık tarihine bakıldığı zaman yıkılıp giden milletlerin her şeyden önce ahlâkî çöküntü içinde oldukları görülür. Aslında ahlâkın önemi her insanın kendi ruhunda hissettiği bir duygudur. En küçük bir kaba harekete, en basit bir haksızlığa isyan eden insan ruhu, ahlâkın önemini açıkça ifade etmektedir.

5. Ahlâkta Ölçü

Burada üzerinde durulan ahlâk, İslâm ahlâkıdır. İslâm ahlâkı terimi, İslâmiyet'in getirdiği hayat tarzını anlatmak için kullanılmaktadır. İlahî kaynaklı diğer dinlerde olduğu gibi İslâm dini de, din olarak insanlığa bir hayat tarzı sunar. İnsanlara nasıl yaşamaları gerektiğini, nasıl bir hayat yaşarlarsa mutlu olacaklarını öğretir.

İslâm ahlâkının öncelikli iki temel kaynağı vardır: Kur'ân-ı Kerîm ve Hadis-i Şerifler. Kur'ân, Yüce Allah'ın sözüdür. Bu nedenle dinî ve ahlâkî bilgilerimizin ve değer yargımızın temel kaynağıdır. Kur'ân; *"Allah'a gerçek anlamda saygı duyanlar için bir rehber."* (Bakara, 2/2), *"Müminler için müjdeleyici."* (Bakara, 2/97) ve *"doğruyu ve yanlışı birbirinden ayırt edici"* (Bakara, 2/185) bir ölçüttür. Ayrıca Kur'ân, *"Müminler için bir şifa ve rahmet."* (İsrâ, 17/82) ve bütün insanlık için de, *"İnsanlığı her türlü karanlıktan aydınlığa çıkaracak."* (İbrahim, 14/1) ilâhî bir kitaptır.

Hadis-i Şerifler, Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem) ait sözlerdir. Ayrıca zamanla ortaya çıkan olaylar karşısında Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) tavırlarını da içine alır. *"Âlemlere rahmet olarak*

gönderilen" (Enbiya, 21/107) Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) gönderiliş gayesini ifade ederken: *"Ben ancak en güzel ahlâkı tamamlamak; ahlâkî güzellikleri öğretmek için gönderildim."*[67] buyurmuşlardır. Allah, Hz. Peygamber'in ahlâkının yüceliğini Kur'ân'da: *"(Ey Muhammed) elbette sen en yüce bir ahlâk üzeresin."* (Kalem, 68/4) âyetiyle ile anlatmakta ve bize her konuda Peygamber Efendimiz'i örnek almamızı, O'nun emrettiği her şeyi yapmamızı ve yaşamamızı yasakladığı her şeyi terk etmemizi emretmektedir. "*Andolsun ki, sizin için, Allah'ı ve ahiret gününü arzu eden ve Allah'ı çokça anan kimseler için Allah'ın Resûlü'nde pek güzel örnek vardır."* (Ahzab, 33/21) *"Peygamber size her ne emretti ise hemen onu tutun, her ne yasaklarsa ondan da sakının. Ve Allah'tan korkun."* (Haşr, 59/7)

Yüce Allah'ın insanlara örnek olarak gösterdiği ve kendisine itaati Allah'a itaat gibi kabul ettiği (Âl-i İmran, 3/31), Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) ahlâkı ne idi? Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadis-i şeriflerinde: *"Beni Rabbim terbiye etti ve terbiyemi ne güzel yaptı."*[68] buyurarak terbiyede rehberini bildirir. O'nun ahlâkı ise Kur'ân'dan ibarettir. Nitekim Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) vâlidemize Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) ahlâkı sorulduğunda: *"Onun ahlâkı Kur'ân'dır."*[69] buyurmuşlardır.

O hâlde ahlâk kurallarında ölçü: *Kur'ân ve Kur'ân'ı yaşayarak en güzel örnek olan, Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed* (sallallahu aleyhi ve sellem)*'in sünneti*dir.

Değerlendirme Soruları

- Ahlâk kavramının anlamını açıklayınız?
- Ahlâk ilmimin gayesi nedir?
- Ahlâk ilminin konusu nedir?
- Ahlâkın önemini açıklayınız?
- Ahlâkta ölçü nedir?

---

67 Muvatta, *Hüsnü'l-hulk*, 8.
68 Câmiu's-*Sağir*, 1/14.
69 Müslim, *Sahih*, 2/139.

20. Ünite

AHLÂKÎ GÖREVLER

Hedefler

Bu üniteyi çalıştıktan sonra,

- ✓ Allah'a karşı görevlerimizi,
- ✓ Peygambere karşı görevlerimizi,
- ✓ Kur'ân-ı Kerîm'e karşı ahlâkî görevlerimizi,
- ✓ Ailede ahlakî görevlerimizi,
- ✓ Sosyal hayattaki ahlakî görevlerimizi öğrenebileceksiniz.

İslâm dininde ahlâkın yeri ve önemi en açık ifadesi ile *"Ben güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim"* hadis-i şerifinde gösterilmiştir. İslâm dininde iman ve ibadetin temel maksadı, kulu Allah'ın çizdiği sınırlar içinde yaşatmak ve onu Allah'ın rızasına ulaştırmaktır. Bunun için de *ahlâk güzelliği* temel ilkedir. İslâm dininde imanın işareti ve gereği olan ibadetlerin kabûlü ahlâk güzelliğine bağlıdır. Namazın, kişiyi *"her türlü kötü ve iğrenç şeylerden vazgeçirmesi."* (Ankebût, 29/45) gerekir. Kesilen kurbanlardan da "*Allah'a ulaşan yalnız takva, Allah'a içtenlikle saygıdır."* (Hac, 22/37). Orucun değerini ifâde eden âyette *"Umulur ki böylece (günahlardan) korunursunuz."* (Bakara, 2/183) ifadesinin bulunması ibadetlerin bu temel hedefini göstermektedir.

İslâm dininde ahlâkın yeri ve önemini konu alan birçok eser yazılmıştır. Bu eserlerde teorik olarak *ahlâk* kavramı ile ilgili temel bilgi verildikten sonra kişinin davranışını konu alan ahlâkî ilkeler, görevler, güzel huylar ve kötü huylar incelenmiştir. Burada da aynı yöntemle konunun incelenmesi uygun görülmüştür.

1. Allah'a Karşı Görevlerimiz

"Her nimetin bir külfete ve her külfetin de bir nimete göre olması" genel ve doğal bir kuraldır. Her hak bir görev karşılığı olarak bulunur. Kime bir hak verilirse, mutlaka bir görev ile sorumlu tutulur. Yüce Allah'ın saymakla bitmeyen nimetleri, iyilikleri ve ihsanları karşısında

elbette insana düşen çeşitli insanî ve ahlâkî görevler vardır. Her biri cihan değer nimetlerin vericisi olan Allah'a karşı görevlerimiz çok ve çeşitlidir. Basit bir hayvanın bile elinden iyilik gördüğü insanı unutmaması; bir takım hareketlerle minnet ve teşekkür hislerini ifadeye çalışması, yaratılmışların en üstünü olan insanoğluna Allah'a karşı temel görevini hatırlatmak içindir!

a. İman Etmek

Bizi yokluktan varlık alemine çıkaran, kendinden haberdar edip ebedî saadet yurdu cennette elçileri ile davet eden ve yarattıklarının en şereflisi kılıp sayılamayacak kadar çok nimetlerle donatan Allah'a karşı ilk görevimiz O'nun varlığını kabul ederek O'na iman edip, bütün nimetlerin sahibi olduğuna inanmaktır. Allah'ın varlığına ve birliğine, meleklerine, kitaplarına, başta Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) olmak üzere bütün peygamberlerine, ahiret gününe, kader ve kazaya inanmak her Müslümanın görevidir.

b. İbadet (Kulluk) Etmek

İyiliği görülen insanı iyiliği nedeniyle tanımak ona karşı olan insanlık ve ahlâkî borcunu ödemeye yeterli olmadığı gibi, nimetlerine karşılık Allah'ı sadece tanımakla yetinmek yeterli değildir. İnsanın yaratılış gayesi ve hedefi Kur'ân'da, *"Ben cinleri ve insanları sırf beni tanıyıp yalnız bana ibadet etsinler diye yarattım."* (Zariyât 51/56) âyetinde açıkça belirtilmektedir. Buna göre insanın Allah'ı tanıyıp sırf O'na ibadet etmesi, böylece kulluk borcunu yerine getirmesi ahlâkî bir görevdir. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) de: "*Allah'ın kulları üzerinde sürekli var olan hakkı, kulların Allah'a itaat ve kulluk etmesi ve Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamasıdır."*[70] diye açıklamıştır. Bu kulluk görevinin ömür boyu devam etmesi gerekmektedir. Zira Allah, *"Ölüm sana gelinceye kadar Rabb'ine ibadet et."* (Hicr, 15/99) buyurmaktadır.

c. Emanete Sahip Çıkmak

Allah'ın diğer varlıklardan farklı görevlerle verdiği organları mutlaka

70 *Tecrîd-i Sarîh Tercümesi*, 8/310.

yaratılış maksadına uygun olarak kullanmak da Allah'a karşı görevlerimizdendir. İnsan kalbiyle Allah'ı bilmeli, gözleriyle hakkı görüp gözetmeli, kulaklarıyla hakkı işitmelidir (A'raf, 7/179).

d. Allah'a Duâ Etmek

Allah, *"Bana duâ edin size karşılığını vereyim"* (Mümin, 40/60), *"Sabah ve akşam Rabb'ini, içinden yalvararak, ürpererek yüksek olmayan kendinin işitebileceği bir sesle zikret. (O'nu an), gafillerden olma!"* (A'raf, 7/205) buyurmaktadır. Bu nedenle her zaman Allah'a yalvarmak ve yalnız O'na yönelmek ahlâkî bir görevdir.

e. Allah'ı Dost Edinmek

Bir başka görevimiz sadece ve yalnız Allah'ı dost edinmektir. Allah, *"Allah'a sarılın; sahibiniz O' dur. O, ne güzel dost ve ne güzel yardımcıdır"*(Hac, 22/78) buyurmaktadır. Allah'a iman etmiş bir müminin Allah'a karşı görevi yaratılış amacını ifâde eden *Allah'a kulluk* kelimesinde toplanabilir. Bu kulluk kelimesinin ifâde ettiği mânânın anlaşılmasıyla, insanın Allah'a karşı olan görevi anlaşılabilmiş olur.

2. Hz. Peygamber'e (s.a.s.) Karşı Görevlerimiz

Allahû Teâlâ'dan sonra en çok saygı duymamız gereken Peygamberimiz Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'dir. İnsanlığı cehalet ve sapkınlıktan aydınlığa çıkaran, bütün dünyayı ilim, adâlet, medeniyet ve fazilet ışıklarıyla aydınlatan, putperestliği kökünden deviren, gönüllere gerçek kulluk anlayışını yerleştiren, insanlığın şerefini yükselten, dünya ve ahiret saadeti için kapıları açan odur. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ebedî bir saadetin habercisi, müjdecisi, nihayetsiz bir rahmetin kâşifi, ilâhî saltanatın güzelliklerinin açıklayıcısı ve göstericisidir. Bu nedenle O (sallallahu aleyhi ve sellem), bir ilâhî aşk örneği, bir rahmet ve insanlığın şeref tablosu, yaratılış ağacının nurânî bir meyvesi, Yüce Allah'ın varlığının en büyük delili, bir hidayet güneşi ve saadet kaynağıdır. Peygamberimiz Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) peygamberlik zincirinin son halkası, Allah'ın bütün insanlara gönderdiği son elçidir.

a. Hz. Muhammed'in (s.a.s.) **Peygamberliğine İnanmak**

İslâm dininin birinci şartı kelime-i şahâdet getirmektir. Şahâdet; Allahu Teâlâ'dan başka ilah olmadığına, Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) O'nun kulu ve elçisi olduğuna iman etmektir. Kur'ân-ı Kerîm'de pek çok yerde Hz. Peygamber ile ilgili âyetler vardır. O'nun son Peygamber olduğu, bizim için müjdeleyici ve uyarıcı, yol gösterici olarak gönderildiğini söyler. Hz. Peygamber bizim için en güzel örnektir. Bu nedenle peygamberimiz Hz. Muhammed'e (sallallahu aleyhi ve sellem) karşı birinci görevimiz onun peygamberliğini kabul ve tasdik etmektir. Bu konuda Allah, *"Muhammed bir peygamberden başka bir şey değildir. Ondan önce de nice peygamberler gelip geçmiştir."* (Âl-i İmran, 3/144) buyurmaktadır.

b. Hz. Peygamber'e (s.a.s.) **İtaat Etmek**

Kur'ân'da peygambere itaat etmeyi emreden birçok âyet vardır. *"Allah'a ve peygamberine itaat ediniz."* (Enfal 8/1), *"Ey müminler, Allah'a ve Resûlün'e itaat edin. (Kur'ân'ı ve öğütlerini) dinlediğiniz hâlde, peygamberin emirlerinden yüz çevirmeyin."* (Enfal 8/20) âyetleri bunlara örnek verilebilir.

Allah'ı sevmenin işareti Allah Resûlü Hz. Muhammed'e (sallallahu aleyhi ve sellem) tâbi olmaktır. Yani Allah'ın bizi sevip günahlarımızı bağışlaması, Allah Resûlü'ne tam boyun eğmek ve ona bağlılıkla mümkündür (Al-i İmran, 3/31).

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) neyi emrederse onu alıp yaşamak, neyi yasaklarsa onu terk etmek (Haşr, 59/7), Allah Resûlü'nün verdiği her hükme gönülden herhangi bir şüphe taşımadan tam teslimiyet ve rıza göstermek (Nisa, 4/65) ahlâkî bir görevdir. Çünkü onun söylediği her şey vahiy eseridir (Necm, 53/3-4).

c. Hz. Peygamberi (s.a.s.) **Her Şeyden Çok Sevmek**

Allah Resûlü'nü her şeyden hatta ana babamızdan çok sevmek ahlâkî bir görevdir. Bu hususta Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) *"Hiç biriniz, ben kendisine çocuğundan, ana babasından ve bütün insanlardan daha sevimli olmadıkça iman etmiş olamaz"* [71] buyurmuştur.

---

71 Buhârî, *İman*, 6-7.

3. Kur'ân-ı Kerîm'e Karşı Ahlâkî Görevlerimiz

Allah, Kur'ân için *"Biz bu Kur'ân'ı bir dağa indirseydik, Allah'a saygısından onu, baş eğmiş, parça parça olmuş görürdün. Bu misalleri, düşünsünler diye insanlara veriyoruz."* (Haşr, 59/21) buyurmaktadır. Kur'ân, ilâhî hitaba muhatap olabilecek nitelikte yaratılmış olan insana indirilmiş bir kelâm-ı ezelîdir. Kur'ân bir kitaptır. Allah onu peyderpey, insanların ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde indirmiştir. Kainatın yaratıcısı hükümlerini onunla bildirmiş, helâl ve haramı birbirinden onunla ayırmış, insanlığın önünde bir aydınlık ve nur yapmıştır.

İnsanlar Kur'ân'ın emirlerini yerine getirdikleri zaman hayatları bereketlenir, milletler üstüne çıkar. Hayatın bütün sahaları Kur'ân'a bağlılıkla gelişir; Kur'ân, insanlığa huzur ve saadet kaynağıdır. Kıymet ve değerini ifade etmeye güç yetmeyen Kur'ân'a karşı müminlerin ahlâkî görevleri vardır. Bunlardan bazıları şunlardır.

a. Kur'ânın Değerini Anlamak

Allah bu hususta *"(Bu Kur'ân) çok mübarek bir kitaptır. O'nu sana indirdik ki âyetlerini düşünsünler ve aklı selim sahipleri öğüt alsınlar."* (Sa'd, 38/29) buyurmaktadır. Akıl sahibi olanlar için Kur'ân, iyilik ve güzellikleri müjdeleyen; kötü ve zararlı şeylere karşı uyarıcıdır. Bunu yapmayanları tekrar *"Yoksa onların kalplerinde kilit mi var?"* (Muhammed, 47/24) şeklindeki âyetleriyle uyarmaktadır.

b. Kur'ân'ı Yaşamak

Kur'ân hayatın hayatıdır. İnananın hayatının hayırlı, bereketli ve huzurlu olması Kur'ân'ı hayatında yaşaması ile orantılıdır. Kur'ân'dan uzak bir hayat uğursuzdur, bereketsizdir. Kur'ân'dan uzak bir milletin hayatında uzaklığın oranına göre karmaşa hakimdir. Allah, *"Gerçekten bu Kur'ân sizi en doğru yola iletir."* (İsrâ, 17/9) buyurarak Kur'ân'ın hayatımızdaki yerini göstermiştir. Kur'ân'ın gösterdiği en doğru yoldan gitmek bizim ona karşı ahlâkî görevlerimizdendir.

c. Kur'ânı Okumak ve Okutmak

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), *"Sizin en hayırlınız Kur'ân'ı okuyan ve okutanınızdır.*[72] buyurarak bu önemli görevi bildirmektedir. Kur'âna karşı en önemli görev onun okunmasıdır. Bugün birçok insan Kur'ân okumasını bilmemektedir. Bir kısmı da Kur'ân'ın aydınlatıcı mesajını beklemektedir. Bu nedenle Kur'ânın okunmasını sağlamak, Kur'âna hizmet görevlerin en önemlisidir.

d. Saygı ile Dinlemek

Kur'ân okunduğu zaman Allah'tan yeni mesajlar geliyormuşçasına saygı ile dinlemelidir. Bu, Kur'ân'ın sahibi Allah'ın emridir. *"Kur'ân okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki size rahmet edilsin."* (Araf, 7/204) Bu dinleyiş öyle samimi ve içten olmalıdır ki müminin kalbi titremeli ve imanı artmalıdır. *"Müminler o kimselerdir ki, Allah anıldığı zaman yürekleri ürperir, kendilerine Allah'ın âyetleri okunduğu zaman (o âyetler, onların) imanlarını artırır ve (onlar) Rableri'ne tevekkül ederler."* (Enfal, 8/2) âyeti bu ahlâkî davranışı ifade eder.

Kur'ân karşısında insanların durumunu merhum Mehmet Âkif Ersoy şöyle ifade etmiştir:

İbret olmaz bize, her gün okuruz ezbere de!
Yoksa, bir maksat aranmaz mı bu âyetlerde.
Lafzı muhkem yalnız, anlaşılan, Kur'ânın.
Çünkü kaydında değil, hiçbirimiz mânânın,
Ya açar Nazm-ı Celîl'in, bakarız yaprağına,
Yahut üfler geçeriz bir ölünün toprağına.
İnmemiştir hele Kur'ân, bunu hakkıyla bilin,
Ne mezarlıkta okumak, ne de fal bakmak için!

4. Ailede Ahlâkî Görevlerimiz

Aile en küçük insan topluluğudur. İnsan, bu topluluğun içinde doğar ve büyür. Fert olarak insanın en geniş ilişkisi ailesi ile olan ilişkisidir. Bu sebeple, insanın ailesinin fertleri ile karşılıklı birtakım hakları ve görevleri

---

72 Buhârî, *Fedâilü'l-Kur'ân*, 21.

vardır. Bir aile, eşler ve çocuklardan meydana gelir. Aile ferdin yuvasıdır; barınağıdır. Fert bu yuvada doğmuş, bu yuvada her türlü tehlikelere karşı özenle korunmuş, beslenip büyütülmüştür. İlk bilgiler, sevgiler ve ahlâkî erdemler de bu yuvada alınır. İnsan, büyüklere saygıyı, küçüklere şefkati, din ve dünyaya ait ilk bilgileri aile yuvasında alır. Kişinin ahlâkî duyguları ailede gelişir ve şekillenir. Yakın akrabalık ve komşuluk ilişkileri ailenin bir devamı gibidir. Toplumu kuru bir kalabalık olmaktan çıkarıp, fertleri birbirine birtakım maddî ve manevi bağlarla bağlayan, karşılıklı birtakım hak ve görevler vardır. Bir toplumun huzur ve mutluluğu öncelikle ailelerdeki huzur ve mutluluğa bağlıdır. Bunun sağlanması ise her ferdin görevini bilmesi ve yapmasına bağlıdır. Bu görev ve sorumluluklardan bazıları şunlardır:

a. Eşlerin Birbirine Karşı Görevleri

Dünyanın en değerli meyvesini yetiştiren yuva ailedir. Bu yuvayı kuran eşlerin birbirine karşı sorumlulukları ve görevleri vardır. Allah Kur'-ân'da ailenin kuruluşu ile ilgili temel bağı ifade ederken: "*O'nun varlığının ve kudretinin delillerinden biri de, kendileriyle kaynaşmanız için size kendi nefislerinizden eşler yaratması ve aranıza sevgi ve merhamet koymasıdır. Şüphesiz bunda, düşünen bir toplum için ibretler vardır*" (Rum, 30/21) buyurmaktadır. Yine Kur'ân'da, *"Kadınlar sizin için, siz de onlar için birer elbisesiniz"* (Bakara, 2/187) buyrularak ailenin temel işlevi ortaya konmaktadır. Elbise, insanı soğuk ve sıcaktan korur, ayıplarını örter, vücudunu sarar, âdetâ onu tamamlar. Eşler de tıpkı bir elbise gibi birbirini sarıp bütünler, kusurlarını örter, namus ve iffetini korur, günaha girmekten alıkoyar.

1. Sevgi ve Merhamet Göstermek

Eşlerin birbirine karşı ilk görevi, ailenin devamını sağlayacak sevgi ve merhamet duygularını geliştirmek ve devam ettirmektir. Bu da karşılıklı anlayış ve özveriyle mümkündür. Her iki eş dâima birbirlerine nezaketle davranmalı, arada çıkan ufak tefek problemler büyütülmeden, hoş görüyle eşlerden biri fedakârlık ederek durumu düzeltmelidir.

İslâm dinine göre ailede reis babadır. Bu hak birtakım sorumluluklar getirmektedir. Bunun ilki de Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) "*Müminlerin imanca en mükemmel olanı, ahlâken en güzel olanıdır ve sizin hayırlınız, kadınlar hakkında hayırlı olanınızdır.*"[73] ifadesi içinde yer almaktadır. Peygamber Efendimiz diğer birçok hadis-i şeriflerinde ve özellikle Veda Hutbesi'nde eşlerin birbirine karşı görevlerini açıklarken: "*Kadınlar hususunda Allah 'tan* (celle celâluh) *korkun. Çünkü siz onları Allah'ın adıyla aldınız ve onları kendinize Allah'ın kelimesiyle helâl kıldınız. Döşeklerinize, sevmediğiniz bir kimseye ayak bastırmamaları sizin onlar üzerindeki haklarınızdır. Onların sizin üzerinizdeki hakları da yiyeceklerini ve giyeceklerini maruf şekilde vermenizdir.*"[74] buyurmuşlardır. Bu hadis-i şerifte konu özetlenmiştir. Baba ailenin reisi olması yönüyle daima şefkat ve merhametli davranacak, günün şartlarına ve imkânına göre ailesinin yiyecek ve giyeceklerini helâl yoldan temin edecektir. Anne ise ailenin mahremiyetine leke sürdürmeyecektir.

2. Kadınlarla İyi Geçinip Onlara İyi Davranmak

Allah kadınlarla iyi geçinilmesini emrederek şöyle buyurmaktadır: "*Onlarla iyi geçinin, eğer kendilerinde hoşlanmadığınız bir durum olursa olabilir ki bir şey sizin hoşunuza gitmez de Allah onda birçok hayır koymuş olabilir.*" (Nisa, 4/19) Hz. Peygamber de, "*Bir kimse karısına buğz etmesin (kızmasın); zira hoşlanmadığız huyları varsa memnun olacağınız huyları da vardır.*"[75] buyurarak eşlere birbirleriyle iyi geçinmelerini tavsiye etmiştir.

3. Gözlerini Haramdan Sakınmak ve Irzlarını Korumak

Bu husus aile yuvasının devamı için en önemli görevdir. Bu nedenle Allah, "*Müminlere söyle: 'Gözlerini (harama bakmaktan) sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. Bu hareket onlar için daha temiz ve yararlıdır.*" ve "*Mümin kadınlara da söyle: 'Gözlerini haramdan sakınsınlar ırzlarını, korusunlar.*" (Nûr, 24/3031) buyurarak eşlerin karşılıklı olarak kendilerini haramdan sakınmalarını ve ırzlarını korumalarını bir görev olarak emretmektedir.

---

73 *Riyazü's-Salihîn*, 1/320.
74 Müslim, *Hac*, 147.
75 Tirmizî, *Rada'*, 11.

b. Anne-Babanın Çocuklarına Karşı Görevleri

İnsan yaratılırken hayat arkadaşı ile beraber yaratılmıştır. Bu şekilde, daha ilk varlığa ererken eşiyle beraber yaratılmak, insan için evlenmenin yaratılışın gereği olduğunu göstermektedir. Bu fıtrî ihtiyaçta en mühim hedef ise yeni nesiller meydana gelmesi ve yetiştirilmesidir. Hedefi bu olmayan evlilik bir eğlence ve macera; bu evlilikten meydana gelen çocuklar da bir anlık hissin kurbanı talihsizlerdir. Anne ve babanın çocuklarına karşı en başta gelen görevleri çocuğun iyi yetiştirilmesinde temel unsur olan *nikâh* prensibine çok dikkat etmek olacaktır. Nikâhın korunması ve yeni dünyaya gelen çocukların Allah'ın helâl kıldığı bir yuvada yetiştirilmesi en büyük haktır. Sonra helâl sütle beslenmesi ikinci prensip ve haktır. Bu şartlar hazırlanmadan meydana gelen nesillerin, insan soyundan gelseler bile görünüşte insana benzeyen ama insanlığa yakışmayan bir çeşit garip yaratıklar olması kaçınılmaz bir sonuçtur.

1. En Güzel Biçimde Terbiye Etmek

Anne babanın çocuklarına karşı görevlerinin en önemlisi, onları en güzel biçimde terbiye etmek ve geleceğe hazırlamaktır. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu görevi, *"Hiç bir anne baba çocuğuna güzel terbiyeden daha büyük bir miras bırakamaz,"*[76] buyurarak en veciz bir şekilde ifade etmişlerdir. Anne baba evlâtlarını yetiştirip faziletlerle donattıkları oranda evlâdımız demeye hakları vardır. Anne baba çocuğuna sahip çıkar, onun duygu ve düşüncesini hem kendisine hem de topluma yararlı olacak şekilde geliştirirse, millete yeni, sağlam bir değer kazandırmış olurlar. Aksine onu insanî duyguları yönüyle eğitmemişlerse cemiyetin içine herhangi bir varlık salmış sayılırlar. Kur'ân'da bir çocuğun eğitiminde önemli olan temel bilgileri Hz. Lokman'ın oğluna yaptığı dinî ve ahlâkî öğütlerle veciz bir şekilde anlatılmaktadır: *"Yavrum, Allah'a ortak koşma; çünkü Allah'a ortak koşmak büyük bir zulümdür... Yavrum, namazı gereği gibi kıl, iyiliği emret ve fenalıktan alıkoy..."* (Lokman, 31/17-19)

---

76 *Tâc*, 5/8

2. Şefkat ve Merhamet

Bir çocuğun ailesinden en önemli beklentisi ve ihtiyacı *"şefkat ve merhamet"* yani karşılıksız sevgidir. Çocuklar sevgi atmosferinde bulundukları oranda dengeli ve huzurlu gelişirler. Bu konuda Hz. Âişe'den (radıyallahu anhâ) rivayet edilen şu hadis çok anlamlıdır: "Bir kere Peygamberimiz'e bir bedevî gelip:

– *Ya Resûlâllah! Siz çocuklarınızı öper, sever misiniz? Biz çocuklarımızı öpüp okşamayız,* demişti.

Hz. Peygamber:

– *Allah senin gönlünden merhamet ve şefkati çekip çıkarmıştır, ben ne yapabilirim?* diye cevap verdi"[77]

3. İyi Bir Karakter Kazandırmak

Yeni doğan çocuğun kulaklarına *"Ezan ve kâmet okunması, güzel isim verilmesi"* zamanı gelince *"binicilik, yüzme ve ok atma"* gibi sporların öğretilmesi *"iyi bir meslek sahibi edilmesi ve evlendirilmesi"* ve *"çocuklar arasında eşit davranmak"* anne ve babanın görevi ve çocuğun hakkıdır.

c. Anne ve Babaya Karşı Ahlâkî Görevler

1. Saygılı Davranmak

İnsan, daha küçük bir canlı hâlinde var olmaya başladığı günden itibaren, hep anne babasının omuzlarındadır. Çocuk onlara birçok zahmet vererek gelişir. Bu hususta ne anne ve babanın çocuklarına karşı olan şefkatlerinin derinliğini anlayabilme, ne de onların çektikleri sıkıntıların sınırını tespite imkân yoktur. Bu nedenle anne-babaya karşı en başta gelen ahlâkî görev onlara *hürmet ve saygı*dır.

İnsan, anne ve babasına karşı hürmeti oranında, yaratıcısına da hürmetkâr sayılır. Onlara saygısı olmayanın, Allah'a da saygısı yoktur. Anne-babaya karşı ahlâkî görevleri Allah gayet açık bir ifade ile şöyle bildirmektedir: *"Rabbin kendisinden başkasına ibadet etmemenizi ve ana-babaya iyilik etmenizi emretti. Eğer onlardan birisi veya her ikisi yanında ihtiyarlarsa, sakın onlara 'öf' deme! Onları azarlama, ikisine de iyi*

---

77 *Tecrîd-i Sarîh Tercümesi*, 12/127

ve yumuşak söz söyle. İkisine de acıyarak tevazu kanadını indir ve 'Rabbim, onların beni küçük iken terbiye edip yetiştirdikleri gibi, ikisine de merhamet et.' de." (İsrâ, 17/23-24)

2. Gönüllerini Almak

Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) konuyla ilgili yüzlerce emir ve tavsiyeleri vardır: *"Allah'ın rızası, ana ve babayı kendinden memnun ve razı etmekle kazanılır."*;[78] *"Ana-babaya itaat Allah'a itaat; onlara karşı gelmek de Allah'a karşı gelmek gibidir"*; *"Cennet annelerin ayağı altındadır."*[79] bunlardan en dikkat çekenleridir. *İyilik* kelimesi neyi ifade ediyorsa her şeyden önce ona layık olan anne babadır. Ancak (bütün iyiliklerde olduğu gibi) anne babaya yapılan iyilik, Allah'a yapılan bir kulluk görevi gibi hem bir minnet ve şükran borcu, hem de sevabı sadece Allah'tan umulan bir iyilik olmalıdır. Şartlar ne olursa olsun *"Anne babaya kaba davranmamak, onlara hizmetten bıkmamak"* başlı başına bir görevdir.

3. Onlar İçin Duâ Etmek

Onlara merhamet duyguları içinde, sağlıklarında ve ölümlerinde sürekli onlar için duâ etmek çocuğun anne-babasına karşı ahlâkî bir görevidir. Allah onlar hakkında şöyle duâ etmemizi buyurur: *"Ey Rabbimiz, hesabın yapılacağı kıyamet gününde beni, anamı babamı ve bütün müminleri bağışla."* (İbrahim, 14/41)

5. Kendimize Karşı Ahlâkî Görevlerimiz

İslâm ahlâkında, ahlâk ilkelerini yaşayacak ve onlardan sorumlu olacak varlık öncelikle insanın kendisidir. Bu nedenle insanın kendi şahsına karşı ahlâkî görevlerinin olması ve bunların yerine getirilmesi gerekir.

İnsanın iki temel unsuru vardır. Biri göz ile görülen, maddî cismi olan beden, diğeri de göz ile görülmeyip varlığında ilmin ve akl-ı selimin asla şüphe etmediği ruh'tur. Beden ile ruh, özellikleri yönüyle ayrı ayrı şeyler oldukları hâlde, dikkate değer bir şekilde birleşmişler, kaynaşmışlar

78 *Edebü'l-Müfred*, 2
79 Tirmizî, *Bir ve Sıla*, 3.

ki, birbirini etkilemektedir. Bu nedenle kendimize karşı olan görevlerimizi iki kısma ayırmak gerekir: Bedenimize ait görevlerimiz ve ruhumuza ait görevlerimiz.

a. Bedenimize Ait Ahlâkî Görevlerimiz

1. Bedenimizin Temiz Tutulması

İslâm dini temizlik dinidir. Özellikle İslâm dinini temsil edecek kişiler temizlikleri ile örnek olmalı, üzerlerinde tiksindirici hiçbir leke taşımamalıdır. Hatta, Kur'ân'da Hz. Peygamber'e ikinci kez gelen vahiyde, insanları imana açıktan davet etmesini emrederken, elbisesini de temiz tutması buyurulmuştur: *"Ey (elbisesine) bürünen, kalk, uyan, Rabbini tekbir et (onun büyüklüğünü an), elbiseni temizle."* (Müddessir, 74/1-4) Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) mutlaka insanların en temiziydi. Ancak bu âyette Allah, onun şahsında bütün Müslümanlara bu emri vermiştir. Diğer âyet-i kerimelerde Allah'ın temiz olanları sevdiği ve temizlik için gökten yağmur yağdırdığı ifade edilmektedir: *"Allah çok temizlenenleri sever."* (Tövbe, 9/108); *"Muhakkak ki Allah çok tövbe edenleri ve çok temizlenenleri sever."* (Bakara, 2/222)

Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) *"Temizlik imandandır."*[80] buyurarak temizlenmenin dinimizdeki yerini ve önemini belirtmiştir. Yine bir başka hadiste: *"Allah'ın Müslüman kimse üzerindeki haklarından biri de o Müslümanın bütün başını ve vücudunu yıkamak sûretiyle her yedi günde bir gusül etmesidir."*[81] buyurmuştur.

Bir başka hadis-i şerifte ise kişinin kendi pisliğinden dolayı başına gelecek bir hastalıktan yine kendisinin sorumlu olacağını belirterek şöyle buyurmuştur: *"Ellerinde et ve yağ kokusu olduğu hâlde yatan bir kimse, bir hastalığa tutulur veya hayvan ve haşarattan bir zarara uğrarsa kendinden başkasını kınamasın."*[82]

Yukarıdaki âyet-i kerime ve hadis-i şeriflerden de anlaşıldığı gibi; kişinin kendi şahsına ait en birinci ahlâkî görevi vücudunu temiz tutmasıdır.

---

80 Müslim, *Taharet*, 1.
81 *Tecrîd-i Sarîh Tercümesi*, 3/482.
82 Tirmizî, *Kitabü'l-Et'ıme*, 1860.

Temizlik hem bütün ibadetlerin ilk şartı, hem de huzurlu ibadet için temel ilkedir. Herkes kendi temizliğinden kendisi sorumludur.

2. Sağlığımızı Korumak

İnsanın sağlığını koruması ona düşen en önemli bir ahlâkî görevdir. Sıhhat, Allah'ın verdiği en büyük nimetlerdendir. Onun korunması, hem bu nimetin devamı, hem de bir şükür olarak gereklidir. Ancak hepimiz bu nimetin kıymetini kaybedince anlıyoruz. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), *"İki nimetin kadrini bilmekte insanlardan pek çoğu aldanmışlardır. Biri sıhhat, biri boş vakit."*[83] buyurarak sıhhatimizin kıymetini bilmeye dikkat çekmiştir. Yine Hz. Peygamber: *"Kıyamet gününde insan en evvel sıhhatinden sorulacaktır"* buyurarak sağlığın önemini bir daha vurgulamıştır.

Efendimiz'in, misvak kullanılmasını, dişlerin temizlenmesini, yemekten önce ve sonra ellerin yıkanmasını emretmesi aynı hedefe yöneliktir.

Bütün bu tedbirlere rağmen hastalanan kişinin tedavi olması da yine kendine düşen ahlâkî görevlerden biridir. Allah, Kur'ân'da ilâçların yapılışına işaret ederek, *"arının balında şifa olduğunu"* (Nahl, 16/49) hatırlatmıştır.

Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem): *"Allah hiçbir hastalık vermemiştir ki, onun için bir şifa kaynağı bulunmasın."*[84] buyurarak her türlü hastalığın –ihtiyarlık hariç– şifasının yaratıldığını bildirmişlerdir. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bir insan olarak hastalandığında tedavi olduğu, o günün şartlarına göre bazı ilâçlar kullandığı ve sahabe-i kirâma tedavi olmalarını tavsiye ettiği bilinmektedir. Buna göre sağlığımızı korumamız, hastalanmamaya çaba göstermemiz, hastalanırsak tedavi olmamız ahlâkî bir görevdir.

3. Bedenimizi Korumak

Bedenimiz Allah'ın bize bir emanetidir. Hiç kimse çok ciddi bir sebebi olmadıkça herhangi bir organını kesemez; bu haramdır. Yine hiç kimse *yaşamaktan bıktım* diyerek intihar edemez. Bu cinayettir ve büyük günahlardandır. Ayrıca bedenimizi zaman içinde yıpratan her türlü alkol ve uyuşturucu madde de dinimize göre haramdır. Buna göre Allah'ın belli

---

83 *Tecrîd-i Sarîh Tercümesi*, 12/2091.
84 İbn-i Mâce, 2/3439.

maksatlar için yarattığı ve bize emaneten verdiği bedenimizi her türlü tehlikeden ve yıpranmadan korumak bize düşen ahlâkî görevlerimizdendir.

b. Ruhumuza Ait Ahlâkî Görevlerimiz

Ruhumuza ait görevlerde *"Ruh nedir?"* sorusuna doğru cevap verilmesi önemlidir. Ruh konusunda birçok eser yazılmış olmasına rağmen pek fazla bir şey bilinmemektedir. Ruh hakkında en doğru bilgi Kur'ân'da Allah'ın bildirdiği kadardır. Bu bilgi de: *"Sana ruhtan soruyorlar. De ki: "Ruh Rabbi'nin emrindedir. Size onun ilminden pek az bir şey verilmiştir."* (İsrâ, 17/85) diye ifade edilmektedir. Kur'ân'da ruh ile ilgili bir başka bilgi de ilk insan Hz. Âdem'in (aleyhisselâm) fizikî yaratılışı tamamlandıktan sonra, bu varlığa enerji vermek üzere Allah katından "*ruh üflenmesi*"dir (Hicr, 15/28-29). Artık bütün ilim adamları da *ruhun varlığını* kabul etmektedir. Ruhun görevi ise bedene enerji vermek ve kişiyi hedef göstermektir. İşte kişiye esas karakter kazandıran ruh dediğimiz ikinci varlığımıza karşı da birtakım ahlâkî görevlerimiz vardır.

İnsan bedenini rahatsız eden ve hatta çirkinleştiren birtakım hastalıklar bulunduğu gibi ruhunu da rahatsız eden ve çirkinleştiren bazı manevî hastalıklar vardır. Bedenin rahatsızlanmasına neden olan hastalıkların ilâçla tedavisi mümkün olduğu gibi, ruhta meydana gelen manevî hastalıkların da tedavisi mümkündür. Ruh başlangıçta her kalıba göre şekillenmeye müsaittir. Eğer iyi bir eğitimcinin terbiyesiyle gelişecek olursa temiz ruhlu insanlar yetişir. Kötü bir eğitimcinin terbiyesiyle gelişirse şerir ruhlu insanlar meydana gelir. Buna göre gerek hastalığı, gerek ilâcı kabul etme hususunda beden ne ise, ruh da öyledir. O hâlde ruhumuza ait görevlerimizi en güzel şekilde yapabilmek için onu tanımak ve bilmek gerekir. Ancak biz yukarıda da ifade ettiğimiz gibi ruhun hakikatini bilemiyoruz. Bildiğimiz bir şey varsa o da, ruhî olaylar ve ruhî duygulardır.

Ruhun terbiyesinde temel hedefe ulaşmak için şu dört husus önemlidir:

1. Ruhun şüphelerden ve her türlü hurafelerden temizlenmesi,
2. Doğru bilgilerle doyurulması,

3. Güzel ahlâkla süslenmesi,

4. Sağlam inanç esaslarıyla donatılması.

Ruh terbiyesinde temel olan şey, his ve duyguların eğitilmesidir.

1. His ve Duyguların Eğitilmesi

His ve duyguların eğitilmesinden maksat vicdan ve kalbimizin saflığını korumaktır. Bunun için şu hususları yerine getirmek gerekir.

a. Bütün güzel ve erdemli duyguların kaynağı olan inancımızı ibadetlerimizle canlı tutmalıyız. İbadetlerimizi sürekli ve bilinçli şekilde yerine getirdiğimizde inancımız daima güçlü olacak ve böylece inandığımız gibi yaşamaya devam edebileceğiz.

b. Kötü his ve duyguları yok etmek için yine Allah'ın yasaklamış olduğu her türlü kötülükten uzak kalmayı aslî bir görev sayıp helâl dairesindeki zevklerle yetinmeliyiz.

c. Hiddetli, üzüntülü ve heyecanlı olduğumuz zamanlar, hislerimize hakim oluncaya kadar herhangi bir iş yapmamalıyız. Çünkü böyle hâllerde doğru karar vermemiz oldukça zordur. Genellikle yanlış sonuca ulaşan, vicdanî sorumluluklar getiren kararlar hep hissî ve hiddetli olduğumuz zamanlarda verilen kararlardır.

Bu konuda Allah şöyle buyurmaktadır: *"O günde (ahirette) ne mal ne de oğullar fayda vermez. Ancak Allah'a (küfür ve nifak hastalıklarından korunmuş) sağlam ve temiz kalp getirenler (fayda görür)."* (Şuarâ, 26/88-89)

2. Zihin ve Düşüncenin Eğitimi

Zihnin eğitiminin temel ilkesi ilimdir. Bunun için zihnimizi kuruntu ve hurafe dediğimiz hiçbir ilmî ve dinî delile dayanmayan yanlış fikir ve inançlardan temizlemek, doğru ve bilimsel bilgilerle aydınlatmak ruhumuza karşı ahlâkî bir görevdir. Çünkü vücuda göre pislik ne ise, ruha göre de kuruntu ve hurafeler aynı şeydir. İnsan maddî gıdasının iyisine kötüsüne nasıl dikkat ederse, manevî gıdası demek olan bilgilerinin de doğru ve faydalı olmasına aynı şekilde dikkat etmelidir. Bunun için İslâm dini delillerle ispatlanmayan birtakım batıl şeylere inanmanın kıyamet gününde sorumluluk getireceğini açıkça ifade etmiştir. Kur'ân'da konuyla ilgili birçok âyet vardır. *"Onların çoğu yalnız (kupkuru bir) zanna uyarlar. Gerçekte ise*

zan, haktan hiçbir şeyin yerini tutmaz." (Yunus, 10/36) Bu âyete göre insanın kararlılığını ve iradesini gevşetecek, insan kalbine kuşku ve tereddüt verecek, aslı olmayan yanlış inanış ve bilgilerle zihni meşgul etmek dinimizce yasaklanmıştır. Bunun yerine faydalı bilgi teşvik edilmiş, bir üstünlük nedeni olarak takdir edilmiştir.

3. İradenin Eğitimi

Bir kişinin şahsiyetini yaptığı işler gösterir. Yapılan işlerde karar verme sağlam bir irade ile olur. İrade ne kadar güçlü olursa insan nefsine o kadar hakim olur. İnsana karakter ve şahsiyet veren iradesidir. Buna göre vereceğimiz kararlarda isabetli olmak için Allah'ın "*Bir kere de azmettin mi artık Allah'a dayan çünkü. Allah kendisine dayanıp güvenenleri sever*"-(Âl-i İmran, 3/159) emrine uyarak şu hususlara dikkat etmeliyiz:

a. Kararlarımızda daima Allah'ın rıza ve hoşnutluğu esas olmalıdır. Bu imanımızın gereğidir. Böylece bir işe başlarken birinci ve temel ilkemizi belirlemiş oluruz.

b. Allah'ın rıza ve hoşnutluğunu esas alan karardan sonra da, tereddütsüz bir şekilde Allah'a güvenmek de ikinci ilkemiz olmalıdır. Böylece kararsızlık gibi ruhu çatışmaya yönlendirecek veya toplum içinde bunalıma sürükleyecek duygulardan kurtulmuş oluruz. Böylece sağlam bir iman ve imanın gereği olan devamlı ibadetlerimizle ruhumuzu, dolayısıyla karakter ve şahsiyetimizi geliştirmek ahlâkî bir görevdir.

6. Toplumda/Sosyal Hayatta Ahlâkî Görevlerimiz

İnsanların en belirgin yaratılış özelliği medenî varlıklar olmalarıdır. Yani toplum hâlinde yaşamak zorundadırlar. Toplu hâlde yaşayan fertlerin ise karşılıklı birtakım hak ve görevleri olması doğaldır. Yüce dinimiz İslâm toplumun düzen ve güveni için birçok emirler ve yasaklar koymuştur. Cemiyetin saadeti bu emir ve yasaklara uymaya bağlıdır. Bu emir ve yasaklarda bir başka ifadesiyle cemiyetteki ahlâkî görevlerde önce ferdin eğitimi gözetilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de, toplu hâlde yaşamak zorunda olan fertlere, toplumun mutluluğunu sağlayacak karşılıklı hak ve görevleri bildiren birçok âyet-i kerime vardır.

A. Komşu ve Akrabaların Birbirine Karşı Ahlâkî Görevleri

1. Tanışmak

Bu hususta Allah: *"Ey insanlar! Sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Hem de sizi soylara ve kabilelere ayırdık ki, birbirinizi tanıyasınız.."* (Hucurat, 49/13) buyurmaktadır.

2. İyilik etmek

Bu konuda Allah: *"İbadet edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Sonra anaya babaya iyilik edin; akrabaya da, öksüzlere de, yoksullara da, yakın komşuya da, yakın arkadaşa da, yolda kalmışa da, ellerinizdeki kölelere de..."* (Nisa, 4/36; Rum 30/38) buyurmuştur. Âyet-i kerimede iyilik etmek emredildiğine göre kötülük etmek yasaklanmıştır. *İyilik etmek* kavramı içine iyi niyetle yapılan her türlü hareket girer. Bir başka ifadesiyle, kendi nefsin için istediğini başkası için de istemek, kendi nefsin için istemediğini başkası için de istememek demektir.

3. Yardımlaşmak

Bu iyiliğin başında özellikle maddî yardımda bulunmak gelmektedir. Maddî durumları yeterli olan müminlerin gıda ve giyecek gibi şeylere muhtaç olanlara yardım etmeleri de emredilmektedir: *"Ey Resûlüm, onlar neyi nafaka olarak vereceklerini sana soruyorlar. De ki: maldan vereceğiniz şey, ana babanın, akrabanın, yetimlerin, yoksulların, yolcunundur. Hayır olarak daha her ne yaparsanız Allah onu bilir ve mükâfatını verir."* (Bakara, 2/215) Eğer verecek durumda değilsen *"O zaman da kendilerine yumuşak bir söz söyle."* (İsrâ, 17/28) gönüllerini al, onları hoşnut et.

4. Akrabalık Bağlarının Kesilmemesi

Akrabalarla bağların kesilmemesi ahlâkî bir görevdir. Allah: *"(Ey insanlar) Allah'tan korkun ve akrabalık bağlarını kesmekten sakının. Şüphesiz Allah üzerinize gözcü bulunuyor."* (Nisa, 4/1) buyurarak bu bağın koparılmamasını emretmektedir. Konuyla ilgili bu âyetleri açıklayan Hz: Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) konuya ayrı bir özen göstererek şöyle buyurmuşlardır: *"Cebrail sürekli olarak bana komşuyu tavsiye ediyordu;*

öyle ki komşuyu komşuya varis kılacak zannettim.";[85] *"Allah'a ve ahiret gününe iman eden, komşusuna eziyet etmesin. Allah'a ve ahiret gününe iman eden, misafire ikram etsin. Allah'a ve ahiret gününe iman eden, ya hayır söylesin, ya sussun."*[86]

Komşu ve akrabalarla ilgili ahlâkî görevlerimiz bu âyeti kerime ve hadis-i şeriflerde özet olarak toplanmıştır. Olgun bir mümin bu ilâhî emirleri gözettiği takdirde komşu ve akrabalarla ilgili görevlerini yerine getirmiş olur.

B. Ticarette (alış-verişte) Ahlâkî Görevler

Efendimizin ifadesine göre *"Rızkın onda dokuzu ticarettedir."* Ancak ticaretin de kendine göre birtakım sorumlulukları vardır. Bu gün her aile az çok bir alış veriş yapmaktadır. Toplumumuzda en yaygın mesleklerden biri de esnaflık yani ticarettir. Ticaret, fertlerin birbirleri ile en çok ilişki içinde oldukları bir meslektir. Toplum hayatında bu kadar yaygın ve önemli olan ticarette belli başlı ahlâkî görevler Kur'ân'da şöyle ifade edilmektedir:

1. Ölçüde ve tartıda hile yapmamak, doğru olmak.
2. Borçlanmanın usûlü.
3. Borç vermenin erdemi.
4. Faizin yasaklanması.
5. Helâl kazanmak ve helâl yere harcamak.
6. İsraf etmemek.
7. İhtikar -karaborsacılık- yapmamak.

1. Ölçüde ve Tartıda Hile Yapmamak, Doğru Olmak

Konuyla ilgili âyetlerden bazıları şöyledir: *"Ölçtüğünüz zaman tam ölçün, doğru terazi ile tartın. Bu doğru ölçmek ticaretiniz için daha hayırlıdır ve netice itibarı ile daha güzeldir."* (İsra, 17/35); *"Ölçüyü ve tartıyı tam yapın da eksiltip hak yiyenlerden olmayın."* (Şuarâ, 26/181); *"Eğer müminseniz Allah'ın helâl olarak bıraktığı kâr, sizin için daha hayırlıdır."* (Hud, 11/86); *"Emrolunduğun gibi dosdoğru ol."* (Hud, 11/112)

---

[85] İbn Mâce, 2/1211.
[86] Buhârî, 3/13.

2. Borçlanmanın Usûlü Yazmaktır

"Ey iman edenler, belli bir müddet için birbirinize borçlandığınızda bunu yazı ile tespit edin. Adil bir kâtip Allah'ın kendisine öğrettiği şekilde yazmaktan çekinmesin, söylenenleri doğru olarak yazsın. Üzerinde başkasının hakkı olan kimse borcunu söyleyerek, yazdırsın. (Yazdırırken) Allah'tan korksun ve borcundan bir şeyi noksan yazdırmasın.

Eğer borçlu olan kimse aklı ermez yahut zayıf ya da kendisi yazdıramayacak durumda ise, velisi doğru olarak söyleyip yazdırsın. Erkeklerinizden iki kişiyi de bu muameleye şahit tutun. Eğer iki erkek bulunmazsa doğruluğuna güvendiğiniz bir erkekle iki kadın şahitlik etsinler. Böylece kadınlardan biri unutursa, diğeri ona hatırlatsın.

Şahitliğe çağrılanlar şahitlik yapmaktan kaçınmasınlar. Az olsun çok olsun belli bir müddet için verilen borcu yazmayı ihmal etmeyin. Bu hareket Allah katında adâlete daha uygundur ve şahitlik için daha sağlam olan, şüpheye düşmemesine yarayan bir şeydir. Alışverişini elden ele hemen devrederek yapıyorsanız yazmamakta bir beis yoktur. Ama alışverişinizde şahitler bulundurun. Yazana da, şahitlik edene de zarar verilmesin. Eğer zarar verirseniz bu kendinize yapılmış bir kötülük olur. Allah'tan korkun, Allah size ilim öğretiyor. O, her şeyi kemaliyle bilendir." (Bakara, 2/282)

3. Borç Vermek Erdemli Bir Davranıştır

"Eğer borçlu, ödemekte güçlük çekiyorsa eli genişleyinceye kadar ona müsaade edin. Bununla beraber alacağınızı tamamen sadaka olarak bağışlamanız hakkınızda daha hayırlı olur, eğer bilirseniz." (Bakara, 2/280); *Yalnız Allah rızası için güzel bir şekilde ödünç veren kimdir ki, Allah karşılığını kat kat versin. Allah rızkı daraltan ve genişletendir. Hesap verilmek üzere O'na döndürüleceksiniz."* (Bakara, /245)

4. Faiz Haramdır

Faiz yiyen kimseler, kendisine şeytan çarpmış olan nasıl kalkarsa, mezarlarından öylece kalkarlar. Bu durumda olmaları: "Alış veriş, aynen faiz gibidir" demeleri yüzündendir. Hâlbuki Allah, alış-verişi helâl ve faizi

haram kılmıştır. Bundan böyle kim kendisine Rabbinden bir öğüt gelip faiz yemekten sakınırsa daha önce aldığı faiz ona bağışlanır; geri alınmaz ve bundan sonra onun işi (affedilişi) Allah'a aittir. Kim de haram olan bu faizi, helâl diye yemeğe dönerse, işte onlar cehennemliktirler; o ateşte ebedi olarak kalacaklardır." Allahû Teâlâ faizle geleni mahveder ve sadakaları verilen malı artırır ve Allah ısrarla haram yiyen kâfiri ve aşırı günahkâr kimseyi sevmez. Yok, eğer bu faizi terk etmezseniz bilin ki, Allah'a ve Peygamberine karşı harbe girmişsiniz. Eğer faiz almaktan tövbe ederseniz ana paranız sizindir ve böylece ne zalim olursunuz, ne de zulme uğramış bulunursunuz." (Bakara, 2/275-279)

5. Helâl kazanç

"Ey insanlar, yeryüzündeki şeylerden helâl ve temiz olmak şartı ile yiyin." (Bakara, 2/168, 172); *"Size şunlar haram kılındı: (Eti yenen hayvanlardan boğazlanmaksızın ölen) ölü hayvan, akmış kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan hayvan, bir de henüz canı üzerinde iken yetişip kesemediğiniz boğulmuş, vurulmuş, yuvarlanmış, başka bir hayvan tarafından boynuzlanmış, canavar tarafından parçalanmış hayvanlar, dikili taşlar üzerinde (cahiliye devrinde taşlara hürmeten) kesilenler."* (Mâide/3; Nahl, 16/115)

6. İsraf Haramdır

"İsraf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez." (En'am, 6/141); *"Ey Âdemoğulları! Yiyin, için, israf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez."* (A'raf, 7/31)

7. Karaborsacılık Yasaklanmıştır

Karaborsacılık, İslâm hukukunda şöyle tanımlanır: "*İnsanların ve ehlî hayvanların yiyeceklerine, içeceklerine ait şeyleri satın alıp kıymetleri yükselsin diye kırk gün kadar satışa çıkarmamaktır.*" Karaborsacılığın kırk gün ile sınırlanması, dünyada verilecek ceza içindir. Yoksa halkın ihtiyaç duyduğu bir malı bir gün bile saklayan kimse, günahkâr olup ahirette cezayı hak eder.

Çünkü bu hareket büyük bir zulümdür. Bunun zararı kıtlık içinde inleyen insanlara, gıdasızlıktan ağlayan çocuklara varıncaya kadar herkesi kapsar. Bu nedenle karaborsacılar dinimizde kınanmış ve tehdit edilmişlerdir.

Peygamber Efendimiz bir hadisinde: "*Bir kimse yiyecek maddelerini, pahalanması için kırk gün saklarsa, sonra onu sadaka olarak dağıtsa yine de yaptığı ihtikara (işlediği günaha) keffaret olmaz.*"[87] Yine Hz. Ömer'den (radıyallahu anh) rivayet edilen bir hadiste Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem): "*İnsanlara satmak için mal ve eşya getiren kimse kâr eder. Muhtekir (karaborsacı) ise mel'undur.*"[88] buyurmuştur. Bir Müslüman için bu uyarılar yeterlidir. Müslüman bir tüccar, hiçbir zaman dünyanın geçici çıkarları için ahiretini satmaz.

7. Çevremize Karşı Ahlâkî Görevlerimiz

Bir misafirhane olan dünyamız sürekli insanoğlu ile dolup boşalmaktadır. Hemen herkes aynı eşyayı kullanırcasına aynı çevreyi, suyu, havayı kullanmakta ve kendinden sonra gelenlere devretmektedir. Geriden gelecek nesillerin daha sağlıklı ve mutlu bir hayat yaşamaları için, bugün yaşayan insanların, ortak kullanılan çevreye karşı birtakım ahlâkî görevlerinin ve sorumluluklarının olduğu gün geçtikçe daha açık olarak ortaya çıkmaktadır. Bu görevlerin başında kişinin hem kendi sağlığı ve huzuru, hem de gelecek nesiller için sağlıklı bir yuvanın hazırlanması gelmektedir. Buna, yakın çevre veya ev diyebiliriz. Sonra yakın çevreyi kuşatan ikinci daire olarak tabiat gelmektedir. Tabiatın imkân ve güzelliklerinin de bir emânet bilinci içinde yakılıp yıkılmadan ve israf edilmeden kullanılması bir ahlâkî görevdir. Ayrıca tabiatın içinde insanın özel hizmetine sunulmuş hayvanlara karşı da görev ve sorumluluklarımız vardır. Buna göre biz önce yakın çevremiz olan evimizin huzurlu olması için şunlara dikkat etmeliyiz:

1. Yakın Çevre: Evin Düzenlenmesi

Ev temel ihtiyaçlarımızdan biridir ve hayatımızın çoğu evde geçmek-

---

87 *İhyâu Ulûmi'd-Din*, 2/72.
88 *et-Tergîb ve't-Terhîb*, 2/583.

tedir. Bunun için ev, bir yönüyle değil pek çok yönüyle önemli bir kurumdur. Kur'ân'da "*Geçmiş ümmetlerin, gerek güç ve haşmetleri ve gerekse zulüm ve fesatları ile evleri arasında bir ilgi kurulmakta, evlerinin yapı ve şekilleri üzerinde durulup ibret almaya teşvik edilmektedir.*" (Sebe', 34/15; Fecr, 89/8-9)

Ev, yalnız soğuk sıcak ve fizîkî tehlikelere karşı ferdin bir sığınak yeri olmaktan öte, aynı zamanda kültürel ve manevî değerlerin de yaşandığı ve geliştiği bir yerdir. Evin ahlâkî ölçüler içinde yeri nedir? Ahlâk eğitimi ferdin dünya ve ahiret saadetini elde etmesinde yardımcı olduğuna göre, Hz. Peygamberin (sallallahu aleyhi ve sellem) insanoğlunun hayatında bu kadar önemli bir yer tutan eve bakışı nasıldır? İnsanlara tavsiye ettiği ev nasıl bir evdir? Bu soruların cevabını bilmek ve uygulamak ahlâkî bir görevdir.

Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) hadisleri incelendiğinde eve geniş yer verildiği görülmektedir. Birçok rivayetlerde Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem): *"Kişinin saadeti üç şeye bağlıdır: Saliha kadın, salih ev, iyi binek."*[89] buyurmuşlardır. Buna göre bir evin dinî hayata uygun olmasının şartları şöyle sıralanabilir:

a. **Evin Genişliği**: Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) açıklamalarında evin geniş olması vazgeçilmez bir özelliktir. Bundan maksat ise kullanılan odaların sayıca çokluğu olduğu ayrıca açıklanmaktadır. Kurtuluşunun nasıl olacağını soran bir kimseye Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem): *"Diline hakim ol, evini genişlet, hatalarına da ağla (tövbe et)."*[90] cevabını vermiştir. Yine Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) *"Ya Rabbi! Günahımı affet, evimi genişlet, rızkımı mübarek kıl."*[91] diye duâ ettiği rivayet edilmektedir. Diğer bazı hadis-i şerifler de ise evin kötülüğünün darlığı olduğu bildirilmiştir. Ancak evin rahatlığının genişliğinde olduğunu bildiren bu hadis-i şeriflerde, ne oda sayısı yönüyle ne de en ve boy yönüyle bir rakama rastlanmıyor. Bunun sebebi aile fertlerinin sayısının değişik olmasındandır. Bunun için bir Müslüman, kuracağı yuvasını aile fertlerinin rahat edeceği şekilde geniş tutmalı, artan nüfusa göre genişliği de artırmalıdır.

---

89 *Müsned*, 1/168
90 Tirmizî, *Zühd*, 61
91 *Müsned*, 4/168

b. **Evin Planı**: Allah'ın emrettiği şekilde yaşanabilecek bir ev nasıl olmalıdır? Bu birtakım ahlâkî esasların yaşanması yönüyle önemlidir. Onun için bu husus Kur'ân'da işlenmiştir. Hz. Peygamberin (sallallahu aleyhi ve sellem) açıklamaları da buna ilâve edilince İslâm ahlâkına uygun bir ev planı kolayca ortaya çıkmaktadır.

Kur'ânın önerdiği aile, çekirdek aile yani ana baba ve çocuklardan meydana gelen ailedir. Diğer yakın akrabaların her birinin ev ve sofraları ayrı olmalıdır. Konuyla ilgili âyet Nur sûresinin 16. âyeti olup uzunca bir âyettir. Yine Nur sûresinin 58 ve 59. âyetlerinde ise, çocuk ve hizmetçinin bulunduğu bir evde en az iki odanın bulunması ve günün belli saatlerinde ayrı ayrı odaların kullanılması gerektiği anlatılmaktadır.

Diğer taraftan hadislerde yedi yaşından itibaren çocukların yataklarının ayrılması emredilmektedir. Bu hadis-i şeriflerden buluğa ermemiş çocukların yataklarının ayrılması anlaşıldığı gibi, buluğa erdikten sonra bilhassa erkek ve kız çocukların odalarının ayrılması ahlâk için daha uygundur. Buna göre bir Müslüman ailenin oda sayısı en az üçe çıkmaktadır:

a) Ebeveynin odası.

b) Kız çocukları için bir oda.

c) Erkek çocukları için bir oda.

Müslüman bir aile ahlâk açısından misafiri de dikkate almak zorundadır. Zira Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) "*Allah'a ve ahiret gününe inanan misafire ikram etsin, her şeyin bir zekâtı vardır, evin zekâtı da ziyafettir.*"[92] buyurmaktadır. Buna göre Müslüman, ahlâkının gereği evinde misafir ağırlayacak ve ona hizmet edecektir. Hatta "*Misafirin bir gün bir gece evde kalması kesinlikle hakkı*"[93] olduğu bildirilmektedir. Buna göre ev planlarken mutlaka misafirin unutulmaması gerekmektedir. Bunlara ilaveten Kur'ân yaşlı ana ve babanın bakılmasını emrettiğini göz önünde bulunduracak olursak onlara da evimizin içinde yer ayrılması gerekmektedir. Bu gün artık şartların unutturduğu bir başka unsur olan avlu veya bahçede rahat bir ev için şarttır.

---

92 Deylemî, 2/45.

93 Buhârî, *Edeb*, 31

c. Sabit Bölümler

a. **Helâ**: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadislerinde *"Kaza-yı hâcet ve bevl sırasında ön ve arkanızı kıbleye çevirmeyin."*[94] buyurarak evlerdeki inşaat planında helânın yönünü dahi tespit etmiştir. Buna göre evlerimizdeki helâların yönünü yukarıda ifade edilen hadise göre düzenlemek ahlâkî bir görevdir.

b. **Banyo**: Helâdan sonra önemli bir unsur banyodur. İslâm dininde hem abdest almak, hem de gusletmek ibadet için farz kılınmıştır. Buna göre bir Müslüman evini planlarken rahat abdest alma ve gusletme yeri düşünmelidir. Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) sünneti incelendiğinde bazen odasının içinde bir leğende, bazen de gusülhane diyebileceğiz kapalı bir bölümde guslettiğini anlıyoruz. Ayrıca adâbına uygun bir temizlik ve gusül için evin içinde kapalı bir bölümün banyo olarak ayrılması ahlâkî bir görevdir.

d. Evde Mahremiyet

Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) hadis-i şeriflerinde evin mahremiyetine çok önem verilmiştir. Hem mahremiyete tecavüz edenler kınanmış, hem de buna imkân veren ev sahipleri suçlanmıştır.

Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem): "*Kim, bir başkasının evine (izinsiz gizlice araştırmak için) bakarken gözü çıkarılır da diyet için müracaat etmeye kalkarsa bilsin ki hiçbir hak istemeye hakkı yoktur.*"[95] buyurarak, konunun ciddiyetini anlatmışlardır. Böyle yanlış hareket eden bir kimseyi Hz. Peygamber Medine'den Tâif'e sürmüştür. Bir başka hadisinde ise: *"Bir kimse kapısı açık bırakılmış bir eve uğrar da içeriye bakarsa, kabahat onda değil ev sahibindedir."*[96] buyurarak, dikkatlerimizi çekmiştir. Bu sebeple bu hususlara dikkat etmek ahlâkî bir görevdir.

Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) şu hadisleri de ev içi mahremiyete dikkatimizi çekmektedir. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem): "*Kişi çocuğundan ne kadar yaşlı da olsa annesinden, erkek kardeşinden kız*

94 Buhârî, *Vudu'*, 11
95 Tirmizî, *İsti'zan*, 16.
96 Tirmizî, *İsti'zan*, 16.

kardeşinden ve babasından izin almalıdır."[97] buyurmaktadır. Buna göre Kur'ân'da belirtilen (Nûr, 24/58-59) üç vakitte (sabah namazından önce, yatsı namazından sonra ve öğlen; uyumak için yattığınızda) her birinin diğerine izinle girmeleri ahlâkî bir görevdir.

e. Evdeki Eşyalar ve Mefruşat

Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bütün davranışlarında müminlere örnek bir hayat yaşamıştır. Onun hayatında samimiyet ve sadelik temel ilkedir. Bunun için dünyaya dünya kadar değer vermiş, dünyada bir yolcu gibi yaşamış, ahirete de ahiret kadar değer verip yarın ölecekmiş gibi hazırlanmıştır. Bunun için Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) evde lazım olan eşyalardan fazlasının, israf ve şeytana ait olduğunu ifade ederek şöyle buyurmuşlardır: "*Bir kimsenin evinde üç yatak bulunmalıdır: Biri erkek için, biri hanım için, biri de misafir için, dördüncüsü şeytana aittir.*"[98] Bu günün evleri hep gösteriş ve öğünmek için alınan eşyalarla dolu olduğu için gerçek mutluluk eksikliği yaşanmaktadır denebilir.

Bir de evlerin süslenmesi için kullanılan eşyalar vardır. Bu konuya Hz. Peygamber özel önem vermiş ve gerek kendi evinde gerekse sahabenin evlerinde İslâm inançlarına ters düşen ve başka kültürleri temsil eden unsurların ve şekillerin varlığını fark edince hemen ya sözle veya davranışlarıyla çirkinliğini bildirerek konuya el atmıştır. Konuyla ilgili hadislerden bazıları şöyledir: "*Tasvirin bulunduğu yere melek girmez*", "*En büyük azaba maruz kalacak kimseler musavverlerdir*", "*Dünyada sûret yapana kıyamet günü haydi yaptığına 'ruh üfle!' denecek ve üfleyemeyecek.*"[99] Bunun gibi diğer bazı hadislerde Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ruh taşıyan canlıların hem sûretinin yapılmasını yasaklamış, hem de evlerimizde kullanılmasına izin vermemiştir.

f. Evlerde Manevî Hava

Çocuklara ahlâkî değerlerin kazandırılmasında birinci derecede baba ve anne sorumludur. Bu sebeple evin en başta gelen fonksiyonlarından

---

97 *Edeb'ül-Müfred*, 1062.
98 Müslim, *Libas*, 41.
99 Müslim, *Libas*, 81-103.

biri çocuğun güzel ahlâkla eğitilmesi ve ruhî terbiyesinin sağlanması için manevî havanın estiği bir yuva olmasıdır. Evin iyi bir eğitim yuvası olabilmesi için Allah'ın haram kıldığı her şeyden sakınılması, farz ve vaciplerin yerine getirilmesi, bir başka ifadeyle İslâm dininin yaşanması gereklidir. Bunun için Allah'ın emerleri ve Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) sözleri yerine getirilmeli, eve yasak oyun araçları sokulmamalıdır. Altın ve gümüşten yapılmış ev eşyası evde bulundurulmamalı, ipekten döşek, yastık, perde vs. kullanılmamalıdır. Ayrıca ev sadece yatma, yeme, istirahat ve emniyet yeri olarak düşünülmemelidir.

Bunun için Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) *"Evlerinizi kabirlere çevirmeyin."* buyurmuşlar ve şunları tavsiye etmişlerdir: "*Evlerinizde Kur'ân okuyun. Kur'ân okunan eve şeytan girmez.*"[100] "*Kişinin evindeki namazı nurdur, öyleyse evlerinizi (namazla) nûrlandırın.*"[101]

8. Tabiata Karşı Ahlâkî Görevlerimiz

Hayatın beşiği olan dünyamız, havası, suyu ve toprağı ile tam insanoğlunun yaşayacağı bir yer olarak Allah tarafından hazırlanmıştır. Onun bu hayatî özelliklerini özenle korumamız ve gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya bırakmamız hem tabiata karşı ve hem de gelecek nesillere karşı ahlâkî görevimizdir. Ayrıca bütün insanlarla ortaklaşa kullandığımız tabiatı başkalarına zarar vermeden kullanmamız da yine bir başka ahlâkî görevdir.

Allah konuyla ilgili olarak şöyle buyurmaktadır: *"O Rabbiniz, yeri sizin için bir döşek, göğü de bir bina kıldı. O gökten bir su indirip sizin için onunla türlü türlü ürünlerden rızklar çıkardı."* (Bakara, 2/22) *"Değil mi ki biz yeri bir döşek yaptık ve dağları birer kazık? Sizleri çift çift yarattık. Uykunuzu bir dinlenme yaptık. Geceyi (karanlığı ile sizi örten) bir elbise yaptık. Gündüzü bir geçim zamanı yaptık. Üstünüze yedi sağlam (gök) bina ettik. Parıl parıl parlayan bir lamba astık. Yoğunlaşmış bulutlardan şarıl şarıl bir su indirdik; onunla taneler ve otlar çıkaralım diye ve sarmaş dolaş bağlar, bahçeler."* (Nebe', 78/6-16). Bu ve buna benzer âyetlerde Allah, rahat bir hayat için her şeyi önceden hazır etmiş ve insanlara emânet etmiştir.

---

100 Müslim, *Sahih*, 1/539.
101 İbn Mâce, 1/438.

1. Ağaç Dikmek

Allah, Kur'ân'da sosyal ve medenî hayatta önemli bir yer tutan ve tabiatın akciğeri olan ağaçlardan bütün sûrelerde bahsetmekte, hatta "*Andolsun incir ve zeytine.*" (Tîn, 95/1-2) şeklinde meyve ağaçlarına yemin etmektedir. Yine müminlerin ebedî yurdu "*cennet*" tasvir edilirken hep dünyada gördüğümüz yeşillikler, bağlar, altından ırmaklar akan bahçeler vb. şeklinde anlatılmaktadır. Hz. Peygamberin (sallallahu aleyhi ve sellem) sözlerinde ve hayatında ağaç ve orman, bir başka ifâde ile yeşil alan konusu önemli bir yer tutar. Peygamber Efendimiz bu maksatla müminleri, çeşit çeşit ağaçları dikmeye teşvik etmiş, bazı ağaçlara (hurma ve sidre gibi) hususi önem vermiş, Medine'de bazı bölgeleri *haram bölge* yani bugünkü ifadesiyle millî park ve koruluk ilân etmiş, ihtiyacı karşılamak için hususî orman dikilmesine ve kullanılmasına düzen getirmiştir.

Konuyla ilgili olarak Hz. Peygamberin bazı sözleri şöyledir: "*Bir Müslüman ağaç diker de bunun meyvesinden insan, evcil veya vahşi hayvan, kuş yiyecek olsa, yenen şey onun için bir sadaka hükmüne geçer. Her kim (müşteri, hırsız, dost-düşman v.s.) ne eksiltirse bu, kendisi için (kıyamete kadar) sadaka olur.*"[102] "*Kim ağaç dikiminde bulunursa, onun için, ağaçtan hâsıl olan ürün miktarınca Allah sevap yazar.*"[103] "*Elinizde bir ağaç filizi varsa, kıyamet kopmaya başlasa bile, eğer onu dikecek kadar zamanınız varsa mutlaka dikin.*"[104]

Bu ve benzeri diğer hadislerde olduğu gibi Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) ağaç dikimine teşvik eden diğer hadislerine dikkat edilirse, sünnetlere uyma hususunda hassasiyet gösteren müminlerin, ahlâkî bir görev olarak ağaç dikme sünnetini de yerine getirmeleri gerekir.

2. Tabiatın Korunması

Tabiata karşı bir başka ahlâkî görev de onun korunması, yakılıp yok edilmemesidir. Allah'ın harika bir sanat eseri olarak yarattığı kâinat, hem beşiğimiz, hem döşeğimiz ve hem de mescit ve mabedimizdir. Hayatımı-

---

102 Buhârî, *Edeb*, 27.
103 Müsned, 5/415.
104 Buhârî, *Edeb'ül-Müfred*, 168.

zın devamı için gerekli şartları taşıyan dünyamızın korunması ahlâkî bir görevdir. Kur'ân'da geçmiş milletlerden Allah'ın, kendilerine bir iyilik ve güzellik olarak lütfettiği bağlar ve bahçelerin kıymetini bilip şükretmeyenleri; o bağ ve bahçeleri yok etmekle cezalandırdığını görüyoruz.

Bu konuda Kur'ân'daki şu örnek çok dikkat çekicidir: "*Andolsun ki, Sebe' Kavminin oturdukları yerlerde de bir ibret vardır (O evler) sağdan, soldan iki bahçe ile çevrili idi. Onlara: 'Rabbinizin nimetlerinden yeyin de O'na şükredin! Hoş (bir) memleket ve çok bağışlayan bir Rab!' (denilmişti). Ama (şükürden) yüz çevirdiler; bu yüzden üzerlerine Arim selini gönderdik. Onların iki bahçesini, buruk yemişli, acı ılgınlı ve içinde biraz da sedir ağacı bulunan iki bahçeye çevirdik. Nankörlük ettiklerinden ötürü onları böyle cezalandırdık. Biz nankörden başkasını cezalandırır mıyız?*" (Sebe', 34/15-17) buyurulmaktadır.

Kur'ân'da diğer bazı âyetlerde azgınlıkları ve nankörlükleri sebebiyle ilahî cezaya uğratıldığı bildirilen kavimlerin sahip oldukları nimetler sayılırken, onların bağ ve bahçeleri de hatırlatılmaktadır (Şuarâ, 26/134-147). Onun için tabiatın tahribi toplumun kendi kendini cezalandırmasıdır denebilir.

3. Tabiatın Temiz Tutulması

Tabiata karşı ahlâkî görevlerimizden biri de toplumun ortak malı olan bu yerlerin temiz tutulması ve kirletilmemesidir. İslâm dini temizliği imanın şartlarından saymıştır. İbadetlerin kabul edilmesinin ilk şartı maddî ve manevî temizlik olduğu gibi, imanda yüksek derecelere ulaşmanın şartı da temizliktir. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadis-i şeriflerinde, "*Temizlik imanın yarısıdır.*"[105] buyurarak, konunun önemini zihinlere yerleştirmiştir. Burada önemi belirtilen temizlik hem maddî hem manevi temizliktir. Konumuz açısından burada çevre (mekân) temizliği üzerinde durulmuştur:

Mekan temizliği, her Müslüman'ın iyi bildiği husus, namaz kılınan yerin maddi yönden temiz olmasıdır. Özellikle ev temizliğinde ısrar eden

[105] Müslim, *Taharet*, 1.

Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), pis olduğu bildirilen köpeğin, bekletilmiş idrarın bulunduğu eve rahmet meleklerinin girmeyeceğini ve belirterek mekân ve havayı kirletici şeylerden evlerin korunmasını emretmiştir. Bundan başka herkese açık olan yerlerin her yönden temizliği ayrı bir önem taşır. Bu sebeple Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) uzak kabilelere bile yolladığı genelgelerle "*Mescitlerin temiz tutulmasını.*"[106] emretmiştir. Hz. Peygamber sadece beden ve ev temizliği üzerinde durmamış, âlimlerce "*Evin dışa uzantısı*" kabul edilerek ayrılmaz bir parçası kabul edilmiş olan avluların temiz tutulmasına da ayrıca dikkat çekmiştir. Bunun için bir hadislerinde "*Allah pâk ve nazîftir; pâklık ve nezafeti sever, kerim ve cömerttir; kerem ve cömertliği sever. Öyle ise avlularınızı ve boş sahalarınızı temiz tutun. Yahudilere de benzemeyin, onlar çöplerini evlerde toplarlar.*"[107] buyurmuşlardır.

Çevrede önemli konulardan biri de *mesire, piknik yerleridir.* Mesire yerlerinde en çok aranan husus güzellik, temizlik ve sükûnettir. Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) hadislerinde uzak çevrenin de her türlü rahatsızlık verici kirletmelerden korunmasıyla ilgili emirleri vardır. Konuyla ilgili bir hadislerinde Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) "*Lanete uğramışlardan olmaktan sakının." Ashab da: "Bunlar da kim Ey Allah'ın Resûlü?" diye sorunca, Rasûlullah* (sallallahu aleyhi ve sellem) *şöyle açıklamıştır: "Halkın gelip geçtiği yolla, gölgelendikleri (kuytu) yerlerde abdest bozanlardır.*"[108] buyurmuşlardır. Bu hadise göre halkın gezmek ve dinlenmek için gittiği bütün bölgelerin gerek abdest bozlarak gerekse şişe, konserve kutusu, kâğıt, paket gibi şeyler atılarak kirletilmesi dinimizce uygun görülmemiştir.

Çevre temizliği ile ilgili hadis-i şeriflerde daha çok yollarla ilgili emir ve bilgiler vardır. Yolların genişliğinden inşasına, temiz tutulmasına, başkalarını rahatsız edecek işgallerden korunmasına kadar pek çok konuda Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) tavsiyeleri vardır. Bir hadis-i şerifte, yollarda rahatsızlık veren şeylerin –ki *ezâ diye* ifade edilir– yollar-

---

[106] Tirmizi, *Salât*, 412.
[107] İbn Kayyim, 216.
[108] Müslim, *Taharet*, 68.

dan kaldırılması *"imandan bir şûbe"* olarak ifade edilmiştir: "*İman yetmiş küsur şubedir. En üst şubesi "lâilahe illallah" sözü, en aşağısı da yoldan 'eza'yı* (rahatsız edici şeyi) *kaldırmaktır. 'Haya' da imandan bir şûbedir."*[109] Konuyla ilgili hadis kitaplarında oldukça çok bilgi vardır.

4. Suların Korunması

Tabiî çevremize karşı ahlâkî görevlerimizden biri de suların korunmasıdır. Sadece insan değil, bütün canlılar açısından, suyun hayatî önemi bilinmektedir. Eski bilginler hayatın dört temel unsurundan biri olarak suyu kabul etmişlerdir, faydalısı *toprak, ateş, hava, su.* Su hayatın ana maddesidir. İçeceklerin de en yaralısı olan su Kur'ân'da atmış üç yerde geçer ve bir âyette, "*Biz her şeyi sudan canlı kıldık*" (Enbiyâ, 21/30) buyurulmaktadır. İnsan için suyun önemi, sadece içeceğimiz olmasından veya yiyeceklerimizin hazırlanmasında kullanılmasından ibaret değildir. Aynı zamanda sağlığımız için vazgeçilmez olan bir temizlik maddesidir. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) suların kirletilmesi konusunu da ele alarak bir çok hadislerinde açıklamalarda bulunmuştur. Mesela bir hadis-i şeriflerinde suların kaynaklarına ve aktığı yollarına *"Büyük abdest bozulması yasaklanır."*[110] Diğer bazı hadis-i şeriflerde ise kullanılan her türlü ırmak ve durgun suya bevl edilmesi yasaklanmıştır.

5. Havanın Kirletilmemesi

Tabiat ile ilgili günümüzde en önemli konu *hava kirliliğidir.* Havanın temiz tutulması hayat için ne kadar şart ise, onun kirletilmesi de can yakıcı bir azaptır. Bu konuda Allah: *"Ey Muhammed, göğün, insanları bürüyecek ve gözle görülecek bir duman çıkaracağı günü bekle, bu can yakıcı bir azabtır."* (Duhan, 44/10-11) buyurmaktadır. Bu âyete göre bütün canlıların hayatı için şart olan havayı kirletmek onların canlarını acıtmak demek olduğuna göre, böyle bir davranışa hiç kimsenin hakkı yoktur. Diğer canlı ve insanlarla ortaklaşa kullanılan çevrenin kirletilmemesi ahlâkî bir görevdir. Kirletmek bir suç, yani ahlâksızlıktır.

---

[109] Müslim, *İman*, 68.
[110] Ebû Davud, *Taharet*, 14

6. Tabiat Kaynaklarının İsraf Edilmemesi

Tabiata karşı ahlâkî görevlerimizden biri de içinde bulunan kaynakların *israf edilmemesidir.* Bu konuda Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) suyun israf edilmemesi ile ilgili şu hadisi oldukça anlamlıdır: *"Sa'd abdest alırken Hz. Peygamber* (sallallahu aleyhi ve sellem) *çıkageldi. O'nun çok su kullanarak abdest aldığını görünce: 'Bu israf da ne?' diyerek müdahale etti. Sa'd'ın, 'Abdestte israf olur mu?' diye sorması üzerine, Hz. Peygamber* (sallallahu aleyhi ve sellem) *şu açıklamayı yaptı: "Evet, akmakta olan bir nehir kenarında olsanız da!"*[111] Abdest için gereğinden fazla kullanılan bu su, nehir suyudur. Yani bol miktarda akmaktadır ve ücretsizdir. Bolca kullanılması doğaya bir eksiklik getirmediği gibi, herhangi bir canlıya zarar da vermemektedir. Bütün bunlara rağmen Hz. Peygamberin (sallallahu aleyhi ve sellem) fazla kullanılmasını şiddetle yasakladığı bir husustur. O hâlde bu yasakta bir Müslümana günde beş defa *israf etmeme eğitimi* verilmesi esas hedeftir. Bunun için tabiatta kullandığımız diğer eşyaları bu olayla karşılaştırmak ve hiçbirinde israf etmemek bize düşen ahlâkî bir görevdir.

9. Hayvanlara Karşı Ahlâkî Görevlerimiz

İnsanoğlunun sevinç ve mutluluğu için kainatta hiçbir şey unutulmadığı gibi, hiçbir şey de boşuna yaratılmamıştır. Bu yönüyle kainatta son derece dengeli bir yaratılış söz konusudur diyebiliriz. Bu denge içinde hayvanların özel bir yeri vardır. Bir kısım hayvanlar insanlara en çok gerekli olan gıdaları hazırlarken, bir kısmı insana zararlı mikropları yok etmekte, bir kısmı da beşik gibi dünyamızda ninni söylercesine ötmektedirler. O hâlde düşünen bir insanın bu hayvanların haklarını gözetmesi ahlâkî bir görevdir. Bu konuda hem Kur'ân'da hem de hadislerde birçok açıklama ve uyar vardır. Ancak bu konu önemine göre bilinmediğinden bazı hatalar yapılmaktadır. Şu hususların bilinmesi gerekmektedir:

---

[111] İbn Mâce,*Tahâret*, 48.

1. Kur'ân'da Hayvana Verilen Önem

Kur'ân-ı Kerîm, hayvanların da insanlar gibi birer topluluk olduklarını, Bir âyette: *"Yerde yürüyen hayvan ve iki kanadıyla uçan kuşlardan hepsi, ancak sizin gibi ümmetlerdir. Biz Kitap'da hiçbir şeyi noksan bırakmadık. Sonra ancak Rabb'ine toplanıp getirilirler."* (En'am, 6/38) buyurulmaktadır. Kur'ân'da değişik âyetlerde hayvanlardan sinek, sivrisinek, örümcek, karınca, arı, kurt, eşek, katır, at, öküz ve inek, deve, koyun, yılan, domuz, maymun, köpek anılmaktadır. Ayrıca Kur'ân'da bazı sûrelerin ismi adı geçen hayvanlardandır. Yine Kur'ân'da bazı hayvanlara özel değer verilerek dikkatimiz çekilmektedir: "*(O kafirler ibret gözüyle) bakmazlar mı deveye, nasıl yaratılmış.*" (Gâşiye, 88/17) âyeti, yine: "*Hem kendilerine binesiniz, hem de süs olsun diye atları, katırları, merkepleri yarattı."* (Nahl, 16/8) âyeti bunlardan bazılarıdır.

2. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) *Sünnetinde Hayvanların Yeri*

Yukarıda adı geçen âyet-i kerimeleri Hz. Peygamberin sözleri açıklayarak bu konuda bizleri daha net aydınlatır. Hz. Peygamber bu konu üzerinde özenle durmuş ve hayvanlara gösterilmesi gereken merhametten, eziyet ve hakareti yasaklamaya; onları sevip okşamadan beslenme ve temizliklerine kadar birçok konuda emir ve tavsiyelerde bulunmuştur. Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) bu sözlerinden bazıları şöyledir:

a. *Hayvanlara Merhamet Edilmesi*: *"Merhametli olanlara Rahman da (yani merhamet sahibi olan Allah) merhamet eder. Yerde olanlara merhametli olun ki, gökte olanlar da (melekler) size rahmet etsin."*[112] Hadiste geçen *"yerde olanlar"* ifadesinden, hadis âlimleri yeryüzünde yaşayan her türlü canlının anlaşılması gerektiğini bildirmişlerdir.

b. *Hayat Haklarını Gözetmek*: "*Haksız olarak bir serçeyi öldürenden Allah kıyamet günü hesap soracaktır.*"[113] hadisi bu konuyu anlatır. Hadis bilginlerinin bazıları Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) burada serçeyi söylemekle daha büyük hayvanların daha büyük hukuku olaca-

---

112 Tirmizî, *Birr*, 16.
113 Dârimî, 11.

ğına dikkati çekmiştir. Dinimizde öldürülmesi her mevsim serbest olan hayvanlar insanlara ve diğer hayvanlara zararlı olabilen hayvanlardır. Bunlar, karga, çaylak, akrep, yılan, fare, vb. hayvanlardır.

c. *Gıdalarına Özen Gösterilmesi*: Sahabeden bazıları Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem), *"Ya Resûlâllah, hayvanlara yaptığımız iyilikten dolayı da bize sevap var mı?"* diye sormaları üzerine, *Hz. Peygamber* (sallallahu aleyhi ve sellem)*: Evet her bir yaş ciğer sahibine yapılan iyilik için ödül vardır."*[114] buyurmuşlardır. Bir başka hadis-i şerifte ise: *"Kedisini hapsederek açlıktan ölmesine sebep olan kadının, cehennemde bir kedi tarafından tırmalanmak sûretiyle azap çekeceği."*[115] bildirilmiştir.

d. *Fazla Yük Vurmamak*: "*Allah bu dilsizler hakkında hayırhah olmanızı tavsiye etmektedir, onlara güçleri seviyesinde yük vurun.*" [116]

e. *Eziyet ve İşkencenin Yasaklanması*: İbn Ömer (radıyallahu anh) hayvanlara eziyet edilmesini Hz. Peygamber'in yasakladığını ve *"Nebi* (sallallahu aleyhi ve sellem) *hayvanlara işkence yapanlara lanet etti."* [117] diyerek yasağın şiddetini haber vermektedir.

f. *Rahatsız Edilmelerinin Yasaklanması*: "*Kırlardaki yer altı deliklerine abdest bozmayın.*"[118] Bu yasağın o deliklerde yaşayan hayvanlara eziyet verilmemesine dikkati çekmek için getirildiği İslâm âlimlerinin ortak düşüncesidir. Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) sünnetini yaşamak ahlâkî bir görevdir. Bu yönüyle hayvanlara karşı olan davranışlarımızda Hz. Peygamber'in yukarda geçen sözlerine uymak ahlâkî bir görevdir.

Değerlendirme Soruları

- Allah'a karşı ahlâkî görevlerimiz nedir?
- Hz. Peygamber'e karşı ahlâkî görevlerimiz nelerdir?
- Ailede ahlâkî görevlerimiz nelerdir?
- Ticarî hayatla ilgili ahlâkî görevlerimiz nelerdir?
- Tabiata karşı ahlâkî görevlerimiz nelerdir?

---

[114] Buhâri, *Şürb*, 9.
[115] Müslim, *Birr*, 133.
[116] *el-Metâlibul-Âliye*, 2/156.
[117] Buhârî, *Zebâih*/25.
[118] Ebû Davud, *Tahâret*, 16.

21. Ünite
GÜZEL HUYLAR (AHLÂK-I HASENE)

Hedefler

Bu üniteyi çalıştıktan sonra,

- ✓ Güzel huylardan edep ve hayanın,
- ✓ Doğruluğun,
- ✓ Sözünde durmanın,
- ✓ Sır saklamanın
- ✓ Takvanın,
- ✓ Emniyetin,
- ✓ Sabrın,
- ✓ Affedici olmanın,
- ✓ Sıla-i rahimin
- ✓ Cömertliğin anlam ve önemini kavrayabileceksiniz.

GÜZEL HUYLAR

İslâm dininde iman ve ibadet esaslarının kaynağı ilâhî vahiy, yani Kur'ân'dır. İslâm dininde ahlâk esaslarının da kaynağı Kur'ân'dır. Kur'ân ahlâkı, Allah'ın ilâhî kitabında insanlardan istediği ve Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) de bizzat yaşayarak örnek olup sunduğu ahlâktır.

Kur'ân dikkatlice incelendiğinde İslâm dininde iman, ibadet ve ahlâk esaslarının bir bütün içinde olduğu görülür. İslâm dininde dinî hayat bir bütündür. İmanla ibadeti, imanla ahlâkı veya ahlâkla ibadeti birbirinden ayırmak mümkün değildir. Bu açıdan aşağıda örnek olarak verilen ahlâkî davranışlar, Kur'ân'da Allah'ın emrettiği veya yasakladığı davranışlardan bazılarıdır. Kur'ân'da iyi veya kötü olan her türlü davranış açıklanmış, Müslümanların yaşamaları gereken ahlâk ilkeleri en küçük ayrıntılarına kadar ortaya konmuştur. *"Ben en güzel ahlâkı tamamlamak üzere gönderildim"* buyuran Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) de, Kur'ân ahlâkını bizzat kendisi yaşayarak insanlara örnek olmuştur. Kur'ân'da Allah'ın emrettiği güzel huylar, Allah'ın emri olduğu için güzeldir ve yerine getirilmesi gerek-

lidir. Yine Kur'ân'da Allah'ın yasakladığı kötü huylar, Allah yasakladığı için kötü ve çirkindir; uzak durulması gerekir. Bir mümin ahlâkî davranışlarını yerine getirirken bu temel ilkeden hareket etmelidir. Ayrıca Allah müminlerin sıfatlarını sayarken, *"Onlar hiçbir kınayıcının kınamasından da çekinmezler."* (Mâide, 5/54) buyurmaktadır. Yani müminler Allah'ın emirlerini yerine getirmede samimî ve kararlıdırlar buyurmaktadır.

İslâm dininin yaşanmasını istediği güzel ahlâkî davranışlardan bazı örnekler:

1. Edeb ve Hayâ

Edeb, güzel terbiye, iyi huylar sahibi olmak, her hususta haddini bilip, o sınırı aşmamak demektir. Edeb, ahlâkta ihsan mertebesine ulaşmanın adıdır. Yani bütün davranışlarımızı Allah'ın gördüğü bilinciyle yapmaktır. Edeb, güzel ahlâkın manevî kaynağıdır. Edeb, büyük olanlara saygı göstermek, küçük olanlara şefkat etmek, dengin olunanlarla da iyi geçinmekdir. İnsan ile hayvan arasındaki farkın edeb olduğu kabul edilmektedir. İslâm ahlâkçıları bütün bu anlamları içine alan cevher gibi pek çok sözler söylemişlerdir:

Edebtir kişinin daim libası / Edepsiz insan üryana benzer:

(Edeb insan için bir elbise. Edebi olmayan ise, çıplak demektir)

Edeb bir tâc imiş Nûr-u Hüdâ'dan, / Giy ol tâcı emin ol her beladan:

(Edeb, Allah'ın nûrundan bir tâçtır. O tâcı giyersen her türlü kötülükten kurtulursun).

Edeb ehli ilimden hâil olmaz, / Edebsiz ilim okuyan âlim olmaz:

(Edepsiz bir insan kütüphaneler dolusu bilgisi olsa da yine âlim sayılmaz).

Edebi en son şekliyle temsil eden Allah Resûlü Efendimiz'dir (sallallahu aleyhi ve sellem). O'nun edebini soran Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh): "Ey Allah'ın Resûlü, seni böyle kim edeblendirdi? deyince, Efendimiz cevap verir: "*Beni Rabbim edeplendirdi ve güzel terbiye etti.*"[119] buyurmuştur. Bu bağlamda edebi öğrenmek isteyen Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem)

---

[119] Suyutî, *Câmiu's-Sağir*, 1/14.

bakmalı ve O'nun mükemmel hayatında edebi görmelidir. Hz. Peygamber'in örnek yaşayışını dikkatle inceleyen ve sünnetini yaşayan kesinlikle anlar ki, edebin her çeşidini Allah; sevgili peygamberinde toplamış, bütünleştirmiştir. Onun sünnetini terk eden edebi terk eder. Edepsizler Allah'ın ikram ve ihsanından mahrum olur.

Hayâ: Utanma, hicab, ar, namus anlamlarına gelir. Çirkin şeylerden nefsin sıkıntı duyması, edebe aykırı bir hadisenin meydana gelmesinden kalbin üzüntüye düşmesi demektir. Çoğu kere, yüzde kızarma şeklinde hemen görülür. Hayâ güzel huyların başında gelen bir duygudur. Allah Resûlü Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) "*Hayâ ancak hayır getirir.*"[120] buyurarak, hayânın önemini ifade etmişler, "*Hayâ imandandır.*"[121] buyurarak da güzel ahlâkın kaynağını göstermişlerdir. İnsanların ayıplaması endişesinden ötürü insanda meydana gelen hayânın Türkçe'si *utanmaktır.* Bu ruhî hâl insanlarda yaratılıştan gelmedir. Hayâ imandan kaynaklanır. Bu da Allah korkusuyla günah işlerde bulunmaktan utanıp sıkılmaktır. Haram şeyleri işlemekten çekinmemek imansızlığın eseri olur. Hayâ, gerek fıtrî, gerek imanın eseri olsun, ister Allah korkusu ile, ister kuldan utanmak eseri olsun hepsi hayırdır.

Hayâ duygusu insan fıtratında, yaratılıştan gelen bir duygu olduğu için, bütün peygamberler hayâlı olmayı tavsiye etmişlerdir. Hayâ duygusunu yitirenin de insanlık şerefinden mahrum olacağını, bu şereften mahrum olan (olmayı kabul eden) kimsenin de istediğini yapabileceğini bildirmişlerdir. Bunun için Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadisinde, "*İlk peygamberlerden itibaren söylene gelen bir söz vardır: Utanmadıktan sonra dilediğini yap.*"[122] buyurmuştur. Hadiste istediğini yap ama cezasını da görürsün anlamı vardır.

İnsanları kötülükten alıkoymak konusunda edeb ve hayânın etkisi, yüzlerce kanun ve binlerce emniyet güçlerinden daha etkilidir. Çünkü hayâ sahibi bir insana herhangi bir yanlış davranışında "*utanmıyor musun?*"

---

[120] *Tecrîd-i Sarîh Tercümesi*, 12/2001.
[121] Tirmîzî, *İman*, 2748.
[122] *Tecrîd-i Sarîh Tercümesi*, 12/202.

demek yeterlidir. Utanma duygusunu yitirenlere de ne denilse tesiri yoktur. İnsanların utanması, üç şeyden olur:

1. Allah'tan utanmak,
2. Kullarından (insanlardan) utanmak,
3. Kendi nefsinden utanmak.

Allah'tan utanmak O'na isyan etmemekle olur. İnsanlardan utanmak, onlara eziyet etmemek, onların karşısında kabahat işlememekle olur. Bu türlü hayâ, insanlığa yakışanı yapmanın en olgun derecesidir. İnsanın kendi nefsinden utanması ise iffet sahibi olmak ve kendini onurunu korumakla olur.

2. Doğruluk (Sıdk ve Sadakat)

Sıdk, gerçeklere uygun olan sözdür. İnsanın bildiği inandığı gibi dosdoğru söylemesidir. Doğruluğun zıddı yalancılık (kizb), düşündüğünün, bildiğinin aksini söylemektir. Doğruluk ve yalancılık gece ve gündüz, aydınlık ve karanlık gibi birbirine tam zıt şeylerdir. Birinin olduğu yerde diğeri bulunmaz.

Doğruluk konusunda Allah, *"Ey iman edenler! Allah'tan korkunuz ve doğrularla beraber olunuz"* (Tövbe, 9/119) buyurarak niçin doğru olunması gerektiğini göstermiştir: İman ve Allah'a saygı. Doğruluk müminin sıfatıdır, ahlâkıdır. O, Allah'ın her şeyi görüp bildiğine inandığı için sürekli doğru sözlü ve doğru davranışlıdır. Doğrularla beraber olmak güvenli bir toplumu oluşturur. Allah, Kur'ânda müminlerin niteliklerini sıralarken: *"Doğru olan erkekler ve kadınlar... Allah bunlara, mağfiret ve büyük ecir hazırlamıştır"* (Ahzab, 33/35) buyurarak doğruların ödülünü açıklamaktadır.

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de *"Doğru sözlülük iyiliğe götürür; iyilik de Cennet'e götürür. Adam doğru söyleye söyleye Allah katında (Allah'ın değerlendirmesinde) sıddıklar derecesine çıkar."*[123] buyurarak, doğruluğun insanı cennete ulaştıracağını, cennette peygamberlikten sonra insanın ulaşabileceği en yüksek yer olan sıddıklar mertebesine ulaştıracağını bildirmiştir.

Sıdk ve sadakat peygamberlerde bulunması gereken beş temel sıfattan

---

[123] *Riyazûs-Salihîn*, 1/54.

birisidir. Sıdk ve sadakat, güzel huylar arasında özel bir öneme sahiptir. İnsan doğruluğu derecesinde şeref ve izzetini korumuş olur. Doğruluktan ayrıldığı oranda da insanlar arasında nefret edilir hâle gelir. İnsan için ilk ve sürekli üzerinde duracağı doğruluk, daha ruhlar âleminde iken Allah'a verdiği söze sadakat göstermektir. "*Elestü bi Rabbiküm? (Ben sizin Rabbiniz değil miyim?)*" sorusuna, "*Kâlû Belâ! (Evet Rabbimizsin) ile verilen söze* (A'raf, 7/172) bağlı kalarak, verdiği o sözü her hâl ve davranışında göstermelidir.

3. Sözünde Durmak (Ahde Vefa)

Ahde vefa; sözünde durmak, müminin en başta gelen ahlâkî niteliklerinden ve görevlerindendir. Ahde vefa Müslümanın temsil ettiği İslâm dininin en açık özelliğidir. Güvenilir kişi olma, İslâm'ın emri ve peygamberlerin temel sıfatlarındandır. Verdiği sözü tutmama, yapılan anlaşmayı bozma ise münafıklık özelliği olarak kabul edilmiştir. Bunun için bir Müslüman yapamayacağı sözü vermemeli, bir söz de vermiş ise onu ne pahasına olursa olsun yerine getirmelidir. Bunun karşıtı olan sözünde durmamak ve ahdi bozmak ise, insanı küçültür ve toplumda her türlü beşerî ilişkileri sarsar. Allah, mümin olmanın gereği olarak ahdin yerine getirilmesini emrederek şöyle buyurmuştur: *"Ahdinizi yerine getiriniz. Çünkü ahdinizden sorumlusunuz."* (İsrâ, 17/34)› *"Söz verdiğinizde onu yerine getiriniz,"* (Nahl, 16/91), *"Ey iman edenler, bağlandığınız ahitleri yerine getiriniz."* (Mâide, 5/1), *"Ey iman edenler! yapamayacağınız şeyleri niçin söylersiniz? Yapamayacağınız şeyleri söylemeniz Allah yanında büyük bir günahtır."* (Saf 61/2-3).

Allah Resûlü Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de, *"Münafıklık alâmeti üçtür: Konuştuğu zaman yalan söyler, va'dederse sözünü yerine getirmez, kendisine bir şey emânet edildiği zaman ona hıyanet eder."*[124] buyurmuşlardır. Bu hadisin başka bir şeklinde *"O adam oruç tutsa, namaz kılsa ve kendisinin Müslüman olduğunu iddia etse de (münafıktır)"* ilâvesi vardır.[125] O hâlde Allah'ın emrettiği gibi sözümüzde durmalı, anlaşmalarımıza bağlı kalmalı, inancımıza göre kâfirden daha aşağılık olan münafıklık durumuna düşmemeliyiz.

---

124 *Riyazü's-Salihin*, 1/692.
125 *a.g.e.*, s.105.

4. Sır Saklama (Ketûmiyet)

Emin ve sözünün eri olma sıfatı olarak ifade edilen sır tutma, kendine veya başkasına ait söylenmemesi gereken sırları hiç kimseye söylememek, kendinde saklamaktır. Bu özellik bir insanın emniyet ve güveninin ölçüsüdür.

Sır, kişinin kendine ait veya başkaları tarafından emanet edilmiş olabilir. Her iki hâlde de sırrı saklamak büyük bir erdemdir. Kişi bu sırları açıkladığı ölçüde hem kendisine olan güvenini yitirir, hem de en yakın dostları ile zor durumlara düşer. Nice sırların açıklanması ile dökülen kanlar vardır. Nice dostların hedeflerine ulaşmasına engel olmuştur. Sırrı saklamak hem kişiyi veya dostunu hedefine çabuk ulaştırır, hem de birtakım kıskançların haset duyguları harekete geçmez. Hz. Ali'ye ait olduğu söylenen şu söz sır konusunda en anlamlı sözlerden biridir: *"Sırrın senin esirindir; eğer sırrını söylersen sen onun esiri olursun."*

Bir kişinin başkasının emanet ettiği sırları açıklaması, kendi sırrını açıklamasından daha büyük bir ayıptır. Çünkü bununla hem kendine emanet edilene ihanet etmiş, hem de dedikodu ve kovuculuk etmiş olur. Sırrı ifşa eden kişi her zaman zemmedilir.

5. Takva (Muttaki Olma: Allah'a Saygı)

Takva: Allah'ın haram kıldıklarını terk etmek, emrettiklerini yerine getirmektir. Bütün günahlardan kendini koruma gayreti, haramlardan ve haram olduğunda şüphe edilen şeylerden çekinmek anlamlarına gelir. İslâm dininde takva en büyük ahlâkî ilke ve görevdir. Takva Kur'ânda imandan ve İslâm'dan sonra üzerinde durulan çok önemli bir davranıştır. Takva haramlardan, Allah'ın yasaklarından ve günahlardan uzak durmak ve amel-i salih, yani Allah'ın emri dairesinde hareket etmek ve hayırlı işler yapmaktır.

Her zaman bir şerri yok etmek faydalıyı almaya tercih edilmelidir. Bununla beraber, özellikle zamanımızda takva en birinci ahlâkî prensip olmuştur. Bu zamanda takvaya sarılan kendini her türlü kötülükten korumuş olur. Takva müminin Allah nazarındaki değerinin ve kıymetinin ölçüsüdür. Allah katında bütün insanlar eşit olup, farkları ancak takvaları

yönüyledir. Allah: *"Allah yanında en üstün, en şerefliniz, elbette takvaca en ileri olanınızdır."* (Hucurât, 49/13) buyurarak bu ölçüyü koymuştur. İnsanı süsleyen elbiselerin en güzeli takva elbisesidir. Allah, Kur'ân'da bu elbiseyi açıklarken: *"Ey Âdemoğulları, size ayıp yerlerinizi örtecek örtü ve bir de süs elbisesi indirdik. Fakat "takva elbisesi" hepsinden hayırlıdır. İşte bu Allah'ın âyetlerindendir. Umulur ki düşünüp öğüt alırlar."* (A'raf, 7/26) buyurmuştur.

Kur'ân-ı Kerîm'de sürekli üzerinde durulan bu takva yaşayışına sahip olan müminlerin sıfatları şöyle açıklanmaktadır: *"Yüzlerinizi doğu ve batı tarafa çevirmeniz, hayır ve itaat değildir. Fakat hayır ve itaat, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaplara, peygamberlere inanan kimsenin davranışıdır. (O) kimse malını seve seve akrabaya, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, ihtiyacından dolayı dilenenlere, köle ve esirleri kurtarmaya harcar. Namazı kılar, zekâtı verir, söz verdiğinde sözü yerine getirir, sıkıntılı ve geniş zamanlarında ve muharebe anında sabreder. İşte sadık olanlar onlardır. İşte muttakiler (takva sahipleri) de onlardır."* (Bakara, 2/177), *"O muttakiler ki, bollukta ve darlıkta infak ederler, (Allah yolunda mallarından harcarlar), kızdıklarında öfkelerini yutarlar ve insanların kusurlarını affederler. Allah da o iyilik edenleri sever."* (Âl-i İmran, 3/133)

İşte Allah, sevdiği ve şerefli kıldığı bu kullarına bu davranışlarından ötürü dünyada ve ahirette büyük ödül vereceğini bildirmiştir. Dünyada vereceği en büyük ödül, iyiyi-kötüden ayırt edebilen bir akıl-anlayış, günahların örtülmesi ve bağışlanma; ahirette ise Allah'ın rıza ve hoşnutluğu, ebedi ve sonsuz cennettir. Bu konuda Allah, *"Ey iman edenler! Eğer Allah'tan korkarsanız o size bir furkan (hak ile batılı, iyi ile kötüyü ayırt etme gücü) verir. Ve günahlarınızı örter ve sizi bağışlar. Allah çok büyük lütuf sahibidir."* (Enfal, 8/29) buyurmuştur.

"De ki: Bunlardan daha iyisini size söyleyeyim mi? Allah'tan korkanlar için Rab'leri katında altından ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler, tertemiz eşler ve Allah'ın rızası vardır. "Allah kullarını görür." (Âl-i İmran, 3/15)

Bu açıklamalara göre toplumların ahlâkî erozyona uğradığı günümüzde, bir müminin en belirgin sıfatı olan takvaya sarılmalıyız. Bu aynı zamanda Allah'ın müminlere ısrarla emrettiği bir sıfattır. Allah Kur'ân'da: *"Ey iman*

edenler! Allah'tan gereği gibi korkun, hakkıyla muttakî olun ve mutlaka Müslümanlar olarak can verin." (Âl-i İmran, 3/102; Tövbe 9/72) buyurmaktadır.

6. Emniyet (Kendisine Güvenilmek)

İnsanın emin ve güvenilir olması, yani kendine maddî veya manevî herhangi bir şeyin gönül huzuru içinde teslim edilebilir ve istenildiği zaman alınabilir bir hâlde bulunması demektir. Emniyet, insanda doğruluktan ileri gelen yüksek ahlâkî özelliği ifade eder. Doğru olan kişi aynı zamanda güvenilir kişidir.

Allah Kur'ân-ı Kerîmde müminlerin sıfatlarını açıklarken emin olmaya ayrı bir önem vermiştir. Konuyla ilgili Kur'ân âyetlerinden bazıları şöyledir: *"Ve o müminler emânetlerini ve ahitlerini gözetirler."* (Müminûn, 23/8; Meâric, 70/32) Emânet bütün peygamberlerin temel sıfatlarından biridir. Peygamberlik davalarında en etkili ve gönülleri fethedici nitelikleri emniyettir. Bunun için müminin ahlâkî vasıflarından biri de emniyet, güvenilir olmaktır. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de güvensizliği ve sözünden caymayı münafıklık sıfatı olarak kabul etmiştir.

Fertleri arasında güvenin bulunmadığı bir toplumda huzur ve mutluluktan bahsedilemez. Böyle bir cemiyet hep birbirinden kuşkulanan insanlardan meydana gelmiştir. Toplumların diğer milletlerle olan ilişkilerinde de bu durum çok önemlidir.

7. Sabır

Sıkıntı ve zorluğa katlanmak, insanın gönlüne hoş gelmeyen durumlarda telâş göstermeksizin dayanmasıdır. Bir felâket veya belâya uğrayanın, feryat etmeksizin sonunu bekleyip dayanması, sonuca ulaşmak için karşısına çıkan engelleri aşmasıdır.

İnsanoğlu bu dünyaya imtihan için gönderilmiştir. Bu sınama sayesindedir ki, yetenekleri gelişir ve böylece cennete, Allah'ın hoşnutluğuna ve Cemâli'ni görmeye yeterli hâle gelir. Bu yolda imtihan gereği zorluk ve sıkıntı aşamalarını geçmek ancak sabırla olur. Sabır mümini *Allah'la beraber olma* ufkuna ulaştıracak, *Allah'ın müjdesine kavuşma* mutluluğu-

na eriştirecek bir ahlâkî sıfattır. Müminin Allah'a sadakatinin varlığı sabra bağlıdır. Sabrın olmadığı yerde sadakatten söz edilemez. Sabrın varlığını ortaya çıkarmak için de olayların meydana gelmesi gerekir.

Bunun için Allah mümin kullarını sabredenlerle, etmeyenlerin belli olması için mutlaka deneyeceğini bildirmiş, sabredenleri müjdelemiş, kendisinin rıza ve hoşnutluğunun sabredenlerle beraber olduğunu haber vermiş, sabredenlerin sevabını hesapsız olarak vereceğini bildirmiştir. Konuyla ilgili Kur'ân âyetlerinden bazıları şöyledir: *"Andolsun ki, sizi imtihana sokacağız. Tâ ki içinizden mücâhitleri ve sabredenleri belli edelim..."* (Muhammed, 47/31); *"Kesinlikle sizi, biraz korku, biraz açlık ve biraz mal, can ve mahsul eksikliği ile sınarız. Sabredenleri müjdele."* (Bakara, 2/155); *"Ey iman edenler! Sabır ve namaz ile yardım dileyiniz. Muhakkak ki Allah sabredenlerle beraberdir."* (Bakara, 2/249); *"Sabredenlerin alacakları ecir, muhakkak hesapsızdır."* (Bakara, 2/153)

Sabretmek, Allah'ın mülkü olan kâinattaki tasarrufuna karşı çıkmadan gönül hoşnutluğu ile kabullenmektir. Sabırsızlık ise bir itiraz ve başkaldırıdır. Allah'ın bir imtihan olarak verdiği sıkıntılara sabretmek gerekir. Değilse sabretmemenin acısı daha ağırdır.

Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) sabırla ilgili birçok aydınlatıcı müjde ve tavsiyeleri vardır. Bunlar özellikle, Allah'ın kulunun sadakatini denediği ve cennetine alacağı mümin kulunu dünyada belâ ve musîbetlerle temizlediği onun için kulun sabretmesi gerektiği hususundadır. Konuyla ilgili olarak Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) aydınlatıcı sözlerinden bazıları şöyledir: *"Sabır aydınlıktır."*;[126] *"Müminin işi her yönüyle hayret vericidir. Zira işinin hepsi onun için hayırlıdır. Bu meziyet yalnız mümine özeldir. Zira o sevinirse şükreder. Bu ise O'nun için hayırdır. Başına belâ gelirse sabreder. Bu da onun için hayırdır."*;[127] *"Allah bir kimseye hayır dilerse, (adâlet-i ilâhiye gereği o kimsenin günahlarını bağışlamak ve derecesini yükseltmek için) onu musibete uğratır."*;[128] *"Bir Müslüman küçük bir dikenin veya ondan daha büyüğünün acısına maruz kalırsa Allah bu*

---

[126] *Riyazü's-Salihîn*, 1/25.
[127] *Riyazü's-Salihîn*, 1/27.
[128] *a.g.e.*, 38.

yüzden o Müslümanın yaptığı kötülükleri örter. Ağacın yaprakları döküldüğü gibi o Müslümanın günahları da öyle dökülür."[129]

Sabır, Allah'a tevekkülü, azmi, sağlam iradeyi ve kesin kararı gerektirir. Maddi ve manevi her türlü başarının temelinde sabır taşı yatmaktadır. Onun içindir ki, her türlü kurtuluşun anahtarı sabırdır. Sabreden zaferi elde eder.

Bir müminin imtihan sebebi olan, ahlâkî olgunluğun en üst seviyesi olarak sabır üç çeşit olur:

1. Ma'siyetten yani günah ve haramlardan kendisini çekmesidir. Bu imanda takvadır. Yani Allah'ın emirlerine saygı ve yasaklarından korunma konusundaki ciddiyet ve gayret göstermektir.

2. Musibetlere karşı sabırdır ki, tevekkül ve teslimiyettir. Belâ ve musibetlere karşı şikayetsiz sabreden kimse, kadere teslim ve kazaya razı olmuş gerçek mümindir. Allah'ın sevgisini kazanır.

3. İbadetlere sabır: Yani farzları ve sünnetleri yaşamada gösterilen sabırdır ki, bu sabır mümini *Allah sevgisi makamına* ulaştırır. Mümin işte böyle sabırla ahlâkî olgunluğa erecek, dünyada temizlenecek ve cennete ehil hâle gelecektir.

8. Affedici Olmak

Af; bir suçu bağışlamak, hak edilen bir cezayı bir lütuf olarak terk etmek demektir.

Bir insanın kendi şahsına karşı işlenen suçları ve kusurları bağışlaması, yüksek bir ahlâkî üstünlüktür. Allah'ın ahlâkî emirlerinden ve bütün peygamberlerin ahlâklarındandır. Beşer şaşar diye bir atasözü vardır. Yani insan bazen şaşar ve hata işleyebilir. Unutmak ve suç işlemek insanla beraber var olan bir özelliktir. Ama bu özelliğin yanında insanın bir özelliği de affedilmeyi, bağışlanmayı arzu etmesi ve sevmesidir. Bunun için Allah insanlığın babası Hz. Âdem'i (aleyhisselâm) bir sürçme, unutma ile imtihan etmiş, Hz. Âdem hatasını anlayıp, Rabb'inden bağışlanmasını dilemiştir. Kullarına karşı çok merhametli olan Rabbimizin Kur'ân'-

---

[129] *a.g.e.*, 39

da en sık geçen isimleri *Gafur ve Rahim*'dir. Yani affedici ve bağışlayıcı olmasıdır.

Bunun için Allah müminlere bir ahlâkî görev olarak affedici olmayı, bağışlamayı ve daima iyilik yapmayı emretmektedir. Konuyla ilgili âyet-i kerimelerden bazıları şöyledir: *"Hiddetini yenenlere ve insanların suçunu bağışlayanlara cennet hazırlanmıştır; Allah iyilik yapanları sever."* (Âl-i İmran, 3/134); *"Afva sarıl, iyi olan şeyleri emret ve cahillerden yüz çevir."* (A'raf, 7/199); *"İyilik ile kötülük bir olmaz. Kötülüğü iyilikle sav, karşıla, Böyle yaparsan, aranızda düşmanlık bulunan kimse, candan bir dost gibi olur. Bu hâl ancak sıkıntılara katlananların kârıdır; bu yalnız iyi bir amelden büyük bir pay alanların kârıdır."* (Fussilet, 41/34-35); *"Affetsinler ve (kusurlarına) aldırış etmesinler. Allah'ın sizi bağışlamasını istemez misiniz?"* (Nur 24/22)

Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), Allah'ın af ve hoşgörü ile ilgili bu emir ve tavsiyelerini yerine getirmiş, Müslümanların da bu üstün ahlâkî davranışı kazanmaları için çalışmıştır. Allah'a sürekli, "Allah'ım, şüphesiz sen affedicisin, ikram sahibisin, affetmeyi seversin; o hâlde beni affet"[130] diye duâ etmiştir. Hz. Âişe (radıyallahu anhâ): "Ben Hz. Peygamber'in şahsına yapılan bir haksızlığın öcünü aldığını hiç görmedim. Yalnız Allah'a saygısızlık ifade eden bir davranış olursa Resûlâllah bu hususta insanların en öfkelisi olurdu. İki şer arasında serbest bırakıldıkça da dine aykırı olmadıkça dâima kolay olanı seçerdi"[131] demiştir. Hz. Peygamberin affediciliğinin en açık örneği Tâif'te taşlanmasından sonra ve yine zorla çıkarıldığı anayurdu baba ocağı Mekke'yi fethettikten sonra genel af ilân edip bütün düşmanlarını bağışlamasıdır.

Bu emir ve açıklamaların karşısında iyi ahlâklı bir mümin kötülükleri iyilikle savmalı, görgüsüzce davranışlara aldırış etmemelidir. Daima hoşgörüyü tercih etmeli ve hata yapanlara affedici olmalıdır.

Sevgiyi sevip düşmanlığa düşman olmak, inançla coşan bir kalbin en belirgin niteliğidir. Herkesten nefret ise, ya gönlünü şeytana kaptırmışlık veya cinnet eseridir. İyi ahlâklı bir mümin isen insanı sev; insanlığa hayran ol..!

---

[130] Tirmizî, *Daavât*, 85.
[131] Müslim, *Fezâil*, 77-79.

Hasılı insanlar içinde sevgi ve değerini korumak için, Hak için sev, hak için nefret et ve gönlü Hakk'a açık bir insan ol..!

9. Sıla-i Rahim (Yakın Akrabaları Ziyaret)

Müminlerin güzel huylarından biri de sıla-i rahim yani, akrabayı arayıp sormak, onlarla ilişkilerini devam ettirmek, kusurlarını affetmek ve yardıma muhtaç olanlarına yardımda bulunmaktır. Bu davranış aynı zamanda Allah'ın farz kıldığı bir davranıştır. Kur'ân-ı Kerîm'de Müslümanların özellikleri anlatılırken şöyle buyurulmaktadır. *"Adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık (bağlarını kırmak)'tan sakının. Şüphesiz Allah, sizin üzerinizde gözetleyicidir."* (Nisa, 4/1); *"Ve onlar ki Allah'ın riayet edilmesini emrettiği hukuka riayet edenler (akrabayı görüp, gözetirler), Rablerine saygı besleyenler ve hesabın kötülüğünden korkanlardır."* (Ra'd, 13/21). Konuyla ilgili diğer âyetlerde de (Nisa, 4/36; İsra, 17/26; Nahl, 16/90) Allah, ana-babaya iyilik etmeyi, akrabaya, yoksulu, yetimi, yakın ve uzak komşuyu, arkadaşı, yolcuyu ve hizmetçileri görüp gözetmemizi emretmektedir.

Bu konuda en güzel örnek Allah Resûlü Efendimiz'dir (sallallahu aleyhi ve sellem). O daha küçük yaşta iken hiç görmediği babasının mezarını ziyaret etmiş, bu ziyarette annesini kaybetmiştir. Hicretin 8. senesinde Tâif'in kuşatılması ve fethinden dönüşünde ganimetler dağıtılırken esirler arasından bir kadın kendisinin peygamberin süt kardeşi olduğunu söyleyerek Peygamber Efendimiz'e götürülmesini istedi. Onu Peygamber Efendimize götürdüler. Peygamber Efendimiz onu hemen tanıdı. Bu süt kardeşi Şeyma idi. Hemen hırkasını yere serdi, Şeyma'yı onun üzerine oturttu. Hürmet ve ikramda bulundu, hâl hatır sordu. Çocukluk çağlarını andılar. Hz. Peygamber Şeyma'yı derhal serbest bıraktı. Ona bir köle, bir cariye, iki deve, bir miktar koyun vererek ailesinin yanına gönderdi.

Bu ahlâkî davranış Peygamber Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) en çok üzerinde durduğu bir konudur. Peygamber Efendimiz hadisinde şöyle buyurmaktadır: *"Bir kimse, rızkının bol olmasını ve ecelinin gecikmesini isterse akrabasını görüp gözetsin."*[132] Yine bir gün Peygamber

[132] *Riyâzü's-Salihîn*, 1/317

Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) bir adam "Ya Rasûlallah, bana cennete girmeme sebep olacak bir iş söyle" dedi, Resûlü Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) *"Allah'a ibadet eder ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmaz, namazı kılar, zekâtı verir, akrabayı gözetirsin."*[133] buyurdu. Akrabayı ziyaret, aile dostlarına gidiş geliş, karşılıklı selâmlaşma ve hediyeleşme, toplum içinde sevgi ve güven doğurur. İnsanın gönlüne sevinç ve huzur verir.

Sıla-i rahimin karşıtı kat-ı rahim, yani akraba ile bağları kesmek, onları unutup görüp gözetmemektir. Bu davranış İslâm'ın tavsiye ettiği ahlâkî görev ve niteliklere ters bir davranıştır. Allah bu davranışı yasaklamış ve böyle yapanları münafıklıkla sıfatlandırmıştır. *"(Münafıklar) siz iş başına geçerseniz, yeryüzünde fesat çıkaracak, aranızda akrabalık bağlarını koparacak değil misiniz? İşte Allah'ın lanet ettiği, sağır kıldığı, gözlerini kör eylediği kimseler bunlardır."* (Muhammed, 47/22-23).

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ayrıca: "*Hısım ve akraba ile ilgiyi kesenler cennete girmez.*"[134] buyurmuştur. Bu âyet ve hadislere göre sıla-i rahim akrabaya malî yardımda bulunmak, ihtiyaçlarını gidermek, başlarına gelmesi muhtemel zararlara engel olabilmek, güler yüz göstermek ve duâ etmekle olur. Akraba kısmı dürüst ve dindar olduğu müddetçe yukarda geçen iyi münâsebetler devam ettirilmelidir. Şayet kâfir veya fâsık, yani kötülüklere dalan kişilerden olursa, önce gerekli uyarılar yapılır, doğru yola yönelmelerine gayret edilir. Bütün gayretlere rağmen düzelmezlerse, ilgiyi kesmekle beraber, onların hidayeti için Allah'a duâ edilir.

10. Cömertlik

İmkânı olan her Müslümanın en güzel ahlâkî davranışlarından biri de cömert olmaktır. Cömertlik Allah'ın, Hz. Peygamber'in ve Allah dostlarının en başta gelen sıfatlarındandır. Cömertlik, insanı sahip olduğu nimetlerden Allah'ın emri gereğince çevresindekilere vermeye yönelten ve vermekten mutluluk ve zevk duyuran vicdanî bir duygudur. Cömert, kendisine ihtiyaç arz olunmadan onu gören ve istenmeden önce ihtiyacı giderendir.

Allah, Kur'ân'da müminleri kendilerine verilen imkânlardan başkala-

---

133 *a.g.e.*, 329.
134 *a.g.e.*, 338.

rına da sürekli vermeğe teşvik etmiş, verilen hiçbir şeyin karşılıksız kalmayacağını ve hatta kat kat artırılacağını va'd etmiştir. Konuyla ilgili âyet-i kerimelerden bazıları şöyledir: *"Allah için her ne verirseniz Allah onun karşılığını verir."* (Sebe', 34/39); *"Hayırdan ne dağıtırsanız (sevabı) kendinize aittir. Verişiniz yalnız Allah rızası için olsun."* (Bakara, 2/272), *"Mallarını Allah yolunda harcayanların misali, bir tohuma benzer ki yedi başak bitirmiş, her başağında da yüzer tane mevcuttur. Allah dilediğine böyle veya daha çok, kat kat verir. Allah ihsanı bol olan, hakkıyla bilendir."* (Bakara, 2/261)

Allah vermenin ölçüsünü ifade ederken de şöyle buyurmaktadır: *"Hem elini bağlayıp boynuna asma, (cimrilik etme) hem de onu büsbütün açıp israf etme. Sonra kınamış, pişman bir hâlde oturup kalırsın."* (İsra, 17/29)

Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) de, kişinin asıl sahibi olduğu malını Allah için verdiği mal olduğunu, yarım hurma ile de olsa insanın Allah için vererek kendisini cehennemden koruması gerektiğini, Allah için verene, Allah'ın da vereceğini bildirmektedir.[135] Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadisinde: "İki haslet (özellik) sahibinden başkasına gıpta edilmez. Bunlar Allah tarafından kendine mal verilip de Hak yolunda onu vermeyi başaran kimse ile kendisine ilim ve hikmet verilip de, onunla hükmeden ve onu öğreten kimsedir."[136]

Değerlendirme Soruları

- Güzel huylardan edeb ve hayânın tanımını yapınız?
- Doğruluğun önemi nedir?
- Sözünde durmanın ahlâkî değeri nedir?
- Sır saklamak ne demektir? Âhlâkî değeri nedir?
- Takvanın tanımını yapınız?
- Emniyetin ahlâkî değeri nedir?
- Sabrın ahlâkî değeri nedir?
- Affedici olmanın ahlâkî önemi nedir?
- Sıla-i rahim ne demektir? Ahlâkî değeri nedir?
- Cömertliği ahlâk açısından değerlendiriniz?

---

135 *Riyazü's-Salihîn*, 1/571 v.d.

136 *a.g.e.*, Ha. No: 546.

22. Ünite
KÖTÜ HUYLAR

Hedefler

Bu üniteyi çalıştıktan sonra,

✓ Kötü huylardan gıybetin anlamını kavrayabilecek,

✓ Söz taşımanın (nemîme) kötülüğünü söyleyebilecek,

✓ Ucub ve kibir konusunu tartışabilecek,

✓ Yalancılık ve sonuçlarını değerlendirebilecek,

✓ Sû-i zannın tanımını ve kötülüğünü kavrayabilecek,

✓ Tecessüsü tanımlayabilecek,

✓ İftiranın kötülüğünü anlatabilecek,

✓ Riyayı kavrayabilecek,

✓ Alay etmenin ahlâkî sonuçlarını kavrayabileceksiniz.

1. Gıybet

Gıybet, arkadan çekiştirmek; hazır olmayan birisinin aleyhine konuşmak, birinin gıyabında hoşuna gitmeyen bir söz söylemektir. Söylenen bu şeyler ister onun ahlâkıyla ister yaratılışıyla ilgili olsun; söyleneni ister işitsin, ister işitmesin gıybet olur.

Türkçe'de *"arkadan çekiştirme"* denen gıybet kötü huyların en başında gelir. Kur'ân'da Allah gıybeti haram kılmış ve en aşağılık insanların yapabileceği bir davranış olan *"Ölü kardeşinin etini yemeye"* benzetmiştir. Ayrıca gıybet Allah'ın affetmediği bir kul hakkıdır. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de gıybeti *"bütün hayırları yok eden bir davranış"* olarak nitelendirmiştir. Gıybet dört türlü olur:

1. Diliyle bir adamın açıktan açığa ayıplarını söylemek,

2. El ile, göz ve kaşla işaret etmek sûretiyle söylemek,

3. Ayıpları ifade eden sözleri topluma veya bir şahsa duyurmak için yazmak.

4. Başka bir sûretle ayıplarını hikâye etmek.

Konuyla ilgili âyetlerde Allah, *"insanın bütün sözlerinin tespit edildiğini."* (Kaf, 50/18); *"bütün organlarımızın yaptıklarından sorumlu olduğunu."* (İsrâ, 17/36) ifade ettikten sonra gıybet edilmesini kesin ifade ile yasaklayarak şöyle buyurmuştur: *"Biriniz diğerini gıybet etmesin, sizden biri ölü kardeşinin etini yemek ister mi? Elbette bundan tiksinirsiniz. O hâlde Allah'tan korkunuz. Allah tövbeleri kabul eder, çok merhametlidir."* (Hucurât, 49/12)

Gıybeti tarif ederken Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), yakın arkadaşlarına "Gıybet nedir bilir misiniz?" diye sordu. Arkadaşları: "Allah ve Resûlü daha iyi bilir" dediler.

Hz. Peygamber: *"Kardeşini onun hoşlanmadığı bir sıfat ile anlatman ve sıfatlandırmandır"* diye tarif etti. "Kardeşimde bu dediğim durum varsa ne buyurursunuz?" denilmesi üzerine Hz. Peygamber: *"Eğer dediğin sıfat kardeşinde varsa işte o zaman gıybet olur. Yoksa, ona bühtan ve iftira etmiş olursun"* buyurdu.[137]

Gıybet konusu İslâm literatüründe çok işlenmiş bir konudur. Bu yaygın ve çirkin davranıştan Müslümanları alıkoymak için çok sözler söylenmiştir. Yukarıdaki âyetin tefsirinde geçen bir olay, gıybet etmenin gerçekten *ölü kardeşinin etini yemek* olduğunu vurgulaması açısından çok anlamlıdır. Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) hizmetçisi Übeyd'den şöyle naklediliyor: "*Rasülûllah'ın* (sallallahu aleyhi ve sellem) *zamanında iki kadın oruç tutmuştu.* Bir adam Allah Resûlü'ne gelip: *Ey Allah'ın elçisi, şurada iki kadın var. Oruç tuttular. Neredeyse susuzluktan ölecekler "öyle sanıyorum ki günün ortasında ve şiddetli sıcaktan" demiştir dedi. Allah Rasülü ondan yüzünü çevirdi veya cevap vermedi. adam: "Ey Allah'ın peygamberi Allah'a yemin olsun ki o ikisi öldüler veya ölmek üzereler." dedi. Rasûlûllah* (sallallahu aleyhi ve sellem) *"O ikisini çağır." buyurdu. İki kadın geldiler. Büyükçe bir kap getirildi. Allah Resûlü o iki kadından birine: Kus! Buyurdu. Kadın, irin, kan ve kanla karışık bir şeyler kustu. O kadar ki kabın yarısı doldu. Allah Resûlü sonra diğer kadına da: "Kus!" buyurdu. O kadın da irin, kan ve kanla karışık su, çiğ et, süt ve benzeri şeyler*

137 *Riyazü's-Salihîn*, 3/1552

kustu, ta ki o büyük kap doldu. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) *şöyle buyurdu. "Hiç şüphesiz bu iki kadın Allah'ın kendilerine helâl kıldıklarından kendilerini mahrum edip oruç tuttular, Allah'ın kendilerine haram kıldığıyla iftar ettiler. Birisi diğerinin yanına oturdu ve insanların etlerini yemeğe başladılar."*[138]

Hiç şüphesiz bu olay Allah Resûlü'nün gıybetin çirkinliğini gösterdiği bir mucizesidir. Her gıybet edenin karnından böyle kan, irin ve et parçası çıksaydı imtihan sırrı kalmazdı. Ancak her gıybet edenin aynı derecede bir cinayet işlediği ve günah kazandığı kesindir.

Gıybet düşmanlık duygusuna sahip, haset ve inat sahibi kişilerin en çok kullandıkları bir silâhtır. İzzet-i nefis sahibi kimseler, bu pis silâha tenezzül edip kullanmaz. Meşhur bir zat şöyle demiş: Düşmanına gıybetle ceza vermekten nefsimi yüksek tutuyorum ve tenezzül etmiyorum. Çünkü gıybet, zayıf, zelil ve aşağılıkların silâhıdır."

Çok özel birkaç durumda gıybet olmayabilir.

1. Hakkını almak için görevli birine şikayet amacıyla bir başkasını anlatmak,

2. Bir kimsenin dostluk kuracağı bir kişiyi sorduğu zaman sırf Allah rızası için kasıtsız olarak onu zarardan korumak için,

3. Tanım ve tanıtmak amacıyla. Topal Ali, Kel Veli gibi.

4. Açıktan günah işleyen, fenalıklarından sıkılmayan ve günahlarıyla öğünen, zulümden zevk alan kişinin gıybeti.

2. Nemîme (Söz Taşıma-Koğuculuk)

Nemîme, söz getirip götürmek, koğuculuk yapmak, gammazlamak, birinin aleyhinde konuşulan sözü, ara bozmak niyetiyle insanlar arasında taşımak demektir. İslâm'ın yasakladığı kötü huy ve davranışlardan biridir. Toplumda sevgi ve güven bağlarını koparan, herkesi birbirine şüphe ile baktıran ve neticede düşmanlık duygularını geliştiren çok çirkin bir davranıştır.

İnsana yakışan şey, birinin, bir kişi hakkında ayıp ve eksikleriyle

[138] İbn Kesir, 13/7416.

ilgili olarak bir söz söylediğini işittiği zaman insanlar arasında yaymayıp âdeta unutmasıdır. Kendisine bir başkasından söz getiren kimseye yakışan da işittiği her sözü hemen doğrulamamak, kötü saplantıya düşmemektir.

İslâm bilginlerinden biri şöyle der: *"Akıllılık iddiasını taşıyıp dost görünen hırsızlardan sakınınız. Onlar kimlerdir derseniz, koğucu olanlardır. Hırsızlar mal ve eşya çalarlar. Onlar da insanlar arasında olan sevgi, dostluk, iyi geçim, güzel sohbet ve arkadaşlığı çalarlar. Sineğin sağlam organlar yerine, hasta ve yaralı organlar üzerine konup, kovulduğu hâlde tekrar tekrar gelip bıktırdığı gibi, doğasında iğrençlik bulunan alçak huylu kovucular da insanların iyiliklerini bırakıp kötülüklerini araştırıp yaymakta ısrar ederler, insanları usandırırlar."*[139]

Konuyla ilgili âyetlerde Allah, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e zengindir diye itaat etmemesi gereken aşağılık kimseleri sayarken şöyle buyurmaktadır. *"Ey Muhammed! Çok yemin eden, alçak, çok kınayan daima koğuculuk eden, hayrı durmadan engelleyen, saldırgan, çok günahkâr, pek katı kalpli, bunlarla birlikte soysuz olan hiçbir kimseye mal ve çocukları var diye sakın itaat etme."* (Kalem, 68/10-14) Bu emir Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)in şahsında bütün Müslümanlara verilmiştir. Allah ayrıca getirilen her habere hemen inanılmamasını, bir araştırma yapılmasını, değilse bilmeyerek pişman olacağımız işler yapacağımızı haber veriyor. (Hucurât, 49/6)

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) *"Ara bozmak için laf getirip götüren kimse cennete giremez."*[140] buyurarak kovuculuğun cezasını açıkça ifade etmişlerdir.

Kovuculukla tanınmış kişilerle dostluk kurup sohbet etmekten kaçınmak gerekir. Zira onlar diğer insanlardan laf getirdikleri gibi, senden de başkalarına laf götürürler ve araya soğukluk, belki de düşmanlık sokabilirler. Koğuculuk hiçbir yönüyle doğru görülmeyen bir ahlâkî davranıştır. Her zaman bu çirkin davranıştan uzak kalınmalıdır.

---

[139] *Tasvir-i Ahlâk*, 246.
[140] *Riyazü's-Salihîn*, 3/1565.

3. Ucub ve Kibir (Kendini beğenmişlik)

Kibir: *Kendini beğenmişlik ve büyüklük*, demektir. Kendini başkalarından şerefli ve üstün görüp tavırlar takınmak ve gösterişte bulunmaktır. Bu davranış bir tür manevî ve ahlâkî bir hastalıktır. Liderlik, makam, rütbe, zenginlik gibi farklı yetenek ve niteliklere sahip olmak bazı kimselerde kibirlenmeye sebep olabilir. Kendini beğenmişlik ve büyüklenme, İslâm literatürü içinde kınanmış ve Allah'ın huzurundan kovulmuş şeytanın ve ona uyanların ahlâkî davranışı olarak kabul edilmiştir. Hiç bir zaman, Allah'ı tanıyan ve O'na samimi bir kalple ibadet edenlerin yapabileceği bir davranış değildir.

Kur'ân'da Allah, her şeyin tek sahibi ve hakiminin kendisi olduğunu, insanın sahip olduğu şeyleri de bir kalple bir imtihan aracı olmak üzere yine kendisinin verdiğini, insanın aslının hor ve hakir bir toprak, pis bir su ve kan pıhtısından olduğunu hatırlatarak insanın öğünmeye ve kibirlenmeye hiçbir zaman hakkı olmadığını bildirmektedir. Kur'ân'da kibrin en çirkini, insanın (kendisini itaat eden değil, itaat edilen bir kimse olduğunu göstermek hissi ile) Allah'a itaat etmemek gururuna kapılmasıdır. Bu sebeple insanlık âleminde Firavun ahlâklı, benliklerinin esiri kimseler, daima peygamberlere ve Allah'ın emirlerine karşı çıkmışlardır. Kur'ân'da bu kibirlenmenin çirkinliğini ifade eden birçok âyet vardır. Ayetlerde: Şeytanın lanetlenmesine sebep olan şeyin kibri olduğu (Bakara, 2/34), peygamberlere isyan edenlerin kibirleri sebebiyle isyan ettikleri (Bakara, 2/87), ibadetten kaçanların kibirleri yüzünden ibadet etmedikleri (Nisa/172-173), iman etmeyenlerin kibirlerinden dolayı iman etmedikleri (A'raf, 7/75) bildirilmektedir. Ucub ve kibirlenmeyi yasaklayan Kur'ân âyetlerinden bazı örnekler şöyledir: *"Yer (yüzün)de kibir ve azametle yürüme!"* (İsrâ, 17/37), *"Kibirlenip insanlardan yüz çevirme. Yeryüzünde çalımla yürüme; çünkü Allah kurulup öğünenlerin hiçbirini sevmez."* (Lokman, 31/18).

Kibirlenmek, büyüklük, Allah'a özel bir sıfat olduğu için, Allah kendi mülkünde kendinden başkasının büyüklenmesine kesinlikle razı değildir. Bunun için tarihte kibirlenerek yüksek makamlara çıkanları bir süre sonra

toplum içinde yerin dibine geçirmiş, Kârun gibi; denizin derin sularında boğmuş ve secde ettirmiş Firavun gibi; ve bir karınca ile beynini patlatmış Nemrut gibi. Bunlar diğer insanların ders alması için birer ibret tablosudur. Ahiretteki cezalarına gelince de Allah Resûlü Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), "*Cehennemlikleri size haber vereyim mi? Onlar katı yürekli, malını hayırdan esirgeyen kibirli kimselerdir.*"[141] "*Kalbinde zerre kadar kibir bulunan kimse cennete giremez.*"[142] buyurmuşlardır.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisine: "Yâ Resûlallah! İnsan elbisesinin ve ayakkabısının güzel olmasını sever" diyen bir kimseye Resûlü Ekrem: *"Allah güzeldir, güzeli sever. Kibir ise hakkı kabul etmemek ve insanları hor görmektir."*[143] buyurmuştur.

Ahmet bin Kays'ın şu sözü çok anlamlıdır: *"Hayret idrar yolundan iki defa geçmiş kimse nasıl kibirlilik gösterir."*[144]

4. Yalancılık

Yalan, bir kimsenin bir olay hakkında hakikatin tam tersini söylemesidir. Yalan hem Allah (celle celâlühu) katında, hem insanlar tarafından, gerek dünyada huzur ve mutluluğu bozması yönüyle, gerekse ahirette acıklı bir azaba sebep olması açısından çok çirkin ve sevimsiz bir sıfat olarak kabul edilmiştir.

Yalan gerçekten çok çirkin bir huydur. Bunun içindir ki yalan, küfrün başlıca özelliği sayılmıştır. Yalan; küfrün ve sapıklığın temeli, doğrunun düşmanı, bütün kötü huyların ve kusurların başı, ahlâken düşük ve huzursuz bir cemiyetin oluşmasına, insanların huzurlu ve aydın olmasına engel olan çok kötü bir sıfattır. Yalan öyle çirkin bir huydur ki yalancıya dahi *yalancı* dense kabullenmek istemez ve üzerinde bir pislik varmış gibi tepki gösterir.

Yalancılık bir hadiste münafıklık niteliklerinden biri olarak gösteril-

---

141 *Riyazü's-Salihîn*, 2/616.
142 Müslim. *İman*, 147.
143 *Riyazü's-Salihîn*, 2/614.
144 *Edebi Dünya ve Din*, 333.

miştir. Yalan söyleyen mümin bundan dolayı münafık olmasa bile, münafığa ait bir sıfatı üzerinde taşıdığından, hadiste münafıklar grubunun içinde olmakla uyarılmıştır. İslâmiyet'te yalan hıyanetle eşit tutulmuştur. Nitekim bir hadiste: "Kardeşin seni tasdik ederken, senin yalan söyleyerek ona bir şey anlatman ne büyük bir hıyanettir" buyurulmaktadır. İşte bu davranış, dostun arkadaşın teslimiyetini, sadakatini veya saflığını istismar ederek yalan söylemek; aynı zamanda onu aldatmak, onunla alay etmek ve onu saptırmak olduğu için büyük bir hıyanettir.

Yalancılık Kur'ân'da kınanmış bir davranıştır. Konuyla ilgili âyette Allah: *"Gelin oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı kendimizi ve kendinizi çağıralım, sonra gönülden lanetle duâ edelim de, yalancıların üstüne Allah'ın laneti diyelim."* (Âl-i İmran, 3/61) buyurmaktadır. Bir başka âyette Allah yalanı ancak inanmayanların söyleyebileceğini bildirmektedir: *"Yalanı ancak Allah'ın âyetlerine inanmayanlar uydurur. Yalancı olanlar da işte onlardır."* (Nahl, 16/105) Allah, yalancılar için: *"Yalan söylemelerinden ötürü onlara acı bir azap vardır."* (Bakara, 2/10) buyurarak cezalarını takdir etmiştir.

Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), "Ya Resûlallah bana sımsıkı sarılacağım bir davranış bildir" diyen bir kimseye: *"Rabbim Allah'tır de, sonra dosdoğru ol!"* dedi. O kimse yine *"Ya Resûlallah hakkında korkacağım şeyin en tehlikelisi nedir?"* demesi üzerine, Mübarek dilini (eliyle) tutarak: *"İşte budur!"* buyurdu.[145]

Bazı ahlâkçılar: *"Yalancı olmaktansa, dilsiz olmak daha hayırlıdır. Dilin doğru olması saadetin başlangıcıdır"* demişlerdir. Yine, *"İnsanın mertliğini ve güzelliğini kaybettiren, yalancılıktan daha şerlisi yoktur; doğrusu az olanın, dostu az olur"* demişlerdir.

Yalanların en kötüsü Allah'ın âyetlerini inkâr ve kabul etmemek, Allah Resûlü'nün söylemediğini söyledi demek, görmediği rüyayı gördüm demek ve yalancı şahitlik etmektir.

Ancak bazı durumlarda yalan söylemek doğru söylemekten daha

---

[145] *Riyazü's-Salihîn*, 3/1546.

uygun görülmüştür. Hz. Peygamber'den (sallallahu aleyhi ve sellem) rivayet edilen bir hadiste bu husus şöyle ifade edilir: "*Halkın uydurup söylediklerinden yalnız üç yerden başkasında yalana izin verildiğini işitmedim: 1. Savaşta. 2. Küs olan insanların arasını düzeltmede. 3. Kadının kocasına, kocanın da karısına karşı (aile huzuru için) yalan söylemesi.*"[146]

5. Sû-i zan (Kötü sanmak)

Toplumu temelinden sarsan ahlâkî davranışlardan biri de sû-i zandır. Kötü zan, birisi hakkında kötü düşünmek, onu kötü sanmak, yaptığı her hareketinde, söylediği her sözünde hep kötü niyet aramak demektir. Böyle bir davranış o kişiye karşı duyulan sevgi ve güvenin yıkılması, güven duygularının yitirilmesi demektir. Bu bakımdan sû-i zan, İslâm toplumunda ki dayanışma ve yardımlaşma ruhunu öldüren, şahısları birbirine düşürüp düşman hâline getiren bir huydur.

İslâm toplumunda asıl olan, hüsn-i zan yani iyiye yorumlamak, iyi görmektir. Her Müslüman, herkesi ahlâkî yönden kendinden üstün bilmelidir. Kendinde bulunan bazı kötü duygu ve ahlâkı kötü zannıyla, başkalarının bazı hareketlerini gerçek nedenini bilmeden suçlamamalıdır. İslâmiyet'te asıl olan sevgi, hoşgörü ve kardeşliktir. Bunun için Allahû Teâlâ mümin kullarını zannın bir çoğundan; aile, akraba ve insanlar hakkında haksız yere belirsiz suçlamalardan yasaklamıştır. Konuyla ilgili olarak Allah, "*Ey iman edenler, zandan çok sakının çünkü bazı zan günahtır.*" (Hucurat, 49/12) buyurmaktadır.

Allah Resûlü Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmaktadır: "*Sû-i zandan sakınınız; Çünkü sû-i zan (haksız suçlama) sözlerin en yalanıdır. Müslümanların ayıplarını, kusurlarını araştırmayın.*"[147]

Allah, bir mümine, kardeşi olan diğer bir müminin hareket ve sözlerini kötüye yorumlamayı yasakladığı gibi, mümine düşen asıl görevin ise hüsnü zan; iyiye yorumlama olduğunu ifade ederek şöyle buyurmak-

---

146 *Riyazü's-Salihîn*, 3/1576.
147 *Riyazü's-Salihîn*, 3/1601.

tadır: *"Ne vardı onu (yalanı) işittiğiniz vakit, erkek ve kadın müminler kendi kendilerine hüsn-i zan etseler de bu açık bir iftiradır deselerdi."* (Nûr, 24/12). Sû-i zan kendisinde biraz kötülük bulunan, ruhunda biraz bozukluk olan, duyguları ve algılamalarında kötülüğün hakim olduğu kişilerin davranışıdır.

6. Tecessüs (İç yüzünü araştırma)

Tecessüs, gizlice bakma, iç yüzünü araştırma merakı demektir.

Tecessüs daha çok kötülükleri, kusurları araştırmada kullanılan bir terimdir. Casus kelimesi de aynı kökten gelmektedir. Allah bu davranışı yasaklamıştır. Allah'ın güzel isimlerinden biri de *"Settâr'ul-u'yub: ayıpları, kusurları örten gizleyen"* dir. Allah kulunun gizli ayıplarının bir casus gibi araştırılmasını haram kılmış ve şöyle emretmiştir. "*Müslümanın ayıbını ve gizli hâllerini araştırmayınız.*" (Hucurat, 49/12) Bu davranış çok çirkin bir davranıştır. Bir toplumda insanları birbirine düşman eden en kötü huydur. İnsan olarak herkesin birtakım kusur ve ayıbı olabilir. Hiç bir insan kendisini kusursuz görmemeli ve kusur işlemeyeceğine de inanmamalıdır. Nefsimizin kötü istek ve arzuları ile gölgemiz gibi bizi takip eden şeytanımız hep bizim ayağımızı kaydırmak için bir fırsat gözetmektedir. Allah'ın kullarından en çok hoşlandığı davranış, kusurlarına tövbe edip, pişman olmasıdır.

Tecessüs, gafletten çok kasıt taşımaktadır. Dolayısıyla toplumda büyük düşmanlıklara sebep olabilir. Allah Resûlü Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu konuda şöyle buyurmaktadır. "*Müslümanların ayıplarını, kusurlarını araştırmayın. Birbirinize karşı öğünmeyin, birbirinize haset etmeyin, birbirinize buğz ve düşmanlık edip dargın durmayın. Birbirinizden yüz çevirmeyin. Ey Allah'ın kulları, Allah'ın emrettiği gibi kardeş olunuz.*"[148] Bir başka hadiste ise: "*Herhangi bir kul, dünyada diğer bir kulun ayıbını örterse, kıyamet gününde Allah da onun ayıbını örter.*"[149] buyurmuştur.

---

[148] *Riyazü's-Salihîn*, 3/1601.
[149] *a.g.e.*, 238.

7. İftira (Olmayan bir suçu başkasına yükleme)

İftira: Birinin üzerine suç atmak yalan yere birisini suçlu göstermek demektir; bir adama sahip olmadığı bir sıfatı, işlemediği bir fenalığı yakıştırmaktır. İftira yukarda geçen kötü huyların en çirkinidir. Çünkü iftira, bir kere insanlar arasına yayılınca onun aslının olmadığını anlatmak çok güçtür. Ne de olsa duyanların kalbinde, gönlünde bir iz, bir şüphe bırakır. Bunun içindir ki insanlara iftira etmek onun hayatına, manevî şeref ve haysiyetine en çirkin bir şekilde tecâvüz etmek demektir. Bundan dolayı insanın şeref ve haysiyetine karşı bir saldırı olan iftira, İslâm dininin ahlâk esaslarına tamamen terstir. Birçok maddi cinayetin sebebi ve manevî bir cinayet olan iftira, İslâm dinine göre insanı küçültücü bir davranıştır. İftira öyle bir suçtur ki, iftira eden kişinin şahitliği ömür boyu kabul edilmez

Allah, Kur'ân'da iftirayı yasaklamış, iftiracıların cezalarını takdir etmiş, toplumda katiyen şahitliklerinin kabul edilmemesini emretmiştir. Özellikle namuslu kadınlara namusları konusunda iftira edenler dünya ve ahirette kınanmış ve aşağılanmıştır. Konuyla ilgili âyetlerden bazıları şöyledir: *"Kim bir hata ya da günah işler de sonra onu bir suçsuzun üzerine atarsa, muhakkak ki büyük bir iftira ve açık bir günah yüklenmiş olur."* (Nisa, 4/112); *"Namuslu kadınlara (zina suçu) atıp da sonra (bu suçlamalarını ispat için) dört şahit getirmeyenlere seksen değnek vurun ve artık onların şahitliğini asla kabul etmeyin. Onlar yoldan çıkmış kimselerdir."* (Nur, 24/4); *"O namuslu, bir şeyden habersiz, inanmış kadınlara zina iftira edenler dünyada da ahirette de lanetlenmişlerdir. Onlara büyük bir azap da vardır."* (Nur 24/23)

İftiracılar toplum içinde ağzında ok taşıyan gözü dönmüş onur ve şeref düşmanı kimselerdir. Atalarımız el yarası geçer de, dil yarası geçmez diyerek işlenen cinayetin büyüklüğünü ifade etmişlerdir. İftira eden, er geç bir gün iftiraya uğrar. Bunun için şahsiyetli kişiler dillerini her türlü kötülüklerden korumalıdır.

8. Riya (Gösteriş)

Riya; özü-sözü bir olmamak, inandığı gibi hareket etmeyip, iki yüzlülük etmek, ibadet ve hayır için yapılan iyi şeyleri, gösteriş ve kendini beğendirmek için yapmak demektir. Riya, yapılan bütün hayırların ve ibadetlerin insanın yüzüne çarpılmasına sebeptir. Allah'a şirk-ortak koşmak anlamına gelen ve insanı cezaların en büyüğüne götüren bir huy olup, çok tehlikeli bir davranıştır

Hemen hemen bütün insanlarda genellikle diğer insanların kalbinde yer alma duygusu, şöhret denilen gösteriş merak ve arzusu, toplumda dikkatleri üzerine çekme, mevki sahibi olma eğilimi az-çok vardır. Hatta bir çok kimsede, hayatını feda edecek kadar şöhretperestlik eğilimi vardır. Müslümanlar için bu anlayış çok tehlikelidir. Yalnız dünya hayatı isteyenler için de çok karışık ve ağır bir yoldur. Riya birçok kötü ahlâkın kaynağı ve insanların en zayıf damarıdır. Riyanın özü, insanlar arasında onların gönüllerinde yer etmek; böylece hürmet ve saygı beklemek, kendisine iyi gözle bakılmasını sağlamak maksadıyla dindar görünmektir. Riyakâr insanlar Allah nazarında sevimsiz ve kınanmış kimselerdir. Böyle kimseler için Allah: *"Şu namaz kılanların vay hâline ki, onlar namazlarından gafildirler. (Namaza önem vermezler). Onlar gösteriş (için ibadet) yaparlar."* (Mâun, 107/4-6) buyurmuştur. Riyakarlık hiçbir zaman mümin kişinin yapacağı bir davranış değildir. Allah riyakârlığı *"Münafıkların, iki yüzlülerin huyu"* olarak nitelendirmiş ve şöyle ifâde etmiştir: *"İki yüzlüler, Allah'ı (güya) aldatmağa çalışırlar. Oysa O, onların aldatmalarını kendilerine çevirir. Namaza kalktıkları zaman üşene üşene kalkar, insanlara gösteriş yaparlar, Allah'ı pek az anarlar."* (Nisa, 4/142)

Müslümanlar hiçbir zaman, hiçbir işlerinde riyakarlık (gösteriş) yapmamalıdırlar. Çünkü bir kayanın üzerindeki toprağı, yağmur nasıl yok ediyorsa; riya da bütün hayırlı işleri ve yapılan ibadetleri yok eder. Sebebi ise; yapılan ibadet ve hayırlarda "Allah'ın rıza ve hoşnutluğunu kazanma niyeti yerine, insanlara gösteriş yapma niyeti taşımalıdır. Allah: *"Ey iman edenler, insanlara gösteriş için malını verip, Allah'a ve ahiret gününe inanmayan adam gibi, başa kakmak ve eziyet etmekle sadakalarınızı boşa çıkar-*

mayın. Onun durumu, üzerinde biraz toprak bulunan şu kayaya benzer ki, şiddetli bir sağanak indi de (üstündeki toprağı silip süpürerek) onu sert bir taş hâlinde bıraktı. (Böyleleri) kazandıklarından bir şey elde edemezler. Allah kâfirler toplumunu doğru yola iletmez." (Bakara, 2/264)

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), riyayı, taşıdığı niyetten dolayı küçük şirke; Allah'a ortak koşmaya benzetmiş ve şöyle buyurmuşlardır: *"Allah buyurdu ki; 'Ben şeriklerin şirkinden en müstağnisi ve münezzehiyim. Her kim yaptığı amel ve ibadette başkasını bana ortak yaparsa (riyakarlık ederse) o kimseyi bana ortak kattığı amel ile veya koştuğu şerikiyle baş başa bırakırım (amellerinin sevabından mahrum ederim)."*[150] Yine Hz. Peygamber(sallallahu aleyhi ve sellem) bir başka hadislerinde: *"Sizin için en çok korktuğum, küçük şirktir"* buyurdu. Küçük şirk nedir sorusuna, cevap olarak da: *"Riyadır. Allahû Teâlâ herkesin ameline göre mükâfatlandırılacağı kıyamet günü, 'Dünyada kime gösteriş yapmışsanız gidin bakın, onların yanında sizin için bir mükâfat var mı?' buyuracaktır."*[151] buyurmuştur.

Riyadan kurtulmak için, yapılan ibadet ve ameli sırf Allah rızası için yapma arzusuna gerek vardır. Bir mümin düşünmeli ve nefsine kabul ettirmelidir ki, Allah'ın rıza ve hoşnutluğu her şeyin üstündedir. Eğer o yâr ise, her şey yârdır. Eğer o yâr değilse bütün dünya alkışlasa beş para etmez. Onun için bir Müslüman doğrudan doğruya yalnız Allah'ın hoşnutluğunu hedef edinmelidir. İmanının gereği olarak Allah'ın her yerde ve her zaman kendisini görüp-gözettiğini düşünerek, Allah'tan başkasının sevgisini aramayarak, Allah'ın huzurunda O'ndan başkasından yardım ummanın edebe aykırılığını düşünmekle riyadan kurtulabilir. Riyadan kurtaran bir başka ilâç da ölümü çok düşünmektir. Çünkü insanı riyaya sürükleyen sebeplerin en başında dünya sevgisi gelir. İnsan düşünmeli ki bir gün ansızın ecel kapısını çalabilir ve ölüm gelip bütün arzularına son vererek, hesap vermek üzere her insanı Allah'ın huzuruna götürecektir. Allah ne güzel dost ve ne güzel yardımcıdır.

---

150 *Riyazü's-Salihîn*, 3/1647.
151 *İhyâu Ulûmi'd-Din*, 3/641.

9. Alay Etmek

Alay etmek, küçük düşürücü ve güldürücü hareketlerle insanların ayıplarını, eksikliklerini ortaya koymak demektir. Alay etmek, söz ve hareketle olduğu gibi, yazı ve imâ ile de olur. Hürmet, edeb ve nezaketten uzaklaşarak bir alay, boş söz ve taklitlerden ibâret olan maskaralıklar bazı insanlar güldürse de edeb ve onur sahibi kişileri rahatsız eder.

İnsanlarla alay etmek Allah tarafından yasaklanmıştır. Çünkü alay edilen kimseyi hafife alma, hakir görme, kusur ve noksanlarını imâ ve işaret yoluyla yayma, insanların yanında onu küçük düşürme durumu vardır. Oysa, kimin kimden daha hayırlı olduğunu ancak Allah bilir. Bunun için Allah: *"Ey iman etmiş olanlar, bir topluluk diğer toplulukla alay etmesin. Belki de (alay ettikleri kimseler) kendilerinden daha hayırlıdırlar. Kadınlar da (diğer) kadınlarla alay etmesinler. Belki onlar kendilerinden daha hayırlıdır. Birbirinizde, kusur aramayın, birbirinizi kötü adlarla çağırmayın. İmandan sonra günah davranışlar ne kötü bir şeydir! Kim de tövbe etmezse, işte onlar zalimdir."* (Hucurât, 49/11) buyurarak alay etmeyi ve kötü adla çağırmayı yasaklamıştır. Bu davranışından tövbe ederek vazgeçmeyenler de kınanmış, şöyle buyurulmuştur: *"(İnsanları) diliyle çekiştiren, kaş ve gözüyle işaretler yapıp alay edenlerin vay hâline!"* (Hümeze, 104/1)

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) de: *"Kim din kardeşini tövbe ettiği bir günahından dolayı ayıplarsa, o günaha tutulmadan ölmez."*[152] buyurmuşlardır.

Bütün bunlar, başkasını küçümsemenin, ona hakaret etmenin cezalarıdır. Kendisine saygısı olan kişi her şeyden önce kendini tehlikelerden ve hakarete uğramadan koruyan kişidir.

Buraya kadar ahlâkî davranışlardan daha çok, günlük olaylarla ilgili olanlar hakkında bilgi verilmeye ve hemen bütün davranışlar hakkında değişmez ölçü olan Kur'ân ve sünnetten emir ve yasaklar gösterilmeye çalışılmıştır. Geri kalan davranışlar hakkında Kur'ân ve sünnetten ölçüler çıkarılabilir.

---

[152] *İhyâu Ulûmi'd-Din*, 3/295.

Değerlendirme Soruları

- Kötü huylardan gıybetin anlamını ve öneminin açıklayınız?
- Söz taşımanın (nemîme) kötülüğünü açıklayınız?
- Ucub ve kibir konusunu tartışınız?
- Yalancılık ve sonuçlarını değerlendiriniz?
- Sû-i zannın tanımını ve kötülüğünü açıklayınız?
- Tecessüs nedir? Örneklerle açıklayınız.
- İftiranın kötülüğünü anlatınız?
- Riya ne demektir? Açıklayınız.
- Alay etmenin ahlâkî sonuçlarını yazınız?

Beşinci Bölüm

İSLÂM DİNİ VE ESASLARININ ÖĞRETİMİ

İSLÂM DİNİ VE ESASLARININ ÖĞRETİMİ

23. Ünite

İMÂN ESASLARININ ÖĞRETİMİ

Hedefler

Bu üniteyi çalıştıktan sonra,

✓ Bir dersin işleniş aşamalarını,

✓ Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinde kullanılabilecek öğretim yöntem ve tekniklerini,

✓ Allah'a imânın,

✓ Meleklere imânın,

✓ Kitaplara imânın,

✓ Peygamberlere imânın,

✓ Ahirete imânın,

✓ Kadere ve kazaya imânın öğretimini, öğrenebileceksiniz.

A) İman Öğretilebilir mi?

"İmân öğretilebilir mi?" sorusu üzerinde tartışmalar yapılmıştır. Bazı âlimlere göre dindarlık öğretilemez. Ancak başkalarında, kişilerde veya toplumda var olan din öğretilebilir. Bu görüşe katılmayanlar ise, dinin öğretilebilir olduğu tezini savunmaktadır. Çünkü fikirlerin aktarılması ile öğretilebilen her şey öğretilebilir.

İmânın öğretilip öğretilemeyeceği ile ilgili tartışmalarda genelde taraflar hangi düşünceyi benimsemiş olurlarsa olsunlar, dinin tarihî gerçeklik olduğundan hareketle din öğretiminin yapılması gerektiğinde birleşmektedirler.

Buna göre din de fikirlerin aktarılması yoluyla, öğretilebilir. Şayet okullarda bu gerçekleşmiyorsa, istenen sonuç alınamıyorsa bunun sebebi dinde değil, öğretimdeki hatalardadır.

Din dersi dinî duyguyu geliştiren, besleyen bilgileri açıklamak ve derinleştirmek durumundadır. Öyleyse belli ölçülerde sübjektif din öğretilebilir. Çocuğun fikrî ve vicdanî gelişimi için okullarda inanç öğretimine ihtiyaç vardır. Vicdanlarının başıboş bırakılması onların dinî değerleri yaşamalarına engel olabilir.

İnsanın çok küçük yaşlardan başlayan merak duygusu ve hayatın anlamının ne olduğunu, insanın nereden gelip nereye gittiğini arayışı aslında ondaki bir ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır. Güçsüz, savunmasız, korunmasız bir şekilde dünyaya gelen çocuk; varlığını garantiye alma, korunma, güvenme, sığınma, sevilme gibi ihtiyaçlarını karşılayacak güçlü bir varlığa ihtiyaç duyar ve onu arar. Çocuğun, çaresiz kaldığında ya da zor durumlara düştüğünde Allah'a sığınması, O'ndan yandım istemesi de bu ihtiyacı sebebiyledir. Çocuk güçsüzlüğünün ve zayıflığının farkına vardığı andan itibaren kendini koruyacak olanı, her şeye gücü yeten ve her şeyi veren Allah'ı arar, O'nun varlığına inanır. O'na güvenir ve sığınır. Yapılan araştırmalara göre öğrenciler varlığına inandıkları yüce bir kudretin varlığını üç şekilde aramaktadır:

a. Akıllarını kullanarak arama,

b. Sezgisel iç gözlem ile arama,

c. Eğitim ve öğretim yoluyla arama-bulma.

Öğrenciler, birinci yolla çevrelerine bakarak, yaratılmış şeyler üzerinde düşünerek, onlar hakkında sorular sorarak Allah'ı arar. İkinci yolla O'nun varlığını gönüllerinde hissederek, üçüncü yolla ise, anne babalarından, okullarından, arkadaşları ve büyüklerinden bulundukları ortamlardaki etkilenimler sonucunda öğrendikleri bilgilerle Allah'ı tanırlar. Bu nedenle öğrencilerin dinî konulara ilgilerinin başlamasıyla, onlara, zihinsel gelişme düzeylerine göre akılları ne kadar eriyorsa o kadarıyla

işe başlamalıdır. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi derslerinde öğretmenin dikkat etmesi gereken bazı ilkeler vardır. Bu ilkeler ilerde dersin programında ele alınacaktır.

Son zamanlarda İslâm'da imân, ibadet ve ahlâk esaslarını öğretmek için birtakım teknik gelişmeler olmuştur. Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nce eğitim aracı olarak öğretici video filmleri hazırlanmış ve illerdeki Millî Eğitim Müdürlüklerine gönderilmiştir. Ayrıca bazı özel kuruluşlarda konu ile ilgili video filmleri, CD vb. materyaller üretmişler ve bakanlıktan bu materyallerin, kullanılması için tavsiye kararı almışlardır. Bunlardan yararlanılabilir.

Bu imkânlardan yararlanmak mümkün değilse, o takdirde bildiğimiz klâsik yöntemlerle bu öğretim yapılabilir. Bu konuların öğretimine geçmeden birkaç temel ilkeden söz etmekte fayda vardır.

1. İslâm dininin ilk öğreticisi Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): *"İnsanlara akıllarının alacağı kadar konuşunuz."*[153] buyurarak bu konuda birinci ve değişmez prensibi koymuştur. Buna göre öğrencilerin anlayış, yaş, çevre, seviyesi göz önünde bulundurulmalı, hangi konunun nasıl bir ölçü içinde verilebileceği hususunda bir sıralama yapılmalıdır. Daha henüz gelişme çağında olan öğrencilere dini bilgiler verilirken onların ruh ve beden gelişmeleri, anlayış, zeka, ilgi ve dikkatleri göz önünde tutulmalıdır.

2. Yine Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): *"Müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız."*[154] buyurarak, ikinci ilkeyi koymuştur. Buna göre, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersini yürütürken daima güler yüzlü yumuşak huylu ve alçak gönüllü olunmalıdır. Öğrencilerin her yönüyle güvendiği sadık, emin, akılları inandırıcı ve anlattığını yaşayan kişiler olmalıyız. Unutulmamalıdır ki, kaba katı kalpli ve kötü olduğumuz zaman aydınlatıcı niteliğimizi kendimiz söndürmüş oluruz. Ayrıca İslâm dininin kolaylık dini olduğu ilkesini hep göz önünde bulundurarak, konuları kolay boyutuyla anlatmalıyız. Özellikle daha çocuk yaştaki öğrencilere dinen doğrudur diye her konu ve bilgiyi zamanı gelmeden öğretmeye kalkmak öğrencilere altından kalkamayacakları bir yük

---

[153] Alcûnî, *Keşfü'l-Hafa*, 1/225.
[154] Buhârî, *İlim*, 12.

getirir. Bu İslâm'ın ruhuna uygun düşmediği gibi, öğrencilerin dinden de soğumalarına sebep olur.

3. Genelde öğrenciler okula gelmeden önce ve din dersinin başladığı 4. ve 5. sınıflara gelinceye kadar, din ile ilgili pek çok kavram, terim ve kelime duymuş ve öğrenmiştir. Bunun için derslerde konuların öğrencilerin yaşadığı hayattan, yani doğal çevreden çıkarılması, esas alınmalıdır. Başlangıç noktası daima öğrencinin o konu hakkındaki bilgisini açığa çıkartmak ve onu o bilgisi üzerinde düşündürmek olmalıdır. Derse öyle başlamalı ve devam etmelidir ki, öğrenciyle öğretmen sonuca birlikte varabilsin. Buna en uygun yöntem *soru-cevap* yöntemidir. Öğretmen, varacağı sonuca götüren soruları daha önceden hazırlamalı veya öğrenciden gelen soru ve cevapları bu hedefe ulaşmak için araç yapmalıdır.

B) Bir Dersin İşleniş Aşamaları

Öğretim etkinliklerini planlarken öğretmen, önceden belirlediği hedef davranışları nasıl gerçekleştireceğini sıralar. Buna dersin işleniş aşamaları denebilir. Bir dersin işleniş aşamaları, bir konunun açıklanmasında, bir kompozisyon yazımında bir konuşmada takip edilecek aşamalara benzer. Bir dersin işleniş aşamaları giriş, gelişme ve sonuç olmak üzere üç bölümdür. Bu aşamaların içinde de değişik işlemler uygulanır.

1. Giriş:

a. *Dikkat çekme*: Bir dersin girişi, başlangıcı o dersin devamı için oldukça önemlidir. Bu nedenle iyi bir dikkat çekme ile başlanılmalıdır. Öğretmen, ders başında, bir söz, âyet ya da hadis, örnek olay, kıssa, hikaye, ilâhî, tablo, resim, şiir, vb. şeyleri anlatarak, okuyarak, okutarak, tepegözle yansıtarak, bilgisayarda göstererek, filmini seyrettirerek öğrencilerin dikkatini konuya çekebilir. Düşündürücü ve konuyu açıcı sorular sorarak dikkat çekmek de etkili olabilir. Bu aşamada bir önceki dersteki konu gerekiyorsa tekrar hatırlatılabilir veya verilmişse ödevler kontrol edilebilir.

b. *Güdüleme*: Öğrencinin derse dikkatinin çekilmesinin ardından güdülenmesi gerekir. Öğrenilen konuları niçin öğrenmeleri gerektiği açıklanarak öğrenmeye istekli hale gelen öğrenci dersi daha iyi takip edecektir. Öğrencileri motive etmek için, derste öğrenilenlerin ne işe yarayacağının,

bu bilgilerin nerede nasıl kullanacaklarının açıklanması gerekir. Bu öğrenilenlerin sınavda sorulacağının hatırlatılması da ara sıra kullanılacak bir motive etme yoludur.

c. *Hedefi belirtme*: Öğrenciye bu ders sonunda neyi öğrenmiş olacağının bildirilmesi derse başlangıçta önemlidir. Bazı durumlarda bu üç aşama birleştirilebilir.

2. Gelişme:

Dersin gelişme bölümüne bir geçişle başlanır. Gelişme bölümü derste verilmek istenen davranışların tamamının kazandırılacağı aşamadır. Gelişme aşamasında önceden belirlenen öğretim yöntem ve teknikleri kurallara uygun olarak uygulanmalıdır. Seçilen yönteme göre uygun ders araç ve gereçleri kullanılmalıdır. Öğrenciye yeteri kadar uyarıcılar, ipuçları, pekiştirici ve geri bildirim verilmelidir. Gelişme aşamasında bir iki defa ara özet yapılabilir.

3. Sonuç ve Değerlendirme:

Dersin kapanış aşamasında son özet, tekrar motive etme ve değerlendirme etkinlikleri yapılır. Değerlendirme yapılırken dersin hedeflerinin ne kadar gerçekleştiğini öğrenmek için sorular sorulur. Varsa eksiklikler tamamlanır ve öğrencilerin soruları cevaplandırılarak, bir sonraki dersin konusu söylenerek ve ödevler verilerek ders bitirilir.

C) Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi Öğretiminde Kullanılabilecek Yöntem ve Teknikler

Öğretim yöntemi, öğretimde hedeflere ulaşabilmek için, tekniklerin, işlenecek konunun, araç-gereç ve kaynakların bir bütünlük içinde örgütlenerek hizmete sunulmasında izlenen yoldur. Günümüzde öğretim, öğrenmeye kılavuzluk etme faaliyeti olarak tanımlanmaktadır. Bu sebeple de sadece öğretmenin öğretmesinden değil, öğrenmeyi öğretme sürecinden bahsedilmektedir. Öğretimde "nasıl öğretiriz?" sorusunun cevabı öğretim yöntemlerinin konusunu oluşturur. Genel olarak öğretme teorileri, bir organizmanın öğrenmesine etki etme yolları ile ilgilidir. Hedeflerin belirlenmesiyle başlatılan ve değerlendirme işleminin yapılmasıyla sona erdirilen öğretim süreci, belli ilke ve yöntemlerle yürütülür.

Öğretimde tek bir yöntem yoktur, yöntemler vardır. Burada Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretiminde diğer yöntemlere göre daha verimli olacağı düşünülen bazı yöntemler hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Konuyla ilgili daha geniş bilgi için ilgili kaynaklara bakılmasında fayda vardır.

a. Takrir Yöntemi

Anlatma yöntemi de denilen takrir yöntemi, bir konunun öğretmen ya da onun yerinde olan birisi tarafından belli bir sıra ve düzen içinde öğrencilere sunulmasıdır. Öğretmenin belli konuyu anlatıp, açıklaması ilkesine dayanan bu yöntem, genellikle öğrencilerin soru sormalarına, tartışmalarına ve birlikte çalışmalarına pek imkân vermez.

Takrir, öğretmenin uyandıracağı ilgi ile öğrencilerin duygu ve düşüncelerinde istenilen gelişmelerin sağlanmasını öngören bir öğretim yöntemidir. Bu yöntem dersin başında öğrencilerin konuya karşı motive edilmesinde, konuyla ilgili yapılacak çalışmaların açıklanmasında, bu çalışmaların sonucunun özetlenmesinde ve öğrenciler tarafından anlaşılması zor konuların açıklanmasında verimli olarak kullanılabilir.

Takrir yönteminin özellikleri hakkında şunlar söylenebilir. Bu yöntemde bilgiler bir sıra ve düzen içinde açıklanır. Öğretmenin anlatması esas olduğu için öğretmen, konuyu önceden düşündüğü, planladığı gibi anlatabilir. Takrir yöntemi, kısa zamanda çok bilgi verme imkânı sağladığından, bilgileri kalabalık gruplara sunmada çok kullanışlıdır. Öğrencilere değer ve takdir duygularının kazandırılması için gerekli olan heyecanın uyandırılmasında etkili bir yöntemdir.

Takrir yöntemi, telkin etmeye ve bazı duygu ve düşünceleri vermeye çok elverişlidir. Öğrencilere; kendilerine, ailelerine ve milletine karşı güven duygusu vermek, kahramanlık duygularını geliştirmek isteyen öğretmen, güzel bir anlatımla tarihten örnekler vererek, hikâyeler anlatarak öğrencileri duygulandırabilir ve hedefine ulaşabilir. Bu yöntemde öğretmen, bilgi ve tecrübelerini, kısa yoldan ve kolayca öğrencilere anlatabilir.

Takrir yöntemi, öğrencilere başkalarını dikkat ve sabırla dinleme, onların inanç ve düşüncelerine saygı gösterme anlayışını kazandırmada yararlıdır.

Din öğretiminde (ahiret, melek gibi) birçok mücerret kavram kullanılmaktadır. Takrir yöntemi, mücerret kavramların öğretilmesinde işe yarar.

Bu yöntemde büyük sorumluluk öğretmenin üzerindedir. Bu sebeple öğretmenler derse çok iyi hazırlık yapmak zorundadırlar. Diğer yöntemlerde olduğu gibi takrir yönteminde de hazırlık için harcanacak zaman ve dikkat, uygulamadaki başarıyı etkileyecektir.

b. Buldurma Yöntemi

Buldurma yöntemi, öğrencinin belli bir konuyla ilgili var olan bilgilerinden hareketle, soru-cevap tekniğini kullanarak, yeni bilgilere ulaşmasını sağlayan, öğretmen ve öğrencinin ortak etkinliğine dayalı, motive edici bir öğretme yoludur.

Bu yöntemle yapılan öğretimin, düşünme yeteneğini geliştirmede önemli katkılarının olduğu bilinmektedir. Buldurma yöntemi motive edici, özendirici ve düşünmeye yönlendirici özelliğiyle öğretimde önemli bir yer tutar.

Buldurma yöntemi ile öğrenme ve öğretme sürecinin başlatılabilmesi için temelde şu iki durumun yerine getirilmesi önemlidir:

a. Öğretilecek bilgiler kendi içinde anlamlı bir bütünlük oluşturacak şekilde sıralanmalıdır.

b. Öğrencide olumlu yönde bir ön hazırlığın sağlanması gerekir.

Bu iki durumun birincisinde öğretmenin dersi planlaması, diğerinde ise, öğrencinin yeni bilgilere ulaşmaya istekli ve kararlı olması söz konusudur.

Bu yöntemde öğretmenin görevi, öğrenciye bilgileri buldurmaya çalışmak, rehberlik etmektir. Böyle bir derste öğretmen çok aktif, öğrenci pasif durumda değildir. Çünkü öğretmen buldurmaya çalışırken, öğrenci de yeni bilgilere ulaşmaya çalışmakta ve etkin olarak derse katılmaktadır. Yani dersi hep beraber, ortaklaşa işlemektedirler.

Öğretmen buldurmayı gerçekleştirebilmek için, birbirini destekleyici ve yeni sonuçlara ulaştırıcı sorular bulmak durumundadır. Bu yöntemi uygulamada öğretmenin istek ve coşkusu da çok önemlidir.

Buldurma yönteminde, bilgiler öğrencinin eski bilgileri üzerine kurulup geliştirileceğinden, öğrencinin hazır bulunuşluk düzeyinin bilinmesi

önemlidir. Bu yöntemle, öğretmen basit ve daha önce verilen bilgileri hatırlatıcı bir soru ile öğrencinin dikkatini derse çekerek başlamalıdır. Daha sonra öğrenciler, öğretmenin yönelttiği sorularla, daha önceden gözlem ve tecrübeleriyle elde ettikleri bilgiler arasında ilişkiler kurarak bazı tahminlerde bulunmaya yönlendirilmeli ve cesaretlendirilmelidir. Burada önemli olan, konunun akışı içinde iyi planlanmış ve sorulmuş sorularla öğrenciyi düşünmeye ve yeni bilgiler bulmaya yönlendirmektir.

c. Örnek Olay İnceleme Yöntemi

Örnek olay inceleme yöntemi, bir olayın ya da problemin yazılı veya sözlü anlatılarak ya da bir film gösterilerek konu hakkında öğrencilerin tartışarak çözüm önerilerini ortaya koymaları temeline dayanan bir öğretme yoludur. Öğrencilerin bir olay hakkında, gerçek ve geçerli bilgileri, bizzat kendilerinin bu olayı anlatmaları, olay hakkında gerekli verileri toplamaları, bunları öğrenip analiz ve değerlendirme yapmaları yoluyla yeni bilgiler elde etmelerini sağlayan yöntemdir.

Bu yöntem, sosyal ilişkilerle ilgili durumu, bir problemi, bir olayı inceleme; olayın nedenlerini ortaya çıkararak, çözüm yolları önerme; istendiğinde kişiselleştirmeden genel değerlendirmelerde bulunularak konunun tartışılması amacıyla uygulanır. Bu yöntemin amacı, öğrencilerin karar verme, seçme ve sonuca ulaşma ile ilgili deneyim kazanmasını sağlamaktır.

Örnek olay incelemesi, öğrencilerin bazı dinî ahlâkî hükümleri içeren örnek olayları incelemek için derse aktif olarak katılmalarını gerçekleştiren bir yöntemdir. Burada geçen olay, yaşanmış olabileceği gibi hayali de olabilir. Gerçek bir olay bulunamadığında yaşanmamış bir örnek olay da yazılabilir. Ahlâk eğitimi de sosyal bir konu olup, insan ilişkilerini ve sosyal olayları çalışma alanına alır. Bu nedenle ahlâkî davranışların öğretiminde bu yöntem başarılı bir şekilde kullanılabilir.

Örnek olay incelemesi, öğrencilere olayları başkalarının bakış açısından görebilme, başkalarının duygularını anlamada gerçeğe yakın olabilme imkânı verir. Öğrenciye yaptığı davranışın sonuçlarını gösterir. Bu yöntemde davranışların başkalarına, anne-babaya, yakın kimselere, arkadaşlara

yaptığı olumlu ya da olumsuz etkilerine dikkat çekilir. Böylece, öğrenci, kendisini bir başkasının yerine koymasını öğrenebilir.

Bu yöntem uygun bir şekilde kullanıldığında, öğrencilerin zihin yeteneklerini geliştirir. Olay ve durum karşısında tutum geliştirmesini ve grup içinde insan ilişkilerini öğrenmesini öğretir. Olayların diğer yönlerine, derinlemesine düşünülmesini sağlar. Bu yöntem öğrencilere gerçek hayatta karşılaşılabilecek olayları uygulayarak öğrenme imkânı verir, kalıcı öğrenmeyi sağlar.

d. Soru-Cevap Tekniği

Soru-cevap tekniği eğitim tarihinde en çok kullanılan tekniklerden biridir. Bazı yönleriyle eleştirilmesine rağmen, değişik şekilleriyle hâlâ öğretim sistemimizde kullanılmaktadır.

Soru-cevap yöntemi, konuların öğrencilere birtakım sorular sorulması ve alınan cevapların değerlendirilmesidir. Bu yöntem, önceden hazırlanmış bir dizi sorunun dershanede öğrenciler tarafından cevaplandırılmasına, tartışılmasına ve birtakım açıklama, yorumlama ve genellemelerin yapılmasına imkân veren bir öğretim yöntemidir.

Bu tanımlardan da anlaşılacağı gibi soru-cevap tekniği, günümüzde sadece tekrarlama değil aynı zamanda düşünmeyi sağlamak amacıyla kullanılmaktadır. Soru-cevap tekniğinin en önemli hedefi, öğrencilerin kişisel yorumlar yapabilme, düşüncelerini rahatlıkla anlatabilme ve eleştirilerde bulunabilme, başkalarının düşünce ve eleştirilerine saygı gösterebilme alışkanlığını kazanabilmelerini de sağlamaktır.

Yeni soru-cevap tekniği anlayışına göre, öğretim çalışmalarında en önemli unsur soru değil, öğrencilerin verdiği cevaplardır. Bu tekniğin hedef ve işlevlerinden bazıları, yapıcı ve üretici düşünmeye özendirmek, öğrenme etkinliklerine karşı ilgi uyandırmak, analitik düşünceyi geliştirmek, problem çözme yönteminin temel kurallarını öğrenmek, diğer öğrencilerle işbirliği içinde çalışmayı öğrenmek, öğrencilerin kendi kendilerini değerlendirmelerini sağlamak ve öğrencilerin dikkatini canlı tutmak olarak sıralanabilir.

Öğretimde soru, öğrencilerin derse karşı ilgilerini çekmede yardımcı olabilir. Sorunun en önemli görevlerinden biri, öğrencilerde merak uyandırmak ve düşünmeye yöneltmektir. Böyle bir uyarı ile karşılaşan öğrenci derse, işlenen konuya, yapılan deneye ve uygulama çalışmalarına karşı ilgi duyabilir.

Öğretimde maksat, öğrencilerin muhtevayı öğrenmeleridir. Bunun ne derece gerçekleştiği, yani öğrencinin başarısının ölçülmesi etkili bir öğretim için gereklidir. Burada sözü edilen ölçme ve değerlendirme değildir. Öğretmenin, öğrencilerin dersi ne kadar öğrendiklerini belirleyip eksikliklerini tamamlamasıdır.

1. İman Öğretimi

Kelime olarak imân, bir şeyin varlığına kesinlikle gönülden inanmaktır. Bu kelimenin özelliği hem aklın, hem de kalbin inanılan şeyi kabul etmesi ve doğrulamasıdır. İslâm dinine göre imân; *Allah'ın varlığına, birliğine, Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Hz. Muhammed* (sallallahu aleyhi ve sellem) *'in Allah'ın kulu ve resûlü olduğuna gönülden inanmaktır.*

İslâm dini bütün insanlığa gönderilmiş en mükemmel ve en son ilâhî dindir. Bunun için de imân esası diğer ilâhî dinlerde olan imân esaslarından doğru olanları içine alır, yanlış olanı reddeder. Her şeyden önce, Allah vardır; bu inkâr edilmesi mümkün olmayan bir gerçektir. Var olan her şey Allah'ın varlığını gösterir. Sonra, Allah bir tektir.

Allah birdir ama, ikinin başlangıcı bir değildir; Tek olan birdir. Yine bütün varlıklara bir araştırmacı gözü ile bakıldığında her şeyin yaratıcısının bir tek olduğu hemen anlaşılabilir. Çünkü kâinattaki esrârengiz ahenk ve düzenli yaratılış bunu gerektirir. Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) İslâm dinini insanlığa duyurmak ve öğretmek için Allah tarafından seçilmiş bir peygamberdir. İşte kısaca bu mânâyı ifade eden imân topluca şehâdet kelimesiyle veya tevhit kelimesiyle ifade edilir. *Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne muhammeden abdühü ve resûlühu", "Lâ ilâhe illallah Muhammeden Resûlüllah"*

Bu kelimeler, ifade ettiği mânâsıyla İslâm dinine girişi sağlar. İslâm esaslarının öğretiminde her şeyden önce bu kelimelerin ifade ettiği mânâ

öğrencilerin anlayabileceği somut örneklerle anlatılmalı; gönüller ve akıllar buna inandırılmalıdır. Çünkü diğer imân esasları bu kelimelere imâna bağlıdır.

Örnek İşleniş 1: Din ve İmân Kavramlarının Tanımları

Dersin adı: Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi

Sınıf: 4

Ünite: Din ve Ahlâk hakkında neler biliyorum?

Konu: Din ve imân kavramları.

Süre: 40 dakika.

Yöntem ve Teknikler: Takrir/anlatım, soru cevap tekniği.

Ders araç ve gereçleri: Yazı tahtası, bilgisayar, projektör, Kur'ân meâli.

Özel hedef: 1.Dinin tanımını öğrenir, 2. İman nedir? Anlamını öğrenir, 3. Dinin insan için gerekliğini anlar ve anlatabilir.

Konunun İşlenişi

1. Giriş

Dikkat çekme: Öğretmen derste "Arkadaşlar bu ilk dersimizde toplumumuzda çok sık kullanılan ***din ve imân** sözcüklerinin* anlamını öğreneceğiz", diyerek öğrencilerin dikkatini din ve imân kavramları üzerine çeker. Aynı zamanda Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinde din kelimesinin çok sık kullanılacağını, bu nedenle önce din kelimesinin anlamının öğrenilmesi gerektiğini vurgular.

Motive etme ve hedef belirtme: Öğreneceğiniz bu yeni bilgilerle, din ve imân kelimelerinin anlamlarını daha iyi bilecek, dinin insan için gerekliliğini öğrenmiş olacaksınız denebilir.

2. Gelişme

Konunun işlenmesine şöyle başlanabilir:

1. Öğretmen tahtaya "*Dinin gereği*, *dindar adam*, *İslâm dini*"... vb. dinle ilgili öğrencilerin duymuş olabileceği bazı sözcükler yazar, öğrencilere de benzeri örnekleri sorar ve bazılarını tahtaya yazdırır. Bu kelimelerin ne anlama geldiğini düşünmelerini ister, belli bir süreden sonra cevaplarını

dinler. Öğrencilerin verdiği cevapların ortak yönünden hareketle öğretmen dinin tanımımı yapar.[155] Din, Yüce Allah'ın insanlar için belirlemiş olduğu yaşam kurallarıdır. Allah, bu kuralları peygamberleri aracılığıyla bildirir.

2. Dinin temel gayesi, insanların mutluğudur… vb. Bu tanım, etrafımızdaki bütün varlıkların sürekli kendileri için düzenlenmiş bir hayat tarzına bağlı kalarak yaşamlarından örnekler vererek konuyu pekiştirilmelidir.

3. Bundan sonra kişinin dinî kurallarını isteyerek yaşaması için, dinin sahibi bir yüce Yaratıcı'ya inanılması gerektiği yani, imân kelimesi üzerinde durulabilir. Yine öğrencilere "inanmak, imân etmek"...vb. kelimelerin ne anlama geldiği sorularak derse devam edilebilir, verilen cevaplardan hareketle imânın tanımı yapılabilir. İmân yüce Allah'ın varlığına, bir tek olduğuna hiçbir zorlama olmadan içtenlikle inanmak, kabullenmektir vb. kısa tanımlar tahtaya yazılabilir.[156]

4. Bu yüce yaratıcının başlıca özellikleri kısaca İhlas sûresinde geçtiği şekliyle sıralanabilir.

3. Sonuç

Öğretmen derste anlatılan konuların öğrencilerin de katkılarıyla özetini yapar, maksadın gerçekleşmesi için gerekli açıklama ve pekiştirmeleri yaparak dersi bitirir. İhlas sûresi ve anlamı ödev olarak verilebilir.

4. Değerlendirme

*Din kelimesinin anlamını söyleyiniz.

*İman kelimesinin anlamını yazınız.

*Allah kelimesi ile ne kast edilmektedir, söyleyiniz.

Örnek İşleniş II : Allah'a İmânın Öğretimi

Dersin adı: Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi

Sınıf: 5

Ünite: Allah'a inanıyorum.

---

155 Bk. s.1.

156 bk. s. 49.

Konu: Allah'a İmân: Allah'ın Varlığı ve Birliği.

Süre: 40 dakika

Yöntem ve Teknikler: Takrir/anlatım, buldurma, soru cevap tekniği.

Ders araç ve gereçleri: Yazı tahtası, bilgisayar, projektör, Kur'ân meâli.

Özel amaç: Allah kavramını öğrenir, Allah'a imânı güçlenir, Allah'ın sıfatlarını bilir, Allah'a sevgisi artar.

Konunun İşlenişi

1. Giriş

Dikkat çekme: Öğretmen derse, "Arkadaşlar bu dersimizde her gün birçok defa işittiğimiz "Allah" kelimesi üzerinde duracağız." diyerek derse başlayabilir.

Güdüleme ve hedef belirtme: Öğretmen "Bu dersimizin sonunda Allah kelimesinin anlamını bilebilecek, Allah'a sevgimiz ve imânımız güçlenecek, Allah'ın sıfatlarının bazılarını bilebileceğiz. Böylece Allah'a şükür, Allah'ın izniyle, Allah esirgesin vb. sözlerden ne kastettiğimizi daha iyi bileceğiz." diyebilir.

İslâm dininin imân esaslarının birincisi Allah'a imândır. Allah'a imân konusunda verilecek bilgiler Allah'ın varlığı, birliği, tek olmasıdır. Sonra kısaca, Allah'ın sıfatları, Allah sevgisi, Allah'a saygı ve bağlanma olmalıdır.

İlköğretim çağındaki kız ve erkek bütün öğrenciler *Allah* kavramıyla yakından ilgilidir. O'na inanma ve O'na yakın olma eğilimi içindedirler. Bu konuda öğretmene düşen görev onların zaten mevcut olan inançlarını pekiştirmek ve akıllarına yatkın hâle getirmektir. Bunun için de öğrencilerin ailelerinden ve çevreden sık sık işittikleri ve kendilerinin de zaman zaman tekrar ettikleri, içerisinde *Allah* kelimesi geçen birtakım deyimlerden hareket edilebilir: *Allah'a şükür*, *Allah kazadan belâdan esirgesin*, *Allah rızası için*, *Allah'a ısmarladık*, *Allah kavuştursun*, *Allah yardımcın olsun vb.* gibi.

2. Gelişme

Konunun açılımında şu yol takip edilebilir:

1. Öğretmenin yapacağı ilk iş, öğrencilerine bu tür deyimleri hatırlatarak, sözler üzerinde düşündürmek ve kendilerine o doğrultuda sorular

sormaktır. Bu sorular çocuğun içinde yaşadığı hayattan en yakınındaki örneklerden başlayabilir.

Örneğin: Niçin bütün yemeklerden sonra "*Allah'ımıza şükürler olsun*"; Sınavlara başlarken "*Allah'ım bana yardım et*"; Yolculuğa çıkan birisi için "*Allah kazadan belâdan korusun*" deriz? Böyle kademeli sorularla öğrencilerin düşüncelerini Allah üzerine yoğunlaştırabiliriz.

2. Sonra dikkatleri çevremize çevirerek Allah'ın yarattıkları hakkında düşünmeye Allah'ın sıfatlarını özelliklerini buldurmaya çalışılmalıdır. Onlara Allah'ın bütün varlıkları yaratan ve insanları bütün diğer varlıklardan daha üstün kılan ve seven, merhamet eden, koruyan, her şeyi gören işiten, bilen, her şeye gücü yeten bir varlık olduğu anlatılabilir. Allah'ın kendisini tanımamız için bütün varlıklar arasında sadece insana *akıl gücü* verdiği üzerinde durulabilir. Bunun sonucu olarak da örneğin. *"Madem ki Allah bize akıl vermiştir, öyleyse biz de aklımızı kullanıp O'nun varlığını, gücünü ve kudretini insana olan sevgisini ve şefkatini anlamaya çalışalım"* diyerek örneklerle konu zenginleştirilebilir.

3. Öğretime önce öğrencilerin kendilerinden, kendi harika yaratılışlarından başlanabilir. Milyarlarca insanın şekil olarak hem birbirinin aynısı olduğu hem birbirinden parmak izi, ses vb. yönleriyle kesin çizgilerle farklı olduğu, bunun yaratıcısının ise bütün insanları en ince özelliklerine kadar bilen bir yaratıcı olması gerektiği konusu işlenebilir. Tepegözden konuyla ilgili değişik ırk ve renkten insan resimlerinin yansıtılması veya dağıtılması ile konu pekiştirilebilir.

4. Sonra göremediğimiz ve var olduğuna mutlaka inandığımız varlıklardan akıl, elektrik, ses, ruh, rüzgâr, tat, koku, bir bardakta eriyen şeker vb. hareketle, "Demek ki göremediğimiz fakat varlığına kesin inandığımız birçok şey vardır, onların başında da Allah gelir" gibi ifadelerle öğrencilerin Allah'ın görünmezliğini, ancak varlığını hissedebildiğimizi kavratmak mümkün olabilir. Ayrıca insan gözünün her şeyi görmeye yeterli olmadığı, bunun ise görülmeyen şeyleri inkâr etmemizin yanlış olacağı, gerçeğinden hareket ederek, Allah'ın kendisini görmemizin mümkün olmadığı ancak, O'nu hatırlayan, O'ndan yardım dileyen, O'nu seven herkesin Allah'ı kendi kalbinde zaten hissettiği ifade edilebilir.

5. Daha sonra gözler ve akıllar tabiata; etrafımızdaki varlıklara çevrilip Allah'ın yaratma sıfatı, gücünün sonsuz olduğu, ilminin sınırsız olduğu, hiçbir şeyi boşuna yaratmamış olduğu, her şeyde bir ölçülü yaratılış olduğu, özellikle yaratılan bütün bu varlıkların hemen hepsinin insanın emrine, hizmetine ve yararına yaratılmış olduğu, bal arısı ve bal; süt veren hayvanlar ve süt vb. örneklerle anlatılabilir. Böyle orijinal örneklerle açıklandığı zaman öğrencilerin Allah'ın insana olan merhamet ve şefkatini açıkça ortaya koyup, onların Allah'a derin saygı ve bağlılıkları sağlanabilir. Bu örnekleri, düşünen her insan daha da çoğaltabilir.

Bu örneklerin sayısı kâinattaki varlıklar sayısınca olduğundan yol göstermek için bir tanesini açıklamaya çalışalım. Örneğin: Aklımıza ilk gelen şey nedir? Bir meyve; bir elma. Kışın kupkuru bir ağaç, bahar mevsiminde önce çiçek açıyor sonra yapraklanıyor, sonra meyve veriyor. Güneşte pişiyor, renk ve kokusuyla ağzımızı sulandırıp; iştahımızı açıyor. Tam dişlerimizin keseceği sertlikte. Hem sonra bütün elma ağaçlarının tohumları şekil ve renk olarak aynı olduğu hâlde kimi elma tatlı, kimi elma mayhoş, kimi kavun gibi, kimi kırmızı, kimi açık sarı, kimi pembe vs. Bu olayları kupkuru, kör, sağır ve bilgisiz toprağın, ağacın, suyun, havanın, güneşin, insana çok merhamet ve şefkatinden dolayı hazırlanmış olduğu düşünülemez. Bunu ancak toprağı emrinde bir hazinedar, ağacı bir işçi, güneşi bir fırıncı, yağmur yüklü bulutları bir sulama memuru gibi çalıştıran; insanın burnunu, dişlerini ve midesini çok iyi bilen bir yaratıcı ancak yapabilir.

Şuur sahibi olmayan bitkiler; kurumuş topraktan bahar gelince yeniden nasıl rengarek çiçekler çıkıyor. Üzüm salkımlarındaki tatlı kokulu sıvılar özel estetik ambalajında nasıl sunuluyor? Yaptıklarının farkında olmayan inekler, bağırsaklarından süzülerek tertemiz, bembeyaz şifa kaynağı sütü imal ederken; arılar birbir çiçekten, azar azar topladığı özleri nasıl bir aşamadan geçirip tertemiz, halis bal olarak bizlere sunuyor? Nereden bu ikramlar?.. Bu örnekler öğrencilere de buldurularak, istediğimiz kadar ve gönüller rahatlayıncaya kadar çoğaltılabilir. Ama hedef Allah'ın sıfatlarını ve insana verdiği değeri öğretmek olmalıdır.

6. Allah'a imân konusunda bilgi verilirken, sürekli sevgi motifi önde tutulmalıdır. Öğrencilere Allah'ın insanı, hele daha hiçbir kötülük işlememiş öğrencileri çok sevdiği ve koruduğu dikkat çekici örneklerle anlatılabilir.

Hepimiz biliyoruz ki dünyaya yeni gelen bir çocuk hemen gıda çeşmelerini hazır bulur. Çocuğu için kendini feda edebilecek şefkat ve merhamette bir anneyi de. Ayrıca zaman zaman basında da izlediğimiz gibi normal şartlarda birçok kazada, ölmesi gerekirken kurtulan öğrenciler, hep Allah'ın öğrencilere olan merhamet ve şefkatinin eseridir. Bu ve benzeri örnekler çocukta Allah'a sevgi ile bağlanma, O'na güven duygusu geliştirebilir.

7. İlköğretim öğrencilerine Allah'a imân konusunda dikkatlice verilmesi gereken bir başka bilgi de *Allah korkusu*dur. Korkunun ruh sağlığı bakımından mutlaka zararlı olduğu söylenemez. Korku sayesinde insan günlük yaşayışında birçok şeyden sakınarak devamlı olarak uyanık ve dikkatli olur. Öğrencilerde Allah korkusu kötülüklerden ve yanlışlardan uzak kalmaya yardımcı olacaktır. Gençlerin bir hataya düşmemeleri için zaman zaman, Allah sevgisiyle birlikte Allah'tan korkmayı, sakınmayı da öğrenmeleri gerekir. Çocukları ve yaşlıları Cennet sevgisiyle, gençleri ahiret hayatıyla uyarmalıyız. Bu yaştaki çocuklar artık birtakım eşya sahibi, saygı duyan, sevgi besleyen, zararı-faydayı ayırt eden, dolayısıyla eşyalarına zarar vereni şikayet edebilen ve cezasız kalmasını istemeyen; kaba, davranışlardan hoşlanmayan, hırsızlık, yalan, kumar ve içkinin zararını görebilen bir çocuktur. İşlenen bir suçun cezasının olması, hele hele bir başka insana zarar vermenin mutlaka bir cezasının olması gerektiği düşüncesi, sonuç olarak Allah'ın yine insana sevgisinin gereği, insanlara zarar veren, onlara hakaret eden kişilere ceza olarak cehennemi yarattığı ifade edilmelidir. Böylece Allah korkusunun, insanı Allah'a yaklaştıran, insanın daima iyi ve faydalı işler yapmasını sağlayan bir duygu olduğu düşüncesi geliştirilmelidir. Dolayısıyla kötülük edenlerin ettiği kötülüklerin yanına kalmasının iyilere saygısızlık olacağı fikri benimsetilmelidir.

İşte bundan dolayı Allah insanı cennetine almak ve cehenneminden korumak için onlara iyilikleri anlatmak kötülüklerden alıkoymak amacıyla elçiler, peygamberler gönderdiği, bunun da Allah'ın insana olan sevgisinin göstergesi olduğu anlatılabilir.

Burada, öğrencileri birtakım yanlış davranışlardan caydırmak için Allah'ın ceza vereceğinden bahsederken dikkatli olmak gerekir. Onları korkutayım derken yıldırmadan uzaklaştırmadan olumsuz davranışların

yerine olumlu, iyi ve güzel olanı örnek göstererek aydınlatmak gerekir. Yapılmaması gerekenlerden; yapıldığı takdirde ceza alınacak örneklerden değil de, yapılması gereken ve yapıldığı takdirde mükâfatı olan örneklerden hareket edilmelidir. Örnek olarak, *yalan söylersen Allah cezalandırır* yerine, *Allah doğruları sever ve doğrulara cenneti hazırlamıştır*, *eğer bugün sahip olduğunuz nimet ve gençliğinizin devamını istiyorsanız Allah'ın istediği gibi yaşayın* vb. gibi. Bu konuda örnekler çoğaltılabilir. Bu bilgiler verilirken öğretmenin ufkunu genişletecek ve verimini sağlayacak en büyük unsur kendi içindeki imân ve Allah'a bağlılığıdır. İmânı anlatmadaki samimiyeti ve bir insanın ateşten kurtulma çabasıdır.

3. Sonuç

Ders, öğrencilere konuyla ilgili bazı sorular sorularak, özellikle öğrenilmesi istenen bilgiler pekiştirilerek bitirilebilir. İhlâs sûresi ve anlamı ödev verilebilir.

4. Değerlendirme

*Allah kelimesiyle aklınıza gelen varlığın temel özelliklerini söyleyiniz. (İhlâs Sûresi)

*Görülmediği hâlde var oldukları kabul edilen varlıklara örnekler veriniz.

*Allah'ın insanlara olan sevgisini nasıl anlarız?

Örnek İşleniş 3: Meleklere İmânın Öğretimi

Dersin adı: Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi

Sınıf: 7

Ünite: Melekler ve diğer görünmeyen varlıklar.

Konu: Melek, cin ve şeytan

Süre: 40 dakika

Yöntem ve Teknikler: Takrir/anlatım, soru cevap tekniği.

Ders araç ve gereçleri: Yazı tahtası, bilgisayar, projektör, Kur'ân meâli.

Özel hedef: Melek, şeytan, cin kavramını öğrenir, Meleklere imanı gelişir.

Konunun İşlenişi

1. Giriş

Dikkat çekme: Öğretmen yazı tahtasına "Benim annem melek gibidir" cümlesini yazar ve öğrencilere bu sözden ne anlıyorsunuz diyerek Melek kelimesine vurgu yapar.

Motive etme ve hedefi belirtme: Öğrencilere, "Bu dersimizde melek ve diğer görünmeyen varlıklar hakkında bilgi edinecek, bu dersimizin sonunda, melek ve şeytan kelimelerinin anlamını bilebilecek, meleklere imânımız güçlenecek, şeytandan Allah'a sığınmayı öğreneğiz." denebilir

Meleklere imân konusu öğretilmesi biraz çaba gerektiren bir konudur. Melekler gözle görülmeyen varlıklar olduğu için ilköğretim çağındaki öğrencilere böyle soyut kavramları öğretmek daha çok öğretmenin çaba ve gayretine bağlıdır. Hele konuyla ilgili sorulara inandırıcı cevaplar verilmezse konu iyice karmaşıklaşır.

2. Gelişme

Bu konunun öğretilmesinde şu sıra izlenebilir:

1. Konuya önce öğrencilerin günlük hayatta kullandıkları melek ile ilgili cümlelerle başlamalıyız. Onlara *melek gibi adam*, *melek gibi kadın*, *annem melek gibi bir kadındır* vb. sözlerdeki *melek gibi* ifadeleri ile ne tür özelliklerin anlatılmaya çalışıldığı düşündürülmelidir. Böylece melek kavramına uzak olmadıkları anlaşılacaktır.

2. Öğrencilere gözümüzle göremediğimiz hâlde bulunduğumuz odada bir çok varlığın bulunduğu, televizyon, telsiz ve radyo vb. örnekleri verilerek anlatılabilir. Bunu görmediğimiz her şeyin varlığını inkâr etmenin doğru olmadığını ispat etmek için anlatabiliriz.

3. Kur'ân-ı Kerîm'in, insanların yüzyıllardır, bir eşini ve benzerini meydana getiremedikleri, peygamberimiz Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bir mucizesi olduğu, Kur'ân'ın Allah'ın sözü olduğu, bu nedenle Kur'ân'daki haberlere kesin olarak inanmamız gerektiği gerçeği üzerinde durarak: "*İşte Kur'ân'da Allah bize meleklerden bahsetmektedir. Nûrdan yaratıldıkları için görmemiz mümkün değildir. Sayıları kesin olarak bilinmemektedir. Allah'ın emirlerini yerine getirirler, asla isyan etmezler,*

sürekli ibadet ederler" diyerek meleklerin özellikleri ve görevleri üçüncü aşamada anlatılabilir.[157]

4. Melekler hakkında çok detaya girmeden günlük yaşayışımızdaki şu örneklerle konu biraz daha akıllara yaklaştırabilir: Hepimiz biliyoruz ki herhangi bir işe karar verirken içimizde hemen iki tercih hissederiz. Biri bizi iyi, güzel, hayırlı iş yapmaya yöneltirken, bir his de hayırdan, iyilikten uzaklaştırıp kötüye zararlıya doğru çeker. Böylesi zaman zaman içimizde hissettiğimiz iyi duyguların ve düşüncelerin bize Allah tarafından melekleri aracılığı ile ilham edilip, hissettirildiği anlatılabilir.

5. Ayrıca öğrencilere karar vermede sıkıntı çektikleri, gönüllerinin daraldığını hissettikleri zamanlar Allah'a sığındıkları ve Allah'a kendisini iyiye, doğruya yöneltmesi için gönülden samimi olarak duâ ettikleri zaman Allah'ın kendilerine melekleri aracılığı ile yardım edeceği ve sıkıntıdan kurtulacakları anlatılabilir. Bu konunun çeşitli tecrübelerden örneklendirilmesi daha çok inandırıcı olacaktır.

6. Meleklere imân ile ilgili öğretilmesi gereken bir başka konu da, halk arasında yaygın olan bir yanlış anlayış ve inanışın düzeltilmesi olmalıdır. Bazı çevrelerde ve kartpostallarda meleklerin kanatlı uçan bir erkek veya kadına benzetilmesi, İslâm'ın melek inancına ters düşer. Nûrdan yaratılmış ve görülmesi mümkün olmayan bu varlıkların resimlerinin de yapılması mümkün değildir ve yapılanlar gerçeği yansıtmamaktadır, yanlıştır; hayalidir.

7. Konuyla ilgili olarak öğretilmesi gereken önemli bir husus da şeytan konusudur. Bu konuda da öğrencilerin bildiği cümlelerden başlamalı ve örneklerle akıllarına yönelmelidir. Örneğin öğrencilere, *şeytan gibi kadın*, *şu adam şeytanın ta kendisi*, *şeytanın oyuncağı olmuş* vb. gibi deyimler üzerinde düşündürerek bunlarla ne anlatılmak istendiği üzerinde durulmalı ve "İnsana kötü duygu ve düşünceleri hissettiren göremediğimiz bir başka yaratık da şeytandır." denilmelidir. Ama şeytandan korkmamamız gerektiği, kim samimi olarak *Eûzü Billâhi min'eşşeytânirracîm* derse, Allah'ın o kimseyi şeytanın kötülüklerinden koruyacağının yine tecrübelerle örneklendirerek anlatılması uygun olabilir.

---

[157] Bk. s. 76.

3. Sonuç

Dersin sonunda rastgele bazı öğrencilere anlatılan konu ile ilgili bazı sorular sorulabilir. Konunun doğru anlaşılıp anlaşılmadığı test edilir. Doğru bilgiler takdir edilerek vurgulanır, yanlış bilgiler düzeltilerek ders bitirilebilir.

4. Değerlendirme

*Melek nedir söyleyiniz?

*Meleklerin özelliklerinden neler biliyorsunuz, yazınız?

*Şeytanın zarar vermesinden nasıl kurtulabiliriz?

Örnek İşleniş 4 Kitaplara İmânın Öğretimi

Dersin adı: Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi

Sınıf: 6

Ünite: Kutsal Kitapları tanıyalım

Konu: Kitaplara İmân

Süre: 40 dakika

Yöntem ve Teknikler: Takrir/anlatım, soru cevap tekniği.

Ders araç ve gereçleri: Yazı tahtası, bilgisayar, projektör, Kur'ân-ı Kerîm, Tevrat, İncil, teyp, kaset, kitaplar vs.

Özel amaç: Kutsal kitap kavramını öğrenir, kitaplara imânı gelişir, Kur'ân'ı daha yakından tanır.

Konunun İşlenişi

1. Giriş

Dikkat çekme: Öğretmen, teypten 2 dakikalık Kuran'dan bir sûre dinleterek; bir ders öncesi getirmeleri istediği Kur'ân kitaplarını açmalarını söyleyerek veya Kur'ân âyetlerinin yazılı bulunduğu büyük bir levhayı tahtaya asarak derse başlayabilir.

Motive ve hedefi belirtme: Öğrencilere "Bu dersin sonunda Kutsal Kitap, İlâhî Kitap kelimelerinin anlamını öğrenebilecek, Kur'ânı ve diğer kutsal kitaplar hakkında bilgi sahibi olacak, Kur'ân'ı daha yakından tanıyacak, kitaplara imânı daha iyi kavrayabileceksiniz." diyebiliriz..

Kitaplara imânın öğretimi diğer imân esaslarını öğretmekten daha

kolaydır. Çünkü konu bir yönüyle müşahhastır. Öğrencilerden birçoğu yaz tatillerinde mahalle veya köylerinde kısa süreli Kur'ân okuma kursları-na gitmişlerdir veya tv'de inanç dünyası programı izlemişlerdir. Birçokla-rının evinde Kur'ân-ı Kerîm vardır. Bazıları evlerinde anne veya babasının Kur'ân okuyuşunu görmüş veya dinlemiştir.

2. Gelişme

Kitaplara imân konusunda şu sıralama yapılabilir:

1. Öğretmen bu konuyu öğretmek üzere sınıfa bir Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe meâli ile gelebilir, hatta bir teypten kısa bir Kur'ân okunuşu din-letilebilir.

2. Daha sonra konuya müşahhas bir örnek olarak öğrencilerin ellerin-deki veya evlerindeki kitapların insana neler sağladığından örnekler verilebi-lir. Böylece insanlığın iyiye, güzele, faydalıya ulaşmasında ve medeniyetlerin yükselmesinde *'kitap unsuru'* nun öneminin anlaşılması sağlanabilir

3. Bu inandırıcı girişin peşinden Allahû Teâla'nın yarattığı en kıy-metli varlık olan insana yol göstermek, onları aydınlatmak, bilmediklerini öğretmek ve medenî bir hayat için, kendi katından melekleri aracılığı ile peygamberlerine ilâhî kitapları indirdiği anlatılabilir. İlahi kitaplar, özellik-le de günümüze kadar hiçbir değişikliğe uğramadan geldiği için Kur'ân-ı Kerîm, bize insanlığın ilk insandan beri geçirdiği evreleri, yaşanan olayları, kültür ve medeniyetleri, savaşları, en doğru şekilde anlatmış ve aydınlat-mıştır, şeklinde anlatılabilir.

4. Yeni bir araç veya makine icat eden bir usta, bu makinenin kul-lanma kılavuzu olarak rehber kitap yazıp makine ile beraber müşterile-rine veriyor. Vermediği takdirde bu makine ya kullanılamıyor veya kısa zamanda acemi insanların elinde tahrip oluyor. Aynen bunun gibi eşsiz bir yaratılışa sahip insan makinesinin de dünya hayatını düzenleyen bir rehber kitabı olmalıdır. Hayvanlarda bu rehberlik ilâhî ilhamla; sevk-i ilâhî ile gerçekleşmektedir. İnsanlar da ise peygamberler vasıtasıyla ilâhî kitap-larla gerçekleşmektedir. Buna benzer örneklerle insanların kitaplara olan ihtiyacı pekiştirilmelidir.

5. İlk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem (aleyhisselâm) ile insanların kısa bir süre misafir olarak kalacakları bu dünyada nasıl yaşamaları gerektiğini;

Allah'a imân ve ibadet esaslarını; her insan için belirlenmiş olan ölümü ve ölümden sonraki ebedî hayatı ve Allah'ın tüm bunları öğretmek için ilâhî kitaplar indirdiği böylece ilâhî kitaplarla insanlara bir yol haritası çizildiği anlatılabilir.

6. İlâhî kitaplar, insanların nereden geldikleri, niçin geldikleri ve nereye gidecekleri gibi en zor sorularına en doğru cevabı vererek onları olgunlaştırmış, medenileştirmiş. Medeniyetle ilerledikçe, sanki okullarını bitiren öğrencilere yeni bir okula veya bir mesleğe başlaması için diploma verilmesi gibi, yeni ilâhî kitaplar indirmiştir. Daha önceki kitapların hem hükümleri hem de asılları ortadan kalkmış, en son insanlığa Kur'ân-ı Kerîm'in indirilmiş olduğu anlatılabilir.

7. Böylece insanların kitaba olan ihtiyacı ve ilâhî kitapları kısaca anlattıktan sonra, bütün dikkatler Kur'ân-ı Kerîm üzerine çekilmelidir. Kur'ân-ı Kerîm hakkında anlatılması gereken en önemli konu, geldiği günden günümüze kadar inanmayanlara meydan okuyarak, bir eşinin ve benzerinin meydana getirilmesini istendiği hâlde böyle bir şeyin yapılamadığı ve Kur'ân'ın bu yönüyle en büyük mucize olduğunun anlatılmasıdır. Böylece Kur'ân insan sözü değil, Allah sözüdür inancı sağlanmalıdır.[158]

8. Ayrıca öğrencilerin anlayabileceği seviyede örneklerle Kur'ân'da birçok ilmî gerçeklerden bahsedildiği ve bu bahsedilen gerçeklerin zamanla anlaşıldığı, gerçeklere ters düşmediği anlatılabilir. Bu konuda Kaptan Custeo'nun hidayete erişi (Rahman, 55/19-21), dünyanın dönmesi(-Yasin, 36/38-40), arının bal yapması (Nahl, 16/68), insanın yaratılışı (Mü'minun 23/12-16) vb. örnekler verilebilir.

9. Daha sonra da Kur'ân-ı Kerîm'e karşı görevimiz kısaca anlatılmalı, Kur'ân'da Allah'ın emrettiği her şey insan mutluluğu ve saadeti için emredildiği, yasaklanan her şeyin de insanlığa zararı olduğu için yasaklanmış olduğu yine günlük hayattan örneklendirilmelidir. Temizlik, insana saygı, ibadetin insana verdiği mutluluk, içki, kumar ve zinanın zararları vb. (Mâide, 5/6, 32, 90-91; İsra, 17/32) örnekler verilebilir.

3. Sonuç

Dersin sonunda bütün öğrencilerle beraber getirdikleri Kur'ân'ların

---

[158] Bk. s. 62.

sayfaları çevrilerek incelenmelidir. Sonra öğretmen tarafından belirlenen ve öğrencilerin kolay anlayabilecekleri bazı sûre ve âyetlerin meâlleri birlikte okunabilir. Böylece her öğrencinin Kur'ân'ı bizzat daha yakından tanıması sağlanabilir. Kur'ân yeterince incelendikten sonra, sınıfta Yahudi ve Hıristiyan dininden öğrenciler varsa onların da getirdikleri Kutsal kitaplar aynı şekilde incelenerek ders bitirilebilir.

4. Değerlendirme

*Kutsal kitap ne demektir?

*Kur'ân hakkında neler biliyorsunuz?

*Diğer Kutsal kitapların isimlerini söyleyiniz?

Örnek İşleniş 5: Peygamberlere İmânın Öğretimi

Dersin adı: Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi

Sınıf: 5

Ünite: Peygamberleri Tanıyalım

Konu: Peygamberlere imân ve Peygamberlere duyulan ihtiyaç.

Süre: 40 dakika

Yöntem ve Teknikler: Takrir/anlatım, soru cevap tekniği.

Ders araç ve gereçleri: Yazı tahtası, bilgisayar, projektör, Kur'ân meâli.

Özel amaç: Peygamber, resûl, nebi kelimelerinin anlamını bilir; söyler, yazar, peygamberlere imânı tanımlar, peygamberlere olan ihtiyacı kavrar.

Konunun İşlenişi

1. Giriş

Dikkat çekme: Öğretmen Kur'ân'da geçen peygamber kıssalarından herhangi birini örneğin Hz. İbrahim'in kendi kendine Allah'ı arayıp buluşunu (En'am, 6/74-80) okuyarak konuya girebilir.

Güdüleme ve hedefi belirtme: Öğrencilere bu dersin sonunda, Allah'ın insanlara niçin peygamber gönderdiğini, peygamber, resûl, nebi kelimelerinin anlamlarını, son peygamber Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ve O'nun öğrencilere olan sevgi ve şefkatini öğreneceksiniz diyerek dikkatler konu üzerine çekilebilir.

2. Gelişme

Peygamberlere imân konusu da öğretilmesi kolay olan bir konudur. Çünkü hemen her çocuk bu konu ile ilgili birtakım peygambere ait kıssalar duymuştur. Peygamberlere imân konusu şu aşamalarda ele alınabilir.

1. Her çağda insanlara önderlik eden bazı kahraman, lider dâhî insanların var olduğundan başlamalı, bu insanların da bizim gibi insan oldukları, yedikleri, içtikleri, evlenip aile sahibi oldukları; tarihte unutulmayan bu insanların en belirgin özelliklerinin aydın kişiler olmaları ve kendilerini ümmetlerinin mutluluğuna adamış olmaları anlatılabilir.

2. Peygamberin Allah tarafından vahiy yoluyla kalplerine bilgiler verilmesiyle özel olarak yetiştirildiği anlatılabilir. Ayrıca peygamberlerin diğer insanlardan farklı olarak Allah'ın onlara insanların bir benzerini yapamadıkları mucizeler verdiği, seçkin insanlar olduğu anlatılabilir. Bunun için en güzel malzeme Kur'ân'da anlatılan peygamber kıssalarıdır: Hz. Davud'un kor demiri eline alıp şekillendirmesi (Sebe34/10), Hz. Musâ'nın âsası (A'raf, 7/103-120), Hz. Nûh'un gemisi (Hud, 1/35648), Hz. İsa'nın tabipliği (Âl-i İmran, 3/49), Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Kur'ân-ı Kerîm'i vb. mucizeler anlatılabilir.

Burada özellikle peygamberlerin diğer insanlardan en büyük farkının mucize sahibi olduklarının, diğer seçkin diyebileceğimiz insanların ise sadece ilmî keşifte bulundukları veya kahramanlık gösterdikleri, bunun ise örneklerinin çok olduğu, gayret ederlerse onların da bu dehâlardan biri olmalarının mümkün olduğu, ancak hiç kimsenin çalışma ile peygamber olamayacağı, peygamberliğin Allah'ın görevlendirmesi olduğu açıklanmalıdır.

3. Böylece insanların peygamberlere olan ihtiyacı, Yüce Allah'ın bütün varlıklar için bir rehber, örneğin, güneş sisteminde güneş; atomda çekirdek, arılar için bey; karıncalar için kral; göçmen kuşlar için kılavuz kuş yarattığı gibi, insanlar için de onları aydınlatacak; bilmediklerini öğretecek, onlara Allah'tan bilgi getirecek bir rehber gönderdiği, bunun insanların dünya ahiret saadeti için zorunlu olduğu anlatılabilir.[159]

4. Daha sonra dikkatler Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) üzerine çekilmelidir. Onun doğumu ve çocukluğu öğren-

[159] bk. s. 99.

cilerin heyecanla dinleyebilecekleri hadiselerle doludur. Böylece kendileri gibi biri olan peygamberimizin peygamberlikle görevlendirildikten sonra öğrencileri ne kadar sevdiği ve çocuk sevgisi ile ilgili sözleri aktarılmalı, böylece peygamber sevgisi geliştirilmelidir. Ayrıca Peygamber Efendimizin mucizeleri öğrencilerin seviyesine göre anlatılmalı ve Ona hayranlıkları sağlanmalıdır.

5. Bütün bunlardan sonra, *"İşte Allahü Teâla'nın en sevdiği kişi peygamberimiz Hz. Muhammed* (sallallahu aleyhi ve sellem)*'dir. Allah'ın insanları sevmesi de peygamberimizin sözüne bağlılığımız oranındadır"* düşüncesi pekiştirilmelidir. Böylece peygamberlerimize karşı ahlâkî görevler de kısmen öğretilmiş olur (Âl-i İmran, 3/31).

6. Peygamberlere imân konusunda öğretmenlerimize düşen en büyük görev, Peygamberimiz Hz. Muhammedin (sallallahu aleyhi ve sellem) hayatını baştan sona bütün incelikleri ile araştırmalarıdır. Çünkü Hz. Peygamberin hayatı incelendiğinde bugün çözemediğimiz bir çok problemin temel ilkelerini onun hayatında ve sözlerinde bulmamız mümkündür. Bu kültüre sahip bir öğretmenin olaylara bakış açışı çok farklı olacak ve bir eğitimci olarak problemleri çözmede pratiğe kavuşmuş olacaktır.

3. Sonuç

Konu, öğrencilerden birine Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ile ilgili bir şiir veya onun çocuk sevgisi ifade eden bir sözü okutularak bitirilebilir.

4. Değerlendirme

*Peygamber, resûl, nebi kelimelerinin anlamını söyleyiniz.

*Peygamberlere imanı tanımlayınız.

*Allah, insanlara niçin peygamber göndermiştir, söyleyiniz.

Örnek İşleniş 6: Ahirete İmânın Öğretimi

Dersin adı: Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi
Sınıf: 7
Ünite: Ahiret İnancı
Konu: Ahiretin Varlığı ve Ahirete İmân

Süre: 40 dakika

Yöntem ve Teknikler: Takrir/anlatım, soru cevap tekniği.

Ders hedef ve gereçleri: Yazı tahtası, bilgisayar, projektör, Kur'ân meâli.

Özel amaç: Ahiret ile ilgili temel bilgileri öğrenir, ahiretin varlığını kavrar, ahirete imanın yararlarını söyler.

Konunun İşlenişi

1. Giriş

Dikkat çekme: Öğretmen, "İçinizde mezarlığa gideniniz var mı? Ölen bir insan için yapılan cenaze merasimine katılanınız oldu mu?" gibi sorularla ölüm gerçeğine dikkati çekerek derse başlayabilir.

Motive etme ve hedef belirtme: Öğretmen, "Bu dersimizin sonunda, ölümün bir yok olma değil, yeni bir hayata başlama; bizlerden önce ölümle dünyadan ayrılan sevdiklerimize kavuşma olduğunu kavrayabileceksiniz." diyerek konuya dikkat çekebilir. "Bu dersin sonunda, ölümden sonra ikinci bir hayatın varlığını kavrayacak, ahiret hayatı ile ilgili temel bilgilere sahip olacak, ahiret hayatı için hazırlanılması gerektiğini öğreneceksiniz." denebilir.

Ahirete imân konusu küçük yaştaki öğrencilerin ümit ve yaşama sevincinin artmasına yardımcı olan bir konudur. Ahiret konusunda öğrencilerin neler bildiğini belirlemek için bazı sorular sorarak başlanabilir. Bu konu şu aşamalarla öğretilebilir:

2. Gelişme

1. Ahirete imânın en müşahhas örneği ölüm gerçeğidir. Hemen her öğrenci ölüm olayı ile yakından ilgilidir. Hepsinin mutlaka bir yakını ölmüştür. O hâlde konuya bu gerçekten başlanabilir. Önce ölümün dünyada insanlığın hayatının devamı için gerekli olduğu anlatılabilir. Eğer insanlar ölmeseydi ne gibi problemler doğabilirdi? Her şeyden önce dünyaya yeni gelecek insanlar için yer kalmazdı. Hele hava, su, gıda vb. hayat için gerekli olan temel maddelerinin yetersizliğinin doğuracağı problemler ve yaşlanan insanların iyice sağlıkları bozularak ölmeyi yaşamaya tercih eder hâle gelmeleri önemli anekdotlardır. Bu ve benzeri örnekler ile ölümün hayat için gerekli olduğu gerçeği anlatılabilir.

2. Dünyadaki hayat düzeninin devam etmesi için Yüce Allah her canlıya bir hayat süresi belirlemiştir. Bu sürenin sona ermesine *ecel* denir. Ölüm vakti denen bu zamanın Allah'ın belirlemesiyle asla değişmediği anlatılmalıdır.[160]

3.Sonra ölümün yok olmak demek olmadığı, yeni bir hayatın başlangıcı ve kendilerinden ayrılan sevdiklerine kavuşmak demek olduğu anlatılabilir. Hemen her yöremizde ölen bir kişi için *dünyasını değiştirdi* deyimi kullanılır. Hepimiz biliyoruz ki, ölüm bir son değil, yeni bir hayatın başlangıcıdır. Bu da akıllara inandırıcı bir şekilde tabiattan örneklerle açıklanabilir. Her sene kupkuru topraktan, kupkuru ağaçlardan yeni bir hayatın başlaması en canlı bir örnektir. Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de ikinci bir hayat için bu örneği defalarca vermiştir.[161]

4. Daha sonra ahiret âlemi hakkında fazla detaya ait bilgilere geçmeden öğrencilere çeşitli sorular sorarak mutlaka kötülüklerin ve suçluların bir cezası ve ceza yeri olması gerektiği, hâlbuki bu dünyada nice suçlunun bulunamadığı, haklının tam hakkını alamadığı, haksızın ise çok kere yaptığı haksızlığın yanına kaldığı anlatılabilir. Böylece ahiretin; cennet ve cehennemin gerekliliği açıkça ortaya çıkmış olacaktır.

5. Ahirete imân konusunda gönlümüzün birtakım arzu ve eğilimlerinden de yararlanabiliriz. Dünyadaki lezzet ve güzellikleri yaşayan hemen her insan, bunlarla tatmin olmuyor. Hem daha güzelini hem de sonsuza kadar sürmesini arzuluyor. Bu ise ancak ahirette mümkündür. Görüyoruz ki istemediğimiz hâlde yaşlanıyor, ihtiyarlıyor, güçten-kuvvetten kesiliyoruz. Elimizde olmayarak baharın güzellikleri yaza, yazın meyveleri güz solgunluğuna ve kış ölümüne dönüyor. Bütün bunlar düşünen insan için ahireti hâtırlatan, sonsuz güzelliklere ve zevklere çağıran işaretlerdir. Burada mevsimler şeridi gösterilebilir.

6. Ahirete imân konusunda mutlaka bir âhiret aleminin olması gerektiği, iyilerin ve iyiliklerin devamlı ve en güzel şekilde ödüllendirileceği, Allah'ın bize bir sermaye olarak verdiği bu ömrü O'nun istediği gibi kullandığımız takdirde çok büyük kâr ederek cenneti kazanacağımız anlatılabilir.

---

[160] Bk. s. 127.
[161] Bk. s. 110.

7. Cehennemin, daha çok insanları cennete çağırmak için yaratıldığı, ancak Allah'ın davetine katılmayanları cezalandırma yeri olduğu anlatılabilir. Allah'a inanan kişilerin zaman zaman istemeyerek işledikleri hatadan pişman olup Allah'tan af diledikleri takdirde Allah'ın affedebileceği anlatılırsa, öğrencilere ümit vermiş ahireti sever hâle gelmelerini temin etmiş, daha sabırlı ve metin olmalarını sağlamış oluruz. Cehennem hiçbir zaman, bir korku unsuru olarak verilmemelidir. Böyle bir yanlış, öğrencileri hem Allah'tan soğutur, hem de ümidini yıkar.

3. Sonuç

Öğrencilerin tv'de izledikleri bir mahkeme örneğinden hareketle, güzel ve faydalı davranışların ödüllendirilmesi; kötü ve aşağılık davranışların da cezalandırılmasının aklın gereği olduğu gibi, ahiretin mutlaka olması gerektiği; bütün insanların hak ettikleri gerçek ödül ve cezanın ancak ahirette yüce yaratıcı tarafından verileceği vurgulanabilir. Böylece öğrencilere hayatlarını güzel yaşama bilinci kazandırılabilir.

4. Değerlendirme

*Ölüm bir yok oluş mudur? Söyleyiniz.

* Ahiretin varlığının başlıca işaretleri nelerdir?

* Ahirete iman insana neler kazandırır, yazınız.

Örnek İşleniş 7 Kadere ve Kazaya İmânın Öğretimi

Dersin adı: Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi

Sınıf: 8

Ünite: Kader ve Kaza İnancı

Konu: Kader ve Kaza Nedir? Kader ve Kazaya İmânın Gereği.

Süre: 40 dakika

Yöntem ve Teknikler: Takrir/anlatım, soru cevap tekniği.

Ders Araç ve Gereçleri: Yazı tahtası, bilgisayar, projektör, Kur'ân meâli.

Özel amaç: Kader ve kaza kelimelerinin dini anlamını söyler, insanın davranışlarından niçin sorumlu olduğunu bilir.

Konunun İşlenişi

1. Giriş

Dikkat çekme: Öğretmen öğrencilere, "Bu dersimizde çok sık duyduğunuz *kaderim böyleymiş elimden ne gelir* veya *alın yazımda bu da varmış* gibi deyimlerin ne anlama geldiğini öğreneceğiz." diyerek konuya başlayabilir.

Motive etme ve hedefi belirtme: Kader ve kaza kelimelerinin dinî anlamını öğrenebilecek, davranışlarımızdan niçin sorumlu olduğumuzu kavrayabilecegiz.

Bu konu öğretilmesi güç olan konulardan biridir. Konuyu tam anlatıp sorulan sorulara cevap verdikten sonra öğrencilerden hemen aynı sorunun bir benzerinin gelmesi mümkündür. Kader ve kazanın öğretiminde konu öğrencilere tartışmaya açılmamalıdır. Yalnızca açıklamalar yapılması ve bilgilerin verilmesi en doğru yoldur. Dolayısıyla öğretmen bu konuyu anlatırken biraz daha fazla sabırlı olmalıdır. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de bu konunun tartışılmasını yasaklamış, tarihte bazı milletlerin bu konuyu tartışarak çıkmaza ve inkâra girerek helâk olduklarını haber vermiştir.

2. **Gelişme**

Bu konunun öğretilmesinde şöyle bir yol takip edilebilir.

1. Önce Allah'a imân ve Allah'ın sıfatları hatırlatılarak konuya başlanmalıdır. *İçinde bulunduğumuz şu kâinatta hiçbir şeyin Allahû Teâla'nın dilemesi, ilmi ve kudreti dışında olmasının mümkün olmayacağı; her şeyi planlayan, programlayan ve zamanı ve sırası gelince yaratanın yalnız Allahû Teâla olduğu* hatırlatılarak bu inanç öğrencilere öğretilmeye çalışılmalıdır.

2. Konuya kader ve kaza ile ilgili öğrencilerin de bildiği, halk arasındaki yaygın olan deyimlerden bazıları ile başlanabilir: Örneğin, bazı insanlar, başlarına bir iş geldiğinde: "*Kaderim bu imiş ne yapayım?*" bazıları da "*Alınyazımda bu da varmış*" der. Öğrencilere bunlardan ne anladıkları sorulabilir. Cevap olarak her insanın başına gelen şeylerin daha önceden her şeyi bilen ve bilmesi Allah olmanın gereği olan bir yaratıcı tarafından programlanmış olduğu açıklanabilir. Ama insan bu durumu bilmemektedir. Dolayısıyla yaşadığı şeylerde kendi iradesini, kendi seçme yeteneğini kullandığı için sonuçtan sorumludur.

3. Kaza kavramı da aynı teknikle işlenebilir. Öğrencilere "*Kaza ne demektir?*" diye soracağımız bir soruya, doğru cevap alabilmişsek, onu takdir edip doğrulayarak bir giriş yapıp konuyu geliştirmeliyiz. Yanlış cevap almış veya hiç cevap alamamışsak, konuyu açıklayıcı yeni sorular geliştirebiliriz. Örneğin, hemen her gün yollarımızda araçların çarpışması veya devrilmesi sonucu birçok insan ölmekte veya yaralanmaktadır. Bu olaylara ne denilmektedir? gibi. Öğrencilerin cevabı hiç şüphesiz *kaza* veya *trafik kazası* olacaktır. Bunun üzerine hemen şu açıklamalarla konu geliştirilebilir: "Demek ki o kazada ölen veya yaralanan insanların kaderlerinde bu şekilde ölmek yada yaralanmak varmış. Günü geldiğinde kaza oldu. Yani daha önce kendileri için planlanmış program -kader -zamanı gelince uygulandı kaza oldu." diyebiliriz.

Bunun üzerine şu itiraz gelebilir; "*O hâlde daha önceden başımıza gelmesi plânlanmış, kaderimize yazılmış bir olayın zamanı gelince yaratılmasında bizim ne suçumuz; tesirimiz var?*" Bu soruya şu takvim benzetmesinden yararlanarak gerekli açıklamalar yapılabilir: "Duvar takvimlerinin yapraklarında bazen bu gün ay tutulacaktır, bir başka zaman Ramazan bayramının birinci günü veya Kurban bayramının başlangıcı yazar. Gerçekten de o günler geldiğinde ay tutulur veya bayram başlar. Peki söyleyin bakalım, ay tutulması veya bayramların başlaması, takvimi hazırlayanlar o sayfaya yazdıkları için mi gerçekleşmektedir?" Öğrencilerden gelecek cevabı dinlemeli. Eğer o olaylar, takvimi hazırlayanlar yazdığı için öyle gerçekleşti diyenler olursa, hemen şöyle bir soru sorabiliriz: "Diyelim ki öyle biz de kendimize göre bir takvim hazırlasak ve rasgele bu gün ay tutulacak, veya bugün Ramazan bayramının başlangıcı diye yazsak, gerçekten ay tutulur, bayram başlar mı?" Böyle bir soruya öğrencilerin evet demeleri mümkün değildir. Hemen bu cevapların arkasından "O hâlde takvimi hazırlayanlar ayın tutulacağını veya bayramların başlayacağını birkaç yıl öncesinden nasıl bildiler ve oraya yazdılar? Kendilerinde var olan bilgileri sayesinde ay tutulacağını veya bayramın başlayacağını yazdılar değil mi? Onlar öyle yazdı diye ay tutulmadı. İşte arkadaşlar, Allahû Teâla da bizim ne zaman hangi anne-babadan olacağımızı kaç yaşında nerede nasıl öleceğimizi, hayatta başımıza neler gele-

ceğini sınırsız bilgisi ile biliyordu. Bu bizim kaderimizdi. Kaderimizde olan şeylerin sırası ve zamanı gelince yine Allah tarafından yaratılmasına da kaza diyoruz. Ancak, başımıza gelecek olayları biz bilmediğimiz için yaptığımız işlerde kendi istek ve seçeneğimizi kullandığımız için neticeden sorumlu oluyoruz."

Şöyle bir örnek daha verilebilir: Çok tecrübeli insanların bazı davranışlarından yapacağı işleri anlayabilecek çok bilgili bir hâkim düşünelim. Bu hâkim adliyede odasında otururken pencereden giden bir çocuğun hırsızlık etmeye gittiğini, ne çalacağını anlayarak cezasını belirlese ve bir tarafa yazsa, biraz sonra bu hırsızlık suçunu işleyen bu çocuk mahkemeye aynı hakimin huzuruna getirilse, hakim suçunun karşılığı olan cezasını kendine duyurup bir miktarını da affettiğini bildirse; elbette ki hırsız hakime teşekkür edecek, saygı duyacaktır. Suçlu mahkemeden çıkarken, hâkim kendisine şöyle dese: "Ben senin bu suçu işleyeceğini önceden biliyordum ve sen o suçu işlemeden cezanı taktir edip, kayda geçmiştim." Bunun üzerine suçlu, hâkime şöyle diyebilir mi? "O hâlde benim ne suçum var? Siz benim bu suçu işleyeceğimi bildiğiniz için ben bu suçu işledim. Dolayısıyla ceza almamam gerekir." Bu hırsız o zaman ne kadar gülünç duruma düşer değil mi? Aynı duruma biz de düşmek istemiyorsak kendi irademizle, arzu ve tercihimizle yaptığımız şeylerden kaderi suçlamamalıyız.

4. Sonuç olarak kader ve kaza konusunda bilinmesi gereken husus; Kâinat dediğimiz şu varlık âleminin tek sahibi ve yaratıcısı Allah olduğuna göre her şeyi planlaması, programlaması, hiçbir şeyi başı boş bırakmaması ve her şeyden haberdar olması, O'nun eksiksiz ve kusursuz Allah olmasının gereğidir. İnsan başıboş, rastgele bu hayatı şaşamıyor, tam tersine her şey, rahmeti sonsuz lûtfu ve fazlıyla, sonsuz ikramlarıyla bize kendini hissettiren yüce Allah'ın kontrolü altındadır. Allah *âdil*'dir, hiç kimseye asla zulüm yapmaz, haksızlık etmez.

Kaza ve kadere imân, insana kâinatta olup biten her şeyin rahmeti sonsuz, merhameti her şeyi kuşatan yüce Rabbimiz'in planı, programı, eseri ve yaratması olduğu duygusunu vererek, meydana gelen bütün olayların bizim bilemediğimiz çok faydaları olduğunu düşündürecek, yaşama

sevinci ve olaylara dayanma gücü verecektir. Böyle bir insan, ne kaybettiğine üzülecek, ne de bulduğuna şımaracaktır.

"Görelim Mevlâ neyler, neylerse hayr eyler." diyecektir.

5. Kaza ve kadere imân konusu anlatılırken, bir insanın sorumluluğunun, onun cüz'î iradesiyle ilgili olduğu anlatılmalıdır. Allah küllî iradeye sahiptir. Onun iradesi sonsuzdur. İsterse "ol" der oluverir. İnsanın iradesi sınırlıdır. Ama insan kendi işlerini hayatını, kararlarını, cüz'î iradesiyle dilediği gibi yaşıyabilir. Tembellik yapıp çalışmadan her şeyi boşvermek sonuçta bizim kendi tercihimizdir. Kişi böyle bir sonuçtan yine kendi tembelliğinden dolayı sorumlu olacağı anlatılabilir.[162]

3. Sonuç

Girişte de ifade edildiği gibi, kader konusu oldukça karmaşık bir konudur. Bu nedenle anlatılması ve anlaşılması biraz çaba ve sabır gerektirir. Öğretmen bu konuda sorulan soruları sabırla dinlemeli, uygun yöntem ve anlaşılır bir dille açıklamalar yapmalıdır. Özellikle Allah'ın sıfatlarından söz ederek, Allah'ın varlık alemini hür iradesiyle yarattığı; her şeyi bir plana koyduğu; ezelden ebede kadar her şeyi en ince detayına kadar bildiği ve Yüce Allah'tan başka bir yaratıcının olmadığı vurgulanmalıdır.

4. Değerlendirme

*Kader ve kaza ne demektir? Söyleyiniz.

*İnsan davranışlarından niçin sorumludur? Açıklayınız.

23. Ünitenin Değerlendirme Soruları

- Allah'a imânın öğretimi nasıl yapılmalıdır?
- Meleklere imânın öğretiminde hangi örneklerden başlanabilir?
- Kitaplara imânın öğretiminde müşahhas örnekler neler olabilir?
- Peygamberlere imânın öğretimini yazınız?
- Ahirete imânın öğretimini örneklerle açıklayınız?
- Kadere ve kazaya imânın öğretiminde hangi örnekler kullanılabilir? Açıklayınız.

---

[162] bk.s. 123 vd.

24. Ünite
İBADET ESASLARININ ÖĞRETİMİ

Hedefler

- ✓ Bu üniteyi çalıştıktan sonra;
- ✓ Şehadet kelimesinin,
- ✓ İbadet kavramının,
- ✓ Namazın,
- ✓ Orucun,
- ✓ Zekâtın,
- ✓ Haccın öğretimini, kavrayabileceksiniz.

İbadet Öğretimi

İbadetin davranış geliştirmede olumlu katkıları bilinmektedir. Bilinçli olarak yapılan ibadet, insanı kötü davranışlardan uzak tutar ve iyi davranışlara yöneltir. İbadet, inanç-eylem bütünlüğü sağlar. İnsanın hareketlerini kontrol altına almasına yardım eder. İbadetin bu olumlu katkısının, ilköğretim çağındaki öğrencilerin kişilik kaznmasında önemli yeri vardır.

İlköğretim çağındaki öğrenciler için ibadet öğretiminde önemli olan, öğrencilerin ibadete karşı sevgi ve sempatilerini uyandırmak, onları ibadet etmenin gerekliliğine inandırmaktır. Özellikle ilköğretimin 4. ve 5. sınıflarda öğrenciler henüz bulûğ çağına ermedikleri için ibadetleri yerine getirme sorumlukları yoktur. Bu nedenle bu çağdaki öğrencilere ağırlıklı olarak ibadet bilinci kazandırılması esas alınmalıdır. İbadet eğitimi sadece nasihat etmekle kazandırılabilecek bir alışkanlık değildir. Öğrenciler, sahip oldukları yeteneklerini tanıma, kendilerine güvenme ve sorumluluklarını bilme konusunda bilgilendirilmeli ve cesaretlendirilmelidir.

İlköğretim çağındaki öğrenciler, namaz kılıp duâ edince, Yüce Allah'ın bazı isteklerini yerine getireceğine inanırlar. Bu nedenle dinî pratiklere yönelirler. Onların bu eğilimleri iyi değerlendirilmelidir. Burada en önemli husus, ibadetlerin amacının sadece Yüce Allah'tan bazı şeyler istemek ve almak olmadığının ve ibadetin sadece ve sadece Allah'a yapılacağının ve O'nun hoşnutluğunun kazanılmasının her şeyden değerli olduğu kavratılmalıdır. Ayrıca yapılan ibadetlerin değerinin ancak yüce Allah için

yapılmış olması ile mümkün olacağı üzerinde durulmalıdır. Bizim dualarımıza Allah'ın ne zaman ve nasıl isterse öyle cevap vereceği; her zaman her istediğimizin olmayacağı anlatılmalıdır.

Çocuk gelişimi ve eğitimi üzerinde yapılan araştırmalara göre, öğrencilerin somut konuları anlamaları ve öğrenmeleri hem daha erken yaşlarda başlıyor, hem de daha kolay oluyor. Bunun için ibadet esaslarının öğretimi daha kolay olacaktır. Hele ibadet edilen bir çevre ve ailede büyüyen öğrencilerin çok küçük yaşlardan itibaren anne ve babalarının yanında namaz kılmak için pek çok denemelere girdiğini görmüşüzdür. Öğrenciler gördüğü her şeyi *taklit etmek* ister. Hele gördükleri kişiler, sevdikleri kişiler ise en güzel biçimde onların hareketlerinin aynısını yapmaya çalışır. Bunu da beğenilme arzusu ile gösterir.

Öğretmenlerimiz ibadet esaslarının öğretimine bu *taklit etme isteğini* temel ilke yapabilirler. Hedef de bu taklidin bilinçlendirilmesi olmalıdır. İbadetin hem dengeli bir hayat için gerekli hem de Allahû Teâla'nın sayısız nimetlerine bir şükür borcumuz olduğu inandırıcı bir şekilde anlatılabilir.

İslâm dininde ibadet esasları denilince öncelikle İslâm'ın şartı olarak bildiğimiz beş esas akla gelir. Bu beş esas peygamber Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) ifadesiyle "*Şahâdet kelimesi, namaz kılmak, Ramazan orucunu tutmak, zekât vermek ve hacca gitmek.*" şeklinde sıralanmıştır. Bu beş esastan öğrencileri öncelikle ilgilendirenler şahâdet kelimesi, namaz ve oruçtur. Zekât ve hac ibadetleri öğrencileri doğrudan ilgilendirmez. Buna rağmen bu ibadetler hakkında da bilgilendirilmeleri gereklidir.

Öncelikle ibadet konusunda, "Allah'a kulluk ne demektir? İbadetin bize faydaları nelerdir?" soruları üzerinde durularak namaza geçiş yapılabilir.

İbadet; Allah'ın (celle celâlühu) ma'bud (kendisine ibadet edilen), insanın da kul olduğunu en kusursuz şekilde ifâde etmenin adıdır. Samimi bir kulun, hakiki bir ma'buda karşı, yaratıcı ve yaratılan ilişkisi içinde tavırlarını düzenlemesidir. İbadetin insanın, varlık, hayat ve imân gibi nimetlere karşılık, sahip olduğu bütün bu şeylerin diliyle nimetini verene karşı bir teşekkürü; ibadetsizlik ise, mutlak bir körlük olmasa bile, kaba bir nankörlük olduğunda şüphe yoktur. İbadet, imânla hedeflenen dünya ve ahiret saadeti gibi hususları elde etmek için, bizlere imânı emreden Zât'ın, açıp önümüze

sürdüğü bir kavuşma yolu ve bir vuslat adâbıdır. Bu yolu bulamayanların, bu adâbı elde edemeyenlerin Allah'a ulaşmaları mümkün değildir.

İbadet, insandaki iyilik, güzellik ve doğruluk düşüncesine kuvvet veren bereketli bir kaynak ve nefsin kötülük eğilimlerini iyileştirip melekler âlemine çeviren sırlı bir iksirdir. Her gün birkaç defa Allah'ı anarak ve O'nu düşünerek bu kaynağa müracaat eden rûh, insan-ı kâmil olma yoluna girmiş ve bir ölçüde nefsin desiselerine karşı da siperini bulup kendini kötülüklerden koruma yoluna girmiş sayılır.

İbadetin en değerlisi Allah'ı (celle celâlühu) bilip, Allah'ı (celle celâlühu) sevmek ve insanlara faydalı olmaktır. Bu zirvenin zirvesi de, doğruyu gösteren vicdan ibresiyle her işte Allah'ın hoşnutluğunun gözetilmesi,"*festakim kemâ ümirte: emrolunduğun gibi dosdoğru ol*" ilâhî emrinin gereği olarak ürperip, gerçek doğruluğun araştırılmasıdır. Bu ve benzeri açıklamalarla öğrenciye ibadetin ilâhî anlamı verilebilir ve ibadet çeşitlerine geçilebilir.

Örnek İşleniş 8: Şahâdet Kelimesinin Öğretimi

Dersin adı: Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi

Sınıf: 5

Ünite: İslâm'ın Şartları

Konu: Şahâdet Kelimesi

Süre: 40 dakika

Yöntem ve Teknikler: Takrir/anlatım, soru cevap tekniği.

Ders araç ve gereçleri: Yazı tahtası, bilgisayar, projektör, Kur'ân meâli.

Özel amaç: Şahâdet kelimesini söyler, şahâdet kelimesinin anlamını bilir, önemini vurgular.

Konunun İşlenişi

1. Giriş

Dikkat çekme: Öğretmen derse, İstiklal Marşı'mızın bütün öğrencilerin ezbere bildiği şu dizelerini tahtaya yazarak başlayabilir.

Bu ezanlar ki şahâdetleri dinin temeli,

Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli,

Şahâdet kelimesini bilenlerin olup olmadığını sorarak, dikkatleri şahâdet kelimesi üzerinde yoğunlaştırabilir.

Motive etme ve hedefi belirtme: Bu dersimizde, şahâdet kelimesini ve anlamını daha iyi öğrenecek, önemini daha iyi kavrayacaksınız denebilir.

Şahâdet kelimesine öğrenciler hiç yabancı değildir. Hemen her gün semalara yükselen ezânlarda duydukları bir kelimedir. Öğretmenin, dinin temeli olan bu kelimenin ifâde ettiği anlamı öğrencilere daha bilinçli kavratabilmesi, birçok problemi hâlledecektir. Konuya önce sınıfın yazı tahtasına iki parça olarak şahâdet kelimesini yazarak başlayabilir.

Eşhedü enlailahe illallah ve eşhedu enne Muhammeden Abduhu ve Resûluh.

Sonra Türkçe anlamı yazdırılabilir. *Ben şahâdet ederim ki, Allah'tan başka ilâh yoktur* ve *yine ben şahâdet ederim ki Hz. Muhammed* (sallallahu aleyhi ve sellem) *O'nun kulu ve elçisidir.*

Bu kelimede öğretilmesi ve üzerinde durulması gereken en önemli kavram, kişinin Allah'ın varlığına ve bir tek olduğuna şahâdet etmesi; hiç kuşkusuz inanmasıdır. Şahâdet etmek insanlara çok yakın bir kavramdır. Hemen bütün olaylarda şahit (tanık) aranır. Mahkemelerde olayın en doğru yanını gören ve kararda en etkili söz şahitlerin sözüdür. O hâlde şahit veya şahâdet etme herhangi bir olayda bizzat olayın içinde olma, her yönüyle görme, anlama, duyma işidir. Aksi söylendiği zaman hemen hiç tereddütsüz kesin bir kanaatle doğrusunu söyleme cesaretini göstermedir. Şahâdet kelimesinin öğretiminde şu aşamalar takip edilebilir:

2. Gelişme

1. İşte kâinatın (bütün varlıkların) en büyük gerçeği varlıkların sayısınca şahidi olan Allah'ın varlığı, birliği ve tek olmasıdır. Başınızı kaldırıp görebildiğiniz hemen her varlıkta bunu anlayabilirsiniz. Örneğin, bir çiçek. Kim onu kupkuru topraktan rengârenk çıkarmış; kim o çeşit çeşit kokuyu vermiş? İnsan ruhuna kokudan zevk alma duygusunu kim koymuş? Gözlerimize renklere hayran olma zevkini kim vermiş? Bu çiçek geçen baharda açan çiçeğin aynısı, ama kendisi değil; o kuruyup, ezilip gitmiş. Bu yenisi hem onun aynısı, hem kendisi değil...

Bu cümle bitmez. Allah'ın varlığını gösteren kâinatta şahitler *bütün*

denizler mürekkep ve ağaçlar kalem olsa saymakla tükenmez. Allah'ın varlığına birliğine ve tekliğine en büyük şahit yine insanın kendisidir. Eşsiz bir sanat eseri olan bu hârika insan vücudu, organik ve rûhî yapısı ile insanı hayretlere bırakan bir ölçülü yaradılış içindedir. Hemen birbirimize bakıyoruz, tepeden tırnağa şekil olarak aynıyız, ama hiçbirimiz diğerimize benzemiyoruz. Saçlarımız uzuyor, kaşlarımız uzamıyor neden? Bütün insanların parmak izleri birbirinden farklı. Bunu kim nasıl ayarlamış... Kâinat hem çok karmaşık, hem her bir parçası birbirine bağlı. En küçükte en büyük ustalık; en büyükte en rahat kolaylık.

2. Şahâdet kelimesinin öğretiminde Allah'a imân konusunda verilen örneklerden de yararlanarak öğrenciler varlıklar arasında akılları ile düşünerek gezdirilmeli, her bir varlığın üzerindeki şahitler gösterilmeli, ama en büyük şahit yine kendileri olduğu vurgulanmalıdır. Bu inanç hem öğrencilere huzur ve güç verecek, hem de Allah'ı daha iyi tanıma ve algılamalarını sağlayacaktır. Daha da önemlisi öğrencilere bu yolun ışığını tutan öğretmenler, hayatta hep şükran ve minnetle anılacaklar, duâlarla yâd edileceklerdir.

3. Şahâdet kelimesinin ikinci bölümü Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) Allah'ın kulu ve elçisi olduğunun öğretilmesidir. Bu konunun iki yönüyle ele alınmasında fayda vardır. Birincisi: İşte Rabbimiz bize merhamet ve şefkatinden, dünyada perişan ve mutsuz olmamızı istemediğinden ve bizimle konuşarak emir ve yasaklarının neler olduğunu öğretmek için, bize bu kadar çok nimetleri ve iyilikleri ile ikramda bulunan Rabbimize nasıl teşekkür ve ibadet edeceğimizi öğretmek üzere, bizim aramızdan seçtiği elçilerini; peygamberlerini göndermiştir. Yani peygamberlerin gelmesi, Allah'ın insanlara olan merhametinin sonucudur. İkinci olarak da Peygamberimiz Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)in eşsiz dehâ ve şahsiyetinden, mucizelerinden, insana ve hele öğrencilere verdiği değerden bahsedilmeli. Bu konuda özellikle Peygamber Efendimiz'in doğru sözlülüğü, güvenilirliği, hiçbir günahının; yalan sözünün olmadığı örneklerle anlatılmalıdır.

Hepimiz biliyoruz ki dünya tarihinde hayatının en ince noktasına kadar bilinen tek kişi Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'dir. O'nun en yakın amcaları, akrabaları onu öldürmek istemişler, sihir yapıyor, mecnun, hasta demişler; ama hiçbir zaman yalancıdır dememişler, diyememişlerdir.

O hâlde kendisini öldürmek üzere kılıç kuşanan, ordular düzenleyen düşmanlarının dahi doğru sözlülüğünü kabul ettiği Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) en doğru sözlü insandır. Ve O'nun en büyük mesajı, tevhit inancı, yani: Allah'ın varlığı, birliği ve ibadete lâyık olanın yalnız Allah olduğu gerçeğidir. Bu konuya ait olayların öğretmenimiz tarafından araştırılıp öğrencilere aktarılması önemlidir.

3. Daha sonra Peygamber Efendimiz'in mucizelerine geçilebilir. Öğrencilerin akıllarının almayacağı detaya girmeden Kur'ân mucizesi ele alınabilir. Kur'ân indirildiği günden günümüze kadar yıllardır insanlara meydan okuyor ve bir benzerinin getirilmesi hususunda inanmayanları yarışa davet ediyor. Ama böyle bir şey henüz olmamıştır. O hâlde Kur'ân insan sözü değildir. Allah kelâmıdır ve o sözü bize öğreten Hz. Muhammed onun peygamberi; elçisidir. Yine Peygamber Efendimiz'in, Ayın ikiye ayrılması mûcizesi bir hikâye olarak anlatılıp, arkasından ayı keşfeden ve üzerinde incelemeler yapan astronotların ayda böyle bir ayrılma izinin varlığından bahsettikleri anlatılabilir. Arkasından da işte Allah peygamberinin peygamberliğini, inanmayanlara göstermek ve ispatlamak için gökyüzünde ayı ikiye ayırmıştır, diyerek dikkatler ve hayranlıklar Hz. Peygamber'in üzerine çekilebilir.

4. Bu bilgilerden sonra tekrar yazı tahtasına yazdığımız şahâdet kelimesine dönerek, koro hâlinde okuyup, ezberlenmesi sağlanmalı, gelecek ders için ezberlenmesi ödev verilmeli ve tek tek okutarak ezberleyenler ödüllendirilmeli, ezberlemeyenlere de zaman verilmelidir.

5. Bundan sonra öğreteceğimiz ibadet konusuna şahâdet kelimesi bir giriş yapılmalıdır. Örneğin, alabildiğine geniş ve aklımızın alamayacağı kadar güzelliklere sahip, güllerle, inci, mercanlarla, ırmaklarla meyvelerin her çeşidiyle ve hizmetçilerle ebedî sonsuz kalacağımız mutluluk duygusunu hiç eksiksiz yaşayacağımız bir bahçeye bizi davet ettiklerini düşünelim. Bu bahçenin giriş kapısı var. Anahtarı bize verilecek, içerisinde bir saray. Belki dünyadan da büyük bu sarayın altı basamaklı merdiveninden yükselirken her birinde bir yazı görüyoruz, o yazılı levhaları okuyan ve benimseyen bu sarayın sahibi olacak. Evet bu bahçenin ve sarayın giriş kapısının anahtarı şahâdet kelimesidir. Saraya yükselirken gördüğümüz levhalar "Allah'a, meleklerine, kitaplarına, Peygamberlerine, Ahirete, Kadere inanıyorum" yazıyor.

İşte şahâdet kelimesiyle davet edildiğimiz bu bahçeye giriyor, imânla saraya yükseliyoruz. Yine şahâdet kelimesiyle sarayımızı açıyoruz. Bir de görüyoruz ki salonda odalar var, kapısında namaz kılmak, oruç tutmak, zekât vermek, hacca gitmek karşılığıdır yazıyor. Bahçede açmış rengârenk güllerden her birisi sembolik olarak İslâm ahlâkının esaslarından birini temsil ettiği kabul edilebilir. Örneğin, âdil olmak, doğruluk, cömertlik, emanete riayet etmek, edepli olmak, yumuşak huylu olmak, hayırsever olmak...vb. gibi. Böylece şahâdet kelimesi, kelime olarak ve ifâde ettiği mânânın büyüklüğü, öğrencilere kavratıldıktan sonra, buna inanmanın samimi ifadesi ve işareti ibadet etmenin önemi üzerinde durulmalıdır.

3. Sonuç

Ders öğrencilere şahâdet kelimesini koro hâlinde birkaç defa söyletilerek, bazı öğrencilerin de anlamını söylemesi istenerek bitirilebilir.

4. Değerlendirme

*Şahâdet kelimesini söyleyiniz, yazınız.

*Şahâdet kelimesinin Türkçe anlamını söyleyiniz.

*Şahâdet kelimesinin İslâm dinindeki önemini belirtiniz.

Örnek İşleniş 9: Namazın öğretimi

Dersin adı: Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi

Sınıf: 6

Ünite: Namaz

Konu: Namaz İbadeti

Süre: 40+40 dakika

Yöntem ve teknikler: Takrir/anlatım, gösteri, soru cevap tekniği.

Ders araç ve gereçleri: Yazı tahtası, bilgisayar, projektör, resimler, Kur'ân meâli.

Özel amaç: Namazın farzlarını söyler, yazar, abdest almasını; namaz kılmasını bilir.

Konunun İşlenişi

1. Giriş

Dikkat çekme: Öğretmen derse yazı tahtasına *"Namaz dinin direği-*

dir" hadisini yazıp, bu söz üzerinde öğrencilerin düşünmesini isteyerek derse başlayabilir.

Motivasyan ve hedefi belirtme: Öğrencilere "Bu dersin sonunda namaz kılmasını öğrenebilecek, önemini kavrayabileceksiniz." denebilir.

Bütün ibadetleri içine toplayan insanların hayvanların ve meleklerin ibadetlerini içine alan ibadet, namazdır. Namaz *"dinin direğidir."* Namazı kılan kişi gerçek dindardır. İlköğretimde namaz öğretiminde temel ilke, öğrencilerin namaz ibadetine karşı sevgi ve sempatilerinin uyarılması ve namaz kılmanın gerekliliğine inandırılmalarıdır. Bu arada ana hatları ile de olsa kılınışı öğretilmelidir. Ondan sonrası ise daha çok öğrencilerin kendilerine, ailelerine ve ortaöğretim dönemine bırakılmalıdır.

2. Gelişme

Namaz öğretimine şöyle başlanabilir.

Namaz ifade ettiği mânâ yönü ile çok önemli bir ibadet olduğu için;

a. *Namaza hazırlık*: Namazın dışındaki farzları,

b. *Namazın kılınışı*: Namazın içindeki farzları, olmak üzere iki bölümde öğretilebilir.

A. Namaza Hazırlık

Namaz müminin Allah'ın huzuruna yükselmesidir. O hâlde Allah'ın huzurunda tertemiz ve yapacağı ibadetin bilincinde olmak gerekir. İşte namaza hazırlık bu temizlik ve ibadetin bilincinde olma hazırlığıdır. Namazın dışındaki ve içindeki farzlar öğretmen tarafından şöyle açıklanabilir:

l. **Hadesten Taharet**: Manevî temizlik, abdesti olmayan kişinin abdest alması, veya gusül boy abdesti alması gereken kişinin boy abdesti alması demektir.

a. **Abdestin Farzları ve Alınışı**: Öğrencilere ibadet konuları anlatılırken özellikle akılları inandırıcı örneklerle aydınlatılmalıdır. İslâm dininin temel özelliklerinden biri akla her yönüyle uygun oluşu ve akılları hayrette bırakmasıdır. Bu ilke sürekli göz önünde bulundurularak öğrencilere anlayabilecekleri seviyede akla uygun örneklerin verilmesi daha kolay öğrenmelerine, öğrendiklerini akıllarında daha uzun süre tutmalarına yardımcı olacaktır.

Abdest almanın insan vücuduna sağladığı faydaların tıbbi deliller ile

anlatılması belki biraz uğraştırıcı gibi görülen bu ibadetin zevkle ve isteyerek yerine getirilmesine yararı olacaktır. Özellikle Allah'ın emrettiği bu ibadetlerin her birinin bilemediğimiz daha birçok faydası vardır. Ancak biz bütün bunları birtakım faydaları için değil Rabbimizin emri olduğu için yaparız düşüncesi akıldan uzak tutulmamalıdır.

Öğrencilere "Daha önce içinizde hiç abdest almasını gören veya bilen var mı?" diyerek dikkatleri abdestin alınışına çekilebilir. Mutlaka öğrencilerin birçoğu evde büyüklerinin abdest alışlarını görmüşlerdir. Bazı öğrenciler de yaz tatillerinde gittikleri Kur'ân kurslarında öğrenmişlerdir. Bir öğrenciyi öne çıkarıp sanki çeşmenin başındaymış gibi bir abdest almasını isteyebiliriz. Arkasından da eğer öğrencinin eksiği varsa tamamlamak isteyenlere söz hakkı tanırız. Daha sonra yazı tahtasına abdestin farzlarını sıra ile yazar ve bizzat sanki önümüzdeki bir çeşmeden abdest alıyor gibi yaparak abdestin alınışını kendimiz gösterebiliriz.

Eğer mümkün ise öğrencileri bir çeşme veya lavabo başına götürmek öğrenmelerini daha çok kolaylaştıracaktır. Özellikle önceden öğrencilere bir önceki derste evde abdest alan büyüklerin abdest alışlarını izlemeleri ve öğrendiklerini sınıfta anlatmak üzere ödev verilmesi bu öğrenimi daha canlı kılacaktır.

b. **Gusül-Boy Abdesti**: Bu abdest ile öğrenciler henüz sorumlu olmayabilirler. Onun için fazla detaya girmeden yine en az haftada bir defa tepeden tırnağa bütün vücudu yıkamanın faydaları anlatılabilir. Sonra bu yıkanma işinin gusül niyetiyle yapılmasının, ağız ve burnun da yıkanması ile gusül-boy abdestinin alınmış olacağının anlatılması yeterlidir. Ne zaman ve niçin boy abdesti alırız sorusuna cevap olarak ise ilerdeki yaşlarda kendilerinin farkına varacakları söylenebilir.

2. **Necasetten Taharet**: Namaz kılacağımız elbisemiz, vücudumuz ve namaz kılacağımız yerin temiz olması demektir. Allah'ın huzuruna çıkarken hem vücudumuz hem de elbisemiz temiz olması gerekir. Yeryüzü mescittir. İslâm dininde ibadet etmek için mutlaka özel bir yer şart değildir. Ancak temiz olma şartı vardır.

3. **Setr-i avret**: Rabbimiz için gizli ve açık diye bir şey yoktur. Ancak Allah'ın huzuruna O'nun istediği şekilde çıkmak bir saygı ve ibadettir. O'nun her emir ve yasağı bizim için bir rahmettir. Erkeklerin göbekle diz

arasını, kadınların yüzü, bileklere kadar elleri ve topuklara kadar ayakları dışında kalan yerleri örtmeleri şarttır. Bu örtünmede insan ruhu için sayamayacağımız kadar faydalar vardır. Hem saygıdır hem de güzelliği korumadır. Sağlıklı bir aile ve toplum için vazgeçilmez bir ilkedir.

4. **İstikbal-i kıble**: Namazda yönümüzü kıbleye, Kâbe'ye doğru çevirmemiz Allah'ın emridir. Mekke'de bulunanlar Kâbe'ye yönelir. Mekke dışında bulunanlar ise Kâbe tarafına yönelir. Kâbe'nin altı yer kürenin merkezine kadar, üstü gökyüzünün en son derinliklerine kadar kıble olduğundan Müslümanlar rükuʼda ve secdede kıbleden ayrılmamış olurlar.

Tevhit dini İslâmiyet her konuda Müslümanları tek olan Allah'ta birleştirmeyi amaç edinmiştir. İnandıkları, imân ve ibadet ettikleri Rab'leri Allah bir, peygamberleri bir, kitapları bir. Bir... bir... bir, bine kadar bir. Bu birlik bilinci öğrencilere verilmelidir.

5. **Vakit**: Her namazı kendi vaktinde kılmaktır. Bir günde beş vakit namaz vardır ve bu vakitlerin başlama ve bitiş noktalarını Cebrail (aleyhisselâm) Peygamber Efendimiz'e öğretmiş, o da bizlere öğretmiştir. Bugün artık bu vakitleri hesaplarla takvimlerden öğreniyoruz. Namaz vakitleri hem günlük hayatımıza bir disiplin getirir hem de günlük işlerimizle meşguliyetimize bir ara vererek ruhumuzun teneffüs etmesini sağlar. Bu konuda öğretmen öğrencilere bir günde beş vakit namazın hikmetini ve usanç vermeyeceğini insan için gereğini kısaca anlatmalı böylece namazın, altından kalkılmaz bir yük fikri yerine, insan ruhu için temel bir ihtiyaç ve rahatlatıcı bir ibadet olduğu kavratılmalıdır.

6. **Niyet**: Kişinin hangi namazı kılacaksa, onun bilincinde olması ve diliyle bunu söylemesidir. Namazın, insan için gerekli ve rahatlatıcı bir ibadet olduğu düşüncesi verilmelidir. Vücuduyla namaza hazır olan kişinin kalbiyle de hazır olması ve Allah'a yönelmesidir. Bütün ibadetlerde niyet gereklidir. Niyet kalbin ve gönlün o işe yatışması, yaptığı işin farkında olmasıdır. Niyette amaç ise, Allah'ın hoşnutluğu; rızasıdır. İşte namaza ne yaptığımızın ve niçin yaptığımızın bilicinde olarak başlama namaza niyettir.

Namazın bu hazırlık aşamasını kısaca anlattıktan sonra, bu hazır oluşla Allah'ın huzuruna çıkmaya başlayabiliriz diyerek namazın içindeki farzlarına geçilmelidir.

B. Namazın Kılınışı

Namazın kılınışı yine soru-cevap yöntemiyle öğretilebilir. Namaz kılmasını bilip bilmedikleri sorularak konuya girmeli, mümkün ise bilen bir öğrenciye iki rekat namaz kıldırmalıdır. Özellikle öğretmen bizzat kendisi öğrencilerin önünde uygun bir yerde iki rekat namaz kılarak doğru namaz kılınışını gösterebilir. Buna imkân yoksa teknik imkânlardan yararlanarak video, cd vb. görsel araçlarla namazın kılınışının öğrencilere öğretilmesinde büyük yarar vardır. Sonra namazın içindeki farzlar yazı tahtasına sırasıyla yazılıp, ifade ettikleri anlam kısaca anlatılabilir.

1. *İftitah tekbiri*: Namaza başlarken Allahû Ekber demek. Huzurunda namaza durduğumuz 'Rabbimiz en büyüktür' diyerek ellerimizle O'nun dışında her şeyi arkaya atıyoruz.

2. *Kıyam*: Namazda ayakta durmaktır. Kıyam, Rabbimize bir saygının ifâdesi olan O'nun huzurunda durma ve el bağlama davranışıdır.

3. *Kıraat*: Namazda Kur'ân okuma. Huzuruna çıktığımız Rabbimizle onun öğrettiği dille konuşmaktır. Rahmet kapısının yine kendi kelâmıyla çalınması demektir.

4. *Rüku'*: Namazda eller dize değecek kadar öne doğru eğilmek. Peygamber Efendimiz, *"Allah için tevazu göstereni, Allah'a boyun eğeni, Allah yüceltir, kibirleneni de Allah alçaltır"* buyurarak Allah'ın huzurunda boyun eğmenin mânâsını öğreti. Allah'ın huzurunda boyun eğenler başkasına boyun eğmez.

5. *Sücud*: Namazda iki ayak, iki diz iki el ve alnı yani yedi organı yere koymaktır. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): *"Secde izi olan yerleri ateşin yemesini Allah, ateşe haram kılmıştır"* buyurarak secdenin önemini ifâde etmişlerdir.

Allahû Teâla Kur'ân-ı Kerîm'de *"Göklerde ve yerdekilerin; güneşin, ayın, yıldızların, dağların, ağaçların, hayvanların ve insanlardan birçoğunun secde ettiklerini"* haber veriyor. Her parçasıyla secde eden bir kâinatta secde etmemek Allah'a bir saygısızlığın ifadesidir.

6. *Kâde-i ahire*: Son oturuş. İki rekatlı namazların ikinci rekatında, üç rekatlı namazların üçüncü rekatından sonra ve dört rekatlı namazların dördüncü rekatından sonra oturmaktır. Namazın bu farzları tek tek yazı

tahtasına yazılarak, kısa açıklamalarla anlatıldıktan sonra bir şema çizilerek farzın dışında nelere dikkat edilmesi gerektiği de gösterilip, yanlışsız bir namaz kılma tamamlanmalıdır.

Şöyle bir örnek şema çizebiliriz:

Sabah Namazının Sünnetinin kılınışı:

l. **Rekat**: Niyet + Tekbir + Sübhaneke + Euzü besmele + Fatiha + Bir sûre + Rüku' + Secdeler . 2. Rekata kalkılır.

2. **Rekat**: Besmele + Fatiha + Bir sûre + Rüku' +Secdelerden sonra son oturuş: Ettahiyyatü + Salli +Barik + Rabbenâ duâları ve selâm.

Bunun üzerine aynen sabahın iki rekatlık sünneti gibi kılınan diğer namazlar söylenebilir. Sabahın farzı, öğlenin son sünneti, akşamın sünneti, yatsının son sünneti bu şekildedir.

Bir de 4 rekat bir namazın kılınışının şeması verilebilir.

Öğlenin ilk Sünnetinin kılınışı:

l. **Rekat**: Niyet +Tekbir +Sübhaneke + Euzû Besmele + Fatiha + Zammı Sûre + Rüku'+ secdeler 2. Rekat'a kalkılır.

2. **Rekat**: Besmele + Fatiha + Zammı sûre + Ruku +Secdeler, l. *oturuş*: Ettehıyyatû + 3. rekata kalkılır.

3. **Rekat**: İkinci rekat gibi.

4. **Rekat**: Yine ikinci rekat gibi kılınır. Secdelerden sonra 2. ve son oturuş: Ettehiyyatû + Salli+Barik+Rabbenâ + selâm.

Bundan sonra diğer namazlardaki farklar notlar hâlinde verilebilir veya bütün namazların kılınışı bir tabloda gösterilebilir.

Not:

l. 3 ve 4 rekatlı farz namazların 3. ve 4. rekatlarında yalnız fatiha okunur. Akşamın, öğlenin ve yatsının farzları bu şekildedir.

2. İkindi ve yatsı namazlarının sünnetlerinde 1. oturuşta sanki selâm verecekmiş gibi Ettehıyyatü'den sonra salli ve barik duâları da okunur. 3. rekatlara kalkınca sanki yeni başlamış gibi sübhaneke ve Euzû de okunur.

3. **Vitir Namazı**: Akşamın farzı gibi üç rekattır. Ancak 3. rekatta fatihadan sonra zammı sûre okunur tekbir alınıp Kunut duâları okunur.

İlköğretimde namazın vâcibleri, sünnetleri ve namazı bozan şeylerde detaya girilmemelidir. Çünkü bu incelikler unutulabilir. Ama kısaca bahsedip ilerde öğrenmeleri ödev verilmelidir. Öğrettiğimiz bu namaz kılınışının sonraki ders tekrar edilmek üzere ödev verilmesi pekiştirme açısından önemlidir.

3. Sonuç

Bu derste bütün öğrenciler namazın İslâm dinindeki önemini ve namaz kılmanın gerekliliğini kavrayabilmelidir. Ayrıca kendi kendilerine namaz kılabilecek yeterli bilgiye sahip olabilmelidir. Öğrencilere konuyla ilgili bazı sorular sorularak, verilen cevaplara göre varsa eksik kalan yönler tamamlanarak ders bitirilmelidir.

4. Değerlendirme

*Namazın farzlarını söyleyiniz.

*Abdestin alınışını anlatınız.

*İki rek'at namazın kılışını anlatınız

Örnek İşleniş 10: Orucun öğretimi

Dersin adı: Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi

Sınıf: 5

Ünite: Ramazan ayı ve oruç

Konu: Oruç nedir? Niçin oruç tutulur?

Süre: 40 dakika

Yöntem ve Teknikler: Takrir/anlatım, soru cevap tekniği.

Ders araç ve gereçleri: Yazı tahtası, bilgisayar, projektör, Kur'ân meâli.

Özel amaç: Ramazan, oruç, sahur ve iftar kelimelerinin anlamını bilir, niçin oruç tutulduğunu söyler, yardımlaşmanın dinî önemini kavrar.

Konunun İşlenişi

1. Giriş

Dikkat çekme: Öğretmen tahtaya "Hoş geldin on bir ayın sultanı" veya "Oruç kalkandır" sözünü yazarak derse başlayabilir.

Motive etme ve hedefi belirtme: Öğrencilere: "Bu dersin sonunda

oruç ibadetiyle ilgili, kimler oruç tutar nasıl oruç tutulur gibi temel bilgileri öğreneceksiniz, böylece Ramazan ayının ve oruç ibadetinin İslâm dinindeki önemini kavrayabileceksiniz" denebilir.

Oruç ibadeti öğrencilerin hemen ilk karşılaştıkları, heyecanını, bayramını yaşadıkları bir ibadet olması nedeniyle anlatılması ve öğretilmesi kolaydır. Her öğrencinin evinde bir Ramazan ayı yaşanmış, geceleri sahura kalkılmış, akşamları iftar sofralarının başında top sesi veya ezân sesi beklenmiştir. Ancak oruç henüz ilköğretim 4. ve 5. sınıflardaki yani 10-11 yaşlarındaki öğrencilerin dinen sorumlu olmadıkları bir ibadettir. Bunun için ilköğretim okullarında öğrencilerin orucun anlamını ve kimlerin oruç tutmakla sorumlu olduğunu öğrenmesi yeterlidir. Ramazan ayının manevî havasından da yararlanarak oruçla ilgili temel bilgilerin verilmesi ve yavaş yavaş oruca alıştırılmaları için de en uygun çağ ilköğretim dönemidir. Bunun için de ilköğretimde ve orta öğretimde din kültürü ve ahlâk bilgisi okutacak bir öğretmenin dikkat etmesi gereken nokta, yıllık planda oruç konusunu, Ramazan ayının başlangıç günlerindeki haftaya yerleştirmesidir. Çünkü ramazan yaklaştığı günlerde gerek ailede gerekse toplumda doğal olarak on bir ayın sultanı Ramazan hazırlıkları başlamıştır. Şehirlerde minareler arasına elektrikle *mahya* denilen bazı dinî ibâreler yazılmaktadır. Tv'de de özel Ramazan programları yayımlanmaktadır. Evlerde ve camilerde *mukabele* dediğimiz ve Ramazan boyu devam eden Kur'ân-ı Kerîm hatimleri yapılmaktadır. Öğrenciler bu tür hazırlıklardan ruhen etkilenmekte ve onlar da kendilerini büyük bir hevesle Ramazan ve oruca hazırlamaktadır. Dolayısıyla konu ile ilgili bilgileri almaya ve daha içten benimsemeye hazırdırlar.

2. Gelişme

Konuya yine soru-cevap yöntemiyle başlanabilir.

1. Öğrencilere biraz önce anlattığımız Ramazan ayı ile ilgili olaylardan bahsedilir: "Bütün bunlar niçin yapılıyor? Diğer aylarda yaşanmayan bu heyecan toplumumuzda ve ailemizde neden bu ayda yaşanıyor?" sorular yöneltilebilir. Oruç nedir? Niçin oruç tutuyoruz? "Orucun gerek vücudumuza, gerekse toplumumuza, sağladığı maddi-manevî yaraları nelerdir?" gibi sorularla inandırıcı cevaplar vererek devam edilebilir.[163]

[163] bk. s.174.

2. Orucun bildiğimiz ve bilemediğimiz birçok faydası mutlaka vardır. Ancak sırf Rabbimiz emrettiği için ve O'nun hoşnutluğunu kazanmak amacıyla tutarız düşüncesini iyice anlatarak ve orucun yalnızca gün boyu aç kalmak demek olmadığını söyleyerek dersimizi tamamlayabiliriz.

3. Oruçla ilgili bazı yanlış bilgiler de düzeltilmelidir. Örneğin, oruca başlamış bir çocuğun, acıktığı taktirde öğleyin orucunu bozabileceği, bir başka günde böyle yarım bir oruç daha tutulursa, onlar için bir tam oruç yerine geçeceği yanlış bir anlayıştır. Şurası unutulmamalıdır ki ibadet ciddî bir iştir. Başlanan, niyetlenilen bir ibadetin, çok önemli bir problem olmadıkça, sonuna kadar tamamlanmasının gerektiği bilinmelidir.

4. Bir de bu seviyedeki öğrencilere oruç anlatılırken oruca başlama vaktinden, imsaktan akşam ezânına iftara kadar hiçbir şeyin yenilip, içilmemesi gerektiğinin öğretilmesi yeterlidir. Onlara orucu bozup yalnız kaza, hem kaza, hem kefareti gerektiren şeylerden henüz bahsetmenin zamanı değildir. Bu bilgiler orta öğretimde oruçla sorumlu oldukları zaman verilmelidir.

3. Sonuç

Konu, öğrencilerden bazılarına oruçla veya Ramazan ayı ile ilgili hatıraları varsa anlattırılarak, veya konuyu özetleyici bazı sorular sorularak, verilen cevaplara göre gerekli pekiştirmeler yapılarak ders bitirilebilir.

4. Değerlendirme

*Oruç, sahur, iftar kelimelerinin anlamlarını söyleyiniz.

*Oruç ibadetinin önemi hakkında neler biliyorsunuz, anlatınız.

Örnek İşleniş 11: Zekât öğretimi

Dersin adı: Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi

Sınıf: 5 ve 6

Ünite: Zekat ve Sadaka

Konu: Zekat

Süre: 40 dakika

Yöntem ve Teknikler: Takrir/anlatım, soru cevap tekniği.

Ders araç ve gereçleri: Yazı tahtası, bilgisayar, projektör, Kur'ân meâli.

Özel amaç: Zekat ve sadaka kelimelerinin anlamlarını söyler/yazar, İslâm dininin zekât ibadetine ve yardımlaşmaya verdiği önemi kavrar.

Konunun İşlenişi

1. Giriş

Dikkat çekme: Öğretmen tahtaya "Veren el, alan elden üstündür" veya "Zekat İslâm'ın köprüsüdür" sözlerini yazarak ve bu sözlerden öğrencilerin ne anladıklarını sorarak derse başlayabilir. Bir kurtarma filmi izletilebilir. Yoksullara yardımla ilgili bir hatıra anlatılabilir. Ayrıca Kur'ân'dan Karun kıssası özetlenebilir.

Güdüleme ve hedefi belirtme: Bu dersi iyi takip eden öğrenciler, zekat ve sadaka kelimelerinin anlamlarını öğrenebilecek, İslâm dininin yoksullara ve kimsesizlere yardım etmeyi bir ibadet olarak emretmesinin yararlarını kavrayabileceksiniz." denebilir.

Zekât ibadeti öğrencileri doğrudan ilgilendiren bir ibadet değildir. İslâm dininde ibadetler üç türlü yapılır;

1. *Bedenle*: Namaz kılmak, oruç tutmak gibi,

2. *Mal ile*: Zekât vermek gibi,

3. *Hem beden, hem de mal ile*: Hacca gitmek.

Öğrencilerin, İslâm dininde zekât denilen ve mal ile yapılan bir ibadetin varlığını bilmeleri, bunun hedefinin ise Allah'ın kendilerine daha çok mal verdiği zenginlerin, yoksulları, yetimleri, muhtaçları ve kimsesizleri kollayıp, korumaları, onlara yardımcı olmaları, Allah'ın bir emri olduğunu öğrenmeleri yeterlidir.

2. Gelişme

1. Zekât, zenginleri cimrilikten, fakirleri ise yoksulluktan kurtarır. Zenginlerin, malı ve parayı kendilerine veren Allah'a şükretme anlayışını güçlendirir. Ayrıca zenginler zekâtlarını vererek Allah'ın mallarında yoksullara ayırdığı payı ödemiş, mallarını temizlemiş olurlar. Zekât zenginlerle, fakirler arasındaki kin ve nefret duyguların yok ederek sevgi, saygı ve dostluk duygularını güçlendirir vb. gibi zekâtın toplumsal faydalarından,

yardıma muhtaçlara verebilmenin insana sağladığı mutluluktan bahsedilerek, ilerde mal-mülk sahibi oldukları zaman zekât verme duygusu ve inancı kazandırılmalıdır.[164]

2. Zekât konusu ile ilgili olarak öğrencilerin daha yakından tanıdıkları *fıtır sadakası* vardır. Ramazan ayında bayramdan önce verilen bu sadakayı öğrenciler anne ve babalarının verdiğinden haberdardırlar. Kısaca fakirlerin de mutlu huzurlu bir bayram yapabilmeleri için zenginlerin yaptığı bu yardımdan; fıtır sadakasından bahsedilmelidir.

3. Zaman zaman meydana gelen deprem, yangın, sel felâketi gibi felâketlere uğrayanlar, onlara yardım etmek için kurulan yardım kuruluşları ve görevlerinden, onlara imkân dahilinde yardım etmenin öneminden söz edilmelidir.

3. Sonuç

Dersin sonunda, öğrencilere "Eğer yoksullara ve kimsesizlere yardım yapılmasaydı, toplumda nasıl bir problem doğabilirdi?" sorusunu tartışarak yardımlaşmanın önemi vurgulanabilir. Ayrıca ülkemizde başlıca yardım kuruluşlarının hizmetlerinden söz ederek konu bitirilebilir.

4. Değerlendirme

*Zekât ve sadaka kelimelerinin anlamlarını söyleyiniz.

*İslâm dini zekat ibadetiyle toplumda ne sağlamak istemiştir anlatınız.

Örnek İşleniş 12: Haccın Öğretimi

Dersin adı: Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi

Sınıf: 5 ve 7

Ünite: Hac ve Kurban

Konu: Hac ibadeti

Süre: 40 dakika

Yöntem ve Teknikler: Takrir/anlatım, soru cevap tekniği.

Ders araç ve gereçleri: Yazı tahtası, bilgisayar, projektör, Kur'ân meâli.

Özel amaç: Hac ibadetiyle ilgili temel bilgileri öğrenir. Hacca gitmenin önemini kavrar.

---

[164] Bk. s.179.

Konunun İşlenişi

1. Giriş

Dikkat Çekme: Öğretmen sınıfa Kâbe ve onun etrafında tavaf eden insanların resmini getirerek, bu resimle ilgili öğrencilerin neler bildiğini sorarak derse başlayabilir. İçlerinden anne-baba ve diğer yakınlarından hacca gidenlerin anlattıkları hatıraları anlatmak isteyerek veya Kur'ân'dan Hz. İbrahim'in kıssasını (Saffat, 37/99-106) özetleyerek derse başlayabilir. Ayrıca hac ibadetiyle ilgili bir film izlenebilir.

Güdüleme ve Hedefi Belirtme: "Bu dersin sonunda İslâm dininin kutsal saydığı yerlerden Kâbe'yi muazzamayı, hacdaki birtakım sembolik davranışların anlamlarını, hac ibadetinin insanlara kazandırdıkları değerleri öğreneceksiniz" denebilir.

Hac ibadeti de öğrencileri doğrudan ilgilendiren bir konu değildir. Ancak hemen her aileden veya yakınlarından biri mutlaka hacca gitmiş, onlara belki hediyeler getirmiş veya hatıralarını anlatmışlardır. Dolayısıyla öğrenciler için hac hem canlı hem de merak edilen bir konudur.

2. Gelişme

1. Hac ibadeti anlatılırken eğer video veya slaytlardan faydalanma imkânı yoksa, konuyla ilgili olarak çok güzel fotoğraflar ve tablolardan mutlaka yararlanılmalıdır. Bir çok ailede Kâbe'nin tavaf edilirken çekilmiş tablosu, Bir Mescid-i Nebevi'nin resmi, Arafat'taki bembeyaz çadırlar ve Müslümanların topluca duâ edişleri, şeytan taşlama, Hacerü'l-Esved vb. yararlanabilecek birçok tablo vardır. Bunlarla konu canlı tutulabilir. Özellikle güzel konuşmasını bilen hacca gitmiş bir kişiyi sınıfa getirip, hatıralarının öğrencilere dinlettirilmesi ayrı bir canlılık olur.

2. Hacda giyilen ve ihram denen özel elbise hacca gitmiş bir kimseden istenip gösterilebilir. Bunlara ilaveten öğrencilerin kafasındaki bu kadar masraf ve zahmet niçin sorusunun mutlaka çözülmesi gerekir. Konu özellikle âyet ve hadis-i şeriflerin Türkçe anlamlarını vererek açıklanabili (bk.s. 187).

3. Hac ibadetinin hem kişiye hem de toplum hayatına bakan iki yönü vardır. Hac ibadetinin kişiyle ilgili yönü en geniş anlamda bir ibadet olmasıdır. Sanki bir bayram gibi, özel bir günde bir sultanın ziyaretine gider; sevgi ve hoşnutluğa kavuştuğu gibi, hac da kişinin Efendimiz'in ifâdesiy-

le, anasından yeni doğmuş gibi, günahlarının affedildiği büyük ve derin anlamı olan bir ibadettir.

4. Diğer bir yönü ile hac, Müslümanların toplumsal, siyasî ve ekonomik hayatları ile ilgili dünya çapında Müslümanlar arası bir kongredir. Bu nedenle Müslümanlar, Peygamberimiz ve onun şanlı arkadaşlarını mücadelelerini, çalışmalarını, mukaddes hatıralarını ve insan ruhuna canlılık katan o beldelere sinmiş kokularını duyar, görür yepyeni bir şevk ve neşe ile dolarlar.

4. Hac konusu işlenirken önemli hususlardan biri de kurbandır. Hac mevsiminde maddî imkânları yerinde olan zengin Müslümanların sorumlu olduğu bir ibadet de kurban kesmektir. Kurbandan bahsedilirken öğrencilere özellikle Kur'ân-ı Kerîm'de anlatılan Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'i kurban etme olayı anlatılmalı, insanın Allah'ın emrine boyun eğmesinin önemi ve bir çocuğun Allah'ın emri olduğu için babasına itaat etmesinin güzelliği ve Allah'ın, bu baba ve oğluna hediye olarak helâl kıldığı kurbanın dinî önemi öğretilmelidir. Özellikle öğrencilere kurbanın yalnızca belli bazı hayvanları kesmekten ibaret olmadığı, asıl amacın Allah'ın rızasına kavuşmak ve fakirlere hiç olmazsa senede bir kaç gün et yeme imkânının verilmesi olduğu kavratılmalıdır.

3. Sonuç

Dersin sonunda öğrencilere hacca giden bir yakınından hac hatıralarını dinlemeleri ödev olarak verilerek ders bitirilebilir.

4. Değerlendirme

* Hac ibadetine kimler gider? Söyleyiniz.
* Hac ibadetinde nereler ziyaret edilir? Anlatınız.
* Kâbe nerededir? Söyleyiniz.

24. Ünitenin Değerlendirme Soruları

- Şahâdet kelimesinin öğretiminde verilebilecek örnekler nelerdir?
- İbadet kavramını nasıl öğretebilirsiniz?
- İki rekat bir namazın kılınışını yazınız?
- Oruç ibadetinin öğretiminde hangi olaylardan yararlanılabilir?
- Zekâtın öğretimini açıklayınız?
- Haccın öğretimini yazınız?

25. Ünite
AHLÂK ESASLARININ ÖĞRETİMİ

Hedefler

Bu üniteyi çalıştıktan sonra,

✓ Ahlâkın dinî değerini anlatabilecek,

✓ Ahlâk kurallarının öğretimini öğrenebilecek,

✓ Ahlâk öğretiminde örnek olay incelemesi yöntemini kavrayabileceksiniz.

Ahlâk Öğretimi

İslâm dininin üç temel esası vardır. İmân, ibadet ve ahlâk. Bu esaslardan ibadet imânın gereği ve vazgeçilmez şartıdır. İbadetin esas hedefi ise Allah'ın rızasını kazanmak ve güzel ahlâk sahibi olmaktır. Bunu gerek namazla ilgili âyet-i kerîmelerden ve gerekse efendimizin gönderiliş amacını ifade edişi ve ahlâkla ilgili hadis-i şeriflerden anlıyoruz. Deyim yerinde ise imân ve ibadet madalyonun bir yüzü, ahlâk da diğer yüzüdür. Onun için ahlâk esaslarının öğretimi oldukça önemli ve gereklidir. En güzel ahlâk esaslarını öğretmek üzere gönderildiğini ifade eden kâinatın efendisi Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadis-i şeriflerinde her çocuğun fıtrat üzere doğduğunu haber vermiştir. Fıtrat, hakkı, gerçeği, doğruyu algılama ve kabul edebilme yeteneği olarak tanımlanmaktadır. Gerek bu hadisten ve gerekse eğitimcilerin yaptıkları araştırmadan anlaşılıyor ki, çocuklar hem iyiyi, hem de kötüyü almaya ve benimsemeye elverişli olarak dünyaya gelmektedirler. Öyleyse çocuğu etkileme durumunda olan herkes, yarının büyükleri öğrencilerimizin ahlâkî şekillenmesinde büyük sorumluluk taşımaktadırlar. Bu sorumlulardan biri ve hatta en etkilisi hiç şüphesiz sınıf öğretmenlerdir.

Ahlâk eğitimin amacı, insana davranışlarının iyiliğini, kötülüğünü denetlemesine yardım edecek ilke ve kuralları kazandırmaktır. İnsan davranışlarına yön veren üç temel faktör vardır. Bunlar; 1. Alışkanlık, 2. Hırs, 3. İrade. Ahlâk terbiyesinin amacı insanı yönlendiren bu itici güçleri eğiterek, insanın kendisinin ve başkalarının mutluluğuna yardımcı olacak duruma gelmesidir. Ahlâk öğretiminde öğrenciye bir dizi davranış kurallarının

öğretilmesi ahlâkî gelişim için yeterli değildir. Davranış kurallarının nasıl uygulanacağının öğrenilmesi, bunların ara sıra değil, her zaman yapılır olması yani alışkanlık hâline gelmesi gerekir

İlköğretim seviyesinde din ve ahlâk bilgisi öğretimi yapacak öğretmenin ahlâkî değerlerimizi benimsetmeye çalışırken öğrencilerin içinde yaşadıkları aile ve çevrenin ekonomik, kültürel, sosyal, ahlâkî ve dinî yapısını mutlaka dikkate almalıdır. Öğretmen bir durum tespiti ve değerlendirmesi yaparak, öğrenciler "nelere ilgi duyuyorlar, nelere ilgisizler; toplumun değer yargıları nelerdir ve öğrencilere nasıl ve ne oranda yansımıştır? sorularını sorarak yol gösterici olmalıdır.

Eğer öğretmen öğrencilerde iyiye, doğruya, gerçeklere karşı ilgi ve istek belirlemişse, onları ödüllerle daha da geliştirmeye çalışmalıdır. Eğer eğilimleri olumsuz tavır ve davranışlara doğru ise, o zaman da bunları yok edecek ve onların yerine daha iyilerini koyabilecek yöntemleri ve çareleri araştırmalıdır. Bunun içinde şu yollara ve yöntemlere baş vurulabilir:

a) Sevilen ve beğenilen davranışlardan başlamalıdır. Her insan iyi ve güzel olanı sever. Bütün güzel ahlâkî ilkeler böylece sevdirilebilir. Konu anlatılırken zaman zaman öğrencilerin takdire değer davranışları örnek verilerek teşvik edilmelidir.

b) Kötü davranışların her şeyden önce kişinin kendisine zararları nelerdir? Bunun yerine iyi davranışların yararları nelerdir? Karşılaştırılarak örneklerle anlatılabilir. Bu, öğrencilerin kendilerine faydalı olan şeyleri seçmelerini sağlayacaktır.

c) Fenaya eğilimleri olan, fena hâl ve hareketleri görülen öğrencilere beyinsiz, geri zekâlı, senden adam olmaz gibi sözler yerine, önce ve özellikle kendine acımıyor musun, sana yazık değil mi? sana yakışır mı gibi olumlu hitaplar kullanmak daha uygundur. Önemli olan yanlış hâl ve hareketlerin kendilerine zararı olduğunun öğrencilere fark ettirilmesidir.

d) Öğrencilere akıllarını kullanmaları temel ilke olmalıdır. Öğrencileri düşünmeye; iyiyi, güzeli bulup ortaya çıkarmaya motive etmeli, bunun zevkini ve neşesini uyandırmalıdır. Bunun için hikayeler, büyük kahramanların ve önemli insanların hayat hikâyeleri, Peygamber Efendimiz'in hayatından ayrıntılı örnekler anlatılıp, kullanılabilir.

e) Birtakım ahlâkî ilkeleri öğrencilere kalıp hâlinde ezberletmenin

yerine, bu davranışları emreden, yasaklayan veya tavsiye eden âyet ve hadis-i şerifleri verip, üzerinde tartışma ve araştırmalar yapılması daha kalıcı bilgi sahibi olmalarını sağlar. Örnek olarak; temizlik konusu işlenirken *"Temizlik imândandır"* hadis-i şerifini neden ve niçinleri ile tartışarak herkesin konuya katılmasını ve akıllarda daha kalıcı olmasını sağlayabiliriz. Yine örneğin, "İçki-alkol bütün kötülüklerin anasıdır." Sarhoş-alkolik kişinin neler yaptığını ve neler yapabileceğini öğrencilerle beraber bulur ve bu yasağın ne kadar yerinde olduğunu beraberce vurgularız.

Bu tip çalışmalarla öğrenciler, doğru olanı bizzat kendileri bulabilirler. Bu yöntemle öğrencilerin kendilerinin doğru ve zararlı olan davranışları nedenleri ile beraber bulmalarına fırsat verilebilir. Böylece kendilerinin üzerinde birleştikleri doğruları daha içten benimseyecekler, bir de kendilerine değer verilmiş olması nedeniyle güven ve sorumluluk duygusu gelişecektir.

f) Duygu ve arzuları birbirine karşı kullanarak bu isteklerine ulaşmayı ahlâkî bir davranışı motive edici unsur olarak kullanabiliriz. Örneğin, öğrencilerin anne babalarına duydukları sevgi veya onların sevgisini kaybetme korkusu, öğrencileri söz dinlemeye, uygunsuz davranışlardan kaçınmaya yöneltir. Anne-baba sevgisi Allah sevgisi ile bütünleştirilebilir. Bu anne ve babayı bize Allah vermiştir. O hâlde Allah'ımızı sevelim, sevgimizin gereği emirlerini yerine getirelim vb. gibi.

Örnek İşleniş 13: Anne-Baba hakkı

Dersin adı: Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi

Sınıf: 4

Ünite: Ailem ve Din

Konu: Dinimiz anne babamıza iyi davranmayı öğretir.

Süre: 40 dakika

Yöntem ve Teknikler: Takrir/anlatım, örnek olay incelemesi, soru cevap tekniği.

Ders araç ve gereçleri: Yazı tahtası, bilgisayar, projektör, Kur'ân meâli.

Özel amaç: Anne-babaya iyi davranmanın İslâm dinin ahlâk kurallarından olduğunu bilir, konuyla ilgili âyet ve hadisleri söyler, yazar.

Konunun İşlenişi

1. Giriş

Dikkat Çekme: Öğretmen derse, “Evinizde birlikte yaşadığınız yaşlı akrabalarınız var mı? Varsa onlara siz ve anne-babanız nasıl davranıyorsunuz?” sorularıyla başlayabilir. Öğrencilere düşünme zamanı verir.

Motive etme ve hedefi belirtme: Bu gün sınıfta bir örnek olay seyredeceklerini, olayı dikkatli seyretmelerini sonunda yorumlayacaklarını söyleyerek dikkatleri uyarır.

2. Gelişme

Öğretmen, videodan veya vc’den şu olayı izletir: “Yaşlı bir kadına oğlu bakmak istemez ve onu sokağa bırakır. Yaşlı kadın en yakın huzurevine sığınır ve kendisine yardım etmelerini ister. Huzurevi müdürü, yardım edeceklerini ancak öncelikle oğluyla görüşmek istediğini söyler. Oğlunu telefonla arayıp huzurevine çağırır. Müdür, oğluna annesini huzurevine alabileceklerini ancak özellikle kendisiyle biraz konuşmaları gerektiğini söyler…” film tamamlatılmaz ve öğrencilere olayı yorumlamaları için bazı sorular sorulur, böylece olayın devamının nasıl gelişmiş olabileceğini, kadının oğlunun kendini nasıl savunduğunu, müdürün ona neler söylediğini buldurmaya çalışır. Daha sonra soru-cevap tekniğiyle olay tartışılır: “Çevrenizde bu tür olaylarla karşılaştınız mı? Bu kadının oğlu yerinde siz olsaydınız ne yapardınız?” vb. sorular sorar.

Yapılan konuşmalardan sonra öğretmen öğrencilerin verdiği cevaplardan hareketle, anne babanın çocukları için çektiği zahmetleri, onlar için harcadığı emekleri ve İslâm dininin anne babaya saygıyı Allah’a saygı gibi kabul ettiğini anlatabilir. Daha önceden bilgisayarda yazılan İsrâ sûresinin 23 ve 24. âyetlerinin meâllerini, Hz. Peygamber’in anne babaya saygıyı ifade eden hadislerini projektörle yansıtır. Âyet ve hadisler yavaş ve yüksek sesle okunur, sonra öğrencilere içlerinden okumaları istenebilir.[165]

Bundan sonra dinimizin anne babaya karşı nasıl davranmamız gerektiğini anlatan prensipleri sıralanabilir:

a) Anne babaya karşı daima nazik olmak,

b) Onlara asla saygısızlı etmemek,

c) Yumuşak söz söylemek ve onlara dua etmek...

---

[165] bk. s. 205.

3. Sonuç

Ders özetlenerek konu içinde geçen âyet ve hadisler bir daha okunarak tamamlanabilir. Varsa öğrencilerin soruları cevaplandırılır.

4. Değerlendirme

*Anne babaya iyi davranmakla ilgi bir âyet meâli söyleyiniz, yazınız?

*İslâm dini anne babaya nasıl davranılmasını istemektedir? Sıralayınız.

*Anne babaya kötü davranmanın sonu ne olabilir anlatınız?

25. Ünite Değerlendirme Soruları

◆ Ahlâk kurallarının öğretilmesinde temel hareket noktası ne olmalıdır?

◆ Güzel ahlâkın kazandırılmasında duygulardan nasıl yararlanılmalıdır?

◆ İstenmeyen davranışların bırakılmasında duygulardan nasıl yararlanılmalıdır?

◆ Ahlâk öğretiminde örnek olay incelemesi yöntemini nasıl kullanırsınız?

KAYNAKÇA

1. BÖLÜMÜN KAYNAKLARI

Akseki, A. Hamdi. *İslâm*, İrfan yay., İstanbul, 1966.

İslâm Dini, Nur Yay., Ankara, 1964.

Aydın, Mehmet S. *Din Felsefesi*, Ankara, 1992.

Aydın, M. Zeki. *Din Öğretiminde Yöntemler ve Buldurma Yöntemi*, Ankara, 1998.

Ayhan, Halis. *Din Eğitim ve Öğretimi*, Ankara, 1985.

Bilgin, Beyza. *Eğitim Bilimleri ve Din Eğitimi*, Ankara, 1998.

Bolay, S. Hayri ve Türköne, Mümtaz'er. *Din Eğitimi Raporu*, Ankara, 1995.

Cilacı, Osman. *Günümüz Dünya Dinleri*, Ankara, 1995.

Dodurgalı, Abdurrahman. *Din Eğitimi ve Öğretiminde İlkeler ve Yöntemler*, İstanbul, 1999.

Ertürk, Selahattin. *Eğitimde Program Geliştirme*, Ankara, 1986.

Fidan, Nureddin ve Erden, Münire. *Eğitim Bilimine Giriş*, Ankara.

Güçlü, Ahmet. "*Budizm, Hıristiyanlık ve Yahudilik*" maddeleri, Şamil İslâm Ansiklopedisi, Şamil Yay., İstanbul,

Heyet. *İlmihal-1*, Divantaş Yay., İstanbul, 1999.

hp//: *www.dünyadinleri.kolayveb.com*

Kılıç, Recep. *"Din Öğretimini Temellendirme Problemi"*, Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi, Ankara, 1999.

Küçükahmet, Leyla (Editör), *Eğitim Bilimine Giriş*, Ankara, 1997.

Öner, Necati. "*Niçin Din Öğretimi?*", Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri, Ankara, 1988.

Parladır, Selahattin. "*Genel Öğretim-Din Öğretimi İlişkisi*", Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi, Ankara, 1999.

Tosun, Cemal. *Din Eğitim Bilimine Giriş*, Ankara, 2001.

Tümer, Günay. *"Din"* c. 9/314-320, DİA., İstanbul, 1995.

Tümer, Günay ve Küçük, Abdurrahman. *Dinler Tarihi*, Ankara, 1997.

Varış, Fatma. *Eğitim Bilimine Giriş*, Eskişehir, 1987.

2. BÖLÜMÜN KAYNAKLARI

Ateş, Süleyman (Hazırlayan). *Kur'ân-ı Kerîm ve Yüce Meâli.*

Akbulut, Ahmet (editör). *İslâm Dini Esasları*, İlahiyat Ön lisans Progr., Eskişehir 1999.

Aksekili, A. Hamdi. *İslâm Dini*, DİB.Yay., Ankara, 1964.

Aydın, A. Arslan. *İslâmda İmân Esasları*, İstanbul, 1969.

İslâm İnançları ve Fesefesi, DİB. Yay., Ankara, 1964.

Bilmen, Ö. Nasuhi. *Büyük İslâm İlmihali*, Ankara, 1992.

Bolay, S.Hayri-Sarıkavak Kazım. *Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi*, Ankara 2001.

Buhârî, Muhammed b. İsmail. *Sünen*, c. 1-8, İstanbul, 1992.

Canan, İbrahim. *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, c. 1-18, İstanbul, 1988.

Döndüren, Hamdi. *Delilleriyle İslâm İlmihali*, İstanbul, 1991.

Gölcük, Şerafettin-Toprak Süleyman. *Kelâm*, Konya, 1988.

Güç, Ahmet. *Satanizm: Şeytana Tapmanın Yeni Adı*, İstanbul, 1999.

İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid. *Sünen*, c. 1-2, İstanbul, 1992.

Kılavuz, A. Saim. *Anahatları ile İslâm Akaidi ve Kelâma Giriş*, İstanbul, 1987.

Müslim b. El-Haccac. *Sahih*, c. 1-3, İstanbul, 1992.

Naim, Ahmet. *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarih ve Tercümesi ve Şerhi*, c. 1-3, Ankara 1979.

http://www.sevde.de/islam_Ans/islam_ans.htm

Tavukçuoğlu, M. ve Erdem, H. *Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi*, Konya 2002.

Topaloğlu, Bekir. *Allah'ın Varlığı*, DİB. Yay., Ankara, 1979.

İslâm Tarihinden Yapraklar, Nesil Yay., İstanbul, 1982.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa. *Sünen*, c. 1-5, İstanbul, 1992.

Yavuz, Kerîm. *Çocukta Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, DİB.Yay., Ankara, 1983.

3. BÖLÜMÜN KAYNAKLARI

Ateş, Süleyman. *Kur'ân-ı Kerîm ve Yüce Meâli.*

Akbulut, Ahmet (editör). *İslâm Dini Esasları*, İlahiyat Önlisans Programı, Eskişehir, 1999.

Aksekili, A. Hamdi. *İslâm Dini*, DİB.Yay., Ankara, 1964.

Bilmen, Ö. Nasuhi. *Büyük İslâm İlmihali*, Ankara, 1992.

Bolay, S. Hayri-Sarıkavak, Kazım. *Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi*, Ankara 2001.

Buhârî, Muhammed b. İsmail. *Sünen*, c. 1-8, İstanbul, 1992.

Canan, İbrahim. *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, c. 1-18, İstanbul, 1988.

Döndüren, Hamdi. *Delilleriyle İslâm İlmihali*, İstanbul, 1991.

Ebû Davud, Süleyman b.el-Eş'âs. *Sünen*, c. 1-5, İstanbul, 1992.

İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid. *Sünen*, c. 1-2, İstanbul, 1992.

Müslim b. el-Haccac. *Sahih*, c. 1-3, İstanbul, 1992.

Naim, Ahmet. *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarih ve Tercümesi ve Şerhi*, c. 1-3, Ankara 1979.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa. *Sünen*, c. 1-5, İstanbul, 1992.

4. BÖLÜMÜN KAYNAKLARI

Ateş, Süleyman. *Kur'ân-ı Kerîm ve Yüce Meâli*

Akbulut, Ahmet. (edt.) *İslâm Dini Esasları*, İlahiyat Önlisans Programı, Eskişehir 1999.

Akseki, A. Hamdi. *Ahlâk İlmi ve İslâm Ahlâkı*, Ankara 1968.

Canan, İbrahim. *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, c. 1-18, İstanbul, 1988.

İslâmda Çevre Sağlığı, Cihan. Yay., İstanbul 1986.

Döndüren, Hamdi. *Delilleriyle İslâm İlmihali*, İstanbul, 1991.

İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b.Yezid. *Sünen*, c. 1-2, İstanbul, 1992.

Malik b. Enes. *el-Muvattâ'*, c. 1-2, İstanbul, 1992.

Maverdî, Ebû Hasan Ali b. Muhammed. *Edebü'd-Dünya ve'd-Din*, (Çev. S. Kip - A.Sönmez), İstanbul, 1978.

Müslim b. El-Haccâc. *Sahih*, c. 1-3, İstanbul, 1992.

Naim, Ahmet. *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarih ve Tercümesi ve Şerhi*, c. 1-3, Ankara, 1979.

Klavuz, Saim ve arkadaşları. *Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi* (Kaynak Kitap), İstanbul, 1985.

Özek, Ali. *Hadislerle Ahlâkî Davranışlar*, İstanbul, 1979.

Sadak, Bekir. *Tâc Tercümesi*, İstanbul, 1980.

Suyutî, Celaluddîn Abdurrahman b.Ebî Bekr. *el-Camiu's-Sağir*, c. 1-2, 1990.

Nevevî. *Riyazü's-Salihîn ve Tercümesi* (Tercüme: K. Burslan – H. H. Erdem), DİB.Yay., Ankara.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa. *Sünen*, c. 1-5, İstanbul, 1992.

5. BÖLÜMÜN KAYNAKLARI

Aydın, M .Zeki. *Din Öğretiminde Yöntemler*, Ankara, 2004.

Ayhan Halis. *Din Eğitim ve Öğretimi (İmân-İbadet)*, DİB., Yay., Ankara, 1985

Bilgin, B. ve Bilhan, S. *Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretimi*, Ankara, 1987.

Bilgin, B. ve Selçuk, M. *Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri*, Ankara, 1991.

Dodurgalı, Abdurrahman. *Din Eğ. ve Öğretiminde İlkeler ve Yöntemler*, İstanbul, 1999.

Doğan, Recai Tosun, Cemal. *Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretimi*, Ankara, 2002.

Öcal, Mustafa. *Din Eğitim ve Öğretiminde Metotlar*, TDV., Yay., Ankara 1990.

SÖZLÜK

Adâb: Tutulması gereken yol. Ahlâk kuralları. Hz. Peygamber'in sünnetine uygun hareket.

Acz: Güçsüzlük, yapamamak, beceriksizlik.

Ahlâkî: Ahlâka konu olan, ahlâka uygun olan.

Akl-ı selim: Sağduyu, hiçbir etki altında kalmamış akıl. İyiyi kötüyü fark ettirip, iyiye yönelten düşünüş.

Amel: İş, çalışma. Dinî bir emri yerine getirme, itaat, ibadet.

Amel defteri: İnsanların dünyada amellerinin, iyilik veya kötülüklerinin görevli meleklerce yazılı olduğu manevî defter.

Arş: Taht, Yücelik. Ulûhiyet.

Ateizm: İlah tanımazlık, inkârcılık. Allah'ın varlığını inkâr eden felsefî meslek.

Asî: İsyan eden, emirlere itaat etmeyen. Dinin emirlerini tanımayıp baş kaldıran.

Avret yeri: Gösterilmesi günah olan yer.

Azab: Şiddetli sıkıntı. Dünyada işlenen suç ve günahlara karşılık ahrette çekilecek ceza.

Berzâh: Dünya ile ahiret arası. Kabir.

Bid'at: Dinin aslında olmayıp sonradan ortaya çıkan değişik davranışlar.

Câiz: Olabilir. Yapılması din açısından uygun olan şey.

Dalâlet: Sapıklık, doğru yoldan ayrılma. İman ve İslâmiyet'ten ayrılmak.

Ebedi: Sonsuza ait, varlığının sonu olmayan.

Erdem: Ahlâkın övdüğü iyi ve güzel olan davranışlar.

Ezelî: Devamlı var olup, varlığının başlangıcı olmayan, öncesiz.

Ferş: Yer, yer yüzü.

Fıtrat: Yaratılış,.

Fıtrî: Doğuştan, yaratılıştan. Yaratılış kanunlarına uygun.

Fuhuş: Terbiye ve ahlâk dışı. Çok günah ve çok çirkin bir suç olan zina.

Günah: Din açısından suç sayılan iş ve davranış. Allah'ın emrine uygun olmayan, hata.

Hadis: Hz. Peygamber'in sözü, emri ve hareketi.

Hadis-i kudsî: Mânâsı Allah tarafından ilham edilen, sözleri Hz. Peygamber tarafından söylenen hadis.

Hayz: Kadınlara özel bir durum, kadınların âdet hâli.

Hedef: Amaç, gaye, maksat. Varılmak istenen amaç ifade edilen hadisler.

Hidayet: Yol gösterme. Hakk'ı tanıyıp, Hakk'a tâbî olma; sapık ve yanlış yoldan ayrılma.

Hikmet: Bilgelik. Herkesin bilmediği gizli sebep. Kâinattaki ve yaratılıştaki ilâhî amaç.

Hudus: Sonradan ortaya çıkma, yok iken sonradan var olma.

Hurafe: Uydurma, batıl inanış. Efsane, dinî bilgilere girmiş yalan hikâye.

Husus: İncelenen, tartışılan konu. Bir şeyi diğerlerinden ayıran, özellik gösteren konu.

Huşu: Allah'a boyun eğme, gönlü saygı ve itaatle dolu olma.

İcma: Fikir birliği. Bir konuda İslâm bilginlerin ortak görüşü.

İrade: İstek, dilemek. Bir şeyi yapmak veya yapmamak için verilen güç.

İhlâs: İçten, samimi, gösterişsiz. Sırf Allah emretmiş olduğu için ibadet etmek.

İhsan: İyilikte bulunmak, Allah'ı görüyormuşçasına ibadet etmek.

İhtilâm: Uyurken rüyasında cünüp olmak, ergenlik.

İsrailiyât: İsrailoğullarına ait uydurma hikâyeler.

İnâyet: Yardım. İyilikte bulunmak, özen göstermek.

İtâat: Boyun eğme, dinin emrettiklerini yerine getirip yasaklarından kaçınma.

Kabz: Tutma, kavrama, teslim alma. Ruhun Azraîl (a.s.) tarafından alınması, ölme.

Kâinat: Evren, var edilen şeylerin hepsi, yaratılanlar.

Kelâm: Allah'ın varlığı, birliği ve İslâmiyet'in doğruluğu üzerine çalışan bilim dalı.

Kelâmcı: Kelâm ilmi ile uğraşan bilim adamı.

Keyfiyet: Bir şeyin nitelikleri. İç yüzü, nasıl olduğu, kalite. Niceliğin zıddı.

Küfür: Örtmek anlamındadır. Hak dini inkâr edip, gizlemek, Allah'ı inkâr edip İslâm dinine aykırı inançlar içinde bulunmak. Dinsizlik.

Lânet etmek: Nefret, kınamak, kötülüğünü istemek. Allah'ın rahmetinden yoksun olma.

Lütuf: İyilikte bulunmak, iltifat etmek. Allah'ın kullarının isteklerine ulaşmalarına yardım etmesi.

Mabed: İbadet edilen yer, mescid, cami.

Mahiyet: Bir şeyin iç yüzü. Bir şeyi meydana getiren temel özellikler.

Mazhar: Sahip olma, ulaşma. Şereflenme.

Mecûsî: Ateşe tapan kimse. Eski İran dini olan Mecûsîlikten olan kimse.

Mensub olmak: Bir şey veya kimse ile ilgili olmak, ona bağlı olmak.

Mihir: Evlenme işleminde erkek tarafından kadına verilen nikâh bedeli.

Miskal: 4,5 gr. kadar bir ağırlık ölçüsü.

Mizan: Terazi, ölçü, tartı. Mahşerde herkesin amellerinin tartılacağı, mahiyetini yalnız Allah'ın bildiği bir tartı.

Muhdis: Yeni bir şey ortaya çıkaran. Yaratıcı.

Mushaf: Sahife halinde yazılı kitap. Kur'ân-ı Kerîmin'in bir ismi.

Mükellefiyet: Yükümlülük, maddi ve manevî sorumluluk. Bir işi yapma zorunluluğu.

Münezzeh: Tenzih edilmiş. Bütün kusur ve hatalardan uzak, hiçbir şeye muhtaç olmayan.

Nefis: Öz varlık, kişilik.

Nifas: Yeni doğum yapmış kadının durumu. Lohusalık. Bu durum kırk gün sürer.

Ni'met: İyilik, ihsan, Allah'ın bağışladığı maddî ve manevî lütuf ve ikramlar.

Nisbet: İki veya daha fazla şey arasındaki münasebet, kıyas, ölçü, oran.

Sahabe: Sahipler, sahip çıkanlar. Hz. Peygamber'i sağ iken mümin olarak görmüş, onun sohbetinde bulunmuş kimse.

Şavt: Bir turluk koşu. Kâbe'nin etrafında bir tur dönüş.

Şeâir: Âdetler. İslâm işaretleri. Bütün Müslümanlarla ilgili işaretler ve konular.

Şefâat: Birinden başkasının adına bir ricada bulunma, kusurlarının veya suçunun bağışlanmasını dileme. Hz. Peygamber'in ve diğer salih kulların, bazı günahkâr mü'minleri bağışlamasını Allah'tan dilemesi.

Şerîat: Doğru yol, takip edilmesi gereken açık ve doğru yol. Allah'ın emri, İlâhî kanun. Allah tarafından peygamber vasıtasıyla bildirilen, İlâhî emir ve yasaklara dayanan hükümlerin hepsi.

Şüphe: Bir konuda kesin bilgi ve kanaate varamamaktan doğan tereddüt, kuşku. Kararsızlık. İnançsızlık.

Sahîh: Gerçek, doğru, yanlış olmayan. Geçerli, muteber. Dine göre sorumluluk taşıyan mükelleflerin yaptıkları işlerin gerekli şart ve rükünleri taşıması durumu.

Taalluk etmek: İlgili bulunmak, ilgilendirmek.

Tâgût: Azma, sapma. Put, şeytan. İnsanları, Allah'a iman ve kulluk etmekten uzaklaştırıp kendisine veya başkasına kulluk yapmaya çağıran ve yönlendiren her şey.

Tahrib: Yıkmak, bozmak.

Tahrif: Bozmak, harflerin yerini değiştirmek. Bir metnin anlamını değiştirmek.

Tasavvur: Bir şeyi zihinde şekillendirme, kurma. Bir şeyi göz önüne getirme. Yapılmasını düşünme.

Tecelli: Görünme, bilinme. Allah'ın isim ve sıfatlarının meydana çıkması, görünmesi.

Teşbih: Benzetme.

Temyiz: Bir şeyi diğerinden ayır etme, iyiyi kötüden ayırt etme yeteneği.

Tevâtür: Bir haberin ağızdan ağıza dolaşarak yayılması, yalan söylemelerini aklın kabullenemeyeceği kadar sayı ve sağlamlıktaki bir topluluk tarafından aktarılması, rivayet edilmesi.

Unsur: Öge, ilke, eleman.

Vâcib'ül-Vücud: Varlığı zorunlu olan varlık. Yokluğu mümkün olmayan, Allah.

Vahiy katibi: Vahiy meleği Cebrail'in Hz. Peygamber'e getirdiği vahiyleri yazıya geçiren yazıcılar.

Vâsi: Bir yetimin veya akılca zayıf olan hasta bir kimsenin malını idare eden kişi.

Vahy: Gizli söz, çabuk anlaşılan söz. Bir fikrin, bir hakikatın veya bir emrin Allah tarafından peygamberlere bildirilmesi.

Vesvese: Şüphe, kuruntu, aslı olmayan ihtimaller.

Zerre: Çok küçük parçacık. Karınca yumurtası.